payel

ALTIN DAL

DİNİN VE FOLKLORUN KÖKLERİ

Çeviren: Mehmet H. Doğan

II

JAMES G. FRAZER

Yapıtın özgün adı : The Golden Bough
The Roots of Religion and Folklore

•

İgilizce ilk basım : 1890

•

Türkçe ilk basım : Haziran 1992

ISBN 975-388-034-0 (2. Cilt)
ISBN 975-388-030-8 (Takım No.)

JAMES G. FRAZER

ALTIN DAL

DİNİN VE FOLKLORUN KÖKLERİ

II

İngilizce aslından çeviren
MEHMET H. DOĞAN

payel
PAYEL YAYINLARI
İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (devam)

10. Bir Hayvan Olarak Tahıl-Ruhu 9
11. Tanrının Yenmesi 71
12. Kutsal Hayvanı Öldürme 90
13. Kötülüklerin Başka Birine Aktarılması 142
14. Kötülüklerin Kovulması 149
15. Günah Keçileri 170
16. Meksika'da Tanrının Öldürülmesi 202

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. Gökyüzüyle Yeryüzü Arasında 209
2. Balder 225
3. Halk Masallarında Dış Ruh 269
4. Halk Töresinde Dış Ruh 295
5. Sonuç 325

NOT

İlk Ürün Sunuları 335

EK

Bir İlkörnek ve Kaynak Olarak Altın Dal 347
DİZİN 369

CİLT II

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (devamı)

10 — Bir Hayvan Olarak Tahıl- Ruhu

SON DEMET İÇİN kullanılan "boyun" teriminin anlamını saptamak için yukarda verdiğimiz örneklerin bazılarında tahıl-ruhu, kaz, keçi, tavşan, kedi ve tilki gibi hayvan şeklinde görülüyor. Bu, tahıl-ruhunun şimdi incelememiz gereken yeni bir yönünü çıkarıyor karşımıza. Bunu yaparken tanrıyı öldürmeye değgin yeni örnekler vermekle kalmayacağız, aynı zamanda Attis, Adonis, Osiris, Dionysos, Demeter ve Virbius söylence ve tapımlarında karanlık kalmış bazı noktaları da aydınlığa çıkarmayı umuyoruz.

Tahıl-ruhunun şeklini aldığı varsayılan çok sayıda hayvan arasında kurt, köpek, tavşan, horoz, kaz, kedi, keçi, inek (öküz, boğa), domuz ve at vardır. Bu şekillerin biri ya da diğerinde tahıl-ruhunun tahılın içinde var olduğuna ve son demette yakalandığına ya da öldürüldüğüne inanılmaktadır. Ekin biçilirken hayvan orakçıların önünden kaçar; orakçı tarlada hastalanırsa, istemeden tahıl-ruhuna çarpıp tökezlediği, tahıl-ruhunun da bu saygısız zorbayı böylece cezalandırdığı varsayılır. "Çavdar-kurt onu yakaladı", "Hasat-keçisi tos vurdu" denir. Son ekini biçen ya da bağlayan kişi, Çavdar-kurt, Çavdar-domuz, Yulaf-keçi... vb. hayvan adları alır ve bu adı bazan bir yıl süreyle taşır. Hayvanın çoğu kez son demetten ya da ağaç, çiçek vb. şeylerden yapılma bir kuklayla temsil edildiği de olur, bu kukla son hasat arabasında neşe içinde eve taşınır. Son demetin hayvan şekline sokulmadığı yerlerde bile çoğu kez Çavdar-kurt, Tavşan, Keçi ve benzeri adlar verilir ona. Genellikle her tür ürünün, son demette yakalanan özel bir hayvanı olduğu düşünülür: ürününe göre, Çavdar-kurt, Arpa-kurt, Yulaf-kurt,

Nohut-kurt ya da Patates-kurt gibi adlar verilir buna; fakat bazan da hayvanın figürü bütün hasatın son ürünü toplanırken yalnızca bir kerecik yapılır. Bazan hayvanın son orak ya da tırpan vuruşuyla öldürüldüğüne inanılır. Ama genellikle onun hâlâ demet yapılmamış ürün olduğu sürece yaşadığı ve demetlenen son üründe yakalandığı düşünülür. Bu yüzden döven sopasıyla son vuruşu yapan adamın Tahıl-domuzunu, Harman-köpeğini vb. yakaladığı söylenir. Harman işi bittiğinde, o hayvan şeklinde bir kukla yapılır ve son demete dövenci tarafından, dövme işinin hâlâ sürdüğü komşu bir çiftliğe götürülür. Bu da tahıl-ruhunun, ürünün harmanlanma işinin hâlâ devam ettiği yerde yaşadığına inanıldığını gösteriyor. Bazan da bu hayvanı son demetin dövücüsünün kendisi temsil eder; harman işinin sürdüğü öteki çiftliğin insanları onu yakalarsa, ona temsil ettiği hayvana davranır gibi davranırlar: domuz damına kaparlar, domuz çağırır gibi çağırırlar onu[1].

Bu genel ifadeleri şimdi örnekleriyle göstereceğiz. Bir kurt ya da köpek olarak düşünülen tahıl-ruhuyla başlıyoruz. Bu düşünce Fransa, Almanya ve Slav ülkelerinde yaygındır. Örneğin, rüzgâr ürünü dalgalandırdığında, köylüler çoğu kez "Kurt, ekinin içinden ya da üzerinden geçiyor", "Çavdar-ruhu tarlada koşturuyor", "Kurt, ekinin içinde", "kudurmuş Köpek ekinin içinde", "iri köpek orada" derler.[2] Çocuklar başak yolmak ya da mavi ekin çiçekleri toplamak için tarlaya girmek istediklerinde bunu yapmamaları söylenir kendilerine, çünkü "İri Köpek ekinde oturur", ya da "Kurt ekinin içinde oturuyor, sizi parça parça eder", "Kurt yer sizi" denir. Çocukların kendisine karşı uyarıldığı kurt sıradan bir kurt değildir, çünkü ondan çoğu kez Tahıl-kurt, Çavdar-kurt vb. olarak söz edilir; örneğin şöyle derler: "Çocuklar, Çavdar-kurt şimdi gelip sizi yiyecek," "Çavdar-kurt sizi kaçıracak," vb.[3] Yine de dış görünüşüyle tıpkı bir kurda benzer. Çünkü Feilenhof (Doğu Prusya) yöresinde, bir tarlada kurdun koştuğu görüldüğünde,

[1] W. Mannhardt, *Die Korndämonen* s. 1 - 6.

[2] W. Mannhardt, *Roggenwolf und Roggenhund* (Danzig, 1865), s. *5; aynı yerde Antike Wald und Feldkulte*, s.318 ve devamı; *aynı yerde, Mythol. Forsch.* s. 103; Witzschel, *Sagen, Sitten und Gebräuche aus Thüringen*, s. 213.

[3] W. Mannhardt, *Roggenwolf u. Roggenhund*, s.7; ve devamı, *aynı yerde. A.W.F.* s.319.

köylüler, kurt kuyruğu havada mı, yoksa yerde sürünerek mi koşuyor görmeye çalışırlardı. Eğer kuyruğu yerdeyse arkasından koşar ve kendilerine uğur getirdiği için teşekkür eder, hatta önüne yiyecek atarlardı. Ama kuyruğu havadaysa ona söverler ve öldürmeye çalışırlardı. Burada kurt, bereketlendirme gücü kuyruğunda olan tahıl-ruhudur.[4]

Hem köpek hem de kurt, hasat-törelerinde tahıl-ruhunun bedenleşmesi olarak görünüyor. Örneğin Silezya'nın bazı bölgelerinde, son demeti bağlayan kişiye Buğday-köpek ya da Nohut-fino adı verilir[5]. Fakat Fransa'nın kuzey doğu bölgelerindeki hasat törelerinde tahıl-köpek düşüncesi en açık bir biçimde ortaya çıkıyor. Örneğin, bir hasatçı hastalık, yorgunluk ya da tembellik yüzünden önündeki orakçıya yetişemezse ya da geri kalacak olursa, "Beyaz Köpek yanından geçti," "Beyaz Kancığı yakalamış", ya da "Beyaz Kancık onu ısırmış" derler[6]. Vosges'te Hasat-Mayısına "Hasatın Köpeği" denir[7]. Jura'da, Lons-le-Saulnier yöresinde son demete Dişi Köpek (Kancık) denir. Verdun yakınlarında ekin biçme işinin bitişi için genel olarak kullanılan deyim "Köpeği öldürecekler"dir; Epinal'deyse, ürününe göre, "Buğday-köpeği ya da Çavdar-köpeği veya Patates-köpeği öldüreceğiz" derler[8]. Lorraine'de son ürünü biçen kişi için, "Hasatın Köpeğini öldürüyor" denir.[9] Tyrol'de Dux'ta dövme işinde son vuruşu yapan adamın "Köpeği yere serdiği" söylenir;[10] Stade yakınında Ahnebergen'deyse, ürününe göre, Tahıl-fino, Çavdar-fino, Buğday-fino denir bu adama.[11]

Kurt için de aynı şey. Almanya'da, "Kurt son demette oturur" denir.[12] Bazı yerlerde orakçıya "Kurda dikkat" diye bağırılır; ya da "Kurdu ekinden kovuyor" denir.[13] Biçilmemiş ekinin son destesine Kurt denir, onu biçen adamın da "Kurdu yakaladığı" söylenir. Son demete de Kurt denir; onu bağlayan kadın için, "Kurt onu ısırıyor",

[4] W. Mannhardt, *Roggenwolf* ... s.10.
[5] W. Mannhardt, *M.F.* s.104.
[6] *A.g.y.*
[7] *A.g.y.* s.104 ve devamı. Hasat-Mayısı için bkz. cilt 1. s. 71.
[8] *A.g.y.* s.105.
[9] *A.g.y.* s. 30.
[10] *A.g.y.* s.30, 105.
[11] *A.g.y.* s.105 ve devamı.
[12] *A.W.F.* s.320; *Roggenwolf*, s.24.
[13] *Roggenwolf*, s.24.

"Kurdu yakaladı", "Kurdu kovalamalı" (ürünün içinden) denir.[14] Ayrıca, kadının kendisi de Kurt diye adlandırılır, bu adı bir yıl süreyle taşımak zorundadır; bazan da ürününe göre, Çavdar-kurt ya da Patates-Kurt diye adlandırılır.[15] Rügen adasında, son demeti bağlayan kadına, "Sen Kurtsun" diye bağırılır; eve döndüğünde evin hanımını ve kadın kâhyayı ısırır, bunun karşılığında büyükçe bir parça et verilir kendisine. Aynı kadın, son çavdar, buğday ya da yulaf demetini de bağlamışsa Çavdar-kurt, Buğday-kurt, Yulaf-kurt da olabilir.[16] Cologne bölgesinde, Buir'de, bir zamanlar son demete bir kurt şekli verme âdeti vardı. Bütün ürün dövülünceye kadar ambarda tutulurdu. Sonra çiftçiye getirilir, çiftçi de bira ya da brendi serperdi üzerine.[17] Birçok yerde Kurt diye adlandırılan demet insan şekline getirilir ve üzerine elbise giydirilir. Hayvanbiçimli (hayvan şeklinde) tahıl-ruhu ile insanbiçimli (insan şeklinde) tahıl ruhu kavramları arasındaki bir kaynaşmayı gösteriyor bu.[18] Kurt genellikle son arabada sevinç bağırışları arasında getirilir eve.[19]

Yine, Kurdun, döven sopası vuruşlarıyla son demetten kovuluncaya kadar ambarda biçilmiş ürün arasında gizlendiği varsayılır. Bunun için Magdeburg yakınlarındaki Wanzleben'de döven işinden sonra köylüler, dövülmüş saplara sarılı, Kurt adını verdikleri bir adamı bir zincirle bağlayıp alay halinde arkalarından çekerler.[20] Adam, dövülmüş tahıldan kaçarken yakalanmış tahıl-ruhunu temsil etmektedir. Trier'de, Tahıl-kurdun dövme sırasında öldürüldüğüne inanılır. Adamlar son demeti un ufak saman haline gelinceye kadar döverler. Bu şekilde, son demet içinde pusuya yatmış olan Tahıl-kurdun kesin olarak öldürüldüğünü düşünürler.[21]

Fransa'da da Tahıl-kurt hasatta ortaya çıkar. Bunun için de son ekini biçen orakçıya "Kurdu yakalayacaksın" diye bağırırlar. Chambéry yakınında henüz biçilmemiş son ekin çevresinde bir halka

[14] *Roggenwolf*, s.24.
[15] *A.g.y.* s.25.
[16] *A.g.y.* s.28; *A.W.F.* s.320.
[17] *Roggenwolf*, s.25.
[18] *A.g.y.* s.26.
[19] *A.g.y.* s.26; *A.W.F.* s.320.
[20] *A.W.F.* s.321.
[21] *A.W.F.* s.321 ve devamı.

yaparlar ve "Kurt orada," diye bağırırlar. Finisterre'de, ekin biçme işi bitmeye yakın hasatçılara, "İşte Kurt orada; yakalayalım onu" diye bağırırlar. Her biri biçecek bir yer ayırır kendisine, ilk bitiren, "Kurdu yakaladım" diye bağırır.[22] Guyenne'de, son ürün de biçildiğinde, tarlanın çevresinde iğdiş bir koç dolaştırılır. "Tarlanın Kurdu" denir buna. Boynuzları çiçeklerden ve başaklardan bir çelenkle süslenir, boynuna ve vücuduna da gırlantlar ve kordelalar sarılır. Bütün orakçılar şarkılar söyleyerek hayvanın arkasında yürür. Daha sonra da tarlada kesilir. Fransa'nın bu bölgesinde son demete *coujulage* denir, yerli lehçesinde iğdiş edilmiş koç demektir bu. Dolayısıyla koçun öldürülmesi, son demette olduğu düşünülen tahıl-ruhunun ölümünü temsil eder; fakat iki farklı tahıl-ruhu kavramı —kurt olarak ve koç olarak— birbirine karışmıştır.[23]

Bazan, son demette yakalanan Kurdun kış süresince, tahıl-ruhu olarak baharda etkinliğini yenilemeye hazır durumda çiftlik evinde yaşadığının düşünüldüğü de olur. Bunun için de, kışın ortasında, uzayan günler baharın yaklaştığını müjdelediği sırada, Kurt bir kez daha ortada görünür. Polonya'da, başına bir kurt derisi atmış olan bir adam, Noelde çevrede dolaştırılır; ya da içi doldurulmuş bir kurt, para toplayan adamlar tarafından çevrede taşınır.[24] Yapraklara sarılmış, Kurt diye çağırılan bir adamın çevrede dolaştırıldığına, onu götüren adamlarınsa para topladığına değgin eski bir töre olduğunu gösteren olgular vardır.[25]

Tahıl-ruhunun aldığı bir başka şekil de horoz şeklidir. Avusturya'da çocuklar tarlalarda dolaşmama konusunda uyarılır, Tahıl-horoz orada oturuyordur çünkü, gözlerini gagalayıp çıkarır sonra.[26] Kuzey Almanya'da, "Horoz son demette oturur" denir; orakçılar son ekini biçerlerken, "Şimdi Horozu kovacağız" diye bağırırlar. Son ekin biçildiğinde, "Horozu yakaladık" derler. Daha sonra çiçeklerden bir horoz yapılır ve bir direğe bağlanarak orakçılar tarafından şarkılar söyleye söyleye eve getirilir.[27] Transilvanya, Braller'de orakçılar biçilecek son parça ekine geldiklerinde, "Şimdi Horozu yakalayacağız"

[22] *A.W.F.* s.320.
[23] *A.W.F.* s.320 ve devamı.
[24] *A.W.F.* s.322.
[25] *A.g.y.* s.323.
[26] *Die Korndämonen*, s.13.
[27] *A.g.y.*; Schmitz, *Sitten und Sagen des Eifler Volkes*, i.s.95; Kuhn, *Westfälische Sagen, Märchen und Gebräuche*, ii. s.181; Kuhn und Schwartz, *Norddeutsche Sagen, Märchen und Gebräuche*, s.398.

diye bağırırlar.[28] Fürstenwalde'de, son demet bağlanmak üzereyken, ekinin sahibi, bir sepet içinde oraya getirdiği horozu serbest bırakır ve tarlada koşmasına izin verir. Bütün hasatçılar, yakalayıncaya kadar horozun peşinden koşar. Başka yerlerde, hasatçılar biçilmiş son ürünü elle yakalamaya çalışır; bunu başarabilen kişinin horoz gibi ötmesi gerekir, ve kendisine Horoz denir.[29] Son demete Horoz, Horoz-demet, Hasat-horozu, Hasat-tavuğu, Sonbahar-tavuğu gibi adlar verilir. Ürününe göre, Buğday-horozu, Fasulye-horozu vb. arasında ayrım yapılır.[30] Thüringen, Wünschensuhl'da, son demet bir horoz şekline sokulur ve Hasat-horozu adı verilir.[31] Tahtadan, kartondan ya da başaklardan yapılma bir horoz figürü hasat arabasının önünde köye taşınır, Westphalia'da horozun gagasında her türden meyva bulunur. Bazan da son hasat arabasında bir Mayıs-direğinin tepesine horoz tasviri tutturulur. Başka yerlerde Hasat-tacına canlı bir horoz ya da bir horoz figürü bağlanır ve bir direğin üzerinde taşınır. Galiçya'da ve başka yerlerde bu canlı horoz, başaklardan ya da çiçeklerden yapılma bir gırlanta bağlanır, bunu orakçı kadınların başı, hasat alayının önünde yürürken başı üzerinde taşır.[32] Silezya'da, ekinin sahibine bir tabak üzerinde canlı bir horoz sunulur. Hasat yemeğine Hasat-horozu, Anız-horozu vb. adlar verilir, bu yemekte, en azından bazı yerlerde, baş yemek bir horozdur.[33] Bir arabacı hasat-arabasını devirirse, "Hasat-horozunu devirdi" denir ve horozdan —yani hasat yemeğinden— olur arabacı.[34] Üzerinde horoz figürü olan hasat-arabası, ürün ambara alınmadan önce çiftlik evinin çevresinde dolaştırılır. Daha sonra horoz evin kapısının üzerine ya da yanına, veya kapının tepe-

[28] G.A. Heinrich, *Agrarische Sitten und Gebräuche unter den Sachsen Siebenbürgens*, s.21

[29] *Die Korndämonen*, s.13. Karş. Kuhn and Schwartz, *l.c.*

[30] *Die Korndämonen*, s.13.

[31] Witzschel, *Sagen, Sitten und Gebräuche aus Thüringen*, s.220.

[32] *Die Korndämonen*, s. 13 ve devamı.; Kuhn, *Westfälische Sagen, Märchen und Gebräuche*, ii. s. 180 ve devamı; Pfannenschmid, *Germanische Erntefeste*, s. 110.

[33] *Die Korndämonen*, s. 14; Pfannenschmid, *a.g.y.* s.111, 419 ve devamı.

[34] *Die Korndämonen*, s. 15. Tahıl-ruhunun bir erkek kaz şeklinde düşünüldüğü Shropshire'da da (bkz. cilt 1, s. 394), hasatta bir yükü devirme anlamında kullanılan deyim, "kazı kaçırmak"tır, bunun karşılığı verilen ceza ise hasat yemeğinde kazdan olmaktı (Burne ve Jackson, *Shropshire Folk-lore*, s. 375); İngiltere'nin bazı bölgelerindeyse hasat yemeğine Hasat Yavru Kazı denirdi, ya da Şans Kazı (Brand, *Popular Antiquities*, ii 23, 26, Bohn basımı).

liğine çivilenir, gelecek hasata kadar orada kalır.[35] Doğu Friesland'de dövende son vuruşu yapan kişiye Gıdaklayan-tavuk denir, ve sanki bir tavukmuş gibi önüne dane saçılır.[36]

Tahıl-ruhu bir horoz şeklinde de öldürülür. Almanya, Macaristan, Polonya ve Picardy'nin bazı bölgelerinde, orakçılar en son biçilecek ürünün içine bir canlı horoz yerleştirir ve tarlada peşinden koştururlar, ya da boynuna kadar toprağa gömerler horozu; daha sonra da bir orak ya da bir tırpanla başını uçururlar.[37] Westphalia'nın birçok yerinde, hasatçılar tahtadan yapılma horozu çiftlik sahibine verince o da onlara canlı bir horoz verir; hasatçılar horozu kamçılarla ya da sopalarla öldürürler, ya da eski bir kılıçla başını uçururlar, veya ambarın içine kızlara atarlar, ya da pişirmesi için çiftçinin karısına verirler. Hasat-horozu devrilmemişse —yani, araba devrilmemişse— hasatçılar çiftlikteki bir horozu taş atarak ya da başını uçurarak öldürme hakkını kazanırlar. Bu törenin işlemez duruma geldiği yerlerde, çiftçinin karısının hasatçılar için cockie-leekie yapması ve çorba için kesilmiş horozun kafasını onlara göstermesi hâlâ yaygın bir âdettir.[38] Transilvanya, Klausenburg yöresinde, hasat yerinde bir horoz, yalnızca başı görünecek biçimde toprağa gömülür. Daha sonra bir delikanlı eline bir orak alır ve bir vuruşta horozun başını uçurur. Eğer bunu yapamazsa bütün yıl Kızıl Horoz diye çağırırlar onu, insanlar gelecek yıl ürünün kötü olacağından korkarlar.[39] Transilvanya, Udvarhely yöresinde son demet içine bir horoz bağlanır ve şiş saplanarak öldürülür. Daha sonra derisi soyulur. Eti etrafa saçılır, fakat deri ve tüyler gelecek yıla kadar saklanır; baharda son demetten alınan daneler horozun tüyleriyle karıştırılır ve ekin ekilecek tarlaya saçılır.[40] Hiçbir şey, horozun, tahılın ruhuyla özdeşleştirildiğini bundan daha açık bir biçimde gösteremezdi. Son demete bağlanıp öldürülmekle horoz, ürünle, ölümüyse tahılın biçilmesiyle özdeşleştirilmiş oluyor. Tüylerinin bahara kadar saklanması ve hayvanın içine bağlandığı son demetten

[35] *Die Korndämonen*, s. 14.
[36] *A.g.y.* s. 15.
[37] *M.F.* s.30.
[38] *Die Korndämonen*, s.15.
[39] *A.g.y.* s.15; ve devamı.
[40] *A.g.y.* s.15; *M.F.* s.30.

alınan danelerle karıştırılması, tüylerin daneyle birlikte tarlaya saçılması yoluyla, horozun ürünle özdeşleştirilmesi daha bir vurgulanmış oluyor; onun hızlandırıcı ve bereket verici gücü en açık bir biçimde anlatılmış oluyor. Örneğin, tahıl-ruhu, bir horoz şeklinde, hasatta öldürülüyor, fakat baharda yeniden yeni yaşama ve etkinliğe dönüyor. Yine, horozun tahıla olan eşdeğerliliği, hayvanın toprağa gömülmesiyle, başının (tıpkı ekin başağı gibi) bir orakla kesilmesiyle çok açık bir biçimde dile getirilmiş oluyor.

Tahıl-ruhunun bir başka yaygın bedenleşmiş şekli tavşandır.[41] Ayrshire'ın bazı bölgelerinde son ekinin biçilmesine "Tavşanın kesilmesi" denir;[42] Almanya'da son demetin bir adı da Tavşandır.[43] Doğu Prusya'da Tavşanın henüz biçilmemiş son ekin grubunda bulunduğu ve son orakçı tarafından kovalanması gerektiği söylenir. Orakçılar, "Tavşanı kovan kişi" olmamak korkusuyla son anda çok hızlı çalışır; çünkü bunu yapan kişiyle, yani son ürünü biçen kişiyle bol bol alay edilir.[44] Transilvanya, Birk'te orakçılar son ekin bölgesine geldiklerinde, "Tavşanı yakaladık" diye bağırırlar.[45] Aurich'te, daha önce de gördüğümüz gibi,[46] son ürünü biçme anlamında kullanılan bir deyim, "Tavşanın kuyruğunu kesmek"tir. Almanya'da, İsveç'te, Fransa'da ve İtalya'da son ürünü biçen kişi için genellikle "Tavşanı öldürüyor" denir.[47] Norveç'te bu şekilde "Tavşanı öldürdüğü" söylenen kişi "tavşanın kanı"nı brendi şeklinde arkadaşlarına vermek zorundadır.[48]

Tahıl-ruhu bazan da bir kedi şeklini alır.[49] Kiel yakınlarında çocuklara ekin tarlasına girmemeleri söylenir, çünkü "Kedi orada oturmaktadır." Eisenach Oberland'de, "Tahıl-kedinin gelip onları yakalayacağı" söylenir onlara; "Kedi-tahıl ürünün içine girer." Silezya'nın bazı bölgelerinde son ürün biçilirken "Kedi yakalandı" denir; dövendeyse, son vuruşu yapan adama Kedi denir. Lyons yakınlarında son

[41] *Die Korndämonen*, s.1.
[42] *Folk-lore Journal*, vii. 47.
[43] *Die Korndämonen*, s.3.
[44] Lemke, *Volksthümliches in Ostpreussen*, i.24.
[45] G.A. Heinrich, *Agrarische Sitten und Gebrauche unter den Sachsen Siebenbürgens*, s.21.
[46] Bkz. cilt 1. s. 394.
[47] *M.F.* s.29
[48] *M.F.* s.29 ve devamı; *Die Korndämonen*, s.5.
[49] *A.W.F.* s.172-174; *M.F.* s.30.

demete ve hasat yemeğine Kedi denir. Vesoul yöresinde son ürünü biçtiklerinde "Kediyi kuyruğundan yakaladık" derler. Briançon'da, Dauphiné'de biçme işinin başlangıcında bir kedi kordelalar, çiçekler ve başaklarla süslenir. Buna top-derinin kedisi (*le chat de peau de balle*) denir. Bir orakçı çalışırken yaralanacak olursa, yara kediye yalatılır. Biçme işinin kapanışında kedi yeniden kordelalar ve başaklarla süslenir; sonra dans ve eğlence başlar. Dans bittiğinde kedinin üzerindeki süsler kızlar tarafından törenle çıkarılır. Silezya'da Grüneberg'te son ürünü biçen orakçıya Tom-cat (erkek-kedi) denir. Çavdar saplarına ve yeşil sazlara sarılır, arkasına uzun, kıvrık bir kuyruk takılır. Bazan da aynı şekilde giydirilmiş ve (dişi) Kedi denilen bir adam eşlik eder ona. Görevleri, gördükleri insanları kovalamak ve uzun bir sopayla ona vurmaktır. Amiens yakınında, hasatın bitimi için kullanılan deyim, "Kediyi öldürecekler"dir; ve son ürün biçildiğinde çiftliğin avlusunda bir kedi öldürülür. Fransa'nın bazı bölgelerinde dövende dövülecek son ekin destesi altına canlı bir kedi konur ve döven sopalarıyla dövülerek öldürülür. Daha sonra, Pazar günü kızartılır ve bir tatil yemeği olarak yenir.

Tahıl-ruhu bir de bir keçi şeklinde görünür. Prusya köylerinde, ekinler rüzgârın önünde yattığında, "Keçiler birbirini kovalıyor", "rüzgâr, keçileri ekinin içinde sürüyor", "keçiler otluyor" denir ve çok iyi bir ürün beklenir. Bir de, "Yulaf-keçisi yulaf tarlasında oturuyor", "Tahıl-keçisi çavdar tarlasında oturuyor" denir.[50] Çavdar-keçisi, Yulaf-keçisi ya da Fasulye-keçisi oralarda oturduğu ya da uzandığı ve onları kaçıracağı ya da öldüreceği için çocuklar mavi tahıl çiçekleri toplamak ya da fasulyeler arasında tohum toplamak için tahıl tarlalarına girmesinler diye uyarılır.[51] Bir hasatçı hastalandığında ya da çalışırken arkadaşlarının gerisinde kaldığında, "Hasat-keçisi ona tos vurdu," "Tahıl-keçisi tarafından toslandı" diye bağırırlar.[52] Braunsberg (Doğu Prusya) yöresinde her hasatçı, yulafları bağlarken "Tahıl-keçisi kendisine toslamasın diye" acele eder. Norveç'te Oefoten'de her hasatçının kendisine ayrılmış biçme alanı vardır. Ortadaki bir hasatçı

[50] W.Mannhardt, *A.W.F.* s.155.
[51] *A.g.y.* s. 157 ve devamı.
[52] *A.g.y.* s.159.

kendi alanını biçmeyi yakınındakilerden sonra bitirdiğinde, "Adada kalıyor" derler onun için. Geride kalan kişi bir erkekse, erkek bir keçiyi çağırma takliti yaparak bağırırlar; bir kadınsa, dişi keçiyi çağırma takliti bir ses çıkarırlar.[53] Aşağı Bavaria'da Straubing yakınlarında, son ürünü biçen adamın, ürününe göre, "Tahıl-keçisini, Buğday-keçisini ya da Yulaf-keçisini yakaladığı" söylenir. Ayrıca, son ürün yığını üzerine iki boynuz yerleştirilir ve buna "boynuzlu Keçi" denir. Doğu Prusya, Kreutzburg'ta son demeti bağlayan kadına, "Keçi demetin içinde oturuyor" diye bağırırlar.[54] Swabia, Gablingen'de, bir çiftliğin son yulaf tarlası biçilirken, orakçılar tahtadan bir keçi oyarlar. Bunun burun deliklerine ve ağzına yulaf başakları sokulur ve çiçekten girlantlarla süslenir. Sonra da tarlaya yerleştirilir ve adına Yulaf-keçisi denir. Orakçılar sona yaklaşırlarken her orakçı kendine düşen parçayı bitirmek için acele eder; son olarak bitiren kişi Yulaf-keçisini alır.[55] Yine, son demete Keçi denir. Bavaria, Wiesent vadisinde tarlada bağlanan son demete Keçi denir; "Her tarlanın bir keçisi olmalı" diye bir atasözleri de vardır.[56] Hesse, Spachbrücken'de biçilen son bir avuç ekine keçi denir ve onu kesen adamla hayli alay edilir.[57] Bazan son demet bir keçi şeklinde yapılır,[58] "Keçi onun içinde oturuyor" denir. Yine, son demeti biçen ya da bağlayan kişiye Keçi denir. Örneğin, Mecklenburg'da bazı yerlerde son demeti bağlayan kadına, "Sen Hasat-keçisisin" diye bağırırlar. Hanover'de Uelzen yöresinde, hasat şenliği "Hasat-keçisinin getirilmesi"yle başlar; yani, son demeti bağlayan kadın saplara sarılır, başına bir hasat-çelengi geçirilir ve bir at arabası içinde köye, dans yapılan yere getirilir. Lüneberg yakınlarında da, son demeti bağlayan kadın başaklardan yapılma bir taçla süslenir ve Tahıl-keçisi denir ona.[59] İsviçre'de St.Gall Kantonunda tarladaki son bir avuç ekini biçen ya da son hasat vagonunu ambara getiren kişiye, Tahıl-keçisi ya da Çavdar-keçisi veya yalnızca Keçi denir.[60]

[53] *A.g.y.* s. 161 ve devamı
[54] W.Mannhardt, *A.W.F.* s.162.
[55] Panzer, *Beitrag zur deutschen Mythologie,* ii. s.232 ve devamı. No.426; *A.W.F.* s. 162.
[56] Panzer, *a.g.y.* ii. s.228 ve devamı. No.422; *A.W.F:* s.163.
[57] *A.W.F.*, s.163.
[58] *A.g.y.* s.164.
[59] *A.W.F.* s.164.
[60] *A.g.y.* s.164 ve devamı.

Thurgau Kantonunda Tahıl-keçisi denir ona; boynunda tıpkı bir keçideki gibi bir çan vardır ve zafer alayıyla götürülür, içkiyle ıslatılır. Styria'nın bazı bölgelerinde de son ürünü biçen kişiye Tahıl-keçisi, Yulaf-keçisi vb. denir. Kural olarak, böylece Tahıl-keçisi adını alan kişi gelecek hasata kadar bütün bir yıl bu adı taşımak zorundadır.[61]

Bir görüşe göre, bir keçi şeklinde ya da başka bir şekilde yakalanmış olan tahıl-ruhu, bütün kış çiftlik evinde ya da ambarda yaşar. Bundan dolayı her çiftliğin kendi tahıl-ruhu bedenleşmesi vardır. Fakat bir başka görüşe göre, tahıl-ruhu, yalnızca bir çiftliğin değil tüm tahılın cini ya da tanrısıdır. Dolayısıyla, bir çiftlikteki bütün ürün biçildiğinde, hâlâ biçilmemiş ürünün bulunduğu bir başka tarlaya kaçar. Bu düşünce, bir zamanlar Skye'de yerine getirilen Hasat-töresinde ortaya çıkar. Biçme işini ilk bitiren çiftçi, bu işi henüz bitirmemiş komşu bir çiftçiye, elinde bir demet ürünle bir adam ya da bir kadın gönderirdi; bu çiftçi ise, işini bitirdiğinde bu demeti hâlâ biçme işiyle uğraşan komşusuna gönderirdi; böylece demet, biçme işi tamamlanıncaya kadar çiftlikler arasında dolaşırdı. Bu demete, *goabbir bhacagh*, yani Topal Keçi denirdi.[62] Tahıl-ruhu belki de ürün biçilirken sakatlandığı için böyle topal olarak temsil edilirdi. Bazan da son demeti çiftliğe taşıyan kadının bir ayağı üzerinde topallaması gerektiğini daha önce görmüştük.[63] Bohemia ile Bavaria arasındaki Böhmer Wald dağlarında, iki köylü ürünlerini evlerine getirirlerken kim önce eve varacak diye aralarında yarış yaparlar. Köyün çocukları yarışı yitireni belirlerler ve geceleyin evinin çatısına Yulaf-keçisini dikerler, saplardan yapılma koskocaman bir keçi figürüdür bu.[64]

Fakat bazan keçi şeklindeki tahıl-ruhunun hasat yerinde orak ya da tırpanla öldürüldüğüne inanılır. Örneğin, Moselle'de, Bernkastel yöresinde, orakçıların birbirlerini hangi sırayla izleyecekleri kurayla saptanır. Birinciye ön biçici, sonuncuya da kuyruk biçici derler. Bir biçici önündeki biçiciye yetişirse ağır çalışan biçiciyi bir parça ekin içinde yalnız başına bırakırmış gibi çevresinde eğilip biçerek önüne geçer. Bu ekin parçasına Keçi denir; bu şekilde kendisine "Keçi kesilen" kişi

[61] *A.g.y.* 165.
[62] Brand, *Papular Antiquities*, ii.24, Bohn basımı; *A.W.F.* s.165.
[63] Bkz. Cilt 1, s. 367.
[64] *A.W.F.* s.165.

arkadaşları tarafından bütün gün alaya alınır, eğlenilir onunla. Kuyruk biçici son başakları da kestiğinde, "Keçinin başını uçurduğu" söylenir onun.[65] Grenoble yöresinde biçme işi sona ermeden önce, canlı bir keçi çiçekler ve kordelalarla süslenir ve tarlanın çevresinde koşmaya bırakılır. Orakçılar arkasından koşar ve yakalamaya çalışır onu. Yakalandığında, kocası başını keserken çiftçinin karısı sımsıkı tutar keçiyi. Hasat yemeği bu keçinin etiyle yapılır. Bir parça et tuzlanır ve gelecek hasata, yeni bir keçi kesilinceye kadar saklanır. Sonra bütün hasatçılar bu etten bir parça yer. Aynı gün, keçinin derisinden bir palto yapılır, adamlarıyla birlikte çalışan çiftçi, hasat zamanında yağmur yağmaya ya da hava kötüleşmeye başlarsa bunu giymek zorundadır. Ama bir orakçının sırtı ağrırsa, çiftçi giymesi için paltoyu ona verir.[66] Bunun nedeni, öyle görünüyor ki, tahıl-ruhunun neden olduğu sırt ağrısının yine onun tarafından iyileştirilebileceği düşüncesidir. Aynı şekilde, başka bir yerde, bir orakçı ekin biçerken yaralandığında, tahıl-ruhunun temsilcisi olarak bir kediye yaranın yalatıldığını görmüştük daha önce.[67] Mon adasında Estonyalı orakçılar, hasatta ilk başakları biçen kişinin sırtına ağrılar gireceğine inanır[68] — belki de tahıl-ruhunun özellikle ilk başakta bulunduğuna inanıldığı için; Transilvanya'da Saksonyalı orakçılar sırt ağrısına yakalanmamak için biçtikleri ilk bir tutam başağı bellerine sararlar.[69] Burada da tahıl-ruhuna iyileştirmesi ya da koruması için başvurulmaktadır, ama bir keçi ya da bir kedi şeklinde değil.

Ayrıca, bir keçi şeklindeki tahıl-ruhunun, dövme sopasıyla sürülüp çıkarılıncaya kadar, ambarda duran biçilmiş ekinlerin arasında gizlendiği düşünülür bazan. Örneğin, Yukarı Bavaria'da Marktl yöresinde ekin demetlerine Sap-keçiler ya da yalnızca Keçiler denir. Açık alanda bir yığın halinde toplanırlar ve karşılıklı yer almış iki sıra erkek tarafından dövülürler, dövenciler sopalarını vururken bir şarkı söylerler: Sap-keçisini saplar arasında gördük. Son keçi, yani son demet, menek-

[65] *A.W.F.* s.166; *M.F.* s.185.
[66] *A.W.F.* s.166.
[67] Bkz. cilt 2, s. 17.
[68] Holzmayer, *Osiliana*, s.107.
[69] G.A. Heinrich, *Agrarische Sitten u. Gebräuche unter den Sachsen Siebenbürgens*, s.19. Karş. B.K. s.482 ve devamı

şelerden ve diğer çiçeklerden yapılma bir çelenkle süslenir, üzerine kekler asılır. Ekin yığınının tam ortasına yerleştirilir. Orakçılardan bazıları ona saldırır ve en iyi parçasını koparır alır; ötekiler kendilerini sopalarının üzerine öyle dikkatsizce atarlar ki, bazan başları yarılır. Bu son demeti döverken, her biri, karşısındaki adama yıl içersinde yapmış olduğu bir kabahati, bir kötü davranışı anımsatır.[70] Tyrol'de Oberinntal'da son dövmeciye Keçi denir.[71] Würtemberg, Tettnang'da son ürün demetine, çevrilmeden önce son vuruşu yapan dövenci Erkek-keçi adıyla anılır ve "Erkek keçiyi kovaladığı" söylenir. Son ekin demeti döndürüldükten sonra en son vuruşu yapan kişiye Dişi-keçi denir.[72] Bu törede tahılın içinde, dişi ve erkek olmak üzere bir çift tahıl-ruhunun oturduğu ima edilmektedir. Dahası, dövme sırasında bir keçi şeklinde yakalanmış olan tahıl-ruhu, dövme işi henüz bitmemiş olan bir komşuya aktarılmaktadır. Franche Comté'de, dövme işi biter bitmez, delikanlılar dövme işi hâlâ süren bir komşunun avlusuna saplardan yapılma bir keçi figürü kurarlar. Komşu çiftçi buna karşılık şarap ya da para vermek zorundadır onlara. Würtemberg, Ellwangen'de, dövme sırasında son ürün demetinden bir keçi tasviri yapılır; bacak yerine dört sopa, boynuz yerine iki sopa konur. Dövme sopasıyla son vuruşu yapan kişi bu Keçiyi dövme işi hâlâ devam eden çiftçinin ambarına götürmek ve yere fırlatmak zorundadır; bu işi yaparken yakalanacak olursa, Keçiyi onun sırtına bağlarlar.[73] Yukarı Bavaria'da Indersdorf'ta da aynı töre geçerlidir; saptan Keçiyi komşusunun ambarına atan adam, keçinin melemesini taklit eder; eğer onu yakalayacak olurlarsa, yüzünü karaya boyarlar ve Keçiyi sırtına bağlarlar.[74] Elsass, Zabern'de, bir çiftçi, döven işinde komşularından bir hafta ya da daha fazla bir süre gerideyse, komşuları kapısının önüne gerçek bir doldurulmuş keçi (ya da tilki) bırakırlar.[75] Bazan da tahılın keçi şeklindeki ruhunun dövme sırasında öldürüldüğüne inanılır. Yukarı Bavaria, Traunstein bölgesinde Yulaf-keçinin

[70] Panzer, *Beitrag zur deutschen Mythologie*, ii. 225 ve devamı. No.421; *A.W.F.* s.168.
[71] *A.W.F.* s. 168.
[72] E. Meier, *Deutsche Sagen, Sitten und Gebräuche aus Schwaben*, s.445, No. 162; *A.W.F.* s.168.
[73] *A.W.F.* s.169.
[74] Panzer, *a.g.y.* ii. s. 224 ve devamı. No.420; *A.W.F.* s.169.
[75] *A.W.F.* s.169.

son yulaf demetinde olduğu düşünülür. Baş yerine eski bir çömlek konmuş ve bir ucu üzerine dikilmiş eski bir tırmık temsil eder onu. Daha sonra çocuklara Yulaf-keçisini öldürmeleri söylenir.[76] Hasat yerinin yanından geçmekte olan bir yabancı, biçilmiş ya da dövülmüş üründen insan şeklinde kaçan Tahıl-keçisi olarak kabul edilir bazan da. Bunun için de, hasat yerinin yakınından bir yabancı geçtiğinde, bütün işçiler durur ve bir tek ses halinde "Keçi! Keçi!" diye bağırırlar. Schleswig'de genellikle tarlada yapılan kolza tohumu döven sırasında, oradan geçen yabancı şapkasını çıkarmazsa aynı bağırış yükselir.[77]

Prusya Slavları kışlık ürünlerini ekerlerken bir keçi kesip, etini bir sürü boşinansal törenlerle yerler ve derisini bir meşe ağacının ve büyük bir taşın yanında yüksek bir direğe asarlardı. Hasata kadar deri orada kalırdı. Daha sonra, rahip rolünü üstlenen bir köylü (*Weidulut*) bir dua okuduktan sonra gençler el ele tutuşur ve meşe ağacıyla direk çevresinde dans ederlerdi. Bundan sonra bir demet ürünü kapışırlar, rahipse otları idareli bir biçimde dağıtırdı. Daha sonra keçi derisini taşın üzerine yayar, üzerine oturur, halka atalarının tarihi, onların eski putperest töreleri ve inançları konusunda vaazda bulunurdu.[78] Ekim zamanından hasata kadar böylece tarlada asılı duran keçi derisi, ürünün büyümesini gözeten tahıl-ruhunu temsil etmektedir.

Tahıl-ruhunun sıklıkla aldığı bir başka şekil, boğa, inek ya da öküz şeklidir. Batı Prusya, Conitz'de, rüzgâr ekinleri yalayarak geçerken, "Tosun ekinin içinde koşuyor" derler;[79] sap üzerindeki ürün tok ve güçlüyse, Doğu Prusya'nın bazı bölgelerinde "Boğa ürünün içinde yatıyor" derler. Graudenz bölgesinde (Batı Prusya) bir hasatçı fazla zora gelip ayağını incittiğinde, "Onu Boğa tepti"; Lothringen'deyse "Boğayı yakalamış" derler. Her iki deyim de, hasatçının istemeden kutsal tahıl-ruhu üzerine bastığı, onun da bu küstahı topal bıraktığı anlamına gelmektedir.[80] Bunun için de Chambéry yakınında, bir orakçı orağıyla kendi kendini yaraladığında, onda "öküz yarası" olduğu söylenir.[81] Bunzlau bölgesinde, son demet bazan boynuzlu bir öküz şekline sokulur, içi kıtıkla doldurulur ve başaklarla sarılır. Bu figüre

[76] *A.g.y.* s.170.
[77] *A.g.y.* s.170.
[78] Praetorius, *Deliciae Prussicae*, s.23 ve devamı; *B.K.* s.394 ve devamı.
[79] *M.F.* s.58.
[80] Aynı yerde.
[81] *M.F.* s.62.

Yaşlı Adam (*der Alte*) denir. Bohemya'nın bazı bölgelerinde son demet insan şeklinde yapılır ve Buffalo-boğası adı verilir.[82] Bu örnekler tahıl-ruhunun insanbiçimci ve hayvanbiçimci kavramları arasındaki bir karışmayı gösteriyor. Bu karışıklık, iğdiş bir koçu kurt adı altında öldürmedeki karışıklıkla koşuttur.[83] İsviçre'de, Thurgau Kantonunda son demet, eğer iriyse, İnek diye adlandırılır.[84] Bütün Swabia'da tarladaki son ekin demetine İnek denir; son başakları biçen adam "İneği yakalar", kendisi de İnek ya da ürününe göre, Arpa-ineği ya da Yulaf-ineği diye adlandırılır; hasat yemeğinde kendisine çiçeklerden ve başaklardan bir demet verilir ve ötekilerden daha özgürce yemesine, içmesine izin verilir. Fakat kendisine takılınır, gülünür; hiç kimse İnek olmaktan hoşlanmaz.[85] İnek bazan da tahıl başaklarından ve çiçeklerinden yapılma bir kadın figürüyle temsil edilir. Son bir avuç ürünü biçen adam tarafından çiftlik evine getirilir. Çocuklar adamın peşinden koşarlar; komşular toplanıp, çiftçi İneği ondan alıncaya kadar onunla alay ederler.[86] Burada da tahıl-ruhunun insan ve hayvan şeklinde temsili arasında karışma açıktır. İsviçre'nin birçok bölgelerinde, son başakları biçen orakçıya Buğday ineği, Tahıl-ineği, Yulaf-ineği ya da tahıl-tosunu denir ve çeşitli şakaların hedefi olur.[87] Doğu Prusya'nın bazı bölgelerinde, son ekin biçme alanında orakçıların dikkatsizliği yüzünden birkaç başak biçilmemiş olarak kalır, o zaman baş orakçı bunları yakalar ve "Boğa! Boğa!" diye bağırır.[88] Öte yandan, Yukarı Bavaria'da Rosenheim bölgesinde, bir çiftçi hasadını almada komşularından geç kalırsa, komşuları onun toprağına bir Sap-Boğa dikerler. Bu, tahtadan bir çerçeve üzerine yerde kalmış ekinden yapılmış ve çiçeklerle, yapraklarla süslenmiş dev bir figürdür. Üzerine, toprağına Sap-Boğanın dikildiği adamla alay eden gülünç dizelerin yazıldığı bir kâğıt tuttururlar.[89]

---

[82] *M.F.* s.59.
[83] Bkz. cilt 2, s.13.
[84] *B.F.* s.59.
[85] E.Meier, *Deutsche Sagen, Sitten und Gebrâuche aus Schwaben*, s.440 ve devamı Sayı. 151, 152, 153; Panzer, *Beitrag zur deutschen Mythologie*, ii. s. 234. No. 428; *M.F.* s. 59.
[86] Panzer, *a.g.y.* s.233, No. 427; *M.F.* s.59.
[87] *M.F.* s.59 ve devamı.
[88] *M.F.* s.58.
[89] *M.F.* s.58 ve devamı.

Bir de, boğa ya da öküz şeklindeki tahıl-ruhu, ekin biçme işinin bitişinde hasat alanında öldürülür. Dijon yakınında Pouly'de, son başaklar biçilmek üzereyken, kordelalar, çiçekler ve başaklarla süslenmiş bir öküz tarlanın çevresinde dolaştırılır, bütün hasat ekibi peşinden dansederek gelir. Sonra Şeytan kılığına girmiş bir adam son ürün başağını biçer ve hemen öküzü öldürür. Hayvanın etinin bir kısmı hasat yemeğinde yenir; bir kısmı da tuzlanır ve baharda ilk tohum ekme gününe kadar saklanır. Pant à Mouson'da ve başka yerlerde son ekin biçme gününün akşamında, çiçeklerle ve başaklarla süslenmiş bir dana, önünde bir tutam yem tutularak ya da sopalı adamlarca sürülerek veya çiftçinin karısı tarafından bir iple çekilerek çiftlik evinin çevresinde üç kez dolaştırılır. Bu tören için seçilen dana o yılın baharında çiftlikte doğmuş olan ilk danadır. Bütün orakçılar âletleriyle peşinden gider. Daha sonra kaçmasına izin verilir; orakçılar tarafından yakalanır, danayı yakalayan kişi Dana Kralı adını alır. Sonunda törenle kesilir; Lunéville'de kasap rolünü oynayan adam köyün Yahudi tüccarıdır.[90]

Tahıl-ruhu, bazan da döven sırasında boğa ya da inek şeklinde yeniden ortaya çıkmak üzere ambarda biçilmiş ekinler arasında saklanır. Örneğin, Thüringen, Wurmlingen'de dövende son vuruşu yapan adama İnek, daha doğrusu ürününe göre, Arpa-ineği, Yulaf-ineği, Nohut-ineği vb. denir. Baştan aşağı saplara sarılır; başına boynuz yerine sopalar takılır, iki delikanlı iplerle su içmeye kuyuya götürür onu. Oraya giderken bir inek gibi böğürmek zorundadır, uzun bir süre İneğin adıyla çağrılır.[91] Swabia, Obermedlingen'de, döven işi sonuna yaklaştığında, her erkek son vuruşu yapan kişi olmamaya çalışır. Son vuruşu yapan kişi "İneği alır", yırtık pırtık bir eteklik, kukuleta ve kadın çorabı giydirilmiş saptan bir figürdür bu. Saplardan yapılmış bir iple adamın sırtına bağlanır; yüzü karaya boyanır, yine saplardan yapılmış iplerle bir at arabasına bağlanır ve köyün çevresinde dolaştırılır.[92] Burada yine biraz önce işaret ettiğimiz, insanbiçimli ve hayvanbiçimli tahıl-ruhu kavramları arasında bir karışma görüyoruz.

[90] *M.F.* s.60.

[91] E. Meier, *Deutsche Sagen, Sitten und Gebräuche aus Schwaben*, s.444 ve devamı. No.162, *M.F.* s.61.

[92] Panzer, *Beitrag zur deutschen Mythologie*, ii. s. 233, No.427.

Schaffhausen Kantonunda son ürünü döven kişiye İnek denir; Thurgau Kantonundaysa Tahıl-boğası; Zürich Kantonunda Dövenci-ineği. Bu sonuncu bölgede saplara sarılır ve meyva bahçesindeki ağaçlardan birine bağlanır.[93] Macaristan'da Arad'da, dövende son vuruşu yapan adam saplara ve inek derisine sarılır, başına boynuzlar takılır.[94] Dresden bölgesinde Pessnitz'de sopayla son vuruşu yapan kişiye Boğa denir. Saptan bir adam yapıp bir komşunun penceresi önüne dikmek zorundadır.[95] Birçok örnekte olduğu gibi burada da tahıl-ruhunun, döven işini henüz bitirmemiş bir komşuya aktarıldığı açıkça görülmektedir. Thüringen, Herbrechtingen'de eski püskü giysili bir yaşlı kadın tasviri, dövende sona kalmış çiftçinin ambarına fırlatılır. Tasviri ambara atan kişi "İşte İnek senin" diye bağırır. Dövenciler onu yakalayacak olursa bütün gece alıkorlar ve hasat yemeğine göndermemek yoluyla cezalandırırlar.[96] Bu son törelerde insanbiçimli ve hayvanbiçimli tahıl-ruhu kavramları arasındaki karışma yeniden karşımıza çıkıyor. Bir de, boğa şeklindeki tahıl-ruhunun bazan döven sırasında öldürüldüğüne inanılır. Auxerre'de son demet ürün dövülürken, on iki kez "Boğayı öldürüyoruz" diye bağırılır. Biçme işinden hemen sonra tarlada bir öküzün kesildiği Bordeaux yöresinde, dövende son vuruşu yapan adamın "Boğayı öldürdüğü" söylenir.[97] Chambéry'de son demete Genç öküzün demeti denir, ona doğru bir yarış yapılır, bütün orakçılar katılır buna. Dövende son vuruş yapıldığında "öküz öldürüldü" denir; bunun üzerine son başağı biçen orakçı hemen gerçek bir öküz keser. Öküzün eti akşam yemeğinde orakçılar tarafından yenir.[98]

Bazan da görevi gelecek yılın ürününü hızlandırmak olan genç tahıl-ruhunun hasat alanında bir Tahıl-bebek olarak doğduğuna inanıldığını görmüştük.[99] Aynı şekilde Berry'de de genç tahıl-ruhunun hasat alanında doğduğuna inanılır. Çünkü, bir destecinin elinde bütün ürünü bağlayacak kadar ip yoksa, kalan buğdayı bir kenara bırakır ve inek

[93] *M.F.* s.61 ve devamı.
[94] *M.F.* s.62.
[95] *M.F.* s.62.
[96] E. Meier, *a.g.y.* s.445 ve devamı. No.163.
[97] *M.F.* s. 60.
[98] *M.F.* s.62.
[99] Bkz. cilt 1, s. 337.

böğürmesi taklidi yapar. Bunun anlamı, "demet bir buzağı doğurdu" demektir.[100] Puy-de-Dôme'de kadın ya da erkek desteci peşinden gittiği orakçıya yetişemezse, "Buzağıyı doğuruyor" denir.[101] Prusya'nın bazı bölgelerinde benzer durumlarda, kadına "Boğa geliyor" diye bağırırlar ve boğa gibi böğürürler. Bu örneklerde kadın, Tahıl-ineği ya da yaşlı tahıl-ruhu olarak düşünülmektedir, oysa varsayılan buzağı Tahıl-buzağısı ya da genç tahıl-ruhudur. Avusturya'nın bazı bölgelerinde söylencesel buzağının (*Muhkälbchen*) baharda başveren ürün arasında görüldüğüne ve çocukları ittiğine inanılır; ekinler rüzgârda dalgalandığında, "Buzağı dolaşıyor" derler. Açıkçası, Mannhardt'ın da gözlemlediği gibi, bu ilkbahar buzağısı, daha sonra döven sırasında öldürüldüğüne inanılan aynı hayvandır.[102]

Tahıl-ruhu bazan bir at ya da kısrak şeklinde görünür. Kalw ile Stuttgart arasında, ekin rüzgâr önünde eğildiğinde, "At koşturuyor" derler.[103] Hertfordshire'da, biçme işinin sonunda "Kısrağı bağırtma" denilen bir tören vardır ya da vardı. Tarlada biçilmemiş olarak duran son ekin sapları bir araya bağlanır ve Kısrak denir ona. Orakçılar biraz uzakta dururlar ve oraklarını ona doğru atarlar; onu ortasından biçen kişi, alkışlar ve gülüşler arasında ödülü kazanır. Ekin biçildikten sonra orakçılar yüksek sesle üç kez "Onu yakaladım!" diye bağırır. Ötekiler üç kez yanıt verirler, "Ne yakaladın?" — "Bir Kısrak! Bir Kısrak! Bir Kısrak!" — "Kimin Kısrağı?" diye sorulur üç kez. Sahibinin adını vererek üç kez "A.B.'nin". "Onu nereye göndereceksin?" Henüz bütün ürününü biçmemiş olan bir komşunun adını vererek, "C.D.'ye".[104] Bu törede kısrak şeklindeki tahıl-ruhu bütün ürünün biçildiği bir çiftlikten hâlâ biçilmemiş olan bir başka çiftliğe gönderilir, dolayısıyla tahıl-ruhunun doğal olarak oraya sağındığı varsayılır. Shropshire'da buna benzer bir töre vardır. "Kısrağı bağırtma, çağırma ya da ona seslenme, herhangi bir toprakta ya da bölgede hasatı ilk olarak bitiren çiftliğin adamları tarafından yapılan bir törendir. Bu törenin amacı, kahramanlıklarını çevreye duyurmak ve kasıtlı bir şekilde 'owd mar'ı [yaşlı kıs-

[100] Laisnel de la Salle, *Croyances et Légendes du Centre de la France*, ii.. 135.
[101] *M.F.* s.62, "*Il fait le veau.*"
[102] *M.F.* s.63.
[103] *M.F.* s.167.
[104] Brand, *Popular Antiquities*, ii. 24, Bohn basımı.

rağı] onların 'chem'ine [team-takım] yardıma göndermeyi teklif ederek onlarla dalga geçmektir. Bütün adamlar ürünün bulunduğu alanda, ya da daha iyisi çiftlikteki en yüksek yerde bir araya toplanır (ağaçtan yapılma hasat testisi de birlikte tabii) ve yüksek sesle 'Hip, hip, hip hurrah!' bağırışıyla başlayan aşağıdaki karşılıklı konuşma geçer aralarında:

" 'Yakaladım onu, yakaladım onu, yakaladım onu!'

" 'Ne yakaladın, ne yakaladın, ne yakaladın?'

" 'Bir kısrak, bir kısrak, bir kısrak!'

" 'Kimin, kimin, kimin?'

" 'A ağanın, A ağanın, A ağanın!' (Burada hasatı bitmiş çiftlik sahibinin adı verilir.)

" 'Nereye göndereceksin onu, nereye göndereceksin onu, nereye göndereceksin onu?'

" 'B ağanınkine, B ağanınkine, B ağanınkine' (burada hasatı henüz bitmemiş birinin adı verilir)."

Hasatını en son bitiren ve dolayısıyla Kısrağı kimseye gönderemeyen çiftçinin "bütün kış onu saklayacağı" söylenir. Kısrağın yalandan gönderilmesi, bazan yine yalandan yardımın kabul edilişiyle yanıtlanır. Örneğin yaşlı bir adam kendisiyle görüşme yapan birine şöyle söylemiştir: "Biz akşam yemeğindeyken elinde yularla bir adam geldi ve onu götürmek istedi." Ama bir yerde (Leebotwood yakınında Longnor) daha 1850'ye kadar, Kısrak gerçekten gönderilirdi. "Hasatını ilk bitiren çiftçinin ırgat başı, ekibin en iyi atına biner —hem adam hem de at kordelalarla, şeritlerle süslenmiş olarak— yaya bir oğlan çocuk, at ve adam çiftini tantanayla komşu çiftliğe götürürdü. Bazan 'kısrağı' götüren adam, çok miktarda hasat birası aldığı gibi, bazan da biraz kaba, sert ve alaylı bir davranışla karşılanırdı, üzerindeki süsler filan alınmış olarak geriye dönerdi."[105] Lille yöresinde at şeklindeki tahıl-ruhu düşüncesi hâlâ açıkça korunmaktadır. Bir hasatçı çalışırken yorgun düştüğünde, "Atın yorgunluğu ona geçti" denir. "Atın Haçı" denilen ilk demet, ambarda şimşir ağacından yapılma bir haç üzerine

[105] Bume ve Jackson, *Shropshire Folk-lore*, s.373 ve devamı.

yerleştirilir ve çiftlikteki en genç atın bunu ayakları altında çiğnemesi gerekir. Orakçılar, son ürün sapları çevresinde "Atın kalıntılarına bakın" diye bağırarak dans ederler. Bu son desteden elde edilen tahıl yemesi için bölgedeki en genç ata verilir. Bölgenin bu en genç atı, Mannhardt'ın da söylediği gibi, gelecek yılın tahıl-ruhunu, biçilen son tahılı yemekle yaşlı Tahıl-atının ruhunu içine almış olan tahıl-tayını temsil eder; her zaman olduğu gibi, yaşlı tahıl-ruhu son sığınağını son demette bulur. Son demeti dövenlerin "Atı dövdüğü" söylenir.[106] At şeklindeki tahıl-ruhunun bir başka izi de Berry'den gönderilen notlarda görülüyor. Orada hasatçılar öğleyin tarlada öğle uykusuna yatma alışkanlığındadır. Buna "Atı görme" denir. Hasatçıların başı ya da "Kral", uyuma işaretini verir. Bu işareti vermekte gecikecek olursa, hasatçılardan biri bir at gibi kişnemeye başlar, ötekiler de onu taklit eder, sonra hepsi birden "Atı görmeye" giderler.[107]

Üzerinde duracağımız, tahıl-ruhunun aldığı son hayvan şekli domuzdur (erkek ya da dişi). Thüringen'de, rüzgâr taze ekinleri dalgalandırdığında, bazan "Erkek domuz ekinin içinde koşturuyor" denir.[108] Oesel adasından Estonyalılar arasında son demet Çavdar-Ayı diye adlandırılır, onu yapan adam da "Çavdar-ayıyı sırtına aldın!" bağırışıyla selamlanır. Buna karşılık, adam bir şarkı patlatır, şarkıda bol ürün için dua eder.[109] Augsburg yakınında Kohlerwinkel'de, hasatın bitiminde biçilmemiş son deste, sırasıyla bütün hasatçılar tarafından sap sap biçilir. Son sapı biçen kişi "Dişi domuzu alır", alay edilir kendisiyle.[110] Öteki Swabia köylerinde de, son ürünü biçen adam "Dişi domuzu alır" ya da "Çavdar-domuzu alır."[111] Yukarı Bavaria, Traunstein bölgesinde son bir avuç buğdayı ya da çavdarı biçen kişi "Dişi domuzu alır" ve kendisine Domuz sürücüsü denir.[112] Swabia, Friedingen'de, dövende son vuruşu yapan adama Dişi domuz — ürününe göre, Arpa-domuz, Tahıl-domuz denir. Onstmettingen'de dövende son

---

[106] *M.F.* s.167.

[107] Laisnel de la Salle, *Croyances et Légendes du Centre de la France*, ii. 133; *M.F.* s.167 ve devamı.

[108] Witzschel, *Sagen, Sitten und Gebräuche aus Thüringen*, s.213, No.4.

[109] Holzmayer, *Osiliana*, s.107; *M.F.* s.187.

[110] Birlinger, *Aus Schwaben*, ii. 328.

[111] Panzer, *Beitrag zur deutschen Mythologie*, ii. s.223, 224, Sayı: 417, 419.

[112] *M.F.* s.112.

Bir boğa, bir keçi ve bir domuz kurban eden Romalılar:
Bütün bu hayvanlar tahıl-ruhunun biçimleri olarak kabul edilirdi.

İskandinav Noel Kütüğü'nde domuz şeklinde temsil edilmiş tahıl-ruhu.

vuruşu yapan adam "Dişi domuzu alır"; çoğu kez bir demet içine bağlanır ve boynunda bir iple yerde sürüklenir.[113] Swabia'da genellikle döven sopasıyla son vuruşu yapan adama Dişi Domuz denir. Bununla birlikte, Dişi domuz olarak durumunun işareti olan saptan yapılmış ipi bir komşuya aktarmakla bu kötü payeden kurtulabilir. Bunun için de bir eve gider ve "İşte Dişi domuzu size getiriyorum" diye bağırarak saptan ipi evę fırlatır. Evdekiler onu kovalar; yakalarlarsa döverler, saatlerce domuz ahırına kapatırlar ve "Dişi domuzu" oradan uzaklaştırmak zorunda bırakırlar.[114] Yukarı Bavaria'nın birçok bölgesinde dövende son vuruşu yapan adam, "Domuzu taşımak" zorundadır — yani ya saptan yapılma bir domuz tasviri ya da yalnızca bir deste saptan ipi. Bunu döven işinin henüz bitmediği bir komşu çiftliğe götürür ve ambara atar. Dövenciler onu yakalarlarsa ona kötü davranırlar: döverler, yüzünü karaya boyarlar ya da kirletirler, pisliğe atarlar, Domuzu sırtına bağlarlar; Domuzu taşıyan kimse bir kadınsa saçını keserler. Hasat öğle ya da akşam yemeğinde "Domuzu taşımış olan" adam domuz şeklinde yapılmış bir ya da daha fazla hamur köftesi alır; bazan da bir büyük, birkaç tane de küçük hamur köftesi alır; köfteler domuz şeklinde yapılmıştır, büyük olana dişi domuz, küçüklereyse yavru domuzlar denir. Bazan yemeğe ilk el atma ve öteki dövenciler kaşıklar ve sopalarla eline vururken alabildiği kadar küçük köfte (yavru domuz) alma hakkına sahip olur. Hamur köfteleri kadın hizmetçi tarafından dağıtılırken, masadaki herkes "Süz, süz, süz!" diye bağırır, domuzları çağırırken çakarılan sestir bu. Bazan yemekten sonra "Domuzu taşımış" olan adamın yüzü karaya boyanır ve bir arabaya bindirilip arkadaşları tarafından köyün çevresinde dolaştırılır, arkalarından, sanki domuzları çağırıyormuş gibi "Süz, süz, süz!" diye bağıran bir kalabalık gelmektedir. Bazan da, arabanın üzerinde köy çevresinde dolaştırıldıktan sonra bir gübre yığınının üzerine atılır.[115]

Domuz şeklindeki tahıl-ruhu hasatta olduğu kadar ekim zamanında da rol oynar. Courland, Neuautz'da yıl içinde ilk kez arpa ekilirken, çiftçinin karısı domuzun sırt kemiğini kuyruğuyla birlikte kay-

[113] E. Meier, *Deutsche Sagen, Sitten und Gebräuche aus Schwaben*, s.445, No.162.
[114] Birlinger, *Volksthümliches aus Schwaben*, ii. 425, No.379.
[115] Panzer, *Beitrag zur deutschen Mythologie*, ii. s.221-224, Sayı: 409, 410, 412, 413, 414, 415, 418.

natır ve tarlada tohum eken kişiye getirir. Adam suyu içer, fakat kuyruğu parçalara ayırarak tarlaya gömer; ürünün başaklarının kuyruk kadar uzun büyüyeceğine inanılır.[116] Burada domuz, bereketlendirici gücünün bazan özellikle kuyruğunda bulunduğu varsayılan tahıl-ruhudur.[117] Bir domuz olarak, ekim zamanında toprağın içine konur, ve bir domuz olarak hasat zamanında olgun tahıl arasında yeniden ortaya çıkar. Çünkü, daha önce de gördüğümüz gibi[118] komşu Estonyalılar arasında son demete Çavdar-domuzu denir. Buna benzer töreler Almanya'da da görülmektedir. Meiningen yakınında Salza bölgesinde, domuzun gövdesinde belli bir kemiğe "Savurucu pervanedeki Yahudi" (*der Jud' auf der Wanne*) denir. Bu kemiğin eti Büyük Perhizin Arife günü kaynatılır, fakat kemik küller arasına konur, Aziz, Peter Günü (22 Şubat) komşular bu külden birbirine verir, daha sonra da tohumluğa karıştırırlar.[119] Hessen, Meiningen vb. yerlerde halk Ash Wednesday'de ve Meryem Yortusunda kurutulmuş domuz pirzolasıyla yapılmış bezelye çorbası içer. Pirzola kemikleri daha sonra toplanır ve ekim zamanına kadar odada bir yere asılır, ekim zamanı ekim yapılmış tarlada yere sokulur ya da tohum torbasına keten tohumları arasına konur. Bunun toprak bitine ve köstebeklere karşı şaşmaz bir ilaç olduğu ve keten tohumunu geliştireceği ve boy attıracağı düşünülür.[120] Beyaz Rusya'nın birçok bölgesinde halk Paskalya Yortusunda kuzu ya da yavru domuz kızartması yer, daha sonra kemikleri, ekini doludan korumak için, gerilerine tarlalara fırlatır.[121]

Fakat domuz şeklinde bedenleşmiş tahıl-ruhu kavramı, hiçbir yerde, İskandinavların Yule Domuzu (Noel domuzu) töresindeki kadar açıkça dile gelmiş olamaz. İsveç ve Danimarka'da, Yule (Noel) domuzu şeklinde bir somun ekmek pişirmek bir töredir. Buna Yule Domuzu denir. Bunun yapımında çoğu kez son demetten alınan tahıl kullanılır. Bütün Yule boyunca Yule Domuzu masada durur. Çoğu zaman baharda ekim zamanına kadar saklanır, o zaman bir kısmı

[116] *M.F.* s.186 ve devamı.
[117] Bkz. s. 11.
[118] Bkz. s. 28.
[119] *M.F.* s.187.
[120] *M.F.* s.187 ve devamı; Witzschel *Sagen, Sitten und Gebräuche aus Thüringen*, s.189, 218; W.Kolbe, *Hessische Volks-Sitten und Gebräuche* (Marburg, 1888), s.35.
[121] *M.F.* s.188; Ralston, *Songs of the Russian People*, s.220.

tohuma karıştırılır, bir kısmı yemeleri için sabancılara ve saban atlarına ya da öküzlerine verilir, iyi bir hasat beklenir bunun sonunda.[122] Bu törede, son demette bulunan tahıl-ruhu, kış ortasında, son demetin tahılından yapılma bir domuz şeklinde ortaya çıkar; onun tahıl üzerindeki hızlandırıcı gücüyse, Yule Domuzunun bir kısmının tohumluğa karıştırılmasıyla, bir kısmının da yemeleri için sabancıya ve onun hayvanlarına verilmesiyle gösterilir. Aynı şekilde Tahıl-tilkisinin de, yılın bahara döndüğü kış ortasında göründüğünü görmüştük.[123] İsveç köylülerinin çeşitli boşinanlarında kullandığı Yule sapının da, en azından kısmen, Yule Domuzunun yapıldığı son demetten geldiğini çıkarsayabiliriz bundan. Yule sapı uzun çavdar-sapıdır, bir parçası bu mevsim için bir kenara konur. Noel'de evin tabanına serpilir, köylüler birçok meziyet atfederler ona. Örneğin, ondan bir parçanın yere saçılmasının, kıraç bir toprağı verimlendireceğini düşünürler. Yine, Noelde bir köylü bir kütük üzerine oturur; en büyük oğlu ya da kızı, ya da çocuklar yeteri kadar büyük değilse ananın kendisi onun dizleri üzerine bir tutam Yule sapı koyar. Köylü bunların arasından tek tek sapları ayırır ve teker teker tavana fırlatır; tavan kirişlerine ne kadar sap yapışırsa, hasatta döveceği o kadar çavdar demeti olacaktır.[124] Yine, meyva ağaçlarına bereketlendirme büyüsü yapılırken ağaçları bağlamada yalnızca Yule sapı kullanılabilir.[125] Yule sapının bu kullanımları, onun, Yule Domuzuna atfedilenlere benzer bereketlendirici özelliklere sahip olduğuna inanıldığını gösteriyor. Önceleri, Noel'de gerçek bir domuz kurban edilirdi,[126] aynı zamanda, Yule Domuzu özelliğinde bir adam. İsveç'te yerine getirilen bir Noel töresinden en azından bu çıkarılabilir. Bir adam bir deriye sarılır ve ağzında bir tutam sap taşır, derinin, içinden dışarı fırlayan bu saplar domuzun kıllarına benzer. Bir bıçak getirilir, yüzü karaya boyanmış bir kadın adamı kurban eder gibi yapar.[127]

[122] *A.W.F.* s.197 ve devamı; Panzer, *Beitrag zur deutschen Mythologie*, ii. s.491; Jamieson, *Dictionary of the Scottish Language*, *s.v.* "Maiden"; Afzelius, *Volkssagen und Volkslieder aus Schwedens älterer und neuerer Zeit*, übersetzt von Ungewitter, i.9.

[123] Bkz. s. 13.

[124] L.Lloyd, *Peasant Life in Sweden*, s.169 ve devamı, 182. Noel gecesi çocuklar Yule saplarından yapılma bir yatakta yatar (*a.g.y.* s.177).

[125] Jahn, *Deutsche Opfergebräuche*, s. 215. Karş. bkz. cilt 1. s. 62.

[126] Afzelius, *a.g.y.* i.31.

[127] Afzelius, *a.g.y.* i.9; Lloyd, *Peasant Life in Sweden*, s.181, 185.

Kuzey Avrupa halk törelerinde tahıl-ruhunun hayvan şeklinde bedenleşmesi konusunda bu kadar örnek yeter. Bu töreler, hasat yemeğinin kutsal özelliğini açıkça ortaya koyuyor. Tahıl-ruhu bir hayvanda bedenleşmiş olarak düşünülüyor; bu kutsal hayvan öldürülüyor, eti ve kanı hasatçılar tarafından paylaşılıyor. Örneğin, horoz, kaz, tavşan, kedi, keçi ve öküz hasatçılar tarafından kutsal olarak yeniyor, domuzsa baharda sabancılar tarafından kutsal olarak yeniyor.[128] Kutsal varlığın gerçek etinin yerine bir de ona benzeyen ekmek ya da hamur köfteleri yapılır ve törenle yenir. Örneğin, domuz şeklinde hamur köfteleri yapılır ve hasatçılar tarafından yenir, erkek domuz şeklinde yapılan somunlar (Yule Domuzu) baharda sabancılar ve hayvanları tarafından yenir.

Okuyucu, insanbiçimli ve hayvanbiçimli tahıl-ruhu kavramları arasındaki tam koşutluğu farketmiş olmalı. Koşutluğu burada kısaca özetleyebiliriz. Ekinler rüzgârda dalgalandığında ya Tahıl-ananın ya da tahıl kurdunun vb. ekinin içinden geçtiği söylenir. Çocuklara, ya tahıl-ana ya da tahıl-kurdu orada olduğu için ekinler içinde dolaşmamaları söylenir. Biçilen son ekinde ya da dövülen son demette ya Tahıl-ananın ya da tahıl-kurdunun vb. varolduğu düşünülür. Son demete ya Tahıl-ana ya da Tahıl-kurdu vb. denir, ve ya bir kadın ya da bir kurt şeklinde yapılır. Son demeti biçen, bağlayan ya da döven kişiye, demetin kendisine verilen ada göre ya Yaşlı Kadın ya da Kurt vb. denir. Bazı yerlerde olduğu gibi insan şeklinde yapılan ve Genç Kız, Ana ya da Mayıs adı verilen bir demet, tahıl-ruhunun kutsamasının sürekliliğini sağlamak üzere bir hasattan öbürüne saklanır; aynı şekilde, bazı yerlerde Hasat-horozu, başka yerlerdeyse keçinin eti aynı amaçla bir hasattan ötekine saklanır. Bazı yerlerde de Tahıl-anadan alınan daneler, bol ürün elde etmek için baharda tohumluğa karıştırılır; bazı yerlerde horozun tüyleri, İsveç'teyse Yule Domuzu bahara kadar saklanır ve buna benzer bir amaçla tohumluğa karıştırılır. Tahıl-ana ya da Genç kızın bir kısmı gelişsinler, büyüsünler diye yemeleri için sığırlara verildiği gibi, yule Domuzunun bir kısmı da baharda saban süren atlara ya da öküzlere verilir. Son olarak, tahıl-ruhunun

[128] Bkz. s. 15, 17, 18, 19, 24, 26, 32. Tavşanla ilgili olarak, tavşanın kanı yerine brendinin geçmesi hiç kuşkusuz nispeten çağdaş bir şey.

ölümü, onun insan ya da hayvan temsilcisini öldürerek (gerçekten ya da yalandan) yerine getirilir; törende bulunanlar kutsal varlığın temsilcisinin gerçek vücudunu ya da kanını veya ona benzer bir şekilde yapılmış olan ekmeği paylaşır.

Tahıl-ruhunun aldığı diğer hayvan şekilleri erkek geyik karaca, koyun, ayı, eşek, tilki, fare, leylek, kuğu ve çaylaktır.[129] Tahıl-ruhunun neden bir hayvan, birbirinden o kadar farklı hayvan şekillerinde görüleceğinin sanıldığı sorulduğunda, buna şu yanıtı verebiliriz: ilkel insan için ekinin içinde bir hayvanın ya da bir kuşun sadece görünmesi, bu hayvan ya da kuşla ekin arasında gizemli bir bağlantının kurulması için yetiyordu belki de; ayrıca, eski zamanlarda tarlalar çitlerle birbirinden ayrılmadan önce her tür hayvanın onların üzerinde özgürce dolaştığını anımsarsak, bugün nadir bir rastlantı dışında, ekin içersinde dolaştığı görülemeyecek at ve inek gibi iri hayvanların bile ekinle özdeşleştirilmesine şaşmamamız gerekir. Bu açıklama, hayvana dönüşmüş tahıl-ruhunun biçilmemiş son ekin destesi içinde gizlendiğine inanıldığı duruma özellikle uygun düşmektedir. Çünkü hasatta birçok yabanıl hayvan —yabani tavşanlar, tavşanlar, keklikler, vb.— genellikle ekin biçme işi ilerledikçe biçilmemiş duran son deste ekin içine sürülürler ve o da biçilirken oradan da kaçarlar. Bu olay her zaman görüldüğünden, orakçılar ve öteki hasatçılar çoğu kez ellerinde tüfekler ve sopalarla son ekin destesi çevresinde toplanıp, ekin içindeki son sığınağından da dışarı fırlayan hayvanları bunlarla öldürürler. İmdi, sihirli şekil değiştirmelere tamamen inanılır gözle bakan ilkel insan, ekin içindeki yuvasından kovulan tahılın ruhunun, orakçının orağı altına düşünce son parça ekinden fırladığı görülen hayvan şeklinde kaçmak zorunda kalmasını çok doğal bir şey olarak görür. Yani tahıl-ruhunun bir hayvanla özdeşleştirilmesi, oradan geçen bir yabancıyla özdeşleştirilmesine benzer. Hasat yapılan tarlanın ya da döven yerinin yakınında bir yabancının aniden belirmesi, ilkel aklın, onu biçilen ya da dövülen tahıl içinden kaçan tahılın-ruhuyla bir tutması için yeter olduğuna göre, biçilen ekinin içinden çıkan bir hayvanı da yıkılan yuvasından kaçan tahıl-ruhuyla bir tutması için yeterlidir. Bu iki özdeşleştirme birbirine o kadar benzer ki, bunları açıkla-

[129] *Die Korndämonen*, s.1.

maya çalışırken birbirinden ayırmak olanaksızdır. Bu sonuncu özdeşleştirmenin açıklaması için burada önerilenden başka bir ilke bekleyenler, açıklamalarının birinci özdeşleştirmeyi de kapsadığını göstermek zorundadır.

Fakat buna bir açıklama bulabilsek bile, köylü folklorunda tahılruhunun genellikle hayvan şeklinde kavrandığı ve temsil edildiği gerçeği varlığını sürdürür. Bu gerçek, bazı hayvanların, Dionysos, Demeter, Adonis, Attis ve Osiris gibi eski bitki tanrılarıyla olan ilişkisini açıklayamaz mı?

Dionysos'la başlayalım. Onun bazan bir keçi, bazan da bir boğayla temsil edildiğini görmüştük. Bir keçi olarak, Pan'lardan, Satyr'lerden ve Silenos'lar gibi küçük tanrılardan pek ayrılamaz; bütün bu küçük tanrılar onunla sıkı sıkıya ilişkilidir ve hemen her zaman keçi şeklinde temsil edilirler. Örneğin Pan heykellerde ve resimlerde genellikle keçi yüzlü ve keçi ayaklı olarak temsil edilir.[130] Satyr'ler sivri keçi kulakları, bazan da yeni sürmekte olan boynuzları ve kısa kuyrukları olan bir hayvan olarak çizilir;[131] Bazan onlardan yalnızca keçi olarak söz edilir;[132] oyunlarda onların rolü keçi derileri giyinmiş insanlar tarafından oynanır.[133] Silenos, resimde bir keçi giysisine bürünmüş olarak görünür.[134] Bundan başka, Yunan Pan'larının ve Satyr'lerinin İtalyan karşılıkları olan Faunalar, keçi ayaklı, keçi boynuzlu, yarı keçi olarak betimlenir.[135] Yine, bütün bu keçi şeklindeki küçük tanrılar az ya da çok belirgin olarak orman tanrılarının özelliklerini paylaşırlar. Örneğin, Pan, Arkadia'lılar tarafından Ormanın Efendisi olarak adlandırılırdı.[136] Silenos'lar üç Nympha'yla birliktedir.[137] Faunalar açıkça orman tanrıları olarak gösterilir;[138] onların bu özellikleri, adlarının da gösterdiği gibi orman ruhları olan Silvanos'la ve Silvanos'larla ilişkile-

[130] Herodotos, ii.46.
[131] Preller, *Griechische Mythologie 3*, i. 600; *A.W.F.* s.138.
[132] *A.W.F.* s.139.
[133] Pollux, iv. 118.
[134] *A.W.F.* s.142.
[135] Ovid, *Fasti*, ii 361, iii. 312; v. 101; aynı yazar, *Heroides*, iv. 49.
[136] Macrobius, *Sat.* i. 22, 3.
[137] Homeros, *Hymn to Aphrodite*, 262 ve devamı.
[138] Pliny, *N.H.* xii. 3; Ovid, *Metam.* vi. 392; aynı yazar, *Fasti*, iii. 303, 309, Gloss. Isid. Mart. Cap. ii. 167, alıntılayan: Mannhardt, *A.W.F.* s.113.

rinde hatta özdeşliklerinde daha açık bir biçimde ortaya çıkar.[139] Son olarak, Satyr'lerin Silenos'larla, Faunalarla ve Silvanos'larla birlikteliği[140] Satyr'lerin de orman tanrıları olduklarını kanıtlar. Örneğin, Rusların *Ljeschie* adlı (*ljes*-orman'dan) orman-ruhlarının kısmen insan şeklinde göründüğüne inanılır, fakat keçi boynuzlu, kulaklı ve bacaklı bir insan. *Ljeschie* istediği zaman boyutlarını değiştirebilir; ormanda yürürken ağaçlar kadar uzun boyludur; çayırda yürürken otlardan daha yüksek değildir boyu. *Ljeschie*'lerden bazıları ormanın olduğu kadar tahılın da ruhudur; hasattan önce ekin sapları yüksekliğindedir, fakat bundan sonra anız boyuna kadar küçülürler.[141] Bu, daha önce de belirttiğimiz gibi, ağaç-ruhlarıyla tahıl-ruhları arasındaki yakın ilişkiyi ortaya çıkarır ve ağaç-ruhunun nasıl kolaylıkla tahıl-ruhuna dönüştüğünü gösterir. Aynı şekilde Faunaların, orman-ruhu olmalarına karşın, ürünlerin büyümesini hızlandırdığına inanılırdı.[142] Tahıl-ruhunun çoğu kez halk-töresinde bir keçi olarak temsil edildiğini daha önce görmüştük.[143] O halde, genel olarak, Mannhardt'ın da ileri sürdüğü gibi,[144] Pan'lar, Satyr'ler ve Faunaların, keçi şeklinde düşünülen çok yaygın bir orman-ruhları sınıfına ait olduğu ortaya çıkıyor. Keçilerin ormanda dolaşmaya ve ağaçların kabuklarını kemirmeye olan düşkünlükleri —bu konuda çok tahripkar oldukları iyi bilinir— orman-ruhlarının çoğu kez neden keçi şeklini aldıklarının varsayıldığına açık ve belki de yeterli bir nedendir. Kişileştirdiği bitkiyle geçinerek yaşayan bir bitki tanrısının bu uyumsuzluğu, ilkel aklın dikkatini çeken bir şey değildir. Bu tür uyumsuzluklar, artık bitkinin içinde doğal olarak bulunmayan tanrıya onun sahibi ya da efendisi gözüyle bakıldığında ortaya çıkıyor; çünkü bitkinin efendisi olma fikri onunla geçinerek yaşadığı fikrine götürür. Başlangıçta bitkinin içinde doğal olarak varolduğu kabul edilen tahıl-ruhuna sonraları

[139] Pliny, *N.H.* xii. 3; Martianus Capella, ii. 167; Augustine, *Civ. Dei.* xv. 23; Aurelius Victor, *Origo gentis Romanae*, iv. 6.
[140] Servius : Vergilius Üzerine, *Ecl.* vi. 14; Ovid, *Metam.* vi. 392 ve devamı; Martianus Capella, ii. 167.
[141] *B.K.* s.138 ve devamı; *A.W.F.* s.145.
[142] Servius : Vergilius Üzerine, *Georg. i. 10.*
[143] Bkz, cilt 2. s.(12)
[144] *A.W.F.* ch.iii.

onunla yaşayan ve ondan yoksun kalınca yoksulluğa, sıkıntıya düşürülen sahibi gözüyle bakılır olduğunu daha önce görmüştük.[145]

Böylece orman-ruhlarının keçi şeklinde temsilinin hem çok yaygın hem de, ilkel akla göre, çok doğal olduğu ortaya çıkıyor. Bu yüzden, —bir ağaç-tanrısı olan— Dionysos'un bazan keçi şeklinde temsil edildiğini gördüğümüzde,[146] bu temsilin yalnızca bir ağaç-tanrısı olarak onun kendine özgü karakteri olduğu ve birinde başlangıçta bir ağaç-tanrısı, ötekindeyse bir keçi olarak göründüğü birbirinden farklı ve bağımsız iki tapımın birbiri içinde eridiği sonucuna varmaktan kendimizi alamayız. Eğer böyle bir erime Dionysos'ta olduysa, Yunanistan'ın Pan ve Satyr'lerinde de, İtalya'nın Faunalarında da ve Rusya'nın *Ljeschie*'lerinde de olması gerekir. Birbirinden bütünüyle ilişkisiz iki tapımın böyle birbiri içinde eriyişinin, bir kez olması olasıdır; birbirinden bağımsız olarak iki kez olması olasılık dışıdır; yine bağımsız olarak üç kez gerçekleşmiş olması o denli olanaksızdır ki, pratik olarak inanılmaz bir şeydir. Dionysos, daha önce de gördüğümüz gibi,[147] bir boğa şeklinde de temsil edilirdi. Arada ne olduysa olmuş, biz onun boğa şeklinin, özellikle de boğa Kuzey Avrupa'da tahıl-ruhunun yaygın bir bedenleşmesi olduğu için, onun bir bitki tanrısı özelliğinin bir başka ifadesi olması gerektiğini düşünür olmuşuz;[148] Dionysos'un Eleusis Mysteria'larında Demeter ve Proserpina ile yakın ilişkisi ise onun en azından tarımla güçlü yakınlıkları olduğunu göstermektedir. Boğa şeklindeki Dionysos'un bir başka olası açıklaması şu olabilir: onun boğa şeklinde düşünülmesi başlangıçta bir bitki tanrısı olarak düşünülüşünden tamamen farklıydı; iki düşünüşün birbirine karışması, biri daha önce bir boğa tanrıya, ötekiyse bir ağaç-tanrıya tapan iki kabilenin birleşmesi gibi bir durum yüzünden olmuştu. Bunun, boğa şeklindeki Dionysos'un "ya bir boğa toteminden gelişmiş olduğunu ya da bir boğa-tapımının ardılı olduğunu" ileri süren Mr. Andrew Lang'ın görüşü olduğu ortaya çıkıyor.[149] Elbette olasıdır bu. Fakat Arilerin geçmişte totemleri olduğu henüz kesin değildir. Öte yandan, Ari halk-

[145] Bkz. cilt 1. s. 366.
[146] Bkz. cilt 1. s. 318.
[147] Bkz. cilt 1. s. 317.
[148] Bkz. cilt 2. s. 22, 23.
[149] A. Lang, *Myth, Ritual and Religion*. ii. 232.

Yarısı keçi - yarısı insan
yaratanı.

Eleusis misterlerinin kutlandığı Eleusis tapınağı.

larının birçoğunun bitki tanrılarını hayvan şeklinde düşünmüş oldukları oldukça kesindir. Bu yüzden, Yunanlılar gibi bir Ari halkı içinde bir hayvan olarak temsil edilen bir bitki tanrısına rastladığımızda, bu varsayım, bunu Ari ırkını etkilediği kesin olmayan bir ilkeyle değil de, onu etkilediği kesinlikle bilinen bir ilkeyle açıklamanın lehinde olmaktadır. Dolayısıyla, bugünkü bilgimizle Dionysos'un boğa şeklinin, tıpkı keçi şeklinde olduğu gibi, bir bitki tanrısı olarak kendine özgü karakterinin bir anlatımı olduğunu kabul etmek daha güvenlidir.

Dionysos törenlerinden başka törenlerde eski halkların bitki ruhunun bir temsilcisi olarak bir öküz kestiği gösterilebilirse, bu görüşün olasılığı biraz daha artmış olacaktır. "Öküzün öldürülmesi" *(bouphonia)* olarak bilinen Athena kurbanında bunun yapıldığı görülmektedir. Bu kurban töreni Haziranın sonunda ya da Temmuzun başlarında, yani Attika'da döven işinin nerdeyse bittiği bir zamanda yapılırdı. Söylenceye göre, bu kurban geleneği toprağı etkileyen kuraklığa ve kıraçlığa bir son vermek için başlatılmıştı. Kurban töreni şöyle olurdu: Buğdayla karıştırılmış arpa, ya da onlardan yapılan çörekler Akropolis'teki Zeus Polieus'un tunç sunağına konurdu. Sunağın çevresinde öküzler dolaştırılır, sunağa gidip üzerindeki sunuyu yiyen öküz kurban edilirdi. Hayvanın kesildiği balta ve bıçak, "su taşıyıcılar" denilen genç kızların getirdiği suyla daha önceden ıslatılırdı. Daha sonra silahlar bilenir ve kasaplara teslim edilirdi; kasaplardan biri öküzü baltayla yere devirir, ötekiyse bıçakla boğazını keserdi. Birinci, öküzü yere devirir devirmez baltayı elinden atar ve kaçardı; hayvanın boğazını kesen adam da onun yaptığını yapardı. Bu arada öküzün derisi soyulur, oradaki herkes etini paylaşırdı. Daha sonra deri samanla doldurulur ve dikilirdi; içi doldurulmuş hayvan ayakları üzerine dikilir, sabandaymış gibi bir sabana bağlanırdı. Daha sonra öküzü kimin öldürdüğünü saptamak için eski bir mahkeme binasında Kralın (öyle derlerdi ona) başkanlığında bir yargılama olurdu. Suyu getirmiş olan genç kızlar baltayı ve bıçağı bilemiş olanları suçlardı; baltayı ve bıçağı bilemiş olan adamlar bu aletleri kasaplara verenleri suçlardı;

kasaplarsa suçu baltanın ve bıçağın üzerine atardı, sonunda bu aletler suçlu bulunur, yargılanır ve denize atılırdı.[150]

Bu kurban töreninin adı, —"öküzün öldürülmesi,"[151]— öldürme işine karışmış olan her kişinin suçu birbiri üzerine atmak için çektiği sıkıntılar, resmi yargılama ve balta ya da bıçağın veya her ikisinin birden cezalandırılmasıyla birlikte düşünüldüğünde, burada öküze yalnızca bir tanrıya sunulan bir kurban olarak değil, aynı zamanda, öldürülmesi kutsal varlıklara saygısızlık, bir cinayet olan başlı başına kutsal bir yaratık olarak bakıldığını kanıtlamaktadır. Bu, Varro'nun, bir öküzü öldürmenin eskiden Attika'da idamı gerektiren bir suç olduğuna değgin bir cümlesinde ortaya çıkıyor.[152] Kurbanı seçme tarzı, tahılı yiyen öküze, kendi malını alan tahıl-tanrısı gözüyle bakıldığını akla getiriyor. Bu yorum aşağıdaki töreyle de desteklenmektedir. Orleans bölgesinde, Beauce'ta 24 ya da 25 Nisan günü, "büyük *mondard*" dedikleri bir samandan-adam yaparlar, yaşlı *mondard*'ın öldüğünü, bu yüzden de yeni bir tanesinin yapılması gerektiğini söylerler. Samandan-adam, resmi bir alayla köyde bir aşağı bir yukarı taşınır, sonunda en yaşlı elma ağacının üzerine yerleştirilir. Elmalar toplanıncaya kadar orada kalır, o zaman aşağı indirilir ve suya atılır, ya da yakılarak külleri suya saçılır. Fakat ağaçtan ilk meyvayı toplayan kişi "büyük *mondard*" unvanını sürdürür.[153] Burada, "büyük *mondard*" denilen ve baharda elma ağacının üzerine yerleştirilen samandan figür, kışın ölü olan ama baharda elma ağaçları çiçek

---

[150] Pausanias, i.24,4; *aynı yapıt* i.28, 10; Porphyry, *De abstinentia*, ii.29 ve devamı; Aelian, *Var. Hist.* viii. 3; Schol. Aristophanes Üzerine, *Peace*, 419; Hesychius, Suidas, ve *Etymol. Magnum*, *s.v.* βουφονια Kurban gününün tarihi (14 Skirophorion) Schol. Aristophanes Üzerine ve *Etym. Magnum* tarafından verilmekte; bu tarih de, Mannhardt'a göre, (*M.F.* s.68), Attika'da döven işinin bitimine denk düşmektedir. Hiçbir yazar baltanın ve bıçağın yargılanmasından söz etmiyor. Pausanias baltanın, Porphyry ile Aelian ise bıçağın yargılanmasından söz ediyor. Fakat Porphyry'nin betimlemesinden, öldürme işinin, biri balta öteki bıçak kullanan iki adam tarafından yapıldığı ve birinci adamın suçu ikinciye attığı açıkça görülüyor. Belki de yalnızca bıçak mahkûm ediliyordu. Kral Arkhon'un (bkz. cilt 1. s. 9) bütün cansız nesnelerin yargılanmalarına başkanlık ettiğini Pollux söylüyor, viii. 90; karş. *aynı yapıt* viii. 120.

[151] *Bouphonia* adının gerçek anlamı ve önemi ilk kez Prof. W.Robertson Smith tarafından kavranmıştır. Bkz. *Religion of the Semites*, i. 286 ve devamı.

[152] Varro, *De re rustica*, ii. 5, 4. Karş. Columella, vi. Giriş, 7. Bununla birlikte Varro'nun cümlesi, *bouphonia* töreninden ve onu açıklamak için anlatılan efsaneden çıkarılmış bir şey de olabilir.

[153] *B.K.* s.409.

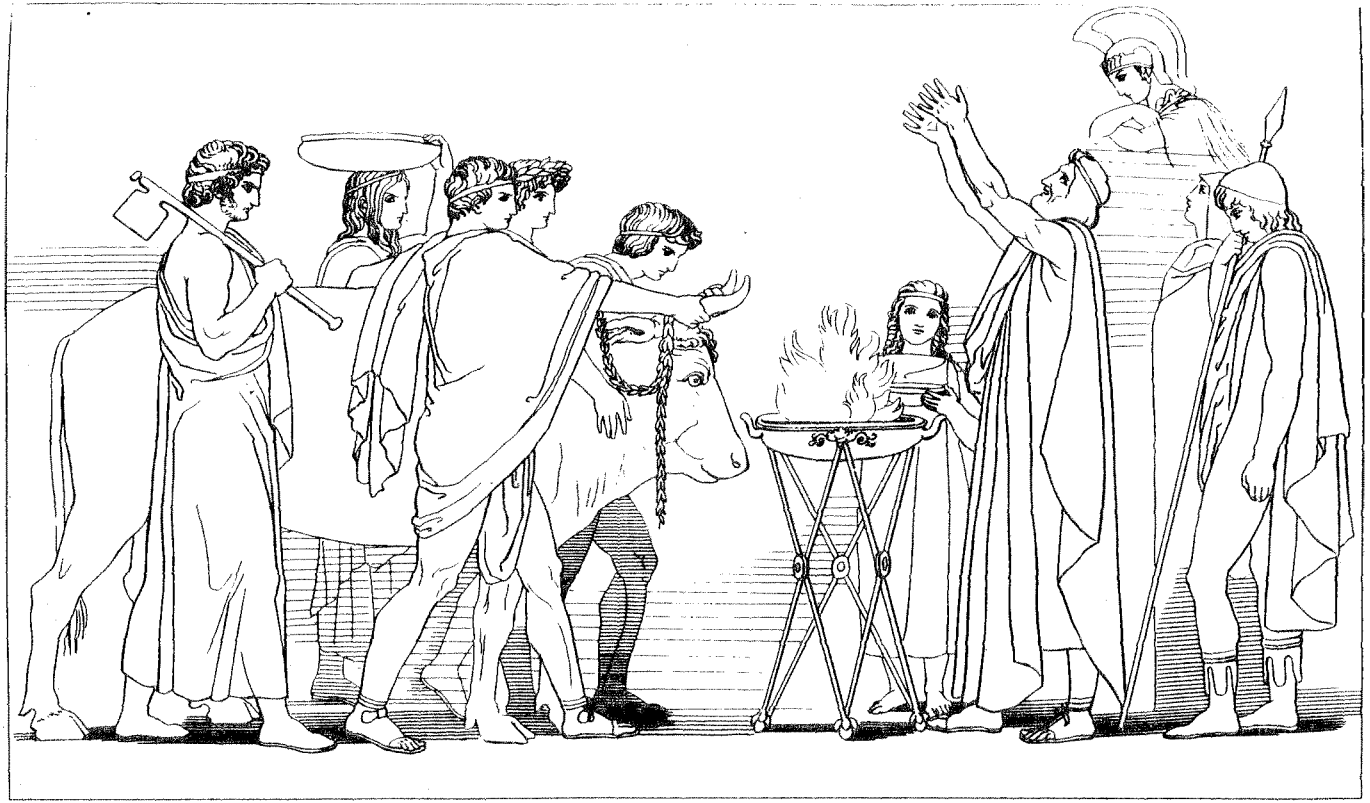
açtığında dirilen ağacın-ruhunu temsil eder. Bundan dolayı, elma ağacından ilk elmayı koparan kişinin "büyük *mondard*" adını alması ona ağaç-ruhunun bir temsilcisi gözüyle bakıldığını kanıtlar. İlkel halklar, kural olarak, herhangi bir üründe yılın ilk meyvasını tatmak istemezler, bunu güvenli ve dince uygun hale getirecek bir tören yapılıncaya kadar beklerler. Bu isteksizliğin nedeni, ilk meyvaların ya bir tanrının malı olduğu ya da içinde gerçekten bir tanrının bulunduğu düşüncesinde gibi görünüyor. Bu yüzden, bir insan ya da bir hayvanın ilk kutsal meyvalara cesaretle el attığı görüldüğünde o insana ya da hayvana doğallıkla, kendi malına el koyan insan ya da hayvan şeklinde tanrının kendisi olarak bakılır. Athena kurbanının zamanı —yaklaşık dövenin bitişi— sunağın üzerine bırakılan buğday ve arpanın bir hasat sunusu olduğunu düşündürüyor; bunu izleyen şölenin kutsal karakteriyse —kutsal hayvanın etinin herkesçe paylaşılması— onu çağdaş Avrupa'daki hasat yemeğine koşut yapıyor: orada da, daha önce de gördüğümüz gibi, tahıl-ruhunu temsil eden hayvanın eti hasatçılar tarafından yenmektedir. Yine, kurban geleneğinin kuraklığa ve kıtlığa son vermek için konmuş olması onu bir hasat şenliği olarak düşünmemizi kolaylaştırıyor. İçi doldurulmuş öküzün ayağa dikilip sabana koşulmasıyla temsil edilen tahıl-ruhunun dirilişi, ağaç-ruhunun, onun temsilcisinin, Vahşi Adam'ın kişiliğinde dirilişiyle karşılaştırılabilir.[154]

Öküz, dünyanın başka bölgelerinde de tahıl-ruhunun bir temsilcisi olarak görülüyor. Gine'de, Büyük Bassam'da, her yıl iyi bir hasat almak için iki öküz kurban edilir. Kurbanın etkili olabilmesi için öküzlerin ağlaması gerekir. Bunun için köydeki bütün kadınlar hayvanların karşısına geçip oturur ve "öküz ağlayacak; evet, ağlayacak!" diye şarkı söyler. Zaman zaman kadınlardan biri, hayvanların çevresinde dolaşarak üzerlerine, özellikle de gözlerine manyok yiyeceği ya da hurma şarabı atar. Öküzlerin gözlerinden yaş dökülmeye başlayınca herkes, "Öküz ağlıyor! Öküz ağlıyor!" diye şarkı söyleyerek dans eder. Daha sonra iki erkek, hayvanların kuyruğunu yakalar ve bir vuruşta keser. Kuyruklar bir vuruşta kesilemezse yıl boyunca büyük bir felaketin olacağına inanılır. Daha sonra öküzler kesilir ve etleri

[154] Bkz. cilt 1, s. 237.

başkanlar tarafından yenir.[155] Burada öküzün gözyaşları, tıpkı Khond'lar arasında insan kurbanların gözyaşları gibi, bir yağmur büyüsüydü belki. Hayvan bedenine girmiş tahıl-ruhunun gücünün bazan kuyrukta bulunduğunun varsayıldığını ve son bir avuç ekinin tahıl-ruhunun kuyruğu olarak düşünüldüğünü daha önce görmüştük.[156] Çin'in bütün eyaletlerinde ve bölgelerinde, baharı karşılamak için yapılan bir törende, öküzün, tahıl-ruhunun bir kişileşmesi olduğu daha bir açıklıkla ortaya çıkıyor. Baharın ilk günü, kentin yöneticisi ya da valisi, tören alayı içinde kentin doğu kapısına gider ve bir insan bedeni üzerinde bir boğa başıyla temsil edilen Kutsal Çiftçi'ye kurban keser. Bu tören için büyük bir öküz, inek ya da yaban sığırı tasviri hazırlanır ve tarım âletleriyle birlikte doğu kapısının dışına konur. Bu tasvir, kör bir adam tarafından ya da bir ruh çağırıcının verdiği yöne göre bir çerçeve üzerine yapıştırılan çeşitli renklerden kâğıt parçalarıyla yapılır. Kâğıdın renkleri gelecek yılın özelliğini belirler; eğer kırmızı egemense, bir sürü yangın olacak demektir; beyaz egemense seller ve yağmur olacak demektir, vb. Yüksek devlet memurları, öküzün çevresinde ağır ağır dolaşır, her adımda renkli değneklerle öküze şiddetle vurur. Öküz, beş tür tahılla doldurulmuştur, çubuk darbeleriyle parçalanınca bunlar dışarı dökülür. O zaman kâğıt parçaları yakılır, yanan parçaları kapışmak için bir yağmadır başlar, halk bunlardan birini yakalayan kişinin bütün yıl boyunca şanslı olacağına inanır. Daha sonra canlı bir yaban sığırı öldürülür ve eti yüksek memurlar arasında paylaştırılır. Bir anlatıya göre, öküzün tasviri kilden yapılır ve yönetici tarafından dövüldükten sonra halk tarafından parçalanıncaya kadar taşa tutulur, "bu törenden yıl boyunca bolluk beklenir"[157] Burada, tahıl-ruhunun açıkça, tahılla doldurulmuş öküz tarafından temsil edildiği, bu yüzden de onun parçalarının bereketi getirebileceğinin varsayıldığı görülmektedir. Silezya'da, Ölüm tasvirinin yakıldığı ve yanan parçaların kapışılarak iyi bir ürün almak için tarlalara

[155] Hecquard, *Reise an die Küste und in das Innere von West-Afrika*, s.41-43.
[156] Bkz. cilt 2, s. 10 ve cilt 1, s. 394.
[157] *China Review*, i. 62, 154, 162, 203 ve devamı; Doolittle, *Social Life of the Chinese*, s. 375 ve devamı; yayımlayan: Paxton Hood; Gray, *China*, ii. 115 ve devamı.

"Öküzün öldürülmesi"— kuraklığa ve verimsizliğe son vermek için yazın yapılan bir Yunan kurban töreni.

Bolluk ve Bereket anası Demeter.

gömüldüğü bahar törenini, Florentine'de, Yaşlı Kadın'ın kesildiği ve içine doldurulmuş olan kuru yemişlerin kapışıldığı törenle karşılaştırabiliriz.[158]

Bu durumda, genel olarak Dionysos'un hem bir keçi hem de bir boğa olarak temelde bir bitki tanrısı olduğu sonucuna varabiliriz belki de. Biraz önce değindiğimiz Çin ve Avrupa töreleri, Dionysos törenlerinde canlı bir boğa ya da keçi kesme töresine ışık tutabilir. Tapınanların her birinin, tanrının canlandırıcı ve bereketlendirici etkisinden pay alabilmeleri için hayvan, tıpkı Khond kurbanın parçalara ayrılışı gibi, parçalanırdı. Hayvanın eti, kutsal bir yiyecek olarak yenirdi, onun bir kısmının da tarlalara gömülmek ya da bitki tanrısının hızlandırıcı etkisini dünya yemişlerine aktarmak için kullanılmak üzere eve getirildiğini çıkarsayabiliriz. Söylencesinde anlatıldığı üzere, Dionysos'un dirilişi, Athena *bouphonia*'sında yapıldığı gibi kesilmiş öküzün doldurularak ayağa dikilmesiyle temsil ediliyor olabilir bu törenlerde.

Bundan sonra tahıl-tanrıçası Demeter'e geçerken, Avrupa folklorunda domuzun, tahıl-ruhunun ortak bir bedenleşmesi olduğunu anımsayarak[159] şu soruyu sorabiliriz artık: Demeter'le o kadar yakından ilişkili olan domuz, hayvan şeklindeki tanrıçanın ta kendisi değil midir acaba? Domuz onca kutsaldı;[160] resim sanatında bir domuzu taşır ya da domuz eşliğinde temsil edilirdi Demeter;[161] onun mysteria'larında domuz kurban edilirdi hep, bunun nedeni de domuzun tahıla zarar vermesi ve bu yüzden tanrıçanın bir düşmanı olmasıdır.[162] Fakat bir hayvan bir tanrı olarak ya da bir tanrı hayvan olarak düşünülmeye başladıktan sonra, daha önce de gördüğümüz gibi, tanrı, bazan hayvan şeklinden soyunur ve tümüyle insanbiçimli (antropomorfik) olur; bundan sonra başlangıçta tanrı karakterinde kesilen hayvana, bu tanrıya düşmanlığı yüzünden ona sunulan bir kurban gözüyle bakılmaya başlanır; kısacası, tanrı, kendi kendinin düşmanı olduğu

[158] Bkz. cilt 1, s. 156, 259.
[159] Bkz. cilt, 2 s. 28.
[160] Schol. Aristophanes Üzerine, *Acharn.* 747.
[161] Overbeck, *Griechische Kunst-mythologie*, ii.493; Müller-Wieseler, *Denkmäler d. alt. Kunst*.ii. pl. viii. 94.
[162] Hyginus, *Fab.* 277; Cornutus, *De nat.deor.* c. 28; Macrobius, *Sat.* i. 12, 23; Schol. Aristophanes Üzerine, *Acharn.* 747; aynı yapıtta, *Frogs*, 338; aynı yapıtta, *Peace*, 374; Servius, Vergilius Üzerine, *Georg.* ii. 380; Aelian, *Nat. Anim.* x.16.

için kendisine kurban edilir. Dionysos'a olan budur, aynı şey Demeter'in de başına gelmiş olabilir. Gerçekten de, onun adına yapılan şenliklerden biri olan Thesmophoria'daki dinsel törenler, domuzun, başlangıçta tahıl-tanrıçasının kendisinin bir bedenleşmesi —ya Demeter, ya kızı ve benzeri Proserpina— olduğu görüşünü destekliyor. Thesmophoria, Ekim ayında yalnızca kadınlar tarafından kutlanan bir sonbahar şenliğiydi,[163] ve öyle görünüyor ki, Proserpina'nın (ya da Demeter'in)[164] yeraltı dünyasına inişi yas törenleriyle, ölümden dönüşü ise sevinç törenleriyle temsil ediliyordu.[165] Şenliğin ilk gününe değişik olarak İniş ya da Çıkış, üçüncü gününeyse *Kalligeneia* (iyi-doğmuş) adının verilişi bu yüzdendir. Bugün, Lucian üzerine, ilk kez 1870'te yayımlanmış bir açıklamadan,[166] Thesmophoria'nın kutlanışıyla ilgili, şenliğin İniş ya da Çıkış olarak adlandırılan bölümlerine önemli derecede ışık tutan bazı ayrıntılar öğreniyoruz. Araştırmacı, Thesmophoria'da, kutsal mağaralar ya da mahzenler olduğu anlaşılan "Demeter'le Proserpina'nın uçurumları"na domuzlar, çörekler ve çam dalları atmanın bir âdet olduğunu söylüyor.[167] Bu mağara ve mahzenlerde, mağaraları koruyan ve içeri atılan domuz etleriyle ve çöreklerle beslenen yılanlar olduğu söylenirdi. Daha sonra —görünüşe göre gelecek yılın şenliğinde[168]— domuzların, çöreklerin ve çam ağaçlarının

---

163 Thesmophoria'ya değgin kaynaklarla ilgili olarak ve şenlikteki bazı kuşkulu noktaları tartışmak için, iznimizle, *Encyclopaedia Brittanica*, dokuzuncu basımdaki benim "Thesmophoria" adlı yazıma bakıyorum.

164 Photius, *s.v.* στηνια'da *Demeter*'in yeraltı dünyasından yukarı çıkışından söz ediyor; İskenderiyeli Clement ise hem Demeter'in hem de Proserpina'nın uçurum tarafından yutulduğundan söz ediyor (*Protrept.* ii.17). Demeter'le Proserpina'nın en başta eşdeğer oldukları her zaman akılda tutulmalıdır.

165 Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 69; Photius, *s.v.* στηνια.

166 E. Rohde, "Unedirte Lucians-scholien, die attischen Thesmophorien und Haloen Betreffend," *Rheinisches Museum*, N.F. xxv. (1870) 548 ve devamı. Klasik yazarlardan aktarılan iki bölüm (Clemens Alex, *Protrept.* ii. 17 ve Pausanias, ix. 8, 1) Scholiast: Lucian Üzerine'de tanımlanan dinsel törenlere göndermede bulunuyor, bunlar da Lobeck tarafından (*Aglaophamus*,) s.827 ve dev.) doğru biçimde yorumlanmıştı.

167 Araştırmacı onlardan *megara* ve *adyta* olarak söz ediyor. *Megara* ("mağara", "yeraltı uçurumu" anlamına gelen, Fenike dilinde bir sözcükten geliyor bu, Movers, *Die Phoenizier*, i.220) belki de tanrılara ayrılmış yeraltı mahzenleri ya da uçurumlarıydı. Bkz. Hesychius, Movers'in alıntısı, *l.c.* (bu parça M. Schmidt'in Hesychius üzerine küçük kitabında görülmüyor); Porphyry, *De antro nymph.* 6.

168 Bunu, bölüm eksik olmasına ve bozulmuş görünmesine karşın, Pausanias'tan çıkarıyoruz, ix. 8, Lobeck εναδυαι ya da αναδοθηναι olarak okumamızı öneriyor. Tithorea'daki İsis'in bahar ve sonbahar şenliklerinde, *adyton*'a kazlar ve keçiler atılır,

çürümüş kalıntıları, "bulucu" denilen kadınlar tarafından aranırdı; törenlerin saflık kurallarını üç gün gözledikten sonra mağaralara inerlerdi bunlar, ellerini birbirine vurarak yılanları korkutup kaçırdıktan sonra kalıntıları yukarı çıkarır ve sunağın üzerine koyarlardı. Çürümüş et ve çöreklerden bir parça ele geçiren ve bunu tohumlukla birlikte tarlasına eken kimsenin iyi bir ürün alacağına inanılırdı.

Bu kaba ve eskil töreni açıklamak için aşağıdaki söylence anlatılırdı. Pluto'nun Proserpina'yı kaçırdığı anda, Eubulus adında bir domuz çobanı tam orada domuzlarını otlatıyordu, sürüsü, Pluto'nun Proserpina ile birlikte içinde kaybolduğu uçurum tarafından yutulmuştu. Buna uygun olarak, Thesmophoria'da, Eubulus'un domuzlarının kayboluşunu anmak için uçuruma domuzlar atılırdı. Bundan, Thesmophoria'da uçurumlara domuz atılmasının, Proserpina'nın yeraltı dünyasına inişinin dramatik temsilinin bir parçasını oluşturduğu ortaya çıkıyor; Proserpina'nın tasviri atılmadığına göre de, domuzların yeraltına inişinin, ona eşlik etmek demek olmadığı, asıl inişin kendisi olması gerektiği sonucu çıkıyor bundan; kısacası, domuzlar Proserpina idi. Sonraları, Proserpina ya da Demeter (çünkü ikisi eşdeğerdir) insanbiçimli olduklarında, Demeter şenliğinde mağaralara domuz atma töresi için bir neden bulmak gerekti: o zaman, Proserpina kaçırıldığında oralarda rastlantıyla bazı domuzların da otlamakta olduğu, uçurumun onları da birlikte yuttuğu söylendi. Bu hikâye açıkça, bir domuz olarak eski tahıl-ruhu kavramıyla insanbiçiminde bir tanrıça olarak yeni kavramı arasındaki uçurum üzerine bir köprü kurma gibi zorlama ve acemice bir girişimdir. Eski kavramın izleri, demeter kayıp Proserpina'yı ararken, Proserpina'nın ayak izlerinin bir domuzun ayak izleri tarafından bozulduğu söylencesinde hâlâ yaşıyordu;[169] başlangıçta, hiç kuşkusuz, domuzun ayak izleri Proserpina'nın ve Demeter'in kendi ayak izleriydi. Domuzun tahılla yakın ilişkisinin bilincinde olunduğu, domuz çobanının Triptolemus'un kardeşi olduğu, Demeter'in ekin ekme gizini ilk kez ona vermiş olduğu

gelecek şenliğe kadar orada bırakılırdı, o zaman kalıntılar alınır, tapınaktan az ötede bir yere gömülürdü. Pausanias, x.32, 14 (9). Bu benzerlik, Thesmophoria'da mağaralara atılan domuzların gelecek şenliğe kadar orada bırakıldığı görüşünü destekliyor.

[169] Ovid. *Fasti* iv. 461-466, bunun üzerine Gierig şunları söylüyor: "*Sues melius poeta omisisset in hac narratione.*" Yorumcunun anlayışı bu.

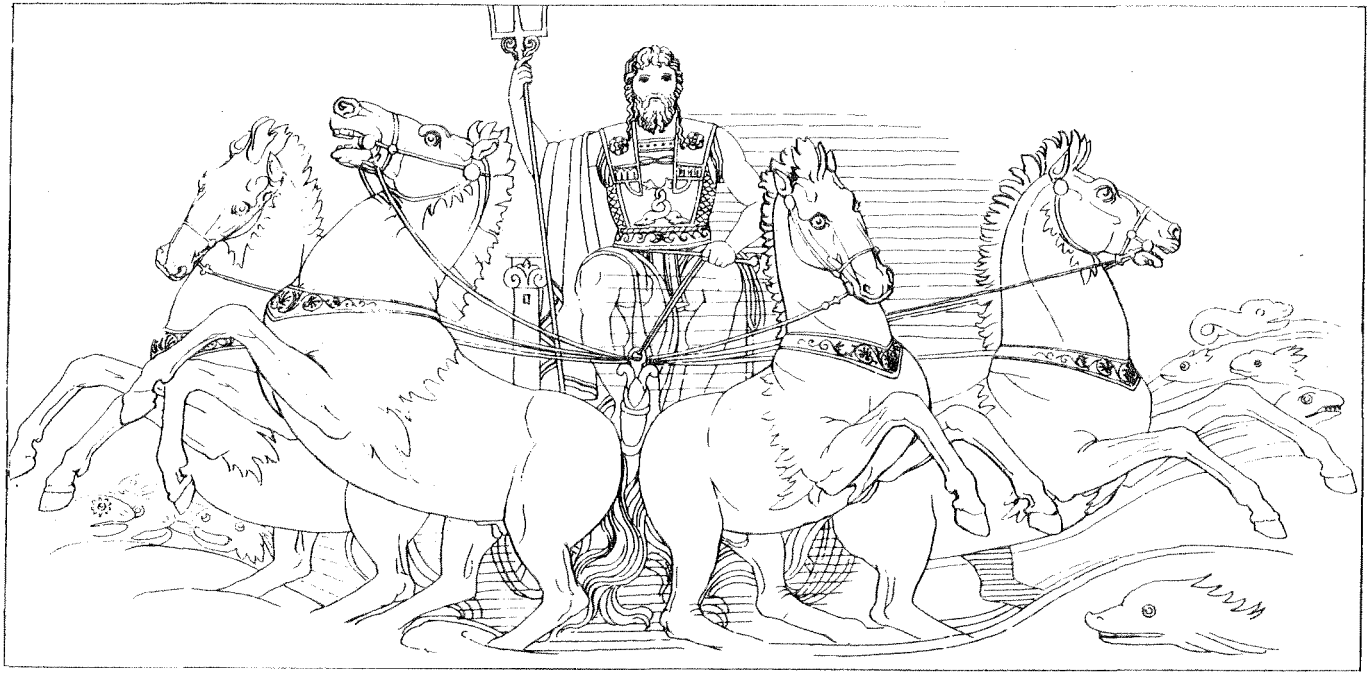
söylencesinde gizlidir. Gerçekten de, hikâyenin değişik bir şekline göre, Eubuleus'un kendisi, kardeşi Triptolemus'la birlikte tahıl ödülünü Demeter'den, Proserpina'nın yazgısını ona açıklamanın bir ödülü olarak almıştı.[170] Ayrıca, Thesmophoria'da kadınların domuz eti yiyor olarak göründüklerine de dikkat etmek gerekir.[171] Eğer haklıysam, yemeğin, dinsel bir ayin, ya da komünyon olması gerekirdi: tapınanların tanrının etini paylaşması.

Bu türlü açıklandığında, Thesmophoria'nın, daha önce anlatılmış olan Kuzey Avrupa halk töreleriyle benzerlikleri vardır. Thesmophoria'da —tahıl-tanrıçasının onuruna yapılan bir sonbahar şenliği— domuzun eti kısmen yenir, kısmen de ertesi yıla kadar mağaralarda saklanırdı, o zaman da iyi bir ürün sağlamak üzere tohumlukla birlikte tarlalara ekilmek üzere oradan çıkarılırdı; aynı şekilde, Grenoble yakınlarında hasat tarlasında kesilen keçinin bir kısmı hasat yemeğinde yenir, bir kısmı da tuzlanıp gelecek hasata kadar saklanırdı;[172] Poully'deyse hasat tarlasında kesilen öküzün bir kısmı hasatçılar tarafından yenir, bir kısmı da tuzlanarak baharda ekime başlandığı ilk güne kadar saklanırdı[173] — belki o zaman da tohumlukla karıştırılır ya da sabancılar tarafından yenirdi veya her ikisi; Udvarhely'de, hasatta son demet içinde öldürülen horozun tüyleri bahara kadar saklanır, tohumlukla birlikte tarlaya ekilirdi;[174] Hessen'de ve Meiningen'de, domuzların eti Ash Wednesday'de ve Meryem Yortusu'nda yenir ve kemikleri ekim zamanına kadar saklanırdı, o zaman da ekilmiş tarlanın içine sokulur ya da torbadaki tohuma karıştırılırdı;[175] son olarak, son demetten alınan tahıl Noel'e kadar saklanır, ondan Yule Ayısı yapılır, daha sonra da parçalanıp baharda ekimde tohumla karıştırılırdı.[176] Yani genel olarak söyleyecek olursak, tahıl-ruhu sonbaharda hayvan şeklinde öldürülür; etinin bir kısmı tapınanlar tarafından kutsal bir şey olarak yenir; bir kısmı da gelecek ekim zamanına ya da hasata kadar bir rehin olarak, tahıl-ruhun gücünün devamı ve yenilenmesinin

[170] Pausanias, i. 14, 3.
[171] Schol.: Aristophanes Üzerine, *Frogs*, 338.
[172] Bkz. cilt 2, s. 19.
[173] Bkz. cilt 2, s. 23.
[174] Bkz. cilt 2, s. 15.
[175] Bkz. cilt 2, s. 32.
[176] Bkz. cilt 2 s. 32.

Pluto'nun Proserpina'yı kaçırması.

Poseidon ve atları. Proserpina'yı arayan Demeter,
Poseidon'u yanıltmak için kısrak biçimini almış.

bir güvencesi olarak saklanır. Sonbaharla ilkbahar arasındaki dönemde ölü olarak mı düşünüldüğü, yoksa *bouphonia*'daki öküz gibi öldürüldükten hemen sonra yeniden yaşama döndüğü mü varsayılıyor, açık değil. Lobeck'in düzelttiği şekliyle[177] Clement ve Pausanias'a göre, Thesmophoria'da domuzlar canlı olarak atılıyor ve ertesi yılın şenliğinde yeniden ortaya çıktıkları varsayılıyordu. Bu yüzden burada, eğer Lobeck'in düzeltmelerini kabul edersek, tahıl-ruhun bütün yıl boyunca canlı kaldığı düşünülmüş oluyor; yerin altında yaşıyor ve çalışıyor, fakat her sonbaharda yenilmek üzere yukarı çıkarılıyor, sonra yine yeraltındaki yerine konuyordu.[178]

Yunanlıların, Demeter ile Proserpina'yı hiçbir zaman domuz şeklinde bedenleşmiş olarak düşünmüş olamayacakları söylenecek olursa, Arcadia'da Phigalia mağarasında Kara Demeter'in bir kadın vücudu üzerinde bir at başı ve yelesiyle temsil edildiği yanıtı verilebilir buna.[179] Bir tanrıçanın domuz olarak temsiliyle at başlı bir kadın olarak temsili arasında barbarlık yönünden pek büyük bir fark yoktur. Phigalia Demeter'i hakkındaki söylence, atın, çağdaş Avrupa'da olduğu gibi[180] eski Yunanistan'da da tahıl-ruhunun aldığı hayvan şekillerinden biri olduğunu gösteriyor. Demeter'in, kızını ararken, Poseidon'un hilelerinden kurtulmak için bir kısrak şekline girdiği, verdiği rahatsızlıktan sıkılarak Phigalia mağarasına çekildiği söylenirdi. Orada siyahlara bürünmüş olarak o kadar uzun süre kaldı ki, dünyanın yemişleri telef oluyordu, eğer Pan öfkeli tanrıçayı yatıştırıp da mağaradan çıkmaya kandırmamış olsaydı insanlık açlıktan ölmüş olacaktı. Bu olayın anısına, Phigalia'lılar mağaraya bir Kara Demeter tasviri yaptılar; tasvirde at başlı ve yeleli, uzun kara bir elbise giymiş bir kadın görülüyordu.[181] Yokluğunda dünya yemişlerinin telef olacağı

---

[177] Clemens Alex.'teki, *Protrept.* ii. 17, *μεγαιζουτες χοιρους εκβαλλουσι*'i Lobeck ("*Aglaophamus*, s.831) *μεγαριζοις ζωντας χοιρους εμβαλλουσι* olarak okuyordu. Pausanias'taki düzeltmesi için bkz. s.45.

[178] Demeter tapımının eskil bir yeri olan Girit'te (bkz. cilt 1, s.325) domuzun çok kutsal bir hayvan kabul edildiği ve yenmediği, Athenaeus, 375 F-376 A. anımsanmaya değer. Bu, onun kutsal bir yiyecek olarak Thesmophoria'da yeniyor olması olasılığını ortadan kaldırmaz.

[179] Pausanias, viii. 42.

[180] Bkz. cilt, 2 s. 27.

[181] Pausanias, viii. 25 ve 42. Phigalia Demeter'i için bkz. W. Mannhardt, *M.F.* s. 244 ve devamı.

Kara Demeter, açıkça kış süresince bitkilerin içinde bulunduğu durumun mitsel bir anlatımıdır.

Şimdi Attis ve Adonis'e geçerken bu bitki tanrılarının da öteki bitki tanrıları gibi hayvan şeklinde bedenleşmeleri olduğunu gösteren birkaç olguya değinebiliriz. Attis'e tapınanlar domuz eti yemekten kaçınırlardı.[182] Bu olgu, domuza Attis'in bir bedenleşmesi olarak bakıldığını varsaymamıza yardım ediyor kuşkusuz. Attis'in bir yabani domuz tarafından öldürülmüş olduğu söylencesi[183] de aynı şeyi gösteriyor. Çünkü keçi Dionysos ve domuz Demeter örneklerinden sonra bir kural olarak, bir tanrıya zarar veren bir hayvanın başlangıçta tanrının kendisi olduğu söylenebilir. Belki de Attis'e tapınanların attığı "Hyes Attes! Hyes Attes!" çığlığı,[184] "Domuz Attis! Domuz Attis!" çığlığından başka bir şey değildi. —*hyes*, Yunanca *hys* "domuz" sözcüğünün Frigya dilindeki şeklidir belki de.

Adonis'e gelince, onun yaban domuzuyla bağlantısı her zaman, bir yaban domuzu tarafından öldürüldüğü öyküsüyle açıklanmazdı. Bir başka öyküye göre, bir yaban domuzu, içinde bebek Adonis'in doğmuş olduğu bir ağacın kabuğunu uzun dişleriyle parçalar.[185] Bir başka öyküye göreyse, Lübnan Dağında yabani domuz avlarken Hephaistos tarafından öldürülmüştür.[186] Söylencedeki bu değişiklikler, domuzun Adonis ile bağlantısı kesin olduğu halde bağlantı nedeninin anlaşılmadığını ve bunun sonucu olarak da bunu açıklamak üzere farklı öyküler uydurulduğunu göstermeye yarar. Domuz, hiç kuşkusuz, Suriyelilerin kutsal hayvanlarından biriydi. Hierapolis'in büyük dinsel metropolünde domuzlar ne kurban edilir ne de eti yenirdi; bir insan bir domuza dokunacak olursa bütün gün kirli sayılırdı. Bazı kimseler bunu domuzların pisliğine bağlardı; bazılarıysa domuzların kutsallığına.[187] Bu düşünce farklılığı, dinsel düşünce ve duyguda, kutsallık ve kirlilik fikirlerinin henüz birbirinden ayrılmadığı bir durumu gösteriyor, bunun en iyi göstergesi de tabu sözcüğüdür. Domuzun, kutsal Adonis'in bir bedenleşmişi olduğuna inanılması buna oldukça uygun

[182] Bkz. cilt, 1 s. 284.
[183] Bkz. cilt, 1 s. 284.
[184] Demosthenes, *De corona*, s.313.
[185] Bkz. cilt 1, s. 270.
[186] Cureton, *Spicilegium Syriacum*, s. 44.
[187] Lucian, *De dea Syria*, 54.

düşüyor; Dionysos ile Demeter'in benzerlikleriyse hayvanın tanrıya olan düşmanlığı öyküsünün, bir domuzda bedenleşmiş eski tanrı görüşünün modern bir yanlış anlamadan başka bir şey olmadığı olasılığını akla getiriyor. Domuzun Attis'e, olasılıkla da Adonis'e tapanlar tarafından kurban edilemeyeceği ya da yenemeyeceği kuralı, bu tapımlarda domuzun kutsal günlerde tanrının bir temsilcisi olarak kesildiği ve tapınanlar tarafından kutsal yiyecek olarak yenmesi olasılığını ortadan kaldırmıyor. Gerçekten de, bir hayvanın kurban olarak kesilmesi ve yenmesi, yani onun bir tanrı olarak öldürülmesi ve yenmesi, hayvanın kutsal olduğunu ve genel bir kural olarak, öldürülmediğini ima eder.[188]

Yahudilerin domuza karşı davranışları, puta tapan Suriyelilerin aynı hayvana davranışları kadar karmaşıktır. Yahudiler domuza tapıyorlar mıydı yoksa onu iğrenç mi sayıyorlardı, Yunanlılar buna karar verememişlerdi. Bir yandan domuz eti yemeleri yasaktı; ama öte yandan onları öldürmeleri de yasaktı.[189] İlk kural kirliliği anlatıyorsa, ikincisi daha da güçlü olarak hayvanın kutsallığını anlatır. Çünkü her iki kural da domuzun kutsal olduğu varsayımıyla açıklanabilirken, bir tanesinin bundan başka bir açıklaması yoktur; kurallardan hiçbirini domuzun pis bir hayvan olduğu varsayımıyla açıklanmaması gerekirken, birinin bununla açıklanması olanaksızdır. Dolayısıyla, ilk varsayımı yeğlersek, en azından başlangıçta, domuzun İsrailliilerce pis olmaktan çok kutsal olarak kabul edildiği sonucuna varmamız gerekir. Bu, ta İsaiah zamanına kadar bazı Yahudilerin bahçelerde gizlice toplanıp dinsel bir tören olarak domuz ve fare eti yemeleriyle doğrulanmaktadır.[190] Kuşkusuz bu, hem domuzun hem de farenin kutsal bir saygı gördüğü, etlerinin tanrı eti ve kanı olarak ender dinsel toplantılarda kutsal bir yiyecek olarak paylaşıldığı günlerden gelen çok eski bir törendi. Ve genellikle bütün o sözüm ona pis hayvanların, en

[188] Puta tapan Harranlılar yılda bir kez domuz kurban eder ve etini yerlerdi; En-Nedîm, Chwolsohn'un *Die Ssabier und der Ssabismus*'unda, ii. 42. Dostum Profesör W.Robertson Smith Kıbrıs'ta her yıl 2 Nisan günü kurban edilen yaban domuzlarının Adonis'in kendisini temsil ettiğini tahmin ediyor (Joannes Lydus, *De mensibus*, iv. 45). Bkz. *Religion of the Semites*, i. 272 ve devamı, 392.

[189] Plutarkhos, *Quaest. Conviv.* iv. 5.

[190] Isaiah, lxv. 3, 4, lxvi. 3, 17.

başında kutsal oldukları söylenebilir; yenmemelerinin nedeni kutsal olmalarıydı.

Eski Mısır'da, tarihsel dönemler içinde, domuz ilk bakışta pisliği kutsallığından daha ağır basıyor olmasına karşın, Suriye ve Filistin'deki kadar kuşkulu durumdadır. Yunanlı yazarlar Mısırlıların genellikle iğrenç ve pis bir hayvan olarak domuzdan nefret ettiklerini söylemektedirler.[191] Bir adam geçerken bir domuza dokunacak olsa, bu lekeyi bedeninden çıkarmak için bütün giysileriyle nehire atardı kendini.[192] Domuz sütü içmenin içene cüzzam geçireceğine inanılırdı.[193] Mısır'ın yerlisi olmalarına karşın domuz çobanlarının herhangi bir tapınağa girmeleri yasaktı, böyle tapınak dışı tutulan tek insandılar bunlar. Hiçi kimse bir domuz çobanına kız vermez ya da bir domuz çobanının kızıyla evlenmezdi; domuz çobanları kendi aralarında evlenirlerdi.[194] Ama Mısırlılar yılda bir kez ay'a ve Osiris'e domuz kurban ederler, etmekle de kalmayıp etini de yerlerdi, fakat yılın herhangi bir başka gününde ne kurban keserler ne de etini ağızlarına alırlardı. O gün domuz kurban edemeyecek kadar yoksul olanlar, hamurdan çörek yaparlar, onu sunarlardı.[195] Bu durum, domuzun, ona tapınanlarca yılda bir kez eti törenle yenen bir kutsal hayvan olduğu varsayımından başka bir şeyle açıklanamaz. Domuzun Mısır'da kutsal bir hayvan olduğu görüşü, çağdaşlara bunun tersini kanıtlıyor gibi görünen bu olgularla doğrulanmaktadır. Örneğin, Mısırlılar, biraz önce gördüğümüz gibi, domuz sütü içmenin cüzzam meydana getireceğini düşünüyorlardı. Fakat bunun tam benzeri görüşleri, en kutsal saydıkları hayvanlar ve bitkiler hakkında yabanlar da savunmaktadır. Örneğin, Wetar adasında (Yeni Gine ile Celebes arasında) insanlar kendilerinin yaban domuzu, yılan, timsah, kaplumbağa, köpek ve yılan balığı gibi çeşitli hayvanlardan geldiklerine inanırlar; bir insan,

[191] Herodotos, ...47; Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 8; Aelian, *Nat. Anim.* x. 16.

[192] Herodotos, *l. c.*

[193] Plutarkhos ve Aelian, *ll.cc.*

[194] Herodotos, *l.c.*

[195] Herodotos, ii.47 ve devamı; Aelian ve Plutarkhos, *ll.cc.* Herodotos, aya verilen kurbanı Osiris'e verilenden ayrı düşünüyor. Ona göre, aya verilen kurbanda domuzun kuyruğunun ucu, dalak ve cenin zarıyla birlikte içyağına sarılır ve yakılırdı; geriye kalan etler yenirdi. Şenlik akşamı (arife akşamı değil, bkz. bu pasajla ilgili Stein'in yazısı) Osiris'e kurban verilirdi. Her erkek, kapısının önünde bir domuz keser, alıp götürmesi için onu satın aldığı domuz çobanına verirdi.

atası olan hayvan türünün etini yiyemez; eğer yerse, cüzzama yakalanır ve çıldırır.[196] Kuzey Amerika Omaha Kızılderilileri arasında totemleri (kutsal bir hayvan ya da bitki) geyik olan insanlar, eğer erkek geyiğin etini yiyecek olurlarsa vücutlarının çeşitli yerlerinde çıbanlar ve beyaz lekeler çıkacağına inanırlar.[197] Aynı kabilede totemleri kızıl darı olan insanlar, kızıl darı yerlerse ağızlarının her yanında akıntılı yaralar çıkacağına inanırlar.[198] Totemci olan Surinam'ın Bush zencileri, *capiaï* (domuza benzer bir hayvan) yerlerse cüzzama yakalanacaklarına inanırlar;[199] Samoa'da, her insanın genellikle bazı hayvan türleri şeklinde bir tanrısı olurdu; o insan bu kutsal hayvanlardan birini yiyecek olursa, tanrının, kendisini yiyen insanın bedenine girerek orada yiyeni öldürene kadar yenmiş olanla aynı türden bir hayvan doğurarak ondan öç alacağına inanılırdı. Örneğin, tanrısı dikenli deniz kirpisi olan bir insan bu yaratıklardan birini yiyecek olursa, midesinde dikenli deniz kirpisi büyür ve onu öldürürdü. Tanrısı bir deniz yılanı ise ve onu yerse, ciddi biçimde hastalanırdı, ölmeden önce midesinden tanrının sesi işitilirdi. "Bu insanı öldürüyorum; benim cisimleştiğim (incarnation) hayvanı yedi."[200] Bu örnekler, kutsal bir hayvanı yemenin çoğu kez bir deri hastalığı, hatta ölüm doğuracağına inanıldığını kanıtlıyor; bu yüzden de, buraya kadar, sütünü içmenin cüzzam aşılayacağına inanıldığı için domuzun Mısır'da kutsal olması gerektiği, görüşünü destekliyor.

Yine, bir domuza dokunduktan sonra bir insanın kendisini ve giysilerini yıkaması gerektiği kuralı da domuzun kutsallığı görüşü lehindedir. Çünkü kutsal bir nesneye dokunmanın yarattığı etkinin, yıkanmak ya da herhangi bir başka yoldan uzaklaştırılması gerekliliği yaygın bir inançtır, çünkü dokunan kişi bunu yapmadan özgürce arkadaşları arasına katılamazdı. Örneğin Yahudiler kutsal yazıları okuduktan sonra ellerini yıkarlar. Günahların bağışlanması için yapılan sunulardan sonra tapınaktan çıkmadan önce, baş papaz yıkanmak ve kutsal yerde giydiği giysileri çıkarmak zorundadır.[201] Bir kefaret kurbanı

[196] Riedel, *De sluik-en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, s.432, 452.
[197] *Third Annual Report of the Bureau of Ethnology* (Washington) s. 225.
[198] Aynı yapıt s.231.
[199] J.Crevaux, *Voyages dans l'Amerique du Sud*, s.59.
[200] Turner, *Samoa*, s.17 ve devamı, 50 ve devamı.
[201] Leviticus, xvi. 23 ve devamı.

veren kimsenin kurbana elini sürmemesi, sunu yapıldıktan sonra bir kente veya kendi evine girmeden önce vücudunu ve giysilerini bir nehirde ya da kaynakta yıkaması, Yunan dinsel törenlerinin bir kuralıydı.[202] Polinezyalılar, kutsal nesnelere dokunmakla yakalandıkları kutsal bulaşıcı hastalıktan, eğer böyle denilebilirse, kurtulmak gereksinimini kuvvetle duyarlardı. Bu kutsal bulaşıcı hastalığı uzaklaştırmak amacıyla çeşitli törenler yapılırdı. Örneğin, Tonga'da, bir kutsal başkana ya da onun giysileri veya hasırı gibi ona ait kişisel bir şeye rastlantıyla dokunacak olursa, bir dokunma töreninden geçmek zorunda kalırdı: bu törende, o başkanın (ya da herhangi bir başkanın) ayaklarının tabanına elleriyle, önce her iki elinin ayası sonra da sırtıyla dokunurdu; bundan sonra ellerini suda yıkamak zorundaydı, ya da yakınlarda su yoksa, onun yerine sinir otu ya da muz ağacının özsuyu kullanılırdı. Bu törenden geçmeden önce elleriyle bir şey yemişse, şişip öleceğine, ya da en azından sıraca hastalığına veya bir başka hastalığa yakalanacağına inanılırdı.[203] Yeni Zelanda'da, kutsal bir nesneye dokunmanın nasıl ölümcül etkilere neden olduğunun varsayıldığını ve gerçekten de neden olduğunu daha önce görmüştük.[204] Kısacası, ilkel insan kutsal olan şeyin tehlikeli olduğuna inanır; onunla kim ya da ne temasa gelirse, ölmese bile, şiddetle sarsan bir tür elektiriksel kutsallık yayılır içine. Bundan dolayı, yabanıl, özellikle kutsal saydığı şeye dokunmaya hatta onu görmeye karşı isteksizdir. Örneğin, Timsah klanından Bechüana'lar, bir timsaha rastlamanın ya da onu görmenin "kötü ve talihsiz" bir şey olduğunu düşünürler; onun görüntüsünün gözlerin yangısına neden olacağını düşünürler. Öte yandan timsah onların en kutsal şeyleridir; babamız derler ona, onun adına yemin ederler, onuruna şenlikler yapılır.[205] Keçi, Madenassana Buşman'larının kutsal hayvanıdır; ama "onun yüzüne bakmak, insanda tanımlanamaz bir rahatsızlığa neden olmasının yanında bir süre için onu kirletir."[206] Omaha Kızılderilileri arasında, Geyik klanı, erkek

[202] Porphyry, *De abstin.* ii. 44. Bu örneği ve Yahudi örneklerini dostum Prof. W.Robertson Smith'e borçluyum.

[203] Mariner, *Tonga Islands*, i.434, *not*; ii. 82, 222 ve devamı.

[204] Bkz. cilt 1, s. 164.

[205] Casalis, *The Basutos*, s. 211; Livingstone, *Missionary Travels and Researches in South Africa*, s.255; John Mackenzie, *Ten Years north of the Orange River* s.135 *not.*

[206] J. Mackenzie, *l.c.*

geyiğe dokunmanın bile insanın bedeni üzerinde çıbanların ve beyaz lekelerin patlamasıyla sonuçlanacağına inanır.[207] Aynı kabile içindeki Sürüngenler klanının üyeleri, içlerinden biri bir yılana dokunur ya da kokusunu duyarsa, saçlarının ağıracağını düşünür.[208] Samoa'da, tanrıları bir kelebek olan halk, eğer bir kelebeği yakalarlarsa, bunun kendilerini çarpıp öldüreceğine inanırdı.[209] Yine Samoa'da, muz ağacının kırmızı kuru yaprakları genellikle yiyecek kabı olarak kullanılırdı; ama Vahşi Güvercin klanının herhangi bir üyesi muz yapraklarını bu amaçla kullandığında, bütün vücudunda romatizma şişlikleri olacağına ve su çiçeği gibi kızarıklıklar belireceğine inanılırdı.[210]

Bu koşutlukların ışığı altında, Mısırlıların domuza dokunma konusundaki inanç ve töreleri belki de hayvanın son derece kirli oluşundan çok son derece kutsal olduğu temeline dayanarak açıklanacaktır; ya da daha doğru bir deyişle, bunlar, hayvana kirli ve iğrenç bir yaratık olarak değil, fakat kendisine doğaüstü yüce güçler bağışlanmış bir varlık olarak bakıldığını; böyle olunca da, saygı ve nefret duygularının içinde eşit oranda bulunan ilkel bir dinsel huşu ve korku hissiyle bakıldığını ortaya koyuyor. Eski insanların kendileri de, domuzun Mısırlılara korkuyla birlikte esinlendirdiği bir başka yüzü de olduğunun farkındaydılar galiba. Çünkü on dört ay Mısır'da kalmış ve rahiplerle konuşmalar yapmış olan Yunan gökbilimcisi ve matematikçisi Eudoxus,[211] Mısırlıların domuzu korku yüzünden değil, tarımda kullanılışı yönünden öldürmedikleri düşüncesindeydi; çünkü, ona bakılırsa, Nil'in suları çekildiğinde, domuz sürüleri, ekili tohumu nemli toprak içine batırmaları için tarlalara başıboş bırakılıyordu.[212] Fakat bir varlık, böyle karmaşık ve dolaylı yoldan çelişkili duyguların nesnesiyse, onun kararsız bir dengeli durumu olacağı da söylenebilir. Zamanla bu çelişkili duygulardan biri ötekine baskın çıkabilir ve sonunda egemen olan duygu saygı ya da korku duygusu olabilir, o zaman bunun nesnesi olan varlık ya bir tanrı katına yükselir ya da bir şeytan çukuruna

[207] *Third Annual Report of the Bureau of Ethnology* (Washington); s.225.
[208] *A.g.y.* s.275.
[209] Turner, *Samoa*, s.76.
[210] *A.g.y.* s.70.
[211] Diogenes Laertius, *Vitae Philos.* viii. 8.
[212] Aelian, *Nat. Anim.* x 16. Aynı öyküyü Pliny de yineliyor, *Nat. Hist.* xviii. 168.

dalar. Genellikle, Mısır'da domuzun yazgısı ikincisi olmuştur. Çünkü tarih içinde, domuzdan korku ve nefret, bir zamanlar esinlemiş olması gereken saygı ve tapınma duygusuna ağır basmış, ama o düşkün durumunda bile bu saygınlık duygusunun izlerini saklamıştır. Zamanla ona Mısır şeytanı ve Osiris'in düşmanı Set'in ya da Typhon'un bedenleşmesi olarak bakılır olmuştu. Typhon, tanrı Horus'un gözüne saldırdığında bir yaban domuzu şeklindeydi, Horus onu yakmış ve güneş tanrısı Ra'nın iğrenç ilan ettiği domuzun kurban edilmesi töresini kurmuştu.[213] Yine Typhon, Osiris'in vücudunu bulup parçaladığı sırada bir yaban domuzu kovalıyor olduğu, yılda bir kez domuz kurban edilmesinin nedeninin bu olduğu öyküsü,[214] Adonis ve Attis gibi, Osiris'in de bir domuz ya da domuz şekline girmiş Typhon tarafından öldürüldüğü ya da parçalandığı eski bir öykünün apaçık bir modernizasyonudur. Dolayısıyla, her yıl Osiris'e bir domuz kurban edilmesi, doğallıkla tanrıyı öldürmüş ya da parçalamış olan düşman hayvandan alınmış bir öç olarak yorumlanabilir. Fakat öncelikle, bir hayvan yılda bir kez, yalnızca bir kez kutsal bir kurban olarak öldürülüyorsa, genellikle ya da her zaman hayvanın kutsal olduğu anlamı çıkar bundan — yani yılın geri kalan bölümünde bir tanrı olarak korunur ve saygı duyulur ona, kesildiğinde de bir tanrı karakterinde kesilir.[215] İkinci olarak, Attis ve Adonis olmasa bile Dionysos ve Demeter örnekleri, bize, tanrının düşmanı olduğu için bir tanrıya kurban edilen hayvanın en başlangıçta tanrının kendisi olabileceğini, belki de gerçekten öyle olduğunu öğretmiştir. Bu nedenle, domuzun yılda bir kez Osiris'e kurban edilişi, ve tanrının düşmanı olduğu için kurban ediliyor gibi görünüşü, önce onun başlangıçta bir tanrı olduğunu, sonra da Osiris'in kendi olduğunu gösterecektir. Daha sonraki bir çağda Osiris insanbiçimli olduktan ve domuzla olan ilk ilişkisi unutulduktan sonra Osiris'ten ayrıldı; daha sonra da, bir hayvanı, tanrının düşmanı olması dışında bir tanrıya tapınma olarak kurban etmenin anlamsız olduğunu

213 Lefébure, *Le mythe Osirien*, i. 44.

214 Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 8. Lefébure (*a.g.y.* s. 46) bu öyküdeki domuzu Typhon olarak tanıyor.

215 Bu önemli ilke ilk kez Prof. W. Robertson Smith tarafından kabul edildi. Bkz. onun "Kurban" maddesi, *Encycl. Brittann.* 9. basım, xxi. 137 ve dev. Karş. *Religion of the Semites* adlı kitabı. s. 353 ve devamı, 391 ve devamı.

düşünen söylencebilimciler tarafından domuz, bir düşman olarak Osiris'in karşısına çıkarıldı; ya da, Plutarkhos'un söylediği gibi, domuz, tanrılarca aziz olduğu için değil, bunun tersi olduğu için kurban edilmeye uygun görülmüştür.[216] Bu geç aşamada bir yaban domuzunun ekin içinde yapacağı hasar, ona tahıl-ruhunun bir düşmanı gözüyle bakmak için akla uygun bir neden oluşturur; oysa başlangıçta, eğer doğruysam, domuzun ekin içinde istediği gibi gezip dolaşır görünmesi daha sonra bir düşmanı olarak karşısına çıkarılacağı tahıl-ruhuyla özdeşleştirilmesi nedeniydi. Domuzu Osiris'le özdeşleştiren görüş, domuzların Osiris'e kurban edildiği günün, söylenceye göre, Osiris'in öldürüldüğü gün olması olgusundan oldukça destek kazanıyor;[217] çünkü domuzun öldürülmesi, Osiris'in öldürülüşünün yılda bir kez temsiliydi, tıpkı Thesmophoria'da domuzların mağaralara atılışının Proserpina'nın yeraltı dünyasına inişinin yılda bir kez temsili oluşu gibi; her iki töre de, hasatta tahıl-ruhunun bir temsili olarak bir keçi, bir horoz kesme gibi Avrupa uygulamasına koşuttur.

Yine, başlangıçta Osiris'in kendisi olan domuza, düşmanı Typhone'un bir bedenleşmesi olarak bakılır duruma geldiği görüşü, kızıl saçlı erkeklerin ve kızıl öküzlerin Typhone'la benzeri ilişkisiyle desteklenmektedir. Çünkü yakılan ve külleri harman savurma aletleriyle havaya savrulan kızıl saçlı adamlar konusunda, başlangıçta, Roma'da ilkbaharda öldürülen kızıl tüylü köpek yavruları gibi, bunların da tahıl-ruhunun kendisinin, yani Osiris'in temsilcileri olduklarına ve ekini kırmızılaştırmak ya da sarartmak gibi açık bir amaçla öldürüldüklerine inanmak için doğru nedenler bulunduğunu görmüştük. Ama daha sonraki bir dönemde bu adamların Osiris'in değil de onun düşmanı Typhone'un temsilcileri olduğu[218] açıklaması getirildi; onların öldürülüşüne, tanrının düşmanından alınan bir öç eylemi olarak bakılır oldu. Aynı şekilde, Mısırlıların kurban ettikleri kızıl öküzlerin Typhone'a benzedikleri için kurban edildikleri söyleniyordu;[219] oysa onların başlangıçta tahıl-ruhu Osiris'e benzedikleri için öldürülüyor

[216] Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 31.
[217] Lefébure, *Le mythe Osirien*, s.48 ve devamı.
[218] Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 33, 73; Diodoros, i.88.
[219] Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 31; Diodoros, i.88. Karş. Herodotos, ii.38.

olmaları daha olasıdır. Öküzün, tahıl-ruhunun yaygın bir temsilcisi olduğunu ve hasat tarlasında bu şekilde kesildiğini görmüştük.

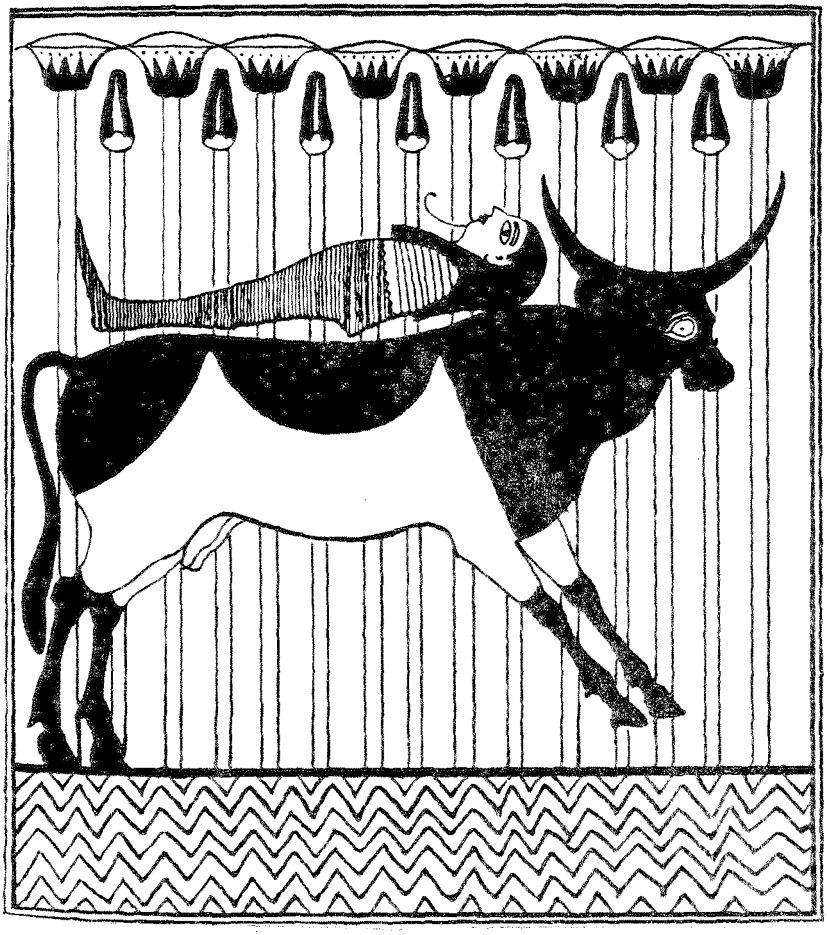
Osiris genellikle Memphis'in Apis boğasıyla ve Heliopolis'in Mnevis boğasıyla özdeş tutulurdu.[220] Fakat bu boğaların, tahıl-ruhu olarak onun bedenleşmeleri olup olmadıklarını —kızıl öküzlerin öyle olduğu görülüyor— ya da birbirine zıt iki şeyi birleştirmek yoluyla Osiris'le kaynaşmış olan tanrılardan tümüyle farklı olup olmadıklarını söylemek güçtür. Bu iki boğaya *bütün* Mısırlılarca tapılıyor olması[221] onları, tapımları katkısız yerel olan sıradan kutsal hayvanlarınkinden farklı bir yere koyuyor gibi görünüyor. Bundan dolayı, bu sonuncular totemlerden evrimleşmişseler, ki öyle oldukları görünüyor, Apis ve Mnevis tapımı için bir başka köken bulmak gerekirdi. Eğer bu boğalar başlangıçta tahıl-tanrısı Osiris'in bedenleşmeleri değil idiyse, çoban bir halkın taptığı kutsal sığırın soyundandılar belki de.[222] Eğer böyle idiyse, eski Mısır, toplumun üç büyük aşamasını karşılayan üç büyük din tipinin tabakalaşmasını gösterecekti. Totemcilik ya da (kabaca söylersek) yabanıl hayvanlara tapma —avcılık aşamasındaki toplumun dini— yerel kutsal hayvanlara tapımla temsil edilecekti; sığıra tapma —çobanlık aşamasındaki toplumun dini— Agis ve Mnevis tapımlarıyla temsil edilecekti; ekilen bitkilere, özellikle de tahıla tapım ise —tarım aşamasındaki toplumun dini— Osiris ve İsis tapımıyla temsil edilecekti. Mısırlıların ineğe karşı duydukları büyük saygı —asla öldürülmezdi inekler—[223] bu aşamaların ikinci ya da üçüncüsüne ait olabilir. İneklere kutsal gözüyle, yani inek boynuzlu çizilen İsis'in bedenleşmeleri olarak bakılması, bunların, tıpkı kızıl öküzler gibi, tahıl-ruhunun temsilcileri olduklarını gösterecekti. Bu-

[220] Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 20, 29, 33, 43; Strabon, xvii. 1, 31; Diodoros, i. 21, 85; Duncker, *Geschichte des Alterthums*[5], i.55 ve devamı. Apis ve Mnevis hakkında bkz. Herodotos, ii. 153, iii.27; Ammianus Marcellinus xxii. 14, 7; Pliny, *Nat. Hist.* viii. 184 ve devamı; Solinus, xxxii. 17-21; Çiçero, *De nat. deor.* i. 29; Aelian, *Nat. Anim* xi. 10 ve devamı; Plutarkhos, *Quaest. Conviv.* viii. 1, 3; aynı yazar, *Isis et Osiris*, 5, 35; Eusebius, *Praepar. Evang.* iii. 13, ve devamı; Pausanias, i. 18, 4, vii. 22, 3 ve devamı. Hem Apis hem de Mnevis kara boğalardı, fakat Apis'te bazı beyaz lekeler vardı.

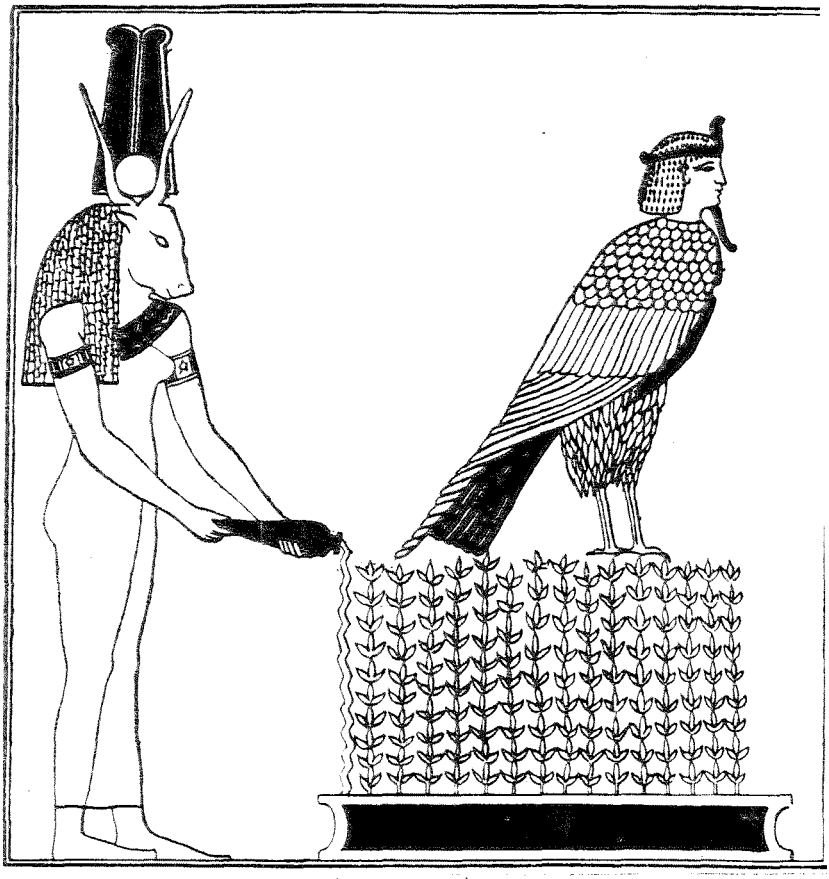
[221] Diodoros, i.21.

[222] Çoban halkların sığırlarına karşı duydukları dinsel saygı, ve Apis'le İsis-Hathor tapımının belki de toplumun çobanlık aşamasından geldiği konusunda bkz. W. Robertson Smith, *Religion of the Semites*, i. 277 ve devamı.

[223] Herodotos, ii. 41.

Boğa şeklinde Osiris.

İnek şeklinde İsis.

nunla birlikte, İsis'in inekle bir tutulması, Tıpkı Osiris'in Apis ve Mnevis boğalarıyla bir tutuluşu gibi, zıt şeylerin birleştirilmesinin bir sonucu olabilir olsa olsa. Fakat Apis'in Osiris'le başlangıçtaki ilişkisi ne olursa olsun, Apis hakkında, tanrıyı öldürme töresi üzerinde durulan bir bölümde üstünkörü geçiştirilmesi gereken bir gerçek vardır. Apis boğasına görkemle ve derin bir saygıyla tapılıyor olmasına karşın, belli bir yaştan daha uzun süre yaşamasına izin verilmezdi, bu süreyi kutsal kitaplar belirler, bu sürenin bitiminde kutsal bir suda boğulurdu.[224] Plutarkhos'a göre bu sınır, yirmi beş yıldı;[225] fakat her zaman kesin bir süre değildi bu, çünkü bu yüzyılda Apis boğalarına ait mezarlar bulunmuştur, ve bu mezarların üzerindeki yazılardan öyle anlaşılıyor ki, yirmi ikinci hanedanda iki boğa yirmi altı yıldan fazla yaşamıştı.[226]

Artık Aricia'da Ormanın kutsal Krallarından ilki olan Virbius'un atlar tarafından öldürülüşü söylencesinin anlamıyla ilgili bir tahmin yapmaya cesaret edebilecek bir durumdayız —cüretten de öte bir şey olabilir bu— önce, bitki-ruhlarının at şeklinde temsil edilişinin öyle pek seyrek olmadığı;[227] ikinci olarak, daha sonraki söylencelerde tanrıya zarar vermiş olduğu söylenen hayvanın başlangıçta bazan tanrının kendisi olduğu anlaşıldığına göre, Virbius'u öldürdüğü söylenen atların gerçekte onun bir bitki tanrısı olarak bedenleşmeleri olduğunu tahmin edebiliriz. Virbius'un atlar tarafından öldürüldüğü söylencesi belki de Virbius tapımındaki bazı özellikleri —onun kutsal korusuna atların sokulmayışı töresi gibi— açıklamak için uydurulmuştu. Çünkü töre sabit kaldığı halde söylence değişir; insanlar, nedenleri çoktan unutulmuş olsa bile, babalarının kendilerinden önce yapmış oldukları şeyi yapmaya devam ederler. Dinin tarihi, eski töreyi yeni nedenle uzlaştırmak, anlamsız bir uygulama için sağlam bir kuram bulmak gibi çok eski bir girişimdir; karşımızda duran olguda, söylencenin törenden daha yeni olduğundan, korudan atların sürülmesi için asla

[224] Pliny, *Nat. Hist.* viii. 184; Solinus, xxxii. 18; Ammianus Marcellinus, xxii. 14, 7. İçinde boğulduğu su ya da kuyu belki de içme suyunun sağlandığı kuyulardan biriydi; Nil'in suyunu içemezdi o. Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 5.

[225] Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 56.

[226] Maspero, *Histoire ancienne*, s.31. Karş. Duncker, *Geschichte des Alterthums*, i. 56.

[227] Bkz. Cilt 1, s. 25 ve devamı.

temel bir neden oluşturmadığından emin olabiliriz. Atların bu şekilde kovuluşundan, onların belki de kutsal hayvanlar ya da korunun tanrısının bedenleşmeleri olmadıkları çıkarsanabilir. Fakat böyle bir çıkarsama fazla acelecilik olurdu. Keçi, bir zamanlar kutsal bir hayvan ya da Athena'nın bedenleşmesiydi, bunu Athena'yı bir keçi derisine *(aegis)* sarılmış olarak gösterme uygulamasından çıkarabiliriz. Ama keçi, bir kural olarak ne ona kurban edilir ne de onun büyük tapınağı olan Atina'daki Akropol'e girmesine izin verilirdi. Bunun nedeninin, keçinin Athena'nın kutsal ağacı olan zeytine zarar vermesi olduğu ileri sürülüyor.[228] Dolayısıyla, buraya kadar keçinin Athena ile ilişkisi, atın Virbius'la ilişkisine koşut oluyor: her iki hayvan da, tanrıya verdikleri zarar nedeniyle tapınaktan uzaklaştırılıyor. Fakat Varro'dan öğrendiğimize göre keçiyi Akropol'den uzaklaştırma kuralının bir istisnası vardı. Dediğine göre, keçi, yılda bir kez zorunlu bir kurban olarak Akropol'e sürülürdü.[229] İmdi, daha önce de belirtildiği gibi, bir hayvan ancak yılda bir kez kurban ediliyorsa, tanrıya sunulan bir kurban olarak değil, tanrının kendisinin temsilcisi olarak kesiliyordur belki de. Bu yüzden, eğer keçi Akropol'de yılda bir kez kurban ediliyor idiyse, bundan Athena'nın kendi karakterinde kurban edildiğini çıkarsayabiliriz; ve kurban edilen hayvanın derisinin tanrıçanın heykelinin üzerine konduğunu ve böylece yılda bir yenilenen *aegis*'i oluşturduğunu tahmin edebiliriz. Aynı şekilde Mısır'da Thebai'de koçlar kutsaldı ve kurban edilmezdi. Fakat yılda bir gün bir koç kesilir, derisi tanrı Ammon heykelinin üzerine konurdu.[230] İmdi, Aricia korusu törenini daha iyi bildiğimize göre, atların koruya sokulmaması kuralının, tıpkı keçilerin Atina'da Akropol'den uzak tutulması kuralı gibi, yılda bir kez istisnaya uğradığını anlayabiliriz: yılda bir kez bir at koruya getirilir ve tanrı Virbius'un bedenleşmesi olarak kurban edilirdi. Genel yanlış anlamaya göre, bu şekilde öldürülen ata, zamanla, zarar verdiği tanrıya bir kurban olarak sunulan bir düşman gözüyle bakılır oldu, tıpkı Demeter ve Osiris'e kurban edilen domuz, Athena ve Dionysos'a kurban edilen keçi gibi. Bir yazarın, bir istisnanın farkında olmaksızın bir kuralı kay-

[228] Athenaeus, 587 A; Pliny, *Nat Hist.* viii. 204. Karş. *Encycl. Brittann.* 9. Basım. "Kurban" maddesi, xxi. 135.

[229] Varro, *De agri cult.* i.2, 19 ve devamı.

[230] Herodotos, ii. 42.

detmesi o denli kolay bir iştir ki, Aricia korusu hakkındaki kuralın benim varsaydığım gibi bir istisnadan hiç söz etmeksizin kaydedilmiş olduğunu görmemiz hiç de şaşırtıcı değildir. Eğer elimizde yalnızca Athenaeus ve Pliny'nin ifadeleri olmuş olsaydı, yalnızca, keçilerin Athena'ya kurban edilmesini yasaklayan ve onları Akropol'den uzak tutan kuralı bilmiş olacak, şans eseri Varro'nun eserinde korunarak bize açıklanan önemli istisnanın farkında olmayacaktık.

Yılda bir kez bir atın, korunun tanrısının bir temsilcisi olarak Aricia korusunda kurban ediliyor olması tahmini, biraz da yılda bir kez Roma'da yapılan benzeri bir at kurbanından destek alıyor. Her yıl Ekim'in 15'inde Mars Alanında bir araba yarışı yapılırdı. Yarışı kazanan takımın sağ taraftaki atı bir mızrakla öldürülerek Mars'a kurban edilirdi. Kurbanın amacı iyi ürün sağlamaktı. Hayvanın başı kesilir ve bir dizi somun ekmekle süslenirdi. İki mahallenin —Kutsal Yol ve Subura— oturanları atın başını kimin elde edeceğine değgin bahse tutuşurlardı. Eğer kutsal Yol'lular elde ederse, onu Kralın sarayının duvarına asarlardı; Subura halkı elde ederse, Mamilian kulesine asardı. Atın kuyruğu kesilir ve kralın sarayına öyle çabuk götürülürdü ki, akan kan sarayın ocağına damlatılırdı.[231] Ayrıca, öyle anlaşılıyor ki, kurbanın kanı toplanıyor ve 21 Nisan'a kadar saklanıyor, o zaman Vesta rahibeleri tarafından altı gün önce kurban edilmiş olan doğmamış buzağıların kanına karıştırılıyordu. Bu karışım daha sonra çobanlara dağıtılıyor, onlar da bunu kendi sürülerini dezenfekte etmekte kullanıyordu.[232]

Bu törende atların başındaki ekmek dizisi süsü ve kurban için ileri sürülen amaç, yani iyi bir hasat elde etmek, açıkça gösteriyor ki, at, şimdiye kadar birçok örneğini gördüğümüz tahıl-ruhunun hayvan temsilcilerinden biri olarak öldürülüyordu. Atın kuyruğunun kesilmesi töresi Afrika'da öküzlerin kuyruğunun kesilip iyi bir hasat elde etmek için kurban edilmesi töresine benziyor.[233] Hem Roma hem de Afrika töresinde hayvan tahıl-ruhunu temsil ediyor, ve onun bereketlendirme

[231] Festus, yayına haz. Müller, s. 178, 179, 220; Plutarkhos, *Quaest. Rom.* 97; Polybius, *xii.* 4 B. Julian, kurbanı *Orat.* 176 D.'ye gönderme yapıyor.

[232] Ovid, *Fasti*, iv. 731 ve devamı, karş. 629 ve devamı; Propertius, v. I, 19 ve devamı.

[233] Bkz. cilt 2, s. 43 ve devamı.

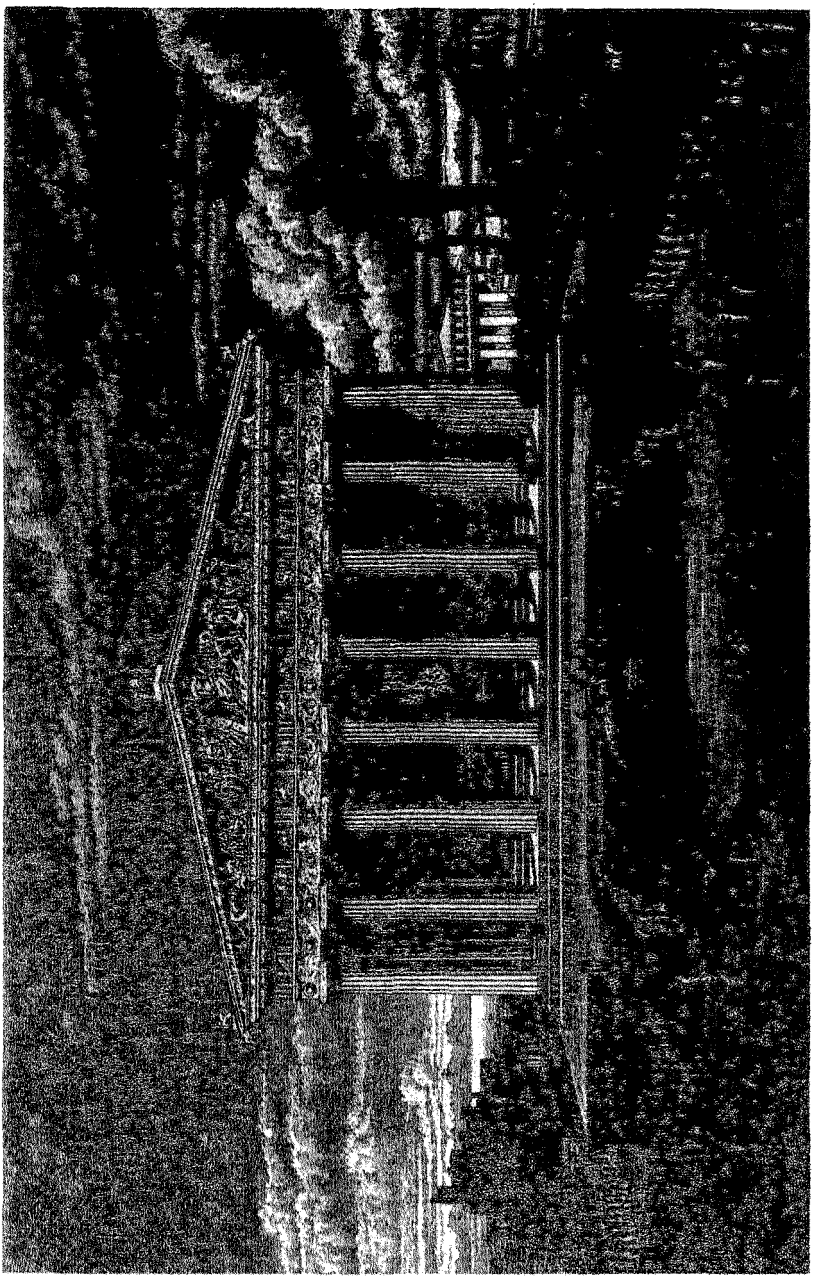
gücünün özellikle kuyruğunda bulunduğu varsayılıyor. Sonuncu düşünce, daha önce de gördüğümüz gibi, Avrupa folklorunda ortaya çıkıyor.[234] Yine, sığırların baharda atın kanıyla dezenfekte edilmesi töresi, Genç Kız'ın Noelde yem olarak sığırlara, Yule Domuzununsa yine baharda yemeleri için saban süren öküzlere ve atlara verilmesi töreleriyle karşılaştırılabilir.[235] Bütün bu töreler, çiftlik evindeki tahıl-ruhunun ve ev halkının kutsanmasını ve onun gelecek yıla kadar saklanmasını amaçlamaktadır.

Roma'da Ekim atının —böyle denilebilirse ona— kurbanı bizi Suburba'nın ilk günlerine götürüyor: Daha sonra büyük metropolün aşağı ve kalabalık bir mahallesi haline gelen Suburba o zamanlar ayrı bir köydü, oturanları, yine o zamanlar küçük bir kır kasabası olan Roma'lı komşularıyla hasat alanında dostça bir yarışmaya girerdi. Törenin yapıldığı Mars Alanı Tiber nehrinin yanında uzanırdı, ve monarşinin ortadan kaldırılmasına kadar kralın mülkünün bir bölümünü oluştururdu. Çünkü söylenceye göre, kralların sonuncusu Roma'dan sürüldüğünde, ürünler nehir kenarındaki krallık toprağında biçilmeye hazır duruyordu; fakat hiç kimse lanetlenmiş tahılı yemeyi kabul etmedi ve ürün yığınlar halinde nehire atıldı, yazın sıcağından nehrin suyu da bir hayli azaldığı için ekin yığınları nehirde bir adanın çekirdeğini oluşturdu.[236] At kurbanı, hasatın sonunda kralın ekin tarlalarında yerine getirilen bir sonbahar töresiydi demek. Tahıl-ruhunun temsilcisinin başlıca parçaları olarak atın kuyruğu ve kanı kralın sarayına götürülür ve orda saklanırdı; tıpkı Almanya'da hasat-horozunun çatı altındaki üç köşeli duvara ya da çiftlik evinin kapısı üzerine çivilenişi gibi; İskoçya Yaylalarında son ekin demetinin, Genç Kız şeklinde eve taşınıp ocağın üzerinde saklanışı gibi, böylece, tahıl-ruhunun kutsaması kralın sarayına ve ocağına, oradan da başı olduğu topluluğa taşınmış olurdu. Aynı şekilde, Kuzey Avrupa'nın bahar ve sonbahar törelerinde Mayıs-direği bazan belediye başkanının ya da *burgomaster*'in evinin önüne dikilir ve hasatta son demet köyün başı olarak ona getirilir. Fakat kuyruk ve kan krala düşerken, hiç kuşkusuz

[234] Bkz. cilt 1, s. 394, cilt 2, s. 10.
[235] Bkz. cilt 2, s. 33.
[236] Livy, ii. 5.

Akropolis Parthenonu'nun içi
ve büyük Athene heykeli.

Akropolis'te Yunan kurban töreni.

bir zamanlar buna benzer bir töreni olan komşu Subura köyü de ödül olarak atın başı için yarışmaya girmesine izin verilerek hoşnut edilmiş olurdu. Subura'lıların ele geçirmeyi başardıklarında atın başını çivilediklerı Mamilian kulesinin, bir gözetleme kulesi ya da köyün eşrafı Mamilian ailesinin kalesi olduğu anlaşılıyor.[237] Bütün kasaba ve komşu köy adına kralın tarlalarında ve evinde yapılan bu tören, her topluluğun kendi tarlalarında benzeri bir törenin yapıldığı bir zamanın varlığını akla getiriyor. Roma köycükleri kendilerine ait ayrı ayrı hasat-evlerini kralın topraklarındaki ortak törenlerde birleştirdikten çok sonra Latium'un kırsal bölgelerinde köyleri, her biri kendi tarlasında, aynı töreyi uyguluyor olmalılar.[238] Kutsal Aricia korusunun, tıpkı Roma'daki Mars Alanı gibi, komşu köyler adına bir atın kurban edildiği ortak bir hasat kutlamasının gerçekleştirildiği sahne olabileceği varsayımının aslında olasılık dışı bir yanı yoktur. Burada at, hem ağacın hem de tahılın bereketlendirici ruhunu temsil ediyordu, çünkü bu iki fikir, Hasat-Mayısı gibi törelerde gördüğümüz gibi birbiri içinde erimişti.

11— Tanrının Yenmesi

TAHIL-RUHUNUN kimi zaman insan, kimi zaman da hayvan şeklinde temsil edildiğini; her iki durumda da temsilcisinin kişiliğinde öldürüldüğünü ve kutsal törenlerle yenildiğini görmüş bulunuyoruz. Tahıl-ruhunun insan temsilcisinin gerçekten öldürülüş örneklerini bulmak için doğallıkla yabanıl ırklara gitmemiz gerekirdi; fakat bizim Avrupa köylülerimizin hasat yemekleri, tahıl-ruhunun temsilcileri olarak hayvanların kutsal törenlerle yenilişinin şaşmaz örneklerini sağlamaktadır bize. Ama bundan da öte, bekleneceği gibi, yeni ekinin kendisi de kutsal olarak, yani tahıl-ruhunun bedeni olarak yeniyor. İsveç, Wermland'de, çiftçinin karısı son demetin danelerini kullanarak küçük bir kız şeklinde bir somun ekmek pişirir; bu somun bütün ev halkına

[237] Festus. yayına haz.: Müller, s. 130, 131.

[238] Ekim atı, Mannhardt'ın yukarda kısa bir özetini verdiğimiz bir denemesinin konusudur (*Mythолog. Forsch.* s.156-201).

paylaştırılır ve yenir.[239] Burada somun ekmek bir genç kız olarak düşünülen tahıl-ruhunu temsil eder; tıpkı İskoçya'da tahıl-ruhunun bir kadın şekline sokulup Genç Kız adını taşıyan son demetle temsil edilişi gibi. Her zamanki gibi, tahıl-ruhunun son demette bulunduğuna inanılır; bu yüzden son demetten yapılma bir somunu yemek, tahıl-ruhunun kendisini yemek demektir. Aynı şekilde Fransa'da La Palisse'te, hamurdan yapılma bir adam, son hasat arabasında getirilen bir köknar ağacının üzerine asılır. Ağaç ve hamur-adam belediye başkanının evine götürülür ve bağbozumu sonuna kadar orada saklanır. Sonra hasatın bitimi bir şölenle kutlanır; bu şölende belediye başkanı hamur-adamı parçalara böler ve parçaları yemeleri için insanlara verir.[240]

Bu örneklerde tahıl-ruhu insan şeklinde temsil ediliyor ve yeniyor. Başka durumlarda, yeni tahıl insan şeklinde somunlar olarak pişirilmese de, dinsel törenlerle yenmeleri, onun kutsal bir şey olarak, yani tahıl-ruhunun bedeni olarak, paylaştırıldığını göstermeye yetiyor. Örneğin, Litvanya köylüleri yeni ürünü yemede şu törenleri yaparlardı. Hasat ve yeni tohumun ekimi bitince her çiftçi, Sabarios yani, "karıştırmak ya da birlikte atmak" denilen bir şenlik yapardı. Her tür tahıldan —buğday, arpa, çavdar, keten, fasulye, mercimek, vb.— birer avuç alır ve her avucu üçe bölerdi. Burada kullanılan danenin, ilk dövülen ve savrulan, bu amaç için bir kenara konup saklanan dane olması gerekirdi. Bu şekilde karıştırılan danelerin bir kısmı evde kaç kişi varsa o sayıda küçük ekmekler yapmakta kullanılırdı; kalanı daha fazla arpa ya da yulafla karıştırılır ve bira yapılırdı. Bu karışımdan çekilen ilk bira çiftçinin, karısının ve çocuklarının içmesi içindi; ikincisi hizmetlilerin içmesi içindi. Bira hazır olunca, çiftçi, hiçbir yabancının beklenmediği bir akşamı seçerdi. Sonra bira fıçısının önüne diz çöker, bir testi dolusu bira alıp, "Ey bereketli dünya, çavdarı ve arpayı ve her türlü tahılı geliştir, büyüt" diyerek fıçının şiş karnı üzerine dökerdi. Bundan sonra testiyi, karısının ve çocuklarının kendisini beklediği oturma odasına götürürdü. Oturma odasının tabanında, kara,

[239] *M.F.* s.179.

[240] *B.K.* s.205. Hamur-adamın yeni tahıldan yapıldığı söylenmiyor; fakat olasılıkla böyledir, ya da bir zamanlar öyleydi.

beyaz ya da benekli (ama kırmızı değil) bir horozla bir tavuk bağlı olarak yerde yatıyor olurdu; bunların aynı renkten, aynı kuluçkadan ve o yıl içinde doğmuş hayvanlar olması zorunluluğu vardı. Sonra çiftçi, elinde testi yere diz çöker, hasat için tanrıya şükreder ve gelecek yıl iyi bir hasat versin diye tanrıya dua ederdi. Sonra hepsi birden ellerini kaldırıp şöyle söylerdi, "Tanrım, ve sen Ey toprak, bu horozu ve tavuğu sana gönlümüzle sunu olarak veriyoruz." Bunu söyler söylemez çiftçi tahta bir kaşıkla vurarak hayvanları öldürürdü, başlarını kesmemesi gerekirdi çünkü. İlk duadan ve hayvanların her birini öldürdükten sonra biranın üçte birini yere boşaltırdı. Sonra karısı, daha önce hiç kullanılmamış yeni bir kapta hayvanları kaynatırdı. Daha sonra bir kile, tabanı yukarda olmak üzere yere dikilir, üzerine yukarda söylediğimiz küçük ekmekler ve pişirilmiş tavuk ve horoz konurdu. Sonra yeni bira ve bu törenden başka amaçla kullanılmamış bir kepçe ile üç bardak getirilirdi. Çiftçi birayı kepçe ile bardaklara boşaltırken aile kilenin çevresinde yere çökerdi. Sonra baba bir dua okur ve üç bardak bira içerdi. Geriye kalanlar da aynı şeyi yapardı. Daha sonra ekmekler ve tavukla horozun eti yenirdi, bundan sonra herkes üç bardak birayı dokuz kez boşaltıncaya kadar bira içimi sürerdi. Geriye hiç yiyecek kalmaması gerekirdi; ama olur da birşeyler kalırsa geriye ertesi sabah aynı törenle yenmesi gerekirdi. Daha sonra kemikler yemesi için köpeğe verilirdi; köpek kemiklerin hepsini yemezse, kalanı sığır ahırında gübrenin altına gömülürdü. Bu tören Aralığın başlangıcında yapılırdı. Törenin yapıldığı gün ağızlardan kötü bir sözün çıkmaması gerekirdi.[241]

Yaklaşık iki yüz yıl önce töre böyleydi. Bugün Litvanya'da, taze patates ya da yeni tahıldan yapılma ekmekler yenirken, masadaki herkes birbirinin saçını çeker.[242] Bu son törenin anlamı bilinmiyor, ama buna benzer bir töre puta tapan Litvanyalılarca kutsal kurbanlarında uygulanırdı.[243] Oesel adasından Estonyalıların çoğu önce bir parça demir ısırmadan, yeni üründen yapılmış ekmeği yemez.[244] Burada demir, besbelli, tahılın içindeki ruhu zararsız kılmak için

[241] Praetorius, *Deliciae Prussicae*, s. 60-64; *A.W.F.* s.249 ve devamı.
[242] Bezzenberger, *Litauische Forschungen* (Göttingen, 1882), s.89.
[243] Simon Grunau, *Preussische Chronik*, yayına haz. Perlbach, i. 91.
[244] Holzmayer, *Osiliana*, s.108.

uygulanan bir büyüdür.[245] Sutherlandshire'da bugün taze patatesler çıkarıldığında bütün ailenin onları tatması gerekir, yoksa "onların [patateslerin] içindeki ruh gücenir ve patatesler dayanmaz."[246] Yorkshire'ın bir bölgesinde ilk ürünü papazın kesmesi töresi hâlâ vardır; bunu bana bildiren, bu şekilde kesilen ürünün komünyon ekmeği yapımında kullanıldığına inanıyor.[247] Eğer törenin son kısmı doğru bildirilmişse (benzerlik tamamen lehindedir bunun) Hıristiyan Komünyonunun, hiç kuşkusuz Hıristiyanlıktan çok eski olan bir kutsal töreni nasıl sahiplendiğini gösterir bu.

Doğu Hint Adalarında, Boeroe'da pirinç hasatının kapanışında, her klan (*fenna*) hep birlikte yenilen bir kutsal yemekte buluşur, klanın her üyesinin bu yemeğe yeni üründen bir parça pirinçle katılması zorunludur. Bu yemeğe "pirincin ruhunu yeme" denir, yemeğin kutsal karakterini açıkça gösteren bir addır bu. Pirincin bir kısmı da bir kenara ayrılır ve ruhlara sunulur.[248] Celebes'li Alfoerler arasında rahip ilk pirinç tohumunu eker ve her tarladaki ilk olgun pirinci koparır. Bu pirinci kavurup öğüterek bir yemek yapar, bunun bir kısmını evdekilere teker teker dağıtır.[249] Celebes, Bolang Mongondo'da pirinç hasatından kısa süre önce küçük bir domuz ya da bir kümes hayvanı sunulur. Bundan sonra rahip önce kendi tarlasından daha sonra da komşularınkinden birazcık pirinç yolar. Böylece topladığı bütün pirinci kendisininkiyle birlikte kurutur ve herkese kendi pirincini geri verir, onlar da parlatır ve pişirirler. Pirinç pişirildikten sonra evin kadını bir yumurtayla birlikte bu pirinci yeniden rahibe götürür, rahip yumurtayı sunu olarak kullanır ve pirinci kadına geri verir. En küçük çocuğuna kadar ailenin bütün üyeleri bu pirinci paylaşmak zorundadır. Bu törenden sonra herkes kendi pirinç tarlasına girmekte özgürdür.[250] Güney Hindistan'da Neilgherry Hills kabilelerinden biri olan Burgher'ler ara-

[245] Demirin ruhlar üzerine bir büyü olarak kullanımı için bkz. cilt 1, s. 173.

[246] *Folk-lore Journal*, vii. 54.

[247] Kent-Chislehurst'lu papaz J.J.C. Yarborough'tan alınan bilgi.

[248] G.A. Wilken, *Bijdrage tot de kennis der Alfoeren van het eiland Boeroe*, s.26.

[249] P.N. Wilken, "Bijdragen tot de kennis van de zeden en gewoonten der Alfoeren in de Minahassa," *Mededeelingen van wege het Nederlandsche Zendelinggenootschap*' de vii. (1863) s.127.

[250] N.P.Wilken en J.A. Schwarz, "Allerlei over het land en volk van Bolaang Mongondou," *Mededeel. v.w.h. Nederl. Zendelinggen*'de xi. 369 ve devamı.

sında, ilk avuç tohum ve ilk demet ekin bir Curumbar tarafından ekilir ve biçilir — Curumbar, Burgher'lerin büyücü gözüyle baktığı bir başka kabileden biridir. İlk demetteki daneyle "o gün yemek yapılır, çörek yapılır ve ilk-ürün sunusu olarak verilir, kurban edilen hayvanın kalan kısmıyla birlikte federal sunu ve kurbanın eti olarak Burgher ve tüm ailesi tarafından paylaşılır."[251]

Güney Hindistan'lı Coorg'lar arasında hasatta ilk pirinç demetini biçecek kişi yıldız falcısı tarafından seçilir. Gün batımında bütün ev halkı sıcak suyla yıkanır ve pirinç tarlasına gider, orada daha önce seçilmiş olan orakçı yeni bir orakla bir kucak dolusu pirinç biçer ve bütün orada bulunanlara birer ikişer sap pirinç dağıtır. Sonra hep birlikte döven alanına gidilir. Bir demet yaprak bir pirinç sapıyla süslenir ve döven alanının girişindeki bir direğe tutturulur. Ailenin bütün üyelerinin yiyeceği hamurdan çörekler yapmaya yetecek kadar taze pirinç dövülür, temizlenir ve un haline getirilir. Sonra evin kapısına gidilir, orada evin hanımı demeti biçen kişinin ayakalarını yıkar ve önce ona daha sonra da geriye kalanlara içinde süt, bal ve şeker olan pirinç madeninden yapılma bir kap verir, herkes bundan bir yudum alır. Sonra demeti biçmiş olan adam, pirinç unu, muz, süt, bal, yedi taze pirinç danesi, yedi parça hindistan çevizi vb. şeyden bir çörek hamuru yoğurur. Herkes bir Ashvatha yaprağı içinde bu çörekten bir parça alır ve yer. Tören biter ve demet biçici insanların içine karışır. Pirinç biçerken hiç kimse ona dokunamaz.[252] Güney Hindistan Hinduları arasında yeni pirincin yenmesi Pongol adı verilen bir aile şenliği vesilesidir. Yeni pirinç Hindu yıldız falcılarına göre güneşin Oğlak dönencesine girdiği gün öğleyin yakılan bir ateş üzerinde yeni bir kapta kaynatılır. Pirincin kaynatılışını bütün aile büyük bir merakla seyreder, çünkü süt nasıl kaynarsa gelecek yıl da öyle olacaktır. Süt hızla kaynarsa, o yıl bolluk olacaktır; fakat süt yavaş kaynarsa bunun tersi olacaktır. Taze kaynatılmış pirincin bir kısmı Ganesa tasvirine sunulur;

[251] H.Harkness, *Description of a Singular Aboriginal Race inhabiting the summit of the Neilgherry Hills*, s. 56 ve devamı.

[252] Gover, *Folk-Songs of Southern India*, s.105 ve devamı; *Folk-lore Journal*, vii. 302 ve devamı.

sonra herkes geriye kalanı paylaşır.[253] Hindukuş'ta Gilgit'te, her aileden bir üye, buğday hasatı başlamadan önce, alacakaranlıkta gizlice bir avuç başak toplar. Başaklardan birkaçı evin kapısı üzerine asılır, geriye kalanı ertesi sabah kızartılır ve süte bulanarak yenir. O gün eğlenceyle geçirilir, ertesi sabah hasat başlar.[254]

Gine'de Quorra Nehri üzerinde Onitsha'da ilk yerelmasının yenmesi töreni şöyle anlatılıyor: "Her başkan altı yerelması çıkarır, hurma ağacının genç dallarını keser ve bunları kapısının önüne yerleştirir, yerelmalarından üçünü ateşte kızartır ve biraz kola cevizi ve balık alır. Yerelması kızardıktan sonra, *Libia* ya da köy hekimi yerelmasını alır, bir çeşit unla kabuğunu temizler ve ikiye ayırır; sonra bir parçasını alır ve yeni yerelmasını yiyecek olan adamın dudakları üzerine kor. Yiyecek kişi, sıcak yerelmasının tüten dumanlarını üfler ve tümünü ağzına tıkıştırır, 'Yeni yerelmasını yememe izin verdiği için Tanrıya şükürler olsun;' der ve aynı şekilde balıkla birlikte iştahla çiğnemeye başlar."[255] Natal ve Zululand Kafirleri arasında hiç kimse Kafir yılının başlangıcını belirleyen bir şenliğin sonuna kadar yeni ürünlerden yiyemez. Herkes kralın köyünde toplanır, orada yemek yiyip dans eder. Ayrılmadan önce "halkın kutsanması" yapılır. Mısır, mısır darısı ve kabak gibi çeşitli toprak ürünü, kurban edilen bir hayvanın eti ve "ilaç"la karıştırılarak büyük kazanlarda kaynatılır, kralın kendisi bu yiyecekten küçük bir parçayı her adamın ağzına verir. Kutsanmış yiyeceğin bu şekilde paylaştırılmasından sonra bir insanın kendisi bütün bir yıl için kutsanmış olur ve hemen hasatına başlar.[256]

---

[253] Gover, "The Pongol Festival in Southern India," *Journ. R. Asiatic Society*, N.S. v. (1871) s.91 ve devamı.

[254] Biddulph, *Tribes of the Hindoo Koosh*, s.103.

[255] Crowther ve Taylor, *The Gospel on the Banks of the Niger*, s.287 ve devamı. Mr. Taylor'ın verdiği bilgi J.Africanus B. Horton'ın *West African Countries and Peoples* adlı kitabında da tekrarlanıyor. (Londra, 1868) s.180 ve devamı.

[256] Speckmann, *Die Hermannsburger Mission in Afrika*, s.150 ve devamı. İlk ürünlerde Zulu şöleni için aynı zamanda bkz. N. Isaacs, *Travels and Adventures in Eastern Africa*, ii. 291 ve devamı; Arbousset ve Daumas, *Voyage d'exploration...* s.308 ve devamı; Callaway, *Religious System of the Amazulu*, s.389 *not*; *South African Folklore Journal*, i. 135 ve devamı; Fritsch, *Die Eingeborenen Süd-Afrikas*, s.143; Lewis Grout, *Zululand*, s.160 ve devamı. Mr. Grout'un anlatımından öyle anlaşılıyor ki, bir boğa kesiliyor ve onun safrası kral ve halk tarafından içiliyor. Boğayı öldürürken insanlar çıplak ellerinden başka şey kullanamazlar. Boğanın eti, istedikleri kadarını yemeleri kalanıysa yakmaları için çocuklara veriliyor; erkekler eti tadamıyor. Son bir tören olarak kral halkın önünde yeşil bir su kabağını parçalıyor, "bu yolla yeni yılı açmış olduğunu gösteriyor ve halka mevsimin meyvalarından yeme iznini bağışlıyor." Eğer bir insan şenlikten önce taze meyvalardan yerse, ölür ya da gerçekten ölüm cezasına hüküm giyer.

Kuzey Amerika Creek Kızılderilileri arasında, *busk* ya da ilk meyva şenliği yılın başlıca töreniydi.[257] Ürünün olgunlaştığı Temmuz ya da Ağustos ayında yapılır ve eski yılın bitimini, yeni yılın başlangıcını belirlerdi. Bu tören yapılmadan, hiçbir Kızılderili yeni hasattan yiyemez hatta ona dokunamazdı bile. Bazan her kasabanın kendi *busk*'ı olurdu; bazan birçok kasaba birleşir bir tek tören yapardı. Tören kutlamalarından önce insanlar kendilerine yeni giysiler, yeni kap kacak ve eşyalar alırlardı; eski giysilerini ve döküntülerini toplarlar, kalmış tahıl artıkları ve başka eski şeylerle birlikte bir araya toplayıp bir yığın yapar ve ateşe verirlerdi.[258] Törene hazırlık olarak köydeki bütün ateşler söndürülür, küller süpürülüp temizlenirdi. Özellikle, tapınağın ocağı ya da sunağı kazınır ve küller atılırdı. Daha sonra baş rahip, ocağın tabanına bir miktar düğme-yılanı otunun kökünden, biraz yeşil tütün yaprağı ve biraz da yeni ürünlerden koyar, bunların beyaz kille örtülmesini ve temiz suyla ıslatılmasını buyururdu. Sunağın üzerine genç ağaçların yeşil dallarından kalın bir çardak yapılırdı.[259] Bu arada, kadınlar evde temizlik yapıyor olurdu, yeni ateşi ve yeni meyvaları kabule hazır olabilsinler diye eski ocakları yenilerler, bütün tencereleri ovup parlatırlardı.[260] Genel ya da kutsal meydanda eski şölenden kalmış en küçük kırıntılar bile "ilk yemiş sunularını kirletmek korkusuyla" dikkatle süpürülürdü. Yine bitmekte olan yıl içinde içine herhangi bir yiyecek konmuş ya da halen içinde bu yiye-

---

257 Tören James Adair tarafından birbirinden bağımsız olarak anlatılıyor, *History of the American Indians* (Londra, 1775), s.96-111; W.Bartram, *Travels through North and South Carolina, Georgia, East and West Florida* (Londra, 1792), s.507 ve devamı; B.Hawkins, "Sketch of the Creek Country," *Collections of the Georgia Historical Society*, iii (Savannah, 1848) s.75-78; A.A.M'Gillivray, Schoolcraft'ın *Indian Tribes*'ında v. 267 ve dev. Adair'in anlatımı en ayrıntılı olanıdır, biz de daha çok onu kullandık. William Bartram'ın *Observations on the Creek and Cherokee Indians* adlı yapıtında, E.G. Squier'ın *hazırlık ve ek notlar*'ında (s.75) Cherokee'lerin de yaptığı buna benzer bir tören anlatılıyor — J.H. Payne'ın (*Home, Sweet Home* yazarı) el yazmasından çıkarılmıştır bu. Bu çalışmanın broşür olarak bir kopyası bende var, fakat bir cemiyetin, belki de bir Amerikan cemiyetinin kayıtlarından ve tutanaklarından çıkarılmış olduğu anlaşılıyor bunun. Mr. Squier'ın önsözü, New York, 1851 tarihli.

258 W.Bartram, *Travels*, s.507.

259 J.H. Payne'e göre, Cherokee'lerde yeşil dallardan bir çardak kutsal meydanda kurulurdu; sonra "dalları gür, güzel bir gölge ağacı köklerine yakın kesilir ve kutsal meydanda aynı yere dikilirdi. O sırada her erkek kendine bir dal alırdı ondan."

260 Adair. Öte yandan, daha önce de gördüğümüz gibi, Bartram eski kapların yakıldığını, şenlik için yenilerinin hazırlandığını söylüyor.

ceklerden olan her kap gün batımından önce tapınaktan uzaklaştırılırdı. Sonra ilk meyva sunusu yasasını ve yıl içinde evlenme yasasını çiğnemiş olduğu bilinmeyen bütün erkekler bir tellal tarafından kutsal meydana girmeye ve resmi bir oruca çağırılırdı. Fakat kadınların (yaşlı altı kadın dışında), çocukların ve savaşçı rütbesine erişmemiş olan herkesin meydana girmesi yasaklanırdı. Kirli oldukları sanılan kimselerin ve hayvanların uzakta tutulması için meydanın köşelerine nöbetçiler de dikilirdi. Bundan sonra iki gün, iki gece boyunca sıkı bir perhize girilirdi. Sonra perhize katılanlar, "kusmak ve günahkâr bedenlerini arıtmak için" kaynatılmış düğme-yılanı bitkisi kökünün acı suyunu içerlerdi. Meydanın dışındaki kimselerin de temizlenebilmeleri için yaşlı adamlardan biri, meydanın bir köşesine bir miktar yeşil tütün bırakırdı; yaşlı kadınlardan biri bunu alır ve tütünü olmayanlara dağıtırdı, onlar da "ruhlarını azaba sokmak için" bunu çiğner ve yutardı. Bu genel perhiz süresince, kadınların, çocukların ve zayıf yapıdaki erkeklerin öğlen vaktinden sonra, ama önce değil, yiyecek yemelerine izin verilirdi. Perhizin bittiği günün sabahında, kadınlar kutsal meydanın dışına eski yılın yiyeceklerinden bir miktar getirirdi. Bu yiyecekler aç kalmış çoğunluk için getirilir önlerine konurdu, ama öğlen olmadan önce bütün kırıntıların oradan uzaklaştırılması gerekirdi. Güneş başucundan devrilmeye başlayınca, bir tellal herkesin kapılarının içinde kalmasını, kötü bir iş yapmamasını ve eski ateşten en ufak kıvılcımı bile söndürmüş ve ocaktan dışarı atmış olduğundan emin olmasını buyururdu. Artık büyük bir sessizlik egemen olurdu ortalığa. Bundan sonra baş rahip, iki odun parçasını birbirine sürterek yeni ateşi yakar ve yeşil çardağın altındaki sunağın üzerine koyardı. Bu yeni ateşin, cinayet dışında geçmiş bütün suçları bağışlattığına inanılırdı. Sonra bir sepet yeni meyva getirilirdi; baş rahip her meyvadan bir parça alır ve ayı yağıyla ovduktan sonra, bir miktar etle birlikte, "ilk-yemiş sunusu ve günahların yıllık kefareti olarak, ateşin cömert kutsal ruhuna" sunardı. Aynı zamanda kutsal kusturucuları da (düğme-yılanı kökü ve cassina ya da kara-içki) ateşe bir miktar dökerek kutsardı. Dışarda duran insanlar artık kutsal meydana yaklaşır ama içeri girmezlerdi; bunun üzerine baş rahip bir konuşma yapar, halka eski ayin ve törelere uymalarını salık verir, yeni kutsal ateşin geçmiş

yılın günâhlarını temizlediğini bildirir, kadınları içtenlikle uyarırdı: içlerinde eski ateşi söndürmemişler, ya da temizliğinde bir kusur işlemiş olanlar varsa, "kutsal ateş hem kendilerini hem de halkı kirletmesin diye" hemen oradan uzaklaşmalıydı. Bundan sonra kutsal ateşin bir bölümü kutsal meydanın dışına konurdu; kadınlar bunu sevinçle eve götürür ve tertemiz ocaklarına koyarlardı. Şenliği kutlamak için birkaç kasaba birleşmişse, yeni ateşin millerce mesafeye böyle taşınması gerekirdi. Bundan sonra yeni yemişler yeni ateşlerin üzerine konur ve ayı yağıyla yenirdi, bunsuz olmazdı. Şenliğin bir köşesinde adamlar yeni ürünü avuçları içinde ovar sonra yüzlerine ve göğüslerine sürerlerdi.[261] Şenliğin bundan sonraki bölümünde, vahşi savaş giysilerini giymiş, başları beyaz tüylerle kaplı, ellerinde beyaz tüyler taşıyan savaşçılar, altında kutsal ateşin yandığı kutsal çardak çevresinde dans ederlerdi. Bu törenler sekiz gün sürerdi, bu süre içinde nefse en sıkı bir şekilde egemen olunurdu. Şenliğin sonuna doğru savaşçılar bir savaş gösterisi yapardı; daha sonra erkekler ve kadınlar hep birlikte üç çember halinde ateşin çevresinde dans ederdi. En sonunda bütün halk üzerlerine beyaz kil sürer ve akar suda yıkanırdı. "Geçmişteki kötü hareketlerinden dolayı dünya kötülüğünün kendilerine artık ulaşamayacağına inanarak" sudan çıkarlardı. Böylece sevinç ve erinç içinde oradan ayrılırlardı.

Bu şekilde yeni ürünün yenmesi için yapılan resmi hazırlıklar, onun kutsal bir şey olarak yendiğini kanıtlıyor. Boeroe ve Creek törelerinde, bu kutsal yiyecek bir kurbanla birleştiriliyor ve zamanla ilk-yemişlerin kurbanı, kutsal yiyeceği, onun yerine geçmese bile gölgeliyor. İlk-yemişlerin tanrılara ya da ata ruhlarına sunulmasının, yeni ürünün yenmesi için yeterli bir hazırlık olduğu düşünülür oluyor artık; tanrılar kendi paylarını aldığına göre, insan, kalanından özgürce yararlanabilir. Yeni yemişlere bu bakış tarzı, onların artık kutsal yaşamla dolu olarak değil, fakat tanrıların insana bağışladığı bir armağan olarak görüldüklerini anlatıyor; insan, dünyanın yemişlerinden bir kısmını vermek yoluyla kutsal velinimetine minnetini ve saygısını dile

[261] B. Hawkins, "Sketch," vs., s.76.

getirmeye zorunludur. Fakat biz burada kutsal yiyecekten ayrı olarak kurbanla ilgilenmeyeceğiz.[262]

Tanrının bedeni olarak ekmeğin kutsal bir şey gibi yenmesi töresi Meksika'nın İspanyollar tarafından keşfinden ve fethinden önce Aztekler tarafından uygulanırdı. Yılda iki kez, Mayıs ve Aralıkta, büyük Meksika tanrısı Huitzilopochtli ya da Vitzilipuztli'nin hamurdan bir temsili yapılır ve parçalara ayrıldıktan sonra tapınanlarca törenle yenirdi. Mayıs töreni, tarihçi Acosta tarafından şöyle anlatılıyor: "bu şölenden iki gün önce, sözünü ettiğim erden kızlar (aynı tapınağa kapatılan, kimseyle görüştürülmeyen ve aslında din görevlisi kadınlar) bir miktar pancar tohumunu, kızartılmış May'le (mısır) karıştırır, sonra da onu balla hamur haline getirerek bu hamurdan, ağaçtan yapılan büyüklükte bir idol yaparlardı, göz yerine yeşil, mavi ya da beyaz cam parçacıkları koyarlardı; dişlerin yerine mısır danecikleri ve sözünü ettiğim bütün o süsler ve parçalar. Bu iş bitince, bütün Soylu adamlar gelir ve ona çok güzel ve zengin giysiler getirirler, bunları idole giydirirlerdi. Böyle giydirdikten ve süsledikten sonra, onu gök mavisi bir iskemleye oturturlar ve omuzlarında taşımak için bir tahtırevana yerleştirirlerdi. Şölen sabahı gelince, gün ağarmadan bir saat önce beyazlar giyinmiş bütün genç kızlar, o gün tanrıları Vitzilipuztli'nin Kızkardeşleri denenler, yeni süsleriyle gelirlerdi, kızartılmış ve kavrulmuş mısırlardan çelenkler başlarında, azahar ya da portakal çiçeği üzerine konmuş gibi, boyunlarının çevresine, sol kollarının altına kadar uzanan büyük zincirler takarlardı. Yanakları zincifreyle boyanırdı, kolları, dirseklerinden bileklerine kadar kırmızı papağan tüyleriyle örtülürdü." Erden kızlar gibi mısırdan taç giymiş delikanlılar, idolü, tahtırevanı içinde, piramit şeklindeki büyük tapınağın eteğine kadar taşırlardı, yokuş yukarı, dar merdivenlerden, flüt, boru, kornet ve davulların müziğiyle çıkarırlardı. "Onlar idolü yukarı çıkarırlarken, bütün halk büyük korku ve saygı içinde Avluda dururdu. Tepeye çıkarınca orada hazır tuttukları güllerden küçük bir bölmeye koyarlardı onu, o zaman yeni gelen delikanlılar türlü çeşitli çiçekleri yere saçarlardı, tapınağın içini dışını doldururdu bunlar. Bu da yapılınca, bütün erden kızlar sığındıkları yerden çıkar, idollerinin yapıldığı

[262] "İlk ürünlerin sunulması" üzerine bu cildin sonundaki Not'a bakınız.

hamurun aynı olan, pancar ve kızarmış mısırdan yapılmış hamurlarını, birlikte getirirlerdi, büyük kemikler şeklinde olurdu bunlar. Bunları delikanlılara verirler, onlar da yukarı çıkarır, idolün ayaklarına sererdi, orayı onlarla öyle doldururlardı ki, başka şey almazdı. Bu hamur parçalarına Vitzilipuztli'nin eti ve kemikleri derlerdi." Sonra rahipler gelirdi resmi giysileri içinde, "bu lokmaların ve hamur parçalarının çevresinde sıralanırlardı, şarkı söyleyip dans ederek bazı törenler yaparlardı. Bu yolla, bu idolün eti ve kemikleri adına kutsanmış ve arınmış olurlar... Törenler, dans ve kurban biter, onlar soyunmaya giderdi, rahipler ve tapınağın yöneticileri hamurdan yapılmış idolü alırlar, üzerindeki bütün süsleri söküp çıkarırlar ve parçalara ayırırlardı, kutsanmış olan süslerle birlikte idolün kendisini de, ve sonra bunları büyüğünden başlayarak ve sonuna kadar devam ederek hem erkeklere, kadınlara, hem de çocuklara bir komünyon olarak verirlerdi, onlar da bunu öyle gözyaşları, korku ve saygıyla alırlardı ki sanki tapılacak bir şeydi, Tanrının etini ve kemiklerini yediklerini, bu yüzden üzüntü duyduklarını söylerlerdi. Bundan dolayı hasta insanlar varsa aralarında kendileri için isterlerdi bunu, büyük bir saygıyla ve tapınmayla taşırlardı bunu."[263]

Aralık'ta kış gündönümünde yapılan bu şenlikten önce, çeşitli türden tohumların çocuk kanıyla yoğrulup oluşturulan hamurdan, tanrı Huitzilopochtli'nin bir heykeli yapılırdı. Tanrının kemikleri akasya ağacının dallarından olurdu. Bu heykelcik tapınağın büyük sunağına yerleştirilirdi, şenlik gününde kral tütsü yakardı onun için. Ertesi gün erkenden indirilir ve büyük bir holde ayakları üzerine dikilirdi. Sonra bir rahip, ucunda çakmak taşı bulunan bir mızrak alır hamurdan heykelin göğsüne fırlatırdı, parça parça ederdi onu. Buna, "vücudu yenilebilsin diye tanrı Huitzilopochtli'yi öldürmek" denirdi. Rahiplerden biri heykelin kalbini kesip çıkarır ve yemesi için krala verirdi. Heykelin kalan kısımları küçük küçük parçalara ayrılır, ta bebekteki erkek çocuklara kadar büyük küçük herkes, bir parça alırdı

[263] Acosta, *Natural and Moral History of the Indies*, bk. v.c. 24. cilt. ii. s.356-360 (Hakluyt Society, 1880).

yemek için. Fakat hiçbir kadın bu parçalardan tadamazdı. Bu törene *teoqualo*, yani "tanrı yenildi" denirdi.[264]

Başka bir şenlikte Meksikalılar, tepeleri bulutla örtülü dağları temsil edecek, insan şeklinde küçük heykeller yaparlardı. Bu heykeller çeşitli tohumlardan yoğurulmuş macundan yapılır, kâğıttan süslerle süslenirdi. Kimi beş, kimi on, kimiyse on beş tane kadar yapardı bu macun heykellerden. Bunlar her evin küçük özel tapınağına yerleştirilir ve tapınılırdı. Gece boyunca dört kez, küçük kaplarda sunular sunulurdu bunlara; insanlar bütün gece bunların önünde şarkılar söyler, flüt çalardı. Gün ağarırken rahipler bir dokumacı âletiyle bunların vücudunu deler, kafalarını keser, kalplerini parçalar ve yeşil bir tabak üzerinde evin sahibine sunardı. Daha sonra bu heykelciklerin bedenleri bütün aile tarafından, özellikle de hizmetliler tarafından yenirdi; "bunları yemekle, bu tanrılara tapınmaya kayıtsız olan kimselerin uğrayabilecekleri düşünülen rahatsızlıklardan korunmuş olduklarına" inanılırdı.[265] "Aricia'da birçok Mani vardır" atasözü için bir açıklama önerebiliriz artık.[266] İnsan şeklinde yapılan bazı somun ekmeklere Romalılar *maniae* derlerdi, öyle görünüyor ki, bu tür ekmek özellikle Aricia'da yapılırdı.[267] İmdi, bu ekmeklerden birinin adı olan Mania, aynı zamanda Ruhların Anası ya da Büyükanasının da adıydı,[268] bunlara, Compitalia şenliğinde yünden yapılmış erkek ve kadın tasvirleri adanırdı. Bu tasvirler Roma'daki her evin kapısına asılırdı; evdeki her özgür kişi için bir tasvir, her köle için de başka türden bir tasvir asılırdı. Bunun nedeni, o gün ölülerin ruhlarının çevrede dolaştıklarına

---

[264] Bancroft, *Native Races of the Pacific States*, iii. 297-300 (Torquemada'dan sonra); Clavigero, *History of Mexico*, çeviren: Cullen, i.309 ve dev.; Sahagun, *Histoire générale des choses de la Nouvelle Espagne*, Çeviri ve notlamayı yapan: Jourdanet ve Siméon (Paris, 1880), s.203 ve dev. J.G. Müller, *Geschichte der amerikanischen Urreligionen*, s.605.

[265] Clavigero, i. 311; Sahagun, s.74, 156 ve dev.; Müller, s.606; Bancroft, iii. 316. Bu şenlik, 16. ayın (23 Aralıktan 11 Ocağa kadar) son günü yapılırdı. Başka bir şenlikte de Meksikalılar bir macundan kemiğe benzer bir şey yapar ve tanrının kemiği olarak törenle yerlerdi bunu. Sahagun, s.33.

[266] Bkz. Cilt 1, s. 7.

[267] Festus, hazırlayan: Müller, s.128, 129, 145. Bununla birlikte, son pasajın okunuşu kesin değil ("*et Ariciae genus panni fieri; quod manici appelletur*").

[268] Varro, *De ling. lat.* ix. 61; Arnobius, *Adv. nationes*, iii. 41; Macrobius. *Saturn.* i. 7, 35; Festus, 128, haz. Müller. Festus, *larvae*'nın anasından ya da büyükanasından diğer yazarlarsa *lares*'nin anasından söz ediyor.

inanılması ve bu ruhların evde yaşayan canlıların yerine bu tasvirleri alıp götüreceklerinin umut edilmesiydi. Söylenceye göre, bu yün figürler, daha önceki insan kurban etme töresinin yerini tutuyordu.[269] Bilgiler bu denli parçalı ve belirsiz olunca, bunların üzerine kesin bir şey kurmak olanaksız elbet; fakat Aricia'da pişirildiği anlaşılan bu insan şeklindeki somunların kutsal ekmek olduğu ve Ormanın kutsal Kralının her yıl öldürüldüğü eski zamanlarda bu somunların, Meksika'da tanrıların macundan figürleri gibi, onun tasviri şeklinde yapıldığı ve ona tapınanlarca kutsal bir şey gibi yendiği öne sürülebilir gibi görünüyor.[270]

Meksikalıların Huitzilopochtli'nin onuruna yaptığı kutsal ayinlerde insan kurbanlar da olurdu. Aricia'da kutsal korunun kurucusunun, birçok mani'nin atası Manius adlı bir insan olduğu söylencesi, böylece, bu kutsal somunlara verilen *maniae* adını açıklamak için uydurulmuş etimolojik bir mit olabilirdi. Bu somun ekmeklerin insan kurbanlarıyla başlangıçtaki ilişkisinin donuk bir anısı, belki de Compi-

---

[269] Macrobius, *l.c.*; Festus, s.121, 239, haz. Müller. Köleler için asılan tasvirlere *maniae* değil *pilae* denirdi. *Pilae* aynı zamanda arenada boğaların boynuzlaması için atılan saptan-adamların da adıydı. Martial, *Epigr.* ii. 43, 5 ve dev.; Asconius, *In Cornel.* s.55, haz. Kiessling ve Schoell.

[270] Eski insanlar en azından hayvanların kendileri yerine hamurdan ya da başka maddelerden yapılmış heykeller kurban etme uygulamasını biliyorlardı. Kurban etmek için bir hayvan kolayca bulunmadığında onun ekmekten ya da balmumundan yapılmış bir heykelini sunmanın yasal olduğu biliniyordu. Servius, Vergilius Üzerine, *Aen.* ii. 116. (Buna benzer bir şekilde, bir Kuzey Amerika Kızılderilisi, hasta bir kızın iyileşmesi için yirmi *elan* kurban etmek gerektiğini düşünürdü; fakat *elan* bulunmadığında kızın ana-babasının bunun yerine yirmi somun kurban etmesine izin verilirdi. *Relations des Jesuites*, 1636, s.11, 1858 basımı). Gerçek hayvan kurban edemeyen yoksul halk onların hamurdan heykelciklerini sunardı. Suidas, *s.v.* *υ βους εβδομος*; karş. Hesychius, *s.v.* *υυ. βους, εβδομος βους*. Bu yüzden de fırıncılar, bütün tanrılara kurban edilen hayvanların benzeri şekillerde çörekler yapmayı düzenli bir iş edinmişlerdi kendilerine, Proculus, alıntıyı ve eklemeyi yapan: Lobeck, *Aglaophamus*, s.1079. Cyzicus, Mithridat'lar tarafından sarıldığında, halk Proserpina dinsel törenlerinde kurban etmek üzere kara bir inek bulamayınca, hamurdan bir inek yapmış ve sunağa koymuşlardı. Plutarkhos, *Lucullus*, 10. Boeotia'lılar Hercules'e kurban verirlerken, uygun hayvan olan koç yerine, üzerine bacağı temsilen dört, boynuzları temsilen iki tahta parçası sokulmuş bir elma kullanırlardı. Pollux, i. 30 ve dev. Atinalıların bir kez Hercules'e öküz yerine buna benzer bir şey kurban ettikleri söyleniyor. Zenobius, *Cent.* v. 22. Kurban edecek bir öküzü olmayan Locrianlar incirden ve sopadan bir öküz yaparlar ve hayvan yerine onu sunarlardı. Zenobius *Cent.* v.5. Diasia, Athena şenliğinde hayvan şeklinde yapılmış çörekler kurban edilirdi. Schol. Thucydides Üzerine, 126, alıntıyı yapan: Lobeck, *l.c.* Yoksul Mısırlıların hamurdan yapılmış domuz figürleri sunduklarını ve bunları kutsal bir şey gibi yediklerini yukarda görmüştük (bkz. cilt 2, s. 56).

talia'da Mania'ya adanan tasvirlerin, insan kurbanların yerine geçtiği öyküde izlenebilir. Bununla birlikte, öykünün kendisi temelden yoksun da olabilir, çünkü şeytanların dikkatini yaşayan insanlardan uzaklaştırmak için kukla koyma uygulaması bilinmeyen bir şey değildir. Örneğin, Borneo'lu Dyaklardan bazıları, bir salgın hastalık baş gösterdiğinde, kapılarına tahtadan yapılma tasvirler koyarlar, veba şeytanlarının insanlar yerine bu tasvirleri götürmeye kandırılabileceğini umarlardı.[271] Celebes'li Minahasa'lar bazan hasta bir insanı bir başka eve götürür, yatağına bir yastığa giydirilmiş elbiseleriyle bir kukla bırakırlar. Şeytanın yanlışlıkla hasta adam yerine bu kuklayı alacağı, hastanınsa sonradan iyileşeceği varsayılır.[272] Aynı şekilde Burma'da, küçük bir tabut içinde bir tasvir gömülürse hastanın iyileşeceği sanılır.[273]

Tanrıyı öldürme töresi bugün toplumun tarım aşamasına ulaşmış halkları arasında izlenebilir. Tahılın ya da diğer ekilebilir bitkilerin ruhunun genellikle ya insan ya da hayvan şeklinde temsil edildiğini ve yılda bir kez tanrının ya insan ya da hayvan temsilcisini öldürme töresinin üstün geldiğini daha önce görmüştük. Tahıl-ruhunun bu şekilde temsilcisinin kişiliğinde öldürülme nedeni, bu bölümün başlangıcında üstü örtülü olarak anlatılmıştı. Fakat bundan öte, tanrıyı, kendisini temsil eden hayvan ya da insan şeklinde, ya da insan ya da hayvan şekli verilmiş ekmek şeklinde dini törenle yeme gibi yaygın bir töre de bulmuştuk. Tanrının vücudunun böyle paylaşılmasının nedenleri, ilkelin görüşü açısından yeteri kadar basittir. Yabanıl, bir hayvanın ya da bir insanın etini yemekle, o hayvana ya da insana özgü yalnızca fiziksel değil aynı zamanda moral nitelikleri de edinebileceğine inanır genellikle. Örnekleri görelim. Kuzey Amerika Kızılderililerinden Creek'ler, Cherokee'ler ve akraba kabileler, "doğanın, hem kullandığı yiyeceklerin hem de duyularına sunulan nesnelerin niteliklerini insanlara ve hayvanlara aktarma gibi bir özelliğe sahip olduğuna inanırlar; onların fiziksel sistemlerine göre, geyik etiyle beslenen bir insan, hantal ayının ya da çaresiz çöplük horozlarının, ayağına ağır ehil sığırların ya da çamur içinde yaşayan domuzun etiyle beslenen

[271] P. J. Veth, *Borneo's Wester Afdeeling*, ii. 309.
[272] N.Graafland, *De Minahassa*, i. 326.
[273] Shway Yoe, *The Burman*, ii. 138.

insandan daha hızlı, daha akıllıdır. Bu kabile yaşlılarından çoğunun, çok önce yaşamış en büyük başkanlarının, besi düzenlerinde değişmez bir kurala uyduklarını, kaba nitelikleri olan ya da bedensel hareketleri ağır bir hayvanın etini pek yemediklerini söylemelerinin ve bunu salık vermelerinin nedeni de budur: çünkü o tür hayvanların, tüm sistem yoluyla bir hantallık, duygusuzluk aşıladıklarını, onları savaş, yurttaşlık ve dinsel görevlerinde gerekli güçlülüğü gösteremez duruma getirdiğini hayal ederlerdi."[274] Güney Amerikalı Zaparo Kızılderilileri, "birçok durumda, zorunluluk olmadıkça, tapir ve peccary [Amerika'ya özgü, domuza benzer bir hayvan, —*çev.*] gibi ağır etleri yemez de kuş, maymun, geyik, balık gibi hayvanlarla yetinir, çünkü bu ağır etlerin, kendilerini tıpkı etini yedikleri hayvanlar gibi kabalaştırdığını, çevikliklerini önlediğini ve kendilerini av için uygunsuz bir duruma getirdiğini ileri sürerler."[275] Namaqua'lar, kendilerini bir tavşan kadar zayıf yürekli yapacağını düşündükleri için tavşan eti yemekten sakınırlar. Fakat onların cesaretlerini ve güçlerini alabilmek için aslan eti yerler, aslan ya da leopar kanı içerler.[276] Doğu Afrika Arapları aslanın içyağından elde edilen merhemin erkeğe cesaret vereceğine, karşısına çıkan vahşi hayvanları korkutup kaçıracağına inanırlar.[277] Bir Zulu köyünü ciddi bir hastalık sardığında, büyücü hekim, yaşlılıktan doğal bir ölümle ölmüş çok yaşlı bir köpeğin kemiğini, ya da yaşlı bir ineğin, boğanın veya başka türden çok yaşlı bir hayvanın kemiğini alır ve kemiğini paylaştıkları hayvan kadar uzun süre yaşayabilisinler diye hastalara olduğu gibi sağlıklı insanlara da verir.[278] Kuzey Hindistan Mirileri, kaplan etini insanlar için çok değerli sayarlar; onlara güç ve cesaret verir. Fakat "kadınlar için uygun değildir; onları çok dik kafalı yapar."[279] Kuzey batı Borneo Dyakları arasında delikanlılar ve savaş-

[274] Jamais Adair, *History of the American Indians*, s.133.

[275] Alfred Simson, *Travels in the Wilds of Ecuador* (Londra 1887), s.168; aynı yazar, *Journal of the Anthrop. Institute*, vii. 503.

[276] Theophilus Hahn, *Tsuni-Goam, The Supreme being of the Khoi-Khoi*, s.106. John Buchanan, *The Shire Highlands* s. 138 ile karşılaştırın.; Callaway, *Religious System of the Amazulu*, s.438 *not*.

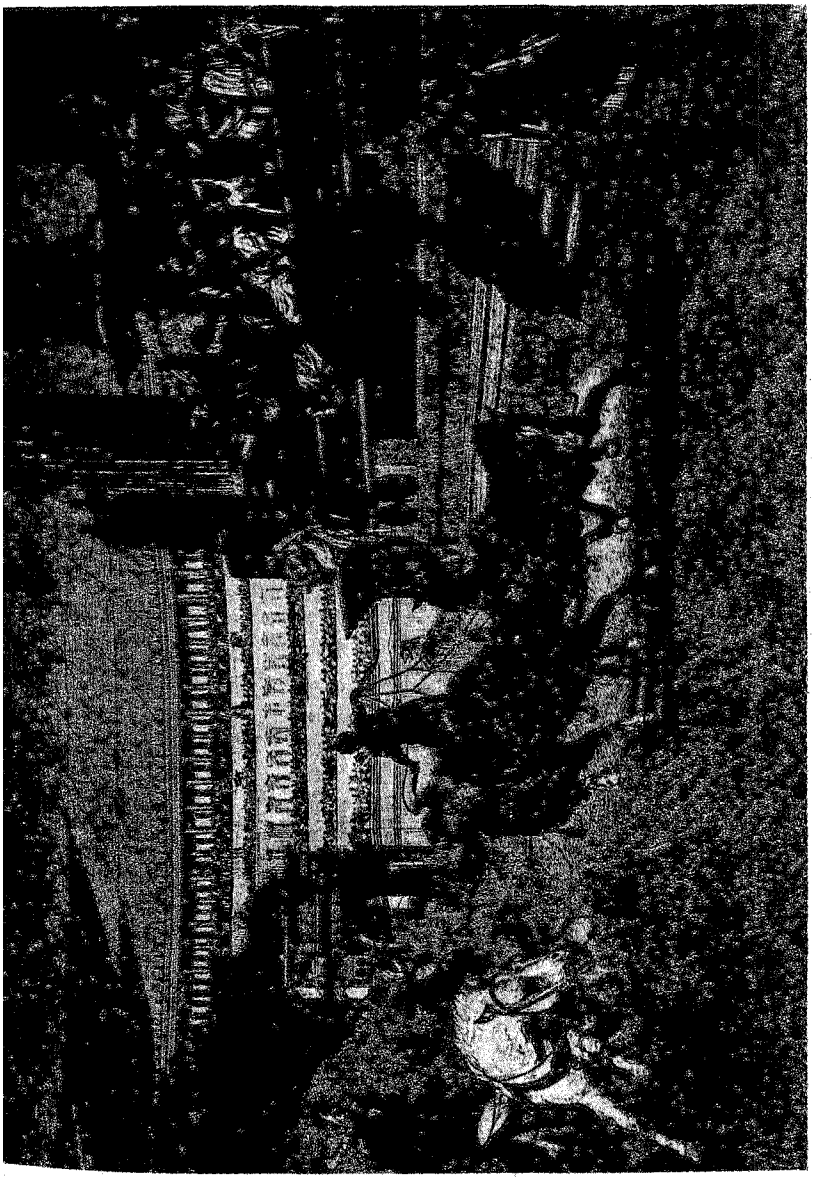
[277] Jerome Becker, *La Vie en Afrique*, (Paris ve Brüksel, 1887), ii. 366.

[278] Callaway, *Nursery Tales, Traditions, and Histories of the Zulus*, s.175 *not*.

[279] Dalton, *Ethnology of Bengal*, s.33.

çılar geyik eti yiyemezler, çünkü onları geyik kadar korkak yapar; fakat kadınlarla çok yaşlı erkekler yemekte özgürdür.[280] Doğu Hint Adalarından Buro ve Aru Adaları erkekleri, savaşta cesur ve hızlı olabilmek için köpek eti yer.[281] Yeni Gine, Port Moresby ve Motumotu bölgeleri Papuanları arasında delikanlılar, hayvanın ya da balığın gücünü elde edebilmek için güçlü domuz, kanguru ya da iri balık eti yerler.[282] Kore'de, kaplan eti, bir cesaret esinlendirme yolu olarak, leoparınkinden daha yüksek fiyata satılır. Soul'da bir Çinli kendisine cesaret ve sertlik versin diye bütün bir kaplan satın almış ve yemiştir.[283] Çinlilere göre, cesaretin özel olarak bulunduğu yer, safra kesesidir; bunun için bazan kaplan ve ayıların safra keselerini alırlar ve kendilerine cesaret vereceğine inanarak safrayı yerler.[284] Ingiald, Norse tarihinde yazdığına göre, Kral Aunund'un oğlu gençliğinde korkaktı, fakat bir kurt kalbi yiyince çok cesur hale geldi; Hialto bir ayının kalbini yiyerek ve kanını içerek güç ve cesaret kazandı.[285] Fas'ta uyuşuk kimselere yutmaları için karınca verilir; aslan eti yemekse bir korkağı cesur yapar.[286] Orta Asyalı Türkler, bir çocuğun konuşması gecikince bazı kuşların dilini yedirirler ona.[287] Kuzey Amerikalı bir Kızılderili, brendinin, yürek ve dilin kaynamış özü olduğunu düşünüyordu, "Çünkü," diyordu, "onu içtikten sonra hiçbir şeyden korkmuyorum ve şahane konuşuyorum."[288] Orta Afrika'da Darfu halkı, ruhun karaciğerde yerleşmiş olduğunu, bir insanın hayvan karaciğeri yiyerek ruhunu genişletebileceğini düşünür. "Ne zaman bir hayvan öldürülse, karaciğeri çıkarılır ve yenir, ama kutsal sayıldığı için insanlar ona elleriyle dokunmamaya dikkat eder; küçük parçalara ayrılır ve çiğ olarak yenir karaciğer; parçalar ağıza bir bıçağın ucuyla ya da bir sopanın sivri ucuyla götürülür. Kazayla karaciğere dokunan bir insanın ondan alıp yemesi kesinlikle yasaklanır, bu yasağa onun yönünden büyük bir

280 St. John, *Life in the Forests of the Far East*² i.186, 206.
281 Riedel, *De sluik-en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, s.10, 262.
282 James Chalmers, *Pioneering in New Guinea*, s.166.
283 *Proceedings Royal Geog. Society*, N.S. viii. (1886) s.307.
284 J. Henderson, "The Medicine and Medical Practice of the Chinese," *Journ. North China Branch R.Asiatic Society*, Yeni Dizi, i. (Şangay, 1865) s.35. ve devamı.
285 Müller, Saxo Grammaticus Üzerine, cilt, ii. s.60.
286 Leared, *Morocco and the Moors*, s.281.
287 Vambery, *Das Türkenvolk*, s.218.
288 Charlevoix, *Histoire de la Nouvelle France*, vi. 8.

Romalılarda araba yarışı.

Yamyamlar kurbanlarının kanını içiyorlar.

şanssızlık olarak bakılır." Kadınların, ruhları olmadığı için, karaciğer yemesine izin verilmez.[289]Yine, cesur insanların eti ve kanı da cesaret esinlendirmek için yenir ve içilir. Avusturalyalı Kamilaroi'ler, cesaretini kazanmak için cesur bir insanın kalbini ve ciğerini yerler.[290] Avusturalya zencileri için bir insanı öldürüp içyağını çıkarmak ve ona sarınmak çok sık rastlanan bir şeydir, "içyağının önceki sahibinin hem fiziksel hem de zihinsel bütün nitelikleri böylece onu kullanan kimseye geçmiş olacaktır."[291] Filipin Adalarından İtalone'lar, öldürdükleri düşmanlarının cesaretlerini kazanmak için kanlarını içer, başlarının arkasından ve barsaklarından bir kısmını çiğ çiğ yerler. Filipinlerden bir başka kabile olan Efugao'lar aynı nedenle düşmanlarının beynini emerler.[292] Batı Afrikalı Kimbundalar arasında, yeni bir kral tahta çıktığında, kral ve soylular etini yesin ve böylece onun gücünü ve cesaretini kazansın diye cesur bir savaş esiri öldürülür.[293] Basutolar, öldürdükleri düşmanlarını parçalar ve "rakiplerinin cesaret, hüner ve şanslarını kendilerine aktaracağı varsayılan" bir kül haline getirirler.[294] Zulular bir düşmanın alnının ortasını ve kaşını yemekle, bir düşmana gözlerini kırpmadan bakma gücünü elde edeceklerini düşünürler.[295] Afrika'nın Shire Yaylalarında, cesur bir insanı öldürenler onun cesaretini edinmek için onun kalbini yer.[296] Çinliler aynı amaçla idam edilen ünlü haydutların safrasını yer.[297] Yeni Zelanda'da, "başkan bir atua (tanrı) idi, fakat güçlü tanrılar vardı, güçsüz tanrılar vardı; her biri doğallıkla kendini güçlü bir tanrı yapma yollarını arardı; bunun için kabul edilen plan, başkalarının ruhlarını kendisininkiyle birleştirmekti; böylece, bir savaşçı bir başkanı öldürdüğünde, hemen gözlerini çıkarır ve yutardı, *atua tonga* ya da kutsallığın bu organda bulunduğuna inanılıyordu; böylece düşmanının bedenini

[289] Felkin, "Notes on the For tribe of Central Africa," *Proceedings of the Royal Society of Edinburgh*'da, xiii. (1884-1886) s.218.
[290] W. Ridley, *Kamilaroi*, s.160.
[291] Brough Smyth, *Aborigines of Victoria*, ii. 313.
[292] Blumentritt, "Der Ahnencultus und die religiösen Anschauungen der Malaien des Philippinen-Archipels," *Mittheilungen d. Wiener Geogr. Gesellschaft*, 1882, s.154.
[293] Magyar, *Reisen in Süd-Afrika in den Jahren* 1849-1857, s.273, 276.
[294] Casalis, *The Basutos*, s.257 ve devamı.
[295] Callaway, *Nursery Tales, Traditions and Histories of the Zulus*, s.163. *not.*
[296] John Buchanan, *The Shire Highlands*, s.138.
[297] *Journal of the North China Branch Asiatic Society, l.c.*

öldürmüş olmakla kalmaz, aynı zamanda ruhunu da sahiplenmiş olurdu; sonuç olarak ne kadar çok başkan öldürürse kutsallığı da o kadar artardı."[298]

Şimdi bir yabanılın, kutsal olarak kabul ettiği bir hayvanın ya da bir insanın etini yemeyi neden arzu ettiğini anlamak kolaylaşıyor. Tanrının bedenini yiyerek tanrının niteliklerini ve gücünü paylaşmış oluyor. Tanrı bir tahıl-tanrısı olduğundaysa, tahıl onun bedeni oluyor; bir asma-tanrısı ise, üzümün suyu onun kanı olmuş oluyor; böylece onlara tapınan kişi, ekmeği yemek ve şarabı içmek yoluyla, tanrısının gerçek vücudunu ve kanını paylaşmış oluyor onunla. Yani Dionysos gibi bir asma-tanrısının ayininde şarabın içilmesi bir keyif eylemi değil, dinsel bir tören olmuş oluyor.[299]

12 — Kutsal Hayvanı Öldürme

GERİYE TARIMCI halklar kadar avcı ve çoban kabilelerin de tanrılarını öldürme alışkanlığında olduklarını göstermek kalıyor. Avcıların ve çobanların taptıkları ve öldürdükleri tanrılar, başka doğaüstü varlıkların bedenleşmeleri olarak bakılan hayvanlar değil, saf ve basit hayvanlardır. İl örneğimiz, yabanıl düzeyin tabanına yakın da olsa, açık ve ılıman göklerin altında, bereketli bir ülkede[1] yaşayan Kaliforniya Kızılderililerinden San Juan Capistrano'lu Acagchemen kabilesi iri akbabaya tapardı. Yılda bir kez, *Panes* ya da kuş şöleni adı verilen bir şenlikte bu kuşlardan birini törenle baş tapınaklarına getirirlerdi; bu tapınak, çevresi kazıklarla çevrili, üstü açık bir yer olmalı. Burada

[298] R.Taylor, *The Ika a Maui or New Zealand and its Inhabitants* (Londra 1870), s.352. Karş. aynı yapıt s.173; Ellis, *Polynesian Researches*, i.358; J Dumont D'Urville, *Voyage autor du Monde sur la corvette Astrolabe*, ii. 547; *Journal of the Anthrop. Inst.* xix. 108.

[299] Bir tanrının yenilmesi töresi üzerine şu yazıya da bakınız. Felix Liebrecht, "Der aufgegessene Gott," *Zur Volkskunde*'de, s.436-439; ve özellikle W. R. Smith, "Kurban" maddesi, *Encycl. Brittann.* 9.basım. cilt. xxi. s.137 ve dev. Bir tanrının kanı olarak şarap konusunda bkz. cilt 1. s. 180 ve devamı.

[1] Burası kayadan ve kumdan, kıraç ve ağaçsız bir çöl olan Kaliforniya yarımadası değildir.

kanından bir damlayı bile boşa akıtmaksızın kuşu öldürürlerdi. Derisi tümüyle soyulur, bir anmalık olarak ya da şölen giysisi veya *paelt* yapmak amacıyla tüyleriyle birlikte saklanırdı. Gövdesi tapınakta bir çukur içine gömülürdü, kadınlar mezarın çevresinde toplanır, mezara çeşitli türden tohumlar ya da yiyecek kırıntıları atarlarken acı acı gözyaşı döker, feryat ederlerdi: "Niye kaçtın? Bizimle daha mutlu değil miydin? Panes'in dağlara kaçmış, orada tanrı Chinigchinich tarafından bir kuşa döndürülmüş bir kadın olduğunu söylerlerdi. Kuşun yılda bir kez kurban olarak kesilmesine rağmen, kadının yeniden yaşama döndüğüne ve dağlardaki yuvasına geri gittiğine inanırlardı. Ayrıca, "kuş ne kadar sık öldürülürse o kadar çoğaldığını" düşünürlerdi, "çünkü her yıl aynı Panes şenliğini tamamen farklı Capitanes'ler kutluyordu, bunlarsa kurban edilen kuşların hep aynı dişi kuş olduğuna kesinlikle inanıyorlardı."[2]

Kaliforniyalıların bu şekilde ileri sürdükleri çokluk içinde birlik çok dikkat çekici bir şey, kutsal kuşu öldürme nedenlerini açıklamamıza yardım ediyor. Bize kolay ve açık görünen, bir bireyinkinden ayrı bir şey olarak bir türün yaşamı kavramı, Kaliforniyalı yabanılın kavrayamayacağı bir kavram gibi görünüyor. O, türlerin yaşamını bireysel bir yaşamdan ayrı olarak düşünemez, bu yüzden de, bireyin yaşamını tehdit eden ve sonunda yok eden aynı tehlike ve felâketlere o da açıktır. Galiba, kendi başına bırakılan bir türün yaşlanacağını ve bir birey gibi öleceğini, bunun için de kutsal olarak baktığı türün ortadan kalkmasını önlemek için bir önlem alınması gerektiğini düşünür. Bu felaketi önlemek için düşünebildiği tek yol, türün, damarlarında yaşam akışının henüz güçlü olduğu, yaşlılığın bataklıklarında henüz durgunlaşmamış olduğu bir üyesini öldürmektir. Böylece bir kanaldan başka bir kanala çevrilen yaşamın o yeni kanalda daha canlı ve daha özgürce akacağını hayal eder; bir başka deyişle, öldürülen hayvan canlanacak ve gençliğin bütün atılışı ve gücüyle yeni bir yaşam dönemine girecektir. Bu mantık bize açıkça saçma gelir, ama törenin kendisi de öyledir. Eğer törenin daha iyi, yani olgulara ve yabanıl düşüncenin ilkelerine daha uygun bir açıklaması yapılabilirse, burada

[2] Boscana, Alfred Robinson'un *Life in California* adlı kitabında (New York, 1846), s.291 ve dev.; Bancroft, *Native Races of the Pacific States*, iii. 168.

öne sürdüğüm açıklamayı seve seve geri çekeceğim. Bireyin yaşamıyla türlerin yaşamı arasında buna benzer bir karıştırmanın Samoanlar tarafından da yapıldığı görülebilir. Her ailenin, tanrı olarak özel bir hayvan türü vardı onlarda; ama bu hayvanlardan birinin, örneğin bir baykuşun ölümü, tanrının ölümü demek değildi, "onun hâlâ canlı olduğu, yaşayan bütün baykuşların bedenine girmiş olduğu varsayılırdı."[3]

Biraz önce gördüğümüz kaba Kaliforniya dinsel töreninin, eskil Mısır dininde yakın bir koşutu var. Thebai'liler ve Thebai tanrısı Ammon'a tapan bütün öteki Mısırlılar koçların kutsal olduğuna inanır ve onları kurban etmezdi. Ama yılda bir kez, Ammon şenliğinde bir koç kesip, derisini yüzerler ve bu deriyi tanrının tasvirine giydirirlerdi.

Bundan sonra öldürülen koç için yas tutarlar ve kutsal bir mezara gömerlerdi onu. Töre şöyle bir öyküyle açıklanıyordu: Zeus bir keresinde Herkules'e koyun postuna sarınmış, bir koç kafasını yüzüne maske gibi giymiş olarak görünmüştü.[4] Kuşkusuz bu olaydaki koç, Thebai'nin hayvan-tanrısından başka bir şey değildi, tıpkı Lycopolis'in hayvan-tanrısının kurt, Mendes'in hayvan-tanrısının keçi oluşu gibi. Başka bir deyişle, koç, Ammon'un kendisiydi. Evet, anıtlarda Ammon insan bedenli ve koç başlı bir yarı insan olarak görülür.[5] Ama bu onun, hayvan-tanrıların tam olgunlaşmış insanbiçimli tanrılar olarak ortaya çıkmadan önce geçirdiği normal krizalit döneminde olduğunu gösterir yalnızca. Dolayısıyla, koç, Ammon'a bir kurban olarak değil de tanrının kendisi olarak kesiliyordu, onunla eşdeşliğiyse, tasvirinin kesilen koçun derisine sarılmasıyla açıkça gösteriliyor. Böylece koç-tanrının yılda bir kez kesiliş nedeni, tanrıyı ödürme genel töresi için, Kaliforniyalıların kutsal akbabayı öldürmeleri için ileri sürdüğüm nedenin aynıdır. Bu açıklama Mısır'a uygulandığında, belli bir süreden daha uzun yaşamasına izin verilmeyen boğa-tanrı Apis'le olan benzerliğiyle de destekleniyor.[6] Tanrının yaşamına böyle bir sınır koymanın amacı, daha önce de gösterdiğim gibi, onu yaşlılığın zayıflığından ve

[3] Turner, *Samoa*, s.21, karş. s.26, 61.

[4] Herodotos, ii. 42. Bu töreye daha önce yukarda değinmiştik, s. 66.

[5] Ed. Meyer, *Geschichte des Alterthums*, i. 58. Wilkinson, *Manners and Customs of the Ancient Egptians*, iii. I. ve dev. (1878 basımı).

[6] Bkz. Cilt 2, s. 65.

güçsüzlüğünden kurtarmaktı. Aynı mantıkla Thebai'de koça yapıldığı gibi, hayvan-tanrıyı yılda bir kez öldürme —belki de daha eski— töresini açıklayacaktır.

Thebai töreninde bir nokta —derinin tanrının tasvirine örtülmesi— özel bir dikkat gerektiriyor. Eğer tanrı başlangıçta canlı koç idiyse, onun bir tasvirle temsilinin daha sonra ortaya çıkmış olması gerekirdi. Ama nasıl ortaya çıktı? Bu sorunun yanıtı, belki de, kutsal olarak kesilen hayvanın derisinin saklanma uygulamasında yatmaktadır. Gördüğümüz gibi, Kaliforniyalılar akbabanın derisini saklıyordu; hasattarlasında tahıl-ruhunun temsilcisi olarak keçinin derisi de çeşitli boşinansal amaçlarla saklanmaktadır.[7] Aslında deri, tanrının bir andacı ya da anısı olarak, ya da içinde kutsal yaşamın bir parçasını taşıdığı için saklanıyordu, ve onun geçerli bir tasviri olabilmesi için doldurulması ya da bir çerçeve üzerine gerilmesi gerekiyordu. Başlangıçta, bu tür bir tasvir her yıl yenilenir,[8] yeni tasvir, kesilen hayvanın derisinden yapılırdı. Fakat yılda bir değiştirilen tasvirlerden devamlı tasvirlere geçiş kolaydır. Her yıl yeni bir Mayıs-ağacı kesme eski töresinin yerini, devamlı bir Mayıs-ağacını sürdürme uygulamasının aldığını, ama yine de her yıl taze yapraklar ve çiçeklerle süslendiğini hatta her yıl tepesine taze bir ağaç konduğunu görmüştük.[9] Aynı şekilde, içi doldurulmuş derinin yerine, tanrının temsilcisi olarak, onun ağaçtan, taştan ya da madenden yapılma devamlı bir tasviri konduğunda, devamlı tasvir her yıl kesilen hayvanın yeni derisiyle örtülüyordu. Bu aşamaya ulaşıldığında, koçu kesme töresi, doğal olarak, tasvire sunulan bir kurban olarak yorumlanır oldu ve Ammon ve Hercules'inkine benzer bir öyküyle açıklandı.

Yılda bir kez kutsal bir hayvanı öldürme ve derisini saklama olgusuna bir başka örnek de Batı Afrika'dan. Fernando Po adasındaki İssa-

[7] Bkz. Cilt 2, s. 19.

[8] Kamçatkalı İtalmenler, balık mevsiminin kapanışında, ottan bir kurt figürü yapardı. Bu figürü bütün yıl dikkatle saklarlar, kendi genç kızlarıyla evlenmiş olduğuna ve onların ikizler doğurmasını önlediğine inanırlardı; çünkü ikizlere büyük bir uğursuzluk gözüyla bakılırdı. Steller, *Beschreibung von dem Lande Kamtschatka*, s.327 ve dev. Hartknoch'a göre (*Dissertat. histor. de variis rebus Prussicis*, s.163; *Altpreussen*, s. 161) eski Prusya tanrısı Curcho'nun tasviri her yıl yenilenirdi. Fakat Bkz. Mannhardt, *Die Korndämonen*, s. 27.

[9] Bkz. Cilt 1, s. 84.

poo zencileri, kobra yılanına, kendilerine iyilik ya da kötülük getirebilecek, zenginlikler bağışlayacak ya da hastalık ve ölüm bulaştıracak koruyucu tanrıları gözüyle bakarlar. Bu sürüngenlerden birinin derisi, halk meydanındaki en yüksek ağacın bir dalına kuyruğundan baş aşağı asılır; kuyruğun oraya konması yılda bir yapılan bir törendir. Tören bittikten hemen sonra, geçen yıl doğmuş olan bütün çocuklar evden dışarı çıkarılır ve elleri yılanın kuyruk derisine değdirilir.[10] İkinci töre, besbelli, çocukları kabile tanrısının koruması altına koymanın bir yolu. Aynı şekilde Senegambia'da bir piton yılanının, Piton klanında doğan her çocuğu, doğumundan sonraki sekiz gün içinde ziyaret edeceği beklenir;[11] eskil Afrika'nın bir Yılan klanı olan Psylli'liler, yılanların, klanın öz çocuklarına zarar vermeyeceği inancıyla çocuklarını yılanlara gösterirlerdi.[12]

Kaliforniya, Mısır ve Fernando Po törelerinde, kesilen hayvan, olasılıkla, bir totemdir, ya da bir zamanlar öyleydi. Bütün olaylarda, bütün bu üç olayda hayvana tapmanın tarımla hiçbir ilişkisi olmadığı görülüyor, dolayısıyla toplumun avcılık ya da çobanlık aşamasından kaldığı varsayılabilir. New Mexico'lu Zuni Kızılderilileri bugün etrafı duvarlarla çevrili özel tipten köylerde ve kasabalarda yerleşmiş, tarımla, çömlek ve dokuma sanatlarıyla uğraşan bir halk olmasına karşın, aynı şey onların uyguladığı bir töre için de söylenebilir. Ama Zuni töresi, onu daha önceki olgulardan biraz farklı bir kategoriye yerleştirdiği görülen bazı özellikler taşıyor. Bu yüzden de onu bir tanığın sözleriyle eksiksiz anlatmak yararlı olabilir.

"Yazdönümüyle birlikte sıcaklık dayanılmaz oldu. Erkek kardeşim (*yani*, edinilmiş Kızılderili kardeş) ve ben her gün evimizin serin alt odalarında oturuyorduk, — beriki (*aynen böyle yazıyor*) eski, garip demirci ocağı ve kaba saba el aletleriyle, eski Meksika sikkelerini, bilezikler, kuşaklar, küpeler, düğmeler ve daha nice yabanıl süslemelere çevirmekle uğraşıyor... Bir gün oturmuş onu seyrederken, elli

[10] T.J. Hutchinson, *Impressions of Western Africa* (Londra, 1858), s.186 ve dev. Yazar her yıl bir yılan öldürüldüğünü açıkça belirtmiyor, ama sözlerinden bu anlam çıkıyor

[11] *Revue d' Ethnographie*, iii. 397.

[12] Varro in Priscian, x. 32, Cilt. i. s.524, haz.. Keil; Pliny, *Nat. Hist.* vii. 14. Pliny'nin sözleri Varro tarafından düzeltilecektir.

erkekten oluşan bir alayın aceleyle tepeden aşağı indiğini ve ovada doğuya doğru gözden kaybolduğunu gördüm. Yüzü ve bedeni boyalı, hayvan kabuklarıyla süslenmiş bir rahip bunları yönetiyor ve peşlerinden elinde meşale taşıyan bir Shu-lu-wit-si, ya da Ateş Tanrısı gidiyordu. Bunlar gözden kaybolduktan sonra yaşlı kardeşe bütün bunların ne demek olduğunu sordum.

" 'Onlar,' dedi, 'Ka-ka kentine, bizim ötekilerin vatanına gidiyorlar.'

"Dört gün sonra, günbatımına doğru, güzel Ka-k'okshi, ya da 'İyi Dans' giysilerini giymiş, yüzlerine maske takmış olarak aynı yoldan birerle kolda geri döndüler, her biri kolunda, içi canlı kıpır kıpır kaplumbağalarla dolu bir sepet taşıyordu, bunlara, bir ana çocuğuna nasıl sevecenlikle bakarsa öyle bakıyor, öyle taşıyorlardı. Kötü durumdaki bazı sürüngenler yumuşak battaniyelere dikkatle sarılmıştı, başları ve ön ayakları dışarı sarkıyordu, — bedenleri kuş tüyleriyle süslenmiş hacıların sırtında, aynı konumdaki küçük çocukların gülünç fakat ağır başlı karikatürlerine benziyorlardı. O akşam akşam yemeği için yukarı çıktığımda, yöneticinin kayınbiraderi girdi içeri. Bütün aile göklerden gelen bir haberci gibi karşıladı onu. Titrek parmakları arasında fazla örselenmiş asi kaplumbağalardan birini taşıyordu. Ellerinden ve çıplak ayaklarından hâlâ silinmemiş olan boyalardan, onun kutsal elçilerden biri olduğunu çıkardım.

" 'Ka-thlu-el-lon'a sen de gittin, değil mi?' diye sordum.

"Yorgun adam, uzun süre şarkı söylemekten kısılmış bir sesle 'Hee' diye yanıt verdi, onun için konmuş deri tomarları üzerine bitkin bir tavırla çökerken; ve kaplumbağayı yavaşça yere bıraktı. Karikatür, kendini yerde özgür bulur bulmaz, topal bacağıyla becerebildiği kadar hızla sıvışmaya kalktı. Birden bütün aile yemeğini, kaşığını, tasını bırakıp kutsal yemek kasesinden bir avuç yiyecek kaptı, odanın içinde kaplumbağayı kovalamaya başladı; odanın karanlık köşelerinde, su küplerinin çevresinde, dövme teknelerinin arkasında koşturuyor, sonra tekrar odanın ortasına geliyorlardı, yalvararak ve kaplumbağanın peşinden yiyeceği yere saçarak. Sonunda garip bir şey oldu ve, kaplumbağa onu oraya getirmiş olan, yürümekten ayakları şişmiş adama yaklaştı.

"Adam coşkuyla, 'Hah!' diye bağırdı. 'Görüyorsunuz, yine bana geliyor; ah, herkesin ataları ne büyük lütuflarda bulundu bugün bana!' Elini yere serilmiş yatan hayvanın üzerinden hafifçe geçirerek, avucundan derin ve uzun bir soluk aldı, aynı zamanda tanrıların lütfunu diledi. Sonra çenesini eline dayadı ve iri, dalgın gözlerle, yerde sürünmeye çalışan, yemek artıkları dolmuş gözünü kırpan, doğduğu, büyüdüğü toprakları anımsayarak yumuşak döşemeyi tırmalayan çirkin esirine baktı. Tam bu sırada bir soru sordum ona:

" 'Neden bırakmıyorsun gitsin, ya da biraz su vermiyorsun ona?'

"Adam ağır ağır gözlerini bana çevirdi, yüzünde garip bir acı, öfke ve acıma karışımı hava vardı, tapınma içindeki aile kutsal bir nefretle gözlerini bana dikmişti.

"Sonunda, 'Zavallı genç kardeş!' dedi. 'Onun ne kadar değerli olduğunu bilmez misin? O ölür mü? Ölmez; sana söylüyorum, ölemez o.'

" 'Ama beslemezsen, su vermezsen ölecek.'

" 'Sana söylüyorum, o *ölemez*; yalnızca ev değiştirecek yarın, kardeşlerinin yurduna dönecek. Aa, tabii! *Sen* nereden bileceksin?' diyerek düşünceye daldı. Tekrar gözleri körleşmiş kaplumbağaya dönerek: 'Ah! benim zavallı aziz kayıp çocuğum ya da anam-babam, benim kız kardeşim ya da kardeşim! Kimbilir hangisi? Belki de öz büyük-babam ya da anamsın!' dedi. Bunları söyleyerek çok acıklı bir şekilde ağlamaya, titreyerek hıçkırmaya başladı, bu hali odadaki bütün kadınlara ve çocuklara da geçti, yüzünü ellerine gömmüştü. Ne kadar yanlış bir şeyse de, onun üzüntüsüne duyduğum yakınlıkla kaplumbağayı yerden aldım, dudaklarıma götürdüm ve yaşlı kabuğunu öptüm; sonra onu yere koydum ve acı içindeki aileyi kendi üzüntüleriyle başbaşa bırakıp aceleyle oradan ayrıldım. Ertesi gün, dualarla, sevecen yalvarmalarla, tüyler ve sunularla öldürüldü zavallı kaplumbağa; eti ve kemikleri götürüldü ve 'ölüler gölünün karanlık sularındaki arkadaşları arasında sonsuz yaşama bir kez daha dönebilsin' diye küçük ırmağa bırakıldı. Dikkatle kazınan ve kurutulan kabuğundan, danslarda çalınacak bir alet yapıldı, üzeri geyik derisiyle kaplandı, hâlâ, kardeşimin evinin isten simsiyah kirişlerinden birinde asılı duruyor. Bir keresinde bir Navajo bir kepçe karşılığında onu satın almaya

Meksikalı rahipler.

Bir Zulu çifti.

çalıştı; öfkeli sitemlerle evden kovdular onu. Herhangi bir kimse, kaplumbağanın artık yaşamadığını ileri sürme yürekliliğini gösterecek olursa, onun bu sözleri yağmur gibi akan gözyaşları doğuruyordu, ve kendisine 'onun yalnızca ev değiştirdiği ve "bizim kayıp ötekiler"in yurdunda sonsuza kadar yaşamaya gittiği anımsatılıyordu.' "[13]

Bu törede, insan ruhlarının kaplumbağaların bedenine göç ettiği inancının en açık biçimde dile getirildiğini görüyoruz.[14] Ruh göçüne aynı inancı, Zunilerle aynı ırktan gelen Moqui Kızılderilileri de paylaşıyor. Moquiler, Ayı klanı, Geyik klanı, Kurt klanı, Tavşan klanı gibi totem klanlarına bölünmüştür; klanların atalarının ayı, geyik, kurt, tavşan, vb. olduklarına; ve her klanın üyelerinin, öldüklerinde ayı, geyik vb. olduklarına inanıyorlar.[15] Zuniler aynı zamanda, totemleri Moquilerinkiyle yakından uyuşan klanlara da bölünmüştür, totemlerinden biri de kaplumbağadır.[16] Yani, kaplumbağa bedenine göçe olan inançları belki de onların totem inançlarındaki doğal şeylerden biridir. O zaman, bir akrabanın ruhunu içinde taşıdığına inanılan bir kaplumbağanın öldürülmesinin anlamı nedir? Amaç, açıkça, bu dünyadan göçenlerin ruhlarının kaplumbağalar şeklinde toplanmış bulunduğuna inanılan öteki dünyayla iletişimi sürdürmektir. Ölülerin ruhlarının ara sıra kendi evlerine döndüğü yaygın bir inançtır; bunun için de, görülmeyen konuklar, yaşayanlarca hoş karşılanır, ağırlanır ve sonra da uğurlanır.[17] Zuni töreninde, ölüler kaplumbağa şeklinde aranıp geri getirilir, kaplumbağaların öldürülüşüyse ruhları ruh-ülkesine geri gönderme yoludur. Böylece, yukarda verdiğimiz, bir tanrıyı öldürme töre-

[13] Mr. Frank H.Cushing, "My Adventures in Zuni," *The Century*, Mayıs 1883, s. 45 ve devamı.

[14] Mr. Cushing, aslında, Zunilerin atalarının ruh göçüne inanmış olabileceklerini kabul ederken, şunları söylüyor: "Bununla birlikte, bugün onların gelecek yaşamla ilgili inançları tinseldir." Fakat alıntıladığımız metindeki ifadeler, kaplumbağaların bedenine göçün Zuni inancında hâlâ yaşayan bir şey olduğu konusunda hiçbir kuşkuya yer bırakmıyor gibi görünüyor.

[15] Schoolcraft, *Indian Tribes*, iv. 86. Moquilerin totem klanları hakkında bkz. J.G.Bourke, *Snake-Dance of the Moquis of Arizona*, s. 116 ve dev., 334 ve devamı.

[16] Bu bilgiyi, A.B.D. Ordusu, 3. Süvari Alayından, bundan önceki dipnotta adı geçen kitabın yazarı Yüzbaşı J.G.Bourke'ın nezaketine borçluyum.

[17] Eski Prusya ve Japon töreleri tipiktir. İlki için bkz. cilt 1, s. 175. İkincisi için, Charlewoix, *Histoire et Description générale du Japon*, i. 128 ve dev. Thunberg, *Voyages au Japon...* iv. 18 ve dev. Bu tür törelerin genel bir anlatımı bir başka çalışmaya saklanmalıdır.

sine değgin genel açıklama, gerçek anlamı biraz karanlık olan bu Zuni töresine pek uygulanamaz gibi görünüyor.

Japon adaları Yesso ve Sahalin'de, bir de Kuril Adalarının güneyinde yaşayan ilkel bir halk olan Aino'luların sunduğu ayı-kurbanının anlamı üzerinde de bazı kuşkular var. Aino'luların ayıya karşı olan davranışlarını anlamak pek kolay değil. Bir yandan, ona *Kamui* ya da "tanrı" adını verirler; ama aynı sözcüğü yabancılara da uyguladıkları için[18] kendisine insanüstü güçler bağışlanmış olduğu varsayılan bir varlıktan başka bir anlamı yok belki de. Yine, "Ayının onların baş tanrısı olduğu"[19]; "Aino dininde ayının büyük bir rol oynadığı"[20]; "hayvanlar arasında özellikle ayının putlara özgü bir saygı gördüğü"[21] "ona kendilerine uygun bir şekilde taptıkları" söyleniyor... "Hiç kuşku yok ki, bu yabanıl hayvan, doğanın cansız güçlerinden daha çok tapınma duygusu esinlendiriyor. Ainolarsa ayıya-tapanlar olarak seçkin bir yere sahiptirler."[22] Ama öte yandan, ne zaman fırsat bulsalar ayıyı öldürürler;[23] "erkekler sonbahar, kış ve ilkbahar mevsimlerini geyik ve ayı avlamakla geçirir. Haraçlarını ya da vergilerini hayvan derisiyle öderler, kurutulmuş etle yaşarlar;"[24] ayı eti gerçekten de onların ana yiyeceklerinden biridir; onu hem taze hem de tuzlanmış olarak yerler;[25] ayıların derileri ise onlara giyecek sağlar.[26] Aslında, yazarların bu konuda sözünü ettikleri "tapınma"nın yalnızca ölmüş hayvanlara gösterildiği anlaşılıyor. Yani, her fırsatta ayıyı öldürmelerine karşın, "hayvanın vücudunu kesip parçalama işlemi sırasında çok ince, ayrıntılı saygı gösterilerinde, onu yaltaklanma derecesinde selamlayarak, temsilcisini öldürdükleri tanrıyla barışmaya, onun gönlünü almaya çalışırlar;[27] "bir ayı tuzağa düşürüldüğünde ya da bir okla

---

[18] B. Scheube, "Der Baerencultus und die Baerenfeste der Ainos," *Mittheilungen der deutschen Gesellschaft b. S. und S. Ostasiens* (Yokama), Heft xxii. s.45.

[19] *Transactions of the Ethnological Society*, iv. 36.

[20] Rein, *Japan*, i.446.

[21] H. von Siebold, *Ethnologische Studien über die Ainos auf der Insel Yesso*, s.26.

[22] Miss Bird, *Unbeaten Tracks in japan* (yeni basım, 1885) s.275.

[23] *Trans. Ethnol. Soc. l.c.*

[24] Miss Bird, *a.g.y.* s. 269.

[25] Scheube, *Die Ainos*, s.4.

[26] Scheube, "Baerencultus..." s.45; Joest, *Verhandlungen d. Berliner Gesell. f. Anthropologie*, 1882, s.188.

[27] *Trans. Ethnol. Soc. l.c.*

vurulduğunda, avcılar bir özür bulma ya da kefaret töreninden geçerler."[28] Öldürülen ayıların kafatasları kulübelerinde onurlu bir yere sahiptir, ya da kulübelerin dışında kutsal direklerin üzerine yerleştirilir, ve büyük saygıyla davranılır onlara; sarhoş edici bir sıvı olan *sake* içkisinin bir kısmı onlara sunu olarak yere dökülür.[29] Kulübelerin dışındaki kutsal direklere tilki kafatasları da bağlanır; bunlara kötü ruhlara karşı büyü gözüyle bakılır ve biliciler olarak danışılır.[30] Yine de açıkça şöyle söyleniyor: "Canlı tilkiye, ayı kadar az saygı duyulur; daha çok, onun kurnaz, hileci bir hayvan olduğu düşünülerek olabildiğince ondan uzak durulur."[31] Dolayısıyla ayı Ainoların kutsal bir hayvanı olarak tanımlanamaz, kesinlikle bir totem değildir o; çünkü kendilerine ayı demezler, atalarının bir ayıdan geldiğine değgin bir efsaneleri yoktur,[32] ve hayvanı özgürce öldürüp yerler.

Ama bizi burada ilgilendiren şey Ainoların ayı-şenliğidir. Kışın sonuna doğru genç bir ayı yakalanır ve köye getirilir. Önce bir Aino kadın tarafından emzirilir; daha sonra balıkla beslenir. İçine kapatıldığı odundan kafesi kırıp kaçma belirtisini gösterecek kadar güçlenince şölen başlar. Ama "genç ayının yalnızca iyi bir yemek olsun diye saklanmış olmaması çok garip ve dikkat çekici bir gerçektir; ona daha çok bir fetiş, hatta bir tür yüce bir varlık gözüyle bakılır ve onurlandırılır."[33] Şenlik genellikle eylül ya da ekimde yapılır. Şenlik yapılmadan önce, Ainolar, ayıya ellerinden geldiğince nazik davranmış olduklarını, artık onu besleyemeyeceklerini ve öldürmek zorunda olduklarını söyleyerek tanrılarından özür dilerler. Bir ayı-şöleni veren bir adam yakınlarını ve dostlarını çağırır; küçük bir köyde hemen hemen topluluğun tümü şölende yer alır. Bu şenliklerden biri buna gözleriyle tanık olan Dr. Scheube tarafından anlatılıyor.[34] Kulübeye

[28] Miss Bird, *a.g.y.* s.277.

[29] Scheube, *Die Ainos* s.15; Siebold, *a.g.y.* s.26; *Trans. Ethnol. Soc. l.c.*; Rein, *Japan*, i.447; Von Brandt, "The Ainos and Japanese," *Journ. Anthrop. Inst.* iii. 134'te; Miss Bird, *a.g.y.* s.275, 276.

[30] Scheube, *Die Ainos*, s.15, 16; *Journ. Anthrop. Inst.* iii. 134.

[31] Scheube, *Die Ainos*, s.16.

[32] Reclus (*Nouvelle Géographie Universelle*, vii. 755), Ainoların kıllılığını, ilk atalarının bir ayı tarafından emzirildiğine bağlayan bir Japon (?) efsanesinden söz ediyor. Fakat başka kanıt olmadığı için totemciliği kanıtlayan bir şey değildir bu.

[33] Rein, *Japan*, i.447.

[34] "Der Baerencultus..." Yukarıya bkz.

girdiğinde, hepsi de en iyi giysilerini giymiş erkek, kadın ve çocuk olmak üzere yaklaşık otuz Ainoyu orada görür. Önce evin sahibi ocakta ateş tanrısına bir içki sunusunda bulunur, konuklar onu izler. Sonra kulübenin kutsal köşesindeki ev-tanrısına bir içki sunusunda bulunulur. Bu arada ayıyı emzirmiş olan evin kadını, sessiz ve üzgün, ara sıra gözyaşı dökerek yalnız başına oturmaktadır. Kederinin yarası olmuyordu, besbelli, ama şenlik ilerledikçe de derinleşiyordu. Bundan sonra, evin sahibi ve konuklardan bazıları kulübenin dışına çıktılar ve ayının kafesi önünde yere içki sunusu döktüler. Bir tabağın içinde bir iki damla da ayıya verildi, ayı hemen rahatsızlandı. Daha sonra kadınlar ve kızlar, yüzleri ona dönük, dizleri hafifçe bükülmüş, ayak parmakları üzerinde yükselip zıplayarak kafesin çevresinde dans ettiler. Dans ederken ellerini çırpıyor ve tekdüze bir şarkı söylüyorlardı. Ev sahibi kadın ve kim bilir kaç ayı emzirmiş olan yaşlı birkaç kadın gözleri yaşlı, kollarını ayıya doğru uzatarak ve ona tatlı sözler söyleyerek dans etti. Gençler pek fazla etkilenmemişti; şarkı söylerken gülüyorlardı. Ayı gürültüden rahatsız olunca kafesinin içinde hızla dolaşmaya ve acı acı ulumaya başladı. Bundan sonraki içki sunuları *inabos*'a ya da bir Aino kulübesinin dışına dikilen kutsal çubuklara yapıldı. Bu çubuklar yaklaşık altmış santimetre yüksekliğindedir ve tepeleri bir bıçakla sarmal biçimde yontulmuştur.[35] Şenlik nedeniyle, ucuna bambu yaprakları tutturulmuş beş yeni çubuk dikildi. Genellikle ayı öldürülürken yapılır bu; yapraklar ayının tekrar yaşama dönebileceği anlamına gelir. Daha sonra ayı kafesinden çıkarıldı, boynuna bir ip geçirildi ve kulübenin çevresinde dolaştırıldı. Bu yapılırken, erkekler, başlarında liderleri, uçlarında ağaçtan düğmeler olan okları ayıya attılar. Dr. Scheube de böyle bir atış yapmak zorunda kaldı. Sonra ayı kutsal çubukların önüne getirildi, ağzına bir sopa kondu, dokuz erkek, ayının üzerine çöktü ve boynunu bir direk üzerine bastırdı. Ayı beş dakika içinde hiç ses çıkaramadan son soluğunu verdi. Bu arada kadınlar ve genç kızlar erkeklerin arkasında yerlerini almıştı, dans ediyorlar, ağlıyorlar ve ayıyı öldürmekte olan erkeklere vuruyorladı. Ayının vücudu daha sonra kutsal çubukların önünde bir hasır üzerine

[35] Scheube, "Baerencultus..." s.46; aynı yazar, *Die Ainos*, s.15; Miss Bird, *a.g.y.* s.273 ve devamı.

kondu; bu çubuklardan alınan bir kılıç ve bir ok kılıfı hayvanın boynuna asıldı. Bir dişi ayıysa bu, aynı zamanda bir gerdanlık ve küpelerle süsleniyordu. Sonra ona akdarı çorbası, akdarı çöreği gibi yiyecekler ve bir kap dolusu *sake* sunuldu. Şimdi ölü ayının önünde hasır üzerinde oturan erkekler ona içki sunuları yapıyor ve yere saçtıkları içkilerin kalanını bir dikişte içiyorlardı. Bu arada kadınlar ve genç kızlar bütün üzüntü belirtilerini bir yana bırakmış neşe içinde dans etmekteydi, yaşlı kadınlarsa onlardan aşağı kalmıyordu. Şenlik en yüksek noktasındayken, ayıyı kafesinden dışarı çıkarmış olan iki genç Aino kulübenin çatısına çıktı ve orada toplananlara akdarıdan yapılmış çörekler attı, yaşına, cinsiyetine bakmaksızın herkes kapıştı bunları. Bundan sonra ayının derisi yüzüldü, içi boşaltıldı, gövdesi başından ayrıldı fakat başın deriyle bağı kesilmedi. Bardaklar içine toplanan kan erkekler tarafından büyük bir coşkuyla içildi. Törede buna karşı bir şey olmamasına karşın hiçbir kadın ya da çocuğun kandan içtiği görülmedi. Karaciğer ufak ufak parçalara bölündü ve tuzlanarak çiğ çiğ yendi, kadınlar ve çocuklar da paylarını aldılar bundan. Ayının eti ve geriye kalan dirimsel organları ertesi güne kadar, ama ancak bir gün, saklanmak üzere eve alındı, ertesi gün şölende hazır bulunan kişiler arasında bölüştürüldü. Kan ve karaciğerden Dr. Scheube'ye de sunuldu. Ayının içi boşaltılırken, kadınlar ve genç kızlar en baştaki danslarını tekrarladılar — fakat bu kez kafesin çevresinde değil de kutsal çubukların önünde. Bu dansta, bir an önce mutlu ve neşeli olan yaşlı kadınlar yine bol bol gözyaşı döktüler. Ayının beyni kafatasından çıkarıldıktan ve tuzla yendikten sonra, deriden ayrılmış olan kafatası kutsal çubukların yanındaki bir direğe asıldı. Ayının ağzına sokulan sopa da, ölü bedeninin üzerine asılan kılıç da, ok kılıfı da bu direğe bağlandı. Ok kılıfı bir saat kadar sonra alındı oradan, fakat diğerleri öylece bırakıldı. Şölene katılan herkes, erkekli kadınlı, direğin önünde dans etti; bu kez kadınların da katıldığı bir içki daha içildi ve şenlik sona erdi.

Ayının öldürülme şekli Miss Bird tarafından biraz farklı olarak anlatılmaktadır, ama törene tanıklık etmemiştir kendisi. Şöyle söylüyor: "Ayıyı kızdırmak için naralar atılır, bağırılır; ayı fazla kızınca bir başkan okla vurur onu, daha da delirten hafif bir yara açar bedeninde,

bunun üzerine kafesin kapısı kaldırılır, öfkeli ayı dışarı fırlar. Bu aşamada Ainolar çeşitli silahlarla üzerine saldırır ayının, her biri kan içmek için iyi bir fırsat yaratan bir yara açmaya çalışır. Ayı bitkin halde yere düşer düşmez başı kesilir ve onu yaralayan silahlar ayıya sunulur, kendilerinden öç alması istenir ondan." Volkan Körfezi'nde, Usu'da, ayı öldürülürken Ainolar, "Seni öldüreceğiz, Ey ayı! çabuk bir Aino'ya dön," diye bağırırlar.[36] çok saygıdeğer bir yetke olan Dr. Siebold, ayının kalbinin çoğu kez onu hâlâ yaşadığına inandırmak için hayvanın kendisine sunulduğunu söylüyor.[37] Bununla birlikte, ayının kalbinin yendiğini söyleyen Dr. Scheube bunu kabul etmiyor.[38] Belki de bu töre bazı yerlerde uygulanıyor, diğerlerinde uygulanmıyordur.

Doğu Sibiryalı bir Tunguzian halkı olan Gilyaklar[39], aynı türden bir ayı şenliği yaparlar. "Ayı bütün bir köyün ince bir merak ve endişe konusudur ve dinsel törenlerinde baş yeri tutar."[40] Yaşlı bir dişi ayı vurulur ve yavrusu büyütülür, fakat köyde emzirilmez. Ayı yeteri kadar irileşince kafesinden çıkarılır ve köyün içinde dolaştırılır. Fakat önce nehir kıyısına götürülür, çünkü bunun her aileye bol balık sağlayacağına inanılır. Daha sonra köydeki her evin içine sokulur, buralarda kendisine balık, brendi vb. sunulur. Bazı insanlar hayvanın önünde yere kapanır. Bir eve girişinin bir kutsama getireceği varsayılır; kendisine sunulan yiyecekleri koklarsa, bunun da bir kutsama olduğu düşünülür. Ama yine de kızsın, huysuzlansın diye hayvanla durmadan alay ederler, onu kızdırırlar, dürterler, dokunurlar.[41] Her eve böylece sokulduktan sonra bir kazığa bağlanır ve oklanarak öldürülür. Sonra başı kesilir ve ince soyulmuş yongalarla süslenerek

---

[36] Miss Bird *a.g.y.* s.276 ve dev. Miss Bird'ün verdiği bilgi sakıntıyla karşılanmalıdır, çünkü ona bu bilgiyi verenin onu aldattığına inanmak için nedenler var.

[37] Siebold, *Ethnolog. Studien über die Ainos*, s.26.

[38] "Baerencultus..." s.50 *not.*

[39] Aşağı Amur kıyıları ile Sahalin'in kuzeyinde otururlar. E. G. Ravenstein, *The Russians on the Amur*, s.389.

[40] "Notes on the River Amur and the adjacent districts," Rusçadan çevrilmiştir. Bkz. *Journal Royal Geogr. Soc.* xxviii. (1858) s.396.

[41] Bunu, kurbağanın başını koparmadan önce onu sıkıştırma, çimdikleme töresiyle karşılaştırın, cilt 1. s. 94. Japonya'da büyücüler bir köpeği toprağa gömer, onu kızdırır, daha sonra da başını kesip büyüde kullanmak üzere bir sandığın içine koyarlar. Bastian, *Die Culturländer des alten Amerika*, i.475 *not*'da şunları ekliyor "*wie im ostindischen Archipelago die Schutzseele gereizt wird.*" Belki de Batta'nın *Panghulu-balang*'ına gönderme yapıyor. Bkz. Rosenberg, *Der Malayische Archipel*, s.59 ve dev.; W.

şölenin hazırlandığı masanın üzerine konur. Burada hayvandan özür dilenir ve ona tapılır. Bundan sonra eti kızartılır ve inceden inceye oyulmuş özel tahta tabaklarda yenir. Ainoların yaptığı gibi etini çiğ olarak yemezler, kanını da içmezler. Beyni ve barsakları en sonda yenir; hâlâ yongalarla süslenmiş olarak duran kafatası ise evin yakınındaki bir ağaca konur. Daha sonra halk şarkı söyler, ayılar gibi, sıralar halinde kadınlı erkekli dans eder.[42]

Gilyakların komşuları olan Goldiler, ayıya aşağı yukarı aynı şekilde davranırlar. Ayıyı avlarlar ve öldürürler; fakat bazan canlı bir ayı yakalar ve bir kafeste tutarak iyi beslerler, onu oğulları ve kardeşleri diye adlandırırlar. Sonra büyük bir şenlikte kafesinden alınır, belli bir saygıyla sokaklarda gezdirilir, daha sonra da öldürülüp yenir. "Kafatası, çene kemikleri ve kulakları, kötü ruhlara karşı bir önlem olarak bir ağaca asılır; fakat eti yenir ve çok beğenilir, çünkü bu eti paylaşan herkesin ava ısınacağına ve yüreklilik kazanacağına inanılır."[43]

Bu kabilelerin yakalanmış ayıya bu davranışlarında tapınmadan pek ayırılamayan özellikler vardır. Özellikle Gilyakların, her aile onun kutsamasını kazanabilsin diye onu evden eve götürmeleri töresinde olduğu gibi — Avrupa'daki, yeniden canlanan doğanın taze güçlerinden herkes payını alabilsin diye bir Mayıs-ağacının ya da ağaç-ruhunun temsilcisi kişinin baharda kapı kapı dolaştırılması töresine koşut bir töredir bu. Yine ayının umut edilen dirilişi, bambu yapraklarıyla ve "çabuk bir Aino'ya dön" yakarışı ile açıkça belirtilmektedir. Ayının etinin yenmesine kutsal bir yemek olarak bakıldığı, Gilyak'ların bu kutsal törende ayının etinin konması için özel tabaklar hazırlaması töresiyle olasılık kazanıyor. Belli ayılara gösterilen bu saygı, bu kabilelerin ayıları genellikle etleri ve derileri için avlama ve

Ködding, "Die Batakschen Götter," *Allgemeine Missions-Zeitschrift*, xii. (1885) 478 ve dev.; Neumann, "Het Paneen Bila-stroomgebied op het eiland Sumatra," *Tijdschrift v.h.Nederl. Aardrijks Genootsch.* ii. dizi,, dl. iii.Afdeeling: meer uitgebreide artikelen, No.2, s.306.

[42] W.Joest, Scheube, *Die Ainos* s.17; *Revue d'Ethnographie*, ii. 307 ve dev. (Mr. Seeland'ın izniyle; *Internationales Archiv für Ethnologie*, i.102 (Kaptan Jacobsen'in izniyle). "ayılar gibi dans etme"den ("*tanzen beide Geschlechter Reigentänze, wie Bären,*" Joest, *l.c.*) ne anlatılmak istendiği belirgin değil.

[43] Ravenstein, *The Russians on the Amur*, s.379 ve dev.; T.W.Atkinson, *Travels in the Regions of the Upper and Lower Amoor* (Londra, 1860), s.482 ve devamı.

öldürme alışkanlıklarıyla nasıl bağdaştırılabilir? Bir yandan ayıya bir tanrı gibi, öte yandansa, bütünüyle insan gereksinimlerine yararlı bir yaratık gibi davranılmaktadır. Kendimizi yabanılın bakış açısına yerleştirdiğimizde bu apaçık çelişki ortadan kalkmaktadır. Anımsayalım, yabanıl, hayvanlara insanlarınki gibi duygu ve zekâ bağışlanmış olduğuna, onların da insanlar gibi ruhları olduğuna, bu ruhların bedenlerinin ölümünden sonra ya bedensiz ruhlar olarak başıboş dolaştığına ya da hayvan şeklinde yeniden doğduklarına inanır. Bu yüzden, bütün canlı yaratıklara pratikte insanla eşitlik temelinde bakan[44] yabanıl için bir hayvanı öldürme ve yeme işi, hayvanların zekâlarına bizimkinden çok aşağı gözle bakan ve onların ölümsüz ruhlara sahip olduklarını kabul etmeyen bizlere göründüğünden çok farklı bir şey olarak görünüyor olmalı. Örneğin, bir hayvanı öldüren bir yabanıl kendi kaba felsefesinin ilkelerine dayanarak, kendisinin ya bu hayvanın bedensiz kalmış olan ruhunun ya da tıpkı, insanlar gibi, akrabalık bağlarıyla ve kan davası sorumluluklarıyla birbirine sıkı sıkıya bağlı olarak kabul ettiği, bu yüzden de kendi üyelerinden birine yapılan zarara öfkelenecek olan aynı türden bütün öteki hayvanların öcüne açık olduğuna inanır. Bunun için de yabanıl, öldürmek için zorlayıcı bir neden bulunmayan hayvanların, en azından kendi türlerinden birinin öldürülmesinin öcünü kanlı bir şekilde alabilecek vahşi ve tehlikeli hayvanların yaşamını bağışlamayı bir kural sayar. Timsahlar bu türden hayvanlardır. Bunlara yalnızca, bir kural olarak, yiyeceğin bol olduğu ve bu yüzden ilkel insanın, sert ve lezzetsiz etlerinden dolayı bunları öldürmek için bir nedeninin bulunmadığı sıcak ülkelerde rastlanır. Dolayısıyla, yabanıllar arasında timsahları öldürmemek, ya da ancak kan davası yasasını uygulamak için — yani, timsahların öldürdüğü insanların öcünü almak için öldürmek genel bir kuraldır. Örneğin, Borneol'u Dyaklar, bir timsah önce bir insanı öldürmedikçe onu öldürmez. "Çünkü, derler, o ve yakınları kolaylıkla karşılık vereceğine

[44] Rahip. Mr. Campbell'in sorusu üzerine bir Buşman zencisi, "bir insanla bir hayvan arasında bir ayırım belirtememiş — bir buffalonun da, yayı ve oku olsaydı, aynen bir insan gibi onları kullanabileceğinden başka bir şeye aklı ermemiştir." John Campbell, *Travels in South Africa, being a Narrative of a Second Journey in the Interior of that Country*, ii. 34. Ruslar Alaska adalarından birine ilk kez çıktıklarında, halk onları "giysileri üzerindeki düğmelerden dolayı" mürekkep balığı sanmıştı. Petroff, *Alaska*, s.145.

göre, neden saldırganca bir işe girişelim? Ama bir timsah bir insanın canını alacak olursa, öç almak, o insanın yaşayan yakınları için kutsal bir görev olur, onlar da bir caniyi kovalayan bir adalet görevlisi ruhuyla insan yiyeni tuzağa düşürür. O zaman bile, ötekiler, kendilerini ilgilendirmeyen bir kavgaya karışmamak için geride dururlar. İnsan yiyen timsahın adaletli Nemesis tarafından kovalandığı varsayılır; bir timsah yakalandığında da, onun suçlu timsah ya da onun suç ortağı olduğuna ta yürekten inanılır."[45] Bu yüzden Madagaskar yerlileri, "bir timsah tarafından yok edilmiş arkadaşlarından birinin öcünü almak dışında asla timsah öldürmezler. Bu sürüngenlerden birinin keyif için yok edilmesinin ardından, *lex talionis* ilkesine göre, bir insan hayatının kaybolacağına inanırlar. Madagaskar'da Itasy gölü yakınında yaşayan halk, yılda bir timsahlara bildiride bulunarak onlara, kendilerinden kaç kişi ölürse karşılık olarak o sayıda timsah öldürüp öçlerini alacaklarını ilan eder; iyi huylu timsahları, yollarına çıkmamaları, çünkü onlarla bir kavgaları olmadığı, kavgalarının yalnızca insan yaşamı alan kötü-niyetli yakınlarıyla olduğu konusunda uyarırlar.[46] Senegambia'lı Foulahlar benzeri nedenlerle timsahlara saygı gösterirler.[47] Kuzey Amerika Seminole, Siyoux ve Iowa Kızılderilileri çıngıraklı yılanları öldürmezler, çünkü öldürülen çıngıraklı yılanın hayaletinin yakınlarını öç almaya kışkırtacağından korkarlar.[48] Hiçbir şey, bir Sumatralıyı, bir arkadaşı ya da bir yakını bir kaplan tarafından öldürüldükten hemen sonra, ya da kendini savunma dışında bir kaplan yakalamaya ya da öldürmeye kışkırtamaz. Bir Avrupalı, kaplanlar için tuzak kurduğunda, yöredeki halkın geceleyin oraya gidip kaplana tuzakların kendileri tarafından ya da kendi rızalarıyla kurulmadığını açıkladıkları bilinen olaylardandır.[49]

Ama yabanıl, besbelli, bütün hayvanların yaşamını bağışlamayı

---

[45] Rahip. J.Perham, "Sea Dyak Religion," *Journal of the Straits Branch of the Royal Asiatic Society*, No. 10, s. 221. Karş. C. Hupe, "Korste verhandeling over de godsdienst zeden, enz. der Dajakkers," *Tijdschrift voor Neêrland's Indië*, 1846, dl. iii. 160; S.Müller, *Reizen en onderzoekingen in den Indischen Archipel*, i. 238; Perelaer, *Ethnographische Beschrijving der Dayaks* s.7.

[46] Sibree, *The Great African Island*, s.269.

[47] Raffenel, *Voyage dans l'Afrique Occidentale* (Paris, 1846), s.84 ve devamı.

[48] Bastian, *Die Völker des östlichen Asien*, v.65.

[49] Marsden, *History of Sumatra*, s.292.

kaldıramaz. Ya onlardan bazılarını yiyecek ya da aç kalacaktır; böylece sorun kendisinin mi yoksa hayvanın mı yok olacağı sorunu durumuna gelince, boşinansal kuşkularını yenmeye ve hayvanı öldürmeye zorlanır. Kurbanlarını ve onların yakınlarını yatıştırmak için de elinden geleni yapar. Hatta onları öldürme eyleminde bile onlara duyduğu saygıyı kanıtlar, onların ölümlerindeki kendi payına özürler bulmaya, onu gizlemeye çalışır, geriye kalan parçalarının onurlandırılacağına söz verir. Böylece, ölümü korkunç yanlarından soymakla, kurbanlarını kaderlerine razı edeceğini, arkadaşlarını da gelip kendisi gibi ölmeye kandıracağını umar. Örneğin, önce özür dilemeden ve hayvanın bunu kötüye almamasını rica etmeden bir kara ya da deniz hayvanını öldürmemek, Kamçatkalılar için bir ilkeydi. Bir de, ona bir kurban değil de bir şölen konuğu olduğunu düşündürtmek için sedir ağacı meyvası, vb. verirlerdi. Bunun aynı türden öteki hayvanların ürkmelerini önleyeceğine inanırlardı. Örneğin, bir ayı vurup etiyle şölen çektikten sonra, ev sahibi ayının başını oradakilerin önüne getirir, otlara sarar ve çeşitli tatlı yiyeceklerle birlikte sunardı. O zaman ayının ölümündeki suçu Rusların üzerine atmış ve hayvanı onlardan öç almaya çağırmış olurdu. Aynı zamanda ayıdan, kendisine ne kadar iyi davranıldığını, öteki ayıların da korkusuz gelebileceklerini onlara söylemesini isterdi. Kamçatkalılar ayıbalıklarına, deniz aslanlarına ve öteki hayvanlara da aynı törensel saygıyı gösterirlerdi.[50] Ostiaklar bir ayı avlayıp öldürdüklerinde başını kesip bir ağaca asarlardı. Sonra çevresinde toplanır dinsel saygı borçlarını öderlerdi ona. Bundan sonra ağlayarak, "Kim öldürdü seni? Ruslar. Başını kim kesti senin? Bir Rus baltası. Derini kim yüzdü senin? Bir Rus'un yaptığı bir bıçak." diye bağırarak hayvanın ölüsüne doğru koşarlar. Hatta hedefine doğru uçarken oku hızlandıran tüyün yabancı bir kuşun kanadından alındığını, kendilerininse yayı çekmekten başka bir şey yapmadıklarını açıklarlar. Bütün bunları, öldürülen ayının başı boş dolaşan hayaletinin, böyle yatıştırmazlarsa, ilk fırsatta kendilerine saldıracağına inandıkları için yaparlar.[51] Ya da öldürülen ayının derisini samanla doldururlar; zaferlerini, alay

[50] Steller, *Beschreibung von dem Lande Kamtschatka*, s.280, 331.

[51] *Voyages au Nord* (Amsterdam, 1727), viii. 41, 416; Pallas, *Reise durch verschiedene Provinzen des russischen Reichs*, iii. 64; Georgi, *Beschreibung aller Nationen des russischen Reichs*, 83.

ve aşağılama şarkılarıyla kutladıktan, üzerine tükürüp tekmeledikten sonra, onu arka ayakları üzerine dikerler "sonra da, uzunca bir süre, koruyucu tanrıya gösterecekleri bütün saygıyı ona gösterirler."[52] Bir grup Koriak, bir ayı ya da kurt öldürdüğünde, hayvanın derisini soyar, içlerinden biri derinin içine girer. Daha sonra hayvanı öldürenin kendileri değil bir başkası, genellikle bir Rus olduğunu söyleyerek deriye bürünmüş adamın çevresinde dans ederler. Bir tilki öldürdüklerinde derisini yüzerler, vücudunu otlara sararlar ve gidip, kendisinin nasıl konukseverce karşılandığını, eski kürkünün yerine nasıl yeni bir kürk verdiklerini arkadaşlarına anlatmasını söylerler ona.[53] Finler, öldürülen bir ayıyı, kendileri tarafından öldürülmediğine, bir ağaçtan düştüğüne vb. inandırmaya çalışırlardı.[54] Laponlar bir zarara uğramadan bir ayı öldürmeyi başardıklarında, kendilerini incitmediği için, vücudunda öldürücü yaralar açan sopalarını ve mızraklarını kırmadığı için ona teşekkür ederler; ve üzerlerine fırtınalar göndererek ya da başka bir yoldan ölümünün ceremesini kendilerine ödetmemesi için dua ederler.[55] Daha sonra etiyle bir şölen çekerler.

Avcıların düzenli olarak öldürdükleri ve yedikeri ayı için gösterdikleri bu saygı, Bering Boğazından Laponyaya kadar Eski Dünya'nın bütün kuzey bölgesi boyunca izlenebilir. Benzeri şekillerde Kuzey Amerika'da yeniden ortaya çıkar. Amerika Kızılderilileri için ayı avı, uzun oruçlarla ve temizlenmelerle hazırlandıkarı önemli bir olaydır. Ava çıkmadan önce daha önceki avlarda öldürülen ayıların ruhlarına kefaret kurbanları sunarlar ve avcılara lütufkâr davranmaları için onlara yalvarırlar. Bir ayı öldürüldüğünde, avcı çubuğunu yakar, çubuğun ağız kısmını ayının dudakları arasına sokar, tütün konan hazneye üfleyerek ayının ağzını dumanla doldururdu. Sonra öldürüldüğü için kızmamasını, bundan sonraki avda kendisine karşı çıkmamasını rica ederdi ayıdan. Ceset bütün olarak kızartılır ve yenirdi; bir lokma-

[52] Erman, *Travels in Siberia*, ii. 43. Samoyede'lerin, yemedikleri ve öldürmedikleri kutup ayısına duydukları saygı için bkz. aynı yapıt, s. 54 ve devamı.

[53] Bastian, *Der Mensch in der Geschichte*, iii. 26.

[54] Max Buch, *Die Wotjäken*, s.139.

[55] Scheffer, *Lapponia* (Frankfurt, 1673), s.233 ve dev.; Laponların "ayı avına değgin çok ayrıntılı törenleri hâlâ vardır. Onun ceseti üzerine dua ederler, şarkılar söylerler, yemeden önce günlerce taparlar ona." E. Rae, *The White Sea Peninsula* (Londra 1881), s.276.

cık et bile bırakılmazdı geriye. Kırmızı ve maviye boyanmış olan baş bir direğe asılır ve ölü hayvana övgüler yağdıran söylevciler tarafından seslenilirdi ona.[56] Otawa kabilesinde Ayı klanından erkekler bir ayı öldürdüklerinde etinden bir şölen çekerler ve ona şöyle seslenirlerdi: "Bize garez bağlama seni öldürdük diye. Akıllısındır sen; görüyorsun, çocuklarımız aç. Onlar seni seviyorlar ve vücutlarının içine almak istiyorlar seni. Bir başkanın çocukları tarafından yenmek onurlu bir şey değil mi?"[57] İngiliz Kolumbiyası Nootka Kızılderilileri arasında, bir ayı öldürüldüğünde içeri alınır ve başında üzerine resimler işlenmiş bir reis başlığı, postu baştan aşağı beyaz toza bulanmış olarak baş reisin karşısına oturur durumda yerleştirilirdi. O zaman önüne bir tepsi dolusu yiyecek konur ve sözlerle, hareketlerle yemeye çağırılırdı bunları. Bundan sonra hayvanın derisi yüzülür, pişirilir ve yenirdi.[58]

Avcıların düzenli olarak tuzağa düşürdükleri ve öldürdükleri başka tehlikeli hayvanlar için de buna benzer bir saygı gösterildiği kanıtlanmıştır. Kafir avcıları, bir fil üzerine mızrak yağdırırlarken şöyle bağırırlar:" Bizi öldürme, büyük kaptan; vurma bize, tepeleme bizi, güçlü reis."[59] Fil öldürülünce, ölümünün bir kazadan başka bir şey olmadığını söyleyerek ondan özür dilerler. Bir saygı belirtisi olarak hortumunu çok daha saygılı törenlerle gömerler; "Fil büyük bir efendidir; hortumu elidir onun," derler.[60] Doğu Afrikalı bazı kabileler arasında, bir aslan öldürüldüğünde, cesedi kralın karşısına getirilir, kral yere kapanarak ve yüzünü hayvanın ağzına burnuna sürerek ona saygıda bulunur.[61] Batı Afrika'nın bazı bölgelerinde bir zenci bir leopar

---

[56] Charlevoix, *Histoire de la Nouvelle France*, v.173 ve dev.; Chateaubriand, *Voyage en Amérique*, s. 172, 181 (Paris, Michel Lévy, 1870).

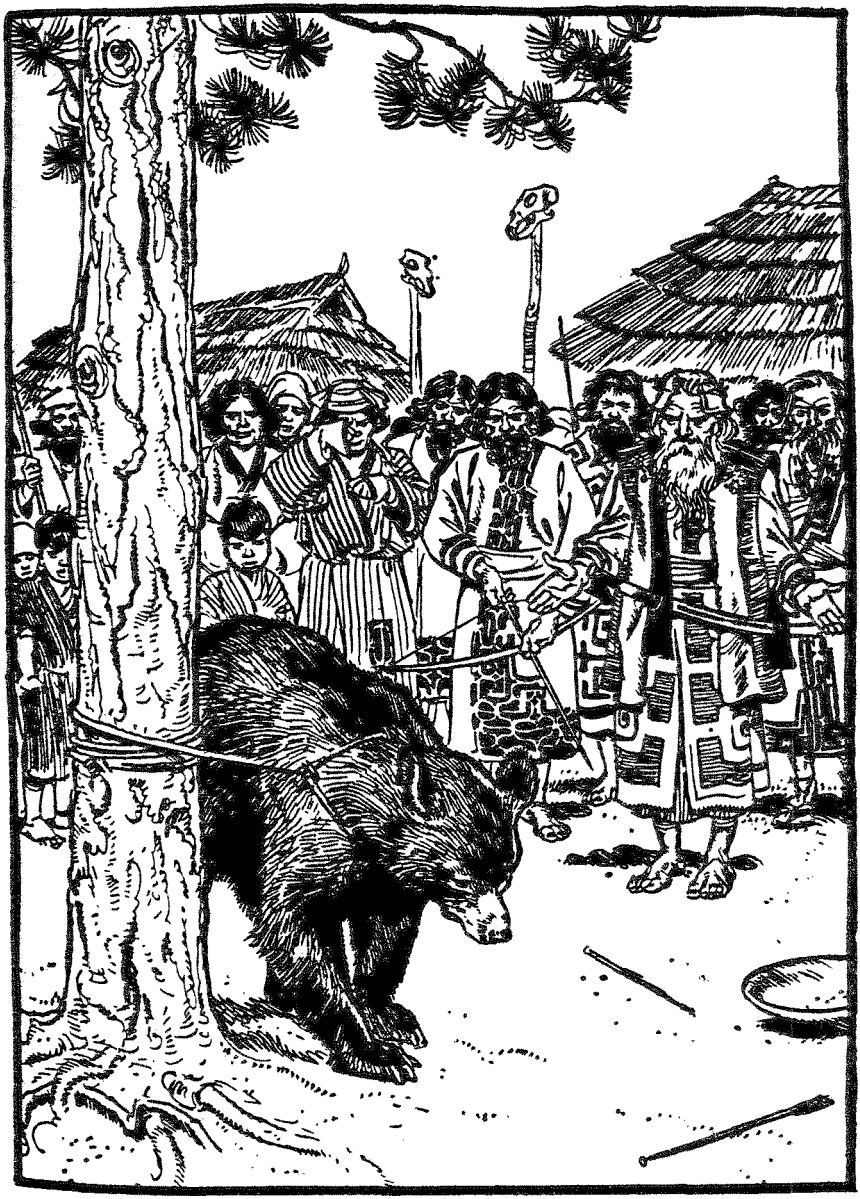
[57] *Lettres édifiantes et curieuses*, vi.171. Morgan, Otawa totemci klanlarının adlarının elde edilemediğini söylüyor (*Eski Toplum*, s.167). *Lettres édifiantes*'dan Tavşan, Sazan balığı ve Ayı klanlarının adlarını öğrenebilirdi (vi. 168-171); *The Canadian Journal* (Toronto) Mart 1885 sayısından yapılan bir alıntıdan öğrendiğime göre bunlara Mazı klanı da eklenebilir. *Academy*, 27 Eylül 1884, s.203.

[58] *A Narrative of the Adventures and sufferings of John R. Jewitt*, s. 117 (Middletown, 1820) s.133 (Edinburgh, 1824).

[59] Stephen Kay, *Travels and Researches in Caffraria* (Londra, 1883), s.138.

[60] Alberti, *De Kaffers aan de Zuidkust van Afrika* (Amsterdam, 1810), s.95. Alberti'nin verdiği bilgi Lichtenstein (*Reisen im südlichen Afrika*, i. 412) ve Rose (*Four Years in Southern Africa*, s.155) tarafından tekrarlanmaktadır. Kay, hortumun gömülüşünden de söz ediyor. *l.c.*

[61] Jerome Becker, *La Vie en Afrique* (Paris ve Brüksel, 1887), ii. 298 ve dev. 305.

Kurban edilecek ayıya söylev.

Resim : H.M. Brock.

Bir Aino ailesi ve ayıları.

öldürürse, soylu birini öldürmüş olduğu için hiç vakit geçirmeden şeflerin karşısına çıkarılır. Adam, leoparın ormanın şefi olduğunu, dolayısıyla bir yabancı olduğunu ileri sürerek kendini savunur. O zaman özgür bırakılır ve ödüllendirilir. Ama bir başkan başlığıyla süslenmiş olan ölü leopar köye kaldırılır ve onuruna gece dansları yapılır.[62] "[Guiana] Kızılderilileri, ormanda bir tapir öldürdükleri ve bir *babracot* üzerinde etini kuruttukları geçici kamp yerlerinden ayrılmadan önce bu *babracot*'u her zaman yok ederler, çünkü oralardan geçen bir tapirin kendi türünden birinin öldürülme izlerini bulacağını ve bir dahaki seferde geceleyin Kızılderili orada uyurken geleceğini ve içlerinden birini alıp *babracot* yaparak öç alacağını söylerler."[63]

Fakat yabanılın iyi geçinmek istediği, yalnızca tahlikeli hayvanlar değildir. Doğru, onun vahşi hayvanlara gösterdiği saygı bir ölçüde onların gücü ve vahşetiyle orantılır. Örneğin, Kamboçyalı Stienler, bütün hayvanların, ölümlerinden sonra ortalıkta dolaşıp duran ruhları olduğuna inanarak bir hayvanı öldürdüklerinde, ruhu gelip de kendilerini taciz etmesin diye bağışlanmalarını rica ederler ondan. Bir de, kurbanlar sunarlar, fakat bu kurbanlar hayvanın büyüklüğü ve gücüyle orantılıdır. Bir filin ölümünde yapılan törenler, tantanalı olur ve yedi gün sürer.[64] Kuzey Amerika Kızılderilileri de aynı ayrımları yaparlar. "Ayı, buffalo ve kunduz, yiyecek sağlayan *manido*'lardır [kutsal varlıklar]. Ayı korkunçtur, ve yemesi güzeldir. Bundan hoşlanmadığını bildikleri halde, kendisini yemelerine izin vermesi için yalvararak törenler yaparlar onun için. Seni öldürüyoruz, ama yok olmuyorsun. Başı ve pençeleri saygıya değer şeylerdir... Öteki hayvanlara, benzer nedenlerle benzer şekilde davranılır. Hayvan manido'lardan çoğu, tehlikeli olmadığı için, çoğu kez horlanır — su kaplumbağası, gelincik, kokarca, vb."[65] Ayırım öğreticidir. Korkulan ya da yemesi güzel olan hayvanlara ya da her ikisine törenli bir saygı gösterilir; ne korkunç ne de eti güzel olan hayvanlarsa aşağı görülür. Hem korkulan hem de yenilen hayvanlara gösterilen saygıya örnekler gördük. Geriye, kor-

[62] Bastian, *Die deutsche Expedition an der Loango-Küste*, ii. 243.
[63] Im Thurn, *Among the Indians of Guiana*, s. 352.
[64] Mouhot, *Travels in the Central Parts of Indo-China*, i.252; Moura, *Le Royaume du Cambodge*, i.422.
[65] Schoolcraft, *Indian Tribes*, v.420.

kulmadığı halde ya yenen ya da derilerinden dolayı değerli olan hayvanlar için de aynı benzer saygının gösterildiğini tanıtlamak kalıyor.

Sibiryalı samur avcıları bir samur yakaladığında, hiç kimsenin onu görmesine izin verilmez, yakalanan samur üzerine iyi ya da kötü konuşulursa başka samur yakalanmayacağını düşünürler. Samurların, haklarında ne konuşulduğunu ta Moskova'dan bile duyabileceğine inancını dile getiren bir avcı biliniyor. Onun dediğine göre, samur avcılığının bugün artık kazançlı bir iş olmamasının nedeni bazı canlı samurların Moskova'ya gönderilmiş olmasıymış. Orada garip hayvanlar olarak şaşkınlıkla seyredilmişler, samurlarsa buna dayanamazlarmış. Yakalanan samur sayısının azalmasının, küçük de olsa, bir başka nedeni, onun söylediğine göre, dünyanın şimdi eskisinden daha kötü olmasıydı, öyle ki, bugünlerde bir avcı yakaladığı samuru ortak stoğa katacağına gizleyebiliyor bazan. Samurlar buna da dayanamaz diyordu o.[66] Alaskalı avcılar, samurların ve kunduzların kemiklerini bir yıl süreyle köpeklerden uzak tutarlar, sonra da "kunduzları ve samurları koruyan ruhlar onlara nefretle bakıldığını düşünür de artık öldürülmez ya da yakalanmazlar korkusuyla" dikkatle gömerler.[67] Kanadalı Kızılderililer köpeklerinin kunduz kemiklerini, en azından kunduzların bazı kemiklerini kemirmemesine özellikle dikkat ederler. Bu kemikleri toplamak ve saklamak için büyük çaba harcarlar, kunduz ağa düşmüşse kemiklerini nehre atarlardı. Kunduzların kemiklerine ne olduğunu belki de bilemeyeceklerini tartışan bir Jizvit'e Kızılderililer şu yanıtı vermişlerdi: "Kunduz yakalamak hakkında hiçbir şey bilmiyorsunuz siz, bir de kalkıp konuşuyorsunuz. Kunduz tamamen ölmeden, ruhu onu öldüren adamın kulübesinde dolaşır ve kemiklerine ne olduğunu dikkatle gözler. Eğer kemikler köpeklere verilmişse, öteki kunduzlar bunu öğrenir ve bir daha yakalanmazlar. Oysa, kemikleri ateşe ya da nehire atılmışsa, sevinirler; kendilerini yakalamış olan ağa özellikle şükran borçludur."[68] Avcılar kunduz avlamadan önce Büyük Kunduz'a dua ederler ve tütün hediye ederlerdi; av bittiğindeyse, bir söylevci

[66] J.G.Gmelin, *Reise durch Sibirien*, ii. 278.

[67] W.Dall, *Alaska and its Resources*, s.89.

[68] *Relations de Jésuites*, 1634, s.24. 1858 basımı. Kızılderililer, ağlara, yalnızca düşünmek ve hissetmekle kalmayıp, aynı zamanda yiyen, konuşan ve kadınlarla evlenen canlı yaratıklar olarak bakarlar. Sagard, *Le Grand Voyage du Pays des Hurons*, s.256,

ölmüş kunduzlar üzerine bir ölüm töreni söylevi çekerdi. Onların ruhlarını ve zekalarını överdi. "Artık işitemeyeceksiniz," derdi. "Size emir veren ve sizin de bütün o savaşçı kunduzlar arasından size yasaları söylemesi için seçtiğiniz reislerin sesini işitemeyeceksiniz. Büyücü hekimin çok iyi anladığı diliniz, gölün dibinde artık işitilmeyecek. Zalim düşmanlarınız su samurlarıyla artık dövüşemeyeceksiniz. Hayır, kunduzlar! Ama derileriniz silah almaya yarayacak; sizin islenmiş pastırmalarınızı çocuklarımıza götüreceğiz; öylesine sert olan kemiklerinizi köpeklerin yemesini önleyeceğiz."[69]

Kuzey Amerika Kızılderilileri, elanlara, geyiklere ve elklere (iri boynuzlu bir geyik türü —*çev.*) aynı nedenlerle, aynı titiz saygıyla davranırlardı. Kemikleri ne köpeklere verilir ne de ateşe atılırdı; ölmüş olan hayvanların ruhlarının, vücutlarına neler edildiğini görüp, ölü ya da diri, öteki hayvanlara söyleyeceğine inandıkları için yağlarını ateşe damlatmamaya dikkat ederlerdi. Bundan dolayı, eğer vücutlarına kötü davranılmışsa, o türden diğer hayvanlar, yakalanmalarına izin vermezdi bir daha, ne bu dünyada, ne de gelecek dünyada.[70] Büyücü hekim, hasta bir erkeğe, geyiğin ya da kaplumbağanın etinin bir kısmını bir yere atıp atmadığını sorardı, eğer hasta adam evet diye yanıt vermişse, büyücü hekim şöyle söylerdi ona. "İşte seni öldüren de bu. Geyiğin ya da kaplumbağanın ruhu yaptığın bu kötü işin öcünü almak için bedenine girmiş senin."[71] Siou'lar, kaplumbağaya biz ya da iğne batırmazlar, çünkü böyle yaparlarsa kaplumbağanın ilerde bir gün onları cezalandıracağından emindirler.[72] Kanadalı Kızılderililer, avlanma mevsiminin kapanışı dışındaki zamanlarda yavru geyikleri

(Paris basımında s.178 ve devamı, Librairie Tross, 1865); S. Hearne, *Journey to the Northern Ocean*, s.329 ve dev.; *Relations des Jésuites*, 1636, s.109; aynı yapıt, 1639 basımı, s.95; Charlewoix, *Histoire de la Nouvelle France*, v. 225; Chateaubriand, *Voyage en Amérique*, s.140 ve devamı.

[69] *Chateaubriand, Voyage en Amérique*, 175, 178. Kunduzların kanını yere akıtmazlar, yoksa avdaki şanslarını yitirirler. *Relations des Jésuites*, 1633, s.21. Kralların kanının yere dökülmemesi üzerine olan kuralla karşılaştırın, cilt 1, s. 177.

[70] Hennepin, *Nouveau Voyage d'un pais Plus grand que l'Europe* (Utrecht, 1698), s.141 ve dev. *Relations des Jésuites* 1636, s.109; Sagard, *Le Grand Voyage du Pays des Hurons*, s.255 (Paris basımı, s.178). Kanadalı Kızılderililer, her zaman olmasa da avda yakaladıkları her elan'ı, kaçıp da arkadaşlarına haber vermesin diye öldürürlerdi (Sagard, *l.c.*).

[71] *Lettres édifiantes et curieuses*, vii. 339.

[72] Schoolcraft, *Indian Tribes*, iii.230.

yemezler; yoksa ana geyik ürkekleşir ve yakalanmaz.[73] Kızılderililerden bazıları her tür hayvanın, kendisini koruyan ve saklayan bir koruyucusu ya da cini olduğuna inanırdı. Bir zamanlar bir Kızılderili kız ölü bir fare bulmuştu, babası bunu görünce küçük yaratığı onun elinden kaptı, sevecenlikle okşadı, sevdi. Niçin böyle yaptığı sorulduğunda, bunu fareyi yediği için kızına zararı dokunmasın diye farelerin cinini yatıştırmak için yaptığını söyledi. Bundan sonra fareyi kıza geri verdi, kız da yedi.[74]

Geçimi büyük oranda ya da kısmen avcılığa bağlı olan bir kabile, buna benzer nedenlerle balığa her türlü onur ve saygıyı göstermeye dikkat eder. Peru Kızılderilileri "en bol yakaladıkları balık türüne taparlardı; çünkü yukardaki dünyada (Cenneti böyle adlandırıyorlardı) yapılmış olan ilk balığın aynı türden bütün öteki balıkları doğurduğunu, ve kabilelerini ayakta tutmak için onun çocuklarından bol bol gönderdiklerini söylüyorlardı. Bu nedenle, öteki balıklardan daha bol sardalya yakalanan bir bölgede sardalyaya taparlardı; başka bölgelerde, tırpana balığına; bazı yerlerde köpek balığına; bazılarında, güzelliğinden dolayı altın balığına; bazılarında kerevidese; bazılarında daha büyük tanrıya duyulan gereksinimden dolayı, başka balık bulamadıkları ya da yakalamasını bilmedikleri yerde yengece tapıyorlardı. Kısacası, kendilerince yakalanması, yenmesi en kolay balık hangisiyse tanrıları da o oluyordu."[75] Kanada'da Otawa Kızılderilileri, ölmüş balıkların ruhlarının diğer balıkların bedenine girdiğine inandıkları için, balıkların ruhlarını incitiriz de bir daha ağa gelmezler korkusuyla yedikleri balığın kemiklerini hiç yakmazlardı.[76] Huronlar da, balıkların ruhları, Huronlar kemiklerini yakacağı için gidip öteki balıkları uyarıp yakalanmamalarını söylemesin diye balık kemiklerini ateşe atmazlardı. Bundan başka, balıklara yalvarıp onları gelip yakalanmaya ikna eden adamları vardı. İyi bir yakarıcı, aranan bir kişi olurdu, çünkü zeki bir adamın yakarılarının balıkları ağlara çekmede büyük etkisi olduğunu düşünürlerdi. Fransız misyoner Saggard'ın kaldığı

[73] *Relations des Jésuites*, 1634, s.26.

[74] Charlevoix, *Histoire de la Nouvelle France*, v. *443*.

[75] Garcilasso de la Vega, *Royal Commentaries of the Yncas*, Birinci Bölüm, bk. i. kesim 10, cilt. i. s. 49 ve dev., Hakluyt Society. Karş. aynı yapıt, ii. s.148.

[76] *Relations des Jésuites*, 1667, s.12.

Huron balıkçı köyünde, balığa yakarıcı, süslü konuşma yeteneğiyle çok övünürdü. Her akşam, yemekten sonra, herkesin evine gittiğini, ortalığı tam bir sessizlik kapladığını görünce yakarırdı balıklara. Anlatısının özü, Huronların balık kemiklerini yakmayacaklarıyla ilgiliydi. "Daha sonra balıklarla ilişkisini olağanüstü bir yağcılıkla genişleterek, yalvarır, yemin eder, balığı gelip yakalanmaya, cesaretli olmaya, hiçbir şeyden korkmamaya çağırırdı, çünkü bütün bunlar, kendilerini onurlandıran ve kemiklerini yakmayan arkadaşlarına hizmetten başka bir şey değildi."[77] 1530'da Heligoland yöresinde ringa balığının denizden kayboluşunu balıkçılar, iki delikanlının yeni yakalanmış bir ringa balığını kırbaçladıktan sonra tekrar denize fırlatmış olmalarına bağlıyordu.[78] York Dükü Adası yerlileri her yıl bir kanoyu çiçekler ve eğreltiotlarıyla süsler, içine deniz kabuğundan paralar koyar ya da koyar gibi yaparlar ve yakalanmakla yitirdikleri şeyi balıklara ödemek için akıntıya bırakırlar.[79] Yakalanan ilk balığa, ötekilerin de gönlünü kazanmak düşüncesiyle iyi davranmak özellikle gereklidir, çünkü onların bundan sonraki hareketlerinin kendi türlerinden ilk yakalanan balığa gösterilen davranışla etkilendiği varsayılabilir. Buna göre, Maoriler ilk yakaladıkları balığı "öteki balıkları gelip yakalanmaya kandırabilecek bir duayla" yeniden denize bırakırlar."[80]

Balıkların mevsimin başlangıcında ilk yakalandıkları sırada alınan önlemler daha da sıkıdır. Som balığı nehirlerinde, baharda balıklar akıntı yukarı atlamaya başlayınca, Kuzey Amerika Pasifik Sahili Kızılderilileri gibi, büyük ölçüde balıkla geçinen kabileler tarafından büyük saygıyla karşılanırlar. İngiliz Kolumbiyasında Kızılderililer nehir yukarı gelen ilk balıkları karşılamaya çıkarlardı. "Onlara cilve yaparlar, şöyle seslenirlerdi. 'Balıklar, balıklar; hepiniz büyüksünüz; hepiniz büyüksünüz.' "[81] Alaska Thlinketleri arasında mevsimin ilk

---

[77] Sagard, *Le Grand Voyage du Pays des Hurons*, s.255 ve dev. (Paris basımı s.178 ve dev.)

[78] Schleiden, *Das Salz*, s.47. Bu göndermeyi dostum Prof. W. Robertson Smith'e borçluyum.

[79] W. Powell, *Wanderings in a Wild Country*, s.66 ve devamı.

[80] R.Taylor, *Te Ika a Maui; or, New Zealand and its Inhabitants* s.200; A.S. Thomson, *The Story of New Zealand*, i.202; E.Tregear, "The Maoris of New Zealand," *Journal Anthrop. Inst.* xix. 109.

[81] Lubbock, *Origines of Civilisation*[4], s.277, *Metlahkatlah*'dan alıntı, s.96.

pisi balığına iyi davranılır, bir başkan gibi seslenilir ona ve onuruna bir şenlik yapılır, bundan sonra da balık avına devam edilir.[82] Baharda, güneyden yumuşak rüzgârlar esmeye başlayıp da som balığı Klamath nehrinde yukarı doğru akmaya başlayınca, Kaliforniyalı Karoklar, iyi bir av mevsimi için som balığı onuruna dans ederler. Kareya ya da Tanrı-adam denilen bir Kızılderili dağlara çekilir ve on gün süreyle perhiz yapar. Dönüşünde halk önünden kaçar, o ise nehre gider, avın ilk som balığını alır. Birazını yer, kalanıyla terleme-evindeki kutsal ateşi tutuşturur. "Hiçbir Kızılderili bu dans yapılmadan, ve de on gün sonrasına kadar, ailesi açlıktan ölüyor bile olsa bir tek som balığı alamaz." Karoklar, bir balıkçının, avlama kargılarının yapıldığı ince çubuklar nehir kenarına, som balıklarının onları görebileceği bir yere getirilmeden önce som balığı yakalayamayacağına da inanır. Bu çubukların en yüksek dağın tepesinden getirilmesi gerekir. Balıkçılar, eğer av kargılarında ya da nehrin suyunu kesmek için yaptıkları setlerde aynı çubuğu iki yıl üstüste kullanırsa avda boşa kürek çekecektir, "çünkü yaşlı som balığı genç som balıklarına bunlardan söz etmiş olacaktır."[83] Kolumbiya Nehri Kızılderilileri arasında "som balığı nehirde ilk göründüğünde, bunların çapraz kesilmesine, pişirilmesine izin verilmez, ancak kızartılır; önceden yürekleri çıkarılmadan satılmalarına, bir gece bekletilmelerine de izin verilmez, sudan yakalandıkları gün hepsinin tüketilmiş ya da yenmiş olmaları gerekir. Bütün bu kurallar yaklaşık on gün uygulanır."[84] Bir balığın yüreği mevsim başlangıcında bir yabancı tarafından yenirse artık balık yakalayamayacaklarını düşünürler. Bundan dolayı yürekleri pişirip kendileri yer.[85] Aionların, Mayıs ve Haziran aylarında nehirlerde görülen, çok sevdikleri bir balık vardır. Balık avı için, arınma törenleri kurallarına uyarak hazırlanırlar, ava gittiklerinde evde kadınların kesin bir sessizliğe uymaları gerekir, yoksa balıklar onları işitip ortadan kaybolabilir. İlk balık yakalanınca eve getirilir ve kapıdan değil de kulübe-

[82] W.Dall, *Alaska and its Resources*, s.413.

[83] Stephen Powers, *Tribes of California*, s.31 ve devamı.

[84] Alex. Ross, *Adventures of the First Settlers on the Oregon or Columbia River*, s.97.

[85] Ch. Wilkes, *Narrative of the U.S. Exploring Expedition*, iv.324, v.119, burada, "bir köpeğin asla bir som balığının kalbini yememesi gerektiği, bunu önlemek için satılmadan önce balıkların kalbinin çıkarıldığı" söyleniyor.

nin ucundaki küçük bir delikten sokulur içeri; eğer kapıdan geçirilirse, "öteki balıklar elbette onu görür ve kaybolur."[86] Bu bize, başka yabanılların uyguladığı, avı kulübelerine kapıdan değil de pencereden, duman deliğinden, ya da kulübenin arkasındaki özel bir delikten sokma töresini açıklıyor.[87]

Bazı yabanıllarda, avın, genellikle de yedikleri hayvanların kemiklerine gösterilen özel saygı, bir inançtır: eğer kemikler saklanırsa, zamanla yeniden et toplayacaktır ve böylece hayvan yeniden yaşama dönecektir. Bu nedenle, onların yok edilmesi gelecekteki av kaynağını azaltacağına göre, kemikleri sağlam olarak bırakmak avcının kendi yararınadır. Minnetaree Kızılderililerinden çoğu "kesip etten yoksun bıraktıkları bizonlarının kemiklerinin yeniden etlenmiş olarak ayağa kalkacağına, canlanacağına ve şişmanlayıp gelecek Haziran kesime uygun duruma geleceğine" inanır.[88] Bundan dolayı, Amerika'nın batısındaki çayırlıklarda, daire şeklinde ve simetrik yığınlar halinde, yeniden dirilmeyi bekler durumda düzenlenmiş buffalo kafatasları görülebilir.[89] Dakotalılar, bir köpeğin etini yedikten sonra, kemikleri dikkatle toplar, sıyırır, yıkar ve gömerler, "söylendiğine göre, kısmen, onlardan birinin etini yemekle türün kendisine bir saygısızlık yapılmadığını tanıtlamak için, kısmen de hayvanın kemiklerinin ayağa dikilip yeni bir hayvan meydana getireceği inancından dolayı."[90] Laponlar bir hayvan kurban ederken genellikle kemiklerini, gözlerini, kulaklarını, kalbini, akciğerlerini, (eğer hayvan erkekse) cinsel organlarını, ve her bacağından bir parça eti bir kenara ayırırlar. Daha sonra, geriye kalan etler yenince, bu kemikleri, vb. bedendeki sıralarına göre bir tabuta koyarlar ve belli törenlerle gömerler, hayvanın kurban edildiği tanrının kemikleri etle kaplayacağına ve hayvanı, ölülerin yeraltı dünyası olan Jabme-Aimo'da canlandıracağına inanırlar. Bazan, bir ayıyı yiyip bitirdikten sonra, kemikleri böylece gömmekle mutluluk

[86] H.C. St. John, "The Ainos," *Journ. Anthrop. Inst* dergisinde, ii. 253; aynı yerde, *Notes and Sketches from the Wild Coasts of Nipon*, s.27 ve devamı.

[87] Scheffer, *Lapponia*, s.242 ve dev.; *Journ. Anthrop. Inst.* vii. 207; *Revue d'Ethnographie, ii.* 308 ve devamı.

[88] James, *Expedition from Pittsburgh to the Rocky Mountains*, i.257.

[89] Brinton, *Myths of the New World.* s.278.

[90] Keating, *Expedition to the Source of St. Peter's River*, i.452.

duydukları görülür.[91] Yani Laponlar öldürülen hayvanın dirilişinin bir başka dünyada olacağını beklerlerdi, bu yönden, en küçük sineğe kadar her yaratığın ölümden sonra ayağa kalkacağına ve yeraltında yaşayacağına inanan Kamçatkalılara benzerler.[92] Öte yandan, Kuzey Amerika Kızılderilileri hayvanların dirilişini bu dünyada ararlardı. Özellikle Moğolların uyguladığı, kurban edilen hayvanın derisinin doldurulması ya da bir çerçeve üzerine gerilmesi âdeti,[93] bunların dirileceğine olan inancı gösterir daha çok. İlkel halkların genellikle, yedikleri ya da kurban ettikleri hayvanların kemiklerini kırmaya karşı çıkışları[94] ya hayvanların dirileceğine olan inanca, ya da aynı türden öteki hayvanları ürkütme ve öldürülen hayvanların hayaletlerini aşağılama korkusuna dayandırılabilir. Kuzey Amerika Kızılderililerinin köpeklerin, hayvanların kemiklerini kemirmesine izin vermemeleri[95] belki de yalnızca kemiklerin kırılmasını önlemek için alınmış bir önlemdir. Aynı ilkel inanca değgin halk masallarında, eğer kemikler korunursa, insanların ya da hayvanların yeniden yaşama dönebileceklerinin izleri vardır; öyküdeki insanlar ya da hayvanlar sık sık topal

[91] E.J. Jessen, *De Finnorum Lapponumque Norwegicorum religione pagana tractatus singularis*, s.46, ve dev., 52 ve dev., 65. Jessen'in yapıtı, C. Leem'in yapıtıyla ilişkilidir, *De Lapponibus Finmarchiae eorumque lingua, vita, et religione pristina commentatio* (Latince ve Danimarka dillerinde) Kopenhag, 1767, Karş. Leem'in yapıtı, s. 418-420 (Latince), 428 ve dev., ayrıca, Acerbi, *Travels through Sweden, Finnland, and Lapland*, ii.302.

[92] Steller, *Beschreibung von dem Lande Kamtschatka*, s.269; Kraschennikow, *Kamtschatka*, s.246.

[93] Yukarda göndeme yaptığımız Erman'a, bkz. s. 111 ve dev.; Gmelin, *Reise durch Sibirien*, i.274, ii. 182 ve dev., 214; Vambery, *Das Türkenvolk*, s.118 ve dev. Peru'da Conchucos'ların kutsal hayvanı olan tilki öldürüldüğünde, derisi doldurulur ve ayağa dikilirdi. Bastian, *Die Culturländer des alten Amerika*, i.443. Karş. *bouphonia*'lar, yukarıda s.38 ve devamı.

[94] Iroquoi'lar, Beyaz Köpeğin yılda bir kurban edilişinde, hayvanın kanını akıtmadan ve kemiklerini kırmadan boğulmasına dikkat ederlerdi. Daha sonra da köpek gömülürdü. L.H. Morgan *League of the Iroquos*, s.210. Avustralyalı siyahların yerli ayıyı öldürürken kemiklerini kırmamaları bir kuraldır. Yerli ayının bir zamanlar nehrin bütün suyunu çaldığını, kızartmadan önce kemiklerini kırarlarsa ya da derisini yüzerlerse ayının tekrar aynı şeyi yapacağını söylerler. Brough Smyth, *Aborigines of Victoria*, i. 447 ve dev. Carpini'nin ziyaret ettiği Tatarlar yemek için bir hayvanı öldürdüklerinde, hayvanın kemiklerini kıramayıp ateşte yakarlardı. Carpini, *Historia Mongalorum* (Paris, 1838), cap. iii. i. 2, s.620. Kuzey Amerika Kızılderilileri, şölenlerde yedikleri hayvanların kemiklerini kıramazlar. Charlewoix, *Histoire de la Nouvelle France*, vi.72. Kızılderili savaşçıların evden ayrıldıktan sonra verdikleri savaş şöleninde bütün bir hayvan pişirilirdi, hayvanın bütününün yenmesi gerekirdi. Hiçbir kemik kırılamazdı. Kemikler, üzerindeki et sıyrıldıktan sonra bir ağacın üzerine asılırdı. *Narrative of the Captivity and Adventures of John Tanner*, s.287. Aziz Olaf

olarak yaşama döner, çünkü kemiklerinden biri yenmiş, kırılmış ya da kaybolmuştur.[96] Bir Macar masalında, kahraman parça parça kesilir, fakat yılan-kral kemikleri yerli yerine yerleştirir ve suyla yıkar onları, bunun üzerine kahraman yeniden yaşama döner. Ama kürek kemiği kaybolmuştur, bunun için yılan-kral onun yerine altın ve fildişinden bir kürek kemiği koyar.[97] Mannhardt'ın gördüğü gibi bu türlü öyküler, birbiri ardından birçok yaşam yaşadığı savında olan Pythagoras'ın doğaüstü savlarının bir kanıtı olarak altın bacağını niçin gösterdiği söylentisini açıklar.[98] Kuşkusuz, onun, dirilişlerinden birinde bir bacağının kırılmış ya da yanlış yerine konmuş olduğunu, bunun da

---

Günü'nde Finlandiyalı Kareller, bıçak kullanmaksızın bir koyun keserler ve onu bütün olarak kızartırlar. Kemiklerinden hiçbiri kırılamaz. Koyun, ilkbahar başlangıcından sonra kırpılmamakta. Etin bir kısmı, ev-ruhları için odanın bir köşesine konur, bir kısmı tarlada, gelecek yıl Mayıs-ağacı olarak kullanılacak olan huş ağacının yanına konur. W.Mannhardt, *A.W.F.* s.160 ve dev. *not.* Alaska, Point Barrow'lu İnnuit'ler (Eskimolar), yakaladıkları ayıbalıklarının kemiklerini kırılmamış olarak saklar ve bunları ya karadan çok uzakta buz çatlakları arasına bırakarak ya da buzun içindeki bir deliğe atarak denize geri verirler. Böyle yapmakla ayıbalığı avında şanslarının iyi olacağını düşünürler. *Report of the International Expedition to Point Barrow, Alaska* (Washington, 1885), s.40. Bu son töredeki düşünce belki de kemiklerin yeniden etle kaplanacağı ve ayıbalıklarının yeniden yaşama döneceklerdir. Orta Amerikalı Mosquito Kızılderilileri, geyikler ya da tavuklar ölmesin ya da kaybolmasın diye geyik kemiklerini ve yumurta kabuklarını saklarlardı. Bancroft, *Native Races of the Pacific States,* i.741. Bolivyalı Yurucare'ler "en küçük balık kemiklerini bile bir kenara koyarlar, bu yapılmazsa balığın ya da av hayvanının ülkeden kaybolacağını söylerler." Brinton, *Myths of the New World,* s.278.

[95] *Relations des Jésuites,* 1634, s.25, 1858 basımı; A.Mackenzie, *Voyages through the Continent of America,* civ; J.Dunn, *History of the Oregon Territory,* s.99; Whymper, *Journ. Royal Geogr. Soc.* xxxviii. (1868) s.228, aynı yazar. *Transact. Ethnolog. Soc.* dergisinde, vii. 174; A.P.Reid, "Religious Belief of the Ojibois Indians," *Journ. Anthrop. Inst.* dergisinde iii.III. Kosta Rika Kızılderilileri bir yemekten sonra bütün kemikleri dikkatle toplar ve ya yakar ya da köpeklerin erişemeyeceği bir yere koyar. W.M. Gabb, *On the Indian Tribes and Languages of Costa Rica* (American Philosophical Society Toplantısında okunmuştur, 20 Ağustos 1875), s.520. (Philadelphia, 1875). Köpekler bulamasın diye kemiklerin gömülmesi, metinde öne sürülen görüşle çelişmiyor. Bu, kemiklerin ruh-ülkesine gönderilmesinin bir yolu olabilir. Avustralya aboriginleri yedikleri hayvanların kemiklerini yakarlar, ama başka bir nedenle; bir düşman bu kemikleri elde eder ve büyülerle yakarsa, bunun hayvanı yemiş olan kişinin ölümüne neden olacağını düşünürler. *Native Tribes of South Australia,* s.24, 196.

[96] Mannhardt, *Germanische Mythen,* s.57-74; aynı yapıt, *B.K.* s.116; Cosquin, *Contes Populaires de Lorraine.* ii. 25; Hartland, "The Physicians of Myddfai", *Archaeological Review,* i.30. ve dev. İlkel törede olduğu gibi halk masallarında da, kanın bazan yere dökülmesine izin verilmez. Bkz. Cosquin, *l.c.*

[97] W. Mannhardt, *Germ. Myth.* s. 66.

[98] Jamblichus, *Vita Pythag.* 92, 135, 140; Porphyry, *Vit. Pythag.* 28.

altın bir bacakla değiştirildiğini açıklamış olduğu bildiriliyordu. Aynı şekilde, öldürülmüş olan Pelops yaşama döndüğünde, Demeter'in yemiş olduğu omuzu yerine fildişinden bir omuz konmuştur.[99] Parça parça edilmiş olan Osiris'in kol ve bacaklarından birinin balıklar tarafından yenmesi öyküsü, İsis'in onun çevreye saçılmış olan organlarını topladığında kaybolan bir organının yerine tahta bir organ koyduğu öyküleri[100] aynı inanç çemberine ait olabilir.

Yabanıl avcıların ve balıkçıların uyguladığı, ilk bakışta karanlık olsa da yabanılın yeniden dirilişe inancıyla açıklanabilecek bir kural vardır. Bu yüzyılın başlarında Amerika'da dolaşan bir gezgine, yarımkan bir Choctaw, Kızılderililerin "bir melekle güreş yapan Yakup'unkine biraz benzer karanlık bir öyküleri olduğunu" söylemiştir; "tam-kan Kızılderililer, kısalan tendonları hep çıkarırlarmış, ve bunlar, satışa sunulan geyik etinde hiçbir zaman görülmezmiş; Kızılderililerin bu kasla ne yaptıklarını bilmiyordu bunu bana anlatan. Daha sonra tanıştığım büyük kardeşiyse bunu ender bir yiyecek olarak yediklerini söyledi bana; ama daha az güvenilir bir yetkeden öğrendim ki, eski Yahudiler gibi onlar da bundan çekinirlermiş. Kızılderili sınırında ya da onların arasında on on beş yıl yaşamış olan bir bay, bana, Kızılderililerin bu kasları hep çıkardıklarını şaşkınlıkla gördüğünü, ama bunun nedenini bir türlü araştıramadığını söyledi."[101] Güney Doğu Eyaletler Kızılderililerini yakından tanıyan ve olaylar hakkındaki görüşlerini, kuramlarıyla saptırmamış gibi görünen James Adair, "Kızılderililerin, ormandayken, öldürdükleri geyiğin uyluklarının alt kısmından ufak bir parçayı boyuna ve oldukça derin bir biçimde kestiklerini" gözlüyor. "Bizim ticarethanelere getirdikleri çok sayıda geyik pastırmasında bunsuz bir tanesini bile anımsamıyorum... Şimdi Güney Karolina'da oturan ve Kuzeydeki Kızılderililerin törelerini çok iyi bilen seçkin bir bay, bunların öldürdükleri her geyiğin uyluğundan bir parçayı kesip attıklarını söyledi bana; bunu yiyince öyle tehlikeli kirlenmeler yaptığına inanıyorlar ki çeşitli hastalıklar ve diğer felaketlere neden oluyor, özellikle de tüfeklerinin atış gücünü bozup yönünü

[99] Pindaros, *Olymp.* i.37 ve dev. Scholiast notlarıyla.

[100] Plutarkhos, *Isis et Osiris*, 18. dindar Herodotos'un gizlediği (ii. 48) ve dindar Pindaros'un açığa vurduğu kutsal öykülerden biridir bu.

[101] Adam Hodgson, *Letters from North America*, i.244.

şaşırtıyormuş."[102] Adair'in verdiği bilgideki ifadeler son yıllarda, Hodgson'un göndermede bulunduğu "karanlık bir öykü" yayımlamış olan Fransız Misyoneri Petitot tarafından doğrulanmıştır. Hudson Körfezinden Kayalık Dağlara, kuzeyde donmuş denize kadar uzanan soğuk steplerde ve ormanlarda dolaşan Loucheux ve Tavşan-derisi Kızılderililerinin, hayvanların bacak kaslarını yemeleri törece yasaklanmıştır. Bu töreyi açıklamak için, aşağıdaki "kutsal öykü"yü anlatıyorlar. Bir zamanlar bir adam büyük bir kirpi oyuğu bulmuş, kirpilerin peşinden bu oyuğa girmiş ve karanlıkta yolunu kaybetmiş, sonunda "önünü ve arkasını gören" denilen merhametli bir dev toprağı yararak onu kurtarmış. Bunun için de, adı "Ateşsiz ve evsiz" olan bu adam bu merhametli devle yaşamaya başlamış, dev onun için elan'lar ve kunduzlar avlarken onu da çakmaktaşından bıçağının kılıfı içinde yanında taşıyormuş. Dev şöyle söylüyormuş ona, "Fakat oğlum, bil ki, gökyüzünü başı olarak kullanan, bana kızıyor, beni mahvetmeye yemin etti. Beni öldürürse kanım bulutları kirletecek; belki de kıpkırmızı olacak benim kanımla." Sonra adama dev bir kunduzun dişlerinden yapılma bir balta vermiş ve düşmanıyla karşılaşmaya gitmiş. Fakat adam buzun altından boğuk bir ses işitmiş. Bu gürültüyü çıkaran bir balinaymış, çıplakmış ve üşüyormuş çünkü. Adamın uyardığı dev balinaya doğru yürümüş, balina hemen insan şeklini almış ve devin üzerine yürümüş. Merhametli devin düşmanı, kötü niyetli bir devmiş. İkisi uzun süre savaşmışlar, sonunda merhametli dev bağırmış, "Hey, oğul! kes, bacağının kaslarını kes." Adam kasları kesmiş ve kötü dev yere yıkılmış ve öldürülmüş. Kızılderililer bunun için bacağın kaslarını yemez. Daha sonra, bir gün gökyüzü aniden kıpkırmızı kesilmiş, Ateşsiz ve Evsiz olan da merhametli devin öldürüldüğünü anlamış ve ağlamış.[103] Dikkate alınması neredeyse gereksiz olan bu söylence töreyi gerçekten açıklamıyor. Hiçbir halk, söylencesel bir yaratık bir zamanlar şöyle ya da böyle davrandı diye asla bir töre uygulamaz. Tersine, bütün halklar belli törelere neden uyduklarını açıklamak için söylenceler icat etmişlerdir. Bu nedenle, Ateşsiz ve

[102] Adair, *History of the American Indians*, s.137 ve devamı.

[103] Petitot, *Monographie des Déné-Dindjie* (Paris, 1867), s.77, 81 ve dev.; aynı yazar., *Traditions indiennes du Canada Nord-ouest* (Paris 1886), s.132 ve devamı, karş., s.41, 76, 213, 264.

Evsiz'in öyküsünü, Kızılderililerin belli bir kası neden yemediklerini açıklayacak bir söylence olarak gözardı edip, şu ileri sürülebilir:[104] Töreye uymanın ilk nedeni, söz konusu kasın yeniden üreme için gerekli olduğu, öldürülen hayvanlar ondan yoksun kalırsa yeniden yaşama dönemeyecekleri ve hem bu dünyanın hem de ruh ülkesinin steplerini ve otlaklarını dolduramayacakları inancı idi. Hayvanlarının dirilişlerinin, yabanıl inancın ortak bir parçası olduğunu; Laponların erkek ayının iskeletini, hayvanın dirileceği umuduyla gömerlerken erkeklik organlarını da birlikte gömmeye dikkat ettiklerini daha önce görmüştük.[105]

İlkel insanın, güçlerinden ve yırtıcılıklarından korktuğu, ve kendilerinden bekledikleri yarardan dolayı saygı duyduğu hayvanların yanında, tapınma ve kurban yoluyla barışık olmayı gerekli gördüğü bir başka yaratık sınıfı daha vardır. Bunlar, ürüne zarar veren haşaratır. Çiftçi, bu öldürücü düşmandan kurtulmak için binlerce boşinansal yola başvurur, bunların çoğu, zararlıyı yok etmeye ya da gözünü yıldırmaya yönelikse de, diğerleri onları iyi yoldan yatıştırmayı ve dünya

---

[104] Bu önerinin birinci kısmı dostum Prof. W. Robertson Smith'indir. Bkz. *Lectures on the Religion of the Semites*, s.360, *not* 2. Abyssinia'lı bir Yahudi mezhebinden olan Falesha'lar, yiyecek olarak bir hayvanı öldürdükten sonra, "uyluklarındaki toplardamarı çevresindeki etle birlikte dikkatle çıkarırlar." Halévy, "Travels in Abyssinia," *Publications of the Society of Hebrew Literature*, ikinci dizi, cilt. ii. s.220.

[105] Öyle görünüyor ki, öldürdükleri hayvanların dillerini kesip çıkarmak avcılar arasında ortak bir töredir. Omaha'lı avcılar öldürdükleri buffalonun dilini hayvanın boğazında açtıkları bir delikten dışarı çıkarırlar. Böylece çıkarılan diller kutsaldır, kutsal çadırda kazanlarda kaynatılmaları dışında herhangi bir âletle ya da metalle dokunulamaz onlara. Bunlar daha sonra kutsal yemek olarak yenir. *Third Report of the Bureau of Ethnology* (Washington), s.289 ve dev. Kızılderili ayı avcıları ayının küçük dili dedikleri şeyi (asıl dilin altında etli bir parçadır bu) kesip çıkarırlar ve avda şans getirsin diye saklarlar ya da yanan etin çıkardığı çıtırtılardan, öldürülen hayvanın kendilerine kızıp kızmadığını saptamak için yakarlar. Kohl. *Kitschi-Gami*, ii. 251 ve dev.; Charlevoix, *Histoire de la Nouvelle France*, v.173; Chateaubriand, *Voyage en Amérique*, s.179 ve dev.; 184. Halk masallarında kahraman, öldürdüğü vahşi hayvanın dilini genellikle kesip çıkarır ve bir nişane olarak saklar. Olay, törenin ortak bir şey olduğunu göstermeye yarıyor, çünkü halk masalları ilkel çağın töre ve inançlarının doğruluğunu gösterir. Bu örnekler için bkz. Blade, *Contes populaires recueillis en Agenais*, s.12, 14; Dasent, *Tales from the Norse*, s. 133 ve dev. ("Shortshanks"); Schleicher, *Litauische Märchen*, s.58; Sepp, *Altbayerischer Sagenschats*, s.114; Köhler, Gonzenbach'ın *Sicilianische Märchen*'inde, ii. 230; Apollodoros, iii. 13, 3; Mannhardt, *A.W.F.* s.53; Poestion, *Lappländische Märchen* s.231 ve dev. Dillerin kesip çıkarılmasının, öldürülen hayvanın canlı hayvanlara yazgılarını anlatmasını ve böylece onları korkutmasını önlemek olduğu ileri sürülebilir. En azından, bu açıklama adı geçen törelerde ortaya çıkan ilkel düşünce tarzlarıyla uyuşuyor.

nimetlerini korumaya inandırmayı amaçlar. Örneğin Estonyalı köylüler, Oesel Adası'nda, tahıl için son derece zararlı bir böcek olan buğday bitinden çok korkarlar. Ona örtmece (euphemistic) bir unvan verirler, bir buğday bitini öldürmek üzere olan bir çocuğu görünce, "Yapma; biz ona ne kadar zarar verirsek o da bize o kadar zarar verir," derler. Bir buğday biti bulduklarında onu öldüreceklerine toprağa gömerler. Hatta bazıları onu tarlada bir taşın altına kor ve tahıl sunar ona. Böylece onun yatıştırıldığını ve daha az zarar vereceğini düşünür.[106] Transilvanya Saksonları arasında, ekin ekici, serçeleri tohumdan uzak tutmak için, ilk avuç tohumu başının üzerinden geriye atarak ve "bunlar sizin için, serçeler" diyerek başlar tohum ekmeye. Ekini yaprak-sineklerinin (*Erdflöhe*) saldırısına karşı korumak için, gözlerini kapar ve çeşitli yönlere üç avuç yulaf saçar. Yaprak sineklerine bu sunuyu yaptıktan sonra ürüne dokunmayacaklarından emindir artık. Transilvanya'da ürünü bütün kuşlara, hayvanlara ve böceklere karşı sağlama almanın bir yolu da şudur: Ekin eken kimse ekimi bitirdikten sonra, boş elle ekin ekme taklidi yaparak tarlanın bir ucundan bir ucuna bir kez daha gider. Bunu yaparken, "Bunu hayvanlar için ekiyorum," der. "Bunu, tanrı Baba adına, uçan ve sürünen, yürüyen ve duran, öten ve sıçrayan her şey için ekiyorum."[107] Almanlar, bir tarlayı tırtıllardan kurtarmak için şunu yaparlar: Günbatımından sonra ya da gece yarısı, evin hanımı ya da ailenin başka bir kadın üyesi, arkasından bir süpürgeyi sürüyerek bahçeyi çepe çevre dolaşır. Arkasına bakmaması ve devamlı "İyi akşamlar, ana Tırtıl, kocanla kiliseye geleceksiniz," diye mırıldanması gerekir. Bahçe kapısı ertesi sabaha kadar açık tutulur.[108]

Çiftçi, buğday bitiyle uğraşırken bazan ne yararsız şiddete ne de sınırsız bağışlamaya başvurur, bunların yerine her ikisi arasında akıllıca bir uzlaşmayı amaçlar; merhametli fakat kararlı bir biçimde, şid-

[106] Holzmayer, *Osiliana*, s.105 *not*.
[107] Heinrich, *Agrarische Sitten und Gebräuche unter den Sachsen Siebenbürgens*, s.15 ve devamı.
[108] E. Krause, "Aberglaubische Kuren und sonstiger Aberglaube in Berlin," *Zeitschrift für Ethnologie*, XV. (1883) s.93.

deti acımayla yumuşatır. Çiftçilik üzerine eski bir Yunan kitapçığı, topraklarını farelerden temizleyecek olan bir çiftçiye şunları önerir: "Bir sayfa kâğıt al ve üzerine şöyle yaz: 'Sizden rica ediyorum, ey buradaki fareler, ne bana zarar verin, ne de başka bir farenin bunu yapmasına izin verin. Size öteki tarlayı (burada tarlayı belirtir) veriyorum; fakat sizi burada bir daha yakalarsam, Tanrıların anası adına, yedi parçaya bölerim.' Bunu yaz ve kâğıdı gün doğmadan önce, tarladaki yontulmamış bir taşın üzerine tuttur, yazılı kısmın üstte kalmasına dikkat et."[109] Bazan da, istenen amaca, nefret edilen türlerin seçilmiş bir ikisine yüksek bir ayrıcalık tanınarak, ötekiler acımasız bir sertlikle kovalanır. Doğu Hindistan Bali adasında, pirinç tarlasına zarar veren fareler çok sayıda yakalanır ve cesetlerin yakıldığı şekilde yakılır. Ama yakalanan farelerden ikisinin hayatı bağışlanır ve küçük bir paket beyaz keten verilir. Bundan sonra insanlar tanrı önündeymiş gibi bunların karşısında eğilir ve gitmelerine izin verilir.[110] Bohemya'nın bazı bölgelerinde köylü, tarla faresini ve gri fareyi hiç çekinmeden öldürürken beyaz farenin yaşamını hep bağışlar. Bir beyaz fare bulduğunda onu dikkatle eline alır ve pencerenin içinde rahat bir yatak yapar ona: çünkü o ölürse evin şansı da kaybolacak ve gri fareler evin içinde korkunç bir biçimde çoğalacaktır.[111] Suriye'de tırtıllar bir üzüm bağını ya da tarlayı istila ettiğinde, erden kızlar bir araya toplanır, tırtıllardan biri alınır ve kızlardan biri onun anası olurdu. Daha sonra ağlayarak onu gömerlerdi. Bundan sonra, bütün tırtılların bahçeyi terketmesi için "ana" teselli edilerek, bütün tırtılların içinde bulunduğu bir yere götürülürdü.[112] Rus kızları Eylül'ün 1'inde, "şalgamdan ve diğer sebzelerden küçük tabutlar yaparlar, sinekleri ve öteki zararlıları bunların içine koyarlar, daha sonra da büyük bir yas gösterisi içinde yakarlar."[113]

---

[109] *Geoponica*, xiii. 5. Yorumcuya göre, farelere ayrılan tarla bir komşunun tarlasıdır, fakat çiftçinin kendi toprağı üzerinde boş bir toprak parçası da olabilir bu.

[110] R. van Eck, "Schetsen van het eiland Bali," *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, N.S. viii. (1879) s.125.

[111] Grohmann, *Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren*, 405.

[112] Lagarde, *Reliquiae juris ecclesiastici antiquissimae*, s.135. Bu parçayı, onu benim için Süryaniceden çeviren dostum Prof. W. Robertson'a borçluyum.

[113] Ralston, *Songs of the Russian People*, s.255.

Bu son örneklerde türün bir iki seçkin üyesine gösterilen bu saygıyla, besbelli, birini bağışlamakla ona elinin ulaşabileceği türün geriye kalanlarının kökünü kazıma hakkı verilmiş oluyor. Bu ilke belki de, ilk bakışta şaşırtıcı ve çelişkili görünse de, Ainoların ayılara davranışını açıklıyor. Ayının eti ve derisi onlara yiyecek ve giyecek sağlıyor; fakat ayı zeki ve güçlü bir hayvan olduğu için, kayıplarından dolayı ayı türüne bir tür doyum ya da kefaret sunmak gerekli sayılıyor, ayı türü böylelikle üyelerinden o kadar çoğunun ölümüne dayanabiliyor. Bu doyum ya da kefaret, genç ayıları büyüterek, yaşadıkları sürece onlara saygılı davranarak ve onları olağanüstü üzüntü ve bağlılık gösterisiyle öldürerek yapılır. Böylece öteki ayılar yatıştırılır, türlerinin öldürülmesine gücenerek öldürenlere saldırmaz, ya da bölgeyi terkedip Ainoları geçim kaynaklarından birinden yoksun bırakmazlar.

Böylece hayvanlara ilkel tapınma, bazı yönlerden birbirinin karşıtı olan iki şekil almış oluyor. Bir yandan, hayvanlara saygı duyuluyor ve bu nedenle ne öldürülüyor ne de yeniyor. Eğer buna tapınma denilebilirse, totemizm bu tür tapınmanın bir şeklidir; çünkü tek şekil değildir bu, çünkü timsah gibi tehlikeli ve yararsız hayvanların genellikle saygı gördüğünü ve bu hayvanı totemleri saymayan insanlarca korunduğunu gördük. Öte yandan, hayvanlara, genellikle öldürüldükleri ve yendikleri için tapınılıyor. Tapınmanın her iki şeklinde de, hayvana, yabanılın ondan elde edebilmeyi umduğu, olumlu ya da olumsuz, bir çıkar nedeniyle tapılıyor. Birinci tapınmada yarar, ya hayvanın insana sağladığı koruma, öğüt ve yardım gibi olumlu bir şekilde, ya da hayvanın verebilme gücünde olduğu zararlardan sakınma gibi olumsuz bir şekilde ortaya çıkıyor. İkinci tapınma şeklinde yarar, hayvanın eti ve derisi gibi maddi bir biçim alıyor. İki tapınma şekli bir ölçüde çelişkilidir: birinde hayvan, saygı duyulduğu için yenmiyor; ötekinde yendiği için saygı duyuluyor. Ama aynı halk her ikisini de yapabiliyor: totemleri olan hayvanlara saygı duyar ve onları korurlarken, geçimlerini sağlayan hayvan ve balıklara saygı da duyan Kuzey Amerikalı Kızılderililerinin durumunda olduğu gibi. Avustralya aborijinlerinin bizce bilinen ilkel bir totemcilikleri vardır, fakat farkında olduğum kadarıyla, Kuzey Amerika Kızılderilileri gibi öldürdükleri

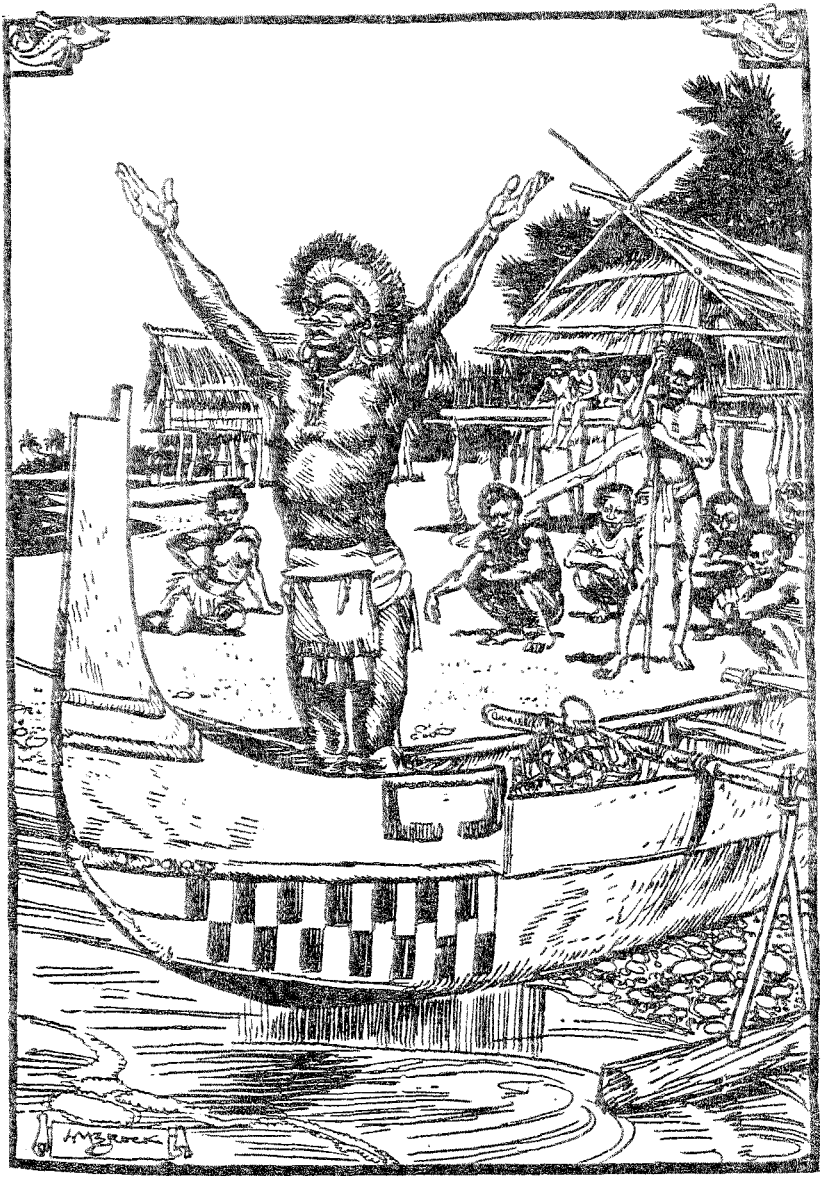
ve yedikleri hayvanlarla uzlaşmaya çalıştıklarına değgin bir kanıt yoktur. Avustralyalıların, bol av kaynağı sağlamak için benimsedikleri yolun, uzlaşmaya değil de, Kuzey Amerika Kızılderililerinin de aynı amaçla başvurdukları duygusal büyüye[114] dayandığı görülmektedir.[115] Eğer böyle ise, hayvanlara duyulan totemci saygının ötekinden daha eski olduğu ve avcılar av hayvanına tapmayı onlardan bol miktarda elde etmenin bir yolu olarak düşünmeden önce, aynı amaca duygusal büyü yoluyla ulaşma yollarını aradıkları ortaya çıkacaktır. Yine, —inanmamız için iyi bir neden vardır— duygusal büyünün, insanın doğanın araçlarını kendi gereksinimlerine uydurmak için kullandığı en erken yollardan biri olduğunu da gösterecektir bu.

Hayvanlara tapınmanın iki farklı türüne uyan, hayvan tanrıyı iki farklı türden öldürme töresi vardır. Bir yandan saygı duyulan hayvan alışılmış şekilde korunurken, ender dini durumlarda yine de öldürülür — bazan da yenir. Bu töreyle ilgili örnekler verilmiş ve bunlara değgin açıklamalar da sunulmuştur. Öte yandan, saygı duyulan hayvan alışıldığı gibi öldürüldüğünde, bu türden herhangi birinin öldürülmesi tanrının öldürülmesini de içerir, ve hemen yerinde özür dilemelerle ve kurbanlarla —özellikle de hayvan güçlü ve tehlikeli biriyse— işlenen suç bağışlatılmaya çalışılır; bu sıradan ve her günkü kefarete ek olarak, yılda bir yapılan özel bir bağışlatma yolu da vardır; bunda, türden seçilen bir hayvan olağanüstü saygı ve bağlılıkla öldürülür. Açıkça kurban olarak öldürmenin iki tipi —farklılıkları yönünden anımsayabileceğimiz Mısır ve Aino tipleri— dıştan bir gözlemci tarafından birbirine karıştırılabilir; belli bir örneğin hangi tipe ait olduğunu söylemeden önce, kurban olarak öldürülen hayvanın genellikle korunan bir türe mi, yoksa kabilece genellikle öldürülen bir tipe mi girdiğini saptamak gerekir. Birinci durumda, örnek, Mısır kurban tipine ikincide Aino tipine girer.

Çoban kabilelerinin uygulaması, her iki tipten kurbana örnekler sağlıyor gibi görünüyor. Günümüzün en bilgili budunbilimcisi, "Çoban kabileler, bazan sürülerini, kemiklere saygısız davranabilecek

[114] *Native Tribes of South Australia*, s.280. Bunu bir sonraki notta gönderme yapılan törelerle karşılaştırın.

[115] Catlin, *O-Kee-pa*, Folium reservatum; Lewis ve Clarke, *Travels to the Source of the Missouri River* (Londra, 1815), i. 205 ve devamı.

Huronlarda balıklarla konuşan ve onları yakalanmaya ikna eden adamlar vardı.

Kafir avcıları avladıkları filleri temizliyor.

yabancılara satmak zorunda oldukları için kutsal şeylere yapılacak böyle bir saygısızlığın getireceği tahlikeyi, sürüden birini tapınma nesnesi olarak ayırarak önlemeye çalışır, onu aile çevresi içinde kutsal törenlerle yer ve daha sonra kemiklere bütün törensel saygıyı gösterir; aslında, bunun sürüden her baş hayvana uygulanması gerekirdi, ama temsilci hayvana titizlikle uygulandığı için hepsine de uygulanmış sayılır. Bu tür aile yemeklerine çeşitli halklar arasında, özellikle de Kafkas halkları arasında rastlanır. Abhaz'lar arasında, çobanlar baharda ortak yemeklerini, kuşakları sarılı ve sopaları ellerinde yerler, buna hem kutsal bir yemek hem de bir karşılıklı yardım ve destek yemini olarak bakılabilir. Çünkü yeminlerin en güçlüsü, kutsal bir şeyi yerken yapılanıdır, yalan yere yemin eden kişi, bedenine aldığı ve kendine kattığı öç tanrısının gazabından kaçamaz çünkü."[116] Bu tür bir ayin, türden, bireylerinden herhangi birine karşı yapılacak olası bir kötü davranıştan dolayı bağışlanmayı dileme anlamına geldiği için, Aino ya da kefaret tipindendir. İlkece benzer fakat ayrıntı bakımından farklı bir kefaret, Kalmuklar tarafından, eti temel yiyeceklerinden biri olan koyunlara sunuluyor. Zengin Kalmuklar, "cennet koçu" ya da "Ruhun koçu" adı altında beyaz bir koç kurban etme alışkanlığındadırlar. Hayvan hiçbir zaman kırkılmaz, hiçbir zaman satılmaz; fakat büyüyünce ve sahibi yeni bir koç kurban etmek istediğinde, yaşlı koçun kesilmesi ve komşuların da çağırıldığ bir şölende yenmesi gerekir. Uğurlu bir günde, genellikle koyunların şişmanladığı sonbaharda, bir büyücü, üzerine süt serptikten sonra yaşlı koçu keser. Eti yenir; iskeleti, bir parça yağla birlikte kerpiçten bir sunak üzerinde yakılır; derisiyse, baş ve ayaklarla birlikte bir yere asılır.[117]

---

[116] A.Bastian, *Verhandlungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie, und Urgeschichte*, 1870-71, s.59. Reinegg (*Beschreibung des Kaukasus*, ii. 12 ve dev.). Abhazların kutsal yemeğine benzeyen bir şeyi betimliyor. Sonbaharın ortasında oluyor bu. Ogginn denilen bir beyaz öküz Ogginn denilen bir mağaradan ortaya çıkıyor. Yakalanıyor ve orada toplanmış olan erkeklerin (kadınlar alınmıyor oraya) arasında sevinç çığlıklarıyla dolaştırılıyor. Sonra kesiliyor ve yeniyor. Kutsal etten en azından bir parçacık elde edememiş olan bir insan, kendini çok şansız kabul ediyor. Daha sonra kemikler dikkatle toplanıyor, büyük bir çukurda yakılıyor ve küller oraya gömülüyor.

[117] Bastian, *Die Völker des östlichen Asien*, vi 632 *not.* Bir çoban halk olarak Kalmuklar ve onların koyun eti besi düzenleri üzerine, bkz. Georgi, *Beschreibung aller Nationen des russichen Reichs*, s.406 ve dev., karş. 207; B. Bergmann, *Nomadische*

Mısır tipinde kutsal ayının bir örneğini, büyük ölçüde buffalolarının sütüyle beslenen Güney Hindistan'lı bir çoban halk olan Toda'lar veriyor. Bunlarda "buffalo belli bir dereceye kadar kutsal sayılır" ve "halk ona büyük bir nezaket gösterir, hatta bir parça da tapar."[118] Dişi buffalonun etini hiçbir zaman yemezler, bir kural olarak erkek hayvan etinden sakınırlar. Fakat son kuralın bir tek istisnası vardır. Yılda bir kez, köyün bütün yetişkin erkekleri çok genç — görünüşe göre bir aylığın altında bir erkek danayı kesme ve etini yeme töreninde bir araya gelir. Hayvanı köy korusunun karanlık bir yerine götürürler, orada, kutsal Todas ağacından (*tüde* ya da *Millingtonia*) ağacından yapılma bir sopayla öldürürler. Sopaları birbirine sürterek bir ateş yakıldıktan sonra dananın eti belli ağaçların közleri üzerinde kızarılır ve yalnızca erkekler tarafından yenir, kadınlar bu toplantıya alınmaz. Todaların buffalo eti yedikleri tek olay budur.[119] Tarım da yapmalarına karşın başlıca zenginlikleri sığırları olan Orta Afrikalı Madi ya da Moru kabilesi, bazı dinsel günlerde törenlerle bir koyun öldürürler. Dr. Felkin bu töreyi şöyle anlatıyor. "Belli zamanlarda — sanıyorum yılda bir kez, dikkate değer bir töreyi yerine getirirler. Bu törenin tam anlamını anlayabilmiş değilim. Bununla birlikte, öyle görünüyor ki, tören, halkın kafasını rahatlatıyor, çünkü bundan önce çok üzgün, tören yerli yerince yapıldıktan sonraysa çok neşeli görünüyorlar. Törende yapılanlar şunlar: Her yaştan büyük bir insan kalabalığı toplanıyor ve bir yolun (gerçekte dar bir patika) kenarına dikilmiş taşlardan yapılmış bir çemberin çevresinde oturuyor. Bundan sonra bir oğlan çocuk çok seçme bir koyun getiriyor ve toplanmış insanların çevresinde dört kez dolaşturıyor bunu. Koyun arkalarından geçerken yapağısından biraz koparıp saçlarının arasına ya da vücutlarının başka bir yerine koyuyorlar. Daha sonra koyun taşlara doğru sürülüyor ve orada bir tür rahip sınıfından bir adam tarafından öldürülüyor, adam kanın

ığı-

Streifereien unter den Kalmücken, ii. 80 ve dev., 122. Pallas, *Reise durch verschiedene Provinzen des russischen Reichs*, i.319, 325. Pallas'a göre, koyunlarını ya da sığırlarını yemek için kesenler yalnızca zengin Kalmuklardır; orta halli Kalmuklar, zorunluluk ya da büyük bir şenlik dışında hayvanlarını kesmezler. Bu nedenle kefaret gereksiniminde olanlar özellikle zenginlerdir.

[118] W.E.Marshall, *Travels amongst the Todas*, s.129 ve dev. Todalar hakkında aynı zamanda cilt 1, s. 42'ye bkz.

[119] Marshall, *a.g.y.* s. 80 ve dev. 130.

bir kısmını halkın üzerine dört kez serpiyor. Sonra da aynı şeyi tek tek insanlar üzerinde yapıyor. Çocukların göğüs kemiğinin alt ucu üzerine kandan küçük bir halka yapıyor, kadınlar ve kızlarınsa göğüslerinin üzerine bir işaret koyuyor, erkeklerin her iki omuzuna dokunuyor. Daha sonra töreni açıklamaya geçiyor ve insanları merhamet göster-meye çağırıyor... Zaman zaman çok uzayan bu söylev bitince, insanlar ayağa kalkıyor ve her biri taş çemberin üzerine ya da yanına bir yaprak bırakıyor, daha sonra da büyük sevinç belirtileriyle oradan ayrılıyorlar. Koyunun kafası taşların yakınındaki bir ağaca asılıyor, etiyse yoksullar tarafından yeniyor. Bu tören başka durumlarda küçük ölçüde yapılıyor. Eğer aile, hastalık ya da yoksunluk yüzünden, büyük bir sıkıntıdaysa, dostları ve komşuları bir araya gelip bir koyun öldürüyor: bunun daha büyük kötülükleri önlediğine inanılıyor. Aynı töre, ölmüş olan dostların mezarlarında, ya da bir oğulun uzun süre yokluktan sonra eve dönüşü gibi sevinçli durumlarda daha çok yerine getiriliyor."[120] Koyunun yılda bir kez öldürülmesinde halkın gösterdiği bu üzüntü, açıkça, koyunun kutsal bir hayvan olarak öldürüldüğünü gösteriyor: tapınanları, ölümüne yas tutuyor, tıpkı Kaliforniyalıların kutsal şahinin, Mısırlıların Thebai koçunun ölümüne yas tutuşları gibi.[121] Koyunun kanının, tapınanların üzerine sürülmesi, kutsallıkla bir bütünleşme şeklidir;[122] kutsal yaşamın taşıyıcısı, kanın içilmesi ya da etin yenilmesi halinde olduğu gibi içe alınma yerine dıştan uygulanıyor.

Kutsal hayvanın, herkes onun kutsal etkisinden bir pay alabilsin diye evden taşındığı kutsal bütünleşme şekli, Gilyakların ayıyı, öldürülmeden önce köyün içinde dolaştırma töreninde de görülmektedir. Kutsal yılanla yapılan benzeri bir bütünleşme şekli Pencap'taki Yılan kabilesince de uygulanır. Yılda bir kez, Eylül ayında bütün kastlarca ve dinlerce yalnızca dokuz gün süreyle yılana tapılır. Ağustos sonunda Mirasanlar, özellikle de Yılan kabilesinden olanları, hamurdan bir yılan yaparlar, kırmızı ve siyaha boyarlar ve bir harman

[120] R.W. Felkin, "Notes on the Madi or Moru tribe of Central Africa," *Proceedings of the Royal Society of Edinburgh*, xii. (1882-84) s.336 ve devamı.

[121] Koyunun etinin kabile tarafından normal bir gıda maddesi gibi yeniliyor olması (Felkin, *a.g.y.* s.307) koyunun başlangıçtaki kutsallığına aykırı değildir.

[122] Bkz. W.R. Smith, *Religion of the Semites*, I. s. 325 ve devamı.

savurma sepetine koyarlar. Bu sepeti köyün içinde dolaştırırlar, her eve girerken şöyle söylerler:

> Tann hepinizle birlikte olsun!
> Hastalıklar uzak olsun!
> Koruyucumuz Gugga'nın sözü daim olsun!

Sonra içinde yılan olan sepeti vererek şunları söylerler:

> Undan yapılmış küçük bir çörek:
> Birazcık tereyağı:
> Yılana boyun eğerseniz eğer,
> Siz ve sizinkiler daim olur!

Açıkçası bir çörek ve tereyağı verilecektir, ama ender olarak yapılır bu. Bununla birlikte herkes bir şeyler verir, genellikle bir avuç hamur ya da biraz tahıl. Yeni gelin gelen ya da yeni gelin gitmiş veya bir oğulun doğduğu evlerde, bir rupi ve bir çeyrek, ya da bir parça kumaş verilir genellikle. Yılanı taşıyanlar bazan da şu şarkıyı söyler:

> Bir parça kumaş verin yılana,
> Neşeli bir gelin göndersin size.

Her eve bu şekilde gidildikten sonra hamurdan yılan gömülür ve üzerine küçük bir mezar yapılır. Buraya Eylül içinde dokuz gün süreyle kadınlar tapınmaya gelir. Bir leğen lor getirirler, bir kısmını yere diz çökerek ve alınlarını toprağa dokundurarak yılanın mezarına sunarlar. Sonra eve dönerler ve lorun kalanını çocuklar arasında bölüştürürler. Buradaki hamurdan yılan açıkça gerçek yılanın yerine geçen bir şeydir. Yılanların bol olduğu bölgelerde tapınmanın hamurdan yılanın mezarında değil de yılanların bulunduğu bilinen cangıllarda yapılması da bunu kanıtlıyor. Herkesçe yapılan bu yıllık tapınmanın yanı sıra, Yılan kabilesinin üyeleri, yeni aydan sonra her gün aynı şekilde tapınırlar.Yılan kabilesi Pencap'ta seyrek değildir. Bu kabilenin üyeleri yılan öldürmez, ve söylediklerine göre yılan ısırması onlara dokunmaz. Ölü bir yılan bulacak olurlarsa, üzerine bir şeyler örterler ve normal bir cenaze töreni yaparlar ona.[123]

Hintlilerin bu yılan tapımına yakından benzeyen törenler son

[123] *Panjab Notes and Queries*, ii. No. 555.

zamanlara kadar Avrupa'da yaşamıştır ve hiç kuşkusuz çok ilkel paganlık günlerinden gelmektedir. En iyi bilinen örneği, "çit kuşunun avlanması"dır. Birçok Avrupa halkı —eskil Yunanlılar ve Romalılar, çağdaş İtalyanlar, İspanyollar, Fransızlar, Almanlar, Hollandalılar, Danimarkalılar, İsveçler, İngilizler ve Galliler— çit kuşuna, kral, küçük kral, kuşların kralı, çit kralı, vb. adlar vermekte[124] ve onu, öldürülmesi son derece uğursuz bir şey olan kuşlar arasında saymaktadırlar. İngiltere'de, bir çit kuşu öldüren ya da yuvasını bozan kimsenin, bir yıl içinde mutlaka bir kemiğinin kırılacağına ya da korkunç bir felaketle karşılaşacağına inanılır;[125] bazan da ineklerden kanlı süt geleceğine inanılır.[126] İskoçya'da çit kuşuna "Cennet Tavuğunun Hanımı" denir, çocuklar şunları söyler onun için:

> Lanet, lanet, defalarca lanet olsun,
> Cennet Tavuğunun Hanımını rahatsız edene![127]

Bretanya'da, Saint Donan'da halk, çocuklar yuvadaki çit kuşu yavrularına dokunacak olursa, Aziz Lawrence ateşinde yakalanacaklarına yani yüzlerinde, bacaklarında, vb. sivilceler çıkacağına inanır.[128] Fransa'nın başka bölgelerinde, bir kişi çit kuşunu öldürürse ya da yuvasını bozarsa, evine yıldırım düşeceğine ya da bu işi yaparken kullandığı parmaklarının kuruyup dökülüceğine, ya da en azından sakat kalacağına, veya sığırlarının ayaklarının ağrıyacağına inanılır.[129] Bu türlü inançlara karşın, yılda bir kez çit kuşu öldürme töresine hem bu ülkede hem de Fransa'da yaygın bir şekilde rastlanmaktadır. Adam Adası'nda, geçen yüzyıl, bu töre Noel Gecesi, daha da çok Noel sabahı yerine getirilirdi. 24 Aralık günü, akşama doğru bütün hizmetliler tatil yapardı; bütün gece yatmaya gitmez, fakat gece yarısı bütün kiliselerde çanlar çalana kadar dolaşıp dururlardı. Dualar bitince, çit kuşu

---

[124] Bkz. Brand, *Popular Antiquities*, iii. 195 ve dev., Bohn basımı.; Swainson, *Folklore of British Birds*, s.36; E Rolland, *Faune Populaire de la France*, ii. 288 ve dev. βασιλισκος, *regulus*, *rex avium* (Pliny, *Nat. Hist.* viii. 90; x. 203), *re di siepe*, *reyezuelo*, *roitelet*, *roix des oiseaux*, *Zaunkönig*, vb. adları vardır onun.

[125] Brand, *Popular Antiquities*, iii. 194.

[126] Chambers, *Popular Rhymes of Scotland*, s.188,

[127] *A.g.y.* s.186.

[128] P. Sébillot, *Traditions et Superstitions de la Haute Bretagne*, ii. 214.

[129] Rolland, *a.g.y.* ii. 294 ve dev.; Sebillot, *I. c.*; Swainson, *a.g.y.* s.42.

avına çıkarlardı, bu kuşlardan birini bulunca öldürüp uzun bir direğin ucuna kanatları açık bir biçimde tuttururlardı. Onu bu durumda şu şarkıyı söyleyerek alay halinde evden eve taşırlardı:

> Robin the Bobbin için çit kuşu avladık,
> Jack of the Can için çitkuşu avladık,
> Robin the Robin için çit kuşu avladık,
> Herkes için çit kuşu avladık

Her evi dolaştıktan ve toplayabildikleri kadar para topladıktan sonra çit kuşunu "büyük bir ciddiyetle, Mank dilinde, onun kara haberi dedikleri ağıtlar söyleyerek" bir teskereye yatırırlardı; "bundan sonra da Noel başlardı." Grup, gömme işinden sonra kilise avlusunun dışında bir halka yapar ve müzik eşliğinde dans ederdi. Bu yüzyılın yarısında çit kuşunu gömme töreni Aziz Stephen Günü'nde (26 Aralık) Adam Adası'nda olurdu. Çocuklar, ellerinde, birbirini dik açıyla kesen ve yaprak dökmeyen ağaçların dalları ve kordelalarla süslenmiş iki halkanın merkezine bacaklarından asılmış bir çit kuşu, kapı kapı dolaşırlardı. Kuşu taşıyanlar, içinde çit kuşunu pişirip yiyecekleri sözlerinin geçtiği dizeler söylerlerdi; şarkının bitiminde küçük bir madeni para alırlarsa, karşılık olarak kuşun bir tüyünü verirlerdi; öyle ki, gün bitmeden, kuşun üzerinde tek tüy kalmazdı. Bundan sonra çit kuşu artık kilise avlusunda değil de, deniz kenarında ya da boş bir alanda gömülürdü. Dağıtılan tüyler dinsel bir dikkatle saklanırdı, her tüyün bir yıl süreyle gemi kazasını önleyici büyülü bir gücü olduğuna inanılırdı; bu tüyü olmayan balıkçının delice bir cesareti olacağına inanılırdı...[130]

Irlanda'da, "çit kuşu avı" Leinster ve Connaught bölgelerinde hâlâ yapılır. Noel Günü ya da Aziz Stephen Günü, oğlan çocuklar çayır kuşunu avlayıp öldürürler ve bir süpürge sopasının ucuna, çoban püskülü ve sarmaşık yığınının ortasına yerleştirirler ve Aziz Stephen Günü şarkı söyleyerek evden eve dolaşırlar:

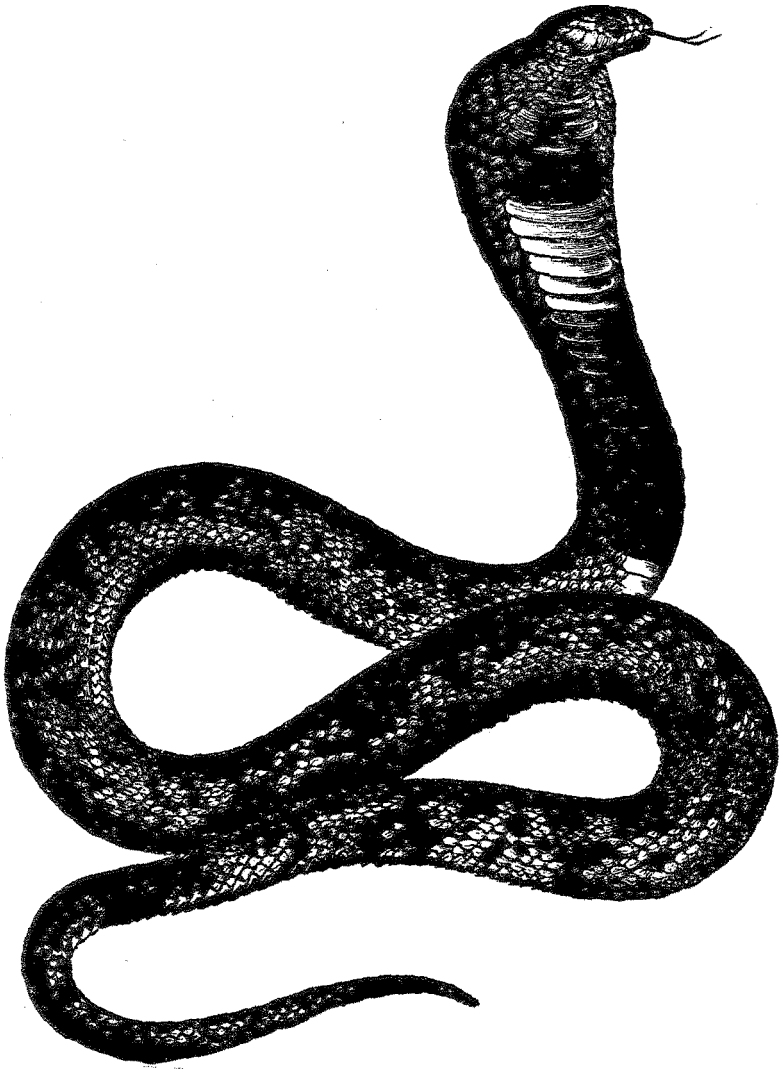
> Çit kuşu, çit kuşu, bütün kuşların kralı,
> Aziz Stephen Günü kamıtmağında yakalandı,
> Kendi küçük olsa da ailesi çok büyük,
> Yalvarırım sana, iyi bayan, bir hediye ver bize.

---

130 G. Waldron *Description of the Isle of Man* (Manx Society için özel basım, Douglas, 1865), s.49 ve dev.; J.Train, *Account of the Isle of Man*, ii. 124 ve dev., 141.

Yılan tapımı.

Bir kutsal yılan.

Çocuklara para ya da yiyecek (ekmek, tereyağı yumurta, vb.) verilir, akşamleyin bunlarla şölen çekerler kendilerine. Adam Adası'nda olduğu gibi Irlanda'da bazan dik açıyla birbirini kesen iki halkanın ortasına bacağından asılır kuş.[131] Essex'te, Noel'de buna benzer bir töre uygulanırdı, oğlan çocukların söylediği şarkılar, Irlanda'da söylenenlerin hemen hemen aynıydı.[132] Pembrokeshire'da Kral diye çağırılan bir çit kuşu, On İkinci Gün, üzerinden çeşitli renklerde kordelalar sarkan, camlı pencereleri olan tekerlekli bir kutuda taşınırdı. Bunu evden eve taşıyan adamlar ve çocuklar şarkılar söylerlerdi; bunlardan birinde, evde oturanlara "neşe, sağlık ve huzur" dilerlerdi.[133]

Bu yüzyılın ilk yarısında, Fransa'nın güneyinde çeşitli bölgelerde buna benzer töreler hâlâ geçerliydi. Örneğin Carcassone'da her yıl Aralık ayının ilk pazar günü, Saint Jean caddesi delikanlıları ellerinde sopaları kasabanın dışına çıkar, çit kuşu ararken bu sopalarla çalıları döverlerdi. Bu kuşlardan birini ilk vurup düşüren Kral ilân edilirdi. Sonra başlarında çit kuşunu bir direğin üzerinde taşıyan Kralları, alay halinde kasabaya dönerlerdi. Yılın son gününün akşamında Kral ve çit kuşunu avlamış olanların hepsi, ellerinde meşaleler, müzik eşliğinde kasabanın sokaklarında yürürlerdi. Her evin kapısında dururlar, içlerinden biri kapının üzerine tebeşirle, başlamak üzere olan yılın numarasıyla birlikte *vive le roi!* diye yazardı. On ikinci Gün'ün sabahında Kral, başında tacı, üzerinde mavi bir manto, elinde bir asa büyük tantanayla yeniden yürürdü. Onun önünde, zeytin, meşe ve ökseotundan çelenklerle süslü bir direğin ucuna bağlanmış çit kuşu taşınırdı. Kral, kilisede büyük ayini dinledikten sonra, çevresinde subayları ve muhafızları, rahibi, belediye başkanını, yargıçları ve kentin ileri gelenlerini ziyaret eder, o akşam yapılacak krallık şöleninin giderlerini karşılayacak parayı toplardı.[134] Entraigues'te erkekler ve oğlan çocukları Noel gecesi çit kuşu avlarlardı. Bunlardan birini canlı yakalayınca rahibe verirlerdi, o da gece yarısı duasından sonra kuşu kilisede özgür bıra-

[131] Brand, *Popular Antiquities*, iii. 195; Swainson, *Folk-lore of British Birds*, s.36 ve dev.; Rolland, *Faune populaire de la France*, ii. 297; Profesör W. Ridgeway, *Academy*, 10 Mayıs 1884 sayısı, s.332; Dyer, *British Popular Customs*, s.497.

[132] Henderson, *Folk-lore of the Northern Counties*, s.125.

[133] Swainson, *a.g.y.* s.40 ve devamı.

[134] Rolland, *a.g.y.* ii. 295 ve dev.; J.W.Wolf, *Beiträge zur deutschen Mythologie*, ii. 437 ve devamı.

kırdı. Mirabeau'da rahip kutsardı kuşu. Eğer adamlar bir çit kuşu yakalayamamış da kadınlar yakalamışsa, kadınlar yakalayabildikleri erkeklerle alay etmek, onları aşağılamak, yüzlerini çamur ve isle boyamak hakkını kazanırlardı.[135] Marsilya yakınında La Ciotat'da, kılıçlarla ve tabancalarla silahlanmış çok sayıda adam, her yıl yaklaşık Aralık ayının sonunda çit kuşu avlardı. Bir çit kuşu yakalandığında, çok ağır bir yükmüş gibi iki adam tarafından taşınan bir direğin ortasına asılırdı. Böylece kasabanın içinde dolaşırlardı; kuş büyük bir terazide tartılırdı; daha sonra grup masaya oturur ve eğlenirdi.[136]

Bu "çit kuşunu avlama" töresiyle, gözden geçirdiğimiz törelerden bazıları, özellikle de Gilyak'ların ayıyı dolaştırması ve Hintlilerin yılanı arasındaki koşutluk, hepsinin aynı fikirler çevrimine ait olduğundan kuşku duymamıza izin vermeyecek kadar yakındır. Tapılan hayvan yılda bir kez özel bir törenle öldürülüyor; tapınanlardan her biri, ölmüş ya da ölecek olan tanrıdan çıktığı varsayılan kutsal erdemlerden bir parça alabilsin diye, ölümden önce ya da hemen sonra kapı kapı dolaştırılıyor. Halk törelerinde hâlâ yaşamakta olan sayısız izlerinden anlayabildiğimiz kadarıyla, bu tür dinsel tören alaylarının, tarihöncesi zamanlarda Avrupa halklarının dinsel törenlerinde büyük bir yeri olması gerek. İskoçya Yaylalarında ve St. Kilda'da geçen yüzyılın son yarısına kadar yaşamış olan aşağıdaki töre, bunun çok iyi korunmuş bir örneğidir. "1 Ocaktan önceki günün akşamı, sığırtmaç ve gençlerin bir araya gelmesi âdettendir, bunlardan birinin üzerinde bir inek postu bulunur. Grubun geriye kalanlarına, uçlarına işlenmemiş deri parçaları tutturulmuş değnekler verilir. İnek postu giymiş

[135] Rolland, *a.g.y.* ii. 296. ve devamı.

[136] Brand'ın *Popular Antiquities*, iii. 198. "Çayır kuşu avı" bir İsveç töresiyle karşılaştırılabilir. 1 Mayıs günü çocuklar, saksağan yuvalarından yumurta ve yavru çalarlar. Bunları bir sepet içinde köyde ev ev taşırlar ve evlerin hanımlarına gösterirler, o sırada çocuklardan biri, içinde eğer kendilerine bir hediye verilmezse, tavukların, piliçlerin ve yumurtaların saksağan tarafından çalınacağı tehdidinin geçtiği dizeler söylerler. Kendilerine domuz pastırması, yumurta, süt, vb verilir, daha sonra kendilerine bir şölen çekerler bunlarla. L. Loyd, *Peasant Life in Sweden*, s.237 ve dev. Bu tür törelerin eski Yunanlıların "kırlangıç şarkısı"na, "karga şarkısı"na benzerliği (bu konuda bkz. Athenaeus, s.359, 360) açıktır ve daha önce belirtilmiştir. Belki de Yunan kırlangıç şarkıcıları, karga şarkıcıları, ölü kırlangıç ve kargalar ya da onların tasvirlerini taşırdı. Çağdaş Yunanistan'da çocukların 1 Martta bahar şarkıları söyleyerek, bir silindir üzerinde durmadan dönen, tahtadan bir kırlangıç taşıyarak caddelerde dolaşmalarının hâlâ alışılmış bir şey olduğu söyleniyor. Grimm, *Deutsche Mythologie*, ii.636.

olan, evin, yani güneşin seyrine göre *deiseil*'in çevresinde üç kez koşar; ötekiler değnekleriyle postu döverek ve [burada İskoç dili ile] 'Biraz daha gürültü, biraz daha gürültü; postu dövelim!' diye bağırarak onu izler. Daha sonra her evin kapısına gelinir ve içlerinden biri bu amaçla yazılmış bazı dizeleri tekrarlar. Grup içeri alındığında, içlerinden biri eşikte *beannachadthurlair*'i ya da bütün aileyi kutsayan sözleri söyler: [burası yine İskoç dilinde] 'Tanrı bu evi ve onun olan her şeyi, hayvanları, taşları ve keresteyi kutsasın! Bol bol et, yağ ve gıysi versin, insanları sağlık versin, bol bol versin!' Daha sonra her biri değneğinin ucuna tutturulmuş bir parça deriyi ateşte yakar. Evde bulunanlar, evcil hayvanların burnuna götürür yanan deriyi. Bunun, başlamak üzere olan yıl içinde onları hastalıklardan ve diğer felaketlerden korumakta çok yararlı olacağını düşünürler. Törenin tamamına dövülen postun çıkardığı gürültüden dolayı *colluinn* denir."[137] Bir başka yetkeden[138] her evde yakılan ve evdekilere koklatılan deri parçalarının koyun derisinin göğüs kısmı olduğunu öğreniyoruz. Belki de önceleri bu amaçla, adamın sırtına aldığı inek postundan koparılıyordu bu parçalar, tıpkı Adam Adası'nda her evin halkına çit kuşundan bir tüyün verilişi gibi. Buna benzer bir şekilde, daha önce de gördüğümüz gibi, bir tanrı olarak Khondların öldürdüğü insan kurban, ev ev dolaştırılır, herkes onun kutsal kişiliğinden bir andaç elde etmeye çalışırdı. Bu tür töreler, tanrının etini yemek ve kanını içmekle tam olarak ulaşılan kutsallıkla bütünleşme olayının bir başka şeklidir.

"Çit kuşunun avlanması"nda ve sırtına inek postu giymiş adamın dolaştırılmasında, söz konusu törelerin tarımla ilgili olduğunu gösterecek bir şey yoktur. Buraya kadar öyle anlaşılıyor ki, bunlar, hayvanların kendi başlarına kutsal şeyler olarak, —tahıl-ruhunu bedenleştirdikleri için yalnızca kutsal da değil— saygı gördüğü tarım-öncesi

---

[137] John Ramsay, *Scotland and Scotsmen in the Eighteenth Century*, ii. 438 ve dev.; karş. Chambers, *Popular Rhymes of Scotland*, s.166 ve dev.; Samuel Johnson, *Journey to the Western Islands of Scotland*, s.228 ve dev. (ilk Amerikan basımı 1810). Töreye, Kemble'in alıntı yaptığı "penitential of Theodore"da açıkça değiniliyor, *Saxons in England*, i.525; Elton, *Origins of English History* s.411; *"Si quis in Kal. Januar. in cervulo vel vitula vadit, id est in ferarum habitus se communicant, et vestiuntur pellibus pecudum et asumunt capita bestiarum...*

[138] Chambers, *l.c.*

günlerden gelmektedir; Gilyakların ayıyı dolaştırmaları ile Hintlilerin yılanı dolaştırmaları arasındaki benzerlik, buna denk düşen Avrupa törelerini bu çok erken döneme bağlamamıza yardım ediyor. Öte yandan, kökenlerinde tamamen tarımsal olabilecek, hayvanların ya da hayvan kılığına girmiş insanların alay halinde dolaştırıldığı bazı Avrupa töreleri de vardır;[139] diğer bir deyişle, bu törelerde betimlenen hayvanlar, ta başlangıçtan beri hayvan şeklinde düşünülen tahıl-ruhunun temsillerinden başka bir şey olmayabilirdi. Ama en azından, bu tören alaylarının tarım-öncesi dönemde ortaya çıkmış ve bu kadar uzun süre içinde yaşadıkları çevreden küçük bir tarımsal iz almış olmaları da eşit derecede olasıdır. Fakat sorun karanlık ve güç bir sorundur, burada tartışılması olanaklı değildir.

13 — Kötülüklerin Başka Birine Aktarılması

TANRIYI ÖLDÜRME töresinin, toplumun avcılık, çobanlık ve tarımcılık aşamalarındaki halklar tarafından uygulanmış olduğu kanıtlanmış, törenin çeşitli uygulanış nedenleri açıklanmış bulunuyor. Ama töre'nin bir yönü hâlâ üzerinde durulmayı bekliyor. Tüm halkın birikmiş şanssızlıkları ve günahları bazan ölmekte olan tanrının üzerine atılır, tanrının bunları bir daha dönmemek üzere alıp götüreceği ve insanları suçsuz ve mutlu bırakacağı varsayılır. Acılarımızı ve üzüntülerimizi, bizim yerimize onları taşıyacak bir başka yaratığa aktarabileceğimiz kavramı yaban aklın iyi bildiği bir şeydir. Fiziksel olanla zihinsel olan arasındaki çok açık bir karıştırmadan ortaya çıkar bu kavram. Bir odun, taş ya da şu bu yükünü kendi sırtımızdan bir

[139] Karnavalda, Shrovetide Ayısı denilen, baştan ayağa nohut sapına sarılmış adamın evden eve dolaştırıldığı Bohemya alayları bunlardandır. Saptan adam evin kadınlarıyla dans eder, para ve yiyecek toplar. Daha sonra alay, bütün köylülerin katılarıyla birlikte toplanmış olduğu içki evine gider. Çünkü Karnavalda, özellikle de Kutsal Salı'da, ketenin, tahılın ve sebzelerin iyi büyümesi isteniyorsa, herkesin dans etmesi gereklidir. Dans ederken ne kadar yükseğe sıçrayabilirlerse, ürün de o kadar iyi olacaktır. Kadınlar bazan Shrovetide Ayısının içine sarıldığı saplardan bazılarını koparır, kazların ve diğer kümes hayvanlarının yuvasına koyar, bunun, onları iyi yumurtlatacağına inanılır. Reinsberg-Düringsfeld, *Fest-Kalender aus Böhmen*, s.49-52. Buna benzer töreler için bkz. W.Manhardt, *A.W.F.* s.183-200.

başkasının sırtına yüklemek olanaklı olduğu için, yabanıl, acılarının ve üzüntülerinin yükünü kendisi yerine bunlara katlanacak bir başkasına aktarmanın da aynı şekilde olanaklı olduğunu hayal eder. Bu düşünceye dayanarak hareket eder; bunun sonucu olarak da, insanın kendisinin taşımak istemediği sıkıntıyı bir başkasının üzerine atmak için çoğu kez hoş olmayan sayısız yol, hile, düzen ortaya çıkar. Bu yollar, folklorda en bilinen olgular arasındadır; fakat folklorla fazla ilgileri bulunmayan okuyucular için bunlardan birkaç örnek verebiliriz.

Acının ya da derdin onu çekenden bir başka kişiye aktarılması zorunlu değildir; bunlar, bir hayvana ya da bir şeye de aktarılabilir, ama sonuçta o nesne, o derdi kendisine dokunacak ilk kişiye iletecek bir araçtan başka bir şey değildir. Doğu Hint adalarından bazılarında, epilepsinin, hastanın yüzüne belli ağaçların yapraklarıyla vurmak, sonra da bu yaprakları atmak yoluyla tedavi edilebileceğine inanılır. Epilepsinin yapraklara geçtiğine ve onlarla birlikte atıldığına inanılır.[140] Bazı Avustralya zencileri diş ağrısını geçirmek için, yanağa ısıtılmış bir mızrak atıcı uygular. Daha sonra bu mızrak atıcı atılır, diş ağrısı da *karriitch* adı verilen kara bir taş şeklinde onunla birlikte gider. Bu tür taşlar eski toprak yığınlarında ve kum tepelerinde bulunur. Bunlar dikkatle toplanır ve diş ağrısına yakalanmaları için düşman yönünde atılır.[141] Bir Moor'un dişi ağrıdığında, bir koyun ya da bir keçi bulur ve hayvanı yere yıkıncaya kadar döver, böylece baş ağrısının hayvana aktarılacağına inanır.[142] Bir Bechuana kralı, bir hastalıktan sonra yerde uzanmış yatan bir öküzün üzerine otururdu. Bundan sonra kabile hekimi kralın başından aşağı, bütün vücudunu ıslatana kadar su dökerdi. Daha sonra öküzün başı, hayvan havasızlıktan ölünceye kadar bir su kabına batırılırdı; öküz ölünce, hekim hayvanın kraldan aktarılan hastalıktan öldüğünü ilân eder, halk da buna inanırdı.[143] Madagaskarlılar arasında kötülükleri uzaklaştıran araca *faditra* denir. "Faditra, sikidy'nin [bilici-kurul], bir bireyin mutluluğu, erinci ya da refahı için zararlı görülen kötülüklerin ya da hastalıkların

[140] J.G.F. Riedel, *De sluik-en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, s.266 ve dev., 305, 357 ve dev.; karş. aynı yerde s.141, 340.
[141] J. Dawson, *Australian Aborigines*, s.59.
[142] Dapper, *Description de l'Afrique*, s.117.
[143] John Campbell, *Travels in South Africa* (ikinci gezi), ii. 207 ve devamı.

uzaklaştırılması amacıyla seçtiği herhangi bir şeydir. Faditra kül olabilir, kesik para, bir koyun, bir kabak ya da sikidy'nin seçebileceği herhangi bir şey olabilir. Belli bir şey saptandıktan sonra rahip, tören yapılan kişiye zararlı olabilecek bütün kötülükleri bir bir çağırır, sonra da faditra'ya bunları sonsuza kadar alıp götürmesini emreder. Faditra kül ise, rüzgâr alıp götürsün diye havaya üflenir. Kesik paraysa, derin bir suyun dibine ya da hiçbir zaman bulunamayacak bir yere atılır. Bir koyunsa, bütün gücüyle koşan, koşarken de uzaklaştırdığı kötülüklerden dolayı faditra'ya çok kızgınmış gibi anlaşılmaz şeyler mırıldanan bir adamın sırtına yüklenerek oradan uzağa götürülür. Bir kabaksa, omuzlarda kısa bir mesafeye taşınır, orada öfke ve nefret gösterisiyle yere çalınır."[144] Bir Madagaskarlıya, bir bilici, kanlı bir ölümle öleceğini, fakat belli bir dini tören yapmakla bu yazgısından kurtulabileceğini haber verdi. Başının üzerinde içi kan dolu küçük bir kapla bir boğanın sırtına binecekti; boğanın üzerinde böylece dururken kanı boğanın başına dökecek ve hayvanı bir daha dönemeyeceği bir çöle gönderecekti.[145]

Sumatra'lı Battaların "laneti uçurma" adını verdikleri bir törenleri var. Bir kadın çocuksuzsa, bir sığır başı, bir buffalo ve bir atı temsil eden üç çekirgenin tanrılarına bir kurban verilir. Bundan sonra, lanet, kuşun üzerine düşsün de onunla birlikte uçup gitsin diye dua edilerek bir kırlangıç özgür bırakılır.[146] Yahudiler, bir cüzamlıyı ve cüzamla kirlendiğinden kuşkulanılan evi temizlerken, bir kuş uçururlar.[147] Çin'de Miaotseler arasında, evin en büyük çocuğu yedi yaşına basınca "şeytanı dışarı sürme" adı verilen bir tören yapılır. Baba, saplardan bir uçurtma yapar ve çölde uçmaya bırakır, uçurtma bütün kötülükleri birlikte götürür.[148] Fast'ta çoğu zengin Faslı, cinler ve kötü ruhlar atlar-

[144] Ellis, *History of Madagascar*, i. 422 ve dev.; karş. aynı yerde s.232, 435, 436 ve devamı.

[145] Ellis, *a.g.y.* i. 374; Sibree, *a.g.y.*, s.304; *Antananarivo Annual and Madagascar Magazine*, iii. 263.

[146] Ködding, "Die Batakschen Götter," *Allgemeine Missions-Zeitschrift*, xii. (1185) 478.

[147] Leviticus xiv. 7, 53. Arabistan'da buna benzer bir kullanım için bkz. Wellhausen, *Reste arabischen Heidentumes*, s.156; W. Robertson Smith, *Religion of the Semites*, i.402.

[148] R. Andree, *Ethnographische Parallele und Vergleiche*, s.29 ve devamı.

dan uzak dursun ve erkek domuzun bedenine girsin diye ahırlarında erkek bir yaban domuzu tutarlar.[149] Dyaklar bazı insanların, içlerinde kötü belirtileri etkisizleştirme gücü taşıdıklarına inanırlar. Bunun için de, kötü belirtiler bir çiftçiye ürününün güvenliği konusunda tehlike bildirdiğinde, çiftliğinin ürünlerinden küçük bir kısımını bu akıllı adamlardan birine götürür, adam küçük bir incelemede bulunmak için bunlardan biraz yer, "bu yolla kötü belirtiyi kendi içine almış olur, belirti onun içinde zararsız hale gelir, ve böylece ötekini *Pemali*'nin ya da tabunun lanetinden kurtarmış olur."[150] Travancore'da, bir Raca tehlikeli biçimde hastalanıp da yaşamından umut kesildiğinde, kutsal bir Brahman getirilir, adam Krala sıkıca sarılır ve şöyle söyler: "Ey Kral! Senin bütün günahlarını ve hastalıklarını üzerime alıyorum. Ekselansları çok yaşasın ve mutlu hüküm sürsün." Daha sora günahtaşıyıcı ülkeden uzaklaştırılır ve bir daha dönmesine izin verilmez.[151] Güney Hindistan'da Neilgherry Hills'li Burgher'ler ya da Badaga'lar arasında, bir ölüm olduğunda, ölenin günahları bir buffalonun buzağısına yüklenir. Herkes için aynı olan bir günah çıkarma kalıbı yüksek sesle okunur, sonra buzağı özgür bırakılır, bundan sonra da hiçbir zaman sıradan amaçlar için kullanılmaz. "Bu törendeki düşünce, ölenin günahlarının buzağıya girmesi ya da ölenin suçlarının bağışlanması görevinin ona yüklenmesidir. Dediklerine göre, buzağı hemen ortadan kaybolur, bir daha da haber alınmaz ondan."[152]

Hastalık ve günah yükünü insanın kendisinden bir başkasına, ya da bir hayvan veya şeye aktarma konusunda benzer girişimler, eskil ve çağdaş Avrupa'da da bilinen bir şeydir. Eski çağın mezar yazıcıları, eğer bir adamı akrep sokmuşsa, bir eşeğin sırtına ters binmesini ya da eşeğin kulağına "Beni bir akrep soktu" diye fısıldamasını salık verirdi,

[149] A. Leared, *Morocco and the Moors*, s.301.

[150] J. Perham, "Sea Dyak Religion," *Journ. Straits Branch Royal Asiatic Soc.*'de No.10, s.232.

[151] S. Mateer, *Native Life in Travancore*, s. 136.

[152] H. Harkness, *Singular Aboriginal Race of the Neilgherri Hills*, s.133; Metz, *The Tribes Inhabiting the Neilgherry Hills*, s.78; Jagor, "Ueber die Badagas im Nilgiri-Gebirge," *Verhandl. d. Berlin. Gesell. f. Anthropol.* (1876), s.196 ve dev. Bir ölümden sonra bir boğanın özgür bırakılması töresi konusunda aynı zamanda bkz. Grierson, *Bihar Peasant Life*, s.409; Ibbetson, *Settlement report of the Panipat, Tahsil, and Karnal Parganah of the Karnal District* (Allahabad, 1883) s.137. Son durumda, hayvanın "bir zararlı olması için" özgür bırakıldığı söyleniyor. Belki de ilk düşünce hayvanın yaşayanlardan ölümü alıp götürdüğü düşüncesiydi. Günah fikri ilkel değildir.

her iki durumda da acının adamdan eşeğe aktarılacağını düşünürlerdi.[153] Romalılar, hastalık ateşini geçirmek için hastanın tırnaklarını keser, kesik tırnakları gündoğumundan önce, balmumu ile bir komşunun kapısına yapıştırırlardı; bundan sonra ateş hastadan komşusuna geçerdi.[154] Yunanlılar da benzeri şeyleri yapmış olmalılar; çünkü Platon, ideal devleti için yasalar koyarken, insanlardan, kapılarına ya da ana-babalarının mezar taşlarına yapıştırılmış ya da yol kavşaklarında yerde yatar durumda balmumundan birtakım figürler görünce korkmamalarını beklemenin fazla olduğunu düşünür.[155] Çağdaş Avrupa'da bu tür usullerin sonu yoktur. Örneğin Orkney Adalılar hasta bir adamı yıkayıp suyu bir giriş yerine dökerler, bununla hastalığın hastayı terkedeceğine ve oradan ilk giren kimseye aktarılacağına inanırlar.[156] Bavarialılara göre ateşi geçirmenin bir yolu, bir parça kâğıt üzerine, "Ateş, uzak dur. Ben evde değilim," diye yazmak ve kâğıdı bir kişinin cebine koymaktır. Bundan sonra o kişi ateşe yakalanır, hasta da ateşten kurtulur.[157] Hastayı bir başka tedavi yolu, yaşlı bir ağaçtan kesilen bir dalı hiç konuşmaksızın yere batırmaktır. Böylece ateş dala yapışır, dalı kim yerden sökerse hastalığa o yakalanır.[158] Siğilcelerden kurtulmak istiyorsanız, bir ip alın ve üzerine siğillerinizin sayısı kadar düğüm atın... Sonra ipi bir taşın altına koyun. Taşın üzerine kim basarsa siğilleri o kapar, siz de siğillerinizden kurtulursunuz.[159] Gut hastalığı bir insandan bir ağaca şöyle aktarılır. Hastanın tırnaklarını kesin ve bacağından biraz kıl kopartın. Bir meşe ağacında bir delik açın, tırnak kesiklerini ve kılları bu deliğe koyun, deliği yeniden tıkayın, üzerini inek gübresiyle sıvayın. Eğer üç ay içinde hasta guttan kurtulursa, meşe ağacı almıştır hastalığı.[160] Sıtmanın Flandre'ca tedavi yolu, sabahleyin erkenden bir söğüt ağacına gidip, dallarından birine üç düğüm atmak ve şunları söylemektir: "Sabahlar hayrolsun, İhtiyar,

[153] *Geoponica*, xiii. 9, xv. 1; Pliny, *Nat. Hist.* xxviii. 155. Bu tedaviyi salık verenler sırasıyla Apuleius ve Demokritos'dur. Bu sonuncusu belki de atom filozofu olan Demokritos değildir. Bkz. *Archaeological Review*, i.180, *not*.

[154] Pliny, *Nat. Hist.* xxviii. 86.

[155] Platon, *Laws*, xi.c. 12, s.933 B.

[156] Ch. Rogers, *Social Life in Scotland*, iii. 226.

[157] G. Lammert, *Volkmedizin und medizinischer Aberglaube in Bayern*, s.264.

[158] *A.g.y.* s.263.

[159] Strackerjan, *Aberglaube und Sagen aus dem Herzogthum Oldenburg*, i. 85.

[160] Carl Meyer, *Der Aberglaube des Mittelalters*, s.104.

sıtmayı sana veriyorum, hayırlı sabahlar, İhtiyar," daha sonra geriye dön ve arkana bakmadan kaç.[161] Sunderland'de öksürüğün halen geçerli bir tedavisi, hastanın saçlarını traş etmek ve saçları bir çalılığa asmaktır. Kuşlar saçları yuvalarına taşıyınca öksürüğü de birlikte almış olurlar. Northamptonshire ve Devonshire'da öksürüğü geçirmek için hastanın başından alınan saç iki dilim tereyağlı ekmek arasına konur ve bir köpeğe verilir. Köpek öksürüğe yakalanacak, hastaysa kurtulacaktır.[162] Girit adası Karpatos'ta rahip, hasta bir insanın boynuna kırmızı bir iplik bağlar. Ertesi sabah hastanın arkadaşları ipliği çıkarır ve bir dağ eteğine giderler, orada ipliği bir ağaca bağlarlar, böylece hastalığı ağaca aktardıklarına inanırlar.[163]

"Günah-yeme" diye bilinen eski Gal töresi kötülüğün bir insandan diğerine varsayılan aktarılmasının bir başka örneğidir. Aubrey'ye göre, "Hereford Eyaletinde gömme törenlerinde ölmüş olanın bütün günahlarını üzerine alacak yoksul insanlar kiralamak eski bir Töreydi. Anımsıyorum, onlardan biri, Rosse kentler arası yolu üzerinde küçük bir evde yaşıyordu (ince uzun, çirkin, acınası sefilin biriydi). Yapılan şey şuydu: cenaze evden çıkarılıp Tabuta uzatıldığında, bir Somun ekmek getirilip cenazenin üzerinden Günah-yiyiciye veriliyordu, bir de ağzına kadar bira dolu, akçaağaçtan yapılma bir Mazar-kâsesi (Dedikodu kâsesi) —hepsini içmesi gerekiyordu bunun—, Müteveffanın bütün Günahlarını (ipso facto) üzerine alıp onu (erkek ya da kadın) günahlarının öldükten sonra da arkasından gelmesinden kurtarma karşılığı altı peni de para olarak veriliyordu... Bu törenin bu zamana kadar bütün Gallerde kullanıldığını sanıyorum... Kuzey Gallerde Günah-yiyiciler sık kullanılırdı: fakat orada, bir Kâse Bira yerine, bir kâse süt veriyorlar."[164] 1 Şubat 1714-5 tarihli bir mektuba göre, "babalarımız hâlâ anımsar, Shropeshire'da, Galler'e komşu olan o köylerde, birisi öldüğünde, yaşlı bir ataya (onu böyle çağırırlardı),

[161] Grimm, *Deutsche Mytologie*[4], ii. 979.

[162] Henderson, *Folk-lore of the Northern Counties*, s.143. Aktarma yoluyla hastalık tedavi yollarının bir toplamı, Strackerjan'ın yukarda adı verilen kitabında bulunabilir, i. 85 ve dev.; W.G. Black, *Folk-Medicine*, kesim. ii. Karş. Grimm, *Deutsche Mythologie*, ii. c. 36.

[163] *Blackwood's magazine*, Şubat 1886, s.239.

[164] Aubrey, *Remains of Gentilisme and Judaisme* (Folk-lore Society, 1881), s.35 ve devamı.

ölünün yattığı yere hemen gitmesi haber verilirdi, oraya gider ve evin kapısında dururdu, aileden biri çıkıp ona bir iskemle verirdi. O da yüzü kapıya dönük otururdu iskemlenin üzerine. Sonra bir groat (dört penilik eski bir gümüş para, —*çev.*) verirlerdi ona, alıp cebine koyardı; bir kabuk ekmek yerdi; bir kâse dolusu bira, bir dikişte içerdi. Bunun üzerine iskemleden kalkar, sakin sakin, kendi ruhunu rehine koyduğu göçmüş olan ruhun rahata ve huzura erdiğini bildirirdi. Bunu bir deha olan John Aubrey'den öğrendim."[165] Son zamanlarda Aubrey'nin töreyi anlatışına bazı kuşkular düştü.[166] Bununla birlikte, Llandebie'den pek uzak olmayan bir vadide böyle bir uygulamanın son zamanlara kadar yapıldığı bildiriliyor. Bir örneğinin yaklaşık kırk yıl önce görüldüğü söyleniyor.[167] Aubrey'nin sözleri, Hindistan'daki buna benzer törelere benzerliğiyle destekleniyor. Tanjore Racası 1801'de öldüğünde, kemiklerinden bazıları, ve cesediyle birlikte yakılan iki karısının kemikleri öğütülüp toz haline getirilmiş ve pişirilmiş pirinçle karıştırılarak on iki Brahman tarafından yenmiştir. Ölmüş olan kimsenin günahlarının, bu hizmetleri karşılığı kendilerine bir ödeme yapılan Brahmanların vücuduna geçtiğine inanılıyordu.[168] Raipúr yakınında bir köyde oturan bir Brahman, ölmüş Biláspúr Racasının elinden yemek (pirinç ve süt) yediğini, bunun sonucunda da bir yıllık bir süreyle tahta çıkarıldığını bildirmiştir. Yılın sonunda kendisine hediyeler verilmiş, sınır dışına çıkarılmış ve bir daha oraya dönmesi yasaklanmıştır. Ölü bir insanın elinden yemek yediği için arkadaşları arasında toplumdışı bir kişiydi o.[169] Kángrá yöresindeki dağlık

---

[165] Bagford's letter in Leland's *Collectanea*, i. 76, alıntıyı yapan: Brand, *Popular Antiquities*, ii. 246 ve dev., Bohn basımı.

[166] 13 Kasım 1875 tarihli *Academy*'de, s.505, Mr. D. Silvan Evans, Galler'de hiçbir yerde böyle bir töre tanımadığını bildirdi; Miss Burne de Shropshire'da böyle bir örneğe rastlamadığını söylüyor. Burne ve Jackson, *Shropshire Folk-lore*, s.307 ve devamı.

[167] Bu bildirinin yetkesi Mr. Moggridge diye biri, *Archaeologia Cambrensis*, ikinci dizi, ii. 330. Fakat Mr. Moggridge kişisel bilgisiyle konuşmuyordu, bir cesetin göğsünün üzerine ekmek ve tuz konması uygulamasını "günah-yeme" töresinin hâlâ yaşadığının bir kanıtı olarak kabul ediyor göründüğü için, kanıtlarının sakıntıyla kabul edilmesi gerekir. Sözlerini, *Anthropological Institute*'ün 14 Aralık 1875 tarihli bir toplantısında, biraz belirsiz terimlerle tekrarladı. Bkz. *Journ. Anthrop. Inst.* v. 423 ve devamı.

[168] Dubois, *Moeurs des Peuples de l'Inde*, ii. 32.

[169] R. Richardson, *Panjab Notes and Queries*, i. No. 674'te.

eyaletlerde benzeri bir töreye rastlandığına ve bunun "toplumdışı" bir Brahmanlar kastını ortaya çıkardığına inanılıyor. Chambá'lı bir Ráni'nin gömme töreninde, hizmeti karşılığı para alan bir Brahman, ölünün ellerinden pirinç ve *ghi* yemişti. Daha sonra, Chambá toprakları dışında yakalanan bir yabancıya ölünün pahalı göysileri verilmiş ve oradan uzaklaşması, bir daha da ülkede yüzünü göstermemesi söylenmişti kendisine.[170] Oude'de, bir bebek öldüğünde, doğmuş olduğu odada gömülmesi bir âdetti. Bundan sonraki on üçüncü gün, rahip yiyeceğini bu odada pişirir, yerdi. Bunu yapmakla, bütün günahları üzerine aldığı ve aileyi bunlardan temizlediği varsayılırdı.[171] Türkistan'da Utch Kurgan'da Mr. Schuyler, yaşamını, ölülerin günahlarını üzerine alarak ve bundan böyle hayatını onların ruhları için dua etmeye adayarak kazandığı söylenen bir adam görmüştür.[172]

14 — Kötülüklerin Kovulması

BU ÖRNEKLER kötülüklerin bir başka kişiye, hayvana ya da şeye aktarılması konusundaki ilkel ilkeyi gösteriyor. Verilen örneklerde bu ilke yalnızca bireylerin yararı için uygulanıyor. Ama buna benzer işlemler barbarlar tarafından bütün bir topluluğu bir hamlede bütün sıkıntılarından kurtarmak için uygulanır. Kötülüğün böyle tümüyle ortadan kaldırılmasına götüren kafa yapısı, Mr. Im Thurn'ın diliyle tanımlanabilir, çünkü o yalnızca Guiana Kızılderilileri hakkında yazmış olmasına karşın, tanımlaması çok daha geniş bir alana uygulanabilir. Şöyle diyor: "Yani Kızılderilinin bütün dünyası bu [tinsel] varlıklarla doludur. Bizler, çok güçlü bir zihinsel çabayla, bir anlığına benzeri bir zihinsel duruma dönebilseydik, kendimizi, bir sürü zararlı varlıkla çevrilmiş bulurduk; bunlar sayıca o kadar fazladır ki, sayısız nitelemesi gerçeğin gülünç şekilde gerisinde kalırdı. Dolayısıyla Kızılderilinin karanlık çöktükten sonra kamp ateşinin dışına çıkmak-

[170] *Panjab Notes and Queries*, i. No. 674; ii. No. 559. Bu törelerden bazılarına farklı bir nedenle daha önce değinilmişti. Bkz. cilt 1, s.227.
[171] *A.g.y.* iii. No.745.
[172] E. Schuyler, *Turkistan*, ii.28.

tan korkmasında, ya da buna zorunlu kalınca, hiç olmazsa hangi düşmanlar arasında yürüdüğünü görebilmesi için elinde alevli bir odun parçası taşımasında şaşılacak bir yan yoktur; bazan yerleşme yerinin çevresindeki hava Kızılderiliye birtakım varlıklarla o denli dolu göründüğünde, bir süre için olsun bu varlıklardan bütünüyle kurtulmak için, onları geçici olarak uzaklaştırma gücüne sahip olduğu varsayılan bir Peaiman [büyücü] kullanılmasında da şaşılacak bir yan yoktur.[1] Kötü etkilerden bu türlü genel kurtulmalar, kovulan kötülüklerin maddesiz ve görünmez mi, yoksa maddi bir taşıyıcıda ya da günah keçisinde bedenleşmiş mi olduğuna bağlı olarak iki sınıfa ayrılabilir. Birincisine, kötülüklerin doğrudan ya da dolaysız kovulması denilebilir; ikincisineyse, dolaylı ya da dolayımlı kovulma, ya da günah keçisiyle kovma denilebilir. İlkine vereceğimiz örneklerle başlayalım.

Yeni Gine ile New Britain arasındaki Rook adasında, herhangi bir felaket meydana geldiğinde bütün halk bir araya toplanır, bağırır, lanetler yağdırır, feryat eder ve bu kötülüğün yaratıcısı sayılan şeytanı (Marsâba) kovmak için sopalarla havayı döver. Onu felaketin olduğu yerden denize doğru adım adım sürerler, kıyıya ulaşınca da onu adadan atmak için yeniden bağırıp çağırır, havayı döverler. Şeytan genellikle denize ya da Lottin adasına sığınır.[2] New Britain yerlileri, hastalıkları, kuraklığı, ürün azlığını, kısacası bütün felaketleri, kötü ruhların etkisine yorarlar. Bunun için de zaman zaman, yağmur mevsiminin başlangıcında olduğu gibi birçok kimse hastalanıp öldüğünde, bir bölgede oturanların tümü dallar ve sopalarla silahlanmış olarak ay ışığında tarlalara çıkar, orada sabaha kadar vahşi çığlıklarla tepinir, havayı döver, bunun kötülükleri uzaklaştıracağına inanırlar.[3] Bir dizi felaket ya da ciddi bir salgın hastalık bir köye uğradığında, Celebes'li Minahasalar, suçu, köyü rahatsız eden ve oradan kovulması gereken şeytanların üzerine atarlar. Bunun için de, erkek, kadın, çocuk bütün halk, bir sabah erkenden evlerini terkederler, ev eşyalarını da yanlarına

[1] E.F. im Thurn, *Among the Indians of Guiana*, s. 356.

[2] Paul Reina, "Ueber die Bewohner der Insel Rook", *Zeitschrift für allgemeine Erdkunde*, N.F. iv. 356.

[3] R. Parkinson, *Im Bismarck-Archipel*, s. 142.

alarak, köyün dışında bir yere kurulmuş olan geçici kulübelerine yerleşirler. Burada kurbanlar sunarak ve son tören için hazırlanarak günlerce kalırlar. Sonunda, bazıları maske takmış, ötekilerse yüzlerini karaya boyamış erkekler, hepsi de kılıçlar, tüfekler, mızraklar ya da süpürgelerle silahlanmış olarak, terkedilmiş köye dikkatle ve sessizce girerler. Sonra rahibin verdiği bir işaret üzerine sokaklarda delicesine koşarlar, (topraktan yukarda direkler üzerine yapılmış olan) evlerin içine, altına girerler, kötülükleri kovmak için bağırırlar, evlerin duvarlarına, kapılarına, pencerelerine vururlar. Bundan sonra, rahipler ve halkın geriye kalanı kutsal ateşle gelirler, ellerinden ateşleri bırakmadan her evin çevresinde dokuz kez, eve çıkan merdivenin çevresindeyse üç kez dolanırlar. Bundan sonra ateşi mutfağa götürürler, ateşin, orada üç gün devamlı olarak yanması gerekir. Şeytanlar, kötülükler uzaklaşmıştır artık, sevinçse büyük ve ortaktır.[4] Halmahera'lı Alfoerler salgın hastalıkları, bunları başka köylerden getirip bırakan şeytana yorarlar. Bunun için de, büyücü, köyü hastalıktan kurtarmak için şeytanı kovalar. Bütün köylülerden pahalı bir giysi alır ve onu dört kap üzerine koyarak ormana götürür ve şeytanın bulunduğu varsayılan bir yere bırakır. Sonra aşağılayıcı sözlerle şeytana orayı terketmesini buyurur.[5] Yeni Gine'nin güneyinde Anahtar Adalarında, bir hastalık ortaya çıktığında, halk kıyıya bir iskele kurar ve üzerini et ve içecekle doldurur. Sonra papaz herkesin önünde, hastalığa neden olan ruhları lanetler, bunun üzerine halk, kaçak köleler gibi, son hızla köye koşar.[6]

Nias adasında, bir adam ciddi şekilde hastalandığında ve öteki ilaçlar bir işe yaramadığında, büyücü, hastalığa neden olan şeytanı kovalamak için ortaya çıkar. Evin önüne bir direk dikilir, direğin tepe-

---

[4] [P.N. Wilken], "De godsdienst en godsdienstplegtigheden der Alfoeren in de Minahassa op het eiland Celebes", *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, Aralık 1849 s.392-394; aynı yerde, "Bijdragen tot de kennis van de zeden en gewoonten der Alfoeren in de Minahassa, "*Mededeelingen v.w. het Nederland. Zendeling-genootsch.* vii. (1863) 149 ve dev.; J.G.F. Reidel, "De Minahasa in 1825," *Tijdschrift voor Indische Taal-Land en Volkenkunde*, xviii. (1872), 521 ve dev. Wilken'in ilk ve tam anlatısı Graafland'ın *De Minahassa* adlı yapıtında yeniden basılmıştır, i.117-120.

[5] Riedel, "Galela und Tobeloresen," *Zeitschrift f. Ethnologie*, xvii. (1885) 82'de; G.A. Wilken, *Het Shamanisme bij de Volken van de Indischen Archiepel*, s.58.

[6] Riedel, *De sluik - en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, s.239.

sinden evin çatısına, palmiye yapraklarından yapılma bir ip gerilir. Sonra büyücü bir domuzla birlikte çatıya çıkar, domuzu orada öldürür ve çatıdan yere yuvarlar. Domuzu yakalamak için acele eden şeytan hemen palmiye yapraklarından ipe tutunup kendini aşağı bırakır, büyücünün çağırdığı bir iyi ruh ise şeytanın bir daha çatıya tırmanmasını engeller. Eğer bu çare de bir işe yaramazsa, evde başka şeytanların da yuvalandığına inanılır. Bunun için hep birlikte kovalanması gerekir bunların. Evdeki bütün kapılar ve pencereler kapatılır, yalnızca çatıda bir tek çatı penceresi bırakılır. Eve kapanmış erkekler, gong sesleri ve davul tamtamlarına uygun olarak kılıçlarını sağa sola savururlar. Bu saldırılardan dehşete düşen şeytanlar çatı penceresinden kaçarlar, palmiye yapraklarından yapılma ipten kayarak ortadan kaybolurlar. Çatıda bir teki dışında bütün kapı ve pencereler kapalı olduğu için, şeytanlar tekrar eve giremezler. Herhangi bir hastalık durumunda yapılan şeyler de buna benzer. Biri dışında bütün köye giriş kapıları kapatılır; herkes yüksek sesle bağırır, her gong, her davul çalmaya başlar, her kılıç savurulur. Böylece şeytan dışarı sürülür, bundan sonra son kapı da arkalarından kapanır. Bundan sonraki sekiz gün boyunca köy bir kuşatma altında tutulur, içeriye kimse sokulmaz.[7] Bir Burma köyünde kolera baş gösterdiğinde, güçlü kuvvetli erkekler çatılara tırmanır, bambular ve sopalarla çatıları döverler, o sırada nüfusun geriye kalanı, genç, yaşlı, aşağıda durup davullara vurur, borular çalar, bağırır çağırır, gürültü yapmak için döşemeleri, duvarları, tavaları, vb. döverler. Üç gece üst üste tekrarlanan bu gürültü patırtının kolera cinlerini kovmada çok etkili olduğu düşünülür.[8] Güney Doğu Hindistan'da Kumiler arasında ilk kez çiçek hastalığı ortaya çıktığında, bunun Arracan'dan gelmiş bir cin olduğunu düşündüler. Köyler kuşatma altına alındı, kimsenin içeri girmesine ya da dışarı çıkmasına izin verilmedi. Bir maymun yere çarpılarak öldürüldü ve vücudu köyün girişine asıldı. Nehirden alınan ufak çakıl taşlarıyla karıştırılan

[7] Nieuwenhuisen en Rosenberg, *Verslag omtrent het eiland Nias*, s. 116 ve dev.; Rosenberg, *Der Malayische Archipel*, s.174 ve dev. Karş. Chatelin, "Godsdienst en Bijgeloof der Niassers," *Tijdschrift voor Indische Taal-Land-en Volkenkunde*, xxvi. 139. Dyaklar da şeytanı hastalık bulunan bir evden kılıçlarının ucuyla dışarı sürer. Bakz. Hupe, "Korte verhandeling over de. godsdienst, zeden, enz. der Dajakkers" *Tijdschrift voor Neêrland's Indië*, viii. (1846) dl. iii. s.149.

[8] Forbes, *British Burma*, s.233; Shway Yoe, *The Burman*, i.282, ii. 105 ve dev.; Bastian, *Die Völker des östlichen Asien* ii.98.

kanı evlerin üzerine serpildi, her evin eşiği maymunun kuyruğuyla süpürüldü ve oradan gitmesi için şeytana yakarıldı.[9] Gine'de Büyük Bassam'da Fransız gezgin Hecquard, kadınları kısırlaştırdığına inanılan kötü ruhun kovuluşuna tanık oldu. Anne olmak isteyen kadınlar, fetişe, şarap-kapları ve çocuklarını emziren kadınları temsil eden heykelcikler sundular. Daha sonra fetiş kulübesinde toplandılar, rahip üzerlerine rom serpti, o sırada genç erkekler kötü ruhu kovmak için tüfekleriyle ateş ediyor, kılıçlarını savuruyorlardı.[10] Bir Huron köyünde hastalık başgösterip de başvurulan bütün çareler boşa çıktığında, Kızılderililer, *Lonouyroya* adını verdikleri bir tören yaparlardı: "dediklerine göre, kasabadan ve köyden, beden ve kafaca acısını çektikleri bütün rahatsızlıklara ve halsizliklere neden olan, bunları çeken ve dışardan getiren şeytanları ve kötü ruhları kovmak için başlıca buluş ve en uygun yoldu bu." Buna göre, bir akşam erkekler deliler gibi köyün çevresinde koşmaya başlar, çadırlarda önlerine ne çıkarsa kırar geçirirlerdi. Yollara ateş ve yanar odun parçaları atar, bütün gece hiç durmadan, dinlenmeden bağırarak, şarkılar söyleyerek koşarlardı. Sonra her biri bir şey, bir bıçak, bir köpek, deri ya da ne olursa bir şey hayal ederdi, sabah olunca da çadır çadır dolaşır, hediye isterlerdi. Hayal ettikleri o özel şey kendilerine verilinceye kadar hediyeleri sessizce alırlardı. O şey verilince bir çığlık atarlar ve orada bulunan herkesin kutlamaları arasında kulübeden, çadırdan dışarı fırlarlardı. Hayal ettikleri şeyleri alanların sağlığının güvende olduğuna inanılırdı; içlerinden geçirdikleri şeyi alamayanlarınsa yazgılarının mühürlü olduğu düşünülürdü.[11]

Bu tür törenler, arasıra yapılırken zamanlı olmaya doğru gider.

---

[9] *Lewin, Wild tribes of South-Eastern India*, s.226.

[10] Hecquard, *Reise an die Küste und in das Innere von West Afrika*, s.43.

[11] Sagard, *Le Grand Voyage du Pays des Hurons*, s.279 ve dev. (195 ve dev. Paris basımı). *Relations des Jésuites*'le karşılaştır, 1639, 88-92 (Kanada yeniden basımı), oradan anlaşıldığına göre her erkek düşündeki nesneyi bir bilmece şeklinde istiyordu, dinleyenler de onu çözmeye çalışıyordu. Bilmecelerin bir boşinansal uygulama olarak ortaya atılması pek seyrek değildir. Belki de bilmeceler daha ilk zamanlarda bir tür kehanetti. Karş. Vambery, *Das Türkenvolk*, s.232 ve dev.; Riedel, *De sluik-en kroesharige rassen...* s.267 ve dev. Bolang Mongondo'da (Celebes) köyde bir ölü olduğu zamanlar dışında hiç bilmece sorulmaz. N.P. Wilken ve J.A. Schwarz, "Allerlei over het land en volk van Bolaäng Mongondou," *Mededeelingen van wege het Nederlandsch. Zendelinggenootschap*, xi. (1867) s.357.

İnsanlar yaşama yeniden başlayabilsin, çevrelerinde ne zamandır toplanmakta olan bütün kötü etkilerden kurtulabilsin diye belli zamanlarda, genellikle yılda bir kez, kötü ruhlardan genel bir kurtuluş, istenilir bir şey durumuna gelir. Avustralya zencilerinden bazıları yılda bir kez ölülerin hayaletlerini topraklarından kovarlar. Rahip. W. Ridley, Barwan nehrinin her iki kıyısında yapılan törenlere tanıklık etmiştir. "Gençlerden, yaşlılardan oluşan yirmi kişilik bir koro şarkı söylüyor, bumeranglarla da tempo tutuyorlardı... Birden, bir ağaç kabuğunun altından, vücudu kille beyaza boyanmış bir adam fırladı, başına ve yüzüne kırmızı sarı çizgiler çizilmişti, başının üzerinden altmış yetmiş santimetre yukarda bir sopaya bir demet tüy tutturulmuştu. Tam yirmi dakika, gözünü yukarı dikmiş öylece sessiz kaldı. Kenarda duran bir yerli onun, ölmüş insanların hayaletlerini aradığını söyledi bana. Sonunda yavaşça hareket etmeye başladı, az sonra bütün hızıyla ileri geri koşuyor, bize görünmeyen bazı düşmanları kovuyormuş gibi elindeki dalı sallıyordu. Bu pandomimin tam bittiğini sandığım sırada, buna benzer bir şekilde süslenmiş on adam daha birden ağaçların arkasından belirdi, ve bütün grup gizemli saldırgan hareketlerle hızlı bir kavgaya girişti... Sonunda, bütün güçlerini ortaya koydukları bazı hızlı manevralardan sonra, bütün gece ve gün doğumundan sonra da birkaç saattir sürdürdükleri bu heyecanlı çabadan vazgeçtiler: hayaletlerin on iki aylığına uzaklaştırılmış olduğuna emin gibiydiler. Aynı töreni nehir boyunca her durakta yapıyorlardı, bunun yıllık bir töre olduğu söylendi bana"[12]

Yılın belli mevsimleri şeytanların genel bir kovuluşuna uygun anlar olduklarını doğal bir şekilde gösterirler. Böyle bir an, Kuzey kışının bitimine doğru, güneş haftalar hatta aylarca yokluktan sonra yeniden ufukta belirdiğinde ortaya çıkar. Buna göre, Alaska'nın ve yaklaşık olarak Amerika'nın en kuzeydeki ucu Point Barrow'da Eskimolar güneşin tekrar belirdiği anı, zararlı ruh Tuna'nın her evden kovalanması zamanı olarak seçerler. Bu törene, kışı Point Barrow'da geçirmiş olan Birleşik Devletler Kutup Yolculuğu üyeleri birkaç yıl önce tanık olmuşlardı. Meclis binası önünde bir ateş yakıldı, her

[12] Rahip W. Ridley, J.D.Lang'ın *Queensland*'inde, s.441'de; Karş. Ridley, *Kamilaroi*, s.149.

iglu'nun (Eskimo evi) girişine yaşlı bir kadın nöbetçi kondu. Genç kadınlar ve kızlar ellerindeki bıçakları yatak altlarına ve geyik derilerine şiddetle sokarak ve Tuna'ya *iglu*'yu terketmesini söyleyerek ruhları teker teker *iglu*'lardan dışarı sürerlerken erkekler dışarda meclis ateşi çevresinde toplanmıştı. Onun her köşe ve bucaktan dışarı sürülmüş olduğunu anlayınca, onu döşemedeki deliğe doğru ittiler ve bağırışlar ve çılgınca hareketlerle açık havaya kovaladılar. Bu arada *iglu*'nun girişindeki yaşlı kadın, onun dönüşünü önlemek için elindeki uzun bıçakla havayı dövüp duruyordu. Her grup, ruhu ateşe doğru sürüyor, onu ateşin içine girmeye çağırıyordu. Bu sıra herkes ateşin çevresinde bir yarım çember oluşturmuştu, önde gelen erkeklerden birçoğu ruha karşı belli suçlamalar yapıyordu; ve her biri konuştuktan sonra ruhu kendini terketmeye ve ateşe girmeye çağırarak, giysilerini şiddetle çırpıyordu. Şimdi iki adam, kuru sıkı doldurulmuş tüfekleri ellerinde ileri doğru çıkmıştı, bir üçüncüsüyse bir kap dolusu sidik getirdi ve ateşin üzerine döktü. Aynı zamanda, adamlardan biri ateşe doğru bir atış yaptı; bir buhar bulutu yükselirken ikinci atış yapıldı ateşe, şimdilik Tuna'nın işi bitmişti.[13] Sonbaharda, sert rüzgârlar kudururken, Baffin Land Eskimoları, dişi ruh Sedna'nın aralarında olduğunu düşünürler, onu dışarı sürmek için en güçlü büyücü kullanılır. Döşemenin ortasındaki bir deliğin yanına, ayıbalığı derisinden bir ip kangal yapılır. Büyücü, sol elinde bir ayıbalığı mızrağı tutarak döşemedeki deliği gözler. Bir başka büyücü, kulübenin gerisinde otururak Sedna'yı oraya çekmek için şarkılar söyler. Kulübenin altından yaklaştığı işitilir. Deliğe geldiğinde büyücü zıpkınıyla vurur ona ve oltaya kalama verir. Bunun ardından şiddetli bir mücadele başlar, ama sonunda Sedna kendi ülkesi olan Adlivun'a sıvışır. Bu iş zekice yapılır. Zıpkın delikten dışarı çekildiğinde üzeri kanlıdır, döşemenin altından Sedna'nın hızlı hızlı soluk alışı belirgin bir şekilde işitilir.[14]

Iroquoi'ler yeni yılı Ocak Şubat ya da Mart ayında (zamanı değişir) Huron'ların özel durumlarda yaptıklarına benzer bir "düşler şenliği" ile açardı.[15] Törenler günler, hatta haftalarca sürer, bir tür Satur-

[13] *Report of the International Polar Expedition to Point Barrow, Alaska* (Washington 1885), s.42 ve dev.

[14] Franz Boas, "The Eskimo," *Proceedings and Transactions of the Royal Society of Canada for 1887*, cilt v. (Montreal, 1888),. ii. Bölüm, s. 36 ve devamı.

[15] Bkz. s. 153.

nalia (Satürn bayramı) oluştururdu. Değişik şekillerde kılık değiştirmiş erkekler ve kadınlar, karşılarına ne çıkarsa ezerek, savurarak çadır çadır dolaşırdı. Genel bir izin zamanıydı bu; insanların akıllarının başlarında olmadığı, bu yüzden de yaptıklarından sorumlu olmadıkları varsayılırdı. Bunun için de, birçok kişi, bazılarına eski hesapları ödetmek için güzel bir fırsat bulurdu bu günlerde: kötü kişilere dayak atar, buzlu suya batırır, üzerlerine pislik ya da kızgın kül dökerdi. Bazıları yanan odunlar ya da közler alır, karşılarına ilk çıkan insanın kafasına atardı. Bu cezalardan kaçmanın tek yolu onların ne düş gördüklerini kestirmekti. Şenliğin bir gününde, kötü ruhları köyden sürme töreni yapılırdı. Yabanıl hayvan postlarına bürünmüş, yüzleri iğrenç maskelerle örtülü, ellerine kaplumbağa kabuğu geçirmiş erkekler korkunç sesler çıkararak kulübeden kulübeye dolaşırdı; her kulübede ateşten bir parça alır, közleri ve külleri elleriyle odaya saçarlardı. Şenlikten önce yapılan genel günah itirafları belki de kötü etkilerin el birliğiyle kovuluşuna bir hazırlıktı; insanları bir araya toplayıp dışarı sürülecek tinsel yüklerinden soymanın bir yoluydu bu. Bu Yeni Yıl şenliği, başlangıçtaki kargaşalığı biraz kırpılmış da olsa, puta tapan bazı Iroquoi'ler tarafından hâlâ kutlanmaktadır. Bugün törenlerde dikkati çeken bir şey, Beyaz Köpek kurbanıdır, fakat bunun şenliğe nispeten çağdaş zamanlarda eklenmiş olduğu sanılıyor, ve törenlerin en eski tanımlamalarında geçmiyor. Buna daha sonra döneceğiz.[16] Cherokee Kızılderililerinin yıllık büyük bir şenliği, Kefaret, "Birbirine Sarılma", ya da Arınma şenliğiydi. "Sonbaharda ilk yeni ayın hemen sonrasında, bir sürü sert tören, oruç, yıkanmalar ve arınmalarla kutlanırdı. Şenliğin en önemli görevlileri arasında yedi büyücü ya da yıkayıcı vardı, bunların görevi, olayların belli bir aşamasında, kötülüğü uzaklaştırmak ve kasabayı arıtmaktı. Her biri elinde bir beyaz çınar dalı taşırdı. 'Önder, arkasında adamlarıyla ulusal yedigenin çevresinde yürür, batıdaki hazine dairesine ya da dükkana gelince, ellerindeki çubuklarla

[16] Charlewoix, *Histoire de la Nouvelle France*, vi. 82 ve dev. Timothy Dwight, *Travels in New England and New York*, iv., 201 ve dev.; L.H.Morgan, *League of the Iroquois*, s.207 ve dev.; Mrs. E.A. Smith, "Myths of the Iroquois," *Second Annual Report of the Bureau of Ethnology* (Washington, 1883), s.112 ve dev.; Horatio Hale, "Iroquois sacrifice of the White Dog," *American Antiquarian*, vii. 7 ve dev.; W.M. Beauchamp, "Iroquois White Dog feast," aynı yapıt, s.235 ve devamı.

çatıların çıkıntılarını döverlerdi. Daha sonra önder, arkasında adamlarıyla, şarkı söyleyerek başka bir eve gider, her ev arınıncaya kadar aynı töreni tekrarlardı.' Bu tören, şenliğin devamınca gündüzleri tekrarlanırdı. Yıkanma sırasında suya girerler ve eski giysilerini akıntıya bırakırlardı, bununla kirliliklerinin uzaklaştırıldığını varsayarlardı."[17]

Peru'lu İnkalar eylül ayında Situa adı verilen bir şenlik yaparlardı; şenliğin amacı, başkentten ve yöresinden bütün hastalık ve dertleri sürmekti. Şenlik, yağmurlar bu sırada başladığı ve genel olarak ilk yağmurlarla birlikte birçok hastalık baş gösterdiği için eylüle rastlıyordu. Halk, şenliğe bir hazırlık olarak, sonbahar ılımından sonraki ayın ilk gününde oruç tutardı. Gündüzleri oruç tutup, gece olunca, mısır unundan kaba bir hamur pişirirlerdi. Bu hamur iki türden yapılırdı. Biri, beş-on yaş arasındaki çocukların kanıyla yoğrulurdu, kan ise çocukların kaşlarının arası kanatılarak alınırdı. Bu iki tür hamur, kullanış amaçları farklı olduğu için ayrı ayrı pişirilirdi. Şöleni kutlamak için her aile en yaşlı erkek kardeşin evinde toplanırdı; yaşlı erkek kardeşleri olmayanlarsa kendilerinden yaşlı akrabalarının evine giderdi. Aynı gece, gündüz oruç tutmuş olanlar, kanla yoğrulmuş hamurdan bir parça alıp başlarına, yüzlerine, göğüslerine, omuzlarına, kol ve bacaklarına sürerek yıkanırlardı. Bunu, hamur bütün hastalıklarını alıp götürsün diye yaparlardı. Bundan sonra, ailenin başı evin eşiğini aynı hamurla yağlar, kalanını, evdekiler yıkanabilsinler, vücutlarını temizleyebilsinler diye orada bırakırdı. Bu arada Baş Rahip, Güneşin tapınağında aynı törenleri yapardı. Güneş doğar doğmaz, bütün halk tapınır ve bütün kötülükleri kentin dışına çıkarması için tanrıya yakarırdı; bundan sonra da kansız yoğurulmuş hamurla oruçlarını bozarlardı. Herkes Güneşe bir tek insan olarak tapınabilsin diye belli bir saatte yapılan tapınma ve oruç bozmadan sonra, kral kanından gelen bir İnka, zengin giysileri, vücuduna sarılmış mantosu ve elinde bir mızrakla, Güneşin habercisi olarak kaleden çıkardı. Mızrak, ucundan sapına kadar altın halkalarla tutturulmuş çeşitli renklerden tüylerle süslenirdi. Kaleden büyük meydanın ortasına ulaşıncaya kadar, mızrağını sallayarak yokuş aşağı koşardı, *chicha* kurbanı için

[17] Squier'in Bartram'ın *Creek and Cherokee Indians* adlı yapıtı üzerine notları, s.78 Mr. Payne'in el yazmasından. Bkz. s.77 *not*.

kullanılan, çeşmeye benzer altından vazo orada bulunurdu. Burada kral kanından gelen, her biri, elinde mızrağı, koşmak için mantosu vücuduna sarılı durumda dört İnka daha onu beklemektedir. Haberci kendi mızrağıyla onların mızraklarına dokunur ve onlara Güneş'in, habercileri olarak kendilerine kötülükleri kent dışına sürmelerini buyurduğunu söylerdi. Bundan sonra dört İnka birbirinden ayrılır ve kentin dışına, dünyanın dört bölgesine götüren dört krallık yolundan aşağı koşmaya başlardı. Onlar koşarken, büyük küçük bütün insanlar kendi evlerinin önüne gelirdi, büyük sevinç ve mutluluk çığlıkları arasında, sanki toz çırpıyorlarmış gibi giysilerini çırpar, bir yandan da şöyle bağırırlardı: "Kötülükler gitsin. Bu şenlik bizimle ne kadar mutlu. Ey, her şeyin yaratıcısı, bir yıla daha yetişmemize izin ver de, böyle bir şenlik daha görelim." Giysilerini çırptıktan sonra ellerini başlarına, yüzlerine, kol ve bacaklarına sürerlerdi, yıkanıyormuş gibi. Bütün bunları, kötülükler evlerini terketsin, Güneşin habercileri onları kentin dışına sürebilsin diye yaparlardı. Bunlar yalnızca İnkaların koştuğu sokaklarda değil, aynı zamanda kentin bütün mahallelerinde de yapılırdı. Ayrıca, İnka da içlerinde, herkes dans eder, hastalıklarının içlerinden dışarı çıkacağını söyleyerek nehirlerde, pınarlarda yıkanırdı. Sonra iplerle bağlanmış saplardan yapılan büyük meşaleleri alırlardı. Bunları yakıp, "Bütün felaketler gitsin" diyerek meşaleleri birbirine vurarak elden ele geçirirlerdi. Bu arada koşucular mızrakları ellerinde kentin dışında çeyrek fersah koşarlar, orada dört başka İnkayı kendilerini bekler bulurlardı, bunlar mızrakları onlardan alıp koşuyu sürdürürdü. Böylece mızraklar yedek koşucular tarafından beş altı fersah taşınmış olurdu, bunun sonunda koşucular kendileriyle birlikte mızraklarını da nehirlerde yıkar, bunları, kovulmuş olan kötülükler geriye dönmesin diye bir sınır işareti şeklinde yere dikerlerdi.[18]

[18] Garcilasso de la Vega, *Royal Commentaries of the Yncas*, pt. i. vii. Kitap, 6. Bölüm, cilt ii. s.228 ve dev. Markham' ın çevirisi; Molina, "Fables and Rites of the Yncas," *Rites and Laws of the Yncas* (Hakluyt Society, 1873), s.20 ve dev.; Acosta, *History of the Indies*, V. Kitap, 28. Bölüm, cilt ii. s.375 ve dev. (Hakluyt Society, 1880). Garcilasso'nun ve Molina'nın bu anlattıkları birbirinden biraz ayrı, fakat Molina'nın şu cümlesiyle açıklanabilir bu: "Duruma göre, törenlerin sayısını bir yıl artırır, öteki yıl eksiltirlerdi." Molina, şenliği Ağustosa, Garcilasso ve Acosta ise Eylüle rastlatıyor. Garcilasso'ya göre Cuzco'da yalnızca dört koşucu vardı; Molina'ya göreyse dört yüz. Acosta'nın söyledikleri çok kısa. Metinde verilen tanımda özellikler birbirine uyar göründükleri yerlerde her üç anlatımdan alınmıştır. 6.

Gine'li zenciler her yıl kötülükleri bir sürü törenle bütün kasabalarından kovarlar. Altın Sahili'nde Axim'de bu kovma işinden önce sekiz günlük bir oruç olur, bu süre içinde sevinç ve neşe egemendir, "tam bir hiciv özgürlüğüne izin verilir, dedikodular, rezaletler ayyuka çıkar, herkes astlarının olduğu kadar üstlerinin de bütün hatalarını, alçaklıklarını ve sahteciliklerini, hiçbir ceza korkusu duymadan ya da en ufak bir engelleme olmadan açık açık söyler." Sekizinci gün, acı çığlıklarla ardından koşarak, sopalarla, taşlarla, ellerine ne geçirmişlerse onunla döverek şeytanı dışarı sürerler. Kasabadan yeteri kadar uzağa sürdükten sonra, hepsi birlikte geri döner. Şeytan böylece yüzden fazla kasabadan aynı zamanda sürülmüş olur. Şeytanın bir daha evlerine dönmeyeceğinden emin olmak için, kadınlar tahtadan ve topraktan yapılmış bütün kaplarını "bütün kirinden ve kötülüğünden arındırmak amacıyla" yıkayıp, ovarlar.[19] Quorra Nehri kıyısında Omitsha'da Mr. J. C. Taylor, zencilerin Yılbaşı Günü kutlamalarına tanıklık etmiştir. 20 Aralık 1858'e rastlamıştı bu tanıklık. Her aile, elinde yanar bir odunla evinden sokağa çıktı ve bunları fırlattı, eve dönerlerken de şöyle bağırıyorlardı: "Yeni yılın tanrıları! Yeni yıl döndü dolaştı yine geldi." Mr. Taylor şunları ekliyor: "Törenin anlamı şu gibime geliyor: ateş eski yılı bütün üzüntüleri ve kötülükleriyle birlikte uzağa sürmek ve yürekten bir kabulle yeni yılı karşılamak içindir."[20] Bütün Abyssinia şenliklerinden en büyük tantanayla kutlananı Mascal ya da Cross şenliğidir. Şenlik arifesinde, hiç kuşkusuz, bizim üzerinde durmakta olduğumuz töreler sınıfına ait olan bir tören yapılır. Gün batımında bütün büyük evlerden yaylım ateşi açılır. "Sonra herkes kendine bir meşale bulur ve gecenin erken saatlerinde şenlik ateşleri yakılır, insanlar ellerinde meşaleleriyle kasabanın içinde dolaşırlar. Evlerinin içinden de geçerler, kaybettikleri bir şeyi arıyorlarmış gibi koridorda her karanlık köşeye, sedirlerin altına, ahırlara, mutfağa vb. yerlere ışık tutarak bağırırlar: 'Akho, akhoky! ıspanağı dışarı kov, etli çorbayı içeri al; Mascal geldi!...' Bundan sonra oyun oynarlar, birbirlerine takılırlar, meşaleleriyle dürterler birbirlerini."[21]

[19] Bosman'ın "Guinea,"sı, Pinkerton'un, *Voyages and Travels*'ında, xvi. 402. Karş. Pierre Bouche, *La Côte des Esclaves*, s.395.

[20] S. Crowther ve J.C. Taylor. *The Gospel on the Banks of the Niger*, s.130.

[21] Mansfield Parkyns, *Life in Abyssinia*, s.285 ve devamı.

Kötülüklerin yıllık dışarı sürülme günü bazan da tarım mevsimlerine göre saptanır. Kuzey Doğu Hindistan'lı Ho'lar arasında yılın büyük şenliği, Ocak ayında kutlanan harman sonudur, ambarlar tahılla doludur, insanlarsa, onların deyimiyle kötülüklerle doludur o zaman. "Garip bir düşünceleri var: Bu dönemde erkekler ve kadınlar kötü, çirkin arzularla öyle doludur ki, kişinin güvenliği için, tutkuların dizginlerini bir süre için boş bırakarak islim boşaltmak mutlaka gereklidir." Törenler, köyün tanrısına ikisi mutlaka kara olan üç kümes hayvanı kurban etmekle başlar. Bunların yanında Palás ağacının çiçekleri, pirinç unundan yapılmış ekmek ve susam tohumları da sunulur. Bunları köyün rahibi sunar ve başlamak üzere olan yıl içinde onların ve çocuklarının bütün felaketlerden ve hastalıklardan korunması, mevsiminde yağmur ve iyi ürün alabilmeleri için dua eder. Bazı yerlerde ölmüşlerin ruhları için de dua edilir. Bu sırada oranın kötü bir ruh tarafından rahatsız edildiği varsayılır, ondan kurtulmak için erkekler, kadınlar ve çocuklar, ellerindeki sopaları savurarak, delice şarkı söyleyerek, yüksek sesle bağırarak, kötü ruhun kaçmış olduğundan emin olana kadar alay halinde köyün her yanını köşe bucak dolaşırlar. Sonra da hemen arkasından gelecek delice işret âlemine uygun bir duruma gelinceye kadar yiyerek, pirinç-birası içerek kendilerinden geçerler. Şenlik artık "tam bir Satürn bayramı olur: hizmetliler efendilerine karşı görevlerini, çocuklar ana-babalarına, erkekler karılarına karşı saygıyı, kadınlar bütün utanma, incelik ve kibarlık kurallarını unuturlar; öfkeli Bakhalar olurlar." Ho'lar genellikle sessiz ve çekingen, kadınlara karşı terbiyeli ve nazik insanlardır. Fakat bu şenlik süresince, "doğaları geçici bir değişmeye uğrar sanki. Oğullar ve kızlar ana-babalarına, onlar da çocuklarına kaba bir dille söver, sayar; erkekler ve kadınlar sevişme isteklerine kendilerini bırakarak neredeyse hayvanlaşırlar." Ho'ların erkek yakınları ve komşuları olan Mundariler de, şenliği buna çok benzer biçimde kutlar. "Tam bir Satürn bayramına benzer bu şenlik, çünkü bu şenlikte efendileri ırgatlara şölen verir, kendilerine seslenmede sınırsız bir özgürlük tanırlar onlara. Harman sonu şenliğidir bu; bir yıllık yorucu çalışmanın son buluşu ve her şeye yeniden başlamadan önce verilen küçük bir soluklanma."[22]

Ho'lar ve Mandarinler arasında olduğu gibi bazı Hindukuş kabile-

[22] Dalton, *Ethnology of Bengal*, s. 196 ve devamı.

leri arasında da kötülüklerin kovulması hasattan sonra olur. Sonbaharın son ürünü de ambara alınınca, bütün kötü ruhların ambarlardan dışarı sürülmesi gerekli görülür. *Mool* adı verilen bir tür etli yemek yenir ve ailenin başı ağızdan dolma tüfeğini alır ve döşemeye ateş eder. Sonra dışarı çıkarak barutluğunda barut bitinceye kadar tüfeğini doldurur ve ateş eder, bu sırada komşular da aynı şeyi yapmaktadır. Ertesi gün eğlenceyle geçer. Chitral'de bu şenliğe "şeytan-kovma" denir.[23] Öte yandan Hindistan Khondları kötülükleri hasat zamanı değil ekim zamanı kovarlar. Bu sırada, her şekildeki bereket ve kazanç tanrısı olan Pitteri Pennu'ya taparlar. Şenliğin ilk gününde, birkaç sopa üzerine tutturulmuş, tekerlek yerine bambu yuvarlakları üzerine bağlanmış sepetten, kaba bir araba yaparlar. Rahip bu arabayı önce kabilenin soydan gelen başkanının evine götürür, tarımla ilgili bütün törenlerde öncelik hep ona verilir. Bu evde her tohumdan bir parça ve biraz da tüy alır. Daha sonra arabayı köydeki öteki evlere götürür, her ev aynı şeylerle katkıda bulunur. Araba, son olarak yolda birbirine vuran, ellerindeki uzun sopalarla havayı şiddetle döven köyün bütün delikanlılarının eşliğinde köyün dışında bir tarlaya götürülür. Bu şekilde köyün dışına taşınan tohuma, "kötü ruhların, ekin bozucularının" payı denir. "Bunların arabayla birlikte dışarı sürüldüğü kabul edilir; araba ve içindekiler onlara bırakılınca, geri kalan tohuma karışmak için bir özürleri kalmamıştır artık." Ertesi gün her ev halkı, o yılın ürünü üzerinde bir domuz öldürür, ve Pitteri Pennu'ya dua eder. Yaşlılar kesilen domuzlardan bir şölen çeker kendilerine. Gençler bu şölene alınmaz, fakat şölenden dönen yaşlıların yolunu kesmek ve cangıl yemişleriyle taşlama hakkından yararlanırlar onlar da. Üçüncü günün sonunda kabilenin soy başkanı dışarı çıkar ve tohumunu eker, bundan sonra geriye kalanlar da aynı şeyi yapabilir.[24]

Java'nın doğusunda bir ada olan Bali'de, şeytanları yılın belli zamanlarında büyük ölçüde kovma törenleri yapılır. Kovma için seçi-

[23] Biddulph, *Tribes of the Hindoo Koosh* s.103.

[24] W.Macpherson, *Memorials of Service in India*, s.357 ve dev. Bu örnek, şeytanlar arabanın üzerinde dışarı atıldığ için daha çok dolaylı kovmalar sınıfına girebilir. Bununla birlikte, içindekilerle birlikte arabaya, onların gerçekten taşındığı bir araçtan çok onları oradan gitmeye kandırmak için verilen bir rüşvet diye de bakılabilir. Her iki durumda da bu örneği, tarım şenliğine eşlik eden öteki şeytan kovmalarla birlikte almak uygun görünüyor.

len zaman genellikle, dokuzuncu ayda "karanlık ay" günüdür. Şeytanlar uzun süre rahatsız edilmemişse, ülkenin "sıcak" olduğu söylenir, o zaman rahip, Bali'nin tümü oturulmaz duruma gelmesin diye onları zorla kovma emirleri çıkarır. Saptanan günde köy ya da yöre halkı ana tapınakta toplanır. Burada şeytanlar için bir çapraz yol sunuları başlatılır. Rahipler tarafından dualar okunduktan sonra, bir boru sesiyle şeytanlar kendileri için hazırlanmış olan yemeği paylaşmaya çağırılır. Aynı zamanda birtakım adamlar ileri çıkar ve baş rahibin önünde yanan kutsal lambadan meşalelerini yakarlar. Hemen ardından, arkalarından gelen seyircilerle birlikte her yöne dağılıp "Yürü! defol!" diye bağırarak yollardan, daracık sokaklardan yürürler. Geçtikleri her yerde, evlerinde kalmış olan halkı, şeytanların kovulmasında üzerlerine düşeni yapmak için kapıları, kirişleri, pirinç yığınlarını, vb. sağır edici seslerle döver. Bu şekilde evlerden kovulan şeytanlar, kendileri için hazırlanmış olan şölene koşar; fakat orada papaz kendilerini lanetlerle, sövgülerle karşılar, sonunda bölgeden sürülerler. Son şeytan da yola düzüldüğünde çıkarılan gürültünün yerini bir ölüm sessizliği alır, ertesi gün de sürer bu sessizlik. Şeytanların, eski yuvalarına dönmek isteyecekleri düşünülür, onları Bali'nin eski Bali değil bir çöl ada olduğuna inandırmak için hiç kimse yirmi dört saat süreyle evinden dışarı çıkamaz. Yemek pişirme de içinde bütün sıradan ev işlerine ara verilir. Sokaklarda yalnızca nöbetçiler görülebilir. Yabancıların girmesini önlemek için bütün giriş yerlerine dikenlerden ve yapraklardan çelenkler asılır. Bu kuşatma durumu üçüncü günün sonuna kadar kaldırılmaz, hatta o zaman bile pirinç tarlalarında çalışmak, pazarda mal satmak, mal almak yasaklanmıştır. Çoğu kimse zamanı evinde kâğıt oynayarak, zar atarak geçirmeye çalışır.[25]

Fiji'nin bazı bölgelerinde, yılda bir kez, şeytanların kovulmasına benzer birçok yanı bulunan bir tören yapılırdı. Kutlama zamanı, yılın bir tek gününde, genellikle kasımda ay'ın son çeyreğinde, mercan kayalıklarından kalabalık sürüler halinde kaynaşan belli bir balığın ya da deniz-sümüklüböceğinin (*balolo*) görülmesiyle saptanırdı. Sümük-

[25] R. van Eck, "Schetsen van het eiland Bali," *Tijdschrift voor Nederlandsch Indie*, N.S. viii. (1879) 58. 60. Van Eck'in anlattıkları J. Jacobs'un *Eenigen tijd onder de Baliers*'inde yeniden basılmıştır (Batavia, 1883), s.190 ve devamı.

lüböceğin görülmesi, görüldüğü yerlerde genel bir şölen için bir işaret sayılırdı. Yetkili bir adam bir ağaca tırmanır ve göklerin ruhuna iyi ürün, iyi rüzgâr, vb. için dua ederdi. Bunun üzerine, evlerdeki insanlar, yarım saat süreyle davullar çalarak, bağırarak korkunç bir gürültü çıkarırdı. Bunu dört günlük bir ölüm sessizliği izlerdi, bu süre içinde halk sümüklüböcek şöleni çekerdi kendine. Bütün bu zamanda hiçbir iş yapılmaz, hatta bir yaprak bile koparılamaz, evlerden çöp bile atılamazdı. Herhangi bir evden, örneğin bir çocuk ağlaması gibi bir ses gelse, reis hemen bir ceza çıkarırdı o eve. Dördüncü gecenin sonunda gün doğumunda bütün kasabada bir şamata kopardı; erkekler ve oğlan çocuklar evlerin kapılarına sopalarla ve değneklerle vurarak ve "Sinariba" diye bağırarak dolaşıp dururlardı sokaklarda. Böylece tören sona ererdi.[26]

Japonlar baharın başlamasından önceki gece, üç kez, yüksek sesle "Kötü ruh, uzaklaş burdan!" diye bağırarak fakat yumuşak bir sesle "Ey zenginlikler Tanrısı, sen gir!" diye ekleyerek evlerin duvarlarına ve döşemelere kavrulmuş fasulye atarlar.[27] Bazı Pencaplı Hindular arasında, Diwali'den ya da lambalar şenliğinden (ataların ruhlarının evi ziyaret ettiğine inanılırdı o gün) sonraki sabah, ailenin yaşlı kadınları ailenin bütün süprüntülerini ve dökünütülerini "Bütün kir ve kötülükler buradan gitsin, bütün uğurlu şeyler içeri girsin" diyerek dışarı atarlar.[28] Tonkin'de, yılda bir kez bir *theckydaw* ya da kötü niyetli ruhların genel bir kovuluşu yapılırdı; özellikle de, insanlar ve hayvanlar arasında "nedenini ihanet, ayaklanma, kralı, generali ya da prensleri öldürmek için fesat düzenleme suçundan idam edilmiş insanların kötü niyetli ruhlarının, katlandıkları acının öcünü almak için her şeyi yok etmek ve korkunç saldırılarda bulunmak istemelerine bağladıkları çok sayıda ölüm olması durumunda. Bunu önlemek için boşinanları, kötülüğü uzaklaştırmanın ve ülkeyi kötü ruhlardan temizlemenin uygun bir yolu olarak bu theckydaw kurumunu öneriyordu."

[26] *U.S. Exploring Expedition, Ethnography and Philology*, H. Hale, s.67 ve dev.; Ch. Wilkes, *Narrative of the U.S. Exploring Expedition*, ii. 90 ve dev. Bu sonuncuya göre, deniz sümüklüböceğini yalnızca, dört gün boyunca tapınakta yaşayan erkekler yerdi, kadınlar ve erkek çocuklar evlerinde kapalı kalırlardı.

[27] Bastian, *Die Völker des östlichen Asien*, v. 367.

[28] *Panjab Notes and Queries*, ii. No.792; D.C.J. Ibbetson, *Outlines of Panjab Ethnography*, s.119.

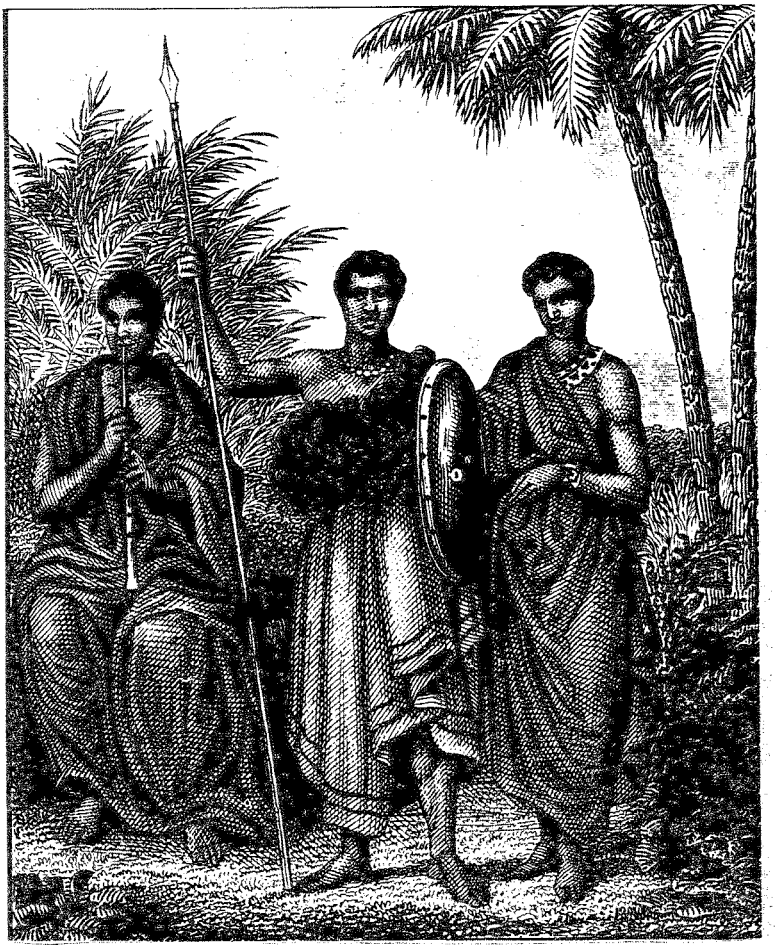
Tören için saptanan gün genellikle, 25 Ocakta başlayan yeni yılın başlangıcından bir ay sonraki 25 Şubat idi. Aradaki ay şölen, her tür eğlence ve genel izin mevsimiydi. Bütün bir ay boyunca büyük ayıbalığı bir sandığın içinde, yüzü yere doğru, kapalı tutulurdu, yasaya göre, uyuyor sayılırdı. Bütün yargı evleri kapanırdı; borçlular yakalanamazdı; küçük hırsızlıklar, dövüşme, ve saldırı gibi küçük suçlar cezalandırılmazdı; ancak ihanet ve adam öldürme dikkate alınır ve bu suçlular, büyük ayıbalığı yeniden harekete gelinceye kadar tutuklanırdı. Satürn bayramının bitiminde kötü ruhlar uzaklaştırılmış olurdu. Çok sayıda asker ve ağır silah renkli bayraklarla, tam bir savaş havası içinde hazırlandıktan sonra "general, suçlu şeytanlara ve kötü niyetli ruhlara et sunuları sunmaya başlar (suçlulara, cezalarını çekmeden önce şölen vermek de töreye uygun genel bir uygulamadır), onları yemeye ve içmeye çağırır, az sonra garip bir dille, harf ve sayılarla işledikleri birçok suç ve kabahatten suçlamaya başlar onları: ülkeyi rahatsız etmek, filleri ve atları öldürmek, vb.; bütün bunlardan dolayı cezalandırılmayı ve ülkeden kovulmayı hakettiklerini söyler onlara. Bunun üzerine üç büyük top son işaretle ateşlenir; bundan sonra, çıkardıkları korkunç gürültüyle şeytanlar kovulsun diye bütün toplar ve tüfekler boşaltılır; bunların, şeytanları gerçekten ve etkili bir biçimde kaçıracağına inanacak kadar kördürler."[29] Kamboçya'da kötü ruhların kovulması mart ayında olurdu. Şeytanların oturma yeri olarak kabul edilen kırık heykeller ve taşlar toplanır ve başkente getirilirdi. Burada, bir araya getirilebilecek kadar sayıda fil toplanırdı. Bir dolunay gecesinde tüfekler yaylım ateşi açar, fillere öfkeyle şeytanları kaçırmaları emredilirdi.[30] Siyam'da şeytanların kovulması yılda bir kez, eski yılın son gününde gerçekleştirilir. Saraydan bir işaret tabancası ateşlenir; ikinci duraktan buna yanıt verilir, böylece ateş kentin en dış giriş kapısına ulaşıncaya kadar duraktan durağa devam eder. Böylece şeytanlar adım adım kovulmuş olur. Bu iş biter bitmez, kovulmuş

[29] Baron, "Description of the Kingdom of Tongueen," Pinkerton'un *Voyages and Travels*'ı, ix. 673, 695 ve dev.; Karş. Richard, "History of Tonquin," aynı yerde s. 746. Tavernier'nin töreni anlatışı biraz farklı (Baron çok kötü biçimde eleştiriyor onu). Ona bakılırsa, Yeni Yıl'da kötü ruhların kovulması onurlu ölülere verilen kurban töreniyle birleştiriliyor. Bkz. Harris, *Voyages and Travels*, i. 823.

[30] Aymonier, *Notice sur le Cambodge*, s.62.

Fiji yerlisinin şeytanları kovması.

Habeşler, Afrika kabilelerinden biri.

şeytanların kente geri dönmesini önlemek için kent duvarlarının çevresine kutsanmış bir ip sarılır. Bu ip sert ayrık otundan yapılmış olup değişken kırmızı, sarı ve mavi çizgilerle boyanmıştır.[31] Güney Çin Shan'ları yılda bir ateş-ruhu kovar. Bu törenlerden birine 13 Ağustos 1868'de, Albay Sladen'in komutasındaki İngiliz Misyonu tanık olmuştur. Pazar yerinde boğalar ve inekler kesilirdi; etin tamamı satılırdı, bir kısmı pişirilir ve yenir, kalanı ise gün batımında tüfeklerle atılırdı. Toprağa düşen et parçalarının sivrisinek oldukları, suya düşenlerinse sülük haline dönüştükleri varsayılırdı. Akşamleyin, başkanın adamları gonglara vurur, borular çalardı; karanlık çökerken meşaleler ateşlenir ve önde müzisyenlerin yürüdüğü bir grup insan, bu mevsimde kötü bir niyetle gizlendiği varsayılan ateş-ruhunu merkezî yargı evinde ararlardı. Daha sonra bütün odalar ve bahçeler, kötü ruhun bir gizlenme yeri bulabileceği her köşe bucağa meşale tutarak aranırdı.[32]

Yılda bir şeytanların ve kötülüğün kovulması bugün Avrupa'da bilinmeyen bir şey değildir. Doğu Rusyalı bir Fin halkı olan puta tapar Wotyaklar arasında, köydeki bütün genç kızlar yılın son günü ya da Yılbaşı günü, uçları dokuz yerinden yarılmış sopalarla silahlanmış olarak bir araya toplanırlar. Bunlarla evin ve bahçenin her köşesini "Şeytanı köyden sürüyoruz" diyerek döverler. Daha sonra sopalar köyün altındaki nehire atılır, bunlar akıntı aşağı sürüklendikçe Şeytan da onlarla birlikte bundan sonraki köye gider, oradan da kovulması gerekir. Bazı köylerde, bu kovma işi başka türlü yapılır. Evlenmemiş erkekler köydeki her evden dövülmüş, kabuksuz yulaf ve buğday, et, brendi alır. Bunları tarlaya götürür, bir köknar ağacı altında bir ateş yakarlar, yulaf ve buğdayı pişirip yanlarında getirdikleri yiyecekleri "Issız yerlere git, eve girme" sözlerini söyleyerek yerler. Sonra köye dönerler ve içinde genç kadın bulunan her eve girerler. Genç kadınları yakalar ve "Hastalık ruhları sizi terketsin" diyerek karın içine atarlar. Kaynatılmış tahıldan ve diğer yiyeceklerin kalanı bütün evler arasında

[31] Bastian, *Die Völker des östlichen Asien*, iii. 237, 298, 314, 529 ve dev.; Pallegoix, *Royaume Thai ou Siam*, i. 252. Pallegoix ile aynı düşüncede gibi görünen Bastian (s.314), açıkça, kovma işinin yılın son günü yapıldığını belirtiyor. Ama her ikisi, bu işin yılın dördüncü ayında olduğunu söylüyor. Pallegoix'ya göre (i. 253) Siyam yılı on iki kamer ayından oluşur, ilk ay da genellikle Aralık ayında başlar. Dolayısıyla şeytanların kovulması genellikle, Kamboçya'da olduğu gibi Mart ayında olur.

[32] J. Anderson, *Mandalay to Momien*, s. 308.

katkıları oranında bölüştürülür, her aile kendi payına düşeni yer. Malmyz yöresinden bir Wotyak'a göre, delikanlılar evde kimi bulursa onu atar karlara, buna da "Şeytan sürme" denir; ayrıca, kaynatılan tahılın bir kısmı "Ey tanrı, hastalık ve veba verme bize, bizi orman ruhlarına teslim etme" sözleriyle ateşe atılır. Fakat törenin en eskil biçimi, Kasan Devletinden olan Wotyakların yaptığıdır. Her şeyden önce, öğleyin Şeytan'a bir sunu sunulur. Sonra bütün erkekler köyün ortasında ata binmiş olarak toplanır ve hangi evden başlayacaklarına karar verirler. Çoğu kez ateşli tartışmalara neden olan bu soru çözülünce, atlarını çitlere bağlarlar ve kırbaçlar, ıhlamur ağacından sopalar ve ateşlenmiş dal demetleriyle silahlanırlar. Alevlenmiş dalların Şeytanın en korktuğu şey olduğuna inanılır. Böylece silahlandıktan sonra evlerin ve bahçelerin her köşesini korkutucu çığlıklarla dövmeye başlarlar, sonra kapıyı kapar ve dışarı atılmış düşmana tükürürler. Şeytan her evden çıkarılıncaya kadar evden eve böylece dolaşırlar. Sonra atlarına biner, vahşi çığlıklar atarak, sopalarını dört bir yana sallayarak köyün dışına sürerler. Köyün dışına çıkınca sopalarını atarlar ve Şeytan'a bir kez daha tükürürler.[33] Doğu Rusyalı bir başka Fin halkı olan Cheremiss'ler, Şeytanı evlerinden ıhlamur ağacından çomaklarla duvarları döverek kovarlar. Şeytan ormana kaçınca, ağaçları, daha sonra şölende yenecek olan peynirli ve yumurtalı çöreklerin bir kısmıyla taşlarlar.[34]

Arnavutluk'ta Paskalya Arifesinde delikanlılar reçineli ağaçtan meşalelerini yakıp havada sallayarak alay halinde köyün içinde yürürler. Sonunda, "Oh, Kore! bu meşaleleri nasıl atıyorsak, bir daha dönmeyesin diye seni de nehire atıyoruz" diyerek meşalelerini nehire atarlar.[35] Calabria'nın bazı köylerinde Mart ayı, büyücü karıların kovulmasıyla başlatılır. Kilise çanlarının sesiyle geceleyin yapılır bu iş, insanlar sokaklarda koşuşup "Mart geldi" diye bağırır. Büyücü karıların Mart ayında ortalıkta dolaştığını söylerler, tören ay boyunca her cuma akşamı tekrarlanır.[36] Tirollerde büyücü karının kovulması

[33] Max Buch, *Die Wotjäken*, s.153 ve devamı.
[34] Bastian, *Der Mensch in der Geschichte*, ii. 94.
[35] J. G. von Hahn, *Albanesische Studien*, i. 160. Karş. Cilt 1, s. 266.
[36] Vincenzo Dorsa, *La tradizione greco-latina negli usi e nelle credenze popolari della Calabria Citeriore*, s.42 ve devamı.

Mayısın 1'inde olur. Bir perşembe gece yarısı reçineli tahta parçaları, kara ve kırmızı benekli çam, sütlüce otu, biberiye ve çakal eriği dallarından yapılma demetler yapılır. Bunlar saklanır ve 1 Mayıs günü, kiliseden ilk kez tam bağışlanma alacak olan erkekler tarafından yakılır. Nisanın son üç günü bütün evler temizlenir, ardıç yemişi ve sedefotuyla tütsülenir. 1 Mayıs günü, akşam çanı çalar, akşam karanlığı çökerken "Büyücü karıları yakma" adı verilen tören başlar. Erkekler ve oğlan çocuklar kırbaçlar, çanlar, tencereler ve tavalarla bir gürültü koparırlar; kadınlar buhurdanları taşır; köpekler çözülür, havlayarak, bağırarak etrafta koştururlar. Kilisenin çanları çalmaya başlar başlamaz, direklerin üzerine bağlanmış olan dal demetleri ateşe verilir ve buhurdanlardaki günlük tutuşturulur. Sonra evlerdeki bütün çıngıraklar ve yemek zilleri çalınır, tencerelere, tavalara vurulur, köpekler havlar, herkes gürültü yapmak zorundadır. Bütün bu yaygara ortasında herkes avazının çıktığı kadar haykırır:

Büyücü, kaç, kaç buradan,
Yoksa senin için iyi olmaz.

Bundan sonra evlerin, bahçelerin ve köyün çevresinde yedi kez koşulur. Böylece büyücü karılar gizlendikleri yerden dışarı püskürtülüp kovulmuş olur.[37] İsviçre, Brunnen'de, oğlan çocuklar On İkinci Gece, meşaleler ve fenerler taşıyarak ve borular, sığır çanları ve kamçılarla büyük bir gürültü çıkararak alay halinde dolaşırlar. Bunun, ormanın iki dişi cini olan Strudeli ile Sträteli'yi korkutup kaçırdığı söylenir.[38]

[37] Von Alpenburg, *Mythen und Sagen Tirols*, s.260 ve dev. Kötülüğü kovalamanın bir Westphalia şekli, *Süntevögel, Sunnenvögel ya da Sommervögel*'in, yani kelebeğin dışarı sürülmesidir. 22 Şubat Aziz Peter Günü, çocuklar ev ev dolaşıp kapılara çekiçle vurur ve şiir şeklinde birtakım sözler söyleyerek *Sommervögel*'i oradan gitmeye çağırırlar. Her evden hediyeler verilir onlara. Ya da evdeki insanların kendileri bütün odaları dolaşır, *Sunnenvögel*'i dışarı sürmek için kapılara vurur. Bu tören yapılmazsa çeşitli uğursuzlukların çıkacağına inanılır. Evi fareler, sıçanlar ve öteki zararlılar basacak, sığırlar hastalanacak, süt kaselerinde kelebekler çoğalacaktır, vb. Woeste, *Volksüberlieferungen in der Grafschaft Mark*, s.24; J.W.Wolf, *Beiträge zur deutschen Mythologie, i.87;* A. Kuhn, *Westfälische Sagen Gebräuche und Märchen*, ii. 366-374; Montanus, *Die Deutschen Volksfeste, Volksbräuche...*, s.21 ve dev. Jahn, *Die Deutschen Opfergebräuche bei Ackerbau und Viehzucht*, s.94-96.

[38] Usener, "Italische Mythen," *Rheinisches Museum*, N.F. xxx. 198.

15 — Günah Keçileri

BURAYA KADAR verilmiş olan örnekler, kötülüklerin doğrudan ya da dolaysız kovulması sınıfına giriyor. Geriye, kötü etkilerin ya gözle görülebilir bir biçimde bedenleştiği, ya da en azından maddi bir araca, bunları bir halktan, köyden ya da kasabadan çekip alan bir ortama yüklenmiş olduğu varsayılan ikinci sınıf kovulmaları örneklemek kalıyor. California'lı Pomolar, yedi yılda bir kötülüklerin kovuluşunu kutlarlar, bu kutlamada kötülükleri kılık değiştirmiş insanlar temsil eder. "Yirmi otuz adam soytarı giysileri giyer, acayip şekilde boyanır ve başlarına içi zift dolu kaplar koyar; sonra da gizlice çevredeki dağlara çıkarlar. Bunlar şeytanları, kötülükleri kişileştirmek içindir. Bir haberci, toplantı evinin tepesine çıkar ve kalabalığa bir konuşma yapar. Akşamleyin daha önceden saptanan bir işaretle, kılık değiştirmiş adamlar, başları üzerindeki zift dolu kaplar yanar durumda, yabanıl aklın şeytanları temsil etmede düşünebileceği, gürültü, hareket ve giysilerden oluşan bütün o korku verici donanımlarıyla dağlardan kente inerler. Dehşete düşmüş olan kadınlar, çocuklar canlarını kurtarmak için kaçar, adamlar bir çember içine alır onları ve şeytana karşı ateşle dövüş verme ilkesine uygun olarak, ellerindeki meşaleleri havada sallarlar, bağırırlar, çağırırlar, ve soyguna gelmiş olan kana susamış şeytanların üzerine çılgınca saldırırlar; böylece korkunç bir görünüm yaratarak, çığlık atan, bayılan, yiğit koruyucularına sarılan yüzlerce kadının yüreklerinde büyük korku uyandırırlar. Sonunda şeytanlar toplantı evine girmeyi başarır, adamların en yürekliileri de içeri girer ve onlarla konuşmaya oturur. Bütün bu gösterinin sonunda, adamlar güçlerini toplar ve şeytanlar toplantı evinden dışarı kovulur, yalandan yapılan çok büyük kavga ve şamatadan sonra dağlara kovalanırlar."[39] Baharda, nehir kıyılarındaki söğüt ağaçları tam yeşillendiğinde, Mandan Kızılderilileri yıllık büyük şenliklerini kutlarlar, şenliğin bir özelliği de şeytanın kovulmasıdır. Şeytanı temsil etmek üzere siyaha boyanmış bir adam, çayırlıktan köye girer, kadınları kovalar ve korkutur, buffalo dansında bir buffalo rolü oynardı, bunun amacı,

[39] S. Powers, *Tribes of California*, s.159.

gelecek yılda çok sayıda buffalo yetiştirilmesini sağlamaktı. Sonunda köyden kovalanırdı, kadınlar ıslıklar ve alaycı sözlerle peşinden kovalar, sopalarla döver, üzerine taş toprak atardı.[40] Kamboçya Krallarının sarayı, yılın son gününün gecesinde şeytanlardan temizlenir. Şeytan kılığına girmiş adamlar, sarayın avlusunda fillerle kovalanır. Dışarı sürüldüklerinde, sarayın çevresine, onları dışarda tutmak için kutsanmış bir pamuk ip gerilir.[41] Assam'lı dağlı bir kabile olan Kasyalar, yılda bir kez şeytanları kovarlar. Tören yıl içinde saptanan bir ayda yapılır, törenin bir bölümünde, bir su akıntısının iki yakasında duran, suyun üzerinde gerilmiş bir ipin ucundan kuvvetle çeken iki dizi erkek arasında bir yarışma yapılır. "Fransız-İngiliz" oyununa benzeyen bu yarışmada, bir yakadaki erkekler belki de şeytanları temsil ediyordur.[42] Andalusia'da Carmona'da, yılın bir gününde oğlan çocuklar çırılçıplak soyulur ve üzerlerine tutkal sürülerek tüyler yapıştırılır. Böylece kılık değiştirmiş olarak evden eve koşarlar, insanlar onlardan sakınmaya, evlerine girmelerini önlemeye çalışırlar.[43] Bu tören belki de şeytanları yıllık kovalama töreninin bir kalıntısıdır.

Bununla birlikte, kovulan şeytanlar çoğu kez hiç temsil edilmez

[40] G.Catlin *North American Indians*, i. 166 ve dev.; aynı yazar, *O-kee-pa, a Religious Ceremony, and Other Customs of the Mandans*.

[41] Moura, *Le Royaume de Cambodge*, i.172. Bu kitapta s. 164 ve dev. ile karş.

[42] A. Bastian, *Verhandl. d. Berlin. Gesellsch. f. Anthropol.*1881, s.151'de; karş. aynı yazar, *Völkerstämme am Brahmaputra*, s.6 ve dev. Güney-doğu Hindistan'lı Chukma'lar arasında, bir rahibin vücudu bir araba üzerinde yakılma yerine götürülür; arabaya ipler bağlanır ve insanlar iki eşit gruba bölünerek ipin uçlarından ters yönde asılırlar. "Bir yan iyi ruhları, ötekiyse kötülük güçlerini temsil eder. Yarışma, birinci grubun kazanacağı biçimde düzenlenir. Bununla birlikte bazan, şeytanları temsil eden delikanlılar ipi daha güçlü çekme eğilimini gösterir, fakat şeytan tarafındaki bu yakışıksız sertliği genellikle bir sopa bastırır." Lewin, *Wild Tribes of South-Eastern India*, s. 185. Bu yarışma Pisa'daki Campo Santo duvar resimlerinde anlatılan meleklerle şeytanlar arasındaki yarışmaya benziyor. Burma'da, kutsal bir adamın gömme töreninde buna benzer bir yarışma yapılır; fakat orada törenin ilk anlamı unutulmuşa benziyor. Bkz. Sangermano, *Description of the Burmese Empire* (1885 basımı), s.98; Forbes, *British Burma*, s.216 ve dev. Shyway Yoe, *The Burman*, ii. 334 ve dev. 342. Bu tür törenler bazan başka bir amaçla düzenlenir. Doğu Hindistan adalarında, halk batıdan yağmur getiren bir rüzgâra gereksinim duyduğunda, köydeki kadın, erkek, çoluk çocuk bütün insanlar iki gruba ayrılır ve uzun bir bambuyu iki ucundan çeker. Fakat istenen rüzgârı batıdan çekebilmek için doğu ucundaki grubun daha kuvvetle çekmesi gerekir bambuyu. *Riedel, De sluik-en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, s.282. Cingalese'ler, tanrıça Patiné onuruna "Fransız-İngiliz" oyununa benzer bir tören yaparlar. Forbes, *Eleven Years in Ceylon* (Londra 1840), i. 358.

[43] *Folk-lore Journal*, vii. 174.

de, onları uzaklaştıran maddenin içinde ve gözle görünür araçta görünmez bir biçimde var olduğu bilinir. Burada da, arasıra yapılan kovmalarla zamanlı olarak yapılanlar arasında bir ayrım yapmak uygun olacaktır. İlkiyle başlayalım.

Şeytanları uzaklaştıran araç çeşitli türlerden olabilir. İyi bilinen bir tanesi küçük bir gemi ya da teknedir. Örneğin, Ceram adasının güney bölgesinde, bütün bir köy halkı bir hastalığa yakalandığında, küçük bir gemi yapılır, herkesin katkılarıyla toplanan pirinç, tütün, yumurta vb. ile doldurulur. Geminin üzerine küçük bir yelken takılır. Her şey hazır olduğunda, bir adam çok yüksek bir sesle bağırmaya başlar: "Ey, siz bütün hastalıklar, siz bütün çiçekler, sıtmalar, kızamıklar, vb. siz ki o kadar uzun zamandır bizimlesiniz, o kadar yordunuz bizi, ama artık düşün yakamızdan, bu gemiyi size hazırladık, yolculuğunuza yetecek kadar nevale koyduk. Ne yiyecek, ne *siri*, ne *pinang*, ne de tütün sıkıntısı çekeceksiniz. Yola çıkın, terkedin bizi; bir daha da yaklaşmayın bize, buradan uzaklara gidin. Bütün akıntılar ve rüzgârlar sizi hızla götürsün buradan, öyle taşısın ki, gelecekte sağlıklı ve erinç içinde yaşayalım, sizin üzerinizde güneşin doğduğunu bir daha hiç görmeyelim." Bundan sonra on-on iki adam tekneyi kıyıya taşır, ve karadan esen rüzgârla sürüklenmeye bırakır, hastalıktan sonsuza kadar ya da en azından gelecek defaya kadar kurtulduklarına inanırlar. Eğer hastalık yeniden saldırırsa üzerlerine, bunun aynı hastalık değil, bir başkası olduğundan emindirler, vakti gelince onu da göndereceklerdir. Şeytanın bindirildiği tekne gözden kaybolunca, onu kıyıya götüren adamlar köye geri döner, bunun üzerine bir tellal bağırır: "Hastalıklar gitti, kayboldu, kovuldu, yelken açıp uzaklaştı." Herkes koşarak evinden çıkar, bu sözleri büyük bir sevinçle birbirine aktarır, gonglar çalınır, çalgı âletleri cıngırdatılır.[44]

Öteki Doğu Hint adalarında da genellikle benzeri törenlere başvurulur. Örneğin, Timorlaut'da, hastalığa neden olan şeytanları yanlış yola sürüklemek için, içinde bir insan tasviri ve uzun bir yolculuğa yetecek kadar yiyecek olan küçük bir prao (bir tür Endonezya kayığı, —*çev.*) akıntı ve rüzgârla sürüklenmeye bırakılır. Kayık denize açı-

[44] François Valentyn, *Oud-en nieuw Ost-Indiën*, iii. 14. Backer, *L'Archipel Indien*, s.377 ve dev. Valentyn'den kopya.

lınca, insanlar, "Ey hastalık, git buradan; evine dön; bu yoksul toprakta ne işin var?" diye bağırır. Bu törenden üç gün sonra bir domuz kesilir ve etinden bir parça da güneşte yaşayan Dudilaa'ya sunulur. Adamların en yaşlısı, "Yaşlı beyim, sana yalvarıyorum, torunları, çocukları, kadınları ve erkekleri iyileştir ki domuz yiyebilelim, pirinç yiyebilelim, hurma şarabı içebilelim. Ben sözümde duracağım. Sen kendi payını ye, köydeki herkesi iyileştir,"der. Eğer prao insanların yaşadığı bir yerde karaya otururşa, hastalık orada baş gösterecektir. Bundan dolayı karaya oturmuş bir prao, kıyı halkı arasında büyük bir korku yaratır, şeytanlar ateşten kaçacakları için hemen yakarlar onu.[45] Buro adasında, hastalık şeytanlarını uzaklaştıran prao iki-üç metre uzunluğundadır, yelkeni, kürekleri, demiri vb. vardır ve içi yiyecekle doludur. Halk bütün bir gün ve gece gonglar, davullar çalar ve şeytanları korkutmak için koşuşup durur. Ertesi sabah güçlü kuvvetli on delikanlı, topraktan bir kap içinde suda bekletilmiş çubuklarla insanlara vurur. Bunu yaptıktan hemen sonra kıyıya koşarlar, çubukları prao'ya koyar, büyük bir aceleyle bir başka prao'yu suya indirirler ve hastalık yüklü prao'yu denizde uzaklara çekerler. Orada çözerler ve içlerinden biri şöyle bağırır: "Çiçek-dede, git —kendi isteğinle git— başka bir yeri ziyaret et; yolculuk için yiyecek hazırladık sana, verecek başka bir şeyimiz yok artık." Karaya çıkınca, bütün halk hep birlikte denizde yıkanır.[46] Bu törende halkın çubuklarla dövülmesinin nedeni, besbelli hastalık şeytanlarından kurtulmaktır, bunu yapınca şeytanların çubuklara aktarıldığı varsayılır. Çubukların aceleyle prao'ya yüklenip hemen denize açılınması da bu yüzdendir. Örneğin, Ceram'ın iç bölgelerinde, çiçek hastalığı ya da bir başka hastalık şiddetlendiğinde, rahip kutsanmış dallarla bütün evleri döver, daha sonra bunlar sürüklenip denize kadar gitsin diye nehire atılır;[47] aynı şekilde, Rusyalı Wotyaklar arasında, şeytanları köyden kovmada kullanılmış olan sopalar, akıntı uğursuz yükünü sürükleyip götürsün diye nehire atılır. Amboina'da buna benzer bir amaçla hastanın bütün vücudu beyaz renkte canlı bir horozla ovulur, daha sonra küçük bir

[45] Riedel, *De sluik-en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, s.304 ve devamı.
[46] *A.g.y.* s.25 ve devamı.
[47] *A.g.y.* s.141.

prao'ya yüklenen horoz dalgalara bırakılır;[48] Baar adalar denizindeyse, bütün bir köyün hastalığını denizde uzaklara taşıyacak olan tekneye, köydeki her evin mutfağından alınmış küllerin konduğu bir çanak. Bir de bütün hasta insanların içine tükürdüğü bir başka çanak konur.[49] Şeytanları kandırıp peşinden sürüklemesi için tekneye hasta insanları temsil edecek yapma bebeklerin konması da rastlanmayan bir şey değildir.[50]

Hastalıkları teknelerle uzaklaştırma uygulaması Doğu Hint Adaları sınırları ötesinde de bilinmektedir. Örneğin Pasifik'te Yeni Hebride'lerin kuzeyinde küçük bir ada olan Tikopia halkı bir öksürük salgınına uğradığında, küçük bir kano yaparlar ve çiçeklerle süslerlerdi. Büyük başkanların dört oğlu bu kanoyu omuzlarına alıp adayı çepeçevre dolaştırırlardı, arkalarından gelen ada halkından bir kısmı çalılıkları döverken, diğerleri çığlıklar atardı. Yola çıktıkları noktaya döndüklerinde, kanoyu denize indirirlerdi.[51] Bengal Körfezi'nde, Nicobar Adaları'nda, köyde fazla hastalık varsa ya da balık yakalanamıyorsa, bunun suçu ruhlara atılırdı. Ruhların sunularla yatıştırılması gerekirdi. Bütün yakınlar ve dostlar çağırılır, koskoca bir domuz kızartılır ve en iyi tarafları yenir fakat bazı parçaları ölü ruhlara sunulur. Sunu yığınları, yükselen deniz tarafından alınıp götürülene kadar evin önünde bırakılır. Daha sonra, yüzleri boyalar ve domuzun kanıyla kırmızıya boyanmış rahipler, hastalık şeytanını yakalamış gibi yapar ve yumruk yumruğa bir savaşımdan sonra onu, yapraklardan yapılmış ve çelenklerle süslenmiş bir model-tekneye girmeye zorlarlar, daha sonra da tekne ne rüzgârın ne de deniz kabarmasının tekrar kıyıya sürükle-

[48] Riedel, *a.g.y.* s.78.

[49] *A.g.y.* s.357.

[50] *A.g.y.* 266, 304 ve dev., 327, 357. Bu adalarda, hastalığın yüklendiği kayıkları uzağa gönderme konusunda başka örnekler için, bkz. aynı yapıtta s.181, 210; Van Eck, "Schetsen van het eilan Bali," *Tijdschrift voor Nederlandsch Indiä*, N.S. viii. (1879) s.104; Bastian, *Indonesien*,. i. 147; Hupe, "Korte verhandeling over de godsdienst, zeden, enz. der Dajakkers," *Tijdschrift voor Neêrland's Indië*, 1846, dl. iii. 150; Campen, "De godsdienst-begrippen der Halmaherasche Alfoeren," *Tijdschrift voor Indische Taal-land-en Volkenkunde*, xxvii. (1882) s. 441; *journal of the Straits Branch of the Royal Asiatic Society*, No. 12, s.229-231; Van Hasselt, *Volksbeschrijving van Midden-Sumatra*, s.98.

[51] J. Dumont D'Urville, *Voyage autour du monde et á la recherche de La Pérouse, sur la corvette Astrolabe*, v.311.

yemeyeceği kadar uzaklara çekilir.[52] Bütün bir topluluğun, toplanan şeytanlarını ya da hastalıklarını uzaklara götüren araç, sıklıkla bir hayvan ya da günah keçisidir. Hindistan'ın Orta Eyaletlerinde, bir köyde kolera başgösterdiğinde, gün batımından sonra herkes evine çekilir. Daha sonra rahipler, her evin çatısından bir sap alarak sokaklarda dolaşır, daha sonra bunlar köyün doğusunda bir türbede bir pirinç sunusu *(gli)* ve hintsafranıyla yakılır. Üzerlerine zencefil sürülmüş piliçler duman yönüne kovalanır, bunların hastalığı beraberlerinde götüreceklerine inanılır. Bunu yapamazlarsa, keçiler denenir, en sonunda da bütün domuzlar.[53] Hintli Bhárlar, Mallánlar ve Kurmîler, kolera yaygınlaştığında, bir keçi ya da bir buffalo alırlar —her iki durumda da hayvan dişi ve olabildiğince siyah olmalıdır— hayvanın sırtına sarı bir bez parçası içinde biraz tahıl, karanfil ve sülüğen tozu bağlarlar ve köyün dışına sürürler. Hayvan köy sınırları dışına çıkarılır ve bir daha dönmesine izin verilmez.[54] Sagar kenti ve askeri kamplardaki insanlar şiddetli bir gribe yakalanınca, "Sagar'ın yaşlı Kraliçesi Dowager'den, bu büyük felaketten kurtulmak için yakarma amacıyla gürültülü bir dini alaya izin vermemi isteyen bir dilekçe aldım. Bu alaya katılan erkekler, kadınlar ve çocuklar 'ilahiler okurken seslerini yükselterek', bütün güçleriyle pirinçten tencere ve tavalara vurarak, bulabildikleri yerlerde tabancaları ateşleyerek alayın gürültüsünü artırmak için ellerinden geleni yapacaklardı. Bu gürültülü kalabalık, önlerinde, her aile elde edilecek yarardan payını alabilsin diye ortaklaşa satın alınmış bir buffaloyu kovalayacaktı. Buffaloyu, sekiz mil uzağa kadar kovalayacak, orada, onu yakalayabilen biri tarafından özgür bırakılacaktı. Eğer hayvan geriye dönerse, hastalık da onunla birlikte geriye dönecekti ve aynı tören yeniden yapılacaktı... Bununla birlikte, sonunda bu hayvanın bir keçi olmasına karar verildi; aynı şekilde kalabalık tarafından dışarı sürüldü. Salgın hastalık olduğu her durumda böyle gürültülü törenlere izin vermem için bana başvuru-

[52] Roepstorff, "Ein Geisterboot der Nicobaresen," *Verhandl. der Berlin Gesellsch. f. Anthropologie* (1881), s. 401. Siyamlılar, insanları iyileştirmek için aynı ilkeyi uygularlar, bkz. Bastian, *Die Völker des östlichen Asien*, iii. 295 ve dev., 485 ve devamı.

[53] *Panjab Notes and Queries*, i. No. 418.

[54] *A.g.y.* iii. No. 373.

lurdu."[55] Bir keresinde, Pithura'da grip hastalığı arttığında, bir adam, kendi buluşu küçük bir araba yaptı, bir çift günah keçisini bu arabaya koştu ve uzakta bir ormana sürüp orada keçileri özgür bıraktı. O saatten hemen sonra hastalık kasabadan tamamen kayboldu. Keçiler bir daha geri dönmediler; dönmüş olsalardı, "hastalık da onlarla birlikte geriye dönecekti."[56] Günah keçisi düşüncesi, Doğu Ghat'ların yaylalarında bilinmeyen bir şey değildir. 1886'da, aniden patlak veren bir çiçek hastalığı sırasında, Jeypur halkı, bir keçiye "puja" yaptı ve Ghat'lara doğru yürüttü ve ovalık bir yerde özgür bıraktı.[57] Güney Konkan'da kolera başgösterince, köylüler üzeri kırmızı tozla kaplı bir sepet haşlanmış pirinç, salgını temsil eden ağaçtan yapılmış bir bebek ve bir horoz taşıyarak alay halinde tapınaktan köyün en uç sınırına kadar yürüdüler. Köy sınırında horozun kafası kesildi ve vücudu sınırdışına atıldı. Böylece kolera bir köyden ötekine aktarıldığından, ikinci köy de aynı töreni yaparak afeti komşularına geçirirdi, bu yolla çok sayıda köyde de aynı şeyler yapılırdı.[58] Aymara Kızılderilileri bir salgın hastalığa uğrayınca, salgına uğramış kişilerin giysilerini bir lama'ya yükler, hayvanı dağlara sürerlerdi, hayvanın salgın hastalığı da beraberinde götüreceği umulurdu.[59] Günah keçisi bazan da bir adam olur. Çin'deki ilkel kabilelerden bazıları, afete karşı bir korunma olarak, günah keçisi rolünü oynayacak, kasları güçlü bir adam seçerler. Adam, yüzünü boyayla boyadıktan sonra, bütün hastalık yapan zararlı etkileri yalnızca kendi üzerine çekmek amacıyla bir sürü maskaralık yapar. Kendisine bir rahip de yardım eder. Sonunda gong ve tamtam çalan kadınların eşliğinde erkekler tarafından sıkı bir şekilde kovalanan günah keçisi kasabadan ya da köyden dışarı sürülür.[60] Hinduların [bulaşıcı bir hayvan hastalığı olan] murrain'i bir tedavi yolu, Chamár kastından bir adam tutmak, yüzünü köyden öteye döndürüp kızıl-kor halinde bir orakla dağlamak ve hastalığı da yanına alıp götürmesi için onu cangıla sürmektir. Adamın bir daha geri dönmemesi gerekir.[61]

---

[55] *A.g.y.* ii. No. 1127.
[56] *A.g.y.* ii. No. 1123.
[57] F. Fawcett, "On the Saoras) (ya da Savaras)" *Journ, Anthrop. Soc. Bombay*, i. 213 *not.*
[58] *Journ. Antrop. Soc. Bombay*, i.37.
[59] R.Andree, *Etnographische Parallelen und Vergleiche* (ilk dizi), s.30.
[60] J. H. Gray, *China*, ii. 306.
[61] *Panjab Notes and Queries*, i. 598.

Kötülüklerin bir günah keçisi ya da başka bir maddi araç yoluyla dolaylı kovulması, onların görünmez bir şekil altında dolaysız kovulması gibi, zamanlı olmaya ve benzeri bir amaçla yapılmaya eğilimlidir. Örneğin, Leti, Moa ve Lakor halkı her yıl, genellikle mart ayında bütün hastalıklarını denize salar. İki metreye yakın uzunlukta bir prao yaparlar, yelken, kürek, dümen, vb. ile donatırlar, her aile praonun içine biraz pirinç, meyva, bir kümes hayvanı, iki yumurta, tarlaları tahrip eden zararlılardan, vb. koyar. Sonra, "Her türlü hastalığı buradan uzaklaştır, başka adalara, başka topraklara götür onları, doğuya uzanan, güneşin doğduğu yerlere dağıt onları" diyerek denize salarlar praoyu.[62] Borneo'lu Biaja'lar her yıl denize, halkın günahları ve şanssızlıklarıyla yüklü bir kayık gönderirler. Denizde bu uğursuz kayığa rastlayan herhangi bir geminin tayfaları kayığın yüklü olduğu bütün acıları çekecek demektir.[63] Nicobar adası oturanları, her yıl, kurak mevsimin başlangıcında bir gemi modelini köylerinden geçirirler. Şeytanlar kulübelerden kovalanır ve küçük gemiye doğru sürülür, daha sonra gemi denize indirilir ve rüzgârda sürüklenmeye bırakılır.[64] Hindistan'da Sucla-Tirtha'da halkın birikmiş günahlarının içinde bulunduğu, topraktan yapılmış bir çömlek (yılda bir kez?) nehrin akıntısına bırakılır. Söylenceye göre, bu töre, bir dizi perhiz ve kefaret töreniyle günahlarını bağışlatma çabasından sonra beyaz yelkenli bir tekne içinde nehirde dolaşmaya bırakılan günahkâr bir rahiple başlamıştı. Beyaz yelkenler siyaha dönerse, günahlarının bağışlanmış olduğunun bir belirtisi olacaktı bu. Öyle de oldu, ve rahip neşe içinde tekneyi, günahlarıyla birlikte denize sürüklenmeye bıraktı.[65] Çin'deki birçok ilkel kabile arasında, her yılın üçüncü ayında büyük bir şenlik yapılır. Halk, geçen on iki ayın kötülüklerinin toptan ortadan kaldırıldığını sandığı için duyulan genel bir sevinçle kutlanır. Bu ortadan kaldırma işinin şöyle yapılacağı varsayılır: İçi barut, taş ve demir parçalarıyla doldurulmuş, topraktan yapılma bir küp toprağa gömülür. Yere, bu küpe kadar uzanan bir iz üzerine barut dökülür; bir kibrit çakınca, küp ve içindekiler havaya uçurulur. Taşlar ve demir parça-

[62] Riedel, *De sluik-en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, s. 393.
[63] Bastian, *Der Mensch in der Geshichte*, ii. 93.
[64] *A.g.y.* ii. 91.
[65] *Asiatic Researches*, ix. 96 ve devamı.

ları, geçen yılın hastalık ve felaketlerini temsil eder, patlamayla bunların dağılmasının hastalık ve felaketleri uzaklaştırdığına inanılır. Şenlik bir sürü eğlence ve içkiyle kutlanır.[66] Gine'de Old Calabar'da şeytanlar iki yılda bir kovulur. Sopalardan ve bambulardan *nabikem* adı verilen birtakım figürler yapılır ve kasabada çeşitli yerlere konur. Bu figürlerden bazıları insanları, ötekilerse kuşları, timsahları, vb. temsil eder. Üç dört hafta sonra, şeytanların bu figürler içine yerleşeceği umulur. Bunların tümünün kovulacağı gece gelince, halk sevinçle dışarı fırlar evlerinden, boş köşeleri döver, bütün güçleriyle bağırır. Ateş açılır ve *nabikem*'ler şiddetle parçalanır, yakılır ve nehre atılır. Eğlenceler sabaha kadar sürer ve kasabanın iki yıl süreyle kötü etkilerden kurtulmuş olduğuna inanılır.[67] Warren Hastings'in Tibet'e gönderdiği İngiliz elçisi Mr. George Bogle, Teshu Lama'nın başkenti Teshu Lumbo'da Tibet Yeni Yılı İlk Günü kutlamalarına tanık olmuştur. "Kâğıt üzerine tebeşirle yapılmış olan bir insan resmi yere uzatıldı. Olanlardan hiçbir şey anlamayan bana biraz saçma gibi gelen birçok garip tören yapıldı bu resim çevresinde; meydanın bir köşesinde büyük bir ateş yakılarak resim boylu boyunca onun üzerinde tutuldu, yanıcı şeylerden yapılmış olduğu için de bir sürü duman ve patlama içinde yok oldu. Bunun bir şeytan figürü olduğu söylendi."[68]

Batı Himalaya halkından bazıları yılın bir gününde bir köpek alır, kendir, kenevir vb. şeylerden yapılan içkilerle sarhoş eder ve şekerlemeyle besledikten sonra köyün çevresinde dolaştırır, sonra da serbest bırakırlar. Daha sonra kovalayıp taş ve sopalarla öldürürler, bunu yapınca hiçbir hastalık ya da uğursuzluğun yıl boyunca köye uğramayacağına inanırlar.[69] Breadalbane'ın bazı bölgelerinde Yılbaşı Günü kapıya bir köpek götürüp bir parça ekmek vermek ve "Uzaklaş buradan köpek! Bu yılın sonuna kadar bu evde insanların başına ne kadar ölüm gelecek, ya da ne kadar sığır kaybı olacaksa, hepsi senin

[66] J.H. Gray, *China*, ii. 306 ve devamı.
[67] T.J. Hutchinson, *Impressions of Western Africa*, s.162.
[68] Bogle ve Manning, *Tibet*, hazırlayan: C.R. Markham, s.106 ve devamı.
[69] E.T. Hatkinson, "Notes on the History of Religion in the Himalaya of the North- rth-West Provinces," *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, liii. kesim. i. (1884), s.62.

Cadıların dikenlere takılması için ahırların eşiklerine dikenli çalılar konur.

Bir Tibet şeytanı.

başına gelsin!" diyerek köpeği kovalamak gibi bir töre vardı[70] bir zamanlar. Yeni Yıl Şenliğinde Iroquoi'lerin her yıl kurban ettikleri beyaz köpeklere, öyle görünüyor ki, günah keçileri gözüyle bakılır ya da bakılıyordu. 1841 Ocağında bu törene tanıklık etmiş olan Mr. J. V. H. Clark'a göre, şenliğin ilk gününde köydeki bütün ateşler söndürülüyor, külleri rüzgâra savruluyor, çakmak taşı ve çelikle yeni bir ateş yakılıyordu. Ertesi gün, garip giysiler giymiş adamlar köyü dolaşıyor ve halkın günahlarını topluyordu. Şenliğin son gününün sabahında, kırmızı boya, katır boncuğu, tüy ve kordelalarla süslenmiş iki beyaz köpek dolaştırılıyordu. Kısa bir süre sonra bunlar boğuluyor ve bir merdiven üzerine asılıyordu. Bunun ardından tabancalar patlıyor, naralar atılıyordu, yarım saat sonra köpekler eve alınıyordu, "orada halkın günahları onlara aktarılıyordu." Bundan sonra köpekler bir odun yığını üzerinde yakılıyordu.[71] Rahip Mr. Kirkland'ın geçen yüzyılda yazdığına göre, üzerinde beyaz köpeklerden birinin yakıldığı odun yığınından çıkan küller köyün içinde dolaştırılır ve her evin kapısına serpilirdi.[72] Bununla birlikte, daha önce de gördüğümüz gibi, eskiden Iroquoi'ler kötülükleri dolaysız olarak kovarlardı, günah keçisi aracılığıyla değil.[73] Yahudiler yılda bir kez halkın bütün günahlarını bir keçinin başına yerleştirir ve keçiyi çöle salarlardı.[74]

Üzerine halkın günahlarının zamanlı olarak yerleştirildiği günah keçisi bir insan da olabilir. Quorra Nehri kıyısındaki Onitsha'da her yıl, ülkenin günahlarını uzaklaştırmak için iki insan kurban edilir. Kurbanlar ortak katkıyla satın alınır. Geçen yıl içinde, kundakçılık, hırsızlık, zina, büyücülük vb. büyük günahlar işlemiş olan herkesin 28 *ngugas* ya da 2 £'in biraz üzerinde bir katkıda bulunması beklenir. Bu

[70] *Scotland and Scotsmen in the Eighteenth Century*, Ochtertyreli John Ramsey'in elyazmasından haz.: Alex. Allardyce (Edinburgh, 1888), ii. 439.

[71] W.M. Beauchamp, "The Iroquois White Dog Feast," *American Antiquarian*, vii. 237.

[72] *A.g.y.* s. 236; T. Dwight, *Travels in New England and New York*, iv. 202.

[73] Bkz. Cilt 2, s. 155 ve devamı.

[74] Leviticus xvi. Çağdaş Yahudiler, Yeni Yılın başlangıcından dokuz gün sonra, Kefaret Şenliğinin arifesinde beyaz bir horoz kurban ediyor. Ailenin babası, "bu horoz benim yerime geçsin, benim yerimi alsın, ölüm bu horozun üzerine olsun, mutlu bir yaşamsa bana ve bütün Israillilere bağışlansın" diyerek horozu üç kez kendi başına vurur. Daha sonra horozun gırtlağını keser ve hayvanı şiddetle yere çarpar. Barsaklar evin çatısına atılır. Etiyse önceleri yoksullara verilirdi. Buxtorf, *Synagoga Judaica*, c.xxv.

şekilde toplanan para ülkenin içine götürülür ve "bütün bu çirkin suçlar için —biri ülke, biri de nehir adına— kurban olarak sunulmak üzere" hastalıklı iki insan almaya harcanır. Bunları öldürmek üzere komşu bir köyden iki adam kiralanır. Rahip J. C. Taylor, 27 Şubat 1858'de bunlardan birinin kurban edilişini gözleriyle görmüştür. Kurban, on dokuz yirmi yaşlarında bir kadındı. Kralın sarayından nehire kadar, aşağı yukarı iki millik yolda yüzükoyun yerde sürüklenerek götürüldü. Ona eşlik eden halk "Günahkâr! Günahkâr!" diye bağırıyordu. Amaç, "ülkeden kötülükleri uzaklaştırmaktı. Kadının vücudu, kendilerinin bütün günahları sanki böylece uzağa taşınıyormuş gibi, acımasız bir şekilde sürükleniyordu."[75] Siyam'da, bir zamanlar yılın herhangi bir gününde, işretten sağlığı bozuk bir kadın seçip bir teskere üzerinde, davul ve obua müziği eşliğinde caddelerden geçirme töresi vardı. Kalabalık, kadına hakaretler eder, üzerine pislik atardı; kadını kentin her tarafında dolaştırdıktan sonra bir gübre yığını üzerine ya da kale duvarlarının dışında bir dikenli çit üzerine atarlar, bir daha kentin duvarları içine girmesini yasaklarlardı. Kadının bu şekilde havanın ve kötü ruhların bütün kötü etkilerini kendi üzerine çektiğine inanılırdı.[76] Nias halkı, ülkeyi temizlemek ve tanrıların lütfunu kazanmak için bir kamu kurbanı olarak ya bir kırmızı at veya buffalo kurban eder. Eskiden, söylendiğine göre, buffaloyla aynı kazığa bir insan da bağlanır, hayvan kesilince adam oradan uzağa sürülürmüş; hiç kimse onu evine alamaz, onunla konuşamaz ya da ona yiyecek veremezmiş.[77] Hiç kuşkusuz, adamın, halkın günahlarını ve talihsizliklerini uzaklaştırdığı varsayılıyordu.

Tibet'te, günah keçisi töreninin bazı garip özellikleri var. Tibet Yeni Yılı, yaklaşık 15 Şubat'ta çıkan yeni ayla başlar. Bundan yirmi üç gün sonra başkent Lhásá yönetimi normal yöneticilerin elinden alınır ve Debang Manastırından, bu ayrıcalık için en yüksek ücreti ödeyen bir keşişe verilir. Kazanan teklifçiye Jalno denir; adam,

[75] S. Crowther ve J.C. Taylor, *The Gospel on the Banks of the Niger*, s.343, 345. Karş. J.F. Schön ve S. Crowther, *Journals*, s.48 ve dev. J.Africanus B. Horton (*West African Countries and Peoples*, s.185 ve dev.) bu töreyi tamamen Taylor'ın yapıtından anlatıyor

[76] Turpin, "History of Siam", Pinkerton'un *Voyages and Travels*'inde, ix. 579.

[77] Ködding, "Die Bataksche Götter," *Allgemeine Missions-Zeitschrift*, xii. (1885), s. 476, 478.

Boşluğa salınmış bir Yahudi günah keçisi.

Nil'e insan kurban edilmesi.

durumu Lhásá sokaklarında elinde gümüşten bir asa taşıyarak dolaşırken ilan eder. Bütün komşu manastır ve tapınaklardan keşişler ona saygı sunmak üzere bir araya gelir. Jalno, yetkesini kendi çıkarı için en keyfi şekilde kullanır, peşin para olarak aldığı bütün cezalar kendisinin olur. Sağladığı kazanç, peşin ödediği paranın yaklaşık on katıdır. Adamları, kent sakinlerinden herhangi birinin cezayı gerektiren bir davranışını yakalamak için bütün kenti dolaşır. Lhásá'daki her ev bu süre içinde vergiye bağlanır, en küçük bir kabahat, acımasız şiddette cezalarla cezalandırılır. Jalno'nun bu şiddeti, yirmi üç gün dolduncaya kadar, bütün çalışan sınıfları kentin dışına uğratır. Bu arada, bütün rahipler komşu yörelerden Máchindránáth tapınağına üşüşür, orada dinsel törenler yaparlar. Tapınak çok büyüktür, kentin ortasına kurulmuştur, çarşı ve dükkanlarla çevrilidir. Tapınaktaki putlar altın ve değerli taşlarla işlenmiş pahalı şeylerdir. Yirmi dört gün sonra Jalno'nun yetkesi sona erer, oysa kendini hâlâ yetkili saymaktadır, on gün daha eskisi gibi keyfi tarzda davranır. Bu on günün ilkinde, rahipler eskisi gibi Máchindránáth tapınağında toplanır, halk arasındaki hastalıklardan ve diğer kötülüklerden koruması için tanrılara yakarır, "ve bir barış-sunusu olarak bir insan kurban ederler. Adam bile bile öldürülmez, ama ona uygulanan tören çoğu kez öldürücü olur sonunda.[78] Başına tohum saçılır, yüzü yarı beyaz, yarı siyah boyanır." Onuncu gün, Lhásá'daki bütün askeri birlikler tapınağa yürür ve önünde sıraya dizilir. Kurban tapınaktan dışarı çıkarılır ve orada toplanmış kalabalıktan küçük hediyeler alır. Daha sonra Jalno ile aşık atışır; eğer kurban kazanırsa çok kötülük olacağı hissedilir, ama Jalno kazanırsa, büyük sevinç gösterilerinde bulunulur, çünkü kurbanın tanrı tarafından kabul edildiğine, onun Lhásá halkının bütün günahlarını taşıyabileceğine inanılır. Bunun üzerine yüzü yarı siyah, yarı beyaza boyanır, üzerine bir deri ceket giydirilir ve kentin duvarlarına doğru yürütülür, bütün halk yuh çekerek, bağırarak ve arkasından yaylım ateşi açarak onu izlemektedir. Kentin dışına sürülünce, insanlar geri döner, kurbansa Sáme manastırına götürülür. Bundan kısa süre sonra ölürse, halk bunun bir uğur işareti olduğunu söyler; ama

[78] Sözü edilen tören metinde anlatıldığına göre onuncu günde yapılan tören olabilir.

ölmezse, bütün yıl bir mahkûm olarak manastırda tutulur. Ancak bundan sonra Lhásá'ya dönmesine izin verilir.[79]

Birazdan göreceğimiz gibi, insan günah keçileri klasik eskil çağlarda çok ünlüydü; Ortaçağ Avrupa'sında bile törenin tümüyle ortadan kalkmadığı görülüyor. Thüringen'de Haberstadt kasabasında Şarlman tarafından kurulduğu söylenen bir kilise vardı. Bu kilisede her yıl, iğrenç günahlara batmış olduğuna inanılan bir adam seçilirdi. Paskalyadan önceki perhizin (Lent) ilk gününde adam yas giysileri giydirilmiş, başı sarılmış olarak kiliseye getirilirdi. Duanın bitiminde kiliseden kovulurdu. Kırk günlük perhiz boyunca, ne bir kiliseye girerek, ne de insanlarla konuşarak çıplak ayakla kentin içinde dolaşır dururdu. Kilisenin özel görevli rahipleri sırayla beslerdi onu. Gece yarısından sonra sokaklarda uyumasına izin verilirdi. Paskalya Yortusundan önceki cumadan bir gün önce, kutsal yağ töreninden sonra yeniden kiliseye kabul edilir ve günahları bağışlanırdı. Halk ona para verirdi. Adem adını alır ve suçsuz olduğuna inanılırdı.[80] İsviçre'de Entlebuch'ta geçen yüzyılın bitimine kadar, her yıl bir günah keçisinin kovulması töresi, "Posterli"nin köyden komşu köyün topraklarına sürülmesi töreninde süregelmişti. "Posterli"yi yaşlı bir büyücü ya da bir keçi veya eşek kılığına girmiş bir delikanlı temsil ederdi. Boruların, klarnetlerin, çanların, kırbaçların vb. çıkardığı kulakları sağır edici bir gürültü arasında kovalanırdı delikanlı. "Posterli"yi bazan da bir kızak üzerinde çekilen ve komşu köyün bir köşesinde terkedilen bir kukla temsil ederdi. Tören, Noel'den önceki son haftanın perşembe günü yapılırdı.[81] Günah keçisi bazan da kutsal bir hayvandır. Malabar halkı, ineğe, Hinduların gösterdiği saygının aynını gösterir: onu öldürmeyi ve yemeyi "insan öldürme ya da kasıtlı cinayet kadar çirkin bir suç olarak kabul ederler." Ama yine de "Bramanlar halkın günahlarını bir ya da iki ineğe aktarır, hem İnekler hem de bu Hayvanlara yüklenmiş olan Günahlar oradan uzaklaştırılır, Braman'ın belirteceği bir yere

[79] "Report of the Route Survey By Pundit — from Nepal to Lhasa" ... *Journal Royal Geogr. Soc.* xxxviii. (1868) s.167, 170 ve dev.; "Four Years' Journeying throught Great Tibet, by one of the Trans-Himalayan Explorers," *Proceed. Royal Geogr. Soc.* N.S. vii. (1885) s.67 ve devamı.

[80] Aeneas Sylvius, *Opera* (Bâle 1571), s.423 ve devamı.

[81] Usener, "Italische Mythen," *Rheinisches Museum*, N.F. xxx. 198.

götürülür."[82] Eski Mısırlılar bir boğa kurban ettiklerinde, kendi başlarına ve Mısır toprağına gelecek olan bütün kötülükleri hayvanın başına (beddua ederler) çağırırlar, bundan sonra boğanın başını ya Yunanlılara satarlar ya da nehre atarlardı.[83] İmdi bizce bilinen tarihlerde Mısırlıların genellikle boğalara taptıkları söylenemez, çünkü onu çoğunlukla kesip yedikleri görülmektedir.[84] Ama birçok örnek, bizi, başlangıçta inekler kadar boğaların, bütün büyükbaş hayvanların da Mısırlılarca kutsal sayıldığı sonucuna götürüyor. Çünkü bütün inekler kutsal sayılıp kurban edilmemekle kalmayıp, boğalar da üzerlerinde belli doğal işaretler taşımadıkça kurban edilmezlerdi; bir rahip, kurban edilmeden önce boğaları bir bir incelerdi; belli işaretleri taşıyorsa, hayvanın üzerine, kurban edilebileceğini gösteren işaretini koyardı; eğer biri, işaretlenmemiş bir boğayı kurban ederse ölüme mahkûm olurdu. Ayrıca, kara boğalar Apis ve Mnevis'e, özellikle de ilkine, tapınmanın Mısır dininde önemli bir yeri vardı; doğal bir ölümle ölen bütün boğalar, kentlerin kenar mahallelerinde dikkatle gömülür, bunların kemikleri daha sonra bütün Mısır'dan birer birer toplanır ve bir tek yere gömülürdü; büyük İsis törenlerinde bir boğa kurban edilirken bütün tapınanlar göğüslerini döver, yas tutarlardı.[85] Öyleyse, boğaların başlangıçta, ineklerinse her zaman Mısırlılarca kutsal sayıldığını, başına halkın şanssızlıklarını yükleyerek kestikleri boğanın bir zamanlar kutsal bir günah keçisi olduğunu çıkarsamakta genellikle haklıyız. Orta Afrikalı Madi'lerin her yıl kestikleri koyunun da bir günah keçisi olması olasılık dışı görünmüyor, aynı varsayım Zuni'lerin kaplumbağa kurbanını da kısmen açıklayabilir.[86]

Son olarak, günah keçisi kutsal bir insan da olabilir. Örneğin, Hindistan'lı Gond'lar Kasım ayında, ürünlerin koruyucusu Ghansyam Deo'ya taparlar; şenlikte tanrının kendisinin, tapınanlardan birinin başına indiği söylenir: adam birden bir nöbete tutulur, bir süre sendeledikten sonra cangıla doğru koşar, orada kendi başına bırakılırsa çıl-

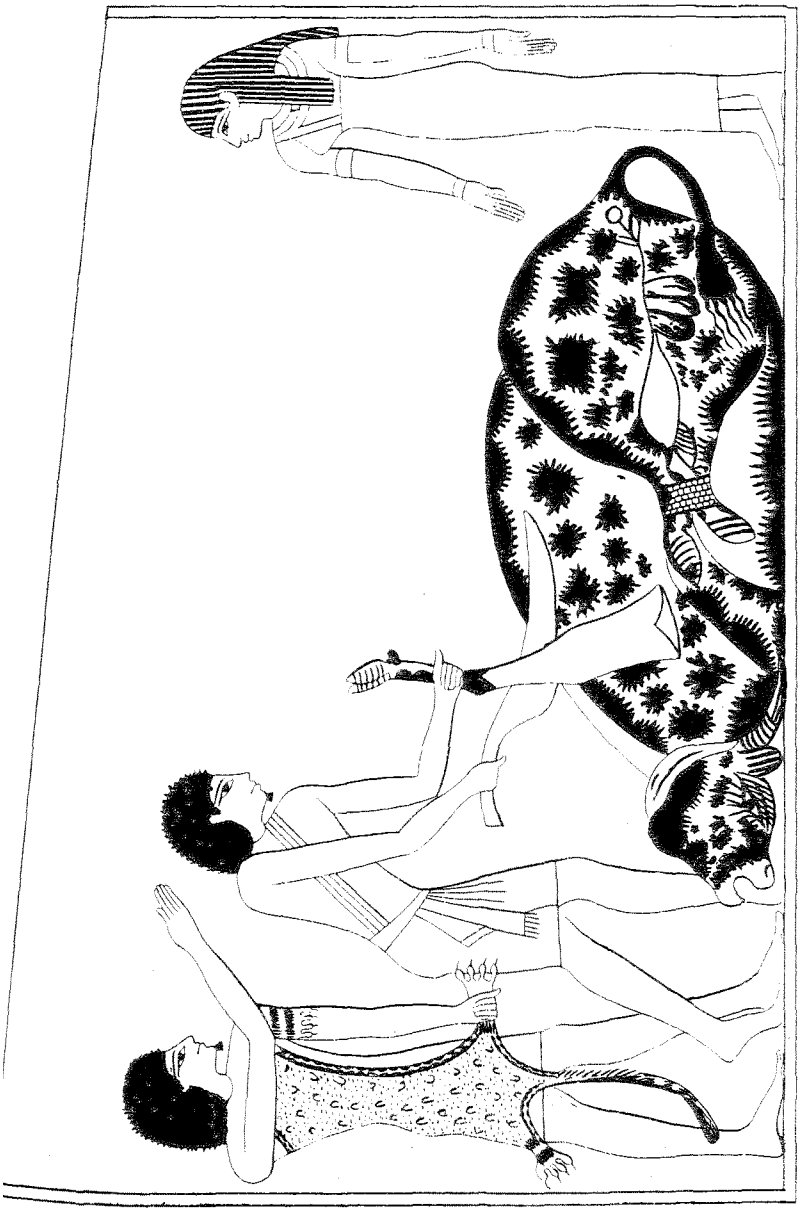
[82] J: Thomas Phillips, *Account of the Religion, Manners, and Learning of the People of Malabar*, s.6, 12 ve devamı.
[83] Herodotos, ii. 39.
[84] Herodotos, ii. 38-41; Wilkinson, *Manners and Customs of the Ancient Egyptians*, iii. 403 ve dev. (1878).
[85] Herodotos, *l.c.*
[86] Bkz. Cilt 1, s. 95 ve dev., 133 ve dev.

dırıp öleceğine inanılır. Bunun için de geri getirilir, fakat bir iki gün kendine gelemez. "Buradaki düşünce, bir adamın, köyün geriye kalan kısmının günahları için bir günah keçisi olarak seçilmesidir."[87] Doğu Kafkasya Arnavutları Ay tapınağında birtakım kutsal köleler barındırırdı, bunların birçoğu esinliydi ve kehanet gösterirdi. Bu adamlardan biri alışılan esin belirtilerinden daha fazlasını gösterip, cangıldaki Gond gibi, ormanlarda tek başına bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladığında, baş rahip onu kutsal bir zincirle bağlatır ve bir yıl süreyle lüks içinde beslerdi. Yılın sonunda vücudu merhemle yağlanır ve kurban edilmek üzere götürülürdü. İşi bu insan kurbanları öldürmek olan ve bu işte bir hayli ustalık kazanmış olan bir adam, kalabalıktan öne çıkar ve kurbanın yan tarafına kutsal bir mızrak atarak kalbini delerdi. Öldürülen adamın yere düşüş şeklinden, ülke halkının refahı konusunda belirtiler çıkarılırdı. Daha sonra vücudu belli bir yere götürülür, bütün halk bir arınma töreninde orada bulunurdu.[88] Bu son durum, açıkça gösteriyor ki, halkın günahları kurbana aktarılmaktadır, tıpkı Yahudi rahibin, elini hayvanın başına koyarak halkın günahlarını günah keçisine aktarışı gibi; adamın kutsal ruh tarafından ele geçirilmiş olduğuna inanıldığı için de, halkın günahlarını ve şansızlıklarını alıp götürmesi için öldürülen bir insan-tanrının kuşkusuz bir örneğini görüyoruz burada.

Bir köyün ya da bölgenin birikmiş günahlarının topluca uzaklaştırılması töresi konusundaki bu araştırma, bazı genel şeyler getiriyor akla. Önce, benim kötülüğün dolaysız ve dolaylı kovuluşu dediğim şeylerin, amaç yönünden birbirinin aynı olduğu tartışılmaz; diğer bir deyişle, kötülüklerin görünmez olarak mı kavrandığı yoksa bir maddi biçim içinde mi bedenleştirildiği, tamamen törenin ana amacına —bir halka musallat olmuş olan bütün kötülüklerin tümden temizlenmesinden başka bir şey değildir bu— bağlı bir durumdur. İki tür kovmayı birbirine bağlayacak herhangi bir bağa gerek olsaydı, kötülükleri bir tekne içinde uzaklaştırmaya benzer bir uygulamayla sağlanırdı bu. Çünkü burada, bir yandan kötülükler görülmez ve elle tutulmazdır; öte

[87] *Panjab Notes and Queries*, ii. No. 335.

[88] Strabon, xi. 4, 7. Kurban edilen bir insanın başında durma töresini Demosthenes'le karşılaştırın, s.642; Pausanias, iii. 20, 9.

Bir boğa kurban eden eski Mısırlılar.
(Thebes'te bir tapmağın duvarından.)

Malibar halkı.

yandan, onları uzaklaştıracak görülür ve elle tutulur bir araç vardır. Günah keçisi de böyle bir araçtan başka bir şey değildir.

İkinci olarak, kötülüklerin genel temizliğine zamanlı olarak baş vurulduğunda, tören kutlamaları arasındaki süre çoğunlukla bir yıldır; törenin yapıldığı zamansa mevsimin çok belirgin bir değişimine denk düşer — kuzey kutbu ve ılıman bölgelerde kışın bitişi, tropik bölgelerdeyse yağmur mevsiminin sonu ya da başlangıcı gibi. Bu tür iklim değişmelerinin, özellikle kötü-beslenen, kötü-giyinen, kötü-barınan yabanıllar arasında, yaratabileceği ölüm oranındaki artış, ilkel insan tarafından şeytanların işi olarak görülür, bu nedenle kovulmalıdırlar. New Britain'de ve Peru'da şeytanların, yağmur mevsiminin başlangıcında kovulmalarının ya da eskiden kovuluyor olmalarının nedeni budur. Bir kabile tarıma başladığında, kötülüklerin genel olarak kovuluş zamanı, doğallıkla tarım yılının büyük dönemlerinden birine —ekim ya da hasat— uydurulmaya çalışılır; fakat çoğunlukla bu dönemler zaten mevsim değişikliklerine denk düştüğü için, avcılıktan ya da çobanlıktan tarımsal yaşama geçiş, bu büyük yıllık töreni kutlama zamanındaki herhangi bir değişikliği içereceği sonucu çıkmaz bundan. Hindistan ve Hindikuş'taki tarımcı toplulukların bazısı, daha önce de gördüğümüz gibi, şeytanlardan arınmayı hasatta, ötekilerse ekim zamanı yapar. Fakat, hangi mevsimde yapılırsa yapılsın, kötülüklerin toptan kovulması, genellikle yeni yılın başlangıcını belirler. Çünkü, insanlar yeni bir yıla girmeden önce geçmişte kendilerine musallat olmuş olan dertlerden kurtulma telaşına düşer; bundan dolayı, o kadar çok sayıda halk arasında —İroquoi'ler, Tonquin'liler, Siyamlılar, Tibetliler vb.— yeni yıl, kötü ruhların, kamunun katıldığı dini törenlerle kovulmasıyla başlatılır.

Üçüncü olarak, şeytanların kamu tarafından ve zamanlı olarak kovuluşunun genellikle bir izinli dönemin izlediği ya da ondan sonra böyle bir dönemin geldiği gözlemlenecektir: bu süre içinde toplumun her zamanki sınırlandırmaları bir kenara atılır, en ciddileri dışında bütün suçlar, kabahatler, cezalandırılmaksızın işlenebilir. Gine ve Tonkin'de, bu izin dönemi halk tarafından şeytanların kovuluşundan önce gelir; Lhásá'da günah keçisinin kovuluşundan önce normal yönetimin askıya alınması ise belki de buna benzer bir genel izinin

kalıntısıdır. Ho'lar arasında izin dönemi şeytanın kovuluşundan sonradır. Iroquoi'ler arasında bunun, kötülüklerin kovulmasından önce mi sonra mı geldiği pek belirgin değil. Ne olursa olsun, bu gibi durumlarda bütün normal davranış kurallarının olağanüstü gevşemesi hiç kuşkusuz ondan önce gelen ya da onu izleyen bir kötülüklerin genel temizlenmesi olayı ile açıklanacaktır. Bir yandan, kötülüklerden genel bir kurtuluş ve bütün günahların bağışlanması, hemen gerçekleşecek bir umut olduğunda, insanlar, yaklaşmakta olan törenin hızla yükseltikleri günah çetelesini silip götüreceğine inanarak, tutkularının dizginlerini salıverirler. Öte yandansa, tören yapılıp bittikten hemen sonra, insanların kafaları, genel olarak içinde yaşadıkları kötülüklerle yüklü havanın eziciliğinden kurtulmuş olur; ve ilk sevinç baskınında, törelerin ve ahlâk kurallarının koyduğu sınırları aşarlar. Tören hasat zamanı yapıldığında yarattığı sevinç, bol yiyecek elde etmiş olmanın meydana getirdiği fiziksel refah durumuyla daha da uyarılmış olur.[89]

Dördüncü olarak, kutsal bir insanın ya da bir hayvanın günah keçisi olarak kullanılışı da özellikle dikkat çekecek bir şeydir; gerçek-

[89] Nepal'de kutlanan Dassera şenliğinde, bir izinli dönemden sonra şeytanların yılda bir kez kovuluşunun bir başka örneğini görüyor gibiyiz. Şenlik Ekim ayının başında yapılır ve on gün sürer. "Şenlik süresince her sınıftan halk arasında genel bir tatil vardır. Kathmandu kentinin bu sırada arınması gerekir, ama arıtılma su ile yapılmaktan çok dualarla gerçekleştirilir. Bütün mahkemeler kapalıdır, hapisteki bütün mahkûmlar kent sınırlarının dışına götürülür... Kalendar temizlenir, ya da Dassera'da tutuk evlerindeki bütün mahkûmlar serbest bırakılır bu zamanda." Öyle görünüyor ki, izin döneminin bir izidir bu. Bu sırada "efendilerin, yılda bir kez, geçen yıl içinde başarılı bir çalışma göstermiş olan hizmetlilere para, giyecek, buffalo ya da keçi vb. bir hediye vermesi gibi genel bir töre vardır. Bu bakımdan, devam etmekte olan şölen ve içki partileri de düşünülecek olursa, bizim Noel'deki 'Boxing-time'a* benzer bir şeydir bu." Yedinci gün, gün batımında başkentte topçular dahil bütün birlikler bir geçit resmi yapar. Belli bir işaret üzerine bütün birlikler ateşe başlar, topçular da katılır buna, yaklaşık yirmi dakika sürer bu ateş dönemi, sonra aniden durur. Belki de şeytanların kovuluşunu temsil ediyordur bu. "Pirinç ürününün büyük biçilişi Dassera'nın bitimine kadar ertelenir, ve hemen ertesi gün bütün vadide hep birden başlar." Şenliğin tanımlanışı için bkz. Oldfield'in *Sketches from Nipal* adlı kitabı, ii. 342-351. Hindistan'daki Dassera şenliği için bkz. Dubois'nin, *Moeurs, Institutions et cérémonies des peuples de l'Inde* adlı kitabı, ii. 329 ve dev. Doğu Afrikalı Wasuahili'ler arasında Yeni yıl eskiden genel bir izin günüydü, "herkes istediğini yapardı. Eski kavgalar unutulurdu, ertesi gün sokaklarda ölmüş insanlar bulunurdu, ama konu üzerine hiçbir araştırma, soruşturma yapılmazdı." Ch. New, *Life, Wanderings, and Labours in Eastern Africa*, s.65. Ashantee'de taze yer elmaları yıllık şenliği genel bir izin zamanıdır. Bkz. bu cildin sonundaki "İlk Ürün Sunuları" hakkındaki Not.

*Boxing-time ya da Boxing-Day: Noelden sonraki ilk yasal tatil günü; bu günde postacılara ve öteki memurlara Noel hediye kutuları verilir.

ten de, törede doğrudan ilgilendiğimiz şey, kötülüklerin, ancak daha sonra öldürülecek olan bir tanrıya aktarıldığına inanıldığında kovulmuş olmasıdır. Bütün kamu için bir günah keçisi olarak kutsal bir insan ya da hayvan kullanmanın, yukarda sıraladığımız örneklerden çok daha yaygın olduğundan kuşkulanılabilir. Çünkü, işaret edildiği gibi, bir tanrıyı öldürme töresi, insanlık tarihinin o kadar erken bir döneminden gelmektedir ki, daha sonraki çağlarda, hatta törenin uygulaması sürüyorken bile, yanlış yorumlanabiliyor. Hayvanın ya da insanın kutsal özelliği unutulmuştur, ona sadece sıradan bir kurban gözüyle bakılır olmuştur artık. Öldürülen, kutsal bir insan olduğunda durum daha da çok böyledir. Çünkü bir ulus uygarlaştığında, insan kurbanlardan tümüyle vazgeçilmemişse, en azından, kurban olarak, nasılsa ölümle cezalandırılacak olan suçlular seçiliyor yalnızca. Örneğin, Babil'de Sacaean şenliğinde, bir tanrının öldürülmesi, bir suçlunun idamıyla aynı zamana denk getiriliyor olabilir.

Halkın günahlarını ve üzüntülerini üzerine alıp uzaklaştırmak üzere niçin ölmekte olan bir tanrının seçildiğini soracak olursak, günah keçisi olarak kutsal birinin kullanılması uygulamasında, bir zamanlar birbirinden ayrı ve bağımsız olan iki törenin berleştirilmesini gördüğümüz ileri sürülebilir. Bir yandan, insan ya da hayvan tanrıyı, kutsal yaşamını yaşın getireceği zayıflıklardan kurtarmak için öldürme töresinin olduğunu görmüştük. Öte yandansa, kötülüklerin ve günahların yılda bir kez toptan kovulma töresini de görmüştük. İmdi, insanların aklına bunların ikisini birleştirmek gibi bir fikir gelmişse, sonuç, ölen bir tanrının günah keçisi olarak kullanılması olacaktır. İlk önceleri, günahları alıp götürsün diye değil, kutsal yaşam yaşlılığın getireceği çöküntülerden kurtulsun diye öldürülüyordu; ama her ne olursa olsun öldürülecekse, insanlar, acılarının ve günahlarının yükünü, mezar ötesindeki bilinmeyen dünyaya alıp götürebilir diye, onun üzerine yükleme fırsatı doğduğunu düşünmüş olmalılar.

Kutsal bir şeyin bir günah keçisi olarak kullanılması, daha önce gördüğümüz, Avrupa'daki "ölüyü dışarı sürme"[90] halk töresi konusundaki belirsizliği de ortadan kaldırıyor. Bu törende ölüm denen şeyin başlangıçta, gençliğin bütün gücü ile yeniden yaşama dönebilsin diye

[90] Bkz. Cilt I, s 265 ve devamı.

her yıl ilkbaharda öldürülen bitki ruhu olduğuna inanmak için nedenler gösterilmiştir. Fakat, gördüğümüz gibi, törende, yalnızca bu varsayımla açıklanamayacak bazı özellikler de var. Ölüm tasviri gömülmek ya da yakılmak üzere götürülürken gösterilen sevinç belirtileri; onu taşıyanların gösterdiği korku ve nefret bu özelliklerdendir. Ama Ölüm'ün yalnızca ölmekte olan bitki tanrısı değil de, aynı zamanda geçen yıl içinde bütün halkı etkilemiş olan bütün kötülüklerin üzerine yüklendiği ortak bir günah keçisi olduğunu varsayarsak, bu özellikler hemen anlaşılır şeyler olur. Böyle bir durumda sevinç doğal ve yerindedir; ölmekte olan tanrı, kendine değil de yüklenmiş olduğu günahlar ve uğursuzluklara bağlanabilecek korku ve nefretin nesnesi olarak görülüyorsa, bu taşıyanla yük arasında bir ayrım yapmanın güçlüğünden ya da en azından ayrılığı görememekten ortaya çıkıyordur. Yük uğursuz bir özellik taşıyorsa, onun taşıyıcısından da korkulacak ve sakınılacak, sanki kendisi de yalnızca taşıyıcısı olduğu o tehlikeli şeylerle doluymuş gibi görülecektir. Buna benzer şekilde, Doğu Hindistan halklarının hastalıkların, günahların yüklendiği teknelerden de korktuğunu ve nefret ettiğini görmüştük.[91] Yine bu halk törelerinde ölüm'ün kutsal bitki ruhunun bir temsilcisi olduğu kadar bir günah keçisi de olduğu görüşü, kovuluşunun hep ilkbaharda ve özellikle Slav halkları tarafından kutlanmasından da destek kazanıyor. Çünkü Slav yılı ilkbaharda başlar,[92] öyleyse, bir yüzüyle, "Ölüyü dışarı sürme" töreni, yeni bir yıla girmeden geçen yılın birikmiş kötülüklerini kovma gibi yaygın bir töreye bir örnek oluşturacaktır.

Klasik eskil çağlarda günah keçisinin kullanımı üzerinde durmaya hazırız şimdi. Her yıl, Martın 14'ünde hayvan derilerine bürünmüş bir adam Roma sokaklarından alay halinde geçirilir, uzun beyaz çubuklarla dövülür ve kentin dışına sürülürdü. Bu adama Mamurius Veturius,[93] yani "yaşlı Mars,"[94] denirdi ve tören eski Roma Yılının (1 Martta başlardı bu yıl) ilk dolunayından önceki gün yapıldığına göre,

[91] Bkz. s. 172 ve dev., 177.

[92] H. Usener, "Italische Mythen," *Rheinisches Museum*, N.F. (1875) xxx.194.

[93] Joannes Lydus, *De mensibus*, iii, 29, iv. 36. Lydus bu kovmanın "Ides of March'ta" yani 15 Martta olduğunu söylüyor. Ama yanlış gibi görünüyor bu. Bkz. Usener, "Italische Mythen," *Rheinisches Museum*, xxx. 209 ve dev. Yine Lydus, Mamurius Veturius'un kent dışına sürüldüğünü açıkça söylemiyor da, onun mitsel ilk tipinin çubuklarla dövülüp kentten kovulması söylencesini anlatarak ima yoluyla yapıyor bunu.

derilere sarınmış adamın, yeni bir yılın başlangıcında dışarı sürülen geçmiş yılın Mars'ını temsil ediyor olması gerekiyor. Mars başlangıçta bir savaş tanrısı değil bitki tanrısıydı. Çünkü Roma çiftçisi ürünün ve üzümlerinin, meyva ağaçları ve koruluğunun bolluğu için Mars'a dua ederdi;[95] görevi ürünlerin büyümesi için kurban kesmek olan Arval Kardeşler rahip grubu[96] hemen hemen yalnızca Mars'a dua ederdi;[97] ve daha önce de gördüğümüz gibi,[98] bol bir hasat alabilmek için Ekim ayında Mars'a bir at kurban edilirdi. Ayrıca, çiftçiler hayvanlarının sağlığı ve gelişmesi için "Ormanın Mars'ı" (*Mars Silvanus*) unvanı altında Mars'a kurban keserlerdi.[99] Sığırların genellikle ağaç-tanrıların özel koruması altında olduğunu daha önce görmüştük.[100] Bir kez daha, ilkbahar ayı Mart'ın Mars'a adanmış olması, onun, filiz veren bitki dünyasının tanrısı olduğunu gösteriyor gibidir. Böylece, Romalıların ilkbaharda Yeni Yılın başlangıcında eski Mars'ı kovması töresi, Slavların "Ölümü dışarı sürme" töresiyle, eğer burada sonuncu töreyle ilgili görüş doğruysa, aynıdır. Roma ve Slav törelerinin benzerliğine, Mamurius Veturius'u ve Slav törenlerindeki buna denk düşen figürleri eski bitki tanrısından çok eski yılın temsilcileri olarak alır görünen bilginler de işaret etmektedir.[101] Bu tür törenlerin daha sonraları, onları uygulayan kimselerce bile böyle yorumlanabiliyor duruma gelmesi olasıdır. Fakat bir zaman süresinin kişileştirilmesi, ilkel olamayacak kadar soyut bir fikirdir. Bununla birlikte, Slav töreninde olduğu gibi Roma töreninde de, tanrının temsilcisine, yalnızca

Son olarak Lydus yalnızca Mamurius adını veriyor. Oysa Mamurius Veturius tam adı Varro'da korunmuştur, *Ling. Lat.* vi. 45; Festus, haz. Müller, s.131; Plutarkhos, *Numa*, 13.

[94] Usener, *a.g.y.* s.212 ve dev. Rosscher, *Apollon und Mars*, s.27; Preller, *Römische Mythologie*[3], i. 360; Vanicek, *Griechische-lateinisches etymologisches Wörterbuch*, s.715. Son üç bilgin Veturius'u *annuus* olarak alıyor, çünkü *vetus* etimolojik olarak ετος'un karşılığıdır. Fakat, Usener'in de gösterdiği gibi Latince sözcüğün yerine onun Yunanca anlamını almak uygun değil gibi görünüyor.

[95] Cato, *De agri cult.* 141.

[96] Varro, *De lingua latina*, v.85.

[97] Bkz. Arval Kardeşlerin *Acta Fratrum Arvalium*'daki şarkısı, haz. Henzen, s.26 ve dev.; Wordsworth, *Fragments and Specimens of Early Latin*, s.158.

[98] Bkz. Cilt 2 s. 67.

[99] Cato, *De agri cult.* 83.

[100] Bkz. Cilt 1, s. 73 ve dev., 108 ve dev.

[101] Preller, *Römische Mythologie*, i. 360; Rosscher, *Apollon und Mars*, s.49; Usener, *a.g.y.*, Tören, yukarda tanımladığımız (s.140) Highland Yeni Yıl törenine de benziyor.

bir bitki tanrısı olarak değil aynı zamanda bir günah keçisi olarak davranıldığı görülüyor. Kovuluşu bunu gösteriyor; çünkü bitki tanrısının bu şekilde kentten kovulması için hiçbir neden yoktur. Ama aynı zamanda bir günah keçisiyse, durum değişir; o zaman, hazin yükünü uzağa, başka topraklara taşıyabilmesi için kentin sınırları dışına sürülmesi zorunlu hale gelir. Gerçekten de, Mamurius Veturius'un, Roma'nın düşmanı olan Oscan'ların toprağına sürülmüş olduğu görülüyor.[102]

Eski Yunanlılar da insan günah keçisi kullanımını bilirdi. Plutarkhos'un Boeotia'da doğum yeri olan Khaeronea kasabasında, üst yöne-

[102] Propertius, v. 2, 61 ve dev. Usener, *a.g.y.*, s. 210. Mart ayı boyunca dans ederek, şarkı söyleyerek, kılıçlarını kalkanlarına vurarak kentin içinde bir yukarı bir aşağı dolaşan Salii'lerin ya da dans eden rahiplerin işlevlerinden biri de (Livy, i. 20; Plutarkhos *Numa*, 13; Dionysos, Halicarn. *Antiq.* ii. 70) kötülükleri ve şeytanları, günah keçisi Mamurius Veturius'a aktarmaya bir hazırlık olarak kentin bütün bölgelerinden dışarı sürmek olabilir. Aynı şekilde, daha önce gördüğümüz gibi (bkz. s. 180) Irokua'lar arasında, fantastik giysili adamlar da, günah keçisi köpeklere aktarmanın hazırlığı olarak insanlardan günah toplayarak dolaşırlardı. Her türlü şeytanı ve kötülükleri kovmak için sokaklarda koşuşturan, evlere girip çıkan silahlı adamlara değgin birçok örnek gördük. Mamurius Vetarius'a indirilen darbeleri, anlaşıldığına göre Salii'ler yönetirdi (Servius: Vergilius Üzerine, *Aen.* vii. 188; Minucius Felix, 24, 3; Preller, *Röm. Myth.* i. 360, *not* 1; Rosscher, *Apollon und Mars*, s.49). Günah keçisinin niçin dövüldüğü birazdan açıklanacak. Salii'lerin, Mars rahipleri, tarım tanrısı olarak belki de bazı tarımsal işlevleri de vardı. Adlarını, yaptıkları dikkate değer *sıçramalardan* alıyorlardı. Dans etmeleri ve yükseğe sıçramaları, ürünlerin yüksek boy atmasını sağlamak için yapılan tanıdık duygusal büyülerdir. Bkz. Peter, *Volksthumliches aus Oesterreichisch Schlesien*, ii. 266; E.Meier, *Deutsche Sagen, Sitten und Gebräuche aus Schwaben*, s.499, No. 333; Reinsberg-Düringsfeld, *Fest-Kalender aus Böhmen*, s.49; O.Knoop, *Volkssagen, etc. aus dem östlichen Hinterpommern*, s.176, No. 197; E.Sommer, *Sagen, Märchen und Gebräuche aus Sachsen und Thuringen*, s. 148; Witzschel, *Sagen, Sitten und Gebrauche aus Thüringen*, s.190, No. 13; Woeste, *Volks-überlieferungen in der Grafschaft Mark*, s.56; *Bavaria*, ii. 298; aynı yapıt, IV. Abth. ii. s. 379, 382; Heinrich, *Agrarische Sitten u. Gebräuche unter den Sachsen Siebenbürgens*, s. II ve dev.; Schulenberg, *Wendische Volkssagen und Gebräuche*, s.252; Wuttke, *Der deutsche Volksaberglaube*[2], 657; Jahn, *Die deutsche Opfergebräuche bei Ackerbau und Viehzucht*, s.194 ve dev. Karş. Schott, *Walachische Mährchen*, s.301 ve dev.; Gerard, *The Land beyond the Forest*, i.264; Cieza de Leon, *Travels* (Hakluyt Society, 1864), s. 413. Bahar ya da sonbahar ekiminde ya da her ikisinde tarlalarda dans etmek ve sıçramak Salii'lerin işlevlerinden biri miydi? Salii'lerin dans alayları Martta olduğu kadar Ekimde de yapılırdı (Marquardt, *Sacralwesen*[2], s.436 ve dev.), Romalılarsa hem ilkbaharda hem sonbaharda ekin ekerlerdi (Columella, ii. 9, 6 ve dev.). Salii'ler şarkılarında, ekim tanrısı Saturnus ya da Saeturnus'tan söz ederlerdi (Festus, s. 325, haz. Müller. *Saeturnus*, Ritschl'ın bir düzeltmesidir. Bkz. Wordsworth, *Fragments and Specimens of Early Latin*, s. 405). Salii'lerin takındığı silahlar, genellikle şeytanlara karşı etkili olurken, özellikle tohumları ve olgun başağı çalan şeytanlara karşı yöneltiliyor olabilir. Khond ve Hindu Kuş törelerini karşılaştırın (bkz. s. 161). Batı Afrika'da toprağı sürme ve ekin ekme gibi tarla işlerine bazan tarlada

ticinin (magistrat) Belediye Binasında, her aile reisininse kendi evinde yaptığı bu tür bir tören vardı. "Açlığın kovulması" denirdi buna. Bir köle *agnus castus* çubuklarıyla dövülür ve "Açlıkla çık git, varlık ve sağlıkla dön" sözleriyle kapılardan kovulurdu. Plutarkhos, kendi doğum yerinin üst yöneticisi görevine geldiğinde Belediye Binasında bu töreni kendisi yönetirdi, daha sonraları bu törenin açtığı tartışmaları da kaydetmiştir.[103] Bu tören, daha önce anlatılmış olan Japon, Hindu ve Highland törelerine yakından benziyor.[104]

Ama uygarlaşmış Yunanistan'da günah keçisi töresi, sevimli ve saygıdeğer Plutarkhos'un başkanlık etmiş olduğu masum dini tören-

silahlı adamların dansları eşlik eder. Bkz. Labat, *Voyage du Chevalier des Marchais en Guinée, Isles voisines, et á Cayenne*, ii. s.99 (Paris basımı), ve s.80 (Amsterdam basımı); Olivier de Sanderval, *De l'Atlantique au Niger par le Foulah-Djallon* (Paris, 1883), s.230. Calicut'ta (Güney Hindistan) "toprağı bizim gibi öküzlerle sürerler, pirinci tarlaya ektiklerindeyse, kentteki bütün aletleri devamlı olarak çaldırırlar ve eğlenirler. Aynı zamanda on-on iki adama şeytan giysileri giydirirler, bunlar, şeytan pirinç ürününü çok verimli kılabilsin diye, müzik aletlerinin çalıcılarıyla birleşip büyük sevinç gösterilerinde bulunurlar." Varthema, *Travels* (Hakluyt Soc. 1863), s. 166 ve dev. Salii'lerle kuzey Avrupa'nın kılıçlı dansçıları arasındaki benzerliğe K. Müllenhoff da değiniyor, "Ueber den Schwerttanz," *Festgaben für Gustav Homeyer*'de (Berlin, 1871). İngiltere'de, Plough Monday'de (On ikinci Gün'den sonraki ilk pazartesi) caddelerden geçirilen saban alayına eşlik eden Morris Dansçıları bazan kılıç takarlardı (Brand, *Popular Antiquities*, i. 505, Bohn basımı) ve bazan da "şapkalarının içine küçük ekin demetleri sokarlardı, çok geçmeden, onların dans dedikleri acayip sıçramalar yüzünden demetlerdeki buğday daneleri yerlere saçılırdı... Bessy müzik kutusunu öyle tıkırdatır ve öyle yükseğe fırlardı ki, yün çorapları ve pazen donu görünürdü." Chambers, *Book of Days*, i. 94. Noelden On İkinci Geceye kadar devletin başına geçen (bkz. Brand, *Popular Antiquities*, i.497 ve dev.) "Lord of Misrule"da (Kötü Yönetimin Efendisi), genellikle eski yılın sonunda ya da yeni yılın başlangıcında kötülüklerin genel kovuluşuyla ilgili olarak görülen genel izin dönemlerinden ve normal hükümetin askıya alınmasından açık izler görülecektir. Bu izin döneminin Plough Monday gününde Morris Dansçıları alayından hemen önce gelmesi, bu dansçıların işlevlerinin Salii'lere bağladığım işlevlerin benzeri olduğunu gösteriyor gibi. Ama koşutluk buraya kadar uzatılamaz. Bu arada karş. Dyer, *British Popular Customs*, s.31, 39. Salii'lerin, Veii Kralı *Morrius* tarafından kurulduğu söylenmektedir (Servius: Vergilius Üzerine, *Aen.* viii. 285). *Morrius*'un etimolojik olarak *Mamurius* ve *Mars*'ın aynı olduğu görülüyor (Usener, *Italische Mythen*, s.213). (*Morris* dansçılarındaki) İngiliz *Morris* de aynı şey olabilir mi? Benzerlik, Roma'da, Roma yılı Ocak'ta başladığında Aralık'a rastlayan Saturnalia bayramının, Roma yılı Mart'ta başladığında Şubat'ta kutlanıyor olabileceğini akla getiriyor. Yani başka birçok yerde olduğu gibi Roma'da da Yeni Yıl'da kötülüklerin bütün halk tarafından kovuluşundan önce genel bir izin dönemi olabilirdi. Saturnalia da buydu işte. Saturnalia'nın daha önceki Şubatta ya da Martın başlangıcında kutlanışına değgin izler, 1 Martta, hanımların hizmetçilerine şölen verdiği *Matronalia*'da —tıpkı efendilerin hizmetlilerine yaptığı gibi— görülebilir. Macrobius, *Saturn*, i. 12, 7; Solinus, i. 35, s.13, haz. Mommsen; Joannes Lydus, *De mensibus*, iii. 15.

[103] Plutarkhos, *Quaest. Conviv.* vi. 8.
[104] Bkz. s. 163, 180.

den daha karanlık şekiller aldı. Yunan kolonilerinin en kalabalık ve en parlaklarından biri olan Marsilya'da ne zaman bir veba salgını olsa, yoksul sınıflardan bir adam kendini bir günah keçisi olarak sunardı. Bütün bir yıl kamu hesabına kendisine bakılır, seçme katkısız yiyeceklerle beslenirdi. Yılın bitiminde, kutsal giysiler giydirilir, kutsal dallarla süslenir ve bütün kentin içinden geçirilirdi, bu sırada duacılar halka gelecek bütün kötülüklerin onun başına gelmesi için dua ederlerdi. Bundan sonra da kentten atılırdı adam.[105] Atinalılar düzenli olarak, kamu hesabına, aşağı sınıftan, yararsız birtakım kişiler beslerlerdi; kentte veba, kuraklık ya da kıtlık gibi herhangi bir felaket belirdiğinde bu toplumdışı insanlardan ikisini günah keçisi olarak kurban ederlerdi. Kurbanlardan biri erkekler, ötekiyse kadınlar için kurban edilirdi. İlki boynuna bir dizi siyah, ikincisiyse bir dizi beyaz incir takardı. Anlaşıldığına göre, kadınlar hesabına kurban edilen, bazan bir kadın olurdu. Kentin içinde dolaştırılırlar, daha sonra galiba kentin dışında ölünceye kadar taşlanarak kurban edilirlerdi.[106] Fakat bu tür kurbanlar kamu felaketi gibi olağanüstü durumlarla sınırlı değildi: öyle anlaşılıyor ki, her yıl Mayıstaki Thargelia şenliğinde, biri erkekler, ötekiyse kadınlar için iki kurban, Atina dışına çıkarılır ve taşlanarak öldürülürdü.[107]

Leucadia'lılar, adalarının güney ucunda, Âşık Atlayışı denilen beyaz bir uçurumdan her yıl bir suçluyu günah keçisi olarak denize fırlatırlardı. Ama düşüşünü hafifletmek için canlı kuşlar ve tüyler bağlarlardı bedenine, aşağıda da küçük teknelerden oluşan bir filo onu yakalayıp sınır dışına çıkarmak için beklerdi.[108] Hiç kuşkusuz, bu insancıl önlemler günah keçisinin boğulmak üzere denize fırlatılması

[105] Servius: Vergilius Üzerine, *Aen.* iii. 57. Petronius'tan.

[106] Helladius, Photius'ta, *Bibliotheca*, s. 534 A, ed. Bekker; Schol. Aristophanes Üzerine, *Frogs*, 734, ve *Knights*, 1136; Hesychius, *s.v.* "*zehirler, çok yemeler, ilâç yapımları*"; karş. Suidas, *s.v.* "*Pislik, zehirleyici, bunaltıcı*" ve "*Zehirli yapıları, çok yeme, bunaltma*" (italikler özgün metinde Yunanca. —*çev.*); Lysias, *Orat.* vi. 53. Taşlandıkları, Harpocration'dan yapılan bir çıkarsamadır. Bkz. bundan sonraki not.

[107] Harpocration, *s.v.* "*Atinalıların, Tanrı Apollon adına düzenledikleri kadınlı-erkekli törenler de birer arınma amacı güderdi.*" (Özgün metinde Yunanca. —*Çev.*) Öldürüldüklerini açıkça söylemiyor; fakat törenin, öldürülünceye kadar taşlanmış olan mitsel Pharmacus'un bir takliti olduğunu söylediği için, kurbanların taşlanarak öldürüldüklerini çıkarsayabiliriz. Suidas (*sv.* φαρμακος) diyerek Harpocration'u kopya ediyor.

[108] Strabon, x. 2, 9. Wordsworth'ın (*Greece, Pictorial, Historical, and Descriptive*, s.354) tapınağı uçurumun kenarında bulunan Apollo rahiplerinin bazan kendilerini aynı şekilde aşağı fırlattıklarını hangi yetkeye dayanarak söylediğini bilmiyorum.

eski töresinin bir yumuşatılmasına yönelikti. İ.Ö. altıncı yüzyılda Küçük Asya'daki Yunanlıların uyguladığı günah keçisi töresi şöyleydi: Bir kent, veba, kıtlık ya da herhangi bir başka kamu felaketine uğradığında, kenti etkileyen kötülükleri üzerine almak üzere çirkin ya da şekli bozulmuş biri seçilirdi. Uygun bir yere getirilir, eline kuru incir, arpa unundan bir somun ve peynir konurdu. Bunları yerdi. Sonra adasoğanı, yaban inciri ve başka yabani ağaçların dallarıyla cinsel organları üzerine yedi kez vurulurdu. Bundan sonra da, orman ağaçlarından yapılma bir odun yığını üzerinde yakılırdı; külleri denize saçılırdı.[109] Buna benzer bir törenin Asyalı Yunanlılar tarafından her yıl Thargelia hasat şenliğinde kutlandığı görülüyor.[110]

Biraz önce anlattığımız, kurbanı adasoğanı, yaban inciri vb. dallarıyla dövme ayininde, kurbanın acılarını artırmak amaçlanmış olamazdı, çünkü bunun için herhangi bir sopa yeterliydi. Törenin bu bölümünün gerçek anlamı W. Mannhardt tarafından açıklanmakta.[111] Eskilerin, adasoğanının kurutulmuş kabuklarına kötü etkileri önlemek gibi büyüsel bir güç atfedildiğini, bunun için de bunları evlerinin kapısına astıklarını ve arınma törenlerinde kullandıklarını işaret ediyor.[112] Dolayısıyla, Arkadyalıların, şenlikte ya da avcılar avdan eli boş döndüklerinde Pan tasvirini adasoğanı kabuklarıyla dövme töreleri[113] tanrıyı cezalandırma anlamına değil de, onu, avcılara av sağlaması beklenen bir tanrı olarak bu kutsal işlevini yerine getirmesini önleyen kötü etkilerden kurtarma anlamına alınmalıdır. Buna benzer bir yorumla, insan günah keçisinin cinsel organlarına adasoğanı kabukları vb. ile vurmanın amacı, onun üretici güçlerini, cinler ve diğer kötü güçler tarafından yapılmış büyülerden ve sınırlandırmalardan kurtarmak anlamına almak gerekir; her yıl kurban edildiği Thargelia da bir il hasat şenliği olduğuna göre,[114] onda yaratıcı ve bereketlendirici bir

[109] Tzetzes, *Chiliades*, v. 726-761. Tzetzes'in dayandığı yetke taşlama şairi Hipponax'tır.

[110] Bu, Athenaeus'un alıntı yaptığı Hipponax'ın dizesinden, 370 B, çıkarsanabilir; burada *φαρμακου*'yu belki de *φαρμακου* olarak okumamız gerekiyor, Schneidewin'le birlikte (*Poetae lyr. Gr.*[3] Ed. Bergk, ii. 763).

[111] Bkz. *Mythолog. Forschungen*, s.113 ve dev., özellikle 123 ve dev. 133.

[112] Pliny, *Nat. Hist.* xx. 101; Dioscorides, *De mat. med.* ii. 202; Lucian, *Necyom.* 7; aynı yazar, *Alexander*, 47; Theophrastus, *Superstitious Man.*

[113] Theokritos, vii. 106 ve dev., açıklamacıyla birlikte.

[114] Karş. Aug. Mommsen, *Heortologie*, 414 ve dev. W. Mannhardt, *A.W.F.* s.215.

bitki tanrısı tanımak zorundayız. Tanrının temsilcisi, belirttiğim amaçla: kutsal yaşamı devamlı dinç durumda, yaşlılığın zayıflıklarıyla bozulmamış durumda tutma amacıyla öldürülüyordu her yıl; öldürülmeden önce de, üretici güçlerini, tam etkinlik içinde ardılına, öldürülen tanrının yerini hemen alacağı kuşkusuz kabul edilen yeni tanrıya ya da eski tanrının yeni bedenleştiği temsilciye aktarabilmek için, uyarılması doğal bir şeydi.[115] Kuraklık ve kıtlık gibi özel durumlarda buna benzer bir nedenle günah keçisine benzeri bir uygulamada bulunulurdu. Eğer ürün, çitfçinin beklentilerini karşılamamışsa, işlevi bu dünyanın yemişlerini üretmek olan tanrının doğurucu güçlerindeki bir yetmezliğe verilirdi bu. Onun bir büyüye yakalandığı ya da yaşlanmakta, zayıflamakta olduğu düşünülmüş olabilirdi. Bunun için de, yeniden gepegenç doğmuş olarak kendi gençlik enerjisini doğanın durağan enerjisine katabilmesi için, yukarda anlatılan o törenlerle, temsilcisinin kişiliğinde öldürülürdü. Aynı ilkeye dayanarak, Mamurius Veturius'un çubuklarla neden dövüldüğünü; Khaeronea şenliğinde kölenin *agnus castus*'la (büyüsel özellikler atfedilen bir ağaç)[116] niçin dövüldüğünü; kuzey Avrupa'da Ölüm tasvirine sopalarla, taşlarla niçin saldırıldığını, ve Babil'de tanrı rolünü oynayan kölenin haça gerilmeden önce neden işkenceden geçirildiğini anlayabiliriz. Kırbaçlamanın amacı, kutsal kurbanın ölüm acısını şiddetlendirmek değil, tam tersine, o yüce anda kendisini rahatsız ediyor olabilecek kötü etkileri dağıtmaktı.

İnsan günah keçisini bazı bitkilerle dövme töresine burada getirilen yorum, birçok benzerlikle desteklenmektedir. Brezilya Kızılderililerinden bazıları aynı amaçla, yeni aydan üç gün önce ya da sonra, üretim organlarını bir su bitkisi olan beyaz *aninga* ile dövdürürler.[117] Hasta insanları, içlerindeki kötü etkilerden kurtarmak için, bazı bitkilerin yapraklarıyla ya da dallarla dövme töresine değgin örnekler

[115] Yucatan'da belli kurbanlarda, bir insan kurbanın üreme organlarından kan çekilir ve putun yüzüne sürülürdü. De Landa, *Relation des choses de Yucatan*, haz. Brasseur de Bourbourg (Paris, 1864) s. 167. Bu dinsel törenin başlangıçtaki amacı tanrıya taze bir üreme enerjisi kaynağı aktarmak mıydı?

[116] Aelian, *Nat. Anim.* ix. 26.

[117] De Santa-Anna, Nery, *Folk-lore Brésilien* (Paris, 1889) s. 253.

görmüştük.[118] Peru'da sonbahar şenliğinde insanlar, "bütün kötülükler uzaklaşsın" diyerek meşalelerle birbirlerine vururlardı.[119] Güney Amerika'da Quixos Kızılderilileri, uzun bir av yolculuğuna çıkmadan önce kendilerini karılarına ısırgan otlarıyla dövdürürler, bunun kendilerini daha hızlı yapacağına ve domuzları da yenmelerine yardım edeceğine inanırlar. Hastalıkların tedavisi için de aynı işleme baş vururlar.[120] Yeni Gine, Mowat'ta, küçük oğlan çocuklar, "güçlü ve sağlam büyümeleri için," aralık ayı boyunca sopalarla hafifçe dövülür.[121] Orta Avrupa'da, baharda buna benzer bir törenin uygulanması çok yaygındır. 1 Martta Arnavutlar insanları ve hayvanları kızılcık sopalarıyla döverler; bunun sağlığa çok iyi geldiğine inanırlar.[122] Croati ve Slavonia'da Paskalya yortusundan önceki Cuma günü ve ondan iki gün öncesi insanlar, kiliseye beraberlerinde çubuklar götürürler, dua bittikten sonra birbirlerini döverek "taptaze ve sağlıklı" yaparlar.[123] Rusya'nın bazı bölgelerinde, Paskalyadan önceki pazar günü insanlar kiliseden dönerken evde kalmış olan çocukları ve hizmetlileri, "Hastalık ormana, sağlık kemiklere" diyerek palmiye dallarıyla döverler.[124] Almanya'da Paskalya mevsiminde uygulanan, *Schmeckostern* olarak bilinen töre çok yaygındır. İnsanlar birbirlerini, özellikle de huş ağacının taze yeşil dallarıyla döver. Dövmenin şans getireceği varsayılır; dövülen kişinin, yaz boyunca haşarattan kurtulacağına, ya da bir yıl süreyle sırtında veya bacaklarında ağrı görmeyeceğine inanılır.[125]

Burada Yunan günah keçisiyle ilgili görüş doğruysa, bu bölümün ana tartışmasına karşı çıkarılabilecek bir itirazı ortadan kaldırır. Nemi rahibinin, korunun ruhunun bir temsilcisi olarak öldürüldüğü kuramına, böyle bir törenin klasik eskil çağlarda bir benzeri bulunmadığı

[118] Bkz. s. 143 ve dev. 173. Plutarkhos'un *Parallela*'sıyla, 35, karşılaştırın: evden eve dolaşan ve hasta insanlara bir çekiçle vurup onlara bütünleşmelerini söyleyen bir kadın.

[119] Acosta, *History of the Indies*, ii. 375 (Hakluyt Soc.) bkz. s. 158.

[120] Osculati, *Esplorazione delle regioni equatoriali lungo il Napo ed il fiume delle Amazzoni* (Milano, 1854), s.118.

[121] Haz. Beardmore, *Anthropological Notes collected at Mowat, Dandai, New Guinea* (1888) (el yazması).

[122] Hahn, *Albanesische Studien*, i. 155.

[123] F.S. Krauss, *Kroatien und Slavonien* (Viyana, 1889), s. 108.

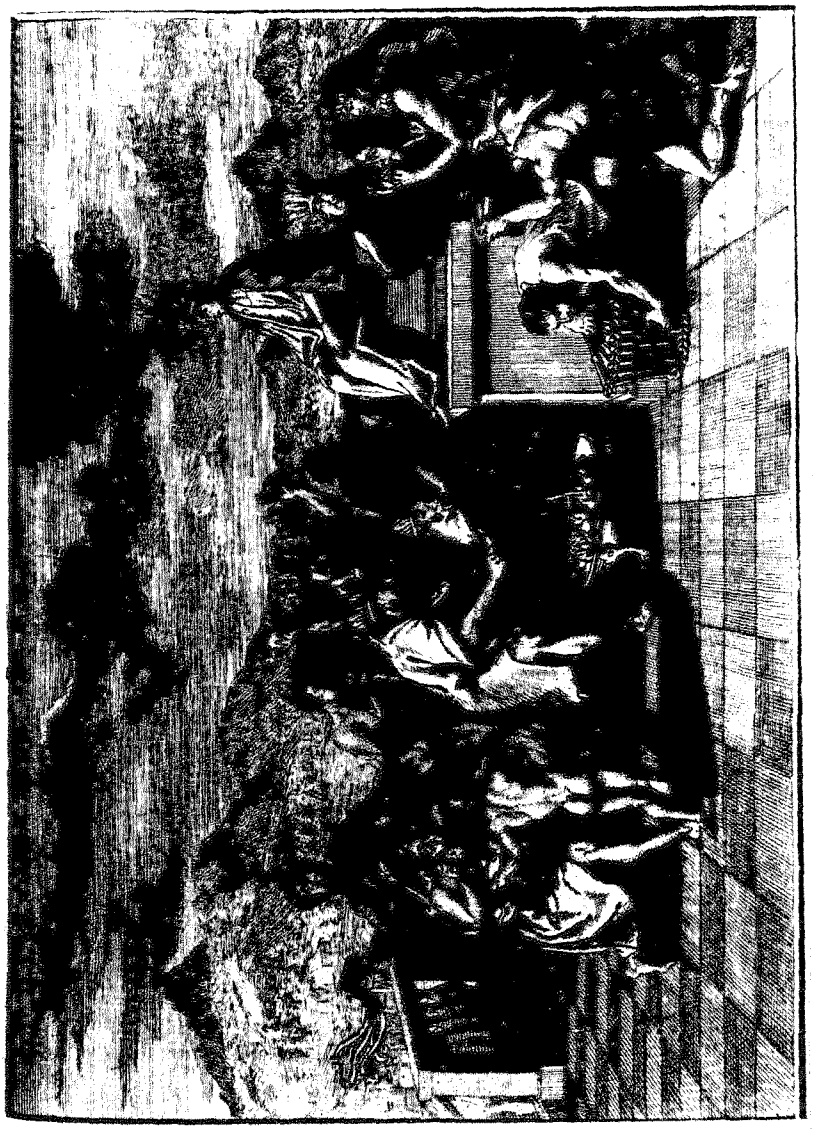
[124] W.Mannhardt, *B.K.* s.257.

[125] W.Mannhardt, *B.K.* s 258-263. Bu törelerin tartışılması konusund bkz., s. 231-276, ve *Myth. Forsch.* s. 113-153.

söylenerek karşı çıkılabilirdi. Ama zamanlı olarak ve bazı vesilelerle, Asyalı Yunanlılarca öldürülen insana her yerde bir kutsallığın bedenleşmişi olarak davranıldığına inanmak için nedenler verilmiş bulunuyor. Belki de, Atinalıların kurban edilmek üzere tuttukları kimseler de aynı şekilde kutsal davranışı görüyordu. Onların toplumdan atılmış kimseler olması sorun olmuyordu. İlkel görüşe göre, bir insan yüksek ahlakî nitelikleri ya da toplumdaki konumu düşünülerek bir tanrının sözcüsü ya da bedenleşmişi olarak seçilmez. Kutsal esin, iyilere de kötülere de, yücelere de, sıradanlara da eşit olarak iner. Öyleyse, uygarlaşmış Asyalı ve Atinalı Yunanlılar tanrıların bedenleşmişi olarak baktıkları insanları kurban etme alışkanlığında idiyseler, tarihin şafağında benzeri bir törenin Aricia Korusundaki yarı barbar Latinler tarafından da uygulanmış olduğunu varsaymak da o denli olmayacak bir şey değildir.

16 — Meksika'da Tanrının Öldürülmesi

ÖTE YANDAN, on altıncı yüzyılda İspanyol fatihlerinin bulduğu ve anlattığına göre eski Meksika dini, benim başlangıçtaki haliyle gözlemlediğimi düşündüğüm Aricia rahipliği kuralına en yakın koşutlukları sunuyor bize. Gerçekten de, tanrının insan temsilcisinin öldürülmesi töresinin, hiçbir yerde Meksika'daki kadar yöntemli bir biçimde ve bu denli yaygın bir ölçekte uygulanmadığı görülüyor. Acosta, "Tanrı olduğunu düşündükleri bir esir alıyorlardı," diyor; "onu putlarına kurban etmeden önce, adına kurban edileceği putlarının adını veriyorlardı ona, ve aynı putu temsil ettiğini söyleyerek putlarıyla aynı şekilde giydirip süslüyorlardı. Bu temsilin devam ettiği sürece, —bazı şenliklerde bir yıl, bazılarında altı ay, bazılarında da bundan daha azdı bu süre— putlarına taptıkları tarzda tapıyorlar ve saygı gösteriyorlardı ona; bu süre içinde esir yiyor, içiyor, eğleniyordu. Sokaklardan geçtiğinde insanlar ona tapmak için çıkıyorlardı bulundukları yerden, her biri ona sadaka veriyor, kutsaması ve iyileştirmesi için çocuklarını ve hastalarını getiriyordu, dilediği her şeyi yapmasına izin veriliyordu

Bir Meksika tanrısına kurban.

1800'lerin başlarında Meksikalı Aztek'in kurban edilmesi.

yalnız, kaçmasın diye on ya da on iki adam peşinden geliyordu. O ise (geçerken saygı görebilsin diye) bazan küçük bir flütü çalıyor, halkı kendisine tapmaya hazırlıklı olmaya çağırıyordu. Bu şölen bitince ve o şişmanlayınca, onu öldürüyorlar, vücudunu açıyorlar ve yiyorlar, onu bir kurban yapıyorlardı kendilerine."[126] Örneğin, Paskalyaya ya da birkaç gün sonrasına rastlayan büyük tanrı Tezcatlipoca yıllık şenliğinde, bir yıl süreyle Tezcatlipoca'nın canlı tasviri olacak bir delikanlı seçiliyordu. Bu genç insanın kusursuz bir vücudu olması gerekiyordu; yüce rolünü erdemli ve onurlu sürdürebilmesi için eğitiliyordu. Yıl süresince lüks bir yaşam yaşatılıyordu kendisine, kral bile geleceğin kurbanının şahane giysilerle donatılmasına dikkat ediyordu, "çünkü daha şimdiden onu tanrı gibi görüyordu." Genç adam, krallık hizmetkârı giysileri içinde sekiz uşağın eşliğinde, çiçekler taşıyarak, flüt çalarak gece gündüz, kendi keyfine başkentin sokaklarını dolaşıyordu. Onu gören herkes önünde diz çöküyor ve tapıyordu ona, oysa azametle kabul ediyordu onların saygılarını. Kurban edileceği şenlikten yirmi gün önce, incelikle yetiştirilmiş ve kendilerine dört tanrıçanın adı verilmiş dört genç kız, gelin olarak veriliyordu delikanlıya. Kurban edilmeden önceki beş gün süreyle, her zamankinden daha bol kutsal onurlar yağdırılıyordu ona. Bütün saray ileri gelenleri ölüme yargılı kurbanın peşinden giderken, kral sarayında kalıyordu. Her yerde kutsal şölenler ve balolar düzenleniyordu. Son gün, genç adam yine uşaklarıyla birlikte kapalı bir mavuna içinde gölün öteki yakasındaki küçük ve yalnız bir tapınağa götürülüyordu, genellikle Meksika tapınaklarına benzeyen bu yer bir piramit şeklinde yükseliyordu. Genç adam tapınağın merdivenlerini çıkarken, her basamakta, utkulu günlerinde çalmış olduğu flütlerinden birini kırıyordu. Tepeye ulaşınca yakalanıyor ve bir taş kitlesi üzerine oturtuluyordu, bu sırada bir rahip, taş bir bıçakla göğsünü kesip açıyor, kalbini koparıp alarak güneşe sunuyordu. Başı daha önceki kurbanların kafatasları arasına asılıyor, bacakları ve kolları pişirilip soyluların masası için hazırlanıyordu. Boş kalan yeri, hemen bir başka delikanlıyla dolduruluyordu, o

[126] Acosta, *History of the Indies*, ii. 323 (Hakluyt Soc. 1880).

da bir yıl süreyle aynı derin saygıyı görecek, yılın sonunda aynı yazgıyı paylaşacaktı.[127]

Temsilcisinin kişiliğinde öldürülen tanrının hemen yeniden yaşama döndüğü fikri, Meksika dinsel töreninde çok canlı bir şekilde temsil ediliyordu: öldürülen insan-tanrının derisi yüzülüyor ve bu deri yaşayan bir insanın üzerine geçiriliyor, o da böylece Tanrının yeni temsilcisi oluyordu. Bu şekilde, bir yıllık şenlikte, Toci'yi ya da Tanrıların Anası'nı temsil eden bir kadın kurban edilmiştir. Süslü giysiler giydirilmişti kendisine, canlı tasviri olduğuna inanılan tanrıçanın adını taşıyordu. Günlerce şölenlerde beslendikten ve yalancı dövüşlerle eğlendirildikten sonra gece yarısı bir tapınağın zirvesine götürülmüş ve bir adamın omuzlarında başı kesilmişti. Derisi hemen yüzülmüş, rahiplerden biri yüzülmüş deriyi üzerine giyerek tanrıça Toci'nin temsilcisi olmuştu. Kadının kalça derisi ayrıca yüzülmüş, tanrıça Toci'nin oğlu tanrı Cinteotl'ü temsil eden bir delikanlı bunu maske gibi yüzüne sarmıştı. Bunu çeşitli eğlenceler izlemiş, kadının derisini giyinmiş iki adam, sırasıyla tanrı ve tanrıça rolünü oynamıştı.[128] Yine, tanrı Totec'in yıllık şenliğinde, birtakım esirler öldürülüp derisi yüzüldükten sonra, bir rahip bu derilerden birini giymiş ve böylece tanrı Totec'in tasviri olmuştu. Daha sonra, tanrının süslerini takınarak —tüylerden yapılma bir taç, altın kolyeler ve küpeler, kırmızı ayakkabılar, vb.— tahta oturmuş ve tohumluk olarak saklanmış olan bir deste mısırla birlikte mevsimin ilk yemişleri ve ilk çiçeklerini kabul etmişti sunu olarak.[129] Quauhtitlan'lar dört yılda bir ateş tanrısının onuruna kurbanlar sunardı. Şenliğin arifesinde, iki köleyi öldürüp, derilerini yüzerler ve uyluk kemiklerini çıkarırlardı. Ertesi gün iki rahip bu derileri giyinir, kemikleri ellerine alır, ağır adımlarla ve kederli uluyuşlarla tapınağın

[127] Sahagun, *Histoire des choses de la Nouvelle Espagne* (Paris, 1880), s.61 ve dev., 96-99, 103; Acosta, *History of the Indies*, ii. 350 ve dev.; Clavigero, *History of Mexico*, Cullen çevirisi, i. 300; Bancroft, *Native Races of the Pacific States*, ii. 319 ve dev. Tanrıları temsil eden ve bu özellikle öldürülen insanlara değgin öteki Meksika örnekleri için bkz. Sahagun, s.75, 116 ve dev., 123, 158 ve dev., 164 ve dev., 585 ve dev., 589; Acosta, ii. 384 ve dev., Clavigero, i. 312; Bancroft, ii. 325 ve dev., 337 ve devamı.

[128] Sahagun, s.18 ve dev., 133-139; Bancroft, iii. 353-359.

[129] Sahagun, s. 584 ve dev. Bu şenlik için yine bkz. *a.g.y.*, s.37, 58, 60, 87, 93; Clavigero, i. 297; Bancroft, ii. 306.

merdivenlerinden inerler. Aşağıda toplanmış olan halk "Bakın, görün, işte tanrımız geliyor," diye bağırırdı.[130]

Yani öyle görünüyor ki, Aricia'da geçerli olduğunu varsaydığım türden insan kurbanlar, gerçekten de, kültür düzeyi belki de, Aricia rahipliğinin kökeninin dayandırılması gereken erken bir dönemde İtalyan ırklarının bulunduğu düzeyden üstün değilse bile, onlardan aşağı da olmayan bir halk tarafından yöntemli olarak, büyük ölçüde sunuluyordu. Dünyanın bir bölümünde bu tür kurbanların geçerli olduğu konusundaki olumlu ve kesin kanıtlar, aynı konudaki kanıtların daha az ve güvenilir olduğu yerlerde de geçerli oldukları olasılığını güçlendirmesi akla yakın bir şeydir. Hep birlikte alınınca, kanıtlar, tapınanlarının kutsal diye baktığı insanları öldürme töresinin dünyanın birçok yerinde geçerli olduğu varsayımına izin vermektedir. Bu töreyle ilgili olarak sunmuş olduğum genel açıklamanın yeterli olup olmadığı; Aricia rahibinin kanlı bir ölümle ölmesi gerektiği kuralının, göstermeye çalıştığım gibi, genel törenin özel bir örneği olup olmadığı soruları, artık, okuyucunun yargısına bırakmam gereken şeylerdir.

[130] Clavigero, i. 283.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALTIN DAL

Ve yeşildir yaşamın altın ağacı
FAUST

1— Gökyüzüyle Yeryüzü Arasında

BU KİTABA başlarken, yanıtlamak üzere iki soru ortaya atılmıştı: Nemi (Aricia) rahibi kendinden önceki rahibi neden öldürmek zorunda kalmıştı? Ve bunu yapmadan önce neden Altın Dal'ı koparmak zorundaydı? Bu iki sorudan birincisini yanıtlamış bulunuyoruz. Nemi rahibi, eğer yanılmıyorsam, kendinde birincil olarak ormanın, ikincil olarak da genellikle bitkisel yaşamın ruhunu bedenleştiriyordu. Dolayısıyla, onun iyi ya da hasta oluşuna bağlı olarak, ormanın, çiçeklerin ve tarlaların yeşereceğine ya da solacağına inanılıyordu; Nemi rahibi hastalıktan ya da yaşlılıktan ölecek olursa, bitki dünyasının da aynı zamanda yok olacağı varsayılıyordu. Bu yüzden de ormanlık alanların rahibinin, bir insanda bedenleşmiş olan bu orman tanrısının, kutsal insanlığının henüz yerinde ve eksiksiz olduğu bir sırada öldürülmesi gerekiyordu: böylece, onun azalmamış durumda ardılına geçecek olan kutsal yaşamı gençliğine yeniden kavuşabilecek ve devamlı bir dinç bedenleşmeler çizgisi üzerinde gerçekleştirilecek birbirini izleyen geçişlerle sonsuza kadar taze ve genç kalabilecekti; bu da baharda tomurcukların ve çiçeklerin, yazın ağaçların, sonbaharda ise o görkemli olgunluğun hiçbir zaman kaybolmayacağının bir kefareti ve güvencesi olacaktı.

Ama hâlâ şu soruyu sormamız gerekiyor: Altın Dal ne idi? Aricia rahipliğine aday olan her kişi, rahibi öldürmeden önce neden bu dalı koparmak zorundaydı? Şimdi bu soruları yanıtlamaya çalışacağım.

Daha önce görmüş olduğumuz gibi, kutsal kralların ya da rahiplerin yaşamlarını düzenleyen iki kural ya da tabuya dikkati çekmekle başlamak yerinde olacaktır. Okuyucunun dikkatini çekmek istediğim kurallardan ilki, kutsal kişinin ayağıyla yere dokunamayacağı kuralıdır. Bu kurala Japonya Mikadosu ve Meksika'da Zapoteklerin yüce piskoposu uymaktaydı. Sonuncusu, "ayağıyla yere dokunsa kutsallığını kirletmiş olurdu."[1] Ayağını yere dokundurmak, Mikado için utanç verici bir alçalma idi; gerçekten de, on altıncı yüzyılda onu görevinden uzaklaştırmak için bu kadarı yeterdi. Sarayının dışında adamların omuzunda taşınırdı; sarayın içindeyse son derece güzel dokunmuş hasırlar üzerinde yürürdü.[2] Tahiti kral ve kraliçesi kendilerine atalarından kalmış olan yerlerin dışında hiçbir yerde ayaklarıyla yere dokunamazlardı; çünkü üzerinde yürüdükleri yer kutsallaşırdı. Bir yerden bir yere giderken kutsal adamların omuzlarında taşınırlardı. Kendilerine daima bu kutsal insanlardan birçok çift eşlik ederdi; taşıyıcıları değiştirmek gerektiğinde, kral ve kraliçe ayaklarını yere değdirmeksizin yeni taşıyıcılarının omuzuna atlarlardı.[3] Dosuma kralının ayağını yere basması kötüye işaretti ve bir kefaret töreni yapması gerekirdi.[4] Pers kralı sarayının dışında hiçbir zaman yaya görülmezdi.[5]

Burada dikkat çekilecek ikinci kural, kutsal kimsenin başı üzerinde güneşin parlayamayacağı kuralıdır. Bu kurala hem Mikado, hem de Zapoteklerin piskoposu uyardı. Sonuncusuna, "yeryüzünün üzerinde taşıyacağı, güneşin üzerinde parlayacağı kadar değerli olmadığı bir tanrı olarak bakılırdı."[6] Japonlar Mikado'nun "kutsal kişiliğini açık

[1] Bancroft, *Native Races of Pacific States*, ii. 142.

[2] *Memorials of Japan* (Hakluyt Society, 1850), s.14, 141; Varenius, *Descriptio regni Japoniae*, s.II; Caron, "Account of Japan," Pinkerton'un *Voyages and Travels*'inde vii. 613; Kaempfer, "History of Japan," aynı yerde, vii. 716.

[3] Ellis, *Polynesian Researches*, iii. 102 ve dev. 1836 basımı; James Wilson, *Missionary Voyage to the Southern Pacific Ocean*, s.329

[4] Bastian, *Der Mensch in der Geschichte*, iii. 81.

[5] Athenaeus, 514 C.

[6] Bancroft, *l.c.*

havaya çıkarmasına" izin vermezler, "güneşse, onun başında parlayacak kadar değerli değildir."[7] Güney Amerika, Kolombiya'da Bogota tahtının kalıtçısı, on altı yaşından başlayarak sıkı bir eğitimden geçmek zorundaydı; bir tapınakta tam bir inziva içinde yaşardı, orada güneşi göremez, tuzlu şeyler yiyemez, bir kadınla konuşamazdı.[8] Kolombiya'da Sogamoso krallığının kalıtçısı, taç giymeden önce, bir tapınakta, karanlığa kapatılmış, güneşi ya da ışığı görmesine izin verilmeden yedi yıl oruç tutmak zorundaydı.[9] Peru Inka'sı olacak olan prens, bir ay süreyle ışık görmeksizin oruç tutmak zorundaydı.[10]

İmdi, bu iki kuralın —yere basmama ve güneşi görmeme— dünyanın birçok yerinde ergenlik çağına gelen kızlar tarafından ya ayrı ayrı ya da birlikte uygulanıyor olması dikkat çekicidir. Örneğin Loango zencileri arasında, ergenlik çağındaki kızlar ayrı ayrı kulübelere kapatılır ve çıplak bedenlerinin herhangi bir parçasıyla yere dokunamazlar.[11] Güney Afrika Zuluları ve akraba kabileler arasında, "bir kız yürürken, odun topluyorken ya da tarlada çalışıyorken" ergenliğin ilk belirtileri kendini gösterince "kız nehre doğru koşar ve erkekler tarafından görülmesin diye bütün gün kamışlar arasında gizlenir. Başına güneş gelip de kendini kupkuru bir iskelete döndürmesin diye —güneş ışınlarına maruz kalmanın sonucu mutlaka budur— battaniyesiyle başını dikkatlice örter. Karanlık çöktükten sonra evine döner ve bir kulübede bir süre başkalarından ayrılır."[12]

New Ireland'de kızlar dört ya da beş yıl küçük kafeslere kapatılır, karanlıkta tutulur ve ayaklarını yere basmalarına izin verilmez. Bu töreyi, gözleriyle görmüş olan birisi şöyle anlatıyor. "Buradaki genç kızlara ilişkin garip bir töreye değgin bir şeyler işittim bir öğretmen-

[7] Kaempfer, "History of Japan, "Pinkerton'un *Voyages and Travels*'inde, vii. 717; Caron, "Account of Japan," a.y. vii. 613; Varenius, *Descriptio regni Japoniae*, s. II, *"Radiis solis caput nunquam ilustrabatur: in apertum aërem non procedebat."*

[8] Waitz, *Anthropologia der Naturwölker*, iv. 359.

[9] Alonzo de Zurita, "Rapport sur les differentes classes de chefs de la Nouvelle-Espagne," s.30, Temaux-Compans'ın *Voyages, Relations et Mémoires originaux* adlı yapıtında (Paris, 1840); Waitz, *l.c.*; Bastian, *Die Culturländer des alten Amerika*, ii. 204.

[10] Cieza de Leon, *Second Part of the Chronicle of Peru* (Hakluyt Soc. 1883), s.18.

[11] Pechuel-Loesche, "Indiscretes aus Loango," *Zeitschrift für Ethnologie*, x. (1878) 23.

[12] Rahip James Mcdonald (Reay Free Manse, Caithness), *Manners, Customs, Superstitions, and Religions of South African Tribes* (el yazması).

den, bunun için de başkandan beni bu kızların bulunduğu eve götürmesini rica ettim. Ev, 8-9 metre uzunluğundaydı, kamış ve bambularla çevrilmişti etrafı, girişin hemen karşısına, kesinlikle '*tabu*' olduğunu göstermek için bir demet kuru ot asılmıştı. Evin içinde 2-3 metre yüksekliğinde, tabanı 3-3,5 metre, yerden yaklaşık 1,5 metre yüksekliğinde konik yapılar vardı, yerden tepeye göre giderek sivriliyorlardı. Bu kafesler pandanus-ağacının geniş yapraklarından yapılmıştı, yapraklar birbirine öyle yakın dikilmişti ki, ne ışık ne de birazcık hava girebilirdi içeri. Her birinin bir yanında, Hindistan cevizi ve Pandanus-ağacı yapraklarından örülmüş ikili bir kapıyla kapatılmış bir açıklık vardı. Yerden yaklaşık bir metre yüksekliğinde, tabanı oluşturan bambudan bir yükselti vardı. Bize söylendiğine göre, bu kafeslerin her birine bir genç kadın kapatılmıştı, en azından dört ya da beş yıl orada kalacaklar, evin dışına çıkmalarına bile izin verilmeyecekti. Duyduğumda inanamadım bu öyküye; bütün bunlar gerçek olamayacak kadar korkunçtu. Başkanla konuştum ve ona kafeslerin içini görmek istediğimi söyledim, kızları da görmek, onlara boncuktan bir iki hediye vermek istediğimi ekledim. O bunun '*tabu*' olduğunu, kendi akrabalarından başka herhangi bir erkeğin onlara bakmasının yasaklanmış olduğunu söyledi; fakat sanırım söz verilen boncuklar yatıştırıcı bir etki yaptı ki, yaşlı bir kadın görevliyi çağırttı, kapıları ancak o açabilirdi... Başkan emir verince kadın kapıyı açmak zorunda kaldı, o zaman kızlar aralıktan bize baktılar, kendilerine ellerini uzatmaları söylenince ellerini uzattılar ve boncukları aldılar. Fakat ben, bilerek biraz uzakta durdum ve boncukları şöyle bir uzattım, kafeslerin içini görebileyim diye onları biraz dışarı çekmek istiyordum çünkü. Benim bu isteğim başka bir güçlüğe yol açtı, bu kızların, burada kapalı tutuldukları sürece ayaklarının yere dokunmasına izin verilmiyordu. Fakat boncukları da almak istiyorlardı, bu yüzden yaşlı kadının dışarı çıkıp bir sürü odun ve bambu toplaması gerekti, onları yere serdi ve sonra kızlardan birine giderek onun aşağı inmesine yardım etti, kızın elinden tutarak, uzattığım boncukları alacak yakınlığa gelinceye kadar odunların üzerinde adım adım yürümesine yardım etti. O zaman kızın çıktığı kulübenin içini görmek için yaklaştım, ama başımı içeriye sokamadım, içersinin havası o denli sıcak ve boğucuydu. Temizdi içersi, su

koyacak birkaç kısa bambudan başka bir şey yoktu. Kızın ancak oturacağı ya da bükülüp uzanacağı büyüklüktçydi, kapılar kapatılınca içersi oldukça karanlıklaşıyor olmalıydı. Kızların, her kafesin yakınına konmuş bir kapta ya da ağaçtan yapılmış bir leğende yıkanmaları için ancak günde bir kez dışarı çıkmalarına izin veriliyordu. Çok terlediklerini söylüyorlardı. Bu boğucu kafesler içine çok gençken koyuluyorlar, genç kadın oluncaya kadar orada kalmaları gerekiyordu; o zaman dışarı çıkarılıyorlar, her birine büyük bir evlilik şöleni veriliyordu."[13]

Yeni Gine'nin bazı bölgelerinde "başkanların kızları on üç, on dört yaşına geldiklerinde, iki ya da üç yıl evin içinde tutulur, hiçbir vesileyle evden çıkmalarına izin verilmez, ev ise güneş onların üzerine düşmeyecek biçimde güneşten korunur."[14] Borneo'lu Ot Danomlar arasında, kızlar sekiz, dokuz yaşına gelince evin küçük bir odasına ya da hücresine kapatılır ve uzun bir süre bütün dünyayla her türlü ilişkileri kesilir. Evin geri kalan bölümleri gibi bu hücre de kazıklarla yerden yüksekte kurulmuştur, kız hemen tam bir karanlık içinde olsun diye uzak bir köşede açılan bir tek küçük pencereyle aydınlatılır. Kız, hiçbir bahaneyle, hatta en gerekli amaçlar için bile odadan ayrılamaz. Kapatıldığı süreçe ailesinden hiç kimse onu göremez, yalnızca, ona hizmet etmek üzere bir tek köle kadın ayrılır. Çoğu kez yedi yıl süren bu kapanış süresince kız hasır örmekle ya da başka el işleriyle uğraşır.

[13] Rahip G. Brown, Rahip B. Danks'in alıntısıyla, "Marriage Customs of the New Britain Group," *Journ. Anthrop. Institute*, xviii. 284 ve dev.; karş. Rahip G.Brown, "Notes on the Duke of York Group, New Britain, and New Ireland," *Journ. Royal Geogr. Soc.* xlvii. (1877) 142 ve dev. Powell'in Yeni İrlanda töresini anlatışı da buna benziyor (*Wanderings in a Wild Country*, s.249). Ona göre, kızlar bellerine ve boyunlarına kokulu otlardan yapılmış çelenkler takıyor; kafesin alt bölmesinde yaşlı bir kadın ya da küçük bir çocuk kalıyor: ve bu kapatılma yalnızca bir ay sürüyor. Belki de, Mr. Brown'ın sözünü ettiği uzun dönem başkanın kızları içindir. Yoksul halk, kızlarının bu kadar uzun süre çalışmadan orada tutulmasına dayanamazlardı. Bu ayrım bazan açıkça dile getiriliyor; örneğin, Kolombiya'lı Goajiralar arasında, zengin kimseler ergenlik dönemine giren kızlarını bir yıldan dört yıla kadar değişen bir sürede ayrı ayrı kulübelere kapatıyorlar, fakat yoksul halk on beş gün ya da bir aydan fazlasına dayanamıyor. F.A.Simons, "An exploration af the Goajira Peninsula," *Proceed. Royal Geogr. Soc.* N.S. vii. (1885) s. 791. Fiji'de üzerine dövme yapılmakta olan gelinler güneşten uzak tutulurdu. Williams, *Fiji and the Fijians* i. 170. Belki de ergenlik döneminde kızları başkalarından ayrı tutma töresinin değişik bir şekliydi bu. Mr. Williams'ın öne sürdüğü neden "onun teninin rengini güzelleştirmek", ilk baştaki neden olarak sayılamaz pek.

[14] Chalmers ve Gill, *Work and Adventure in New Guinea*, s.159.

Uzun süre hareketsizlikten bedence büyümesi engellenmiş olur, kadınlığa erişip de dışarı çıkarıldığında teni soluk, mum gibi bir renk almıştır. Yeni doğmuş gibi güneşe, toprağa, suya, ağaçlara ve çiçeklere gösterilir artık. Sonra büyük bir şölen verilir, bir köle öldürülür ve kanı kızın üzerine sürülür.[15] Ceram'da kızlar, eskiden, ergenlik çağına geldiklerinde karanlık tutulan bir kulübeye kapanırdı.[16]

Vancouver Adası'ndan Aht Kızılderililerinde kızlar ergenlik çağına geldiklerinde evin içinde koridor gibi bir yere konur, "orada ne güneşin ne de herhangi bir ateşin görülemeyeceği şekilde hasırlarla sarılır. Bu kafeste günlerce kalırlar. Kendilerine su verilir fakat yiyecek verilmez. Kız bu inzivada ne kadar uzun süre kalırsa, ailesi için o kadar büyük onurdur bu; fakat bu erginleme sınavı sırasında ateşi ya da güneşi gördüğü anlaşılırsa yaşamı boyunca saygınlığını yitirmiş olur."[17] Alaska'lı Thlinkeet ya da Kolosh Kızılderililerinde, bir kız kadınlık belirtileri gösterince küçük bir kulübeye ya da kafes içine kapatılır, küçük bir hava deliği dışında her yeri kapalıdır bunun. Bu karanlık ve pis yerde, eskiden bir yıl süreyle, ateş yüzü görmeden, hareketsiz, yapayalnız kalmak zorundaydı. Yiyeceği küçük bir pencereye konurdu; suyunu beyaz başlı bir kartalın kanat kemiğinden içmek zorundaydı. Bugün bu süre hiç olmazsa bazı yerlerde altı aya indirilmiştir. Kız, bakışlarıyla gökyüzünü kirletmesin diye, uzun kulakları olan bir tür şapka giymek zorundadır çünkü güneşin onun üzerinde parlamasının uygun olmadığı düşünülür.[18] Alaska'lı bir Eskimo halkı

---

[15] Schwaner, *Borneo, Beschrijving van het stroomgebied van den Barito...* ii.77 ve dev.; Zimmerman, *Die Inseln des Indischen und Stillen Meeres*, ii. 632 ve dev.; Otto Finsch, *Neu Guinea und seine Bewohner*, s.116.

[16] Riedel, *De sluik-en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, s.138.

[17] Sproat, *Scenes and Studies of Savage Life* s.93. ve devamı.

[18] Erman, "Ethnographische Wahrnehmungen u. Erfahrungen an den Küsten des Berings-Meeres," *Zeitschrift f. Ethnologie*, ii. 318 ve dev.; Langsdorff, *Reise um die Welt*, ii. 114 ve dev.; Holmberg, "Ethnogr. Skizzen über die Völker de. russischen Amerika," *Acta Societatis Scientiarum Fennicae*, iv. (1856) s.320 ve dev.; Bancroft, *Native Races of the Pacific States*, i. 110 ve dev.; Krause, *Die Tlinkit-Indianer*, s.217 ve dev.; Rahip Sheldon Jackson, "Alaska and its Inhabitants," *American Antiquarian*, ii. III ve dev.; W.M Grant, *Journal of American Folk-lore'*da, i.169. Bu zamanlarda kızların giydiği şapka, başlık ve peçeleri karşılaştırmak için bkz. G.H.Loskiel, *History of the Mission of the United Brethren among the Indians*, i. 56; *Journal Anthrop, Institute*, vii. 206; G.M. Dawson, *Report of the Queen Charlotte Islands*, 1878 (Geological Survey of Canada), s.130 B; Petitot, *Monographie des Déné-Dindjié*,. s.72, 75; a.y., *Traditiones indiennes du Canada Nord-Ouest*, s.258.

olan Koniag'lar arasında ergenlik çağındaki kızlar küçük kulübelere konurlar, orada elleri ve dizleri üzerinde altı ay süreyle kalmak zorundadırlar; bundan sonra kulübe, dizleri üzerinde dik durabilecek kadar genişletilir, bu durumda da altı ay kalmak zorundadırlar.[19]

Rio de la Plata Kızılderilileri, bir kız ilk kez ergenlik belirtileri gösterdiğinde, sanki ölmüş gibi hamağının içine dikerler, nefes alması için yalnızca ağız bölgesinde ufak bir delik bırakırlardı. Bu durumda belirtiler sürdüğü kadar kalırdı.[20] Bolivya'lı Chiriguanolar, benzer koşullarda, kızın hamağını tavana asarlar, kız bir ay süreyle orada kalırdı; ikinci ay hamak tavandan yarıya kadar indirilirdi; üçüncü ayda sopalarla silahlanmış yaşlı kadınlar kulübeye girer, önlerine çıkan her şeye vurarak ve kızı yaralamış olan yılanı kovaladıklarını söyleyerek kulübenin içinde koşarlardı. Bu işi kadınlardan biri yılanı öldürdüğünü ilan edinceye kadar yaparlardı.[21] Brezilya Kızılderililerinden bazıları arasında, bir kız ergenlik çağına geldiğinde, saçları dipten yakılır ya da traş edilirdi. Sonra düz bir taş üzerine oturtulur ve omuzları bir hayvan dişiyle, kan çıkıncaya kadar kesilirdi. Daha sonra bir yaban kabağının külleri sürülürdü yaraya; kızın elleri ve ayakları bağlanır ve bir hamağın içinde asılırdı, hamağın içine o kadar sıkı bir şekilde sarılırdı ki hiç kimse göremezdi onu. Bu durumda hiçbir şey yemeden ve içmeden üç gün kalmak zorundaydı. Üç gün dolunca, ayakları yere dokunmasın diye hamaktan düz taş üzerine inerdi. Doğal gereksinimi için dışarı çıkmak istediğinde, bir kadın akrabasının sırtında dışarı çıkarılır, kötü etkilerin kızın bedenine girmesini önlemek için yanında yanar bir kor taşırdı. Tekrar hamağına konduğunda biraz un, kaynatılmış kökler ve su almasına izin verilirdi artık, ama tuz ya da et tattırmazlardı. Bu durumda ilk aylık sürenin sonuna kadar kalırdı, bunun bitiminde, göğsünde ve belinde sırtına kadar bıçakla yara açılırdı. İkinci ay boyunca yine hamağında kalırdı, ama perhiz kuralı biraz gevşetilirdi, yün eğirmesine izin verilirdi.

---

[19] Holmberg, *a.g.y.* s.401; Bancroft, i.82; Petroff, *Report on the Population... of Alaska*, s.143.

[20] Lafitau, *Moeurs des Sauvages amériquains*, i. 262 ve devamı.

[21] *Lettres édifiantes et curieuses*, viii. 333. Chiriguano'lar için bkz. Von Martius, *Zur Ethnographie Amerika's zumal Brasiliens*, s.212 ve devamı.

Üçüncü ay belli bir boya ile siyaha boyanır ve her zamanki gibi dolaşmaya başlardı.[22]

İngiliz Guyanası'ndan Macusi'ler arasında, bir kız ergenliğin ilk belirtilerini gösterince, bir hamak içinde kulübenin en yüksek noktasına asılır. İlk birkaç gün gündüzleri hamaktan ayrılamaz, fakat geceleyin aşağı inmek, ateş yakmak ve geceyi ateşin yanında geçirmek zorundadır, yoksa boynunda, boğazında vb. yaralar çıkacaktır. Belirtiler devam ettiği sürece sıkı perhiz yapmak zorundadır. Belirtiler geçince aşağı inip, kulübenin en karanlık köşesinde kendisi için yapılmış olan küçük bir bölmedeki yerini alabilir. Sabahleyin kendi yemeğini pişirebilir, fakat bunun ayrı bir ateşte, kendine ayrılmış bir tencerede yapılması gerekir. Yaklaşık on gün içinde büyücü gelir ve kızın üzerinde, dokunduğu değerli şeylerin üzerine okuyup üfleyerek büyüyü bozar. Kullanmış olduğu kaplar ve bardaklar kırılır ve parçalar gömülür. İlk banyosundan sonra kızın, annesi tarafından ince çubuklarla dövülmeye katlanması, bu sırada çığlık atmaması gerekir. İkinci dönemin sonunda tekrar dövülür, ama bundan sonra dövülmez. Artık "temiz"dir, yeniden halkın arasına katılabilir.[23] Öteki Guyana Kızılderilileri, kızı hamağı içinde bir ay süreyle kulübenin tepesinde tuttuktan sonra, ısırmaları çok acı verici olan bazı iri karıncalara ısırtırlar.[24] Kızı karıncalara ısırtma ya da dövme töresinin, bir ceza ya da bir dayanma sınavı olarak değil de, onu arıtmak için yapıldığından emin olabiliriz; amaç, böyle zamanlarda kızı kuşattığına ve avucuna aldığına inanılan kötü etkileri kovalamaktır. Hem döverek, hem de arılara sokturularak arıtma örnekleriyle daha önce de karşılaşmıştık.[25] Belki de, dinsel ya da törensel olarak dövme ya da kamçılama, her zaman buna benzer bir amaçla ortaya çıkmaktaydı. Bununla, görünmez bir şekilde de olsa fiziksel olarak insanın bedenine yapışmış olduğu varsayılan tehlikeli bir illetin (bir şeytanda kişileşmiş olsun

[22] Thevet, *Cosmographie Universelle* (Paris, 1575) ii. 946 B. ve dev.; Lafitau, *a.g.y.* i. 290 ve devamı.

[23] Schomburgk, *Reisen in Britisch Guiana*, ii. 315 ve dev. Martius, *Zur Ethnographie Amerika's*, s.644.

[24] Labat, *Voyage du Chevalier des Marchais en Guinée, Isles voisines, et á Cayenne*, iv. s.365 ve dev. (Paris basımı), s.17 ve dev. (Amsterdam basımı).

[25] Bkz. s. 199, Cilt 1, s. 150.

olmasın) süpürülüp kovulması amaçlanmaktaydı.[26] Dövülen kimseye verilen acının amacı, bizim bir ameliyatta hastaya verilen acıdan daha fazla bir şey değildi; gerekli bir kazaydı, o kadar. Daha sonraları bu tür töreler başka türlü yorumlanır oldu; acı ise, bir kaza olduğu için, bugün ya yaşamın kritik dönemlerinde kişilere uygulanan bir dayanma sınavı ya da tanrıların çok hoşuna giden ete bir eza olarak bakılan, törenin birincil amacı oldu. Fakat hangi görünüm ve şekil altında olursa olsun çilecilik hiçbir zaman ilkel değildir. Brezilya'lı Uaupeler arasında, ergenlik çağına gelmiş olan bir kız bir ay süreyle eve kapatılır, az miktarda ekmek ve su verilir kendisine. Daha sonra yakınlarının ve arkadaşlarının arasına götürülür, bunlardan her biri *sipo* (esnek bir sarmaşık) dallarıyla, kız kendini yitirinceye ya da ölünceye kadar dört ya da beş kez vurur. Eğer kendine gelirse, aynı işlem altı saatlik

[26] Törenin bu şekilde yorumlanması, dövülme ya da kırbaçlanmanın metinde gösterilen amaçla açıkça cansız nesneler üzerinde yapılışıyla da desteklenmektedir. Örneğin, Kosta Rika Kızılderilileri iki tür törensel kirlilik olduğuna inanır: *nya* ve *bu-ku-rú*. Bir ölümle ilişkili olan herhangi bir şey *nya*'dır. Ama *bu-ku-rú* çok daha öldürücüdür. Bir insanı hasta etmekle kalmaz, öldürür de. "En kötü *bu-ku-rú* ilk gebeliğindeki genç bir kadının *bu-ku-rú*'sudur. Bütün yöreyi hastalandırır. Onun yaşadığı eve giden kimseler, hastalığı kendileriyle birlikte uzağa taşır, yöredeki bütün ölümler ya da öteki ciddi felaketler onun üzerine atılır. Eski zamanlarda, yabanıl yasalar ve töreler bütün güçleriyle hüküm sürerken, böyle bir kadının kocasının, şansız karısının neden olduğu kazalardan dolayı ödence ödemesi alışılmamış bir şey değildi... *Bu-ku-rú* çeşitli şekillerde ortaya çıkar; uzun süre kullanılmamış silahlar, kap-kacak, hatta evler ondan etkilenir, bunlar yeniden kullanılmadan önce temizlenmelidir. Uzun bir süre dokunulmamış duran taşınabilir eşyalara dokunmadan önce bir sopayla dövülmesi töredendir. Uzun bir baston alıp, bir evin tavanına bir iple asılı bir sepeti döven bir kadın gördüm. Bunun neye yaradığını sorduğumda, bana sepetin içinde kadının değerli şeylerinin olduğunu, ertesi gün belki içinden bir şey alacağını, bunun için *bu-ku-rú*'yu kovaladığını söylediler. Uzun süre kullanılmamış bir evin süpürülmesi gerekir, daha sonra onu temizleyen kişi bir sopa almalı ve yalnızca taşınabilir eşyaları değil, aynı zamanda yatakları, direkleri, kısacası içerdeki her türlü eşyayı dövmelidir. Ertesi gün eve girilebilir. Uzun süre ziyaret edilmemiş ya da ilk kez gelinmiş bir yer *bu-ku-rú*'dur. Pico Blanco yokuşundan dönüşte, çok fazla rutubetli ve soğuk yerde kalmanın ve yiyeceksizliğin sonucu olarak hemen hemen bütün grup hafif ateşlendi. Kızılderililer, zirvenin özellikle *bu-ku-rú* olduğunu, çünkü daha önce oraya hiç kimsenin çıkmamış olduğunu söylediler." Bir gün, Mr. Gabb, Kızılderililerin *bu-ku-rú* bağırışları arasında tozlanmış bir üfürme-tüfek indirdi bir yerden. Birkaç hafta sonra bir oğlan çocuğu öldü, Kızılderililer üfürme tüfeğin *bu-ku-rú*'sunun çocuğu öldürdüğüne kesinlikle inanıyorlardı. "Bütün bu olanlardan, *bu-ku-rú*'nun eşyaları tutan ve rahatsız edilmekten hoşlanmayan bir tür kötü ruh olduğu görülmektedir; fakat Kızılderililerden bunu böyle düşündüklerini hiçbir zaman öğrenemedim. Onlar bunu, eşyaların kendilerinde var olan bir özellik olarak düşünüyorlardı sanki." W.M. Gabb, *Indian Tribes and Languages of Costa Rica* (20 Ağustos 1875'te Amerikan Felsefe Cemiyeti toplantısında okunmuştur), s.504.

aralarla dört kez tekrarlanır; sert yapılmayan vuruşlar aileye bir hakaret olarak kabul edilir. Bu arada, kaplarla yemekler ve balık hazırlanmıştır; *sipo*'lar bunların içine daldırılır ve yalaması için kıza verilir, artık evlenebilecek bir kadın olarak kabul edilir o.[27] Bir Hindu kız olgunluk yaşına eriştiğinde dört gün süreyle karanlık bir odada tutulur ve güneşi görmesi yasaklanır. Ona kirli olarak bakılmaktadır; hiç kimse ona dokunamaz. Yiyeceği şeyler haşlanmış pirinç, süt, şeker, peynir ve tuzsuz Hint hurması ile sınırlandırılır.[28] Kamboçya'da, ergenlik çağındaki bir kız, üzerinde cibinlik olan bir yatağa yatırılır, orada yüz gün kalmak zorundadır. Bununla birlikte, genellikle dört, beş, on ya da yirmi gün yeterli sayılır; sıcak bir iklimde ve sık dokuma cibinlik içinde bu süre bile yeterince yorucudur.[29] Bir başka anlatıya göre, ergenlik çağındaki Kamboçyalı bir kızın "gölgeye girdiği" söyleniyor. Ailesinin toplum içindeki sırasına ve konumuna göre birkaç günden birkaç yıla kadar sürebilen bu inziva süresince genç kız, yabancı bir erkek tarafından görülmemek, et ya da balık yememek vb. birtakım kurallara uymak zorundadır. Hiçbir yere, hatta pagoda'ya (katlı tapınak, —*çev.*) bile gidemez. Fakat bu inziva durumu, güneş ve ay tutulmaları süresince bırakılır; böyle zamanlarda dışarı çıkar ve göksel cisimleri dişleriyle yakalayarak tutulmalara neden olduğu varsayılan canavara dualarını eder.[30] Bir tutulma sırasında inzivasının kesilmesi, kadınlık dönemine girmekte olan genç kızların güneşe bakmasını yasaklayan emrin nasıl harfi harfine yorumlandığını gösterir gibidir.

Bu kadar yaygın bir boşinanın söylencelerde ve halk masallarında izler bırakması beklenebilir. Öyle de olmuştur. Çağcıl bir Yunan halk

---

[27] A.R. Wallace, *Narrative of Travels on the Amazon and Rio Negro*, s.496.

[28] Bose, *The Hindoos as they are*, s.86. Aynı şekilde, bir Brahman erkek çocuğu kutsal iple sarıldıktan sonra, dört gün süreyle güneşi görmesi yasaklanır. Tuz yiyemez, ya bir halı ya da bir geyik derisi üzerinde şiltesiz ve cibinliksiz uyuması emredilir kendisine. a.y. s.186. Bali'de, evliliğe bir ön hazırlık olarak dişlerini törpületmiş olan erkek çocukları üç gün süreyle karanlık bir odada kapalı tutulur. Van Eck, "Schetsen van het eiland Bali," *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, N.S. ix. (1880) 428 ve devamı.

[29] Moura, *Royaume du Cambodge*, i.377.

[30] Aymonier, "Notes sur les coutumes et croyances superstitieuses des Cambodgiens," *Cochinchine Française, Excursions et Reconnaissances*, No.16. (Saygon, 1883), s.193 ve dev. karş. a.y., *Notice sur le Cambodge*, s.50.

masalında, Kader tanrıçaları bir prensesin, güneşin üzerinde parlamamasına dikkat etmesini söyler, eğer bu olacak olursa kertenkeleye dönecektir.[31] Bir Tirol öyküsünde, üzerine güneş ışığı düşerse, güzel bir genç kızın yazgısının bir balığın karnına girme olacağı anlatılıyor.[32] Bir başka çağcıl Yunan masalında, Güneş, çocuksuz bir kadına, çocuk on iki yaşına geldiğinde tekrar kendisine getirmesi koşuluyla bir kız çocuk bağışlar. Ve çocuk on iki yaşına gelince anne kapıları, pencereleri kapar, bütün çatlakları ve yarıkları tıkar, Güneşin gelip kızını götürmesini önlemeye çalışır. Ama anahtar deliğini tıkamayı unutur, bir güneş ışını da onun içinden süzülür ve kızı alıp götürür.[33] Bir Sicilya öyküsünde, bir bilici bir kralın bir kızı olacağını, kız on dört yaşına gelince Güneşten gebe kalacağını bildirir. Çocuk doğunca kral, üzerine ışın düşmesin diye hiç penceresi olmayan uzaklarda bir kuleye kapatır onu. Kız on dört yaşına yaklaşırken, anababası ona bir parça kızarmış oğlak gönderir, kız bu etin içinde sivri bir kemik bulur. Bu kemikle duvarı kazıyarak bir delik açar ve güneş ışını bu delikten içeri süzülür ve kızı gebe bırakır.[34] Danae'ye ait eski Yunan söylencesi belki de aynı masallar sınıfına giriyor: babası tarafından yeraltında bir odaya ya da tunçtan bir kuleye hapsedilen Danae, bir altın yağmuru şeklinde ona ulaşan Zeus tarafından gebe bırakılır. Sibirya Kırgızlarının ataları üzerine anlattıkları söylencede

[31] B. Schmidt, *Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder*, s.98.

[32] Schneller, *Märchen und Sagen aus Wälschtirol.*, No. 22.

[33] J.G. von Hahn, *Griechische und albanesische Märchen*, No.41.

[34] Gonzenbach, Sicilianische Märchen, No. 28. Bu kemik olayı başka halk masallarında da görülüyor. Bir prens ya da prenses, güvenliği için bir kuleye kapatılır, o da kuleye rastlantıyla girmiş olan bir kemikle duvarda bir delik açarak kaçar; bazan prensesin etinde kemik olmamasına dikkat edildiği açıkça söylenir. Hahn, *a.g.y.*, No. 15; Gonzenbach, Sayı 26, 27; *Pentamerone*, No. 23. Bundan, kadınlara aylık inzivaları süresince hayvan kemiklerine el sürdürülmemesinin yabanıllarda bir kural olduğu çıkarsanabilir. Yabanılların, av hayvanlarının kemiklerine nasıl büyük bir saygıyla davrandığını daha önce görmüştük (bkz. s. 114 vd.); kadınlarınsa, âdet dönemlerinde, dokunmaları ya da yakında bulunmaları işi bozacağı için, avcıların ve balıkçıların işine karışmaları özellikle yasaklanır (bkz. aşağıda, s.221 vd.). Halk masallarında, kemiği kullanan kahraman kimi zaman bir oğlan çocuğudur; fakat olay, gerçek anlamı unutulduktan sonra bir kızdan bir oğlan çocuğa kolaylıkla aktarılabilirdi. Tavşan-derisi Kızılderilileri arasında, ergen bir kızın yabani tavşan kemiklerini kırması yasaktır. Petitot, *Traditions indiennes du Canada Nord-Ouest*, s.258. Öte yandan, suyu bir kuğu kemiğinden yapılma bir borudan içer (Petitot, *l.c.* ve *a.y.*, *Monographie des Déné-Dindjié*, s.76); bir Thilinkeet kızının aynı koşullarda beyaz başlı bir kartalın kanat kemiğinden su içtiğini görmüştük (Langsdorff, *Reise um die Welt*, ii. 114).

de buna benzer şeyler vardır. Bir Han'ın çok güzel bir kızı vardır, hiçbir erkek onu görmesin diye demirden yapılmış karanlık bir evde gizler onu. Yaşlı bir kadın bakmaktadır ona; kız büyüyüp genç kız olunca yaşlı kadına sorar: "İkide bir nereye gidiyorsun?" — "Çocuğum der yaşlı hanım, aydınlık bir dünya var. O aydınlık dünyada senin annen ve baban yaşar, her türlü insan yaşar orada. İşte oraya gidiyorum ben." Kız der ki, "Anacığım, kimselere söylemem, o aydınlık dünyayı göster bana." Böylece yaşlı kadın kızı kulenin dışına götürür. Fakat aydınlık dünyayı görünce kız sendeler ve düşer bayılır; Tanrının gözü kıza ilişir ve kız gebe kalır. Buna öfkelenen babası onu altından bir tabuta kor ve engin denizin üzerine yüzmeye bırakır (masal ülkesinde altından bir tabut da yüzer elbet).[35] Yunan öyküsündeki altın yağmuru, Kırgız söylencesindeki Tanrının gözü, belki de gün ışığının ve güneşin yerini tutuyor. Kadınların güneş tarafından gebe bırakılabileceği fikri, rastlanmayan bir şey değildir, söylencelerde,[36] evlenmeyle ilgili törelerde bile izleri vardır bunun.[37]

Kızların ergenlik döneminde böyle kapatılmalarının nedeni, ilkel insanın dünyanın her yerinde âdet kanamaları konusunda besledikleri derine kök salmış korkuda yatmaktadır. Bunun kanıtları daha önce gösterilmişti,[38] fakat bunlara birkaç şey daha eklenebilir. Avustralya zencileri arasında, "erkek çocuklara daha çocukluktan başlayarak, eğer kan görürlerse saçlarının erkenden ağaracağı ve güçlerinin zamanı gelmeden zayıflayacağı söylenir." Dolayısıyla, bu zamanlarda

---

[35] W.Radloff, *Proben der Volks litteratur der türkischen Stämme Süd-Sibiriens*, iii. 82 ve devamı..

[36] Bastian, *Die Völker des östlichen Asien* , i. 416, vi. 25; Turner, *Samoa*, s.200; *Panjab Notes and Queries*, ii. No.797.

[37] Güney Amerika Chaco Kızılderilileri arasında, yeni evli bir çift ilk gece, başları batıya dönük olarak bir post üzerinde uyur; "çünkü evlilik, ertesi sabah güneş ayaklarında doğuncaya kadar resmen onaylanmaz." T.J. Hutchinson, "The Chaco Indians," *Transact. Ethnolog. Soc.* iii. 327. Eski Hindu evliliklerinde ilk tören, "Gebe kalma töreni" idi (*Garbhadhana*). "Bir gün önce yeni evli kadın güneşe baktırılırdı, ya da herhangi bir yoldan güneş ışınlarına açılırdı." Monier Williams, *Religious Life and Thought in India* s.354. Sibiryalı Türkler arasında bir zamanlar, evlenmeden sonraki sabah genç çifti güneşi selamlamak üzere kulübeden dışarı çıkarma töresi vardı. Aynı törenin, doğmakta olan güneşin ışınlarının, yeni gelini gebe bırakmanın en güvenli yolu olduğu inancıyla İran'da ve Orta Asya'da hâlâ uygulandığı söyleniyor. Vambery, *Das Türkenvolk*, s.112.

[38] Bkz. Cilt 1. s. 166.

kadın topluluktan uzak yaşar; bir delikanlı ya da bir erkek kendisine yaklaşırsa kadın bağırır, erkek de ondan sakınmak için hemen oradan uzaklaşır. Erkekler bu zamanlarda kadınların ayak izlerinin üzerinden geçmemek için yollarını değiştirirler. Aynı şekilde kadınlar da erkeklerin sık geçtiği yerlerde dolaşamaz, erkeklerin kullandığı herhangi bir şeye dokunamaz; balık yiyemez, su yakınına gidemez, nerde kaldı üzerinden geçmek; çünkü eğer bunu yaparsa, balıklar korkacak, balıkçıların balık tutma şansı azalacaktır; kamp için su almaya bile gidemez; kocasının gidip kendisine su getirmesi için *Thama* demesi yeter. Bu kuralları çiğneyen herhangi bir Avustralyalı kadına uygulanacak ceza şiddetli bir dayak hatta ölümdür.[39] Buşman'lar, bir kızın, sıkı bir inziva içinde tutulmak zorunda olduğu zamanlarda bir tek bakışıyla, erkeklerin o sırada hangi durumdalarsa, ellerinde ne tutuyorlarsa öyle taşlaşacaklarına ve konuşan ağaçlara dönüşeceklerine inanırlar.[40] Orinoco'lu Guayquiry'ler, bir kadının âdet dönemlerinde üzerine bastığı her şeyin öleceğini düşünürler, eğer bir erkek onun daha önce geçtiği yerde yürürse, bacakları hemen şişer.[41] Birleşik Devletlerden Creek'ler ve onların yakını Kızılderililer âdet dönemlerinde kadınları köyden uzak ayrı ayrı kulübelerde yaşamaya zorlarlar. Kadınlar, düşmanların saldırısına uğramak ve kesilmek pahasına orada kalmak zorundadırlar. Bu zamanlarda kadınlara yaklaşmanın "çok korkunç ve tehlikeli bir kirlenme" olduğu düşünülürdü; bu tehlike, düşmanlara kadar uzardı, kadınları bu dönemde öldürmüşlerse, bazı kutsal otlar ve kökler yoluyla kendilerini bu kirlilikten arındırmak zorundaydılar.[42] Aynı şekilde, Chippeway'ler ve Hudson Körfezi Mıntıkası'ndaki öteki Kızılderililer arasında, bu mevsimlerde kadınlar kamptan ayırılır, dallardan yapılmış kulübelere konur. Başlarını ve göğüslerini tamamen gizleyen uzun başlıklar giyerler. Ev eşyalarına ve erkeklerin kullandığı herhangi bir eşyaya dokunamazlar; çünkü dokunurlarsa "bunların kirleneceği ve daha sonra kullanıldıklarında [hastalık ve ölüm gibi]

[39] *Native Tribes of South Australia*, s.186; E.J.Eyre, *Journals*, ii. 295, 304; W. Ridley, Kamilaroi, s.157; *Journ. Anthrop. Inst.* ii. 268, ix. 459 ve dev.; Brough Smyth, *Aborigines of Victoria*, i. 65, 236. karş. Sir George Grey, *Journals*, ii. 344; J.Dawson, *Australian Aborigines*, ci. ve devamı.

[40] Bleek, *Brief Account of Bushman Folk-lore* , s.14; karş. *a.y.* s.10.

[41] Gumilla, *Histoire de l'Orénoque*, i.249.

[42] James Adair, *History of the American Indians*, s.123 ve devamı.

uğursuzluk ve şanssızlıkla karşılaşılacağı varsayılır." Kadınlar herkesin geçtiği yollarda yürüyemez, hayvanların izlerinin üzerinden geçemezler. Bunların, av şansını azaltacakları korkusuyla "nehir ya da göllerin buzları üzerinde, erkeklerin kunduz avladıkları yerlerde, ya da bir balık ağının atılmış olduğu yerlerde yürümelerine asla izin verilmez. Bu dönemlerde, herhangi bir hayvanın başının paylaşılmasına da katılmazlar, hatta geyiğin, yaban geyiğinin, kunduzun ve daha birçok hayvanın ister teskere üzerinde isterse sırtta geçirildiğini gösteren izlerin üzerinde yürümeleri ya da geçmeleri bile yasaktır. Bu töreyi çiğnemekle suçlanmak çok önemli bir şey olarak düşünülür; çünkü bunun gelecekteki av dolaşmalarında avcının diğer arkadaşlarından daha az başarılı olmasının bir nedenini oluşturacağına kesinlikle inanırlar."[43] Bu yüzden Lapp'lar, kadınların âdet dönemlerinde balıkçıların balıklarını çıkardıkları kıyı bölümlerinde dolaşmalarını yasaklarlar.[44]

Avrupa'nın uygarlaşmış ulusları arasında, bu konuda geçerli olan boşinanlar daha az abartılı değildir. Var olan en eski ansiklopedide —Pliny'nin *Doğal Tarih*'i— âdetten gelebileeck tehlikelerin listesi, yabanıllarınkinden uzundur. Pliny'ye göre, âdetli bir kadına dokunmak, şarabı sirkeye döndürür, ürünleri yakar, fideleri öldürür, bahçeleri kurutur, yemişleri döker, aynaların ışığını soldurur, usturaları körletir, demiri ve pirinci paslandırır (özellikle de ayın küçülme döneminde), arıları öldürür, ya da en azından kovanlarından dışarı sürer, kısraklara yavrularını düşürtürdü... vb.[45] Aynı şekilde, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde, bir kadın, âdet dönemlerinde bira yapım yerine girerse, biranın ekşiyeceğine hâlâ inanılmaktadır; biraya, şaraba, sirkeye ya da süte dokunursa, bunlar bozulur; reçel yapsa, koyulaşmaz; bir kısrağa binse, hayvan yavrusunu düşürür; tomurcuklara dokunsa, tomurcuklar solar; bir kiraz ağacına çıksa, ağaç ölür.[46]

---

[43] S.Hearne, *Journey to the Northern Ocean*, s.314 ve dev.; Alex. Mackenzie, *Voyages through the Continent of North America*, cxxiii.; Petitot, *Monographie des Déné-Dindjié*, s.75 ve devamı.

[44] C. Leemius, *De Lapponibus Finmarchiae eroumquie lingua vita et religione pristina* (Kopenhag, 1767), s.494.

[45] Pliny, *Nat. Hist.* vii. 64 ve dev., xxviii. 77 ve dev. karş. *Geoponica*, xii. c. 20, 5 ve c. 25, 2; Columella, xi. 3, 50.

[46] A Schleicher, *Volkstümliches aus Sonnenberg*, s.134; B. Souché, *Croyances, Présages et Traditions diverses*, s.11; V.Fossel, *Volksmedicin und medicinischer*

Böylece, âdet döneminde kadınları ayırmanın amacı, bu zamanlarda onlardan yayıldığı varsayılan tehlikeli etkileri ortadan kaldırmak oluyor. Tehlikenin ilk âdette özellikle büyük olduğuna inanıldığı, bu nöbet sırasında kızları toplumdan ayırmak için alınan önlemlerden ortaya çıkıyor. Bu önlemlerden ikisi, yani kızın toprağa basamayacağı ve güneşi göremeyeceği kuralları yukarda anlatılmıştı. Bu kuralların genel gereği olarak, kız asılı, yani gökle yer arasında ısılı tutulur. Güney Amerika'da olduğu gibi ister hamağına sarılı olarak tavana asılı olsun, isterse New Ireland'deki gibi karanlık ve dar bir kafes içinde yerden yükseltilmiş olsun, hem topraktan hem de güneşten uzak tutulduğuna göre, öldürücü hastalığıyla yaşamın bu büyük kaynaklarından hiçbirini zehirleyemediği için kızın herhangi bir kötü iş yapmasının önlenmiş olduğu düşünülmektedir. Kısacası, elektrikte kullanılan dille söylersek, yalıtılmakla, zararsız hale getirilmektedir. Ama kızı yalnız bırakmak ya da yalıtmak için alınan önlemler, toplumdaki diğer insanların güvenliği kadar onun kendi güvenliği açısından da zorunlu sayılmaktadır. Çünkü belirlenen yaşama düzenini savsaklayacak olursa kızın kendisinin de bundan acı duyacağı düşünülüyor. Örneğin, daha önce de gördüğümüz gibi Zulu kızları, ergenlikte güneş üzerlerine doğarsa kuruyarak iskelete dönüşeceklerine inanırlar; bazı Brezilya kabilelerindeyse kızlar bu kuralları çiğnemelerinin, boyunlarında ve boğazlarında yaralara neden olacağını düşünürler. Kısacası kıza, eğer belli sınırlar içinde tutulmazsa hem kızın kendisi hem de onun dokunduğu her şeyi yok edebilecek büyük bir güçle yüklü olarak bakılmaktadır. Bu gücü ilgili herkesin güvenliği için gerekli sınırlar içinde baskıda tutmak, söz konusu tabunun amacıdır.

Kutsal krallar ve rahiplerce de aynı kurallara uyulmasına aynı açıklamayı getirebiliriz. Ergenlikte kızların, ona verilen adla, kirliliği

Aberglaube in Steiermark (Graz, 1886), s.124. Yunanlılar ve Romalılar, âdetli bir kadın çıplak ayakla ve saçlarını savura savura, bir tarlanın çevresinde dolaşırsa, oranın böceklere karşı tamamen korunmuş olacağını düşünürdü. Pliny, *Nat. Hist.* xvii. 266, xviii. 78; Columella, x. 358 ve dev. xi. 3, 64; Palladius, *De re rustica*, i. 35, 3; *Geoponica*, xii. 8, 5 ve dev.; Aelian, *Nat. Anim.* vi. 36. Kuzey Amerika Kızılderilileri ve Avrupalı köylüler aynı amaçla benzer bir çareye başvuruyor. Schoolcraft, *Indian Tribes*, v.70; Wiedemann, *Aus dem inneren und äussern Leben der Ehsten*, s.484. Karş. Haltrich, *Zur Volkskunde der Siebenbürger Sachsen*, s.280; Heinrich, *Agrarische Sitten und Gebräuche unter den Sachsen Siebenbürgens*, s.14; Grimm, *Deutsche Mythologie*[4], iii. 468.

ve kutsal insanların kutsallığı, ilkel insanın kafasında, birbirinden ayrı değildir. Bunlar, tıpkı genellikle enerji gibi, kendi içinde ne iyi ne de kötü olan, ama uygulanışına göre yararlı ya da zararlı hale gelen aynı doğaüstü enerjinin farklı belirtileridir yalnızca.[47] Buna dayanarak, tıpkı ergenlikteki kızlar gibi kutsal kişiler de ne yere basabiliyor ne de güneşi görebiliyorsa, bunun nedeni, bir yandan, toprağa ya da gökyüzüne dokununca öldürücü şiddetini her ikisi üzerine de boşaltabileceği korkusudur; öte yandan, göksel erdemi böylece boşalmış kutsal varlığın, bu yolla halkın hatta dünyanın güvenliğinin uygun şekilde boşalmasına bağlı olan doğaüstü işlevlerini gelecekte yapamaz hale gelebileceği korkusudur. Yani söz konusu kurallar, ikinci bölümde incelediğimiz tabular başlığı altında yer alıyor; bu tabular, kutsal kişinin yaşamını, onunla birlikte onun uyruklarının ve ona tapınanların yaşamını korumaya yöneliktir. Onun değerli fakat tehlikeli yaşamının, ne gökyüzünde ne de yeryüzünde değil de olabildiğince ikisi arasında asılı durumda olduğu kadar güvenli ve zararsız olduğu başka bir yer yoktur.[48]

---

[47] Âdetteki enerjinin yararlı uygulanışının bir örneği için bkz. s. 22'deki not 46.

[48] Demin tartıştığımız kurallar yalnızca metinde adı geçen kimseleri kapsamıyor, bazı durumlarda öteki tabulu kişilere ve şeylere de uygulanabilir. Aslında, tabunun gizemli gücünün içine girip yayıldığı her şeyin yeryüzünden ve gökyüzünden ayırılması gerekir. Yas tutanlar bütün dünyada tabudurlar; bunun için de yasta olan Aino'lar güneş başlarında parlamasın diye garip başlıklar giyerler. Bastian, *Die Völker des östlichen Asien*, v.366. Kosta Rika Kızılderilileri, üç gün süren dini bir perhizde tuz yemezler, olabildiğince az konuşurlar, ateş yakmazlar, kesinlikle evde kalırlar, gündüz dışarı çıkacak olurlarsa güneş ışığının kendilerini karartacağına inandıkları için güneş ışığından dikkatle korunurlar. W.M.Gabb, *Indian Tribes and Languages of Costa Rica*, s.510. Noel gecesi, İsveç'in bazı bölgelerinde bilinmeyen bir zamandan beri hacca gitmek bir töre olmuştur; insanlar bu yolla birçok gizli şey öğrenir ve gelecek yıl ne olacağını bilir. Bu hac için bir hazırlık olarak, "bazıları hactan önceki üç gün karanlık bir hücreye gizlenir, böylece göklerin ışığından da korunmuş olur. Başkaları bir önceki günün erken saatlerinde samanlık gibi ayak altında olmayan bir yere çekilir, orada herhangi bir canlı yaratığı duyamayacak ya da göremeyecek şekilde samanın içine gömerler kendilerini; burada güneş batıncaya kadar bir şey yemeden sessizlik içinde kalırlar; gezilerine başlamadan önceki gün herhangi bir yiyecekten kesinlikle kaçınmanın yeterli olduğunu düşünenler de vardır. Bu sınav döneminde bir insanın ateşi görmemesi gerekir." L. Lloyd, *Peasant Life in Sweden*, s.194. Bir Pima Kızılderilisi, bir Apache öldürdüğü için girdiği on altı günlük arınma dönemi süresince, alevli bir ateş göremez. Bancroft, *Native Races of the Pacific States*, i. 553. Yine savaşa çıkmakta olan savaşçılar da kesinlikle tabudurlar; bundan dolayı, savaşçılar savaşa benzer keşiflerindeyken, Kızılderililer çıplak yere oturamazlar. J. Adair, *History of the American Indians*, s.382; *Narrative of the Captivity and Adventures of John Tanner*,

2 — *Balder*

İSKANDİNAVYALI BALDER, yaşamının bir anlamda ne gökyüzünde ne de yeryüzünde değil de ikisi arasında olduğu söylenebilen iyi ve güzel bir tanrıydı. Ölüm öyküsü şöyle: Balder arada bir, ölümünü kendisine sezdirir gibi olan bazı düşler görüyordu. Bunun üzerine tanrılar toplandılar ve onu her tehlikeye karşı koruma kararı aldılar. Bunun için de tanrıça Frigg, ateş ve sudan, demirden ve bütün madenlerden, taşlardan ve topraklardan, ağaçlardan, hastalıklardan ve zehirlerden, bütün dört ayaklı hayvanlardan, kuşlardan ve sürüngenlerden Balder'ı incitmeyeceklerine değgin yeminli söz aldı. Bu yapılınca Balder dokunulmaz sayıldı; bunun üzerine tanrılar sevindiler ve onu aralarına aldılar, kimi üzerine atış yapıyor, kimi kesmeye çalışıyor, kimileri de üzerine taş atıyordu. Ama ne yaptılarsa, hiçbir şey onu incitemiyordu, hepsi çok mutlu oldular bu durumdan. Yalnızca fitneci Loki mutlu olmamıştı buna, yaşlı bir kadın kılığında Frigg'e gitti, Frigg ona tanrıların silahlarının Balder'ı yaralayamayacağını söyledi, çünkü her şeye

---

s.123. Kuzey Amerika Kızılderililerinin kutsal sandığı, "o denli kutsal, dokunulması o denli tehlikeli" sayılır ki, savaş başkanı ve muhafızlarından başka kimse dokunamaz ona, "dokunursa büyük kötülüklere uğrar. En köklü düşman bile aynı nedenlerle dokunmaz ona." Sandığı düşmana karşı taşırlarken asla yere koymazlar, taşlar ya da kütükler üzerine bırakırlar. Adair, *History of the American Indians*, s. 162 ve dev. Geyik klanının kutsal deniz tarağı kabuğu, Omaha'lar arasında kutsal bir torbada tutulur ve asla yere dokundurulmaz. E. James, *Expedition from Pittsburgh to the Rocky Mountains*, ii. 47; J. Owen Dorsay "Omaha Sociology," *Third Report of the Bureau of Ethnology* (Washington, 1884), s.226. Yeni doğmuş çocuklar kuvvetle tabudurlar; bunun için de Loango'da bunların yere değmelerine izin verilmez. Pechuel-Loesche, "Indiscretes aus Loango," *Zeitschrift für Ethnologie*, x. (1878) s. 29 ve dev. Laos'ta fil avcılığı birçok tabu çıkarmıştır ortaya; bunlardan biri, baş avcının ayağıyla yere basamayacağı yasağıdır. Bunun için, yere inerken öteki avcılar üzerine basması için yapraklardan yapılma bir halı sererler yere. E. Aymonier, *Notes sur le Laos*, s.26. Aberdeenshire'ın bazı bölgelerinde biçilmemiş duran son ekin parçasının (daha önce de gördüğümüz gibi çok kutsaldır) yere dokunmasına izin verilmez; fakat kesilince, "gueedman"in kucağına konur. W. Gregor, "Quelques coutumes du Nord-Est du Comté d'Aberdeen," *Revue des Traditions populaires*, iii. (1888) 485 B. Kutsal yiyecekler, bazı durumlarda yere değmez. F. Grabowsky, "Der Distrikt Dusson Timor in Südost-Borneo und seine Bewohner," *Ausland* (1884), No. 24, s.474; Ch. F. Hall, *Narrative of the Second Arctic Expedition*, Prof. J.E. Nourse tarafından basılmıştır (Washington, 1879), s.110; Gerard, *The Land beyond the Forest*, ii. 7. İskoçya'da, kutsal kuyulardan hastalara su taşınırken, kutsal-kovanın yere değmemesi gerekir. C.F. Gordon Cumming, *In the Hebrides*, s. 211. Ruhların yerle ilişkisi üzerine, Denzil Ibbetson'un *Panjab Notes and Queries*'iyle karşılaştırın, i. No. 5.

onu incitmemesi için yemin ettirmişti. Bundan sonra Loki sordu, "Her şey Balder'ı korumaya yemin etti mi?" Frigg yanıtladı, "Walhalla'nın doğusunda ökseotu diye bir bitki yetişir; bu ot yemin edemeyecek kadar küçük göründü bana." Bunun üzerine Loki gitti, ökseotunu kopardı ve tanrıların meclisine getirdi. Orada kör tanrı Hödur'u çemberin dışında ayakta bekler buldu. Loki sordu ona, "Balder'a niye ateş etmiyorsun?" Hödur yanıtladı, "Nerde durduğunu görmüyorum çünkü; ayrıca silahım da yok benim." O zaman Loki şöyle dedi, "Sen de ötekiler gibi yap, onlar gibi Balder'a saygı göster. Nerede durduğunu gösteririm sana, sen de bu ince dalla vurursun ona." Hödur ökseotunu aldı ve Loki'nin yönlendirmesine uyarak Balder'a attı. Ökseotu Balder'a çarptı ve onu ikiye biçti, cansız yere düştü Balder. O güne kadar tanrıların başına gelen en büyük felaketti bu. Tanrılar bir süre sessizce durdular, sonra seslerini yükselterek acı acı gözyaşı döktüler. Balder'ın vücudunu alıp deniz kenarına getirdiler. Balder'ın gemisi duruyordu orada; Ringhorn'du adı, bütün gemilerden daha büyüktü. Tanrılar gemiye çıkıp Balder'ın vücudunu onun üzerinde yakmak istediler, ama gemi bir türlü kımıldamıyordu. Hyrrockin adlı dev tanrıçayı çağırdılar. Bir kurdun üzerine binmiş olarak geldi ve gemiyi öyle bir itti ki, çıkardığı dalgalardan ateşler çaktı, yer gök sarsıldı. Sonra Balder'ın vücudu alınıp gemisinin üzerindeki odun yığını üzerine yerleştirildi. Karısı Nanna bunu görünce yüreği bu üzüntüye dayanamayıp patladı ve öldü. Onu da kocasının yanına odun yığını üzerine koydular ve odunları ateşe verdiler. Balder'ın atı da bütün koşumlarıyla birlikte odunlar üzerinde yakıldı.[49]

Bu öyküdeki ayrıntı zenginliği, onun dinsel töreni açıklamak için uydurulan geniş mitler sınıfına ait olduğunu düşündürüyor. Çünkü bir mit, ayrıntılarında hiçbir zaman, mitin yazarının gözleriyle tanık olduğu bir törenin basit yazılı anlatımında olduğu kadar canlı ve kesin değildir. Her halde, Balder mitinde betimlenenler gibi ayinlerin İskandinavlar ve öteki Avrupa halklarınca yerine getirilmekte olduğunu olası kabul edebilseydik, mitin dinsel ayini (ritual) değil, dinsel ayinin

[49] *Die Edda*, übersetzt von K. Simrock 8 s.286-288, karş. s.8, 34, 264. İngilizcede Balder'ın öyküsü Prof. Rhys tarafından daha ayrıntılı olarak anlatılıyor, *Celtic Heathendom*, s.529 ve devamı.

miti doğurduğunu çıkarsamada haklı olabilirdik. Çünkü bir töreni açıklamak için bir mitin uydurulduğu birçok olay gösterilebilirken, bir mitin herhangi bir töreni ortaya çıkardığı bir tek olay bile gösterilemez. Dinsel ayin, mitin ana babası olabilir, ama hiçbir zaman onun çocuğu olamaz.[50]

Balder'ın ölümü mitindeki ana olaylar ikidir; birincisi, ökseotunun koparılması, ikincisiyse tanrının ölümü ve gömülmesi. İmdi bu olayların ikisinin de, bir zamanlar Keltlerin ve İskandinavların, olasılıkla Almanların ve Slavların da yerine getirdiği yıllık bir törenin parçalarını oluşturduğu görülmektedir.

Avrupa'nın çoğu yerinde köylüler, çok eski zamanlardan beri yılın belli günlerinde şenlik ateşleri yakmak ve onun çevresinde dans etmek ya da üzerinden atlamak alışkanlığındadır. Bu tür töreler tarihsel kanıtlarla geriye Ortaçağlara kadar izlenebilir; onların eskil çağlarda yerine getirilen benzer törelere olan benzerliği, kökenlerinin Hıristiyanlığın yayılmasından önceki uzun bir dönemde araştırılması gerektiğini kanıtlayacak kadar güçlü iç kanıtlarla uyum içindedir. Gerçekten de, onların Kuzey Avrupa'da yerine getirildiğine değgin en erken kanıtı, Hıristiyan kilise meclislerinin sekizinci yüzyılda bunları *putperest törenleri* olarak yasaklama çabalarından elde edilmiştir.[51] Bu ateşlerde tasvirlerin yakılması ya da canlı bir kişinin yakılır gibi yapılması, az rastlanan bir şey değildir; eski çağlarda bu gibi olaylarda insanların gerçekten yakıldığına inanmak için nedenler de vardır. Söz konusu törelerin kısaca gözden geçirilişi, insan kurbanların izlerini ortaya çıkaracak ve aynı zamanda onların anlamlarına ışık tutmamıza yarayacaktır.[52]

[50] H.Usener gibi bilgili ve aklı başında bir töre ve mit araştırıcısının, bunların birbiriyle gerçek ilişkisini tersine çevirdiğini görmek garip bir şey. Bugün köylülerin evlenme törelerinde Mars ve Nerio'nun evlenmesi mitinin temel özelliklerine benzer şeyler olduğunu gösterdikten sonra, bu törelerin mitin yansımaları olduğu sonucunu çıkarma yolunu tutuyor. "Italische Mythen," *Rheinisches Museum*, N.F. xxx. 228 ve dev. Mit elbette törenin yansısıdır. İnsanlar yalnızca kendilerine benzer tanrılar icat etmekle kalmamış (Ksenefon'un çok zaman önce işaret ettiği gibi) onları kendileri gibi düşündürtmüş ve davrandırtmıştır. Cennet dünyanın bir kopyasıdır, dünya cennetin değil.

[51] Bkz. Grimm, *Deutsche Mythologie*[4], i. 502, 510, 516; Mannhardt, *Baumkultus*, s. 518 ve devamı.

[52] Bu ateş törelerinin aşağıda vereceğim araştırmasında esas olarak Mannhardt'ı izliyorum, *Baumkultus*, kap. vi. s.497 ve dev. Aynı zamanda Grimm'in *Deutsche Mythologie*'si ile de karşılaştırın, i. 500 ve devamı.

Bu şenlik ateşlerinin en çok yakıldığı mevsimler, ilkbahar ve yaz dönümüdür, fakat bazı yerlerde Hallow E'en'de [Cadılar Bayramı, —*çev.*] (31 Ekim) ve Noel'de yakılır. İlkbaharda Lent'in [Paskalyadan önceki büyük perhiz, —*çev.*] ilk Pazarı (Quadragesima) ve Easter Eve [Paskalyadan önceki akşam, —*çev.*] değişik yerlerde aynı törenin yapıldığı günlerdir. Örneğin, Eifel Dağları, Ren Prusya'sında Lent'te ilk Pazar gençler ev ev dolaşarak saman ve budanmış çalı dalları toplardı. Bunları yüksekçe bir yere, tepeye götürür, uzun, ince bir kayın ağacı çevresine yığarlardı, bir odun parçası bir haç oluşturacak biçimde dik açıyla ağaca bağlanırdı. Bu yapı "kulübe" ya da "kale" diye biliniyor. Bu yığın ateşe verilir ve gençler baş açık, her biri elinde yanmış bir dal taşıyarak ve yüksek sesle dua ederek "kale"nin çevresinde yürürdü. Bazan da "kulübe"nin içinde samandan bir adam yakılırdı. İnsanlar dumanın ateşten estiği yönü gözlerdi. Eğer ekin tarlalarına doğru estiyse, hasatın bol olacağının bir işaretiydi bu. Aynı gün, Eifel'in bazı yerlerinde saman saplarından büyük bir teker yapılır ve bir tepenin doruğuna üç at tarafından çekilirdi. Köydeki oğlan çocukları akşam karanlığında oraya yürür, tekeri ateşe verir ve bayır aşağı yuvarlarlardı. İki delikanlı, onu bir engele rastladığı yerde tekrar harekete geçirmek için ellerinde sopalarla arkasından giderdi tekerin.[53] Echternach yöresinde aynı törene "cadıyı yakma" adı veriliyor.[54] Tirol'deki Voralberg'te Lent'in ilk Pazar günü ince uzun genç bir köknar ağacı bir saman yığını ve odunlarla çevrilir. Ağacın tepesine "cadı" adı verilen bir insan figürü bağlanır; eski kumaşlardan yapılır bu figür ve içi barutla doldurulur. Geceleyin hepsi birden ateşe verilir, oğlan ve kız çocukları ellerinde meşaleler, içinde "ürün kalburda, saban toprağın içinde" sözcüklerinin geçtiği uyaklı şiirler söyleyerek ateşin çevresinde dans ederler.[55] Swabia'da Lent'in ilk Pazar günü eski kumaşlardan "cadı" ya da "yaşlı karı" veya "kışın ninesi" adı verilen bir figür yapılır ve bir direğe bağlanır. Bu direk bir odun yığınının ortasına saplanır, sonra da ateşe verilir. "Cadı" yanarken gençler yanar diskler atarlar havaya. Bu diskler birkaç santimetre çapında, yuvarlak,

[53] Schmitz, *Sitten und Sagen... des Eifler Volkes*, i. s.21-25; *B.K.* s.501.
[54] *B.K.* s.501.
[55] Vonbun, *Beiträge zur deutschen Mythologie*, s.20; *B.K.* s.501.

ince tahta parçalarıdır, kenarları güneşe ya da yıldızlara benzeyecek biçimde çentilmiştir. Ortalarında bir delik vardır, buradan bir sopanın ucuna geçirilir. Disk atılmadan önce ateşlenir, sopa ileri geri sallanır böylece diske iletilmiş olan hız, çubuğun meyilli bir tahtaya şiddetle çarpılmasıyla artırılır. Yanan disk böylece fırlatılır ve yükseldikçe, yere düşmeden önce uzun bir eğri çizer havada. Bir tek delikanlı bu disklerden birbiri ardından kırk elli tanesini fırlatabilir. Amaç bunların olabildiğince yükseğe fırlatılmasıdır. Fırlatıldıkları sopanın, hiç olmazssa Swabia'nın bazı bölgelerinde, fındık ağacından olması gerekir. Bazan delikanlıların çam ağacından yanar meşaleler sallayarak ateşin üzerinden atladığı da olur. Yanan "cadı"nın ve disklerin kömürleşmiş parçaları eve getirilir ve zararlı böcekleri tarlalardan uzak tutacağı inancıyla aynı gece keten tarlalarına dikilir.[56] Bavaria'da Rhön Dağlarında halk Lent'in ilk pazar günü bir dağın ya da tepenin doruğuna yürürdü. Çocuklar ve delikanlılar meşaleler, ucu katrana batırılmış süpürgeler, saplarla sarılmış direkler taşırlardı. Patlayıcı maddelerle sarılmış bir teker ateşlenir ve tepeden aşağı yuvarlanırdı; gençlerse yanar meşaleleri ve süpürge sopaları ellerinde tarlaların arasında koşuştururdu, sonunda bunları atarak bir yığın oluştururlar, bunun çevresine toplanıp bir ilahiye ya da bir halk şarkısına başlarlardı. Tarlaların içinde yanar meşalelerle koşuşturmanın amacı "günahkâr ekiciyi kovmak"tı. Ya da toprağın ürünlerini yıl boyunca korusun ve kutsasın diye Meryem Ana'nın onuruna yapılırdı bu.[57]

Lent'in ilk pazar günü yakılan bu şenlik ateşlerini, aşağı yukarı aynı mevsimde "Ölümü dışarı sürme" töreninin bir parçası olarak Ölüm adı verilen tasvirin yakıldığı ateşlerden ayırmak olanaksız görünüyor. Avusturya Silezya'sında Spachwbdorf'ta Rupert Günü'nün (Büyük perhizin salı günü?) sabahında, kürk palto ve kürk başlık giydirilmiş bir saptan adamın köyün dışında bir çukura yatırıldığını ve orada yakıldığını, o alevlerle yanarken herkesin ondan bir parça

[56] E.Meier, *Deutsche Sagen, Sitten und Gebräuche aus Schwaben*, s.380 ve dev.; Birlinger, *Volksthümliches aus Schwaben*, ii. 59 ve dev.; *Bavaria*, ii. 2, s. 838 ve dev.; Panzer, *Beitrag zur deutschen Mythologie*, i. s. 211, No.232, *B.K.* s. 501 ve devamı.

[57] Witzschel, *Sagen, Sitten und Gebräuche aus Thüringen*, s. 189; Panzer, *Beitrag zur deutschen Mythologie*, ii. 207; *B.K.* s. 500 ve devamı.

koparmaya çalıştığını, ve kopardığı parçayı, ürünlerinin büyümesini etkileyeceği inancıyla, bahçesindeki en yüksek ağaca bağladığını ya da tarlasına gömdüğünü görmüştük. Bu tören, "Ölümün gömülmesi" diye bilinir.[58] Saptan-adam Ölüm olarak yapılmadığı zamanlarda bile, törenin anlamı yine de aynıdır; çünkü Ölüm adı, göstermeye çalıştığım gibi, törenin yapılışındaki ilk amacı dile getirmemektedir. Eifel Dağlarında Cobern'de delikanlılar büyük perhizin arifesinde saptan bir adam yaparlar. Tasvir resmen yargılanır ve bütün yıl boyunca çevrede işlenen bütün hırsızlıkları işlemekle suçlanır. Ölüme mahkûm edilen saptan-adam köyün içinde dolaştırılır, kurşuna dizilir ve bir odun yığını üzerinde yakılır. Alev alev yanan yığın çevresinde dans edilir ve son gelinin alevlerin üzerinden atlaması gerekir.[59] Büyük perhizin arife günü gecesi Oldenburg'ta halk uzun saplardan demet yapar, bunları yakarak tarlaların çevresinde sallaya sallaya koşarlar, bağırarak, delice şarkılar söylerlerdi. En sonunda tarlada bir saptan-adam yakarlardı.[60] Düsseldorf yöresinde büyük perhizin arifesinde yakılan saptan-adam ürünün henüz dövülmemiş destesinden yapılırdı.[61] İlkbahar ılımından sonraki ilk pazartesi günü Zürih'li çocuklar bir saptan-adamı küçük bir araba içinde sokaklarda dolaştırır, kızlarsa aynı zamanda bir Mayıs-direği taşırlar. Akşam duası çanları çalmaya başladığında, saptan-adam yakılır.[62] Aachen yöresinde Ash Wednesday'de [Paskalyadan önceki perhizin ilk çarşambası, —*çev.*] bir adam nohut saplarına sarılır, ve daha önceden saptanan bir yere götürülürdü. Burada saplar üzerinden sessizlik içinde soyulur, daha sonra bunlar yakılırdı, çocuklar yanan şeyin adam olduğunu sanırdı.[63] Val di Ledro'da (Tirol) Karnavalın son günü, saplardan ve çalılardan bir figür yapılır ve yakılır. Figüre Yaşlı Kadın, töreneyse "Yaşlı Kadını yakma" töreni denir.[64]

Bu ateş şenliklerinin yapıldığı bir başka gün Easter Eve [Paskalya-

[58] Th. Vernalcken, *Mythen und Bräuche des Volkes in Oesterreich*, s. 293 ve dev.; *B.K.* s. 498. Bkz. Cilt 1, s. 259.

[59] Schmitz, *Sitten, u. Sagen des Eifler Volkes*, i. s. 20; *B.K.* s 499.

[60] Strackerjan, *Aberglaube u. Sagen aus dem Herzogthum Oldenburg*, ii. 39, No. 306; *B.K.* s. 499.

[61] *B. K.* s. 499.

[62] *B.K.* s. 498.

[63] *B. K.* s. 499.

[64] Schneller, *Märchen u. Sagen aus Wälschtirol*, s. 234 ve dev.; *B.K.* s.499 ve devamı.

dan önceki akşam, —*çev.*] Easter Sunday'dan önceki cumartesidir. O gün Katolik ülkelerde kiliselerde bütün ateşlerin söndürülmesi ve bazan çakmak taşı ve çelikle, bazan da bir büyüteçle yeni bir ateş yakılması bir töre gereğidir. Paskalya mumu bu ateşle tutuşturulur ve daha sonra kilisede söndürülmüş olan ışıklar bu mumla yakılır. Almanya'nın birçok bölgesinde, kilisenin yakınındaki bir açık alanda bu yeni ateşle bir şenlik ateşi yakılır. Bu ateş kutsanır, halk meşe, ceviz ve kayın dalları getirip bu ateşte yakar, daha sonra da bunları eve götürür. Bu yanmış sopalardan bazısı evde yeni tutuşturulmuş bir ateşte yakılır, Tanrıya, çiftlik ve eklentilerini ateşten, yıldırımdan ve doludan koruması için dua edilir. Böylece her ev "yeni ateş" almış olur. Dallardan bazıları tarlalara, bahçelere ve çayırlara konur, bunları sam veya don gibi felaketlerden koruması için dua edilir. Bazı tarla ve bahçelerin diğerlerinden daha iyi ürün verdiğine inanılır; bu tarlalarda yetişen ürün ve bitkileri don vurmaz, fareler ve böcekler yemez, cadılar zarar vermez, böylece başaklar iri ve dolgun olur. Yanmış dallar sabana da uygulanır. Paskalya şenlik ateşinin külleri, kutsal hurma dallarının külleriyle birlikte ekilecek tohuma karıştırılır. Bazan da Yahuda adı verilen tahtadan bir figür kutsal şenlik ateşi içinde yakılır.[65]

Bazan da Paskalya Arifesinde kutsal şenlik ateşi yerine kutsal olmayan ateş yakılırdı. Öğleden sonra köyün delikanlıları ateşlik odun toplar ve bunları bir tarlaya ya da bir tepeye taşırdı. Bunlarla bir yığın yapılır ve ortasına haç şeklinde bir odun parçası konur ve çevresi saplarla sarılırdı, sonunda kollarını açmış bir adam görünümü elde edilirdi. Bu figüre Paskalya-adam ya da Yahuda denirdi. Akşamleyin, delikanlılar fenerlerini kilisedeki yeni ateşle yakar ve son hızla tepedeki yığına koşardı. Oraya ilk varan kişi yığını ve figürü ateşe verirdi. Bu sahneyi uzaktan seyretmelerine izin verilmesine karşın hiçbir kadın hazır bulunamazdı bu törende. Tasvir yanarken büyük sevinç gösterileri olurdu. Küller toplanır ve gün batımında akar suya atılır ya da Paskalya Pazartesi'si günü tarlalara serpilirdi. Aynı zamanda, Palm Sunday günü [Paskalyadan önceki, İsa'nın Yeruşalim'e girişini anım-

[65] *B.K.* s. 502-505; Wuttke, *Der deutsche Volksaberglaube*[2], 81; Zingerle, *Sitten, Bräuche und Meinungen des Tiroler Volkes*[2], s. 149, 1286 - 1289; *Bavaria*, i. I, s. 371.

satan pazar günü, —*çev.*] kutsanmış olan hurma dalları ile ateşte kömürleşmiş ve Good Friday [Paskalya yortusundan önceki cuma, —*çev.*.] günü kutsanmış olan sopalar da tarlalarda yığılırdı. Amaç, tarlaları dondan korumaktı.[66] Münsterland'da bu Paskalya ateşleri hep belli tepelerde tutuşturulur, bundan dolayı bunlar Easter ya da Paskalya Dağları olarak bilinir. Topluluktaki herkes ateşin çevresinde toplanır. Aile babaları daha içte bir halka oluşturur. Dış halkada, Paskalya ilahileri söyleyerek alevler sönünceye kadar güneş yönünde ateşin çevresinde dönüp duran delikanlılar ve genç kızlar bulunur. Bundan sonra kızlar sırayla birbirinin ardından ateşin üzerinden atlarlar, her birine, ellerinden tutan ve yanlarında koşan iki genç eşlik eder. Ateş yanıp bittikten sonra, bütün topluluk ilahiler söyleyerek ağır ağır kiliseye yürür. Kilisenin çevresinde üç kez dolanırlar, sonra dağılırlar. Alacakaranlıkta ellerinde yanar sap demetleriyle oğlan çocuklar bereketli olmalarını sağlamak için tarlalarda koşarlar.[67] Hollanda'da da Paskalya ateşleri en yüksek yerlerde yakılır, halk çevresinde dans eder ve alevlerin içinden atlardı.[68] Schaumburg'ta Paskalya şenlik ateşlerinin dört millik bir çevrede bütün dağlarda yandığı görülebilir. Saplarla sarılmış bir çam ağacına bağlanmış bir katran variliyle yakılır bu ateşler. İnsanlar bu ağacın çevresinde şarkı söyleyerek dans eder.[69] Paskalya şenlik ateşleri Harz Dağlarında ve Brunswick'te, Hanover ve Westphalia'da da yaygındır. Bunlar genellikle belli yüksekliklerde ve dağlarda yakılır, bundan dolayı da Paskalya Dağları denir bunlara. Harz'da ateş genellikle bir ağacın çevresine çalılar yığarak ve bunları ateşe vererek yakılır, çoğu kez yanar katran varilleri aşağıya, vadiye yuvarlanır. Osterode'da, herkes şenlik ateşinden yanar bir odun parçası kapmaya çalışır ve onunla koşturur; odun ne kadar iyi yanarsa şans o kadar artacaktır. Grund'da, meşale yarışları yapılır.[70] Altmark'ta Paskalya şenlik ateşleri bir direğin çevresine yığılmış katran varilleri ve

---

[66] Panzer, *Beitrag zur deutschen Mythologie*, i. s. 212 ve devamı, ii. s. 78.; *B.K.* s. 505.

[67] Strackerjan, *Aberglaube und Sagen aus dem Herzogthum Oldenburg*, ii. s.43 ve dev. 313; *B.K.* s. 505 ve devamı.

[68] Wolf, *Beiträge zur deutschen Mythologie*, i. 75 ve dev.; *B.K.* s. 506.

[69] Grimm, *Deutsche Mythologie*[4], i. 512; *B.K.* s. 506 ve devamı.

[70] H. Pröhle, *Harzbilder*, s. 63; Kuhn ve Schwartz, *Norddeutsche Sagen, Märchen und Gebräuche*, s.373; *B.K.* s. 507.

arı peteklerinden, vb. oluşur. Genç insanlar ateşin çevresinde dans eder; ateş söndüğünde, yaşlılar gelir ve külleri toplar, bu küller arıların rahatsızlığına bir ilaç olarak saklanır. Aynı zamanda şenlik ateşinin alevleri ne kadar uzaktan görünürse, ürünün bütün yıl boyunca iyi yetişeceğine, hiç yangın olmayacağına inanılır.[71] Bavaria'nın bazı bölgelerinde şenlik ateşleri Paskalya'da sarp dağların üzerinde yakılır, daha önce anlattığımız Swabia töresinde olduğu gibi havaya yanar oklar ve tahta diskler fırlatılır. Bazan, disklerin yerine, eski bir araba tekeri saplarla sarılır, ateşe verilir ve dağdan aşağı yuvarlanır. Diskleri fırlatan delikanlılara kızlar Paskalya yumurtaları verir.[72] Swabia'nın bazı bölgelerinde Paskalya ateşleri, demir, çakmaktaşı ya da çelikle değil de, iki odunun birbirine sürtülmesiyle yakılabilir.[73] Harz Dağları Braunröde'de Paskalya şenlik ateşinde sincap yakma töresi vardı.[74] Altmark'ta ateşte kemikler yakılırdı.[75]

İskoçya'nın orta Yaylalarında, Beltane ateşleri diye bilinen şenlik ateşleri önceleri 1 Mayıs günü büyük bir törenle yakılırdı, bu törenlerde insan kurbanlarının izleri özellikle açık ve tartışmasızdı. Perthshire'da Callander yöresinde bu töre geçen yüzyılın sonuna kadar sürmüştü. Ateşler her ufak köyün halkınca, çevresinde sığırlarının otladığı bir tepe ya da tepeciğin üzerinde yakılırdı. Bundan dolayı da Yaylalardaki çeşitli yükseltiler "ateş tepeleri" diye bilinir, tıpkı Almanya'da bazı dağların adlarını, üzerlerinde yakılan Paskalya ateşlerinden alışı gibi. 1 Mayıs günü sabahleyin insanlar bir tepe ya da tepeciğe yürür, yeşil çimenlikte yuvarlak bir çukur açar, bunun ortasında herkesi alabilecek büyüklükte yeşil bir yükselti bırakırlardı. Bu çimden yükselti üzerine yerleşirler, tam ortaya bir yığın odun ya da yakacak başka şey korlar ve bunu *tein-eigin*'le ateşlerlerdi — yani zorunlu ateş ya da ihtiyaç ateşi. İhtiyaç ateşi şöyle yakılırdı: "Bir gece önce, köydeki bütün ateşler dikkatle söndürülür, ertesi sabah bu kutsal

[71] Kuhn, *Märkische Sagen und Marchen* s. 312 ve dev.; *B.K.* s.507.

[72] Panzer, *Beitrag zur deutschen Mythologie*, i. s. 211 ve dev.; *B.K.* s. 507 ve devamı.

[73] Birlinger, *Volksthümliches aus Schwaben*, ii.s. 82, no. 106; *B.K.* s. 508.

[74] *B.K.* s.508; karş. Wolf, *Beiträge zur deutsch. Myth.* i. 74; Grimm, *Deutsche Myth.* 4 i. 512. Ancak son iki yazar, ateşler tutuşturulmadan önce sincapların ormanda yakalanması töresi olduğunu belirtiyorlar.

[75] Kuhn, *l.c.*; *B.K.* s.508.

ateşi uyandırmak için gerekli malzemeler hazırlanırdı. En ilkel yöntemin Sky, Mull ve Tiree adalarında kullanılan yöntem olduğu görülüyor. İyice kurumuş, meşe ağacından bir kütük bulunur, ortasına bir delik delinirdi. Daha sonra aynı ağaçtan bir lobut yapılır, ucu deliğe uydurulurdu. Fakat anakaranın bazı bölgelerinde bu alet farklıydı. Kare şeklinde, yeşil ağaçtan yapılma bir çerçeve kullanılırdı, bunun ortasına bir araba dingili konurdu. Bazı yerlerde üç kere üç sayıda insan, diğerlerindeyse üç kere dokuz insan gerekirdi bu araba dingilini ya da takozu sırayla döndürmek için. Bunlardan herhangi biri adam öldürme, zina, hırsızlık ya da diğer çirkin bir cürümden suçlu olacak olursa, ya ateşin yanmayacağı ya da her zamanki erdemlerinden yoksun olacağı düşünülürdü. Şiddetli sürtünme yoluyla kıvılcımlar çıkmaya başlar başlamaz, yaşlı huş ağaçlarından çıkan ve parlayıcı olan bir tür kav atılırdı üzerine. Bu ateşin hemen göklerden gelmiş bir görünümü olurdu, ona atfedilen özellikler çok çeşitliydi. Bunların büyücülüğe karşı bir koruyucu, hem insan türlerine hem de hayvanlarda rastlanacak kötü hastalıklara karşı baş ilaç olduğu düşünülürdü; en güçlü zehirler bile onun aracılığıyla yapısını değiştirirdi." Bununla birlikte geçen yüzyılın bitişinden önce yıllar yılı Beltane ateşleri alışılmış biçimde yakılmıştır. Ateş yakıldıktan sonra, grup yumurta ve sütle bir krema pişirip yerdi. Bundan sonra ateşin çevresinde şarkı söyleyerek ve dans ederek bir süre eğlenirlerdi. Daha sonra "yulaf ezmesinden bir hamur yoğurup bir taşın üzerinde közde pişirirler. Krema yendikten sonra pastayı, gruptaki insan sayısı kadar ve olabildiğince aynı büyüklükte ve şekilde bölerler. Bu parçalardan birini simsiyah oluncaya kadar küle kömüre bularlar. Bütün bu parçaları bir külahın içine koyarlar. Her biri gözü kapalı olarak bir parça çeker alır külahın içinden. Külahı elinde tutan kişi son parçayı alacaktır. Kara parçayı çeken kişi, insan ve hayvanların yiyeceğini bereketli ve bol kılması için yakarılan *Baal*'e kurban edilecek olan adanmış kişidir." Böylece seçilen kurbana "*cailleach bealtine* — yani Beltan *carline* [kocakarı, — *çev.*] denirdi, çok ayıp bir sözdü bu. Bu kişi belirlenince gruptan bazı kişiler tutup onu yere yatırır. Ateşe atma gösterisi yapardı; fakat çoğunluk araya girince kurtulurdu. Bazı yerlerdeyse onu yere upuzun

Üç Kader Tanrıçası.

Bir Bohemya şenlik ateşinin üzerinden
atlayan bir çift.

yatırırlar, dörde bölecekmiş gibi yaparlardı. Bundan sonra üzerine yumurta kabuklarını atarlar ve bütün bir yıl çirkin adlarla çağırırlardı onu. Bu şölen herkesin belleğinde henüz tazeyken *cailleach bealtine*'den ölmüş gibi konuşmaya çalışırlardı." Bu kişi alevlerin içinden üç kez atlamak zorundaydı, tören bununla sona ererdi.[76]

Beltane şenliği üzerine geçen yüzyılın ikinci yarısında yazılmış bir öykü de şöyle: "1 Mayıs günü her köyün çobanları kendi Beltien'lerini yaparlar, kırsal bir törendir bu. Yerde kare şeklinde bir çukur açarlar, ortasında çimenlik bir yer bırakırlar; bunun üzerinde bir odun ateşi yakarlar ve yumurta, tereyağı, yulaf ezmesi ve sütten bol miktarda sıcak bir içecek hazırlarlar; bu içeceğin ana maddelerinden başka yanlarında bol miktarda bira ve viski de getirirler; gruptan herkes getirilen bu şeylere katkıda bulunmak zorundadır... Törenler bu içeceğin bir kısmının tanrıların payı olarak yere dökülmesiyle başlar; bunun üzerine her biri bir yulaf ezmesi pastası alır, bunların üzerinde, her biri, sürülerinin ve hayvanlarının koruyucusunu temsil eden bir özel varlığa ya da onların gerçek yok edicisi belli bir hayvana adanmış kare şeklinde dokuz kabartı vardır; bundan sonra her kişi yüzünü ateşe döner ve bir kabartıyı koparıp omuzunun üzerinden fırlatır ve şöyle der, 'Bunu sana veriyorum ben, sen de atlarımı koru; bu da sana, koyunlarımı koru filan.' Bundan sonra aynı töreni zararlı hayvanlara karşı yaparlar: 'Ben bunu sana veriyorum, Ey tilki! kuzularımı bağışla; bu da sana, Ey tepeli karga! bu da sana, Ey kartal!' Bu tören de bitince hazırladıkları içeceği içerler; şölen bittikten sonra geriye kalan şeyler bu iş için seçilmiş olan iki kişi tarafından saklanır; fakat ertesi pazar yeniden toplanırlar ve ilk eğlenceden geriye kalanları bitirirler."[77] 1 Mayıs, İsveç'in merkezi ve güneydeki birçok bölgesinde büyük bir halk şenliğidir. Bir akşam önce, iki çakmak taşının birbirine vurulmasıyla tutuşturulması gereken büyük şenlik ateşleri bütün dağlarda ve tepelerde parlar. Büyükçe her köyün kendi ateşi

[76] Brand, *Popular Antiquities*, i. 224 ve dev.; Bohn basımında, Sinclair'in *Statistical Account of Scotland*, 1794 adlı yapıtından alıntılar var, xi. 620; *Scotland and Scotsmen in the Eighteenth Century*, Ochtertyre'li John Ramsay'in Alex. Allardyce tarafından yayımlanan elyazmalarından, ii. 439-445; *B.K.* s.508.

[77] Pennant, "Tour in Scotland," Pinkerton'un *Voyages and Travels*'inde iii. 49; Brand, *Popular Antiquities*, i. 226.

vardır, gençler çevresinde halka olur, dans eder. Yaşlılar alevlerin kuzeye mi yoksa güneye mi eğilim gösterdiğine dikkat eder. Kuzeye dönerse ilk bahar soğuk ve sert olacaktır; güneye dönerse ılık ve hoş geçecektir.[78]

Fakat bütün Avrupa'da bu ateş şenliklerinin genellikle yapıldığı mevsim yaz gündönümüdür, yani Yazdönümü Arifesi (23 Haziran) ya da Yazdönümü Günü (24 Haziran). Bir ortaçağ yazarına göre bu şenliğin üç büyük özelliği şenlik ateşleri, tarlaların çevresinde meşalelerle yürüyen alaylar ve bir tekerlek yuvarlama töresiydi. Yazar, dumanın hastalığa neden olan zararlı yılanları kovduğunu ekliyor ve tekerlek yuvarlama töresini, güneşin şimdi tutulum çemberinde en yüksek noktasına geldiği ve bundan sonra düşmeye başladığı anlamına geldiği biçiminde açıklıyor.[79] Onun hâlâ geçerli olan bu açıklamasından, yazdönümü ateş-şenliklerinin ana özelliklerinin, ilkbahar şenliklerini belirleyen özelliklerin aynı olduğunu görüyoruz. Swabia'da delikanlılar ve genç kızlar, kendirin üç arşın boya erişmesi için dua ederek el ele yazdönümü şenlik ateşinin üzerinden atlarlar ve saptan yapılma tekeri ateşleyip tepeden aşağı salarlar.[80] Lechrain'de şenlik ateşleri Yazdönümü Günü dağlarda yakılır; birçok yerde, şenlik ateşinin yanında saplar içine sıkı sıkıya sarılmış ve üzerine bir haç yerleştirilmiş uzun bir direk yakılır. Haç yanarken delikanlılar çevresinde dans eder; alevler sönünce gençler, biri kadın öteki erkek olmak üzere çifter çifter ateşin üzerinden atlarlar. Ateşin üzerinde ne kadar yükseğe sıçrarlarsa o yıl ketenin o kadar boy atacağına, ateşten yanmış bir odun parçası alıp da bir keten tarlasına saplanırsa bunun ketenin büyümesini hızlandıracağına inanırlar.[81] Defingen'de, yazdönümü şenlik ateşinin üzerinden atlarken "Keten, keten! Keten bu yıl yedi arşın büyüsün!" diye bağırırlar.[82] Bohemya'da yazdönümü Arifesinde birçok dağda şenlik ateşleri yakılır; oğlanlar ve kızlar el ele üzerinden atlar; üzerine

[78] L .Lloyd, *Peasant Life in Sweden*, s. 233 ve devamı.

[79] *B.K.* s. 509; Brand, *Pop. Antiq.* i. 298 ve dev.; Grimm, *D.M.*[4] i. 516.

[80] Birlinger, *Volksthümliches aus Schwaben*, ii. s. 96 ve dev. No. 128, s. 103 ve dev. No. 129; E. Meier, *Deutsche Sagen, Sitten and Gebräuche aus Schwaben*, s. 423 ve dev.; *B.K.* s. 510.

[81] Leoprechting, *Aus dem Lechrain*, s. 182 ve dev.; *B.K.* . 510. Karş. Panzer, *Beitrag zur deutschen Mytologie*, i. 210; *Bavaria*, iii. 956.

[82] Panzer, *a.g.y.*, ii. 549.

reçine sürülmüş araba tekerlekleri tutuşturulur ve tepeden aşağı bırakılır; katrana bulaştırılmış ve yakılmış süpürgeler havada savrulur ya da yükseğe fırlatılır. Süpürgelerin tutamakları ya da ateşten alınan korlar saklanır ve sebzeleri tırtıllardan ve sineklerden korumak için bahçelere saplanır. Bazan da oğlan çocuklar, ellerindeki alevli süpürgeleri sallayarak ve bağırarak gruplar halinde tepeden aşağı koşarlar. Şenlik ateşi bazan bir ağacın gövdesinin çevresine odun ve dallar yığıp tümünü ateşe vermekle yapılır.[83]

Surathal ve Winenthal'in eski çiftlik evlerinde, ahırın ya da tavlanın kapısının yan direklerinde birbirine bakan bir çift delik ya da bir sıra delik görülür bazan. Delikler bazan düzgün ve yuvarlaktır; bazan adamakıllı yakılmış ve kararmıştır. Açıklaması şu: Yazdönümüne yakın, özellikle de Yazdönümü Günü böyle birbirine bakan iki delik oyulur, içlerine sağlam bir direğin uçları geçirilir. Daha sonra delikler reçinede ve yağda ıslatılmış kıtıkla doldurulur; direğe bir ip geçirilir, kardeş ya da aynı vaftiz adına sahip ve aynı yaşta olması gereken iki delikanlı ipin iki ucunu, kapı direklerindeki deliklerden duman ve kıvılcım çıkıncaya kadar ileri geri çekerek hızla döndürürler direği. Kıvılcımlar yakalanır ve kavın üzerinde üflenir; görününce sevinç çığlıklarıyla selamlanan yeni ve saf ateştir bu. Bir yığın yanıcı madde ve yeni ateşle tutuşturulur, yanar dal demetleri bir tahtanın üzerine konur ve akarsuya bırakılır. Oğlan çocukları yeni ateşten meşale tutuşturup otlakları tütsülemeye koşar. Bunun hayvanları rahatsız eden şeytanları ve cadıları kovduğuna inanılır. Sonunda meşaleler çayırda birbiri üstüne yığılır ve yanmaya bırakılır. Oğlan çocukları geri dönerken külleri tarlalara serperler: bunun tarlaları bereketlendirdiği varsayılır. Bir çiftçi yeni bir ev sahibi olmuşsa, ya da uşaklar efendi değiştirmişse, çocuklar yeni evi tütsülerler, çiftçi de ödül olarak kendilerine akşam yemeği verir.[84]

Moselle üzerinde Konz'da yazdönümü ateş şenliği şöyle kutlanırdı: Her evden toplanan bir miktar sap Stromberg Tepesinde toplanırdı. Burada erkekler ve oğlan çocukları akşama doğru bir araya

[83] Reinsberg-Düringsfeld, *Fest-Kalender aus Böhmen*, s.306-311; *B.K.* s.510. Yazdönümü şenlik ateşlerinde bir ağaç yakma töresi konusunda bkz. Cilt 1. s. 79.

[84] Rochholz, *Deutscher Glaube und Brauch*, ii. 144 ve devamı.

gelir, kadınlar ve kızlarsa aşağıda belli bir kaynakta yerlerini alırdı. Tepenin üzerinde büyük bir tekerlek, toplanmış sapların bir kısmıyla adamakıllı sarılır, kalanı meşale haline getirilirdi. Hizmetleri karşılığında daima bir sepet kiraz alan Sierk belediye başkanı işareti verir, tekerlek bir meşaleyle tutuşturulur ve sevinç çığlıkları arasında tepeden aşağı bırakılırdı. Bütün erkekler ve oğlan çocukları meşalelerini havada sallar, bazıları tepenin üzerinde kalır, diğerleriyse tepeden aşağı inen ateşli tekerleği Moselle'a kadar izlerdi. Kaynağın oradaki kadınlar ve kızlar tekerlek yanlarından geçerken sevinç çığlıkları atar, tepenin üzerindeki erkekler de buna yanıt verirdi. Yakındaki köylerin halkı da nehrin kenarında yerlerini alırlar ve genel sevinç çığlıklarına sesleriyle katılırlardı. Tekerlek çoğu kez suya varmadan önce sönmüş olurdu, fakat yanar durumda suya dalmışsa halk bol bir bağ ürünü beklerdi. Konz halkı çevredeki bağlardan bir araba dolusu beyaz şarap alma hakkına sahipti.[85]

Fransa'da yazdönümü töreleri buna benzer. Poitou'da saplara sarılmış bir tekerlek ateşe verilir, halk tarlaların içinde bu tekerleği koşturur, böylece tarlaların bereketlendirildiği varsayılır; halk ayrıca ellerinde fındık dalları tutarak, ateşin üzerinden üç kez atlar, daha sonra bu dallar ahırın kapısına asılır. Brest'te meşaleler sallanır ve bunlardan yüzlercesi hep birlikte havaya fırlatılır.[86] Bretagne'de yazdönümü ateşleri yanar tepelerin üzerinde, insanlar çevresinde dans eder, şarkılar söyler ve közlerin üzerinden atlar. Şenlik ateşi, bir çiçek demetinin ya da çelengin yanına dikilmiş bir direğin çevresine odun yığarak yakılır.[87]

Bazan da ateşe verilmiş tekerlekler yuvarlamak yerine, yazdönümü ateşlerinde tahtadan diskler tutuşturulur ve daha önce anlatıldığı şekilde havaya fırlatılır.[88] Sangerhausen yakınında Edersleben'de yere yüksek bir direk dikilir ve bir katran bidonu yere değecek şekilde bir

---

[85] Grimm, *D.M.*[4] i. 515 ve dev.; *B.K.* s. 510 ve devamı.

[86] Wolf, *Beitrage zur deutschen Mythologie*, ii. 393; Grimm, *D.M.*[4]. i.517; *B.K.* s. 511.

[87] Sébillot, *Coutumes populaires de la Haute Bretagne*, s. 193 ve dev.; Wolf, *a.g.y.*, ii. 392.

[88] Zingerle, *Sitten... des Tiroler Volkes*[2], s. 159, No. 1354; Panzer, *Beitrag*, i. 210; *B.K.* 511.

zincirle üzerine asılır. Daha sonra bidon ateşe verilir ve sevinç çığlıkları arasında direğin çevresinde sallanır.[89]

Bizim ülkede yazdönümünde şenlik ateşleri yakma töresi çok yaygındır. İngiltere'nin kuzeyinde bu ateşler sokakların ortasında yakılırdı. Yaşlısı genci çevresinde toplanırdı. Gençler ateşlerin üzerinden atlar, oyunlar oynardı, yaşlılarsa onları seyrederdi. Bazan ateşler yüksek tepelerin üzerinde yakılırdı. İnsanlar tarlaların çevresinde meşaleler de taşırdı.[90] Herefordshire ve Somersetshire halkı "elmaları kutsamak" için Yazdönümü Arifesinde tarlalarda ateşler yakarlardı.[91] Devonshire'da Yazdönümü ateşlerinin üzerinden atlama töresi de vardı.[92] Cornwall'da şenlik ateşleri Yazdönümü Arifesinde yakılır ve halk ellerinde ateşli meşalelerle bunların çevresinde yürür, meşaleleri köyden köye taşırdı. Launceston yakınındaki büyük Whiteborough höyüğü üzerinde Yazdönümü Arifesinde büyük bir şenlik ateşi yakılırdı; tepesinde büyük bir çalı olan uzun bir yaz direği, şenlik ateşinin ortasına yerleştirilirdi.[93] Gallerde Darowen'de Yazdönümü Arifesinde küçük şenlik ateşleri yakılırdı.[94] Aynı gün, Adam Adası'nda duman ürünlerin üzerinden geçecek şekilde her tarlada rüzgâr yönünde ateşler yakılırdı; hayvanları ahıra kapatırlar ve çevrelerinde birçok kez yanar katırtırnakları dolaştırırlardı.[95]

İrlanda'da, "Aziz John Babtist ve Aziz Peter Arifelerinde, her kasabada akşamın geç saatlerinde bir şenlik ateşi yakılır ve sıkıca birbirine bağlanmış ve yakılmış kamışlar taşınırdı; kamışlar kuru olduğu için uzun dayanır, bir meşaleden daha çok alev verir ve uzaktan hoş bir görünümü olur; bir yabancı bütün memleketi yangın sardığını sanabilir."[96] Bir başka yazar da Güney İrlanda'daki şenlik ateşlerini anlatıyor: "Yazdönümü Arifesinde, oturma yerleri yakınındaki her tepe şenlik ateşleriyle aydınlanır; bunların çevresinde insanlar bir sürü

[89] Kuhn u. Schwartz, *Norddeutsche Sagen, Märchen und Gebräuche*, s. 390; *B.K.* 511.

[90] Brand, *Popular Antiquities*, i. 300 ve dev.; 318, karş. s. 305, 306, 308; *B.K.* s. 512.

[91] Aubrey, *Remaines of Gentilisme and Judaisme*, s. 96, karş. *a.y.* s. 26.

[92] Brand, *a.g.y.*, i. 311.

[93] *A.y.* i. 303, 318, 319; Dyer, *British Popular Customs*, s. 315.

[94] Brand, *a.g.y.*, i. 318.

[95] J. Train, *Account of the Isle of Man*, ii. 120.

[96] Brand, i. 303, Sir Henry Piers'in *Description of Westmeath*'inden alıntı.

meşale taşır, bağırır, dans eder."[97] Geçen yüzyılın ilk çeyreğindeki İrlanda'yı anlatan bir yazar şöyle söylüyor: "Vaftizci Aziz John'un doğum günü gecesinde şenlik ateşleri yakarlar, sokaklar boyunca, tarlalarda havayı temizlemek için uzun direklerin üzerinde yanan demet demet saplar taşırlar, çünkü o gece bütün şeytanların, cinlerin, hayaletlerin ve gulyabanilerin insanlara kötülük etmek için havada uçuştuklarına inanırlar."[98] Bir başka yazar 1872'de İrlanda'da şenliğe tanıklık ettiğini söylüyor: "Tam gece yarısı ateşler görünmeye başladı, çok geniş bir görünüme sahip evin çatısına çıktığım için, otuz mil yarıçapında çepeçevre alanda ne kadar tepe varsa hepsinin üzerinde yanar ateşler gördüm. Kuşku duyulamayacak bir yetkiliden halkın *ateşler çevresinde dans ettiğini,* sonuna doğru bu ateşlerin içinde yürüdüklerini, hayvanlarıyla birlikte oğullarını ve kızlarını da ateşin içinden geçirdiklerini öğrenince daha da mutlu oldum; bütün bunlar dinsel bir tören şeklinde yapılıyordu."[99] Törenin 1867 gibi geç bir tarihe kadar bütün canlılığıyla sürdüğünü, 29 Haziran 1867 tarihli *Liverpool Mercury*'deki bir nottan öğreniyoruz: "Eski Pagan ateşe-tapınma töresi sözde Aziz John'un onuruna da olsa İrlanda'da hâlâ yaşıyor. Pazar gecesi Leinster bölgesinde hemen hemen her ilçede şenlik ateşleri gözlendi. Kilkenny'de bir millik aralarla her tepenin eteğinde ateşler yanıyordu. Queen ilçesinde, Kildare'de ve Wexford'da da birçok ateş vardı. O görkemli gün batımında, gezginler üzerindeki etkisi çok büyüktü. İnsanlar bir araya toplanıyor, ateşler çevresinde dans ediyor, çocuklar alevlerin içinden atlıyordu. Ayrıca eski zamanlarda ürünün kurumasını önlemek için tarlalara yanar ateşler taşınırmış."[100]

İskoçya'da yazdönümü ateşlerinin izleri pek az. Mongahitter bölgesiyle ilgili olarak şunlar söyleniyor: "Bu memleketin bazı bölgelerinde, Druidism'in bir kalıntısı olan Yazdönümü Arifesi ateşi yakılır."[101] Moresin, Aziz Peter Gününde (29 Temmuz) İskoçların dağlarda ve yüksek yerlerde ellerinde yanık meşalelerle koştuğunu belirtiyor;[102] Ayrshire, Loudon'da, ta geçen yüzyılın sonuna kadar

[97] Brand, *l.c., Survey of the South of Ireland* yazarından alıntı.
[98] Brand, i. 305. *Comical Pilgrim's Pilgrimage into Ireland* yazarından alıntı.
[99] Brand, i. 304. *The Gentleman's Magazine*, Şubat 1795, s. 124'ten alıntı.
[100] Dyer'in alıntısı, *British Popular Customs*, s. 321 ve devamı.
[101] Brand, i. 311, *Statistical Account of Scotland*'den alıntı, xxi. 145.
[102] *B.K.* s. 512.

Aziz Peter Gününde çobanların ve gençlerin yüksek yerlerde ateş yakmaları töresinin hâlâ geçerli olduğu görülüyor.[103] Perthshire Yaylalarında Yazdönümü Günü, sığırtmaç, elinde yanar bir meşale, güneşin dönüş yönüne göre ağılın çevresinde üç kez dolanırdı. Bunun sürüyü ve hayvanları arıttığına ve hastalıkları önlediğine inanılırdı.[104]

Slav ülkelerinde de yazdönümü şenliği buna benzer törenlerle kutlanır. Rusya'da ateşler yakılır ve başlarına çiçeklerden taç takmış olan gençler ateşlerin içinden atlar ve hayvanlarını da içinden geçirir. Küçük Rusya'da, Aziz John Gecesi, yere, etrafı samanla sarılı bir direk sokulur ve ateşlenir. Alevler yükseldikçe köylü kadınlar, "ketenim bu dal kadar yüksek olsun!" diyerek ateşin içine huş ağacı dalları atarlar.[105] "Ruthenia'da şenlik ateşleri, iki odunun birbirine sürtülmesiyle elde edilen alevle yakılır, bu işlem diğerleri saygılı bir sessizlik içinde beklerken grubun yaşlıları tarafından yerine getirilir. Fakat odunlardan ateş çıkmaya başlar başlamaz çevrede bekleyenler ileri fırlar ve neşeli şarkılar söylerler; şenlik ateşleri tutuşturulunca da gençler el ele tutuşur ve alevlerin arasından değilse de dumanın içinden çiftler halinde sıçrarlar, bundan sonra da hayvanlar geçirilir aynı yerden."[106] Prusya ve Litvanya'nın birçok yerinde Aziz John Arifesinde (Yazdönümü Günü) büyük ateşler yakılır. Gözün görebildiği alanda bütün tepelerde alevler görülür. Ateşlerin yıldırıma, doluya ve hayvan hastalıklarına karşı bir koruma olduğu varsayılır, ertesi sabah hayvanlar bu ateşlerin yakılmış olduğu yerlere sürülür özellikle.[107] Masuren'in bazı bölgelerinde Yazdönümü Günü akşamı köydeki bütün ateşleri söndürmek bir töredir. Daha sonra yere meşe ağacından bir direk çakılır, üzerine, bir dingile geçirilir gibi bir tekerlek geçirilir ve sürtünmeden dolayı ateş çıkıncaya kadar hızla döndürülür. Yeni ateşten herkes bir parça alarak evine götürür ve ocağındaki ateşi tazeler.[108] Bohemya'da inekler, büyüden korunmak için yazdönümü ateş-

[103] Brand, i. 337.
[104] J. Ramsay ve A. Allardyce, *Scotland and Scotsmen in the Eighteenth Century*, ii. 436.
[105] Ralston, *Songs of the Russian People*, s. 240; Grimm, *D.M.*[4] i. 519.
[106] Ralston, *l.c.*
[107] Tettau ve Temme, *Die Volkssagen Ostpreussens, Litthauens und Westpreussens*, s. 277; Grimm, *D.M.*[4] i. 519.
[108] Töppen, *Aberglauben aus Masuren*[2], s. 71.

leri üzerine sürülürdü.[109] Sırbistan'da Yazdönümü Arifesinde çobanlar huş ağacı kabuğundan meşaleler yakarlar ve ağılların ve ahırların çevresinde dolanırlar; daha sonra tepelere tırmanırlar ve orada meşalelerin yanıp sönmesini beklerler.[110]

Yunanistan'da kadınlar Aziz John Arifesinde ateşler yakarlar ve "Günahlarımı arkamda bırakıyorum," diyerek ateşin üzerinden atlarlar.[111] İtalya'nın da kendi yazdönümü şenlik ateşleri olması gerekirdi, çünkü Orvieto'da genellikle şenlik ateşlerine konmuş yasakların dışında tutulurdu bunlar.[112] Sardinya'da hâlâ yakılıyor olduklarını görmüştük.[113] Korsika'da Aziz John Arifesinde halk bir ağacın gövdesini ya da tümünü ateşe verir, genç erkekler ve kızlar alevlerin çevresinde dans eder, bu ateşe *fucaraja* denir.[114] İspanya'da da yazdönümü ateşleri yakılır, ya da bir zamanlar yakılırdı.[115] Cezayir ve Fas Müslümanlarının bile saplardan büyük yazdönümü ateşleri yaktıkları, bunların içine bütün gece günlük ve baharat atarak meyva ağaçları üzerindeki kutsal gücü uyandırdıkları bildiriliyor.[116]

Geriye yazdönümü ateşlerinde insanların tasvirlerinin yakılmasının pek de seyrek olmadığını göstermek kalıyor. Würtemberg, Rottenburg'ta bu yüzyılın başlarına kadar Yazdönümü Günü "melek-adamın başını kesme" adı verilen bir tören yapılırdı. Saplarla sarılmış ve kabaca kolları, başı ve yüzü olan bir insana benzetilmiş bir ağaç kütüğü yere çakılırdı. Melek-adamdı bu; çevresine odunlar yığılırdı. Kılıçlar kuşanmış erkek çocuklar bir araya gelir ve figürü çiçeklerle örterler ve verilecek işareti sabırsızlıkla beklerlerdi. Odun yığını ateşlenip de melek-adam alevler içinde kalınca bütün çocuklar kılıçlarıyla üzerine atılır ve yanan figürü parça parça ederlerdi. Sonra da ateşin üzerinde ileri geri sıçrarlardı.[117] Tirol'un bazı bölgelerinde saplardan yapılmış bir adam Yazdönümü Günü köyün çevresinde arabayla

[109] Grimm, *l.c.*; Reinsberg-Düringsfeld, *Fest-Kalender aus Böhmen*, s.307 *not.*
[110] Grimm, *l.c.*
[111] Grimm, *l.c.*
[112] Grimm, *D.M.*[4] i. 518.
[113] Bkz. Cilt 1, s. 280.
[114] Gubernatis, *Mythologie des Plantes*, i. 185.
[115] Brand, *Popular Antiquities*, i. 317; Grimm, *l.c.*
[116] G.Ferraro, *Superstizioni, usi e proverbi Monferrini*, s. 34 ve dev.; Ramusio'daki Alvise da Cadamosto'nun *Relazion dei viaggi d'Africa*'sına gönderme.
[117] Birlinger, *Volksthümliches aus Schwaben*, ii. 100 ve dev.; *B.K.* s. 513. ve dev.

dolaştırılır ve daha sonra yakılırdı. Buna *Lotter* denirdi, daha sonra Luther şekline bozulmuştur bu sözcük.[118] Fransız Flanders'inde 1789'a kadar bir insanı temsil eden bir saptan-adam, yazdönümü şenlik ateşinde yakılırdı; Aziz Peter Günündeyse, (29 Haziran), bunun yerini bir kadın figürü alırdı.[119] Grätz'da 23 Haziran günü halk *Tatermann* dedikleri bir kukla yapar, beyazlatma yerine sürükler ve tutuşuncaya kadar yanar süpürgelerle döverdi.[120] Rusya'nın bazı bölgelerinde, Aziz John Gecesi bir Kupalo figürü yakılır ya da bir akarsuya atılır.[121] Kupalo'nun saptan yapılmış tasvirinin yazdönümü şenlik ateşi üzerinde taşınması töresini daha önce görmüştük.[122]

Bu Avrupa ateş şenliklerinin en iyi genel açıklamasını yine Mannhardt'ta buluyoruz: Mannhardt'a göre bunlar, insanlar, hayvanlar ve bitkiler için uygun bir gün ışığı kaynağını sağlama alma amacına yönelik güneş-büyüleri ya da büyü törenleridir. Yabanılların güneş ışığını çıkarmak için büyülere başvurduklarını görmüştük,[123] Avrupa'da da ilkel insanın aynı şeyi yapmış olmasına şaşmamak gerekir. Gerçekten de, yılın önemli bir bölümünde soğuk ve bulutlu olan Avrupa iklimini düşünürsek, güneş-büyülerinin, Avrupa halklarının boşinansal uygulamalarında, ekvatora daha yakın yaşayan yabanıllarınkinden çok daha önemli bir rol oynamış olması doğaldır. Söz konusu şenliklerle ilgili bu görüş, kısmen dini törenlerin kendisinden, kısmen de iklim ve bitki dünyası üzerinde gösterdiğine inanılan etkilerden çıkarılan çeşitli düşüncelerle destekleniyor. Örneğin, bu olaylarda sık sık görülen, bir tepenin yamacından yanar bir tekerleğin yuvarlanması töresi, güneşin gökyüzündeki seyir yolunun çok doğal bir takliti gibi görünüyor; bu taklit, güneşin yıllık alçalmasının başladığı Yazdönümü Gününde özellikle uygun düşüyor. Onun gözle görülür dönüşünün, bir direğin çevresinde yanar bir katran bidonunun döndürülmesiyle takliti daha az resimsel değildir.[124] Havaya güneş

[118] Zingerle, *Sitten... des Tiroler Volkes*[2], s. 159, No. 1353, karş. No. 1355; *B.K.* s. 513.

[119] Wolf, *Beiträge zur deutschen Mythologie*, ii. 392; *B.K.* s. 513.

[120] *B.K.* s. 513.

[121] Ralston, *Songs of the Russian People*, s. 240.

[122] Bkz. Cilt 1, s. 263.

[123] Bkz. Cilt 1, s. 24.

[124] Bkz. s. 241.

şekli verilmiş yanar diskler atma töresi belki de taklit büyüsünün bir parçasıdır... Birçok olguda olduğu gibi bunlarda da büyü gücünün taklit ya da duygu yakınlaşması yoluyla etki yaptığı varsayılıyor; istenen sonucu taklit ederek onu gerçekten de yaratıyorsunuz; güneşin göklerdeki ilerleyişini taklit etmek yoluyla güneşin semavi gezisini tam zamanında ve hızda yapmasına gerçekten yardım ediyorsunuzdur. Yazdönümü ateşinin bazan halk arasında bilinen adı olan "gök ateşi",[125] dünyevi ve semavi alev arasındaki ilişkinin bilincinde olunduğunu açıkça gösteriyor.

Yine, bu törenlerde başlangıçta ateşin tutuşturulma tarzı da yalancı bir güneş yapma amacı güdüldüğü görüşünü destekliyor. Çünkü, çeşitli araştırmacıların da gördüğü gibi,[126] başlangıçta dünyanın her tarafında bu şenliklerde ateşin iki odun parçasının birbirine sürtülmesiyle elde ediliyor olması son derece olasıdır. Bunun hem Paskalya hem de yazdönümü ateşlerinde bazı yerlerde durumun hâlâ böyle olduğunu, Beltane ateşlerindeyse önceleri böyle olduğunun açıkça belirtildiğini görmüştük.[127] Fakat bunun, vaktiyle bu zamanlı şenliklerde ateşi tutuşturmanın değişmez bir şekli olduğunu nerdeyse kesinleştiren şey, ihtiyaç-ateşleriyle olan benzerliğidir. İhtiyaç-ateşleri, önceden saptanmış dönemlerde değil, özel felaket anlarında, özellikle de hayvanlar arasında salgın hastalık belirdiğinde yakılır, hayvanlar ihtiyaç-ateşinin içinden sürülür, tıpkı bazan yazdönümü ateşlerinin içinden sürüldükleri gibi.[128] İmdi, ihtiyaç-ateşi her zaman odunların birbirine sürtülmesi, bazan da bir tekerleğin döndürülmesiyle elde edilir; örneğin Mull'da, meşeden bir tekerleğin dokuz tane meşeden mil üzerinde doğudan batıya, yani güneş yönünde döndürülmesiyle yakılırdı. İhtiyaç-ateşini elde etmek için kullanılan tekerleğin güneşi temsil

---

[125] Birlinger, *Volksthümliches aus Schwaben*, ii. 57, 97; *B.K.* s. 510; karş. Panzer *Beitrag*, ii. 240.

[126] Karş. Grimm, *D.M.*[4] i. 521; Wolf, *Beiträge zur deutschen Mythologie*, ii. 389; Ad. Kuhn, *Herabkunft des Feuers*[2], s. 41 ve dev., 47; W. Mannhardt, *B.K.* s. 521.

[127] Bkz. s.233, 234, 239, 243.

[128] İhtiyaç-ateşleri konusunda bkz. Grimm, *D.M.* i. 501 ve dev.; Wolf, *a.g.y.*, i. 116 ve dev. ii. 378 ve dev.; Kuhn, *a.g.y.*, s. 41 ve dev.; *B.K.* s. 518 ve dev.; Elton, *Origins of English History*, s. 293 ve dev.; Jahn, *Die deutschen Opfergebrauche bei Ackerbau und Viehzucht*, s. 26 ve devamı.

ediyor olması akla yatkın bir varsayımdır;[129] ve eğer ilkbahar, yazdönümü ateşleri başlangıçta aynı şekilde elde ediliyor idiyse, bunların, en başında güneş-büyüleri oldukları görüşünün bir doğrulanmasıdır bu. Gerçekten de, Kuhn'un işaret ettiği gibi,[130] yazdönümü ateşinin başlangıçta böyle elde edildiğini gösterecek kanıtlar vardır. Çünkü Swabia'da Obermedlingen'de "gök ateşi" —öyle deniyordu buna— Aziz Vitus Gününde (15 Haziran), zifte bulanmış ve üzerine sap saman sarılmış bir araba tekeri ateşlenerek yakılırdı, tekerlek dört metre yüksekliğinde bir direğe bağlanmış, direğin tepesi tekerleğin poyrasına sokulmuş olurdu. Bu ateş dağın tepesinde yakılırdı, alevler aşağıya indikçe, halk, gözleri ve kolları göklere doğru dönmüş, belli birtakım kalıp sözler söylerdi.[131] Burada bir tekerleğin bir direğin tepesine bağlanması ve tutuşturulması, en başlangıçta ateşin, ihtiyaç-ateşinde olduğu gibi, bir tekerleğin döndürülmesiyle elde edilmiş olmasını olası kılıyor. Bu törenin yapıldığı gün (15 Haziran) yazdönümüne yakın bir gündür; ve daha önce de gördüğümüz gibi, Masuren'de ateş, Yazdönümü Gününde, bir tekerin meşeden bir direk çevresinde hızla döndürülerek yakılıyor (ya da yakılıyordu), ama böylece elde edilen yeni ateşin bir şenlik ateşi yakmakta kullanıldığı söylenmiyor.

Bir kez daha yineleyelim: bu şenlik ateşlerinin iklim ve bitki dünyası üzerinde yaptığı varsayılan etki bunların güneş-büyüleri olduğunu gösteriyor, çünkü onlara atfedilen etkiler, güneş ışığınınkilerle özdeştir. Örneğin, İsveç'te gelecek mevsimin soğuk mu yoksa sıcak mı olacağı, şenlik ateşi alevlerinin estiği yönden çıkarsanır. Güneye esiyorsa, havalar sıcak olacaktır, kuzeye esiyorsa soğuk olacaktır. Hiç kuşkusuz, bugün alevlerin yönüne, bir etkileme tarzı olarak değil de hava koşullarının bir önbilisi (kehanet) olarak bakılıyor. Ama bunun, büyünün önbiliye dönüştüğü olgulardan biri olduğundan pekâlâ emin olabiliriz. Aynı şekilde, Eifel Dağlarında duman tahıl tarlalarına doğru eserse, hasatın bol olacağının bir belirtisidir bu. Ama kuşkusuz eski görüşe göre, duman ve alevler bir belirti olmakla kal-

[129] Grimm'in, Wolf'un, Kuhn'un ve Mannhardt'ın görüşü böyle.
[130] *Herabkunft des Feuers*[2], s. 47.
[131] Panzer, *Beitrag*, ii. 240.

mayıp, alevlerin sıcaklığı tıpkı güneş ışığı gibi ürünü etkileyerek, bol bir hasatı gerçekten oluşturuyordu. Aslında bu eski görüş, duman tarlaların üzerinden essin diye tarlalarının rüzgâr yönünde ateşler yakan Adam Adası halkınca hâlâ kabul ediliyor olmalı. Yine, ürünün, ateşin parıltısı ne kadar uzaktan görünürse o kadar iyi yetişeceği fikri, hiç kuşkusuz, şenlik ateşlerinin hazırlandırıcı ve bereketlendirici gücüne olan inancın bir kalıntısıdır. Aynı inanç, şenlik ateşlerinden alınan ve tarlalarda toprağa sokulan közlerin ürünün büyümesini artıracağı düşüncesinde yeniden ortaya çıkıyor; şenlik ateşinin küllerini ekim zamanı tohumlukla karıştırma ya da külleri tarlaya saçma töresinin altında yatan da açıkça budur. Keten bitkisinin insanların şenlik ateşi üzerinde sıçrayabildiği yüksekliğe kadar büyüyeceği inancı aynı fikir sınıfına giriyor elbette. Bir kez daha, Konz'da gördüğümüz gibi, Moselle kıyılarında, tepenin yamacından aşağıya yuvarlanan alevli tekerlek sönmeden nehire ulaşabilirse, üzüm hasatının bol olacağının bir kanıtı olarak sevinçle selamlanıyordu bu. Bu inanç öyle kuvvetle savunuluyordu ki, törenin başarıyla sona ermesi, köylülere komşu bağların sahiplerinden belli bir vergi toplama hakkını veriyordu. Burada sönmemiş olan tekerlek, bulutsuz bir güneş demekti, bu da bol bir üzüm hasatı anlamına geliyordu. Bunun için de, köylülerin çevredeki bağlardan aldığı bir araba dolusu beyaz şarap, aslında onların üzümler için sağladıkları güneş ışığı karşılığı bir ödemeydi.

Bu ateş-törelerinin güneş ışığı sağlamak için büyüler olarak yorumlanması, Pongol'da ya da Hasat Toplama Şöleninde Güney Hindistan Hindularının gerçekleştirdiği koşut bir töreyle de doğrulanıyor. Bu şenlik Ocağın ilk bölümünde, Hindu astrologlarına göre güneşin Oğlak dönencesine girdiği zamanda kutlanıyor; şenliğin baş olayı güneşin geçişiyle aynı zamana rastlıyor. Daha önceki birkaç gün oğlan çocukları sopalar, saplar, kurumuş yapraklar gibi yanabilecek her şeyi topluyor. Şenliğin ilk günü sabahı, yığılan şeyler ateşe veriliyor. Her sokakta, her yolda şenlik ateşleri yakılıyor. Gençler ateşin üzerinden atlıyor ya da ateşi besliyor. Bu ateş, Güneş-tanrı Sûrya'ya ya da ateş ilahı Agni'ye bir sunudur; "onu uykudan uyandırıyor, ışığı ve sıcaklığıyla yeryüzünü sevindirmeye çağırıyor yeniden."[132] Ateşlerin

[132] Ch. E. Gover, "The Pongol festival in Southern India," *Journ. Royal Asiatic Society*, N.S. v. (1870), s. 96 ve devamı.

güneş-tanrıyı uykusundan uyandırdığını söylemek, güneşin ışığını ve sıcaklığını yeniden tutuşturdukları inancının eğretilemeli, belki de çağcıllaştırılmış bir ifadesinden başka bir şey değildir.

Ateşin üzerinden atlama ve hayvanları ateşin içinden sürme töresiyle, bir yandan güneşin hayat verici gücünün insanlar ve hayvanlar arasında eşit olarak paylaştırılması, öte yandan da onların bütün kötü etkilerden arındırılması amaçlanmış olabilir; çünkü ilkel akıl için ateş bütün arındırıcı maddelerin en güçlüsüdür. Bu sonuncu düşünce, "Günahlarımı geride bırakıyorum" diyerek yazdönümü ateşinin üzerinden atlarken Yunan kadınlarının kafasında açıkça en üstün yeri tutuyor. Yucatan'da da bir Yeni Yıl şenliğinde halk büyük bir şenlik ateşi yakar ve içinden geçerdi, bunun kendilerini dertlerinden kurtarmanın bir yolu olduğuna inanırlardı.[133] Bir ateşin içinden hayvanları geçirme töresi Avrupa'yla sınırlı değildir. Belli zamanlarda Hotantolar ağaç kıymıklarından, kuru dallardan ve yeşil sürgünlerden, büyük bir duman çıkaracak şekilde bir ateş yakarlar. Koyunlarını bu ateşin içine sürerler, gerekirse zor kullanarak sürüklerler. Eğer koyunlar ateşin içinden geçmeden kaçarsa, bunun çok büyük bir ayıp, çok kötü bir belirti olduğunu düşünürler. Ama ateşin içinden kolayca geçer ya da üzerinden atlarlarsa, Hotantoların sevincini anlatmaya sözcükler yetmez.[134]

Bu ateş şenliklerinin bir bölümünü oluşturan, yanar meşalelerle alay halinde dolaşmanın ya da yarışmanın, şenlik ateşinin ya da güneş ışığının gerçek etkisini dört bir yana yayma yolu olduğu görülüyor. Dolayısıyla bu olaylarda yanar meşaleler çoğu kez tarlalarda, bazan da açıkça bereketlendirmek amacıyla dolaştırılıyor;[135] yine aynı amaçla ateşten alınan sönmemiş korlar bazan, "ürünün kurumasını önlemek için" tarlalara konuyor. Açıkça korumak amacıyla tarlaların üzerinden yanar bir tekerleğin yuvarlanması töreni, aynı fikri daha da resimsel bir biçimde ortaya koyuyor; çünkü bu şekilde yalnızca meşa-

[133] Diego de Landa, *Relation des choses de Yucatan* (Paris, 1864), s. 233.

[134] Kolben, *Present State of the Cape of Good Hope*, i. 129 ve devamı.

[135] Söylencesinde ve anılarında o kadar yaygın şekilde resmedilen Demeter meşaleleri belki de bu töreyle açıklanacaktır. Mannhardt'la birlikte (*B.K.* s. 536) çağcıl Avrupa törelerindeki meşalelere şimşeğin, yıldırımın taklitleri olarak bakmak gereksiz gibi görünüyor.

lelerin temsil ettiği ışığı ve ısısı değil aynı zamanda taklit-güneşin kendisi de, hızlandırıcı, şefkatli etkisini alacak olan toprağın üzerinden gerçekten geçirilmiş oluyor. Yine, hayvanların çevresinde yanar odunlar dolaştırma töresi, açıkça, hayvanları ateşin içinden sürmeyle eşdeğerdir. Bu törelerde ateşin hızlandırıcı etkisi düşüncesi, onun kötü yaratıkların kovulması ya da yok edilmesi için arındırıcı bir madde olduğu düşüncesiyle birleştiriliyor da olabilir. Gerçekten de bu töreleri uygulayan kimseler bazan bunu böyle yorumluyor; ateşin arındırıcı olarak kullanılması ise, daha önce gördüğümüz gibi, şeytanların kasabalardan ve köylerden toptan kovulması örneğinde apaçık öne çıkıyor. Fakat bugünkü olgular sınıfında, onun bu yanı belki de ikincil kalmış durumda, gerçekteyse törenin geç bir yanlış yorumundan öte bir şeydir bu.

Geriye, bu şenlik ateşlerinde bir tasvir yakmanın ne anlama geldiğini sormak kalıyor. Yukarda da değinildiği gibi, bu şekilde yakılan tasvirler, ilkbaharda yakılan ya da başka biçimde yok edilen Ölüm tasvirlerinden ayrı bir şey değildir; bu sözde Ölüm tasvirlerine ağaç-ruhunun ya da bitki-ruhunun gerçek temsilcileri olarak bakılma nedenlerini daha önce vermiştik. İlkbaharda ve yazdönümü şenlik ateşlerinde yakılan öteki tasvirler aynı açıklamaya uygun mudurlar? Öyle görünüyor. Çünkü tıpkı sözümona Ölüm'ün parçaları ürünleri büyütmesi için nasıl tarlalarda toprağa sokuluyorsa, ilkbahar şenlik ateşlerinde yanmış olan figürün korlaşmış parçaları da kurtçukları üründen uzak tutacakları inancıyla toprağa sokuluyor. Yine, köydeki son gelinin, Büyük perhizin arife günü (Shrove Tuesday) saptan-adamın içinde yakıldığı ateşin üzerinden atlaması kuralı belki de onu doğurgan kılma amacına yöneliktir. Fakat daha önce de gördüğümüz gibi, kadınlara döl bereketi verme gücü, ağaç-ruhlarının özel bir niteliğidir;[136] bu nedenle, gelinin üzerinden atlaması gereken yanar tasvirin, bereketlendirici ağaç-ruhunun ya da bitki-ruhunun bir temsilcisi olduğu varsayımı oldukça yerindedir. Tasvirin bitki ruhunun bir temsilcisi olarak bu özelliği, tasvir henüz dövülmemiş ürün destesinden yapıldığı ya da baştan ayağa çiçeklerle kaplandığı zamansa, nerdeyse

[136] Bkz. Cilt 1, s. 73.

tam bir kesinlik kazanıyor.[137] Yine, hem ilkbahar hem de yazdönümü şenlik ateşlerinde bir tasvir yerine bazan canlı ağaçların yakılması da dikkat çekici bir şeydir.[138] İmdi, ağaç-ruhunun çoğu kez insan şeklinde temsil edildiği düşünülürse, bu ateşlerde bazan bir ağaç, bazan da bir tasvir yakıldığında tasvire ve ağaca birbirinin eşdeğeri olarak bakıldığını, her ikisinin de ağaç-ruhunun bir temsilcisi olduğunu varsaymak hiç de acelecilik olmaz. Bu, yine şu gözlemlerce doğrulanmaktadır: önce, yakılacak tasvir bazan bir Mayıs-dalıyla hemen hemen aynı zamanda dolaştırılıyor, ilkini oğlan çocuklar, ikincisiniyse kız çocuklar taşıyor;[139] ikinci olarak da, tasvir bazan canlı bir ağaca bağlanıyor ve onunla birlikte yakılıyor.[140] Bu olgularda, ağaç-ruhunun, daha önce de gördüğümüz gibi, hem ağaçla, hem de tasvirle ikili olarak temsil edildiğinden pek kuşkulanamayız. Tasvirin bitkilerin yararlı ruhunun bir temsilcisi olarak gerçek karakterinin bazan unutuluyor olması doğaldır. Yararlı bir tanrıyı yakma töresi, daha sonraki düşünce tarzları için, yanlış yorumlamalardan kurtulamayacak kadar yabancıdır. Bitki ruhunun tasvirini yakmaya devam eden insanlar, çok doğal olarak, onu zamanla, çeşitli nedenlerle Judas Iscariot, Luther ve bir büyücü karı gibi kötü ve çirkin saydıkları kişilerin tasviriyle eşdeğer tutar olmuşlardır.

Bir tanrıyı ya da onun temsilcisini öldürme genel nedenleri bundan önceki bölümde incelenmiştir. Ama tanrı bir bitki ilahı olunca, ateşle yakılması için özel nedenler çıkar ortaya. Çünkü ışık ve ısı bitkileri büyütmek için gereklidir; ve duygusal büyü ilkesine göre, bitkinin kişisel temsilcisini onun etkisine maruz kılmakla, ağaçlara ve bitkilere bu gerekli şeyler kaynağını sağlamış oluyorsunuz. Bir başka deyişle, bitki-ruhunu güneşi temsil eden bir ateş içinde yakmakla, en azından bir süre için bitkinin bol güneş almasını sağlama almış oluyorsunuz. Eğer amaç yalnızca bitkiler için yeterli güneşi sağlamak ise, bu amaca, duygusal büyü ilkesine göre bitki dünyasının temsilcisini yakmak yerine sadece ateşten geçirmekle daha kolaylıkla varılabileceği söylenerek karşı çıkılabilir yukardaki düşüncelere. Gerçekten de bazan böyle yapılmaktadır. Daha önce gördüğümüz gibi, Rusya'da Kupalo'nun saptan yapılan figürü yazdönümü ateşinde yakılmaz, yalnızca onun üzerinde ileri geri götürülür.[141] Fakat sözünü ettiğimiz

[137] S. 230, 244 ve dev.
[138] S. 227, 228, 232, 238, 244.
[139] S. 230.
[140] S. 227, 228.

nedenlerden dolayı tanrının ölmesi gerekmektedir; bunun için de ertesi gün Kupalo bütün süslerinden soyulur ve bir akarsuya atılır. Dolayısıyla, bu Rus töresinde tasvirin ateşin içinden geçirilişi katkısız ve basit bir güneş-büyüsüdür; tanrının öldürülmesiyse ayrı bir eylemdir, onu öldürme tarzı da —suda boğarak— belki de bir yağmur-büyüsüdür. Fakat genellikle halk bu ince ayrımı yapmayı gerekli görmez; daha önce verilmiş olan çeşitli nedenlerden dolayı, bitki tanrısını büyük bir ısıya tutmanın yararlı olduğunu düşünür, öte yandan onu öldürmek de yararlıdır, böylece bu iki yararı onu yakmakla kaba ve kolay bir şekil içinde birleştirir.

Son olarak, insanların önceleri ağaç-ruhunun ya da bitki tanrısının temsilcileri olarak mı yakıldıklarını sormak zorundayız? Canlı kişilerin çoğu kez ağaç-ruhunun temsilcileri olarak davrandığına ve bu yüzden ölüme katlandıklarına inanmak için nedenler görmüştük. Dolayısıyla, onları bu şekilde öldürmekle birtakım özel yararlar elde edilecekse, yakılmamaları için bir neden kalmaz ortada. İnsana acı çektirme düşüncesi, ilkel insanın inançları içine giren bir şey değildir. Hıristiyan Avrupa belgelerini anımsarsak, böyle olmuş olsaydı şaşırtıcı bir şey olurdu. İmdi, tartışmakta olduğumuz ateş şenliklerinde, insanların yalandan yakılması bazan o kadar ileri götürülür ki, bunu, gerçekten yakma gibi daha eski bir törenin hafifletilmiş bir kalıntısı olarak görmek akla uygun gibi görünür. Örneğin Aachen'de, daha önce de gördüğümüz gibi, nohut saplarına sarılmış insan öyle ustaca hareket eder ki, çocuklar onun gerçekten yakılıyor olduğuna inanır. Beltane ateşlerinde de, sözüm ona kurban yakalanır ve ateşe atılır gibi yapılır, daha sonra bir süre, insanlar onun ölmüş olduğunu düşünerek konuşmak istemezler kendisiyle. Aşağıda vereceğimiz törelerde, Mannhardt bitki ruhunun yaprakla donatılmış temsilcisini yakmak gibi eski bir törenin izlerini görmekte belki de haklıdır. Avusturya, Wolfeck'te, Yazdönümü Günü, baştan ayağa taze köknar dallarına sarılmış bir çocuk, kalabalık bir grup eşliğinde evden eve dolaşıp şenlik ateşi için odun toplar. Odunu alırken şu türküyü söyler:

Orman ağaçları isterim,
Kendim için ekşi süt değil,
Bira ve şarap isterim,
Ağaç-adam şen ve keyifli olsun diye.[142]

[141] Bkz. Cilt 1, s. 263.
[142] *B.K.* s. 524.

Kabile giysileri içinde bir Hotanto.

Galya'da bir taş baltayla kurban ediliş.

Bavaria'nın bazı bölgelerinde de, yazdönümü şenlik ateşi için ev ev dolaşıp yakacak toplayan çocuklar içlerinden birini baştan ayağa yeşil köknar dallarına sararlar ve boğazına bir ip takarak bütün köyün içinde dolaştırırlar.[143] Würtemberg, Moosheim'de, Aziz John Ateşi genellikle on dört gün sürer, Yazdönümü Gününden sonraki ikinci pazar sona ererdi. Bu son gün şenlik ateşi çocukların sorumluluğuna bırakılır, yaşlılarsa bir ormana çekilirdi. Burada bir delikanlı yapraklara ve fidanlara sarılır, böylece kılık değiştirmiş olan delikanlı ateşe gider, onu dağıtır ve ayakları altında çiğnerdi. Oradakiler onu görür görmez kaçarlardı.[144]

Fakat bundan öteye de gitmek olası görünüyor. Bu gibi olaylarda kurban edilen insandan kalan en kuşkusuz izler, daha önce de gördüğümüz gibi, yaklaşık yüz yıl önce, İskoçya'nın Yaylalarında Beltane ateşlerinde hâlâ yaşıyordu: Avrupa'nın uzak bir köşesinde, bağımsız ve yabancı etkilerden hemen tamamen uzak yaşayan Kelt halkı eski putataparlıklarını o güne kadar Batı Avrupa'daki öteki halklardan daha iyi bir biçimde korumuşlardı. Bu yüzden, ateşte yakarak insan kurban etme töresinin, Keltler tarafından sistemli bir biçimde uygulandığını kuşku götürmeyen kanıtlardan öğrenmek önemlidir. Bu kurban törenlerinin en erken tanımını Julius Sezar veriyor. O zamana kadar bağımsız olan Galya Keltlerini ele geçirdiğinde, Sezar ulusal Kelt dini ve yaşam tarzlarını gözlemleme fırsatını elde etmişti; bunlar, hâlâ ulusun tazeliğini ve canlılığını taşıyordu o zaman, Roma uygarlığının eritici potasında kaybolmamıştı. Öyle görünüyor ki, Sezar kendi notlarına, Roma ordularını Manş denizine taşımadan yaklaşık elli yıl önce Galya'yı dolaşmış olan Posidonius adlı bir Yunan kâşifinin gözlemlerini de katmıştı. Yunan coğrafyacı Strabon ve tarihçi Diodoros da, Kelt kurbanları hakkında anlattıklarını Posidonius'un yapıtından, ama birbirinden ve Sezar'dan bağımsız olarak almış görünüyorlar, çünkü her üç öykü de ötekilerin hiçbirinde bulunmayan ayrıntılar içeriyor. Dolayısıyla bunları birleştirerek Posidonius'un özgün öyküsünü bir dereceye kadar kesin biçimde kurabiliyor ve böy-

[143] *Bavaria*, iii. 956; *B.K.* s. 524.

[144] Birlinger, *Volksthümliches aus Schwaben*, ii. 121 ve devamı, No. 146; *B.K.* s. 524 ve devamı.

lece İ.Ö. ikinci yüzyılın kapanışında Galya Keltlerinden bize kalan bir kurban tablosu elde edebiliyoruz.[145] Aşağıda bu törenin ana hatlarını bulabiliriz. Keltler, yargılanmış suçluları her beş yılda bir yapılan büyük bir şenlikte tanrılara kurban edilmek üzere saklarlardı. Bu kurbanların sayısı ne kadar yüksek olursa toprağın veriminin de o derece yüksek olacağına inanırlardı.[146] Kurban olacak yeteri kadar sayıda suçlu olmadığı durumlarda, savaşta alınan esirler Druid'ler ya da rahipler tarafından kurban edilirdi. Kimi oklarla vurulurdu, kimi kazığa kakılırdı, kimileriyse aşağıdaki şekilde canlı canlı yakılırdı: Sepetlik sazlardan ya da odun ve otlardan dev tasvirler kurulurdu; canlı erkekler, sığırlar ya da başka türlerden hayvanlar doldurulurdu bunların içine; daha sonra tasvirler tutuşturulurdu, bunlar, içlerindeki canlı varlıklarla birlikte yanardı.

Her beş yılda bir yapılan büyük şenlikler böyleydi. Fakat bu kadar büyük ölçekte ve görüldüğü gibi o kadar fazla insan yaşamı harcayarak yapılan bu beş yıllık şenliklerden başka, yılda bir, aynı türden fakat daha küçük ölçekte şenliklerin yapıldığını; hâlâ içlerinde taşıdıkları insan kurbanına değgin izlerle Avrupa'nın birçok yerinde yılda bir kutlanan ateş şenliklerinin hiç olmazsa bir kısmının bu yıllık şenliklerden geldiklerini varsaymak akla uygun görünüyor. İçine Druid'lerin kurbanlarını kapadıkları, sepetçi söğütünden yapılan ya da üzeri otla örtülen bu dev tasvirler, bize, içine çoğu kez hâlâ ağaç-ruhunun insan temsilcisinin kapatıldığı yapraktan kafesi anımsatıyor.[147] Bu yüzden, toprağın verimliliğinin bu kurbanların zamanında verilmesine bağlı olduğu varsayımını düşünürsek, Mannhardt, sepetçi söğütüne ve otlar içine kapatılan bu Kelt kurbanlarını ağaç-ruhu ya da bitki-ruhu olarak görmekte haklı olabilir belki de. Druid'lerin bu dev sepetlerinin, çağcıl Avrupa'nın ilkbahar ve yazdönümü şenliklerinde hâlâ temsilcileri var gibi görünüyor. Douay'da, yılda bir, temmuzun yedisine en yakın pazar günü bir geçit töreni yapılır. Geçitin büyük özelliği sepetçi

---

[145] Caesar, *Bell. Gall.* vi. 15; Strabon, iv. 4, 5, s. 198 Casaubon; Diodoros, v. 32. Bkz. Mannhardt, *B.K.* s. 525 ve devamı.

[146] (Strabon, iv 4, 4, s. 197, *Bu yaygın cinayet hukuku* [yani, Druid papazları] *başka ülkelere de hızla yayılarak yasal düzenlemenin başlangıcını oluşturdu.* (Özgün metinde Yunanca. —*çev.*) Bu pasaj konusunda bkz. Mannhardt, *B.K.* s. 529 ve devamı.

[147] Bkz. Cilt 1, s. 90.

söğütünden yapılan ve "dev" adı verilen dev bir figürdür; bu figür, içine kapatılmış insanlar tarafından ufak tekerlekler ve ipler vasıtasıyla sokaklar arasından geçirilir. Devin ağaçtan yapılma başının Rubens tarafından oyulduğu ve boyandığı söylenmektedir. Figür, mızrak, kılıç, miğfer ve kalkanla bir şövalye gibi donatılır. Arkasında, hepsi de aynı şekilde ama daha küçük ölçekte sepetçi söğütünden yapılma karısı ve çocukları yürür.[148] Dunkirk'te bu dev figür on on beş metre yüksekliğindedir, sepet örgüsüyle kanavadan yapılmış olup uygun şekilde boyanmış ve giydirilmiştir. İçine çok sayıda canlı insan konur, bunlar sepetin içinde dolaşır durur. Bu türden dev sepetler Belçika ve Fransız Flander'lerinin kasabalarında yaygındır; ilkbaharda Karnaval'da dolaştırılır. Söylendiğine göre, halk bu kaba, acayip figürlere çok bağlıdır, onlardan yurtsever bir coşkuyla söz eder, onlara bakmaya doyamaz.[149] İngiltere'de yapay devlerin, yazdönümü şenliğinin hâlâ devam eden bir özelliği olduğu görülüyor. Bir on altınca yüzyıl yazarı, "Londra'da Yazdönümü eğlencelerinde halkı şaşırtmak için, dişten tırnağa silahlı, ama içleri ambalaj kâğıdı ve kıtık dolu, sanki canlıymış gibi yürüyen kocaman, çirkin devler yapıldığından; kurnaz çocukların bunu keşfedip büyük bir şamata kopardığından" söz ediyor.[150] Chester Belediye başkanı, 1599'da "şerifin kahvaltısı için ateş edilmesi, Yazdönümünde Devlerin dolaştırılması vb. birçok eski âdeti değiştirmişti."[151] Bu örneklerde devler yalnızca geçit törenlerinde görülüyor. Ama bazan da ilkbahar ya da yaz şenlik ateşlerinde yakılıyorlar. Örneğin, Paris'te Rue oux Ours halkı her yıl, asker giysileri giydirilmiş, sepet söğütünden büyük bir figür yapar, günlerce sokaklarda bir aşağı bir yukarı dolaştırır, Temmuzun 3'ünde törenle yakardı, seyirci kalabalığı bu sırada *Salve Regina*'yı söylerdi. Tasvirin yanmış parçaları etrafa saçılır, insanlar kapışırdı bunları. Bu töre 1743'te ortadan kalktı.[152] İsle de France, Brie'de, altı metre yüksekliğinde dev bir figür her yıl Yazdönümü Arifesinde yakılırdı.[153]

---

[148] *B.K.* s. 523, *not*.

[149] *B.K.* s. 523, *not*; john Milner, *The History, Civil and Ecclesiastical, and Survey of the Antiquities of Winchester*, i. 8 ve dev.; Brand, *Popular Antiquities*, i. 325 ve dev.; James Logan, *The Scottish Gael*, ii. 358 (yeni basım); Reinsberg-Düringsfeld, *Calendrier Belge*, s. 123 ve devamı.

[150] Puttenham, *Arte of English Poesie*, 1589, s. 128, Brand'in alıntısı, *Popular Antiquities*, i. 323.

[151] King'in *Vale Royal of England*'ından (s. 208) Brand'in alıntısı, *l.c.*

[152] Liebrecht, *Gervasius von Tilbury*, s. 212 ve dev.; *B.K.* s. 514.

[153] *B.K.* s. 514, 523.

Yine, Druid papazlarının örülmüş bir sepet içine konmuş canlı hayvanları yakma töresinin eşdeğerlerini bahar ve yazdönümü şenliklerinde de buluyoruz. Pireneler'de Luchon'da, Yazdönümü Arifesinde, "sağlam sepet söğütünden yapılmış içi boş bir sütun, kentin en büyük banliyösünün merkezinde yirmi metre kadar yüksekliğe dikilir, en tepesi yeşil yapraklarla işlenirdi; altınaysa sahneye bir tür geri plan oluşturacak şekilde, çevrede bulunan en güzel çiçekler ve fundalar yerleştirilirdi. Daha sonra bu sütun, tutuşturulmaya hazır yanıcı maddelerle doldurulurdu. Önceden saptanan bir saatte —yaklaşık, akşamın 8'inde— din adamlarından oluşan büyük bir alay, peşlerinde bayram giysilerini giymiş delikanlılar ve genç kızlar ilahiler söyleyerek kasabanın merkezinden akmaya başlar, sütunun çevresinde yerini alırdı. Bu arada çevredeki tepelerde çok güzel bir görünüm veren şenlik ateşleri yakılırdı. Çevreden toplanan mümkün olduğunca çok sayıda yılan sütunun içine atılır, daha sonra sütun meşalelerle donanmış elli kadar delikanlı ve çocuk tarafından altından ateşlenir, bunlar da çılgınca hareketlerle çevresinde dans ederdi. Alevlerden kaçmak isteyen yılanlar kıvrıla kıvrıla tepeye çıkar, oradan dışarı uzanmaya çalışır, sonunda yere düşerlerdi; onların yaşam için verdikleri bu savaşım çevredeki seyircilerde büyük bir çoşku yaratırdı. Bu, Luchon ve çevresi halkının çok sevdikleri, yılda bir yapılan bir törendir, yerel söylenceye göre putataparlık döneminden kalmadır."[154] Paris'te Place de Gréve'de bir zamanlar yakılan yazdönümü ateşlerinde, bir kasket, bir varil ya da içine canlı kediler doldurulmuş bir çuval yakmak, bir töreydi. İnsanlar ateşin küllerini ve közlerini toplar evlerine götürürdü, bunların şans getirdiğine inanılırdı.[155] Metz'de yazdönümü ateşleri Esplanade'da (kentin gezi alanı, —*çev.*) tutuşturulur, bunlarda altı kedi yakılırdı.[156] Rusya'da bazan yazdönümü şenlik ateşinde beyaz bir horoz yakılırdı;[157] Meissen ya da Thüringen'de bir at kafası atılırdı ateşin içine.[158] İlkbahar şenlik ateşlerinde bazan da hayvanlar yakılırdı. Vosges'te büyük Perhizin Arifesinde kediler yakılırdı; Elsass'ta

[154] *Athenaeum*, 24 Temmuz 1869, s. 115; *B.K.* s. 515 ve devamı.
[155] Wolf, *Beiträge zur deutschen Mythologie*, ii. 388; *B.K.* s. 515.
[156] *B.K.* s. 515.
[157] Grimm, *Deutsche Mythologie*[4], i. 519; *B.K.* s. 515.
[158] *B.K.* s. 515.

kediler Paskalya şenlik ateşine atılırdı.[159] Paskalya ateşinde bazan da sincapların yakıldığını daha önce görmüştük.

Eğer Druid papazlarının sepetler içinde yaktıkları insanlar bitki ruhunu temsil ediyor idiyse, onlarla birlikte yakılan hayvanların anlamının da aynı olması gerekir. Druid'ler tarafından ya da çağcıl şenlik ateşlerinde yakılan hayvanlar arasında, gördüğümüz gibi, sığırlar, kediler, tilkiler ve horozlar bulunmaktadır; ve Avrupa halkları bu yaratıklara çeşitli şekillerde tahıl-ruhunun temsilcileri gözüyle bakmaktadır.[160] Avrupa'da yılanlara ağaç-ruhunun ya da tahıl-ruhunun temsilcisi gözüyle bakıldığına değgin herhangi bir kanıt yok elimde;[161] Luchon'da yazdönümü şenliğinde kurban olarak, gerçekten bu temsilci özelliğine sahip hayvanların yerlerini yılanlar almış olabilir. Törenin anlamı unutulduğunda, insanlar hem yararlı gördükleri hem de acıdıkları için, zararsız ve yararlı hayvanların yerine bu zararlı sürüngenleri koymada birleşmiş olabilir.

Böylece eskil Galya halkı Keltlerin kurban törenlerinin izlerinin çağcıl Avrupa'nın halk şenliklerinde gözlenebileceği ortaya çıkmış oluyor. Doğallıkla, bu törenlerin, sepet söğütünden dev figürlerin yapılması ve bunların içinde ya da sepetlerde hayvanların yakılması törelerinde en belirgin izler bırakmış oldukları yerler arasında Fransa ya da eskil Galya sınırları içinde kalan daha geniş bir alan bulunmaktadır. Dikkat edileceği gibi, bu töreler genellikle yazdönümünde ya da ona yakın günlerde yer almaktadır. Bundan, bunların bozulmuş ardılları olduğu ilk törenlerin yazdönümünde yapıldıklarını çıkarabiliriz. Bu çıkarsama, bir Avrupa halk töresinin genel araştırmasında öne sürülen sonuçlarla uyuşmaktadır: yazdönümü şenliği, Avrupa'da ilkel Arilerin kutladığı yıllık şenliklerin içinde en yaygın ve en kutsal olanı olmalıydı. Bunun Keltlere uygulanışındaysa, bu genel sonuç, Kelt

[159] *Aynı yerde.*

[160] Bkz. Cilt 1, s. 394; Cilt 2, s. 9 ve devamı.

[161] Eski Prusyalıların tapındığı yılanlardan bazıları meşe oyukları içinde yaşardı, meşelerse Prusyalılar arasında kutsal sayıldığına göre, yılanlara da ağaçların cinleri gözüyle bakılıyor olabilir. Simon Grunau, *Preussische Chronik*, Perlbach bas. i. s. 89; Hartknoch, *Alt-und Neues Preussen*, s. 143, 163. Yine yılanlar, daha önce gördüğümüz gibi, Demeter tapımında önemli bir rol oynardı. Ama onlara Demeter'in bedenleşmesi olarak bakıldığı varsayılamaz. Siam'da *takhien* ağacının ruhunun bazan bir kadın, bazan da bir yılan şeklinde belirdiğine inanılır. Bastian, *Die Völker des östlichen Asien*, iii. 251.

ırkının Avrupa'da son kaleleri olan en batıdaki dağlık burunlarda ya da adalarda —Bretagne, Cornwall, Galler, Adam Adası, İskoçya ve İrlanda— yaşadığını hâlâ gördüğümüz yazdönümü ateş şenliklerinin az çok eksiksiz izlerince de doğrulanmaktadır. Doğru, İskoçya'da esas Kelt ateş şenliğinin Beltane'da (1 Mayıs) ve Hallow E'en'de (Cadılar Bayramı) yapıldığı görülüyor; ama bu bir istisnaydı.

Özetlersek: eski yazarlardan ve çağcıl halk törelerinden toplanan kanıtlar şu sonuca götürüyor: Galya Keltleri arasında yazdönümünde her yıl bir şenlik yapılır, bu şenlikte ağaç-ruhunu ya da bitki-ruhunu temsil eden canlı insanlar sepetler içine kapatılır ve yakılırdı. Törenin tamamı, güneşin parlamasını ve ürünlerin büyümesini sağlamak için tasarlanan bir büyüydü.

Fakat Kelt yazdönümü şenliğinin bir başka önemli özelliğinin de, Druid papazlarının kutsal ökseotu toplamaları olduğu görülüyor. Pliny, sık sık alıntılanan bir pasajında bu töreni anlatıyor. Birçok değişik ökseotu türlerini saydıktan sonra şöyle sürdürüyor: "bu konuyu ele alırken, baştan aşağı bütün Galya'da ökseotuna duyulan hayranlığın üzerinde durmadan geçmemeliyiz. Druidler —büyücülerine bu adı veriyor onlar— ökseotundan ve ökseotunun üzerinde büyüdüğü ağaçtan daha kutsal bir şey tanımazlar, yalnızca ağacın bir meşe olması koşuluyla. Fakat bunun dışında, kutsal koruları olarak meşe ormanlarını seçerler ve meşe yaprakları olmaksızın kutsal tören yapmazlar; öyle ki, Druidlerin adına, meşeye tapınmalarından türemiş bir Yunan adı olarak bakılabilir.[162] Çünkü bu ağaçların üzerinde ne yetişirse cennetten gönderilmiş olduğuna, bu ağacın tanrı tarafından seçildiğinin bir işareti olduğuna inanırlar. Ökseotu çok seyrek rastlanan bir şeydir; fakat bulunduğunda kutsal bir törenle toplarlar onu. Bunu özellikle altıncı ayda ve ağaç on üç yaşını geçtikten sonra yaparlar (onların aylarının ve yıllarının başlangıçları ay ile saptanır), çünkü o sırada tam boyunun yarısına ulaşmamış olsa bile çok güçlüdür ağaç. Ağacın

[162] Pliny, Druid adını Yunanca *drus* = "meşe" sözcüğünden türetiyor. Meşe karşılığı Keltçe sözcüğün aynı olduğunu (*daur*) ve dolayısıyla Druid'in meşe rahibi anlamında, Yunanca'dan alınma değil gerçek Kelt sözcüğü olduğunu bilmiyordu. Bkz. Curtius, *Griech. Etymologie*[5], s. 238 ve dev.; Vanicek, *Griechisch-lateinisches etymolog. Wörterbuch*, s. 368 Rhys, *Celtic Heathendom*, s.221 ve dev. İskoçya Yaylalarında aynı sözcük, Bendarroch (meşe dağı), Craigandarroch, vb. yer adları arasında bulunmuştur.

altında kurban töreninin ve şölenin bütün hazırlıkları yapıldıktan sonra, onu evrensel bir şifa olarak selamlarlar ve oraya daha önce boynuzları hiç bağlanmamış iki beyaz boğa getirirler. Beyaz giysiler giyinmiş bir rahip ağaca tırmanır, beyaz bir kumaşla yakalanan ökseotunu altın bir orakla keser.[163] Sonra koruyuculuğunu bağışladığı şeyleri büyütmesi için Tanrıya dua ederek kurbanları keserler. Ökseotundan hazırlanan bir ilacın kısır hayvanlara yavru doğurtacağına, bu bitkinin her türlü zehire karşı bir ilaç olduğuna inanırlar."[164]

Pliny, Druidler ökseotunu altıncı ayda keser derken, aklında Roma takvimi vardı herhalde, altınca ay hazirandır o takvimde. İmdi, eğer ökseotunun kesimi altıncı ayda oluyor idiyse, törene tanık olduğu günün Yazdönümü Arifesi olduğundan hemen hemen emin olabiliriz. Çünkü birçok yerde, bir zamanların yok olan binlerce güzelliğinin bir anımsatıcısı olan Yazdönümü Arifesi, hâlâ bazı sihirli bitkilerin toplanma zamanıdır, bunların çabucak kaybolan özellikleri ancak bu gizemli mevsimde yakalanabilir. Örneğin, Yazdönümü Arifesinde, eğreltiotunun, tıpkı ateş ya da parlatılmış altın gibi olağanüstü renklerde çiçeğe durduğuna inanılır. Çok çabuk solan ve düşen bu çiçeği kim yakalarsa kendisini görünmezleştirebilir, hayvanların dillerini anlayabilir, vb. Ama ona eliyle dokunmaması gerekir; eğreltiotunun altına beyaz bir bez germesi, sihirli çiçeğin (ya da tohumun) onun içine düşmesi gerekir.[165] Yine, her türlü yarayı iyileştirdiğine ve

[163] Ökseotunu demirden bir aletle kesmemek hâlâ bir halk töresidir; bazıları onun altın bir aletle kesilmesi gerektiğini söylüyor. Grimm, *Deutsche Mythologie* [4], ii. 1001. Bu durumlarda demir kullanmaya karşı çıkışlar için bkz. Liebrecht, *Gervasius von Tilbury*, s. 103; ve Cilt 1, s. 175ve devamı.

[164] Pliny, *Nat. Hist.* xvi. 249 ve dev. Keltlerin meşeye tapınmaları konusunda bkz. Maximus Tyrius, *Dissert*, viii. 8, Kelt tapınaklarında da putlara saygı gösterilir, yüksekte bir yerde korunurdu. (Özgün metinde Yunanca. —*çev.*). Bu tür ökseotu toplamayı aşağıdakiyle karşılaştırın. Kamboçya'da, bir insan Hint hurması ağacı üzerinde asalak bir bitkinin yaşadığını görünce, beyazlar giyinir, eline yeni yapılmış bir toprak kap alarak gün ortasında ağaca tırmanır. Bitkiyi kabın içine koyar ve kapla birlikte yere düşürür. Daha sonra bunu kabın içinde kaynatarak, kurşun geçirmez olarak kabul ettiği bir sıvı elde eder. Aymonier, "Notes sur les coutumes et croyances superstitieuses des Cambodgiens," *Cochinchine Française, Excursions et Reconnaissances*, No. 16, s. 136'da.

[165] Wuttke, *Der Deutsche Volksaberglaube*[2], 123; Grohmann, *Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren*, 673-677; Gubernatis, *Mythologies des Plantes*, ii. 144 ve dev.; Friend, *Flowers and Flower Lore*, s. 362; Brand, *Popular Antiquities* i. 314 ve dev.; Vonbun, *Beiträge zur deutschen Mythologie*, s. 133 ve dev.; Burne ve Jackson, *Shropshire Folk-lore*, s. 242. Karş. *Archaeological Review*, i. 164 ve devamı.

büyücüleri, şeytanları kovduğuna inanılan bir ot olan Aziz John otu (*Hypericum perforatum*) Yazdönümü Arifesinde (Aziz John Arifesi) toplanır ve muska olarak takılır ya da aynı gün kapıların ve pencerelerin üzerine asılır.[166] Yine, misk otunun (*Artemisia vulgaris*) Aziz John Arifesinde toplanma koşuluyla sihirli niteliklere sahip olduğuna inanılır. Bundan dolayı Fransa'da Aziz John otu denir ona. İnsanlar, bu bitkinin bütün yıl kendilerini hayaletlere, sihire, şanssızlığa ve hastalığa karşı koruyacağına inanarak boyunlarına gerdanlık örerler ondan. Ya da Aziz John Arifesinde ondan çelenkler yapıp yazdönümü şenlik ateşine onun içinden bakar ya da başlarına koyarlar. Bunu kim yaparsa o yıl göz ya da baş ağrısı çekmeyecektir. Bitki bazan da yazdönümü şenlik ateşine atılır.[167] Eğreltiotu tohumu, Aziz John otu ve misk otunun Yazdönümü Arifesiyle boşinansal ilişkisi, bütün Avrupa'da çok yaygındır. Şimdi vereceğimiz ilişkiler daha yerel gibi görünüyor. İngiltere'de, damkoruğuna (*Sedum telephium*) halk arasında Yazdönümü Adamları denir, çünkü âşıkların yazgısını belirlemek için kullanmak amacıyla Yazdönümü Arifesinde toplamak âdet olmuştur;[168] İngiltere'de adaçayı filizleri bazan aynı amaçla Yazdönümü Arifesinde toplanır.[169] Bohemya'da kaçak avcılar, Aziz John Günü gün doğmadan önce toplanmış çam kozalaklarıyla kendilerini yakalanmaz yapacaklarını hayal ederler.[170] Yine Bohemya'da Yazdönümü Günü toplanmış olan yabani kekik otu, sağlıklı büyüsünler diye Noel Gecesi ağaçları tütsülemekte kullanılır.[171] Almanya'da ve Bohemya'da Aziz John Çiçeği ya da Aziz John'ın Kanı adı verilen bir bitki (*Hieracium pilosella*) Yazdönümü Arifesinde toplanır. Altından bir parayla kökünden çıkarılması gerekir. Bitkinin şans getirdiği, hasta sığırlara özellikle iyi geldiği varsayılır.[172]

---

166 Brand, *Popular Antiquities*, i. 307, 312; Dyer, *Folk-lore of Plants*, s.62, 286; Friend, *Flowers and Flower Lore*, s. 147, 149, 150, 540; Wuttke, 134.

167 Grimm, *D.M.*[4] i. 514 ve dev., ii. 1013 ve dev., iii. 356; Grohmann, *a.g.y.*, 635-637; Friend, *a.g.y.*, s. 75; Gubernatis, *Myth. des Plantes*, i. 189 ve dev., ii. 16 ve devamı.

168 Aubrey, *Remaines of Gentilisme and Judaisme*, s. 25 ve dev.; Brand, *Pop. Ant.* i. 329 ve dev.; Friend, s. 136.

169 Brand, i. 333.

170 Grohmann, 1426.

171 Grohmann, 648.

172 Grohmann, 681, Wuttke, 134; Rochholz, *Deutscher Glaube und Brauch*, i. 9; Gubernatis, *Mythologie des Plantes*, i. 190.

Druidler ökseotunu Haziran ayında kesiyorlarsa, ki Pliny'den bunu yaptıklarını öğreniyoruz, ökseotunu kestikleri günün Yazdönümü Arifesinden ya da Yazdönümü Gününden başka bir gün olamayacağı üzerine güçlü bir varsayım ileri sürmemize, tek başına bu olgular yeter. Bu varsayım, ökseotunun Yazdönümü Arifesinde kesilmesi gerektiğine değgin bir folklor kuralı bulunca, pratik bir kesinliğe kavuşur.[173] Dahası, Piedmonte ve Lombardiya köylüleri Yazdönümü sabahı, kesici âletlerle meydana gelen her tür yarayı iyileştirdiği varsayılan "Aziz John yağı" elde etmek için meşe yaprağı bulmaya çıkarlar.[174] Başlangıçta, hiç kuşkusuz "Aziz John yağı" ökseotundan ya da onun kaynatılmasıyla elde edilen bir özsudan başka bir şey değildi. Çünkü Holstein'da ökseotuna, özellikle de meşe ağaçlarındakine, taze yaralar için bir deva gözüyle bakılır; [175] ve ileri sürüldüğü gibi "her şeyi iyileştirici", Bretagne'ın, Gallerin, İrlanda'nın ve İskoçya'nın çağcıl Kelt dilinde ökseotunun bir belgeçi (epithet) ise[176], bu, daha önce gördüğümüz gibi, Druidlerin meşe ağacına, belki de daha çok ökseotuna koyduğu adın bugün yaşayan bir şeklinden başka bir şey olamaz.

Böylece, Balder mitinin iki ana özelliğinin —ökseotunun koparılması ve tanrının yakılması— Keltlerin büyük yazdönümü şenliklerinde yeniden ortaya çıktığı görülüyor. Fakat Balder'in vatanı olan İskandinavya'da Balder mitinin bu iki özelliği yazdönümünün popüler kutlamalarında hâlâ izlenebilir. Çünkü İsveç'te Yazdönümü Arifesinde ökseotu "ısrarla aranır, onun gizemsel niteliklere bol bol sahip olduğuna inanılır; öyle ki onun bir filizi, oturulan evin, atların ahırının ya da ineklerin ağılının tavanına tutturulacak olursa, 'Trol' insan ya da hayvana zarar veremeyecek kadar güçsüzleşir."[177] İsveç, Norveç ve Danimarka'da Yazdönümü Arifesinde tepelerde dev gibi şenlik ateşleri yakılır.[178] Aslında bu şenlik ateşlerinde bir tasvirin yakıldığı görülmüyor; fakat bir tasvirin yakılması, anlamı unutulduktan sonra

---

[173] Grimm, *D.M.*[4] iii. 78, 353.

[174] Gubernatis, *Mythologie des Plantes*, ii. 73.

[175] Friend, *Flowers and Flower Lore*, s. 378. Avcılar ökseotunun yaraları iyileştirdiğine ve avda şans getirdiğine inanırlar. Kuhn, *Herabkunft des Feuers*[2], s.206.

[176] Grimm, *D.M.*[4] ii. 1009.

[177] L.Lloyd, *Peasant Life in Sweden*, s. 269.

[178] Lloyd, *a.g.y.*, s.259; Grimm, *D.M.*[4] i. 517 ve devamı.

kolaylıkla kaybolan bir özelliktir. Balder'in keder-ateşi (*Balder's Balar*) —önceleri İsveç'te bu yazdönümü ateşleri bu adla tanınırdı— adıysa[179] Balder'la olan ilişkilerini açıkça ortaya koyuyor ve eski günlerde Balder'ın canlı bir temsilcisinin ya da bir tasvirinin yılda bir kez bu ateşlerde yakılıyor olması gerekliliğini kesin hale getiriyor. Yazdönümü Balder için kutsal bir mevsimdi. İsveçli şair Tegner'in, *Frithiofssaga*'sında Balder'ın yakılmasını yazdönümüne koymasına,[180] bu konudaki İsveç geleneğinin bir kanıtı olarak izin verilebilir belki de. Balder mitinin bu, bir yandan Kelt Galya'sının yazdönümü şenliğiyle, bir yandan da İskandinavya'daki yazdönümü şenliğiyle ikili rastlaşmasından, mitin katkısız ve basit bir mit olmadığı, yani fiziksel bir görüngünün yalnızca insan yaşamından alınmış imgelem içinde bir betimlemesi olmadığı sonucunu güvenle çıkarabiliriz; hiç kuşkusuz dinsel ayine ait bir mit olması gerekir, yani dinsel törenlerin gerçek uygulamasına dayalı ve onları açıklamaya uygun bir mit olması gerekir. İmdi, mitin dinsel tören için verdiği geçerli açıklama şu: söz konusu tören, oyuncuları tanrılar ya da insanlar olabilen geçmişteki dikkate değer bir olayın zamanlı olarak anılmasıdır. Balder miti, daha önce de gördüğümüz gibi, Avrupa'daki Ari ırkının ilkel dininde çok belirgin bir rol oynamış olması gereken her yıl yinelenen ateş şenlikleri üzerine bize böyle bir açıklama sunuyor. Balder'ın, söz konusu ateş şenliklerinde bir tasvir şeklinde ya da canlı bir insan olarak yakılan varlığın İskandinav temsilcisi olması gerekiyor. Ama göstermeye çalıştığım gibi, bu şekilde yakılan varlık ağaç-ruhu ya da bitki-ruhu idiyse, bundan Balder'ın da bir ağaç-ruhu ya da bitki-ruhu olması gerektiği sonucu çıkar.

Ama yapabilirsek, ateş şenliklerinde kişisel temsilcisinin yakıldığı ağaç ya da ağaçların hangi türden olduğunu saptamamız iyi bir şey olur. Çünkü kurbanı ölüme katlandıran şey, genel olarak bitki dünyasının bir temsilcisi olması değildi, bundan tamamen eminiz. Genel anlamda bitki kavramı ilkel olamayacak kadar soyut bir kavramdır.

---

[179] Lloyd, *l.c.*

[180] Grimm, *D.M.*[4] iii. 78, şunları ekler: "*Mahnen die Johannisfeuer an Baldrs Leichenbrand?*" Bütün mitin çözümünü tohum halinde içinde taşıyan bu anlamlı ip ucu, mitologlar yönünden bütünüyle kayıptır, Grimm'den bu yana konuyu bir bilgiç toz bulutu içine sarmışlardır onlar.

Büyük olasılıkla başlangıçta kurban, özel türden bir kutsal ağacı temsil ediyordu. Bugün Avrupa'daki bütün ağaçlardan hiçbiri, Arilerin kutsal ağacı olma savında meşeyle yarışamaz. Avrupa'daki Ari ırkının bütün büyük kolları onun tapımını doğruluyor. Meşenin yalnızca kutsal ağaç olmakla kalmayıp hem Keltlerin hem de Slavların başlıca tapınma nesnesi olduğunu görmüştük.[181] Grimm'e göre, meşe ağacı Almanların kutsal ağaçları arasında en başta geleniydi, gerçekten de onların baş tanrısıydı. Putataparlık çağında Almanların ona tapındığı kesinlikle bilinmektedir; bu tapınmanın izleri Almanya'nın çeşitli yerlerinde bugüne kadar gelmektedir.[182] Preller'e göre, eski İtalyanlar arasında meşe bütün öteki ağaçlardan daha kutsaldı.[183] Roma'da Kapitol'deki Jupiter tasvirinin başlangıçta doğal bir meşe ağacından başka bir şey olmadığı görülüyor.[184] Belki de Yunan tapınaklarının en eskisi olan Dodona'da, Zeus'a kutsal meşe ağacı içinde yaşıyormuş gibi tapınılıyordu, rüzgârda yapraklarının hışırtısı onun sesiydi.[185] Bu durumda, eğer hem Yunanlıların hem de Romalıların büyük tanrısı, en eski tapınaklarından bazılarında bir meşe ağacı şeklinde temsil ediliyor idiyse, ve eğer meşe, Keltlerin, Almanların ve Slavların başlıca tapım nesnesi idiyse, bu ağacın, yaygınlık kazanmadan önce arilerin en baş tanrısı değilse bile baş tanrılarından biri olduğu; bunların ilk vatanlarının ise meşe ormanlarıyla kaplı bir alanda bulunması gerektiği sonucuna kesin olarak varabiliriz.[186]

---

[181] Bkz. s. 260 ve Cilt 1, s. 58, 66.

[182] Grimm, *D.M.*[4] i. 55 ve dev., 58 ve dev. ii. 542, iii. 187.

[183] Preller, *Röm. Mythol.*[3] i. 108.

[184] Livy, i. 10. Karş. C. Böttticher, *Der Baumkultus der Hellenen*, s. 133 ve devamı.

[185] Böttticher, *a.g.y.*, s. 11 ve dev.; Preller, *Griech. Mythol.*[4]. C. Robert basımı. i. 122 ve devamı.

[186] Arilerin ilk yurdu üzerine çok tartışmalı zor bir soru üzerine bir fikir yürütme savı gütmeksizin, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde meşe ağacının eskiden bugünkünden çok daha yaygın göründüğünü söyleyebilirim. Danimarka'da bugünkü kayın ormanlarının yerinde meşe ormanları, bunlardan önce de İskoç köknarı vardı. Lyell, *Antiquity of Man*, s. 9; J. Geikie, *Prehistoric Europe*, s. 486 ve dev. Kuzey Almanya'nın bazı bölgelerinde arşiv kanıtlarından öyle görülüyor ki, köknar meşeyi kovmuştu. O Schrader, *Sprachvergleichung und Urgeschichte*[2], (Jena, 1890), s. 394. Tarihöncesi zamanlarda meşenin Po vadisini kaplayan ormanlarda baş ağaç olduğu anlaşılıyor; orman köylerinin üzerine kurulduğu ormanlar meşe ormanıydı. W. Helbig, *Die Italiker in der Poebene*, s. 25 ve dev. Eski günlerde insanların besinlerini büyük ölçüde meşeden çıkardıkları klasik söylencesi Kuzey İtalya'daki orman köyleri kanıtlarından doğmaktadır, buralarda bol miktarda meşe palamutu keşfedilmiştir. Bkz. Helbig, *a.g.y.*, s. 16 ve dev., 26, 72 ve devamı.

İmdi, Avrupa'daki Ari ırkının bütün kollarının yaptığı ateş-şenliklerinin ilkel özelliğini ve dikkate değer benzerliklerini göz önüne alırsak, bu şenliklerin, çeşitli halkların ilk yurtlarından ayrılıp gelirken beraberlerinde getirdikleri dinsel törenlerinin ortak gövdesinin bir bölümünü oluşturduğunu çıkarabiliriz. Ama, eğer yanılmıyorsam, bu ilkel ateş-şenliklerinin temel özelliği, ağaç-ruhunu temsil eden bir insanın yakılmasıydı. O zaman, Arilerin dininde meşe ağacının tuttuğu yer bakımından, ateş-şenliklerinde bu şekilde temsil edilen ağacın başlangıçta meşe olması gerektiği varsayımı yapılabilir. Keltler ve Slavlarla ilgili olarak, bu sonuca pek karşı çıkılamaz. Ama hem onlar hem de Almanlar yönünden, dikkate değer bir dinsel tutuculukla doğrulanmaktadır bu. İnsanın ateş üretme konusunda bildiği en ilkel yöntem, iki odun parçasının, tutuşana kadar birbirine sürtülmesi yöntemidir; Avrupa'da, ihtiyaç-ateşi gibi kutsal ateşlerin yakılmasında bu yöntemin hâlâ kullanıldığını; ve büyük olasılıkla eskiden söz konusu şenliklerin hepsinde de aynı yönteme baş vurulmuş olduğunu görmüştük. Bugün bazan ihtiyaç-ateşinin ya da öteki kutsal ateşlerin belli türden ağacın birbirine sürtülmesi yoluyla yakılması gerektiği söylenmektedir; ister Keltler, Almanlar, isterse Slavlar arasında olsun, nerede belli bir ağaç salık verilse, bu ağaç hep meşedir. Masuren Slavları arasında köy için yeni ateşin Yazdönümü Gününde, bir araba tekeri, meşeden bir dingil çevresinde, dingil ateş alıncaya kadar hızla döndürmek yoluyla yakıldığını görmüştük.[187] Eski Slavların hiç söndürmediği devamlı ateş rastlantıyla sönerse, daha önce (kırmızı değil) gri renkte bir taşla vurularak ısıtılmış bir meşe-odunu parçalarının birbirine sürtülmesiyle yeniden yakılırdı.[188] Almanya'da ihtiyaç-ateşi kural olarak meşe odunlarının birbirine sürtülmesiyle yakılırdı;[189] İskoçya Yaylalarındaysa, hem Beltane hem de ihtiyaç-ateşleri

[187] Bkz. s. 243 ve devamı.

[188] Praetorius, *Deliciae Prussicae*, 19 ve dev. Mr. Ralston (bilmiyorum hangi yetkiye dayanarak) Litvanya tanrısı Perkunas adına sürdürülen ateş söndüğünde, tanrının tasvirinin elinde tuttuğu bir taştan çıkan kıvılcımlarla yeniden yakıldığını söylüyor. *Songs of the Russian People*, s. 88.

[189] Grimm, *D.M.*[4], i. 502, 503; Kuhn, *Herabkunft des Feuers*[2], s. 43; Pröhle, *Harzbilder*, s. 75; Bartsch, *Sagen, Märchen und Gebräuche aus Mecklenburg*, ii. 150; Rochholz, *Deutscher Glaube und Brauch*, ii. 148. Kendisine Montanus adını takan yazar (*Die deutschen Volksfeste...* s. 127) ihtiyaç-ateşinin meşe ve köknar ağaçlarının birbirine sürtülmesiyle yakıldığını söylüyor. Bazan da ihtiyaç-ateşinin dokuz çeşit odunla yakılması gerektiği söyleniyor (Grimm, *D.M.*[4], i. 503, 505; Wolf, *Beiträge zur deutschen Mythologie*, ii. 380; Jahn, *Die deutschen Opfergebräuche*, s. 27); fakat ağaçların türü belirlenmiyor.

buna benzer yollarla yakılırdı.[190] İmdi, kutsal ateş kural olarak meşe ağacının sürtülmesiyle yakılıyor idiyse, ilk başlangıçta ateşin de aynı maddeyle beslendiğini çıkarabiliriz bundan. Gerçekten de, Romove'un büyük Slav tapınağında, kutsal meşe ağacı altında yakılan devamlı ateş, meşe odunuyla beslenirdi;[191] meşe odununun ilk önceleri yazdönümü ateşlerinde yakıldığıysa belki de Almanya'nın birçok dağlık bölgesinde köylülerin Yazdönümü Gününde köy ateşlerini hâlâ ağır bir meşe kütüğünden yakma alışkanlıklarından çıkarılabilir. Kütük öyle yerleştirilir ki, için için yanar ve yılın sonuna kadar mangal kömürüne dönüşmez. Sonra ertesi Yazdönümü Günü, eski kütüğün kömürleşmiş közleri, yenisine yer açmak için çıkarılır ve ekimlik tohumla karıştırılır ya da bahçeye serpilir. Bunun, ürünün yetişmesini hızlandıracağına ve onları kurumaktan ve kurtçuklardan koruyacağına inanılır.[192] Daedala'nın Boeotia şenliğinin —çağcıl Avrupa'nın bahar ve yazdönümü şenlikleriyle benzerliğine daha önce işaret edilmişti— büyük özelliği, bir meşe ağacının devrilmesi ve yakılmasıydı.[193] Genel sonuç, amacı, güneşi parlatmak ve yeryüzü meyvalarını yetiştirmek olan bu zamanlı ya da zamansız törenlerde, eskil Arilerin hem ateşi yakmada hem de beslemede kutsal meşe-odunu kullandıklarıdır.

Ama eğer bu dinsel törenlerde ateş, kural olarak meşe odunuyla yakılıyor idiyse, bundan, o ateşte ağaç-ruhunun temsilcisi olarak yakılan adamın, ağacı değil de meşeyi temsil edebileceği sonucu çıkar. Kutsal meşe böylece iki kere yakılmaktaydı; ağacın odunu ateşin içinde yanıp yok oluyor, onunla birlikte meşe-ruhunun kişileşmişi olarak canlı bir insan da yanıp yok oluyordu. Böylece Avrupalı Ariler için genellikle çıkarılan sonuç, Keltere ve İskandinavyalılara özgü uygulamasında, bu halklar arasında ökseotunun yazdönümü ateşi içinde yanan kurbanla olan ilişkisiyle doğrulanmaktadır. Keltler ve İskandinavyalılar arasında yazdönümünde ökseotu toplamanın bir töre olduğunu görmüştük. Fakat bu töreye yüzeysel olarak bakıldığında, onu, içinde insan kurbanların ya da onların tasvirlerinin yakıldığı yaz-

[190] John Ramsay, *Scotland and Scotsmen in the Eighteenth Century*, ii. 442; Grimm, *D.M.*[4] i. 506. Bkz. s. (255)

[191] Bkz. Cilt 1, s. 58.

[192] Montanus, *Die deutschen Volksfeste...* s. 127.

[193] Bkz. Cilt 1, s.102.

dönümü ateşleriyle ilişkilendirecek bir şey yoktur. Ateş başlangıçta meşe ağacıyla yakılmış olsa bile, ki olası görünüyor bu, ökseotu yolmak neden gerekli olsundu? Ökseotu toplama ve şenlik ateşleri yakma gibi yazdönümü töreleri arasındaki son bağı Balder miti sağlıyor bize, elbette söz konusu törenin kendisinden ayrılamaz bu. Mit gösteriyor ki, ökseotuyla ateşte yakılan meşenin insan temsilcisi arasında bir zamanlar yaşamsal bir bağ bulunduğuna inanılıyordu; ve ökseotu meşe ağacı üzerinde kaldığı sürece yalnızca ölümsüz değil, aynı zamanda dokunulmazdı da. İmdi, Balder'ın meşe olduğunu görür görmez, mitin kökeni açıklığa kavuşur. Ökseotuna meşenin yaşamının oturduğu yer olarak bakılıyordu, bu yere zarar verilmediği sürece hiçbir şey meşeyi öldüremez, hatta yaralayamazdı. Meşenin yaşamının bulunduğu yer olarak ökseotu kavramı, ilkel insanların aklına doğallıkla şu gözlemle gelebilirdi: meşe yaprak dökerken, onun üzerinde büyüyen ökseotu yemyeşil duruyor hep. Kışın onun çıplak dalları arasında taze yemyeşil yapraklarının görünümü, ağaca tapınanlar tarafından, dalları artık canlı tutamayan kutsal yaşamın ökseotunda hâlâ yaşamaya devam ettiğinin bir işareti olarak sevinçle selamlanmış olmalıydı: tıpkı, uyuyan bir insanın bedeni hareketsizken yüreğinin atışı gibi. Dolayısıyla tanrının öldürülmesi gerektiğinde —kutsal ağaç yakılmak zorunda kalındığında— ökseotuyla ilişkisini keserek başlamak gerekiyordu işe. Çünkü ökseotu sağlam kaldığı sürece, meşeye dokunulamazdı (öyle düşünülüyordu); bıçaklarının ve baltalarının vuruşları ağacın yüzeyinden sekerdi. Ama kutsal yüreğini (ökseotunu) meşe ağacından söküp alır almaz, devrilmeye boyun eğerdi ağaç. Ve daha sonraları meşenin ruhu canlı bir insanla temsil edilir olduğunda, kişileştirdiği ağaç gibi onun da, ökseotuna zarar verilmediği sürece ne öldürülebileceğini ne de zarar verilebileceğini varsaymak mantıksal bir gereksinimdi. Böylece ökseotunun yolunması, onun ölümünün hem belirtisi hem de nedeniydi.

Fakat yaşamı böylece bir anlamda kendinin dışında olan bir varlık fikri birçok okura garip geleceği için, ve gerçekte ilkel boşinanda henüz tam bir biçimde gösterilemediği için, konuyu birkaç kesim

daha uzatmaya değer. Bunun sonucu, bu düşünceyi Balder'ın ökseotuyla olan ilişkisinin açıklaması olarak sayarken, ilkel insanın kafasına derinden kazınmış bir ilke olduğunu varsaydığımı göstermek olacaktır.

3 — Halk Masallarında Dış Ruh

DAHA ÖNCEKİ bir bölümde, ilkel halkın düşüncesine göre ruhun herhangi bir ölüme neden olmaksızın geçici olarak bedenin dışına çıkabileceğini görmüştük. Ruhun bu türlü yokluklarının, ortalıkta başıboş dolaşan ruh düşmanların eline geçince çeşitli kazalara uğrayabileceği için, oldukça tehlikeli olduğuna inanılırdı çoğu kez. Fakat ruhu bu dışarı çıkarma gücünün bir başka yönü daha vardır. Eğer bedende olmadığı sürece ruh bir kez güvenlik altına alınabilirse, ruhun yokluğunu sonsuz bir süre devam ettirmemesi için herhangi bir neden olamaz; gerçekten de bir insan sırf kişisel güvenliğini hesap ederek, ruhunun bir daha asla bedenine dönmemesini arzu edebilir. Yabanıl, yaşamı soyut olarak "devamlı bir duyum olanağı" ya da "iç düzenlemelerin dış ilişkilere devamlı bir ayarlanması" şeklinde kavrayamadığı için, onu görülebilir ve elle tutulabilir, bir kutuda ya da kavanozda saklanabilir, yaralanmaya, kırılmaya ya da parça parça edilmeye açık, belli oylumda somut maddi bir şey olarak düşünür. Böyle kavranınca, yaşamın insanın içinde bulunması o kadar gerekli değildir; bedenin içinde olmayabilir ama yine bir tür duygu yakınlığıyla ya da "uzaktan etkiyle" kendisini canlandırmayı sürdürebilir. Hayatım ya da ruhum dediği bu nesne zarar görmeden kaldığı sürece insan sağlıklıdır; eğer o bir zarara uğrarsa bundan acı duyar; yok edilirse, ölür. Ya da bir başka şekilde düşünülürse, bir insan hastaysa ya da ölmüşse, durum şöyle açıklanır: hayatı ya da ruhu dediği maddi nesne, ister bedeninin içinde ister dışında olsun, ya hasara uğramıştır ya da yok edilmiştir. Ama yaşam ya da ruh insanın içinde kalıyorsa, güvenli ve gizli bir yerde gizlenmiş olduğu zamandakinden daha büyük bir hasara uğrama olasılığının olduğu durumlar da vardır. Bunun için de bu gibi durumlarda ilkel insan ruhunu bedeninin dışına çıkarır ve

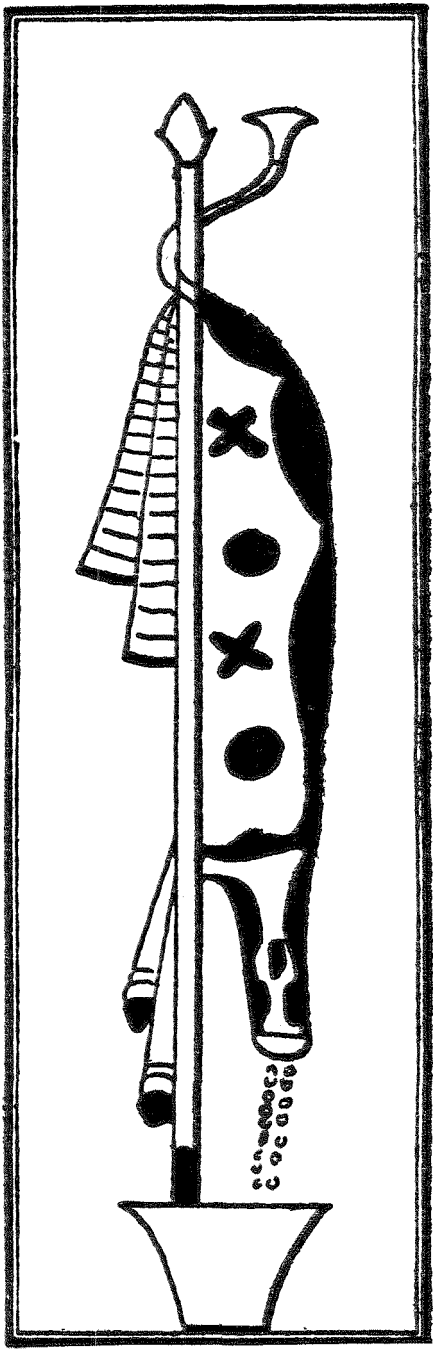
onun güvenliği için, tehlike geçtikten sonra yeniden bedenine koymak üzere güvenli bir yere koyar. Ya da kesin güvenli bir yer bulabilirse, ruhunu devamlı olarak orada tutmaya razı olabilir. Bunun bir yararı da, ruh, onu koyduğu yerde zarara uğramadan kaldığı sürece, insanın kendisinin ölümsüz olmasıdır; yaşamı bedeninin içinde olmadığı için hiçbir şey öldüremez bedeni.

Bu ilkel inancın kanıtlarını bir tür halk masallarından elde ediyoruz, bunların belki de bilinen en iyi örneği, "Kalbi bedeninde olmayan dev" İskandinav masalıdır. Bu tür öyküler bütün dünyada çok yaygındır, bunların sayılarından ve görülme sıklığından, esas fikrin anlatıldığı ayrıntılardan, tarihin erken bir aşamasında insanların zihinleri üzerinde güçlü bir etkisi olmuş olan bir dış ruh kavramı olduğunu çıkarsayabiliriz. Çünkü halk masalları ilkel zihine görüldüğü şekliyle dünyanın sadık bir yansısıdır; bize ne kadar saçma görünürse görünsün, bu masallarda genellikle ortaya çıkan fikrin bir zamanlar sıradan bir inanç konusu olduğundan emin olabiliriz. Bu güven, ruhu daha uzun ya da daha kısa bir süre dışarı çıkarma varsayımsal gücüyle ilgili olduğu kadarıyla, söz konusu halk masalları yabanılların gerçek inançları ve uygulamalarıyla karşılaştırılınca fazlasıyla doğrulanmaktadır. Bu masallardan bazı örnekler verdikten sonra bu konuya yeniden döneceğiz. Örnekler bu tür masalların hem karakteristik özelliklerini hem de yaygın dağılımını gösterecek bir biçimde seçilecektir.

Önce, dış ruh öyküsü Hindistan'dan Hebridler'e kadar bütün Ari halkları tarafından çeşitli biçimlerde anlatılmaktadır. Çok bilinen bir şekli şöyledir: Bir büyücü, bir dev ya da başka herhangi bir periler diyarı yaratığı, ruhunu uzakta, gizli bir yerde tuttuğu için yaralanamaz ve ölümsüzdür; fakat büyülü şatosunda esir tuttuğu güzel bir prenses gizini hile ile öğrenir ondan ve bunu büyücünün ruhunu, kalbini, hayatını ya da ölümünü (çeşitli adlar verilir buna) aramakta olan kahramana açıklar, kahraman da bu ruhu yok etmekle büyücüyü öldürmüş olur. Örneğin bir Hindu masalında, Punchkin adlı bir büyücünün bir kraliçeyi on yıl nasıl esir tuttuğunu, onunla evlenmek istediğini, ama kraliçenin onu nasıl reddettiğini anlatıyor. Sonunda kraliçenin oğlu onu kurtarmaya gelir, ana oğul Punchkin'ı öldürmek için bir plan yaparlar. Kraliçe, büyücüyle konuşur ve ona sonunda kendisiyle

İsraillilerin koç kurban edişi.

Mısır'da boğa kurbanı.

evlenmeye karar verdiğini söyler. " 'Sen de söyle bana' der, 'gerçekten ölümsüz müsün? Ölüm senin yanına yanaşamaz mı? İnsanların duyduğu acıları duymayacak kadar büyük bir sihirbaz mısın sen?'... 'Doğru,' der büyücü, 'başkaları gibi değilim ben. Uzaklarda, çok uzaklarda — buradan yüz binlerce mil uzakta, üzeri balta girmemiş ormanlarla kaplı insansız bir ülke var. Ormanın ortasında çevresi hurma ağaçlarıyla çevrili bir yer var, bu yerin ortasında içleri suyla dolu, birbiri üzerine kurulu altı tane chatte var; altıncı chatte'nin altında küçük bir kafes, kafesin içinde de küçük, yeşil bir papağan var —benim hayatım o papağanın hayatına bağlıdır— eğer papağan öldürülürse, ben de ölürüm. Ama yine de,' diye ekledi, 'papağana herhangi bir zarar vermek olanaksızdır, hem o ülkeye girilemeyeceği için, hem de hurma ağaçlarının çevresinde benim emrimde binlerce cin bulunuyor, oraya kim yaklaşırsa öldürürler onu.' " Kraliçenin genç oğlu bütün güçlüklerin üstesinden gelir ve papağanı ele geçirir. Onu büyücünün sarayının kapısına getirir ve onunla oynamaya başlar. Büyücü Punchkin onu görür ve dışarı çıkarak delikanlıyı papağanı kendisine vermesi için kandırmaya çalışır. "Papağanımı bana ver!" diye bağırır. Çocuk papağanı tutar ve kanatlarından birini koparır; o bunu yapınca büyücünün sağ kolu kopup yere düşer. O zaman Punchkin sol kolunu ileri doğru uzatır ve bağırır: "Papağanımı ver!" Prens papağanın ikinci kanadını koparır ve büyücünün sol kolu da düşer. "Papağanımı ver !" diye bağırır ve dizlerinin üstüne düşer. Prens papağanın sol bacağını koparır, büyücünün sol bacağı düşer; Prens papağanın sağ bacağını koparır, büyücünün sağ bacağı düşer. Hareketsiz bedeninden ve başından başka hiçbir şey kalmaz ondan geriye; ama o hâlâ gözlerini döndürüyor ve bağırıyordur, "Papağanımı ver!" "Al papağanını öyleyse," diye bağırır çocuk; ve kuşun boynunu burar, büyücüye atar; o bunu yapınca Punchkin'in başı da burulmuş olur ve korkunç bir inlemeyle ölür!"[1] Bir başka Hindu masalında, kızı bir gulyabaniye sorar, " 'Baba, ruhunu nerede saklıyorsun?' 'Buradan on altı mil ötede bir ağaç var,' der o. 'Ağacın çevresinde kaplanlar var, ayılar, akrepler ve yılanlar var; ağacın tepesinde çok iri, çok büyük bir yılan var; onun tepesinde küçük bir kafes var; kafeste bir kuş var; işte benim ruhum o kuşun

[1] Mary Frere, *Old Deccan Days*, s.12 ve devamı.

içinde.' " Gulyabaninin sonu, bundan önceki öyküdeki büyücünün aynıdır. Kuşun kanatları ve bacakları koparılınca, gulyabaninin kolları ve bacakları da düşer; boynu burulunca, gulyabani de cansız yere yığılır.[2]

Bir başka Hindu öyküsünde, Sodewa Bai adlı bir prenses boynunda altın bir gerdanlıkla doğar, yıldızbilimciler kızın anababasına, "Sıradan bir çocuk değil bu," derler, "boynundaki altın gerdanlığın içinde kızınızın ruhu var; bunun için, büyük bir dikkatle koruyun onu; çünkü o oradan alınır da başkası tarafından takılırsa kızınız ölür." Bu yüzden kızın anası gerdanlığı kızın boynuna sımsıkı bağlatır, ve çocuk bunu anlayacak yaşa gelir gelmez, gerdanlığın ne kadar değerli olduğunu anlatır ona ve asla boynundan çıkarmaması için uyarır onu. Zaman gelir, Sodewa Bai, yaşayan bir başka karısı olan bir prensle evlenir. Genç rakibini kıskanan ilk kadın, bir zenci kadını, Sodewa Bai'den içinde ruhunun bulunduğu gerdanlığı çalmaya kandırır. Zenci kadın kendisine söyleneni yapar ve gerdanlığı kendi boynuna takar takmaz Sodewa Bai ölür. Zenci kadın gerdanlığı bütün gün takar; ama gece geç saatte, yatağa giderken çıkarır, sabaha kadar bir yere bırakır; gerdanlığı ne zaman çıkarsa Sodewa Bai'nin ruhu tekrar kendisine döner ve Sodewa Bai yaşar. Ama sabah olup ta zenci kadın gerdanlığı takınca Sodewa Bai yeniden ölür. Sonunda prens ilk karısının ihanetini öğrenir ve altın gerdanlığı Sodewa Bai'ye geri verir.[3] Bir başka Hindu öyküsünde, kutsal bir dilenci, kraliçeye bir oğlan çocuk doğuracağını söyler ve şunları ekler, "Düşmanlar oğlunuzun yaşamını elinden almaya çalışacağı için size diyorum ki, çocuğun yaşamı sarayın önündeki sarnıcınızın içinde bulunan büyük bir *boal* balığının yaşamına bağlı olacaktır. Balığın kalbinde tahtadan küçük bir kutu var, içinde altından bir gerdanlık var, bu gerdanlık oğlunuzun yaşamıdır." Oğlan doğar ve Dalim adı verilir ona. Anası Suo ya da genç kraliçedir. Ama Duo ya da yaşlı kraliçe çocuktan nefret ediyordur, onun yaşamının gizini öğrenince oğlanın yaşamının bağlı olduğu *boal* balığını yakalatır. Dalim o sırada sarnıcın yanında oynuyordur, ama "*boal* balığı ağla yakalanır yakalanmaz, Dalim kendini hasta hisseder;

[2] Maive Stokes, *Indian Fairy Tales*, s.58 ve dev. Benzer öyküler için bkz. *a.y.* s.187 ve dev.; Lal Behari Day, *Folk-tales of Bengal*, s.21 ve dev.; F.A.Steel ve R.C. Temple *Wide-awake Stories*, s.58 ve devamı.

[3] *Old Deccan Days*, s.239 ve devamı.

balık karaya çıkarılınca da Dalim yere devrilir, son soluğunu vermek üzereymiş gibi olur. Hemen annesinin odasına götürülür, kral kendi yerine geçecek olan oğlunun ani hastalığını öğrenince çok şaşırır. Balık hekimin emriyle Duo kraliçenin odasına götürülmüştür, yüzgeçlerini yere vura vura yerde yatarken, annesinin odasındaki Dalim ölmek üzeredir. Balık kesildiğinde, içinde küçük bir kutu bulunur; kutunun içinde altından bir gerdanlık yatmaktadır. Kraliçe gerdanlığı boynuna takar takmaz, annesinin odasındaki Dalim de o anda ölür." Kraliçe her gece gerdanlığı boynundan çıkarmaktadır, ne zaman bunu yapsa oğlan yeniden yaşama dönmektedir. Fakat her sabah kraliçe gerdanlığı boynuna takınca yeniden ölmektedir.[4]

Bir Keşmir öyküsünde, bir delikanlı yaşlı bir gulyabani kadını ziyaret eder, ona kendi torunu, bir kralla evlenmiş olan kızının oğlu olduğunu söyler. Bunun üzerine yaşlı gulyabani kadın ona gizini açar ve yedi horoz, bir çıkrık, bir güvercin ve bir sığırcık kuşu gösterir. "Bu yedi horozun içinde," der "birkaç günlüğüne buradan ayrılmış olan senin yedi dayının yaşamları var. Ancak bu horozlar yaşadığı sürece senin dayılarının yaşama şansları var; yedi horoz sağ salim oldukları sürece hiçbir güç onlara dokunamaz. Çıkrığın içinde benim yaşamım var; eğer kırılırsa, ben de kırılmış olurum ve ölmem gerekir; yoksa sonsuza kadar yaşarım. Güvercinin içinde senin büyükbabanın yaşamı var, sığırcığın içindeyse annenin; bunlar yaşadığı sürece, büyükbabanı ya da anneni hiçbir şey incitemez." Bunun üzerine delikanlı yedi horozu, güvercini ve sığırcık kuşunu öldürür, çıkrığı parça parça eder; bunları yaptığı anda gulyabani ve öteki gulyabaniler de yok olur.[5] Bir başka Keşmir öyküsünde de, bir gulyabani, sarayının taraçasındaki belli bir sütun yıkılmadıkça öldürülemez. Bir prens bu gizi öğrenince parça parça edinceye kadar sütuna vurur. Her vuruş gulyabaninin sırtına iniyormuş gibi olur, çünkü prensin sütuna her vuruşunda insanın içini parçalayan çığlıklar atmakta, telli kavak gibi sallanmaktadır, sonunda sütun devrilince gulyabani de yere yıkılır ve ruhunu teslim eder.[6] Bir başka Keşmir masalında bir gulyabani, bir

[4] Lal Behari Day, *a.g.y.* s. 1 ve dev. Buna benzer gerdanlık öyküleri için bkz. *Old Deccan Days*, s. 233 ve dev.; *Wide-awake Stories*, s. 83 ve devamı.

[5] J.H. Knowles, *Folk-Tales of Kashmir* (Londra, 1888), s.49 ve devamı.

[6] *A.g.y.*, s.134.

gün olup ölebileceği fikrine yürekten güler. "Asla ölmeyeceğini," söyler "Hiçbir şey karşı çıkamaz ona; yıllar yaşlandıramaz onu; sonsuza kadar güçlü ve genç kalacaktır, çünkü yaşamının bulunduğu yeri bulmak, ele geçirmek çok zor bir şeydir." Bir kraliçe arının içindedir yaşamı, o da bir ağacın üzerinde bir kovandadır. Fakat kovanın içinde çok sayıda arı vardır ve hepsi de vahşidir, hiç kimse büyük bir tehlikeyi göze almadıkça kraliçe arıya dokunamaz. Ama kahraman bu işi başarır ve kraliçe arıyı ezer; anında, gulyabani ölü olarak yere öyle bir düşer ki, yer yerinden oynar.[7] Bazı Bengal masallarında bütün bir gulyabani soyunun yaşamı iki arının içinde yoğunlaşmış olarak anlatılır. Yaşlı bir gulyabani kadın, kendisinin ölmesinden korkarmış gibi yapan bir esir prensese gizini böyle açıklamıştır. "Deli kız," der, "bilmelisin ki, biz gulyabaniler asla ölmeyiz. Biz doğal ölümlü değiliz, ama yaşamımız hiçbir insani yaratığın çözemeyeceği bir gize bağlıdır. Bunu sana söyleyeyim de, rahatla. Şuradaki sarnıcı görüyorsun; onun ortasında sırça bir sütun var, onun tepesinde derin suların içinde iki arı var. Eğer herhangi bir insan suya dalar da bir solukta iki arıyı sütundan alıp yukarı çıkarır da kanlarından bir damlasını yere dökmeden yok ederse, biz gulyabaniler de ölürüz o zaman; ama yere bir damla kan damlayacak olursa, bin tane gulyabani daha türer ondan. Fakat hangi insan bu gizi öğrenecek de bu yiğitliği gösterecek? İşte bunun için üzülmene gerek yok, güzelim; Ben gerçekten ölümsüzüm." Her zamanki gibi, prenses bu gizi kahramana açıklar, kahraman da arıları öldürür, aynı anda bütün gulyabaniler ölür, her biri o anda nerede duruyorsa oraya düşer.[8] Bir başka Bengal öyküsünde, bütün gulyabanilerin Seylan'da oturduğu, hepsinin yaşamının bir tek limon içinde olduğu söylenir. Bir oğlan çocuğu limonu keser, bütün gulyabaniler ölür.[9]

Belki de Hindistan'dan alınmış bir Siyam ya da Kamboçya masalında, Seylan Kralı Thossakan ya da Ravana'nın savaşa gittiğinde ruhunu büyüyle bedeninden dışarı çıkarıp evde bir kutuda bırakabildiği

[7] *A.g.y.* s. 382 ve devamı.

[8] Lal Behari Day, *a.g.y.*, s.85 ve dev., karş. *a.y.* s. 253 ve dev.; *Indian Antiquary*, i. (1872) 117. Yaşamı beş kara arının içinde olan bir Hindistan masalı için bkz. Clouston, *Popular Tales and Fictions*, i. 350.

[9] *Indian Antiquary*, i. 171.

anlatılıyor. Böylece savaşta dokunulmaz hale geliyordur. Rama'ya karşı savaş vermeye giderken ruhunu göz kulak olması için Ateş-göz adlı bir münzeviye emanet eder. Rama dövüşte, oklarının krala çarptığını ama onu yaralamadağını görerek şaşırır. Ama kralın dokunulmazlığının gizini bilen Rama'nın bağdaşıklarından biri büyüyle kendini krala benzetir ve münzeviye giderek ruhunu geri ister. Ruhu alır almaz göklere çıkar ve Rama'ya doğru uçar, kutuyu havada sallamakta ve öyle sıkı tutmaktadır ki, Seylan Kralının soluğu bedeninden ayrılır ve kral ölür.[10] Bir Bengal öyküsünde, uzak bir ülkeye gitmekte olan bir prens, babasının sarayının avlusuna kendi elleriyle bir ağaç diker ve anababasına "Bu ağaç benim yaşamım," der. "Ağacı yeşil ve canlı görürseniz, bilin ki her şey yolunda; ağacın bazı dallarını sararmış görürseniz, bilin ki hastayım; bütün ağacın kuruduğunu görürseniz bilin ki, öldüm ve bu dünyada yokum."[11] Bir başka Hint masalında, bir prens geziye çıkarken, dikkatle bakılması ve korunması emrini vererek bir arpa bitkisi bırakır geriye, çünkü bitki yeşerirse kendisi yaşıyor ve sağlıklıdır, ama başını düşürmüşse kendisine bir kötülük olmak üzeredir. Bir gün arpanın solup düştüğü görülür. Çünkü prensin başı kesilmiştir, kesik baş yere yuvarlanınca arpa da iki parçaya ayrılır ve başağı yere düşer.[12] Gilgit gökenli söylencede, ruhu karların içinde olan ve ancak ateşle yok edilebilen bir kral anlatılır.[13]

Yunan masallarında, eski olsun yeni olsun, dış ruh fikri pek seyrek değildir. Meleagros yedi günlük olunca, Kader tanrıçaları anasına görünür ve Meleagros'un ocakta yanan odun yanıp bitince öleceğini haber verir. Bu yüzden annesi odunu ateşten kapar ve bir kutu içinde saklar. Fakat yıllar geçer, dayılarını öldürdüğü için oğluna kızan anası közü ateşte yakar ve hemen o anda Meleagros da can verir.[14] Yine Megara Kralı Nisus'un başının tam ortasında mor ya da altın renginde bir tutam saç vardır, yazgısına göre, bu saç ne zaman oradan

---

[10] A. Bastian, *Die Völker des östlichen Asien*, iv. 340 ve devamı.
[11] Lal Behari Day, *a.g.y.*, s. 189.
[12] *Wide-awake Stories*, s. 52, 64.
[13] G.W. Leitner, *The Languages and Races of Dardistan*, s. 9.
[14] Apollodoros, i. 8; Diodoros, iv. 34; Pausanias, x. 31, 4; Aiskhylos, *Choeph.* 604 ve devamı.

koparılırsa kral ölecektir. Megara Giritliler tarafından sarıldığında, kralın kızı Scylla Giritlilerin kralı Minos'a âşık olur ve kral babasının başından o saçları koparır. Bu yüzden de kral ölür.[15] Buna benzer bir şekilde, Poseidon, başına altın bir saç vererek Pterelaus'u ölümsüz yapar. Ama Pterelaus'un yurdu Taphos Amphitryon tarafından sarıldığında, Ptreleaus'un kızı Amphitryon'a âşık olur ve yaşamının bağlı olduğu altın saçı başından yolarak babasını öldürür.[16] Çağcıl bir Yunan halk-masalında bir insanın gücü başındaki altın saçlara bağlıdır. Anası onları koparınca güçsüz ve korkak bir insan olur, düşmanları tarafından öldürülür.[17] Bir başka çağcıl Yunan masalında bir büyücünün yaşamı, bir ayının karnındaki üç kumruya bağlıdır. İlk kumru öldürülünce büyücü hastalanır, ikinci kumru öldürülünce hastalığı daha da artar, üçüncüsü öldürülünce ölür.[18] Aynı türden bir başka Yunan öyküsünde, bir gulyabaninin gücü bir yaban domuzunun karnındaki öter üç kuşa bağlıdır. Kahraman kuşlardan ikisini öldürür, sonra gulyabaninin evine gelir ve onu büyük bir acı içinde yerde kıvranır bulur. Kahraman üçüncü kuşu gulyabaniye gösterir, gulyabani ya kuşu serbest bırakması ya da yemesi için kendisine vermesini yalvarır ona. Fakat kahraman kuşun boynunu burar, gulyabani de hemen oracıkta ölür.[19] Sonuncu öykünün değişik bir şeklinde, canavarın gücü iki kumrudadır. Kahraman bunlardan birini öldürünce canavar bağırır: "Ah, ne yazık! Yaşamımın yarısı gitti. Kumrulardan birine bir şey olmuş olmalı." İkinci kumru öldürülünce de ölür.[20] Bir başka Yunan öyküsünde, üç altın saç ve üç kumru olayları yapay bir şekilde birleş-

---

[15] Apollodoros, iii. 15, 8; Aiskhylos, *Choeph.* 612 ve dev.; Pausanias, i. 19, 4. Tzetzes'e göre (*Schol. on Lycophron*, 650) kralın altın saçları içinde olan yaşamı değil de gücüdür; onlar koparılınca güçsüz düşer ve Minos tarafından öldürülür. Hyginus'a göre (*Fab.* 198) Nisus, ancak mor kâkülleri başında tuttuğu sürece hüküm sürmeye yazgılıdır.

[16] Apollodoros, ii. 4, 5, 7.

[17] Hahn, *Griechische und Albanesische Märchen*, i. s. 217; buna benzer bir öykü, *a.y.*, ii. s. 282.

[18] Hahn, *a.g.y.*, ii. s. 215 ve devamı.

[19] *A.y.* ii. s. 275 ve dev. Benzer öyküler, *a.y.*, ii. s.204, 294 ve dev. Bir Arnavut öyküsünde bir canavarın gücü, bir yaban domuzunun gümüş dişindeki bir tavşanın içinde bulunan üç güvercindedir. Domuz öldürülünce canavar hastalanır; tavşanın karnı yarılınca, ayaklarının üzerinde duramaz hale gelir; üç güvercin öldürülünce de ruhunu teslim eder. Dozon,. *Contes albanais*, s. 132 ve devamı.

[20] Hahn, *a.g.y.*, ii. s. 260 ve devamı.

tirilir. Bir canavarın başında, içinde üç kumru bulunan bir odanın kapısını açan üç tel altın saç vardır; ilk kumru öldürülünce canavar hastalanır, ikinci öldürülünce durumu daha da kötüleşir, üçüncü öldürülünce de ölür.[21] Bir başka Yunan öyküsünde, yaşlı bir adamın gücü yedi başlı bir yılandadır. Yılanın başları kesilirken kendini rahatsız hisseder, son baş da uçurulunca, canavar ölür.[22] Yine bir Yunan öyküsünde bir derviş bir kraliçeye üç oğlu olacağını, her birinin doğumunda bahçeye bir kabak ekmesi gerektiğini, oğullarının gücünün kabakların meyvasında bulunacağını söyler. Zaman gelince çocuklar doğar ve kabaklar ekilir. Çocuklar büyüdükçe onlarla birlikte kabaklar da büyür. Bir sabah en büyük oğul hasta hisseder kendini, bahçeye gittiklerinde en büyük kabağın gitmiş olduğunu görürler. Ertesi gece ikinci oğul bahçede bir çardakta pusuya yatar. Gece yarısı bir zenci görünür ve ikinci kabağı keser. Hemen o anda oğlan gücünü yitirir ve zencinin peşinden gidemez. Fakat en genç oğul zenciyi öldürmeyi başarır ve kayıp kabakları yerine koyar.[23]

Eskil İtalyan söylencesinde Yunan Meleagros öyküsüne çok yakın bir koşutluk buluruz. Septimus Marcellus'un genç karısı Silvia'nın tanrı Mars'tan bir çocuğu olur. Tanrı ona bir mızrak verir, çocuğun yazgısının bu mızrağa bağlı olduğunu söyler. Oğlan büyüdüğünde dayılarıyla kavga eder ve onları öldürür. Bu yüzden anası da öç almak için yaşamının bağlı olduğu mızrağı yakar.[24] *Pentamerone* öykülerinden birinde kraliçenin birinin bir ikiz kardeşi vardır, bir ejderhadır bu. Yıldızbilimciler kızın doğumunda onun ejderha kadar yaşayacağını —ondan uzun süre değil— birinin ölümünün ötekinin ölümü de demek olacağını söyler. Ejderha öldürülecek olursa, kraliçeyi yeniden yaşama kavuşturmanın tek yolu, şakaklarına, göğsüne, bileklerine ve burun deliklerine ejderhanın kanından sürmektir.[25] "Alaeddin ve Sihirli Lambası"nın çağcıl bir Roma versiyonunda, büyücü, okyanusun ortasında yüzen bir kaya üzerinde esir tuttuğu bir

[21] *A.y.*, s. 187.
[22] *A.y.* ii. s.23 ve devamı.
[23] Legrand, *Contes populaires grecs*, s. 191 ve devamı.
[24] Plutarkhos, *Parallela*, 26. Yunan ve İtalyan öykülerinde, yeğenle dayılar arasındaki kavganın konusu bir ayı postudur; yeğen onu sevdiği kadına vermiştir, dayılarıysa ondan geri almıştır.
[25] Basile, *Pentamerone*, ii. s. 60 ve dev. (Liebrecht'in Almanca çevirisi).

prensese, kendisinin asla ölmeyeceğini söyler. Prenses bunu kendisini kurtarmaya gelmiş olan kocası prense iletir. Prens, "Olamaz bu, ama onun için öldürücü olacak bir şey olması gerekir," diye yanıtlar onu. Bunun üzerine prenses büyücüye sorar, o da ormanda yedi başlı bir yılan yaşadığını söyler; yılanın ortadaki başının içinde bir tavşan yavrusu vardır, tavşan yavrusunun başının içinde bir kuş vardır, kuşun başının içinde değerli bir taş vardır, eğer bu taş yastığının altına konursa, ölecektir. Prens o taşı ele geçirir, prenses de büyücünün yastığının altına koyar. Büyücü başını yastığına koyar koymaz üç kez korkunç bir çığlık atar, üç kez döner ve ölür.[26]

Aynı türden öyküler Slav halkları arasında da bulunmaktadır. Örneğin bir Rus masalında Ölümsüz Koshchei adlı bir büyücüye ölümünün nerede olduğu sorulur. "Benim ölümüm, filan filan yerdedir," diye yanıt verir. "Orada bir meşe ağacı var, ağacın altında bir kasket var, kasketin içinde bir tavşan var, tavşanın içinde bir ördek var, ördeğin içinde bir yumurta var, yumurtanın içinde de benim ölümüm var." Bir prens yumurtayı ele geçirir ve avucunda sıkar, bunun üzerine ölümsüz Koshchei iki büklüm olur. Fakat prens yumurtayı avucunda ezince, büyücü ölür.[27] "Koshchei'nin ölümü anlatılırken bir yerde, gizemli yumurtanın alnına atılmasıyla öldürüldüğü söyleniyor — yaşamının bağlı olduğu o büyü zincirindeki o son halka. Aynı öykünün ama bu kez bir yılan üzerine anlatılan bir başka şeklinde, öldürücü darbe, bir yumurtanın sarısı içinde bulunan küçük bir taşla indirilir; taş bir ördeğin içindedir, ördek bir tavşanın içindedir, tavşan bir taşın içindedir, taş ise bir adadadır."[28] Bir başka değişik şeklinde prens öldürücü yumurtayı bir elinden öbürüne aktarır, o bunu yaparken Koshchei odanın bir ucundan öbürüne delicesine koşup durur. Sonunda prens yumurtayı ezer, Koshchei cansız yere düşer.[29] Bir başka Rus öyküsünde bir büyücü kadının ölümü mavi bir ormanda, bir mavi gül ağacında olur. Prens İvan gül ağacını kökünden söker, bunun üzerine büyücü kadın hemen hastalanır. Prens gül ağacını evine getirir

[26] R.H. Busk, *Folk-lore of Rome*, s. 164 ve devamı.
[27] Ralston, *Russian Folk-tales*, s. 103 ve dev.; Dietrich, *Russian Popular Tales*, s. 23 ve devamı.
[28] Ralston, *a.g.y.*, s. 109.
[29] *A.y.*

ve büyücü kadını öldüğü noktada bulur. Sonra onu "Görün, öldü o!" diye bağırarak bodruma atar, hemen o anda bütün bina sallanır ve "bir adaya dönüşür, adanın üzerinde Cehennemde oturan ve Prens İvan'a teşekkürlerini sunan insanlar vardır."[30] Başka bir Rus öyküsünde, bir prens, kalbini eline geçirmiş olan ve onu büyülü bir kazan içinde durmadan kaynatan bir büyücü karı tarafından korkunç işkenceler görmektedir.[31] Bir Bohemya öyküsünde, bir büyücünün gücü bir yumurtanın içindedir, yumurta bir ördeğin içinde, ördek bir erkek geyiğin içinde, geyikse bir ağacın altındadır. Bir bilici yumurtayı bulur ve içer. O zaman büyücü bir çocuk kadar güçsüzleşir, "çünkü bütün gücü büyücüye geçmiştir."[32] Bir Sırp öyküsünde, Gerçek Çelik adlı hayali bir yaratık şunları bildirir: "Buradan çok uzakta bir yerde çok yüksek bir dağ var, dağda bir tilki var, tilkinin içinde bir kalp var, kalbin içinde bir kuş var, işte benim gücüm de o kuşun içinde yatıyor." Tilki yakalanır ve öldürülür, kalbi dışarı çıkarılır. Tilkinin kalbinin içinden kuş çıkarılır ve yakılır, aynı anda da Gerçek Çelik cansız yere düşer.[33] Bir Güney Slovenya öyküsünde, bir ejderha yaşlı bir kadına şöyle der: "Benim gücüm buradan çok uzaktadır, oraya gidemezsin sen. Uzakta bir imparatorlukta, imparatorun kentinin altında bir göl var, o gölün içinde bir ejderha var, ejderhanın içinde bir ayı var, ayının içinde bir güvercin var, işte benim gücüm onun içindedir."[34]

Töton kökenli halklar arasında dış ruh öykülerine çok rastlanır. Transilvanya Saksonları tarafından anlatılan bir öyküde bir delikanlının bir büyücü karıya tekrar tekrar ateş ettiği söylenir. Mermiler kadının bedeninden geçmekte ama ona hiçbir zarar vermemektedir, büyücü karı gülüp alay etmektedir onunla. "Budala solucan," diye bağırır ona, "istediğin kadar ateş et. Bana dokunmaz. Çünkü bilesin ki, benim yaşamım bedenimde değil, uzakta, çok uzaktadır. Bir dağda

[30] Ralston, *Russian Folk-tales*, s.113 ve devamı.
[31] *A.y.* s. 114.
[32] *A.y.* s. 110.
[33] Mijatovics, *Serbian Folk-lore*, s. 172. Hazırlayan, gözden geçiren, W. Denton; F.S. Krauss, *Sagen und Märchen der Südslaven*, i. (No. 34) s. 168 ve devamı.
[34] A.H.Wratislaw, *Sixty Folk-tales from exclusively Slavonic sources* (Londra, 1889), s.225.

küçük bir göl var, gölün üzerinde bir ördek yüzer, ördeğin içinde bir yumurta var, yumurtanın içinde bir ışık yanar, işte o ışık benim hayatımdır. Eğer o ışığı söndürebilirsen, benim yaşamım da sona erer. Ama kimse yapamaz bunu." Bununla birlikte delikanlı yumurtayı ele geçirir, ezer ve ışığı söndürür, büyücünün yaşamı da böylece söner.[35] Bir Alman öyküsünde Ruhsuz adında bir yamyam, ruhunu Kızıl Deniz'in ortasındaki bir kayanın üzerinde duran bir kutunun içinde saklamaktadır. Bir asker bu kutuyu ele geçirir ve onunla birlikte Ruhsuz'a gider, yamyam ruhunu kendisine geri vermesi için yalvarır ona. Ama asker kutuyu açar, ruhu dışarı çıkarır ve başının üzerinden geriye fırlatır. Aynı anda yamyam cansız yere devrilir.[36] Bir Oldenburg öyküsünde bir kralın üç oğlu, bir kızı vardır, kralın bahçesinde her çocuk için ayrı bir çiçek yetişir. Çiçeklerden her biri bir yaşam çiçeğidir; çocuk yaşadığı sürece çiçek açar ve yeşerir, ama çocuk öldüğünde o da kurur.[37] Bir başka Alman öyküsünde bir büyücü büyük, karanlık ve sıkıcı bir ormanın ortasında bir genç kızla birlikte yapayalnız yaşamaktadır. Kız büyücünün bir gün yaşlanıp öldüğünde kendisini ormanda tek başına bırakacağından korkmaktadır. Ama o kıza güven verir. "Sevgili çocuğum," der, "ben ölmem, göğsümün içinde kalp yok benim." Kız inatla sorar ona kalbinin nerede olduğunu. O da şöyle der: "Buradan çok uzakta bilinmeyen ve yapayalnız bir toprakta büyük bir kilise var. Kilise demir kapılarla korunmakta, çevresinde büyük, derin bir hendek var. Kilisenin içinde bir kuş uçmakta, benim kalbim de o kuşun içinde. O kuş yaşadığı sürece ben de yaşarım. O kuş kendiliğinden ölmez, hiç kimse de yakalayamaz onu; işte bunun için de ben ölmem, senin korkmana gerek yok." Ama büyücü kızı kaçırmadan önce genç kızın nişanlısı olan delikanlı kiliseye ulaşmayı ve kuşu yakalamayı başarır. Onu genç kıza getirir, kız onu ve kuşu büyücünün yatağı altına gizlemiştir. Çok geçmeden büyücü eve gelir. Dediğine göre sıkıntı çekmektedir. Kız ağlar ve şöyle söyler ona, "Heyhat, baba ölüyor; Demek göğsünde bir kalp varmış." "Çocuk," diye yanıt verir büyücü, "ağzından yel alsın. Ben

[35] Haltrich, *Deutsche Volksmärchen aus dem Sachsenlande in Siebenbürgen*[4], No. 34 (No. 33 1. basımda), s. 149 ve devamı.

[36] J.W. Wolf, *Deutsche Märchen und Sagen*, No.20, s. 87 ve devamı.

[37] Strackerjan, *Aberglaube und Sagen aus dem Herzogthum Oldenburg*, ii. s. 306 ve devamı.

ölmem. Biraz sonra geçer." Bunun üzerine yatağın altındaki delikanlı kuşu hafifçe sıkar; o bunu yapınca yaşlı büyücü çok kötü hisseder kendini ve oturur. Sonra delikanlı kuşu biraz daha kuvvetle sıkar, büyücüyse kendini kaybedip oturduğu *iskemleden düşer*. "Sık artık öldür onu," diye bağırır genç kız. Sevgilisi buna uyar ve kuş ölünce yaşlı büyücü de cansız kala kalır döşemenin üzerinde.[38]

İskandinavların "bedeninde ruhu olmayan dev" masalında, dev esir prensese şöyle der, "Buradan çok uzakta bir gölde bir ada var, o adanın üzerinde bir kilise var, o kilisede bir kuyu var, o kuyunun içinde bir ördek yüzer, o ördeğin içinde bir yumurta var, işte benim kalbim o yumurtanın içindedir." Masalın kahramanı yumurtayı ele geçirir ve sıkar elinde, bunun üzerine dev acı acı bağırır, yaşamını bağışlaması için yalvarır. Ama kahraman yumurtayı kırar, dev de anında patlar.[39] Bir başka İskandinav öyküsünde, bir dağ gulyabanisi esir prensese, bir ejderhanın dokuzuncu başındaki dokuzuncu dilin altında bulunan kum tanesini bulmadıkça yurduna asla dönemeyeceğini söyler; ama o kum tanesi içinde gulyabanilerin yaşadığı kayanın üstüne getirilecek olsaydı, bütün gulyabaniler patlayacak, "kayanın kendisi altından bir saraya, göl ise yeşil bir çayırlığa dönüşecekti." Kahraman, kum tanesini bulur ve gulyabanilerin yaşadığı kayanın üzerine getirir. Bunun üzerine bütün gulyabaniler patlar, gerisi de bir gulyabaninin önceden dediği gibi olur.[40] Meleagros öyküsünün koşutu bir İzlanda öyküsünde, bilici kadınlar ya da sibiller gelir ve beşiğinde yatmakta olan Gestr bebeğin yüce yazgısını söylerler. Çocuğun yanında iki mum yanmaktadır, bilici kadınların en genci, kendisini hafife aldıklarını fark ederek şöyle bağırır, "Size bildiriyorum ki, bu çocuk bu mumun yandığı süreden daha uzun yaşamayacaktır." Bunun üzerine baş sibil mumu söndürür ve saklaması için Gestr'in annesine verir, oğlu ölmek isteyinceye kadar mumu bir daha yakmaması için uyarır onu. Gestr üç yüz yıl yaşar; bundan sonra mumu yeniden yakmış ve ölmüştür.[41]

---

[38] K. Müllenhoff, *Sagen, Märchen und Lieder der Herzogthümer, Schleswig-Holstein und Lauenburg* s. 404 ve devamı.

[39] Asbjörnsen og Moe, *Norske Folke-Eventyr*, No. 36; Dasent, *Popular Tales from the Norse*, s. 55 ve devamı.

[40] Asbjörnsen og Moe, *Norske Folke-Eventyr*, Ny Samling, No. 70; Dasent, *Tales from the Fjeld*, s.229 ("Boots and the Beasts.")

[41] Mannhardt, *Germanische Mythen*, s. 592; Jamieson, *Dictionary of the Scottish Language*, *s.v.* "Yule".

Bir Kelt masalında bir dev şöyle söyler, "Eşiğin altında büyük bir kaldırım taşı var. Taşın altında bir iğdiş koç var. Koçun karnında bir ördek var, ördeğin karnında bir yumurta var, işte benim ruhum o yumurtanın içindedir." Yumurta ezilir ve dev cansız yere düşer.[42] Bir başka Kelt masalında, bir deniz yaratığı bir kralın kızını kaçırmıştır, yaşlı bir demirci yaratığı öldürmenin yalnızca bir yolu olduğunu söyler. "Körfezin ortasındaki adada, incecik bacakları olan, ayağına çabuk, beyaz ayaklı Eillid Chaisthion yaşar, o yakalansa bile içinden bir karga fırlar, karga yakalansa bile ondan bir alabalık fırlar, fakat alabalığın ağzında bir yumurta vardır, yaratığın ruhu da o yumurtadadır, yumurta kırılırsa yaratık ölür." Her zaman olduğu gibi yumurta kırılır ve yaratık ölür.[43] Bir Breton öyküsünde, kendisine ne ateşin, ne suyun ne de çeliğin zarar veremeyeceği bir devden söz edilir. Henüz evlenmiş olduğu bir prensese şöyle söyler dev, "Ben ölümsüzüm, bir tavşanın karnındaki güvercinin içindeki yumurtayı göğsümde ezmedikçe hiç kimse zarar veremez bana; bu tavşan bir kurdun karnındadır, bu kurt benim erkek kardeşimin karnındadır, kardeşimse bin fersah uzaktadır burdan. Bu sebepten çok rahatım ben." Bir asker yumurtayı ele geçirir ve devin göğsünde ezer, devse anında ölür.[44] Bir başka Breton masalında, yaşamı bedeninde bulunmadığı için Ruhsuz-Beden adı verilen bir devden söz edilir. Yaşamı bir yumurtanın içindedir, yumurta bir kumrunun içindedir, kumru bir tavşanın içindedir, tavşan bir kurdun içinde, kurtsa denizin dibindeki demir bir kasanın içindedir. Kahraman hayvanları bir bir öldürür, her hayvanın ölümüyle dev sanki bir ayağını ya da elini yitirmişçesine zayıf düşer. Sonunda kahraman elinde yumurtayla devin şatosuna geldiğinde Ruhsuz-Beden'i yatağına uzanmış, ölmek üzere bulur. O zaman yumurtayı devin alnına vurur, yumurta kırılır ve dev o anda ölür.[45]

Dış ruh kavramı, Hindistan'dan Bretagne'ya ve Hebridler'e kadar Ari halklarının anlattıkları halk masallarında izlenmiş bulunuyor. Ama aynı düşüncenin Ari olmayan halkların halk öykülerinde de ortak biçimde ortaya çıktığını göstermemiz gerekir. Önce, eskil Mısır öyküsü

[42] J.F. Campbell, *Popular Tales of the West Highlands*, i. s. 10. ve devamı.
[43] *A.g.y.*, i. s. 80 ve devamı.
[44] Sébillot, *Contes populaires de la Haute-Bretagne* (Paris 1885), s. 63.
[45] F.M. Luzel, *Contes populaires de Basse-Bretagne* (Paris, 1877), i. 455-449.

"İki Kardeş"te görünüyor. Bu öykü, İ.Ö. yaklaşık 1300'de II. Ramses yönetimindeki Mısır'da yazılmıştır. Bu nedenle bugün elimizde bulunan Homeros destanlarının yazılışından daha eskidir, İncil'den ise çok daha eski. Bizi burada ilgilendirdiği kadarıyla öykünün ana hatları şöyle: Bir zamanlar iki erkek kardeş vardı; büyüğünün adı Anupu, küçüğünün adıysa Bitiu idi. Anupu'nun bir evi ve bir karısı vardı, küçüğü ise onun hizmetçisi olarak onunla birlikte oturuyordu. Giysileri yapan Anupu idi, her sabah ortalık aydınlandığında inekleri otlağa sürerdi. Onların peşinden yürürken inekler ona şöyle söylerdi. "Şu, şu, şu yerlerde otlar daha iyi," o da onları duyar ve istedikleri iyi otlağa sürerdi onları. Bunun için de inekleri semizleşir ve çok ürerdi. Bir gün iki kardeş tarlada çalışırken büyük kardeş gencine şöyle dedi, "Koş, köyden tohum getir." Kardeşi koştu ve abisinin karısına şunları söyledi, "Bana tohum ver ki tarlaya koşturayım, abim öyle söyledi, oyalanma." Kadın şöyle söyledi, "Git ambara, istediğin kadar al." Ambara gitti ve bir küpü buğday ve arpa tohumuyla doldurdu ve omuzlayıp dışarı çıktı. Kadın onu görünce yüreği ona aktı, önüne çıkarak şöyle dedi ona, "Gel, biraz dinlenelim seninle." Ama delikanlı, "Sen anamsın benim, abimse babam," dedi. Yani onu dinlemedi ve yükü sırtına vurup tarlaya koşturdu. Akşamleyin, büyük kardeş tarladan döndüğünde, kadın söylediğinden korkmaya başlamıştı. Ocaktan eline bulaştırdığı isi yüzüne gözüne sürerek sanki dövülmüş birine benzetti kendini. Kocası eve döndüğündeyse ona, "Kardeşin tohum almak için tarladan eve geldiğinde, bana 'Gel biraz dinlenelim seninle' dedi. Ama ben kabul etmeyince dövdü beni," dedi. Bunu duyan büyük kardeş güneyli bir pantere döndü; bıçağını biledi ve inek ağılının kapısının gerisinde beklemeye başladı. Güneş batıp da küçük kardeş her zaman olduğu gibi tarladan yüklendiği otlarla birlikte eve dönerken, sürünün en önünde yürüyen inek ona şunları söyledi, "Dikkatli ol, abin elinde bir bıçak seni öldürmek için bekliyor. Ondan kaç." İneğin söylediklerini duyan kardeş inek ağılının kapısına baktı ve kapının gerisinde elinde bir bıçakla bekleyen abisini gördü. Bunun için de kaçtı ve abisi bıçakla arkasından izledi. Ama küçük kardeş bağırarak Güneş'ten yardım istedi, Güneş onu işitti ve onunla büyük kardeş arasına büyük bir su kitlesi çıkardı, su timsahlarla doluydu. İki

kardeş, biri suyun bir tarafında, öteki öbür tarafında öylece duruyorlardı, genç olanı abisine başına gelenleri bir bir anlattı. Bunun üzerine büyük kardeş yapmış olduklarından pişman oldu, bağıra bağıra ağladı. Fakat timsahlar yüzünden suyun öte yakasına gelemiyordu. Kardeşi ona bağırarak şöyle söyledi. "Eve dön ve sığırlara kendin bak. Çünkü artık senin oturduğun evde oturamam. Akasya Vadisine gideceğim ben. Ama senin de bana yapacağın şey şu. Eğer başıma bir kötülük gelirse sen gelip beni koruyacaksın, çünkü kalbime büyü yapıp onu Akasya çiçeğinin tepesine bırakacağım; eğer Akasya ağacını keserler de kalbim yere düşerse, sen gelip arayacaksın onu ve bulduğunda içinde tatlı su bulunan bir kaba koyacaksın. O zaman yeniden yaşama dönerim ben. Ama başıma bir kötülük geldiğinin işareti de şu olacak: elindeki bardağın içindeki bira köpürmeye başlayacak." Bunları deyip Akasya Vadisine yola çıktı, abisiyse her tarafı toz toprak içinde eve döndü, karısını kesti ve köpeklere attı.

Günler geçti, küçük kardeş Akasya Vadisinde yalnız başına yaşıyordu. Gündüzleri av avlıyor, geceleri Akasya ağacının altında uzanıyordu, kalbi ağacın çiçeklerinin üzerindeydi. Günler geçti, Akasya Vadisinde kendine bir ev yaptı. Ama tanrılar onun için üzülüyordu: Güneş, Khnum'a dedi ki, "Bitiu'ya bir eş yarat da, yalnız yaşamasın." Khnum da ona birlikte yaşayacağı bir eş yarattı: dünyadaki bütün kadınlardan daha kusursuz bir güzeldi bu, çünkü bütün tanrılar onun içindeydi. Ve kadın onunla yaşadı. Ama bir gün saçından bir tutam suya düştü ve yüze yüze Mısır toprağına, Firavun'un çamaşırcı kadınlarının evine kadar gitti. Saçının kokusu Firavun'un giysilerini kokuya boğdu, çamaşırcı kadınlar suçlandı, çünkü herkes "Firavunun giysilerinde güzel bir koku ha!" diyordu. Bunun üzerine ardı arkası kesilmeyen bu şikayetlerden bıkan Firavun'un erkek baş çamaşırcısı suyun kenarına gitti ve orada sudaki bir tutam saçı gördü. Birini suya indirip saçı aldırdı ve çok güzel koktuğu için de Firavun'a götürdü. O zaman Firavun'un büyücüleri çağrıldı, onlar da dediler ki, "Bu saçlar, Güneş'in kızlarından birinindir, içinde bütün tanrıların özünü taşır o kız. Bütün yabancı ülkelere onu araması için ulaklar gönderin." Böylece kadın Akasya Vadisinden arabalarla, okçularla ve büyük bir kalabalık eşliğinde getirildi, bütün Mısır toprağı onun gelişiyle bayram etti,

Firavun ise âşık oldu ona. Ama ona kimin karısı olduğunu sorduklarında, Firavun'a şunları söyledi, "Akasyayı kessinler ve onu ortadan kaldırsınlar." Bunun için Akasyayı kesmek üzere ellerinde baltalarıyla adamlar gönderildi. Adamlar geldiler ve üzerinde Bitiu'nun kalbi bulunan çiçeği kestiler; Bitiu da o uğursuz saatte cansız yere düştü. Ama ertesi gün, Bitiu'nun abisi evine girip yerine oturduğunda adamları bir tas bira getirdi ona, bira köpürmüştü; bir testi şarap verdiler, şarabın rengi bulanıktı. Bunun üzerine yanına adamlarını aldı, sandallarla Akasya Vadisine gittiler acele, ve orada kardeşini evinde yerde cansız yatıyor buldu. Akasya ağacının altında kardeşinin kalbini aradı. Üç yıl boyunca boşu boşuna aradı, ama dördüncü yıl onu bir Akasya tohumu içinde buldu. Kalbi taze su dolu bir tasın içine attı. Gece olup da kalp tasın içinde dururken, Bitiu'nun elleri ayakları sarsıldı ve canlandı. Sonra kalbinin içinde durduğu tastaki suyu içti, kalbi eski yerine gitti ve eskisi gibi yaşamaya başladı.[46]

Binbir Gece Masalları'ndaki* Seyfü'l-Mülûk öyküsünde Jinnee şunları açıklar, "Ben doğduğumda yıldızbilimciler benim ruhumun ölümünün, insan kralların oğullarından birinin elinden olacağını söyledi. Ben de bunun için ruhumu aldım ve bir serçenin kursağına koydum, serçeyi de küçük bir kutuya hapsettim, bunu bir başka küçük kutuya koydum, onu da yedi başka küçük kutu içine koydum, bunları yedi çekmeceye sakladım, çekmeceleriyse bu çepeçevre okyanusun sınırları içinde mermerden bir sandığa koydum; çünkü bu bölge insanların ülkesinden uzakta bir yerdir, hiçbir insanoğlu ulaşamaz oraya." Ama Seyfü'l-Mülûk serçeyi yakalar ve boğar, Jinnee de bir yığın kara kül halinde yere yığılır.[47] Çağcıl bir Arap öyküsünde bir kral, kırk karısının gözlerini oyan bir gulyabaniyle evlenir. Kör kraliçelerden biri Akıllı Muhammet adını verdiği bir oğlan çocuk doğurur. Ama gulyabani ondan nefret etmekte, onu öldürmeyi kurmaktadır. Bunun için de ona yakını bir gulyabaninin evine bir haber götürme işini verir. Çocuk gulyabaninin evinde tavana asılı bir şeyler görür, bir kadın köleye bunların ne olduklarını sorduğunda

[46] Maspero, *Contes populaires de l'Egypte ancienne* (Paris, 1882), s. 5.

* Metinde *Arabian Nights* adı geçiyor, sözü edilen öykünün de içinde bulunduğu *Binbir Gece Masalları* olması gerekir. —*Çev.*

[47] Lane's *Arabian Nights*, iii. 316 ve devamı.

kadın şöyle der: "Şu, benim hanım kraliçenin yaşamının içinde bulunduğu şişe, onun yanındaki öteki şişede de benim sahibim hanımın kör ettiği kraliçelerin gözleri var." Biraz sonra bir bokböceği görür ve öldürmek için doğrulur. "Öldürme," diye bağırır köle, "benim yaşamım o." Ama Akıllı Muhammet, duvardaki bir yarığa girinceye kadar böceği seyreder; kadın köle uykuya dalınca böceği kovuğunda öldürür, böylece köle de ölür. Bundan sonra Muhammet iki şişeyi de aşağı indirir ve bunları babasının sarayına götürür. Kraliçe gulyabaninin karşısına çıkar ve şöyle der: "Bak. Yaşamın elimde, ama sen kırk kraliçeden çıkardığın gözleri yerine koyuncaya kadar öldürmeyeceğim seni." Gulyabani kendisine emredileni yapar, o zaman Akıllı Muhammet şöyle der: "İşte, al bu da senin yaşamın." Fakat şişe elinden kayar ve yere düşer, gulyabaninin yaşamı şişeden kaçar, gulyabani de ölür.[48]

Bir Kabil öyküsünde bir gulyabani kendi yazgısının çok uzaktaki bir yumurta içinde olduğunu açıklar, yumurta bir güvercinin içinde, güvercin bir devenin içinde, deve de denizin içindedir. Kahraman yumurtayı ele geçirir ve elleri arasında ezer, gulyabani ölür.[49] Bir Macar halk masalında yaşlı bir büyücü karı Ambrose adlı genç bir prensi yeryüzünün en derin yerinde hapseder. Sonunda ona gizini açarak yumuşacık bir çayırlıkta bir yaban domuzu gizlediğini, domuz öldürülürse onun içinde bir yaban tavşan bulunacağını, tavşanın içinde

---

[48] G. Spitta - Bey, *Contes arabes modernes* (Leyden ve Paris, 1883), No. 2, s. 12 ve dev. Ana hatlarıyla öykü "Gulyabani Kraliçe" adlı Keşmir öyküsüyle (J.H. Knowles, *Folk-tales of Kashmir*, s. 42 ve dev.), "Yedi Ananın Emzirdiği Oğul" adlı Bengal öyküsünün aynı (Lal Behari Day, *Folk-tales of Bengal*, s. 117 ve dev.; *Indian Antiguary*, i. 170 ve dev.). Bir başka Arap öyküsünde bir büyücünün yaşamı ufak bir şişeye bağlıdır; o kırılınca kendisi de ölür. W.A. Clouston, *A. Group of Eastern Romances and Stories*, s. 30. Bir Keşmir öyküsünde de buna benzer bir şey olur. Knowles, *a.g.y.*, s. 73. Metinde anlatılan Arap öyküsünde kahramana, ustaca bir yerel değişiklikle, gulyabaninin memesinden süt içirilir, dolayısıyla gulyabaninin ona kendi oğlu gibi bakması sağlanmış olur. Karş. W.Robertson Smith, *Kinship and Marriage in Early Arabia*, s. 149; başka ırklar arasında aynı türden akrabalık yaratma tarzları için bkz. D'Abbadie, *Douze ans dans la Haute Ethiopie*, s.272 ve dev.; Tausch, "Notices of the Circassians," *Journ. Royal Asiatic Soc.* i. (1834) s. 104; Biddulph, *Tribes of the Hindoo Koosh*, s.77, 83 (karş. Leitner, *Languages and Races of Dardistan*, s. 34); Denzil Ibbetson, *Settlement Report of the Panipat, Tahsil, and Karnal Parganah of the Karnal District*, s. 101; Moura, *Royaume du Cambodge*, i. 427; F.S.Krauss, *Sitte und Brauch der Südslaven*, s. 14.

[49] Rivière, *Contes populaires de la Kabylie du Djurdjura*, s. 191.

Kongolu büyücü-hekim.

Kutsal meşe ağacında varolduğuna inanılan Jüpiter
(ya da Yunanlıların Zeus'u).

bir güvercin, güvercinin içinde küçük bir kutu, kutunun içinde de bir siyah bir de parlak bokböceği bulunduğunu söyler; parlak böcek yaşamını, siyah böcekse gücünü barındırmaktadır içinde; eğer bu iki böcek ölecek olursa kendi yaşamı da sona erecektir. Yaşlı büyücü karı dışarı çıkınca Ambrose yabani domuzu öldürür, içinden tavşanı çıkarır, güvercinden kutuyu, kutudan da iki bokböceğini alır; kara böceği öldürür, ama parlak olanını canlı tutar. Böylece büyücünün gücü hemen kaybolur, eve döndüğünde yataklara düşer. Ambrose ondan bu hapislikten yukardaki dünyaya nasıl çıkacağını öğrendikten sonra parlak böceği de öldürür ve yaşlı büyücünün ruhu o anda bedeninden ayrılır.[50] Bir başka Macar öyküsünde Cüce Kralın güvenliği, doksan dokuzuncu adada, altından bir erkek geyiğin içindeki altından bir koyunun içindeki altından bir horozun içindeki altından bir ağustos böceği içinde durmaktadır. Kahraman bütün bu altından hayvanları yener ve Cüce Kralın kaçırmış olduğu gelini yaşama kavuşturur.[51] Bir Samoi öyküsü, büyücülerin bir adamın anasını nasıl öldürüp kızkardeşini kendilerine hizmet etmesi için kaçırıp sakladıklarını anlatır. Yedi büyücü her gece eve döndüklerinde kalplerini çıkarıp bir tabağın içine koyarlar, kadın da onu çadırın direğine asardı. Ama zulmettikleri adamın karısı, uyurlarken büyücülerin kalplerini çalar ve kocasına götürür. Adam gün ağarınca elinde kalplerle birlikte büyücülere gider ve onları ölmek üzere bulur. Hepsi kalplerini vermesi için ona yalvarırlar; fakat adam kalplerden altı tanesini yere atar ve altı büyücü ölür. Yedinci ve en yaşlı büyücü kalbini geri vermesi için adama çok yalvarır, adamsa, "Siz benim anamı öldürdünüz," der. "Onu canlandır, o zaman kalbini veririm sana." Büyücü, adamın karısına şöyle der. "Ölü kadının bulunduğu yere git. Bir torba bulacaksın orada. Onu bana getir. Kadının ruhu o torbanın içinde." Böylece karısı torbayı getirir; ve büyücü, adama der: "Ölmüş anana git, torbayı salla ki ruhu kemikleri üzerinde soluk alsın; o zaman yeniden yaşama dönecektir." Adam söyleneni yapar ve anası yeniden yaşama kavuşur. O zaman yedinci kalbi de yere fırlatır ve yedinci büyücü de ölür.[52]

---

[50] W.H. Jones ve L.L.Kropf, *The Folk-tales of the Magyar* (Londra, 1889), s. 205 ve devamı.

[51] R.H. Busk, *The Folk-lore of Rome*, s. 168.

[52] Castren, *Ethnologische Vorlesungen über die Altaischen Völker*, s. 173 ve devamı.

Bir Tatar şiirinde Ak Molot ve Bulat adlarında iki kahraman, ölümüne bir savaşa girişirler. Ak Molot düşmanını okuyla delik deşik eder, sımsıkı tutar onu, yere çalar, ama hepsi boşunadır, Bulat bir türlü ölmez. Sonunda dövüş üç yıl sürdükten sonra Ak Molot'nun bir arkadaşı gökten beyaz bir iple sarkan altın bir kutu görür ve belki de Bulat'ın ruhunun bu kutu içinde olduğunu düşünür. Bunun için bir okla beyaz ipi vurur ve kutuyu yere indirir. Kutuyu açar, kutunun içinde on tane beyaz kuş durmaktadır, kuşlardan biri Bulat'ın ruhudur. Bulat, kutu içinde ruhunun bulunduğunu görünce ağlamaya başlar. Fakat kuşlar birer birer öldürülür, bundan sonra da Ak Molot düşmanını kolayca kılıçtan geçirir.[53] Bir başka Tatar şiirinde, iki kardeşle dövüşe giden diğer iki kardeş ruhlarını bedenlerinden çıkarıp altı sapı olan beyaz bir ot şeklinde derin bir çukura gizler. Fakat düşmanlarından biri bunları yaparken görür onları, toprağı kazarak ruhları çıkarır ve altından bir koç boynuzu içine koyar, koç boynuzunu da kendi ok kılıfı içinde saklar. Ruhları bu şekilde çalınmış olan iki savaşçı artık zafer şansları kalmadığını anlarlar ve düşmanlarıyla barış yaparlar.[54] Başka bir Tatar şiirinde, korkunç bir şeytan bütün tanrılara ve kahramanlara meydan okumaktadır. Sonunda yiğit bir genç şeytanla dövüşür, ellerini kollarını bağlar ve kılıcıyla doğrar onu. Fakat şeytan yine de ölmez. Bunun üzerine delikanlı sorar ona: "Söyle bana, ruhun nerede gizli senin? Çünkü ruhun bedeninde gizlenmiş olsaydı çoktan ölmen gerekirdi." Şeytan yanıt verir: "Atımın eyerinde bir torba asılı. Torbanın içinde on iki başlı bir yılan var. Ruhum da o yılanın içinde. Yılanı öldürürsen beni de öldürmüş olursun." Bunun üzerine delikanlı atın eyerinden torbayı alır ve yedi başlı yılanı öldürür, şeytan da anında ölür.[55] Bir diğer Tatar şiirinde Kök Chan adlı bir kahraman bir genç kıza altın bir yüzük bırakır, gücünün yarısı o yüzüktedir. Daha sonra Kök Chan bir kahramanla güreşe tutuşur ve onu öldüremez bir türlü, o zaman bir kadın, içinde yarı gücünün bulunduğu yüzüğü ağzına koyar onun. Böylece yeni bir güç kazanır ve düşmanını öldürür.[56]

---

[53] Schiefner, *Heldensagen der Minussinschen Tataren*, s. 172-176.

[54] Schiefner, *a.g.y.*, s. 108-112.

[55] Schiefner, *a.g.y.*, s. 360-364; Castren, *Vorlesungen über die finnische Mythologie*, s. 186 ve devamı.

[56] Schiefner, *a.g.y.*, s. 189-193. Bir diğer Tatar şiirinde (Schiefner, *a.g.y.*, s. 390 ve dev.) bir oğlan çocuğunun ruhu düşmanlarınca bir kutu içine hapsedilir. Ruh kutunun içinde olduğu sürece oğlan ölüdür; dışarı çıkarılınca çocuk yeniden yaşama kavuşur.

Bir Mogol öyküsünde, kahraman Joro düşmanı lama Tschoridong'a aşağıda anlatacağımız şekilde üstün gelir. Aynı zamanda bir büyücü olan lama, ruhunu bir eşekarısı şeklinde Joro'nun gözlerini sokması için gönderir. Fakat Joro eşekarısını eliyle yakalar, elini bir açıp bir kapatarak lamanın bilincini bir yitirip bir kazanmasına neden olur.[57] Bir Tatar şiirinde iki genç, yaşlı bir büyücü karının vücudunu kesip barsaklarını sökerler, fakat ne yaparlarsa yapsınlar, o yaşamaya devam eder. Ruhunun nerde olduğu sorulduğunda, yedi başlı benekli bir yılan şeklinde, ayakkabısının topuğunda olduğu yanıtını verir. Delikanlılardan biri kılıcıyla ayakkabısının tabanını yarar, benekli yılanı çıkarır ve yedi başını keser. O zaman büyücü karı ölür.[58] Bir başka Tatar şiiri, kahraman Kartaga'nın Kuğu-kadını nasıl yakaladığını anlatır. Uzun süre dövüşürler. Aylar büyür ve yeniden küçülür, onlar hâlâ dövüşüyorlardır; yıllar gelir geçer, dövüş hâlâ sürmektedir. Ama Alaca renkli atla kara at Kuğu-kadının ruhunun onun bedeni içinde olmadığını bilmektedir. Kara toprağın altında dokuz deniz akmaktadır; denizlerin birleşip bir tek deniz oluşturdukları yerde deniz yeryüzüne çıkar. Dokuz denizin ağzında bakırdan bir kaya yükselir; yeryüzüne çıkar bakır kaya, bu bakırdan kaya gökyüzüyle yeryüzü arasında yükselir. Bakır kayanın eteğinde kara bir çekmece vardır, kara çekmecenin içinde altın bir kutu vardır, altın kutunun içindeyse Kuğu-kadının ruhu gizlenmiştir. Kuğu-kadının ruhu yedi küçük kuştur; eğer kuşlar öldürülürse Kuğu-kadın hemen ölecektir. Bunun için atlar bakır kayanın eteğine koşar, kara çekmeceyi açar ve altın kutuyu getirirler. Sonra alacalı at kel kafalı bir adama dönüşür, altın kutuyu açar, yedi kuşun başını keser. O zaman Kuğu-kadın da ölür.[59] Bir Tatar öyküsünde Tash Kan adında bir başkana ruhunun nerede olduğu sorulur. Yedi tane yüksek kavak olduğu, bu kavakların altında bir kuyu olduğu yanıtını verir; yedi *Maral* (?)* kuyudan su

Aynı şiirde (s.384) bir atın ruhu, atın sahibinin yeryüzündeki en büyük kahraman olacağı korkusuyla bir kutunun içine kapatılmıştır. Fakat bütün bu olgular, bir dereceye kadar, metindeki olguların tersidir.

[57] Schott, "Ueber die Sage von Geser Chan," *Abhandlungen d. Königl. Akad. d. Wissensch. zu Berlin*, 1851, s. 269.

[58] W. Radloff, *Proben der Volks-litteratur der türkischen Stâmme Süd-Sibiriens*, ii. 237 ve devamı.

[59] W. Radloff, *a.g.y.*, ii. 531 ve devamı.

* Frazer'in bilemediği bu sözcüğün Azerice'de ve bizde kullanılan Maral=dişi ceylan olması gerekir. —*Çev.*

içmeye gelir, bunlardan birinin karnı yerde sürünür; bu *Maral*'ın içinde altın bir kutu var, altın kutunun içinde gümüş bir kutu var, gümüş kutunun içinde yedi bıldırcın var, bıldırcınlardan birinin başı altından, kuyruğu gümüştendir; işte o kuğu Tash Kan'ın ruhudur. Öykünün kahramanı yedi bıldırcını ele geçirir ve altısının boynunu burar. O zaman Tash Kan koşarak gelir ve ruhunu özgür bırakması için kahramana yalvarır. Ama kahraman bıldırcının boynunu burar ve Tash Kan ölü olarak yere düşer.[60] Bir diğer Tatar şiirinde, kahraman, sığırlarını kaçırmış olan kız kardeşinin peşinden koşarken, vazgeçmesi uyarısında bulunur ona, çünkü kız kardeşi onun ruhunu altın bir kılıç ve altın bir ok içinde uzaklaştırmıştır oradan, eğer onu izlemeyi sürdürürse, kız kardeşi üzerine altın kılıcı atarak ya da altın oku fırlatarak onu öldürecektir.[61]

Bir Malaya şiiri, bir zamanlar Indrapoera kentinde yaşayan zengin ve işi yolunda olan ama çocukları olmayan bir tüccarın öyküsünü anlatır. Bir gün tüccar karısıyla birlikte nehir kıyısında dolaşırken melekler kadar güzel bir kız çocuğu bulurlar. Kızı evlat edinirler ve Bidasari adını verirler ona. Tüccar altından bir balık yaptırır ve evlat edindikleri kızın ruhunu bu balığın içine aktarır. Daha sonra da bunu bahçesinin ortasındaki bir havuza gizler. Zaman geçer, kız büyür ve güzel bir kadın olur. Indrapoera kralının genç, güzel bir karısı vardır, ama kralın kendisine ikinci bir kadın alacağı korkusuyla yaşamaktadır. Bu yüzden Bidasari'nin büyüsünü doyunca kraliçe bu kızı ortadan kaldırmaya karar verir. Kızı kandırarak saraya çağırır ve ona zalimce işkence eder; ama Bidasari bir türlü ölmez, çünkü ruhu bedeninde değildir. Sonunda kız işkenceye dayanamaz ve kraliçeye söyler: "Eğer benim ölmemi istiyorsanız, babamın havuzundaki kutuyu getirmeniz gerekir." Kutu getirilir ve açılır, içinden su içinde altından bir balık çıkar. Kız der ki: "Benim ruhum bu balığın içindedir. Balığın sabahleyin sudan çıkarılması, akşam olunca da yeniden suya konması gerekir. Balığı etrafta bırakmayın, boynunuza bağlayın. Eğer bunu yaparsanız, çok geçmez ölürüm." Bunun üzerine kraliçe balığı kutudan çıkarır ve boynuna bağlar; bunu yaptıktan kısa süre sonra Bidasari

[60] W. Radloff, *a.g.y.*, iv. 88 ve devamı.
[61] *A.g.y.*, i. 345 ve devamı.

baygın düşer. Fakat akşamleyin balık yeniden suya konunca Bidasari kendine gelir. Kraliçe böylece kızı kendi kontrolu altına aldığını görünce evine, ailesine gönderir. Ailesi kızlarını daha fazla ezadan kurtarmak için kentten uzaklaştırmaya karar verir. Bunun için de kimsenin bulunmadağı ıssız bir yerde bir ev yaptırırlar ve Bidasari'yi oraya götürürler. Kız orada tek başına, içinde ruhunun bulunduğu altın balığın gündüz gece uğradığı değişikliklere uğrayarak yaşamaktadır. Gün boyunca, balığın suda olmadığı sürece bilinçsiz kalmakta, akşamleyin balık eski yerine konuncaysa yeniden canlanmaktadır. Bir gün kral avdayken, Bidasari'nin baygın yattığı yere gelip de onu görünce kızın güzelliğine vurulur. Onu uyandırmaya çalışır, ama boşuna. Ertesi gün, akşama doğru yeniden oraya gelir, ama kız hâlâ baygın yatmaktadır. Ama ortalık kararırken kız kendine gelir ve krala yaşamının gizini anlatır. Bunun üzerine kral sarayına döner, balığı kraliçeden alır ve suya koyar. Bidasari hemen canlanır, kralsa kendisine karı olarak alır onu.[62]

Dış ruhla ilgili vereceğim son öykü Sumatra'nın batısındaki bir adadan, Nias'tan; bu kitabın yazılışı sırasında birkaç kez ziyaret ettik orayı. Bir zamanlar bir başkan, düşmanları tarafından esir edilir, onu öldürmeye çalışırlar ama bir türlü başaramazlar. Su onu boğmamakta, ateş yakmamakta, çelik bedenine işlememektedir. Sonunda karısı gizi açıklar. Başında bakır tel kadar sert bir kıl bulunmaktadır; yaşamı bu kıla bağlıdır. Bunun üzerine o kıl koparılır, ruhuysa anında kaçar gider.[63]

4 — Halk Töresinde Dış Ruh

YANİ RUHUN uzun ya da kısa süre bedenin dışında güvenli bir yere konulabileceği, ya da saçla ilgili olaylarda bir kılın içinde saklanabileceği fikri, birçok ırklara ait halk masallarında bulunmaktadır.

---

[62] G.A. Wilken, "De Simsonsage," *De Gids*, 1888, No. 5, s. 6 ve dev. (ayrı basımdan). Krş. Backer, *L'Archipel Indien*, s. 144-149.

[63] Nieuwenhuisen en Rosenberg, "Verslag omtrent het eiland Nias," *Verhandel. van het Batav. Genootsch. v. Kunsten en Wetenschappen*, xxx. s.111; Sundermann, "die Insel Nias," *Allgemeine Missions-Zeitschrift*, xi. (1884) s. 453.

Geriye bunun bir masalı süslemek için uydurulmuş hayal ürünü bir şey olmadığını, tersine buna uyan bir sürü töreyi ortaya çıkarmış ilkel inancın gerçek bir bölümü olduğunu göstermek kalıyor.

Masallarda kahramanın dövüşe bir hazırlık olarak, dövüş sırasında bedeni yaralanmaz ve ölümsüz olsun diye ruhunu bedeninden çıkardığını görmüştük. Yabanıl da buna benzer bir niyetle, çeşitli gerçek ya da hayali tehlike durumlarında ruhunu bedeninden çıkarır. Örneğin Celebes'li Minahasa'lar arasında, aile yeni bir eve taşındığında rahibin bütün ailenin ruhlarını bir torbaya topladığını ve daha sonra da bunları yeniden sahiplerine verdiğini görmüştük: çünkü yeni bir eve girme anının doğaüstü bir tehlikeyle dolu olduğu varsayılmaktadır.[64] Güney Celebes'te bir kadın yatağa düştüğünde, doktoru ya da ebeyi getirmeye giden erkek yanında bir demir parçası taşır hep, bunu doktora verecektir. Doktorun lohusalık bitinceye kadar bunu evinde saklaması gerekir, onu geriye verdiğinde bu hizmetinden dolayı belli bir para alır. Demir parçası kadının ruhunu temsil eder, böyle tehlikeli bir anda bedeninin dışında olmasının içinde olmasından daha güvenli olduğuna inanılır. Bunun için de doktorun bu demir parçasını dikkatle saklaması gerekir; çünkü kaybolacak olursa kadının ruhunun da onunla birlikte mutlaka kaybolacağına inanılır.[65]

Yine, halk masallarında bir adamın ruhunun ya da gücünün bazan saçına bağlı olarak temsil edildiğini, bu saç kesildiğinde adamın da öldüğünü ya da zayıf düştüğünü görmüştük. Bunun için Amboina yerlileri, güçlerinin saçlarında olduğunu, eğer kesilecek olursa güçlerinin de kendilerini terk edeceğini düşünürlerdi. Bu adada bir Hollanda Mahkemesince işkenceye tutulan bir suçlu saçları kesilinceye kadar suçlu olduğunu inkar etmiş, saçları kesilir kesilmez suçunu itiraf etmiştir. Cinayetten yargılanan bir adam, işkencecilerinin bütün ustalıklarına karşın işkencelere dayanmış, ama cerrahı elinde makasla kendine doğru gelir görünce çözülmüştür. Bu makasla ne yapacaklarını sorduğunda ve saçlarının kesileceği yanıtını aldığında bunu yapmamaları için yalvarmış ve bütün bildiklerini anlatmıştır. Bundan sonraki davalarda, işkenceyle bir mahkûmdan itiraf alınamadığında,

[64] Bkz. Cilt 1, s. 131.
[65] B.F. Matthes, *Bijdragen tot de Ethnologie van Zuid-Celebes*, s.54.

Hollandalı yetkililer mahkûmun saçlarını kesme uygulamasına başvurur oldular.[66] Ceram'da gençlerin saçlarını kestirince zayıflayacaklarına ve bu yolla cesaretlerini yitireceklerine hâlâ inanılmaktadır.[67] Zacynthus'ta halk eski Yunanlıların bütün gücünün göğüslerindeki üç kılda bulunduğuna, bu kıllar kesildiğinde güçlerinin kaybolduğuna, fakat kılların yeniden büyümesine izin verilirse güçlerinin yerine geldiğine inanır.[68]

Yine, halk masallarında bir kimsenin yaşamının bir bitkinin yaşamına çok bağlı olduğunu, öyle ki, o bitki kuruyunca o kimsenin de hemen öldüğünü ya da öldürüldüğünü görmüştük.[69] Buna benzer biçimde, Batı Afrika'da Gaboon yöresinde M'Bengas'lar arasında, aynı gün iki çocuk doğarsa, insanlar aynı türden iki ağaç diker ve çevresinde dans eder. Çocuklardan her birinin yaşamının bu ağaçlardan birinin yaşamına bağlı olduğuna inanılır; ağaçlardan biri ölür ya da kesilirse, çok geçmeden çocuğun da öleceğine kesin gözle bakılır.[70] Kamerun'da da bir kimsenin yaşamının duygu yakınlığı yoluyla bir ağacın ruhuna bağlı olduğuna inanılır.[71] Papuan'lardan bazıları yeni doğan çocuğun yaşamını, bir ağacın kabuğuna bir çakıl taşı sokarak, duygu yakınlığı yoluyla ağacın yaşamına bağlarlar. Bunun çocuğun yaşamını tamamen kendi kontrolları altına alma olanağı sağladığına inanırlar; eğer ağaç kesilecek olursa, çocuk da ölecektir.[72] Maori'ler bir doğumdan sonra göbek kordonunu kutsal bir yere gömerler ve üzerine genç bir fidan dikerlerdi. Ağaç büyüdükçe, çocuğun yaşamı için bir *tohu oranga* ya da bir işaret olurdu; eğer yeşerirse, çocuk da gelişecek demekti; eğer kurursa ve ölürse, anababa çocuklarına kötü şeyler olacağını bilirlerdi.[73] Güney Selebes adalarında, bir çocuk doğduğunda bir hindistancevizi ağacı dikilir ve

[66] F.Valentyn, *Oud en Nieuw Oost-Indien*, ii. 143 ve dev.; G.A.Wilken, *De Simsonsage*, s.15 ve devamı.

[67] Riedel, *De sluik-en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, s.137.

[68] B. Schmidt, *Das Volksleben der Neugriechen*, s. 206.

[69] Bkz. s. 277, 279, 280, 282.

[70] *Revue d'Edhnographie*, ii. 223.

[71] Bastian, *Die deutsche Expedition on der Loango-Küste*, i. 165.

[72] Bastian, *Ein Besuch in San Salvador*, s.103 ve dev.; *a.y., Der Mensch in der Geschichte*, iii. 193.

[73] R. Taylor, *Te Ika a Maui; or New Zeland and its Inhabitants*[2], s.184; Dumont D'Urville, *Voyage autor du monde et á la recherche de La Pérouse sur la corvette Astrolabe*, ii. 444.

çocuğun sonunun ve göbek bağının içinde yıkandığı suyla sulanır. Ağaç büyüdükçe çocuğun "çağdaş"ı olarak adlandırılır.[74] Bali'de de bir çocuğun doğumunda hindistancevizi ağacı ekilir. Ağacın çocukla eşit olarak büyüyeceğine inanılır ve "yaşam-bitkisi" denir ona.[75] Borneo Dyakları, bazı durumlarda yazgılarının tam bir göstergesi olduğuna inandıkları bir palmiye ağacı dikerler. Eğer ağaç gelişirse, şanslarının iyi gideceğini anlarlar; ama kurur ya da ölürse, şanssızlık beklerler bundan.[76] Söylendiğine göre Rusya'da, Almanya'da, İngiltere'de ve İtalya'da, bir çocuğun doğumunda bir ağaç dikme töresini hâlâ sürdüren aileler vardır. Ağacın çocukla birlikte büyüyeceği umulur ve özenle bakılır ona.[77] Bu töre, İsviçre'nin Aargau kantonunda hâlâ oldukça yaygındır; oğlan çocuk için bir elma, kız çocuğu içinse bir armut ağacı dikilir, halk çocuğun ağaçla birlikte gelişeceğine ya da kuruyup öleceğine inanır.[78] Mecklenburg'ta doğan çocuğun sonu dışarıya, genç bir ağacın dibine atılır, o zaman çocuğun ağaçla birlikte büyüyeceğine inanılır.[79] İngiltere'de insanlar bazan fıtık tedavisi için bir ağaç yarığının arasından geçerler, bundan sonra onlarla ağaç arasında bir duygusal bağın oluştuğuna inanırlar. "Komşu çiftliğin sahibinin oğlu, şimdi otuz dört yaşında olan Thomas Chilingworth, bir yaşında bir çocukken buna benzer bir ağacın içinden geçmiş, ağaç şimdi sapasağlam, Thomas ona öyle büyük bir özenle bakıyor ki, bir tek dalına dokunulmasına izin vermiyor, çünkü hastanın yaşamının ağacın yaşamına bağlı olduğuna inanılıyor; ağaç kesildiği anda hasta ne kadar uzakta olursa olsun, fıtık tekrarlar ve acılar yeniden başlar"[80] Lord Byron, atalarından kalan Newstead malikanesini ilk kez ziyaret ettiğinde "öyle görünüyor ki, toprağın bir yerine genç bir meşe dikmiş ve *ağaç* yeşerdikçe *kendi*'sinin de sağlıklı olacağı gibi bir fikir varmış kafasında."[81]

Fakat halk masallarında olduğu gibi uygulamada bir bireyin yaşa-

[74] Matthes, *Bijdragen tot de Ethnologie van Zuid-Celebes*, s. 59.

[75] Van Eck, "Schetsen van het eiland Bali," *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*. N.S. ix (1880) s.417 ve devamı.

[76] G.A. Wilken, *De Simsonage*, s. 26.

[77] Gubernatis, *Mythologie des Plantes*, xxviii. ve devamı.

[78] W. Mannhardt, *B.K.* s. 50; Ploss, *Das Kind*[2], i. 79.

[79] K. Bartsch, *Sagen, Märchen und Gebräuche aus Mecklenburg*, ii. 43. No. 63.

[80] *Gentleman's Magazine*, Ekim 1804, s. 909. Alıntıyı yapan, Brand, *Popular Antiquities*, iii. 289; W.G. Black, *Folk-medicine*, s.31 ve dev., 67.

[81] Moore'in *Life of Lord Byron* adlı yapıtı, i. 101.

mının fiziksel bir duygu bağıyla birleştiğine inanılan şeyler yalnızca ağaçlar ya da bitkiler değildir. Aynı bağın bir insanla bir hayvan ya da bir şey arasında da olabileceği, öyle ki, hayvanın ya da o şeyin ölümünün hemen ardından adamın da öleceği varsayılır. İmparator Romanus Lecapenus'a bir yıldızbilimci Bulgar prensi Simeon'un yaşamının Konstantinopolis'teki bir sütuna bağımlı olduğunu haber verir, sütunun başlığı kaldırılırsa Simeon hemen ölecektir. İmparator bunu öğrenince sütunun başlığını söktürür, imparatorun sonradan soruşturarak öğrendiğine göre Simeon da aynı saatte Bulgaristan'da kalpten ölür.[82] Burma'lı Karenler arasında, "göbekbağının kesildiği bıçak, çocuk adına dikkatle saklanır. Çocuğun yaşamının şu ya da bu yolla bıçakla bağıntılı olduğu varsayılır, eğer kaybolur ya da yok olursa çocuğun uzun süre yaşamayacağına inanılır."[83] Malaylar "bir insanın ruhunun bir başka kişiye ya da bir hayvana geçebileceğine, daha doğrusu her ikisi arasında böyle gizemli bir ilişki doğacağına inanırlar, öyle ki birinin yazgısı bütünüyle ötekininkine bağlı olur."[84] Banks Adalarında "bazı insanlar kendilerini bir nesneyle, genellikle kertenkele ya da yılan gibi bir hayvanla, ya da kendileriyle çok yakın doğal bir ilişkiye sahip olduğuna inandıkları bir taşla ilişkilendirirler. Mota'da buna tamaniu — benzerlik derler. Aurora'da bu sözcük Mota'nın 'atai'si [yani ruhu] için kullanılır. Tamaniu'nun seçimini bir hayal belirler; ya da bazı otları haşlayıp suyunu içmekle ve posayı bir yere yığmakla da bulunabilir. Yığının üzerinde ya da içinde görülen ilk canlı şey tamaniu'dur. Gözlenir fakat beslenmez ya da kendisine tapınılmaz. Yerliler, onun çağrılınca geldiğine inanırlar. İnsanın yaşamı tamaniu'sunun yaşamına bağlıdır. Eğer o ölür, kopar, kırılır ya da kaybolursa insan da ölür. Hastalıkta, tamaniu'nun nasıl olduğuna bakmak için adam gönderirler, sonuca da buna göre karar verirler. Herhangi birinin hayalinden başka bir şey değildir bu."[85]

Fakat Banks Adalılar ve Malaylar arasında düzensiz ve arasıra

[82] Cedrenus, *Compend. Histor.* s. 625 B. Cilt, ii. s. 308, ed. Bekker.

[83] F. Mason, "Physical Character of the Karens, "*Journal of the Asiatic Society of Bengal*, 1866, pt. ii. s. 9.

[84] Matthes, *Makassarsch-Hollandsch Woordenboek, s.v. soemângá*, s. 569; G.A. Wilken, "Het animisme bij de volken van den Indischen Archipel, " *De Indische Gids*, Haziran 1884, s. 933.

[85] R.H. Codrington, "Notes on the Customs of Mota, Banks Islands" (ileten, Rahip Lorimer Fison), *Transactions of the Royal Society of Victoria*, xvi. 136.

olan şey başka halklar arasında sistemli ve evrenseldir. Zulular her insanın kendi *ihlozi*'si, bir tür gizemli yılanı olduğuna inanırlar, "bu yılan onu özel olarak korur, ona yardım eder, onunla birlikte yaşar, onunla birlikte uyanır, onunla birlikte uyur, gezer, ama hep yer altında. Arada bir kendini gösterecek olursa, büyük keyif olur bu, adamın onun görünüşünün anlamını keşfetmeye çalışması gerekir. *İhlozi*'si olmayan mutlak ölür. Bu yüzden, bir insan istemeden bir *ihlozi* yılanı öldürürse, *ihlozi*'nin sahibi adam hemen ölür, fakat yılan yeniden yaşama kavuşur."[86] Orta Amerika Zapotekleri arasında, bir kadın doğumuna yakın diğerlerinden ayrılırken, akrabaları kulübede bir araya gelir, yere çeşitli hayvanların figürlerini çizmeye başlarlar, her biri tamamlandıktan hemen sonra silerlerdi. Bu doğum anına kadar sürerdi, o sırada yere çizilmiş olan figüre çocuğun *tona*'sı ya da ikinci kendi denirdi. "Çocuk yeteri kadar büyüdüğünde kendisini temsil eden hayvanı ele geçirir ve ona bakardı, çünkü sağlığın ve varlığın hayvanınkine bağlı olduğuna, her ikisinin de ölümünün aynı zamanda olacağına" daha doğrusu hayvan ölünce insanın da öleceğine inanılırdı.[87] Guatemala Kızılderilileri arasında, *nagual* ya da *naual*, "canlı ya da cansız bir nesne, genellikle bir hayvandır, belli bir insanla koşut bir ilişki içindedir, öyle ki, insanın mutluluğu ya da üzüntüsü hayvanın yazgısına bağlıdır." Guatemala sınırında Honduras'ın bir bölgesinde yaşayan ve toplumsal kültür yönünden Guatemala'lı Pipil Kızılderililerine çok yakın olan Chontal Kızılderilileri arasında, *nagual* aşağıdaki biçimde elde edilirdi. Genç Kızılderili nehir kenarında ormanın tenha bir yerine gider ya da bir dağın tepesine çıkar, kendisinden önce atalarının sahibi olduğu şeyi kendisine bağışlaması için ağlayarak tanrılara yakarırdı. Bir köpek ya da bir kuş kurban ettikten sonra yere uzanır uyurdu. O zaman düşünde ya da uykudan uyandıktan sonra bir jaguar, bir puma, bir çakal (çayır-kurdu), bir timsah, bir yılan ya da kuş görünürdü kendisine. Kızılderili

---

[86] F. Speckmann, *Die Hermanns-burger Mission in Afrika* (Hermanns-burg, 1876), s. 167.

[87] Bancroft, *Native Races of the Pacific Coast*, i. 661. Bancroft'un alıntıladığı sözler (s. 662, *not*), "*Consérvase entre ellos la creencia de que su vida estáunida á la de un animal, y que es forzoso que mueran ellos cuando éste muere*," Bancroft'un metindeki sözleriyle tam olarak uyuşmuyor.

bu hayal hayvana, dilinden, kulaklarından ve bedeninin başka taraflarından alınan kanı sunar ve bol tuz ve kakao ürünü alması için dua ederdi. Bunun üzerine hayvan ona şöyle derdi: "Şu, şu günde ava çıkacaksın, rastladığın ilk hayvan benimdir, işte o hayvan her zaman senin arkadaşın ya da *nagual*'ın olacaktır. *Nagual*'ı olmayan bir insan hiçbir zaman zenginleşemez. Kızılderililer, *nagual*'larının ölümünün kendilerinin de ölümü olacağına inanmışlardır. Söylenceler, Quetzaltenango ovasında İspanyollarla ilk çarpışmalarda Kızılderili şeflerin *nagual*'larının yılan şeklinde dövüştüğünü söylüyor. En yüce şefin *nagual*'ı özellikle göze çarpıyordu, çünkü yeşil tüyleri içinde pasparlak büyük bir kuştu. İspanyol general Pedro de Alvarado mızrağıyla bu kuşu öldürdü, aynı anda da Kızılderili şef cansız yere yuvarlandı.[88]

Birçok Avustralya kabilesinde her cinsiyet grubu belli bir türden hayvanlara, Orta Amerika Kızılderilisinin kendi *nagual*'ına baktığı gibi bakar, ancak bir farkla: Kızılderili, yaşamının bağlı olduğu hayvanı açıkça bildiği halde, Avustralyalılar her birinin yaşamının o türün bir hayvanına bağlı olduğunu bilir, ama hangisi olduğunu söyleyemez. Doğal olarak sonuçta her erkek, erkeklerin yaşamının bağlı olduğu türün bütün hayvanlarını korur ve gözetir; her kadın, bütün kadınların yaşamlarının bağlı olduğu türün bütün hayvanlarını korur ve gözetir; çünkü herkes bu karşılıklı türlerden herhangi bir hayvanın ölümünün erkek ya da kadın herhangi bir insanın ölümüne neden olacağından başka bir şey bilmez; tıpkı yeşil kuşun ölümünün Kızılderili şefin ölümüyle, peri masalındaki papağanın ölümününse Punchkin'in ölümüyle sonuçlanışı gibi. Örneğin, Güney Doğu Avustralyalı Wotjobaluk kabilesi, " 'Ngunungunut'un (Yarasa) yaşamının bir erkeğin yaşamı, Yartatgurg'un (çobanaldatan kuşu) yaşamınınsa bir kadının yaşamı olduğuna'; bu yaratıklardan herhangi biri ölürse bir adamın ya da bir kadının yaşamının kısalmış olacağına inanır. Bu durumda, kamptaki her kadın ya da her erkek şu ya da bu kişinin kurban olacağından korkar, bu nedenle de kabilede büyük kav-

[88] Otto Stoll, *Die Ethnologie der Indianerstämme von Guatemala* (Leyden, 1889), s.57 ve dev.; Bancroft, *Native Races of the Pacific States*, i. 740 ve dev.; Bastian, *Die Culturländer des alten Amerika*, ii. 282

galar kopardı. Öğrendiğime göre, erkeklerin bir yanda, kadınlarınsa öbür yanda bulunduğu bu dövüşlerde, hangi tarafın kazanacağı hiç de kesin olmazmış, çünkü çoğu zaman kadınlar mızraklarla yaralanır ya da ölürlerken kimi zaman da sopalarıyla erkeklere iyi bir dayak çeken onlar olurmuş."[89] Cinsel grupların yaşamlarının karşılıklı bağlı olduğuna inanılan belli hayvan türleri kabileden kabileye biraz değişiklik gösterirdi. Örneğin, Wotjbaluklar arasında yarasa erkeklerin hayvanı olduğu halde, aşağı Murray'da Gunbower Creek'lerde yarasanın kadınların hayvanı olduğu görülüyor, çünkü yerliler "yarasa öldürülürse, lubra'larından (kadınlar) birinin mutlaka öleceğine inandıkları için yarasaları öldürmezdi."[90] fakat inancın kendisinin ve yol açtığı kavgaların Güney Doğu Avustralya'nın büyük bir bölümünde, belki de daha uzak bölgelerde yaygın olduğu bilinmektedir.[91] Çok ciddi bir inançtır bu, dolayısıyla ondan çıkan kavgalar da çok ciddi olmaktadır. Örneğin yarasanın erkeklerin hayvanı olduğu yerlerde "onun uğruna, karılarının yaralanması hatta ölüm derecesinde yaralanması pahasına onu korurlar;" eğreltiotu baykuşunun ya da büyük keçiemen kuşunun (bir gece kuşu) kadınların hayvanı olduğu yerlerdeyse "bu kuş kadınlarca kıskançlıkla korunur. Bir erkek bunlardan birini öldürürse, çocuklarından biri öldürülmüşçesine öfkelenirler ve adamı uzun sopalarıyla döverler."[92]

Avustralyalı erkek ve kadınların yarasalara ve baykuşlara sağladığı bu kıskanç koruma (yarasaların ve baykuşların genellikle erkeklere ve kadınlara ayrılan yaratıklar olduğu anlaşılmaktadır) yalnızca bencil düşüncelere bağlı değildir. Çünkü her erkek yalnızca kendi yaşamının değil aynı zamanda babasının, erkek kardeşlerinin, oğullarının, vb. yaşamının da belli türden yarasaların yaşamına bağlı olduğuna, bu yüzden de yarasa türlerini korumakla kendi yaşamını olduğu kadar bütün erkek yakınlarının yaşamını da koruduğuna inanır. Aynı şekilde, her kadın, anasının, kızkardeşlerinin ve kızlarının yaşamının

---

[89] A.W, Howitt, "Further Notes on the Australian Class Systems," *Journ. Anthrop. Inst.* xviii. 58.

[90] Gerard Krefft, "Manners and Customs of the Aborigines of the Lower Murray and Darling," *Transact. Philos. Soc. New South Wales*, 1862-65, s. 359 ve devamı.

[91] A.W. Howitt, *l.c.*

[92] Dawson, *Australian Aborigines*, s. 52.

kendisininkiyle aynı derecede belli türden baykuşların yaşamına bağlı olduğuna, baykuş türlerini korumakla kendi yaşamından başka bütün kadın yakınlarının yaşamını da koruduğuna inanır. İmdi, erkeklerin yaşamının böylece belli hayvanların içinde olduğuna inanıldığında, hayvanların insanlardan, ya da insanların hayvanlardan pek ayırt edilemeyeceği apaçık ortadadır. Eğer benim kardeşim John'un yaşamı bir yarasanın içindeyse, o zaman, hem yarasa, aynen John gibi, benim kardeşimdir; hem de yaşamı bir yarasanın içinde bulunduğu için, kardeşim John bir anlamda yarasadır. Aynı şekilde, kız kardeşim Mary'nin yaşamı bir baykuşun içindeyse, o zaman baykuş benim kız kardeşimdir, Mary ise bir baykuştur. Çok doğal bir sonuçtur bu. Avustralyalılar bu sonucu başarıyla çıkarırlar. Yarasa erkeğin hayvanı ise, onun kardeşi denir ona; baykuş kadının hayvanı ise kız kardeşi denir ona. Buna karşılık, bir erkek, bir kadını baykuş, bir kadın da bir erkeği yarasa diye çağırır.[93] Başka kabilelerde karşılıklı olarak cinsiyet gruplarına ayrılan hayvanlar için de aynı şey geçerlidir. Örneğin, Kurnailer arasında bütün Emu Wren'ler (Avustralya'da bir tür deve kuşu) erkeklerin "erkek kardeşleri"dir, bütün erkekler de Emu Wren'dir; bütün Zarif Ötleğenkuşları kadınların "kız kardeşi"dir, bütün kadınlar da Zarif Ötleğenkuşudur.[94]

Fakat bir yabanıl kendine bir hayvan adını verdiğinde o hayvanı erkek kardeşi olarak çağırır ve onu öldürmez, hayvanın onun totemi olduğu söylenir. Buna göre yarasa ve baykuş, Emu Wren ve Zarif Ötleğenkuşu da pekâlâ erkek ve kadın cinslerinin totemleri olarak tanımlanabilir. Ama bir cinse bir totem belirlenmesi nispeten nadirdir, ve şimdiye kadar yalnızca Avustralya'da rastlanmıştır buna. Totem daha yaygın olarak bir cinsiyet grubuna değil bir kabileye ya da bir klana mal edilir, kalıtsal olarak da ya erkek ya da kadın çizgisindedir. Bir bireyin kabile totemiyle ilişkisi, tür olarak, cinsellik totemiyle ilişkisinden farklı değildir; onu öldürmez, ondan kendi erkek kardeşiymiş gibi söz eder, kendini onun adıyla çağırır. İmdi ilişkiler

[93] *Journ. Anthrop. Inst.* xiv. 350, xv. 416, xviii. 57 (çobanaldatan kuşunun bir baykuş olduğu açık).

[94] Fison ve Howitt, *Kamilaroi and Kurnai*, s. 194, 201 ve dev., 215; *Journ. Anthrop Inst.* xv. 416, xviii. 56 ve devamı.

benzerse, biri için geçerli olan açıklamanın öteki için de aynı ölçüde geçerli olması gerekir[95]. Dolayısıyla bir kabilenin belli türlerden hayvanlara ya da bitkilere (kabile totemi bir bitki de olabilir çünkü) saygı beslemesinin ve kendilerini onun adıyla çağırmasının nedeni, kabiledeki her üyenin yaşamının türlerden bir hayvan ya da bitkiye bağlı olduğuna, onun (erkek ya da kadın) ölümünün o belli hayvanı öldürmenin ya da o belli bitkinin yok edilmesinin bir sonucu olduğuna değgin bir inanç olmalıdır. Totemizmin bu açıklaması, Sir George Grey'in totem ya da Batı Avustralya'daki adıyla *kobong* tanımına çok uymaktadır. Şöyle söylüyor: "Bir aileyle onun totemi arasında belli bir gizemsel bağ vardır, ailenin bir üyesi *kobong*'unun bağlı olduğu türden bir hayvanı uykudayken rastlasa bile asla öldürmez; öldürse de hep istemeyerek öldürür, ve ona kaçma fırsatı vermemezlik etmez. Bu türlerden herhangi birinin en yakın dost olduğu, onu öldürmenin büyük bir suç olduğu ve bundan dikkatle kaçınılması gerektiği aile inancından kaynaklanır bu. Aynı şekilde, *kobong*'u bir bitki olan bir yerli, belli koşullar altında, yılın belli bir döneminde onu toplayamaz."[96] Burada her erkek o türden bütün hayvan ya da bitkileri koruyorsa da, hepsinin onun için aynı derecede değerli olmadığı gözlemlenecektir; dahası, bütün türler arasında yalnızca bir hayvan ya da bitki özellikle değerlidir onun için; ama hangisinin değerli olduğunu bilmediği için o bir tanesine zarar veririm korkusuyla hepsini korumak zorunluluğundadır. Yine, kabile totemine dağgin bu açıklama, totem türünden birini öldürmenin yaratacağı varsayılan etkiyle de uyuşmaktadır. "Bir gün zencilerden biri bir karga öldürdü. Üç ya da dört gün sonra Larry adlı bir Boortwa (karga) [yani Karga klanından ya da kabilesinden bir erkek] öldü. Birkaç gündür hastaydı, fakat wingong'unun [toteminin] öldürülmesi onun ölümünü de hızlandırmış oldu."[97] Burada karganın öldürülmesi Karga klanından bir erkeğin ölümüne neden oldu, tıpkı cinsiyet totemlerinde bir yarasanın öldürülmesinin bir Yarasa erkeğin ölümüne, ya da bir baykuşun öldürül-

[95] Totemcilik üzerine belli başlı gerçekler bu kitabın yazarı tarafından küçük bir kitapta toplanmıştır, *Totemism* (Edinburgh, A. ve C. Black, 1887.)

[96] (Sir) George Grey, *Journals of Two Expeditions of Discovery in North-West and Western Australia*, ii. 228 ve devamı.

[97] Fison ve Howitt, *Kamilaroi and Kurnai*, s. 169.

mesinin bir Baykuş kadının öldürülmesine neden oluşu gibi. Aynı şekilde, *nagual*'ının öldürülmesinin bir Orta Amerika Kızılderilisinin ölümüne, *ihlozi*'sinin öldürülmesinin bir Zulu'nun ölümüne, *tamaniu*'sunun öldürülmesinin bir Bank Adalının ölümüne, içinde yaşamının saklandığı bir hayvanın öldürülmesinin bir devin ya da peri masalındaki büyücünün ölümüne neden oluşu gibi.

Böylece "kalbi bedeninde olmayan dev" öyküsünün, totemciliğin dinsel yönünün, yani bir insanla totemi arasında varolduğu düşünülen ilişkinin anlaşılması için bir ip ucu sağladığı apaçık ortada. Eğer yanılmıyorsam, totem, bir insanın yaşamını içinde gizlediği bir kaptan başka bir şey değildir, tıpkı Punchkin'in yaşamını bir papağanın içinde, Bidasari'ninse ruhunu altın bir balığın içinde saklayışı gibi. Bir yabanılın hem bir cinsel totemi hem de bir kabile totemi olduğunda, bunlardan herhangi birinin öldürülmesinin kendi ölümüne de neden olacağı görüşü geçerli bir itiraz değildir. Eğer bir insan, bedeninde birden çok yaşamsal önemde yere sahipse, bir yabanıl, bedeninin dışında birden çok yaşamsal yere sahip olamayacağını neden düşünsün? Yaşamını bedeninin dışına çıkarabildiğine göre, bir parçasını bir hayvana, ötekiniyse başka hayvana niçin aktaramasın? Yaşamın bölünebilirliği, başka türlü söylersek, ruhların birden fazla oluşu, birçok tanış olgunun akla getirdiği bir fikirdir, ve yabanıllara olduğu kadar Platon gibi filozoflara kendini kabul ettirmiştir. Bir ruh kavramı ancak sözde-bilimsel bir varsayım (hipotez) olmaktan çıkıp tanrıbilimsel bir dogma olduğundadır ki, birliği ve bölünmezliği üzerinde temel bir özellik gibi inatla durulur. Dogma zinciriyle bağlı olmayan yabanıl, yaşamın olgularını, gerekli gördüğü kadar sayıda ruh varsayımıyla açıklamakta özgürdür. Dolayısıyla, örneğin, Caribler insanın başında bir ruh, kalbinde bir başka ruh, ve atardamarın attığı her yerde başka ruhlar bulunduğunu varsayardı.[98] Bazı Hidatsa Kızılderilileri, önce kol ve bacakların ölür gibi göründüğü yavaş yavaş ölüm olgularını, insanın dört ruhu olduğu, bunların bedeni hep birlikte değil teker teker birbiri ardından terk ettiği, bedensel çözülmenin dört ruh da bedenden ayrıldıktan sonra başladığı varsayımıyla açıklar-

[98] De la Borde, "Relation de l'Origine... des Caraibes," s. 15, *Recueil de divers Voyages faits en Afrique et en l'Amerique* (Paris, 1684) adlı yapıtta.

lar.[99] Laoslular, bedenin, ellerde, ayaklarda, ağızda, gözlerde... vb. oturan otuz ruhun evi olduğunu varsayarlar.[100] Dolayısıyla, ilkel görüş açısından, bir yabanılın cinsellik toteminde bir, kabile toteminde bir başka ruhu olması pekâlâ olasıdır. Bununla birlikte, gözlemlediğime göre, cinsiyet totemleri Avustralya'dan başka bir yerde görülmüyor; öyle ki, bir kural olarak, totemciliği uygulayan yabanılın, bedeninin dışında bir defada birden fazla ruha gereksinimi yoktur.

Totemin, bir insanın içinde ruhunu ya da ruhlarından birini sakladığı yer olarak bu açıklaması doğruysa, kabiledeki her insanın en az bir ruhu devamlı olarak bedeninin dışında tuttuğuna inanıldığını, ve bu dış ruhun yok olmasının onun sahibinin ölümünü de beraberinde getirdiğinin varsayıldığını açıkça ifade eden bazı totemci kabileler bulmayı umabiliriz. Sumatra'daki Battas kabilesi böyle bir kabiledir. Battalar erkek çizgisinden gelen dıştanevlenmeci klanlara ayrılmıştır; her klanın belli bir hayvanın etini yemesi yasaktır. Bir klan kaplan yiyemez, bir başkası maymun, daha başka biri timsah, bir başkası köpek, bir başkası kedi, bir başkası kumru, bir başkasıysa beyaz buffalo yiyemez. Bir klanın üyelerinin belli bir hayvanın etinden sakınmaları için gösterdikleri neden, ya o türden hayvanlardan geldikleri ya da ölümden sonra ruhlarının o hayvanların içine göçeceği ya da kendilerinin veya atalarının o hayvanlara karşı belli yükümlülükler altında olduklarıdır. Her zaman değil ama bazan o hayvanın adını taşır.[101] Yani eksiksiz bir totemci kabiledir. Fakat bundan başka her Batta yedi, ya da daha akla uygun bir sayıyla üç ruhu olduğuna inanır. Bu ruhlardan biri her zaman bedenin dışındadır, fakat yine de ne zaman ölse, o anda ne kadar uzakta olursa olsun, aynı anda adam da ölür.[102] Bu inançtan söz eden yazar Batta totemleri üzerine hiçbir

[99] Washington Matthews, *The Hidatsa Indians*, s. 50.

[100] Bastian, *Die völker des Östlichen Asien*, iii. 248.

[101] I.B. Neumann, "Het Pane-en Bila-Stroomgebied op het eiland Sumatra," *Tijdschrift van het Nederlandsch Aardrijks. Genootsch.* İkinci Dizi, dl. iii. Afdeeling: meer uitgebreide artikelen, No. 2, s. 311 ve dev.; *a.y.* dl. iv. No. 1, s.8 ve dev.; Van Hoëvell, "Iets over't oorlogvoeren der Batta's," *Tijdschrift voor Nederlandsch Indië*, N.S. vii. (1878) s.434; G.A. Wilken, *Over de verwantschap en het huwelijks-en erfecht bij de volken van het maleische ras*, s. 20 ve dev., 36; *a.y.*, *Iets over de Papoewas van de Geelvinksbaai* s. 27 ve dev. (*Bijdragen tot de Taal-Land-en Volkenkunde van Ned. Indie*, 5e Volgreeks ii. 'den yeniden basım); *Journal Anthrop. Inst.* ix. 295; Backer, *L'Archipel Indien*, s. 470.

şey söylemiyor; fakat Avustralya ve Orta Amerika kanıtlarına benzerlikten dolayı, ölümü, sahibi olan insanın ölümünü de gerektiren dış ruhun bir totem hayvan ya da bitkide bulunması gerektiği sonucunu çıkarmamazlık edemeyiz.

Bu görüşe, Batta'nın, dış ruhunun kendi toteminde bulunduğunu açık seçik söylemediği, fakat pek çelişkili olmamasına karşın klanının kutsal hayvanına ya da bitkisine duyduğu saygı konusunda nedenler gösterdiği ileri sürülerek karşı çıkılamaz pek. Çünkü bir yabanıl yaşamının bir dış nesneye bağlı olduğuna ciddi olarak inanıyorsa, herhangi bir yabancıya bu sırrını açması son derece düşük bir olasılıktır. İçsel (deruni) yaşamına ve inançlarına ilişkin her şeyde yabanıl son derece kuşkulu ve kapalıdır; Avrupalılar yabanıllar arasında yıllarca yaşar da yine onların belli başlı inançlarının neler olduğunu keşfedemezler, sonunda öğrenseler de ancak rastlantıyla olur bu. Her şeyden önce, yabanıllar yoğun ve devamlı bir büyüyle öldürülme korkusu içinde yaşarlar; kendisinin en önemsiz kalıntıları —tırnak kesikleri, tükrüğü, yiyecek kırıntıları, kendi adı— bütün bunlar, onun düşüncesine göre, büyücü tarafından kendi yokoluşu için kullanılabilir, işte bu yüzden bunları gizlemeye ya da ortadan kaldırmaya büyük özen gösterir. Fakat yaşamının dıştaki nöbetçilerinden ve güvencelerinden başka bir şey olmayan bu gibi konularda bir dereceye kadar utangaç ve içine kapanık olduğuna göre, bunları gizleyeceği yer kim bilir ne kadar gizli, varlığının en derinindeki kulesini ve kalesini içine sardığı şey ne kadar ulaşılmaz, içine girilmez olmalıdır! Peri masalındaki prenses, deve ruhunu nerde sakladağını sorduğunda dev genellikle yanlış ya da kaçamaklı yanıtlar verir, ancak uzun yalvarma ve yakarmalardan sonra gizini açıklar. Kıskanç suskunluğu içinde dev, korkak ve sinsi yabanıla benzer; fakat masal gereği, en sonunda devin gizini açıklamasını zorunlu kılıyorsa da, yabanılın böyle bir zorunluluğu yoktur; ne söylenirse söylensin, ne yapılırsa yapılsın, gizlendiği yeri bir yabancıya açıklayarak ruhunu tehlikeye atması için kandırılamaz o. Bu nedenle yabanılın yaşamının

[102] B. Hagen, "Beiträge zur Kenntniss der Battareligion," *Tijdschrift voor Indische Taal-Land-en Volkenkunde*, xxviii. 514. J.B. Neumann (*a.g.y.*, dl. iii. No. 2, s. 299) yedi ruhun olduğunu söyleyen kimsedir.

temel gizinin uzun süre saklı olarak kalmasında; ve bizim bu gizi oraya buraya dağınık ip uçlarından ve parçalardan, peri masallarında yaşamayı sürdüren anılarından bir araya getirmek zorunda oluşumuzda şaşılacak bir şey yoktur.

Totemciliğin bu görünüşü, bildiğim kadarıyla yeterli bir açıklaması yapılamayan bir dinsel törenler grubuna ışık tutuyor. Birçok yabanıl kabile arasında, özellikle totemciliği uyguladığı bilinenler arasında ergenlik çağına gelmiş delikanlıların bazı erginleme törenlerinden geçmeleri bir gelenek olmuştur: bunların en yaygınlarından biri delikanlının yalandan öldürülmesi ve yeniden yaşama döndürülmesidir. Bunların özünün, delikanlının ruhunun kendi totemine aktarılmak üzere bedeninden çıkarılmasında bulunduğunu varsayarsak, bu tür ayinler anlaşılır hale gelir. Çünkü ruhunun bedeninin dışına çıkarılması, doğallıkla, delikanlının öldürülmesi ya da en azından ölüme benzer bir kendinden geçme durumuna sokulmasıyla olabilirdi, yabanılların bunu ölümden ayırmasıysa pek olanaklı değildir. Bu durumda delikanlının kendine gelmesi ya bedeninin aldığı şiddetli şoktan yavaş yavaş kurtulmasına ya da daha büyük bir olasılıkla totemden alınan yeni yaşam gücünün onun bedenine sokulmasına verilecektir. Yani bu erginleme törenlerinin özü, ölümün ve yeniden dirilmenin taklidinde bulunduğu sürece, insanla onun totemi arasında yaşamın ya da ruhların bir değiş tokuşu olacaktır. Ruhların bu tür bir değiş tokuşuna olan ilkel inanç, Baskh avcının öyküsünde açıkça ortaya çıkıyor: bu öyküde avcı, bir ayının kendisini öldürdüğünü, fakat ayı kendisini öldürdükten sonra ruhunu kendisinin içine üflediğini, bunun üzerine ayının bedeninin öldüğünü ama kendisinin ayının ruhuyla canlandığı için bir ayıya dönüştüğünü söylüyordu.[103] Ölü avcının ayı olarak bu canlanması, eğer yanılmıyorsam, ergenlik çağında bir delikanlının öldürülüp sonra yeniden yaşama döndürülmesi totemci töreninde olduğu varsayılan şeyin tam bir benzeridir. Delikanlı bir insan olarak ölür, bir hayvan olarak yeniden yaşama döner; hayvanın ruhu şimdi onun içindedir, kendi ruhuysa hayvanın içinde. Dolayısıyla, totemine göre kendisine bir Ayı ya da bir Kurt, vb. demekte tamamen haklıdır; yine tamamen haklı olarak ayılara ya da kurtlara kendi kardeşleri gibi

[103] Th. Benfey, *Pantschatantra*, i. 128 ve devamı.

davranır, çünkü kendisinin ve yakınlarının ruhları bu hayvanlarda yerleşmiştir artık.

Erginlemedeki bu sözümona ölüm ve yeniden dirilmenin örnekleri aşağıdadır. New South Wales'den Avustralyalı bazı kabileler arasında, delikanlılar erginlenirken, Thuremlin adında bir varlığın her delikanlıyı uzak bir yere götürdüğü, onu öldürdüğü, bazan da kestiği, bundan sonra onu yeniden yaşama döndürdüğü ve bir dişini söktüğü düşünülür.[104] Queensland'ın bir bölümünde, erginleme törenlerinde sallanan Boğaböğürtenin çıkardığı sesin, büyücülerin çocukları yutarken ve sonra da onları birer delikanlı olarak yeniden yaşama döndürürken çıkardığı gürültü olduğu söylenir. "Upper Darling River'den Ualaroi'ler bir çocuğun, kendisini önce öldüren, sonra da bir erkek olarak yeniden yaşama döndüren bir hayaletle karşılaştığını söylerler."[105] Bu yeniden dirilişin, erginleme ayinlerinde aşağıda vereceğimiz törenle temsil edildiği görülüyor. Tel tel ağaç kabuğu lifleri içine gizlenmiş bir yaşlı adam bir mezarın içine uzanır, sopalarla ve toprakla hafifçe örtülür ve buraya olabildiğince doğal toprak görünümü verilir, kazılmış olan toprak oradan uzaklaştırılır. Gömülmüş olan adam elinde bir çalı parçası tutar; topraktan çıkmış gibidir bu çalı, bu görünümü daha da güçlendirmek için yere başka çalılar da sokulur. Daha sonra adaylar mezarın kenarına getirilir, ve içinde yalnızca gömülen adamın "aile-adı"nın ve lifli ağaç kabuğu için kullanılan sözcüklerin geçtiği bir şarkı söylenir. Şarkı söylenirken, gömülü adamın elinde tuttuğu çalı yavaş yavaş kımıldamaya, sonra da hareket etmeye başlar, en sonunda adamın kendisi mezardan

---

[104] A.L.P. Cameron, "Notes on some Tribes on New South Wales," *Journ. Anthrop. Instit.* xiv. 358.

[105] A.W.Howitt, "On Australian Medicine Men," *Journ. Anthrop. Inst.* xvi. 47 ve dev. Boğaböğürten (bir ipe ya da bir sırıma bağlanmış gürlemeye benzer bir ses çıkarması için sallanan bir odun parçasıdır bu) konusunda bkz. A.Lang, *Custom and Myth*. s. 29 ve dev. Boğaböğürtenin dinsel ayinlerde kullanılışı en çok Avustralya'da tanınmaktadır, fakat yukarda adı geçen denemede Mr. Andrew Lang bu aletin yalnızca Güney Afrika'da ve New Mexico'lu Zuni'ler tarafından değil dinsel ayinlerinde eski Yunanlılar tarafından da aynı şekilde kullanıldığını göstermektedir. Aynı zamanda kutsal bir âlet olarak Batı Afrika'da (R.F. Burton, *Abeokuta and the Cameroons Mountains*, i. 197 ve dev.; Bouche, *La Cote des Esclaves*, s. 124) ve Yeni Gine 'de de ortaya çıkıyor (J.Chalmers, *Pioneering in New Guinea*, s. 85).

çıkar.[106] Buna benzer bir biçimde, erginleme törenlerinde Fiji delikanlılarına, bedenleri güya kesilmiş, kana bulanmış, barsakları dışarı fırlamış görünüşte ölü bir sıra erkek gösterilir. Fakat rahibin bir bağırtısı üzerine ölü takliti yapan adamlar ayağa fırlar ve üzerlerine sürülmüş olan domuz kanını ve barsakları temizlemek için nehre doğru koşarlar.[107]

Kongo vadisinde bu tür erginleme törenleri çok yaygındır. Bazı yerlerde bunlara *Ndembo* denir. "*Ndembo* uygulamasında, erginlemeyi yapan doktorlar bir insanı sözüm ona bir nöbete sokarlar, adam bu durumdayken kasabanın dışında kapalı bir yere götürülür. Buna 'ölmekte olan *Ndembo*' denir. Genellikle oğlan ve kız çocuklar, fakat çoğu kez de genç erkek ve kızlar onları izler... Onların ölmüş oldukları varsayılır. Fakat anababalar ve dostlar yiyecek getirir, geleneğe göre üç aydan üç yıla değişen bir süreden sonra doktorun onları yeniden yaşama döndürmesi sağlanır... Doktorun ücreti ödenince ve bir şölen için para (mal, eşya) biriktirilince *Ndembo* insanları yaşama döndürülür. Başlangıçta hiç kimseyi, hiçbir şeyi tanımıyormuş gibi yaparlar; hatta yiyeceği nasıl çiğneyeceklerini bile bilmiyorlardır, bu işi onlar için dostları yapmak zorundadır. Erginlenmemiş birinin sahip olabileceği her güzel şeyi isterler, vermezlerse döverler onları, hatta boğazlarını sıkıp öldürebilirler insanları. Bundan dolayı başları derde de girmez, çünkü bundan daha iyisini yapmayı bilmedikleri sanılır. Bazan anlaşılmayan anlamsız sözler konuşur gibi yaparlar, ruhlar dünyasından dönmüş gibi davranırlar. Bundan sonra, 'ölü *Ndembo*'ları olanlara özgü bir başka isimle tanınırlar... yukarı nehir boyunca ta çağlayan bölgesine kadar bu töreden söz edildiğini duyarız."[108] Afrika'nın bu bölümünde uygulandığı şekliyle bu ayinlerin aşağıdaki öyküsünü Bastian'a bir tercüman anlatıyor. "Ambamba toprağında herkesin bir kez ölmesi gerekir, fetiş rahibi su kabağını bir köye doğru salladığında, vakti saati gelmiş olan bütün adamlar ve delikanlılar taş gibi hareketsiz bir duruma girerler, bundan genellikle üç gün sonra uyanırlar. Fakat fetiş bir insanı seviyorsa onu bir çalılığa doğru

---

[106] A.W. Howitt, "On some Australian ceremonies of initiation," *Journ. Anthrop. Inst.* xiii. 453 ve dev. "Aile adı" adamın ait olduğu totem grubunun adıdır.

[107] L.Fison, "The Nanga, or sacred stone enclosure of Wainimala, Fuji," *Journ. Anthrop. Inst.* xiv. 22.

[108] W.H. Bentley, *Life on the Congo* (Londra, 1887), s. 78 ve devamı.

uzaklaştırır, fetiş evinde gömer, çoğu kez yıllarca sürer bu. Yaşama yeniden döndüğünde eskisi gibi yiyip içmeye başlar, ama anlayışı kaybolmuştur, fetiş adamın ona öğretmesi, küçük bir çocukmuş gibi her hareketi onun yönetmesi gerekir. Bu önce bir sopa yoluyla yapılır, fakat yavaş yavaş duyguları geri döner, artık kendisiyle konuşulabilir; eğitimi tamamlandığında rahip onu anababasına geri getirir. Anababa ancak fetiş rahibinin açık güvenceleriyle tanır çocuklarını, eski olaylar yavaş yavaş aklına gelir delikanlının. Ambamba'da yeni doğum töreninden geçmemiş olan bir erkek aşağı görülür ve danslara kabul edilmez." Erginleme dönemi süresince aday duygusal olarak fetişle birleşmiş durumdadır, bundan böyle yaşamı bu bağla belirlenmiştir.[109] Kutsal kulübede sihirli uykuya ya da ölüme benzer bir kendinden geçme haline sokulmuş olan aday "bir kuş ya da başka herhangi bir şey görür, varlığı bundan böyle duygusal olarak bununla bağlıdır, tıpkı genç Kızılderilinin ergenlikte düşlerinde gördüğü hayvanla bağlı oluşu gibi.[110]

Bu tür ayinler, bir zamanlar Kongo'nun kuzeyinde, Afrika'nın batı kıyısındaki Quoja'da gözlenirdi. Eskilerden bir yazar bunları şöyle anlatıyor: "Belli-Paaro adını verdikleri fakat herkes için olmayan bir törenleri daha var. Çünkü bu tören ruhların toplantısına bir katılmadır ve onların korusuna girme hakkını verir bir insana, yani sıradan halkın oraya getirdiği sunuları gidip yeme hakkını. Erginleme ya da Belli-Paaro'ya giriş her yirmi ya da yirmi beş yılda bir kutlanır. Erginlenenler törenden olağanüstü şeyler anlatırlar: yakılıp kavrulduklarını, alışkanlıklarını ve yaşamlarını tamamen değiştirdiklerini, öteki insanlarınkinden tamamen farklı bir ruh ve yeni ışıklar aldıklarını söylerler. Üyelik işareti boyuna, iki omuz arasına çizilen çizgilerden oluşur; bu çizgiler bir iğnenin batırılması yoluyla yapılmışa benzer.

---

109 A.Bastian, *Ein Besuch in San Salvador*, s. 82 ve dev., 86.

110 Bastian, *Die deutsche Expedition an der Loango-Küste*, ii. 183; karş. *a. y.* s. 15-18, 30 ve dev. Kongo bölgesindeki bu erginleme ayinleri için bkz. H.H. Johnston, *Proceed. Royal Geogr. Soc.* N.S. v. (1883) s. 572 ve dev.'da ve *Journ. Anthrop. Inst.* xiii. 472'de; E. Delmar Morgan, *Proceed. Royal Geogr. Soc.* N.S. vi. 193'te.

Bu işareti taşıyanlar ruhu olan kişiler diye geçinirler, belli bir yaşa eriştiklerinde de bütün kamu toplantılarında söz sahibi olurlar; erginlenmemiş olanlaraysa herhangi bir önemli konuda bir düşünce ileri süremeyecek, sıradan, kirli ve bilisiz kimseler gözüyle bakılır. Tören zamanı geldiğinde şu şekilde kutlanır: Kralın buyruğuyla ormanda bir yer belirlenir, işaretlenmemiş olan gençleri, bir sürü bağırış çağırış ve gözyaşları içinde oraya getirirler; çünkü gençlere, bu değişikliğe uğramak için ölüm acısı çekmenin gerekli olduğu izlenimi verilir. Bunun için de onlar için her şey sanki bitmiş gibi, üstlerindeki başlarındaki her şey alınır. Adayların yanında her zaman onlara yol gösterecek erginlenmiş birkaç kişi bulunur. Bunlar onlara *öldürme* adı varilen bir dansı nasıl yapacaklarını, Belli'yi övmek için nasıl şarkı söyleyeceklerini öğretirler. Her şeyden çok da onların açlıktan ölmemesi için çok dikkatlidirler, çünkü buna izin verirlerse ruhsal yeniden dirilişin onlara hiçbir şey vermeyeceğinden çok korkarlar. Bu tür bir yaşam beş altı yıl sürer, yeteri kadar rahattır, çünkü ormanda bir köy vardır, çocuklar avcılık yaparak, balığa çıkarak eğlenirler. Öteki delikanlılar da zaman zaman oraya getirilir, son gelenler fazla kalamazlar orada. Kadınların ve erginlenmemiş olanların kutsal ormana dört beş fersahtan fazla yaklaşmasına izin verilmez. Eğitimleri tamamlandığında ormandan alınıp, bu amaç için yapılmış küçük kulübelere kapatılırlar. Burada erkek cinsiyle söyleşilere ve yiyeceklerini getiren kadınlarla konuşmaya bir kez daha başlarlar. Onların sahte basitliklerini görmek eğlendirici bir şeydir. Hiç kimseyi tanımıyormuş gibi, yıkanmak, yağlanmak gibi ülke törelerinin tümünü bilmiyormuş gibi yaparlar. Bu kulübelere girdiklerinde vücutları baştan aşağı kuş tüyleriyle kaplıdır, yüzlerinin önünden aşağı sarkan ağaç kabuğundan başlıklar giyerler. Fakat bir süre sonra giysi giyerler ve açık bir alana alınırlar, orada çevredeki bütün insanlar toplanmıştır. Adaylar Belli-dansı denilen bir dansı yaparak yeteneklerinin ilk kanıtını gösterir herkese. Dans bittikten sonra adaylar eğitmenleri tarafından anababalarının evlerine götürülür."[111]

[111] Dapper, *Description de l'Afrique*, s. 268 ve dev. Dapper'in anlatımı metinde kısaltılmıştır.

Virginia Kızılderilileri arasında, gençler yetiştikçe, her on altı veya yirmi yılda bir ya da daha sık, *Huskanaw* adı verilen bir tören yapılırdı. Gençler aylarca ormanda tek başlarına tutulurlardı, ağaç köklerinin kaynatılmasıyla yapılan sarhoş edici bir sıvıdan başka yiyecek verilmezdi kendilerine, öyle ki sarhoşluktan çılgına dönerlerdi, bu durum on sekiz yirmi gün sürerdi. "Bu yolla bu zavallı yaratıkların o kadar çok Lethe suyu içtikleri ileri sürülürdü ki, bundan önceki her şeyi, hatta anababalarını, sahip oldukları şeyleri, dillerini bile tamamen yitirirlerdi. Doktorlar yeteri kadar Wysoccan (bu çılgın tertibin adı buydu) içmiş olduklarını anlayınca, günde aldıkları ilaç miktarını azaltarak onları yavaş yavaş kendilerine getirirlerdi; fakat tamamen kendilerine gelmeden önce, ilacın şiddetinden hâlâ vahşi ve çılgın gibilerken onları yeniden kasabalarına getirirlerdi. Bundan sonra, daha önceki anılarından herhangi bir şeyi anımsamaktan çok korkarlar, çünkü böyle bir şey olursa hemen yeniden *Huskanaw*'laşmaları gerekirdi; ikinci kez uygulama öyle sert olurdu ki canlı olarak kurtulan pek olmazdı. Yani konuşamıyormuş, söylenen şeyleri anlayamıyormuş gibi, yeniden öğreninceye kadar dillerinin kullanılmasını unutmuş gibi görünmek zorundaydılar. Bunun gerçek mi, yoksa sahte mi olduğunu bilemiyorum artık; ama hâlâ her şeyi tamamen öğreninceye kadar her yerde yanlarından ayrılmayan, onlara hizmet eden bakıcılarının koruması altında oldukları için daha önce rastlamış oldukları herhangi bir kimse ya da şeyin farkında olamayacakları kesin. Böylece eski yaşamlarının tersini yaşar, bir zamanlar çocuk olduklarını unutarak erkekliğe girerlerdi."[112]

Kuzey Amerika Kızılderili kabilelerinden bazıları arasında, yalnızca öldürülüp yeniden yaşama döndürülme oyunundan geçmiş adaylara açık olan birtakım dini topluluklar vardır. Yüzbaşı Carver, Naudowessy'ler arasında "Ruhun dostluk cemiyeti" adlı bir topluluğa bir adayın kabul törenine tanık olmuştur. Aday, şefin önünde diz çöker, şef şunları söyler ona: "Bu kimse, biraz sonra iletişime geçeceği aynı ruhun etkisi altında; bir vuruşla öldürecek onu, ama anında yeniden yaşama döndürecek... Bunları söyler söylemez büyük bir

[112] (Beverley'in) *History of Virgina*'sı (Londra, 1722), s. 177 ve devamı.

çoşkuya kapılmış gibi oldu, en sonunda çoşkuları öyle şiddetlendi ki yüzü çarpıldı, bütün bedeniyle çırpınmaya başladı. Tam bu sırada hem şekil hem de renk olarak küçük bir fasulye tanesine benzeyen bir şey attı delikanlıya, delikanlının ağzına girer gibi oldu bu şey, delikanlı anında kurşunla vurulmuş gibi hareketsiz yere düştü." Adam bir süre ölü gibi yattı yerde, fakat bir darbe yağmuru altında bilinçlilik işaretleri vermeye başladı, en sonunda fasulye tanesini ya da şefin ona attığı şey ne ise onu ağzından çıkararak yeniden yaşama döndü.[113] Başka kabilelerde adayın görünüşte öldürüldüğü âlet ilaç-torbasıdır. Torba bir hayvan derisinden (su samuru, yaban kedisi, yılan, ayı, rakun, kurt, baykuş, gelincik gibi bir hayvandır bu), hayvanın şekli kabaca korunarak yapılır. Topluluğun her üyesinde bu torbalardan bir tane vardır, içinde, kendi "ilaç"larını ya da büyülerini oluşturan irili ufaklı şeyleri saklar. "Deriden torbanın ya da hayvanın karnındaki bu çeşitli şeylerden bir ruhun ya da bir soluğun çıktığına, bunların yalnızca bir insanı yere sermek ve öldürmekle kalmayıp, onu ayağa kaldıracak ve yeniden yaşama döndürecek güce sahip olduğuna inanırlar." Bu ilaç torbalarından biriyle bir insanı öldürme tarzı bu torbayı ona doğru fırlatmaktır; adam ölmüş gibi yere düşer, fakat torbanın ikinci atılışı onu yeniden yaşama döndürür.[114]

Jewitt'in Nootka Sound Kızılderilileri arasında esirliği sırasında tanık olduğu bir tören de bu tür törelere girmektedir. Kızılderili kralı ya da şefi "oğlunun kulağına yakın bir tabanca patlattı, oğlan hemen ölmüş gibi yere düştü, bunun üzerine evdeki bütün kadınlar, saçlarını avuç avuç yolarak ve prensin öldüğünü haykırarak çok acıklı bir şekilde ağlamaya başladı; aynı anda oradakilerden kalabalık bir grup bu haykırışın nedenini öğrenmek için kamalarıyla, tüfekleriyle, vb. evin içine koştu. Bunların hemen arkasından, kurt derisine bürünmüş, yüzlerinde bu hayvanı temsil eden maskeler taşıyan başka iki kişi geliyordu. Bu sonuncular tıpkı bir hayvan gibi elleri ve ayakları üstünde yürüyordu, prensi kaptılar ve sırtlarına alarak geldikleri gibi

[113] J. Carver, *Travels through the Interior Parts of North America*, s. 271-275.
[114] Carver, *a.g.y.*, s. 277 ve dev. Schoolcraft, *Indian Tribes*, iii. 287, v. 430 ve dev.; Kohl, *Kitschi-Gami*, i. 64-70.

dışarı çıktılar."[115] Jewitt bir başka yerde genç prensin —on iki yaşında bir genç— bir kurt başına benzetilmiş bir maske taktığını söylüyor.[116] İmdi, Amerika'nın bu bölümünde Kızılderililer totem klanlarına bölündüğüne —Kurt klanı bunların başlıcalarından biridir— ve her klanın üyesi kendi üzerinde totem hayvanın bir parçasını taşıma alışkanlığında olduğuna göre [117] prensin Kurt Klanından olması ve Jewitt'in anlattığı törenin, Basklı avcının öldürülüşüne ve bir ayı olarak yeniden yaşama dönüşüne çok benzer bir şekilde, bir kurt olarak yeniden doğabilmesi için öldürülmesini temsil ediyor olması olasıdır. Totemlerinden biri kurt olan Teksas'ın Toukaway Kızılderililerinin bir törenleri var: bu törende kurt derilerine bürünmüş olan insanlar uluyarak ve kurtları taklit ederek dört bir yana koşuşurlar. Sonunda, bu amaçla gömülmüş kabileden birini eşeleyerek yerden çıkarırlar, ve eline bir yay ve oklar vererek kurtlar nasıl yapıyorsa öyle davranmaya çağırırlar onu — saldırmaya, öldürmeye, cinayet işlemeye.[118] Tören belki de Avustralya ayinlerinde yaşlı adamın mezardan dirilişi gibi bir erginleme ayininin bir parçasını oluşturuyor.

Yeni Gine'nin doğusunda bir ada olan Rook halkı, başları odundan maskelerle kaplı, kılık değiştirmiş bir ya da iki adamın, peşlerindeki bütün diğer insanlarla birlikte köyün içinde dans ederek dolaştığı şenlikler düzenler. Marsaba'nın (şeytan) henüz yutmadığı, sünnet edilmiş oğlan çocuklarının kendilerine teslim edilmesini isterler. Oğlan çocuklar, titreyerek, bağırarak bunlara teslim edilir, çocukların bu kılık değiştirmiş adamların bacakları arasında yerde sürünerek gitmesi gerekir. Daha sonra alay yeniden köyün içine dalar ve

---

[115] *Narrative of the Adventures and Sufferings of John R. Jewitt* (Middletown, 1820), s.119.

[116] *A.g.y.* s. 44. Prensin yaşı için bkz. *a.g.y.* s. 35.

[117] Holmberg, "Ueber die Völker des russischen Amerika," *Acta Soc. Scient. Fennicae*, iv. (Helsingfors, 1856) s. 292 ve dev., 328; Petroff, *Report on the Population... of Alaska*, s. 165 ve dev.; A.Krause, *Die Tlinkit-Indianer*, s. 112; R.C. Mayne, *Four years in British Columbia and Vancouver Island*, s. 257 ve dev., 268.

[118] Schoolcraft, *Indian Tribes*, v. 683. 16 Aralık 1887 tarihli bir mektupta Washington Etnoloji Bürosundan Mr. A. S. Gatschet bana şunları yazıyor: "1884'te Teksas, Fort Griffin'de (?) rastladığım Toukawe'lerin iri ya da gri kurtları (*hatchukunán*) asla öldürmediklerini farkettim, mitolojik bir anlamı vardı bu kurdun, 'dünyayı elinde tutuyordu' (*hatch*). Kurt onların klanlarından biriydi, onun onuruna dans ediyorlardı, yalnızca erkeklerin katıldığı bir dansı bu, ellerinde sopalar taşıyordu dans edenler."

Marsaba'nın çocukları yediği, domuz, taro, vb. hediyeler almadıkça onları kusmayacağı ilân edilir. Bunun için de köylüler, varlıklarına göre yiyecek verirler, daha sonra bunlar Marsaba adına yenir.[119] New Britain'de bütün erkekler Duk-duk adlı bir birliğin üyesidirler. Oğlan çocuklar bu birliğe çok genç yaşta kabul edilirler, ama on dört yaşına gelinceye kadar tamamen erginlenmezler, o zaman Tubuvan bir kamışla müthiş bir darbe indirir onlara, öldürme anlamına gelir bu. Tubuvan ile Duk-duk, deve kuşuna benzer iri kuşları temsilen kılık değiştirmiş iki erkektir. Tıpkı bu kuş gibi zıplayarak kısa kısa adımlarla dans ederler. Her biri, otlardan ya da palmiye liflerinden örülmüş, yangın söndürücüler gibi koca bir şapka giyer; bunlar iki metre yüksekliğindedir, giyenlerin başını ve yüzünü gizleyerek omuzlarına kadar iner. Adamın vücudu boynundan dizlerine kadar, çemberler şeklinde birbiri üzerine tutturulmuş belli bir ağacın yapraklarından yapılma bir eteklikle gizlenmiştir. Tubuvan'a dişi, Duk-duk'aysa erkek gözüyle bakılır. Bu kılık değiştirmiş erkekleri kadınlar göremez. Duk-duk kurumu New Ireland ve Duke of York adaları yöresinde yaygındır.[120]

Yeni Gine'nin batısında bir ada olan Halmahera'lı Galela'lar ve Tobelorese'ler arasında erkek çocuklar bir tür erginlemeden geçer, bu erginlemenin bir bölümünde onların yeniden doğurulması temsil edilir. Belli sayıda erkek çocuk uygun yaşa geldiğinde, anababaları giderleri kendileri tarafından karşılanan bir törenle bunu kutlarlar, başkalarını da bu törende hazır bulunmaya çağırırlar. Bir sundurma kurulur, içine iki uzun masa yerleştirilir, her iki yanına biri erkekler öteki kadınlar için karşılıklı sıralar konur. Bir şölen için bütün hazırlıklar yapıldıktan sonra, sundurmanın içine çok sayıda tırpana

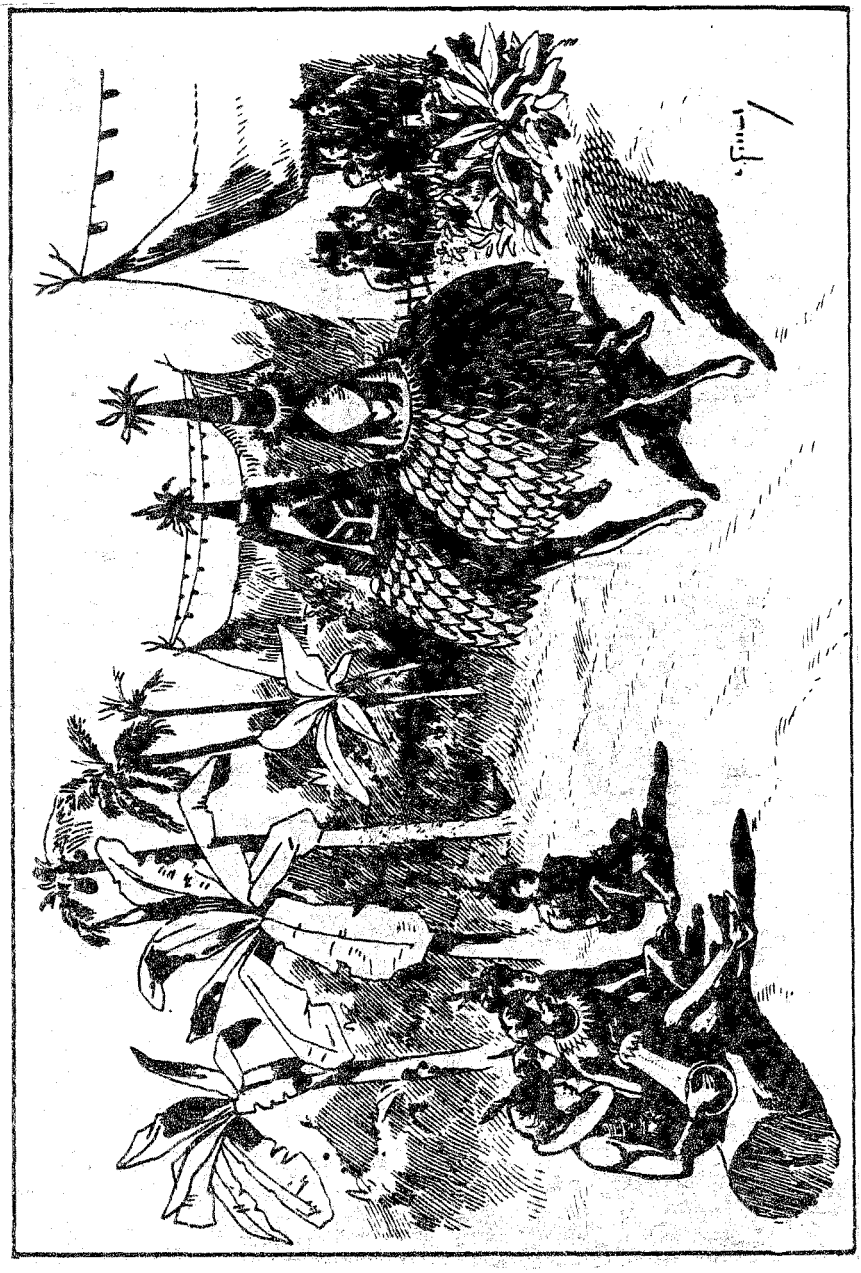
---

[119] Reina, "Ueber die Bewohner der Insel Rook," *Zeitschrift für allgemeine Erdkunde*, N.F. i.v. (1858) s. 356 ve devamı.

[120] R.Parkinson, *Im Bismarck Archipel*, s. 129-134; Rahip G. Brown, "Notes on the Duke of York Group, New Britain, and New Ireland," *Journ. Royal Geogr. Soc.* xlvii. (1887) s. 148; H.H. Romilly, "The Islands of the New Britain Group," *Proceed. Royal Geogr. Soc.* N.S. ix. (1887) s.11 ve dev.; Rahip G. Brown, *a.y.*, s.. 17; W. Powell, *Wanderings in a Wild Country*, s. 60-66; C. Hager, *Kaiser Wilhelm's Land und der Bismarck Archipel*, s.115-128. Bu adaların oturanları dıştan evlenmeci iki gruba ayrılmıştır, Duke of York Adasının iki böcek totemi vardır. Bu böceklerden biri *mantis religiosus*'tur; öteki, at kestanesi ağacının yapraklarını ustalıkla taklit eden bir böcektir. Rahip B.Danks, "Marriage customs of the New Britain Group," *Journ. Anthrop. Inst.* xviii. 281 ve devamı.

Wotjobaluk'ların taptığı Yarasa.

Duk-duk'ların dansı.

balığı derisi ve suya kırmızı renk veren bazı odun parçaları getirilir. Bir rahip ya da yaşlı birisi herkesin gözünün önünde bir yere bir kap koydurur ve abartılı hareketlerle odun parçalarından birini balık derisine sürtmeye başlar. Bu hareketin çıkardığı toz kaba konur ve aynı zamanda çocuklardan birinin adı çağırılır. Aynı işlem her çocuk için tekrarlanır. Daha sonra kaplar suyla doldurulur ve şölen başlar. Üçüncü horoz ötüşünde rahip çocukların bedenlerine ve yüzlerine bu kırmızı suyu sürer, bu *hymen*'in (kızlık zarı) yırtılışında çıkan kanı temsil etmektedir. Şafağa yakın çocuklar ormana götürülür, en kalın ağaçların arkasına saklanmaları gerekir. Kılıçlar ve kalkanlarla silahlanmış adamlar dans ederek, şarkı söyleyerek eşlik etmektedir onlara. Rahip, arkasında bir çocuğun gizlendiği ağaçlardan her birine üç kez vurur. Çocuklar kendilerini olabildiğince güneşe göstererek bütün gün ormanda kalırlar. Akşamleyin yıkanırlar ve sundurmaya dönerler, orada kadınlar yiyecek verir onlara.[121]

Ceram'ın batısında erginlik çağına gelmiş olan oğlan çocukları Kakian birliğine kabul edilirler.[122] Çağcıl yazarlar bu birliğe öncelikle yabancı egemenliğine direnmek için kurulmuş bir politik cemiyet olarak bakarlar hep. Gerçekte onun bütün amaçları tümüyle dinsel ve toplumsaldır, ama rahiplerin güçlü etkilerini ara sıra politik amaçlarla kullanıyor olması da olasıdır. Aslında cemiyet çok yaygın bir ilkel kurumdan başka bir şey değildir, baş amacı da genç erkeklerin erginlenmesidir. Son yıllarda birliğin gerçek yapısı, seçkin Hollandalı

---

[121] J.G.F. Riedel, "Galela und Tobeloresen," *Zeitschrift f. Ethnologie*, xvii. (1885) s. 81 ve devamı.

[122] Kakian birlikleri ve onların erginleme törenlerinden sık söz edilmektedir. Bkz. Valentyn, *Oud en nieuw Oost-Indiën*, iii. 3 ve dev.; Von Schmid, "Het Kakihansch Verbond op het eiland Ceram," *Tijdschrift v. Neêrlands Indië*, v. dl. ii. (1843) 25-38; Van Ekris, "Het Ceramsche Kakianverbond," *Mededeelingen van wege het Nederland. Zendelinggenoot-schap*, (1865) ix. 205-226 (bazı küçük değişikliklerle birlikte *Tijdschrift v. Indische Taal-Land-en Volkenkunde*'de tekrarlanıyor, xvi. 1866, s. 290-315); F. Fournier, "De Zuitkust van Ceram," *Tijdschrift v. Indische Taal-Land-en Volkenkunde*, xvi. 154 ve dev.; Van Rees, *Die Pionniers der Beschaving in Neêrlands Indië*, s. 92-106; Van Hoëvell, *Ambon en meer bepaaldelijk de Oeliasers*, s. 153 ve dev.; Schulze, "Ueber Ceram und seine Bewohner," *Verhandl. d. Berliner Gesell. f. Anthropologie...* (1877) s. 117; W. Joest, "Beiträge zur Kenntniss der Eingebornen der Insel Formosa und Ceram," *a.y.*, (1882), s. 64; Rosenberg, *Der Malayische Archipel*, s. 318; Bastian, *Indonesien*, i. 145-148; Riedel, *De sluik-en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, s. 107-111. En iyi anlatımlar Valentyn, Von Schmid, Van Ekris, Van Rees ve Riedel'inkilerdir, metnimizde de bunlar izlenmiştir.

budunbilimci J.G.F. Riedel tarafından uygun bir biçimde tanınmıştır. Kakian evi dikdörtgen şeklinde, ormanın derinliklerinde en koyu gölgeli ağaçların altına kurulmuş bir ağaç sundurmadır, içerde ne olup bittiği görülemeyecek kadar az ışık alacak gibi yapılmıştır. Her köyün böyle bir evi vardır. Erginlenecek erkek çocuklar buraya anababalarının ve yakınlarının eşliğinde gözleri bağlı olarak getirilir. Her çocuğu ellerinden tutmuş iki adam getirir, bunlar çocuğun kirvesi olarak iş görür, erginleme süresince ona göz kulak olurlar. Herkes sundurmanın önünde toplanınca baş rahip yüksek sesle şeytanlara seslenir. Bunun hemen arkasından sundurmadan korkunç bir gürleme duyulur. Arkadaki bir kapıdan yapıya gizlice girmiş adamların bambu borularla çıkardığı sestir bu, fakat kadınlar ve çocuklar bunu şeytanların çıkardığını sanır ve dehşete düşerler. Her çocuk sınırı geçip gözden kaybolur olmaz, künt bir kesme sesi duyulur, korkunç bir haykırış çınlatır ortalığı, ucundan kan damlayan bir kılıç ya da mızrak sundurmanın tavanından dışarı fırlar. Bu, çocuğun başının kesildiğinin ve şeytanın onu öteki dünyaya götürdüğünün işaretidir, orada onu yeniden doğuracak ve değiştirecektir. Bunun için de kanlı kılıcın görülmesiyle birlikte analar ağlayıp sızlar, şeytanın çocuklarını öldürdüğünü söyleyerek bağırırlar. Bazı yerlerde, çocukların, bir timsah ağzı ya da devekuşu gagası şeklinde yapılmış bir açıklıktan içeri itildiği görülebilir, o zaman şeytanların çocukları yuttuğu söylenir. Çocuklar sundurmanın içinde beş ya da dokuz gün kalırlar. Karanlıkta otururken bambu boruların kulakları sağır edici seslerini, zaman zaman da tüfek patlamalarını, kılıç şakırtılarını duyarlar. Her gün yıkanırlar, yüzlerine ve bedenlerine, şeytan tarafından yutulmuş izlenimi vermek için sarı bir boya sürülür. Her çocuk Kakian evinde kalışı süresince göğsüne ya da koluna dikenlerle dövme yaptırır. Delikanlıların, uyumadıkları zamanlarda bir tek kaslarını bile kıpırdatmaksızın çömelmiş durumda oturmaları gerekir. Bir sıra halinde bağdaş kurmuş ellerini ileriye doğru uzatmış otururlarken, şef borazanını alır ve borunun ağzını her delikanlının ellerine koyarak ruhların sesine benzeyen garip tonlarla borunun içinden konuşur. Kakian cemiyetinin kurallarına uymaları, Kakian evinde neler olup bittiğini asla kimseye açmamaları konusunda delikanlıları uyarır, yoksa öleceklerini söyler. Rahipler adaylara ayrıca kan akrabalarına

iyi davranmalarını da söyler, kabilenin gelenekleri ve gizleri öğretilir onlara.

Bu sırada delikanlıların anneleri ve kız kardeşleri ağlamak ve yas tutmak için evlerine gitmiştir. Fakat adayların muhafızları ya da kirveleri olarak çalışan adamlar, bir iki gün içinde neşeli haberlerle köye dönerler: şeytanlar, rahiplerin araya girmesiyle, yalvarmasıyla delikanlıları yeniden yaşama döndürmüştür. Bu haberi getiren adamlar, tıpkı öte dünyadan yeni gelmiş haberciler gibi yarı baygın durumda, üstleri başları çamura bulanmış bir halde gelirler. Her delikanlı Kakian evinden ayrılmadan önce papazdan iki ucu horoz ya da devekuşu tüyleriyle süslenmiş bir sopa alır. Bu sopaların çocuklara yeniden yaşama döndürüldükleri sırada şeytan tarafından verildiği varsayılır, delikanlıların ruhlar-ülkesinde bulunduğunun bir işaretidir. Evlerine döndüklerinde, sanki doğru dürüst yürümeyi unutmuş gibi sendelerler, evin kapısından geri geri girerler; ya da arka kapıdan girerler eve. Kendilerine bir yiyecek tabağı verilse onu baş aşağı tutarlar. Hiç konuşmazlar, istediklerini yalnızca işaretlerle belirtirler. Bütün bunlar hâlâ şeytanın ya da ruhların etkisi altında olduklarını göstermek içindir. Kirveleri, sanki yeni doğmuş çocuklarmış gibi, yaşamın bütün sıradan işlerini onlara öğretmek zorundadır. Ayrıca, çocukların Kakian evinden ayrılmaları üzerine, gelecek kutlama ayinleri yapılıncaya kadar bazı meyvaları yemeleri kesinlikle yasaklanır. Yirmi yirmi beş gün süreyle anaları ya da kız kardeşleri onların saçlarını tarayamaz. Bu sürenin sonunda rahip onları ormanda tenha bir yere götürür, her birinin tepesinden bir tutam saç keser. Bu erginleme ayinlerinden sonra delikanlılar erkek olmuş sayılır ve evlenebilirler; bundan önce evlenmeleriyse bir skandaldır.

Ölüm ve yeniden diriliş ya da erginlemede yeniden doğma taklitlerinin, yabanıllık aşamasının çok ötesine geçmiş olan halklar arasında hâlâ sürmekte olduğu, en azından izlerinin kaldığı görülmektedir. Örneğin, bir Brahman rahibi, kutsal iplikle —tarikatinin bir simgesidir bu— göreve başladıktan sonra "iki kez doğmuş" adını alır. Ma-

nu, "açıklanan metinlerin buyruklarına göre bir Arinin ilk doğumu doğal anasındandır, ikincisi Munga otundan kuşağın bağlanmasıyla, üçüncüsüyse Srauta kurbanına erginlemeden sonra olur" diyor.[123] Adayın öldürülür gibi yapılması, Mitras Mysteria'larına erginlemenin bir bölümünü oluşturmuş gibi görülmektedir.[124]

Böylece, eğer yanılmıyorsam, nerede totemcilik varsa ve nerede erginlemede önce öldürülür sonra yeniden yaşama döndürülüyor gibi yapılıyorsa, orada yalnızca ruhu dıştaki bir nesneye —hayvan, bitki ya da akla gelen her şeye— devamlı olarak bırakma olanağına inancın değil, gerçekten böyle bir işlemin var olması gerekir ya da vardır. Eğer insanların ruhlarını bedenlerinin dışına niçin bıraktıkları sorusu sorulacak olursa, yanıtı ancak şu olabilir: peri masalındaki dev gibi, onlar da bunun ruhlarını kendileriyle birlikte oraya buraya taşımaktan daha güvenli olduğunu düşünüyorlar da ondan, tıpkı insanların paralarını üzerlerinde taşımaktansa bir bankere bırakmaları gibi. Kritik dönemlerde bazan yaşamın ya da ruhun, tehlike geçinceye kadar güvenli bir yere geçici olarak bırakıldığını görmüştük. Fakat totemcilik gibi kurumlara yalnızca özel tehlike durumlarında sığınılmaz; bunlar, herkesin, en azından her erkeğin yaşamın belli bir döneminde erginlenmek zorunda olduğu sistemlerdir. Bugün erginlemenin yapıldığı bu yaşam dönemi düzenli olarak ergenliktir; bu olgu da gösteriyor ki, totemciliğin ve ona benzer sistemlerin önlemesi istenen özel tehlikenin, cinsel olgunluğa erişinceye kadar ortaya çıkmadığı varsayılıyor; ve bu korkulan tehlikenin de aslında karşıt cinslerin ilişkisiyle birlikte ortaya çıktığına inanılıyor. Cinsel ilişkinin, ilkel akılda doğaüstü birçok korkuyla birlikte olduğunu bir dizi olguyla kanıtlamak kolay bir şeydir; ama korkulan tehlikenin gerçek doğası hâlâ karanlıktır. Yabanıl düşünme tarzlarıyla daha yakından tanışmanın, zamanla ilkel toplumun bu ana gizini çözeceğini ve bu yolla yalnızca totemciliğin

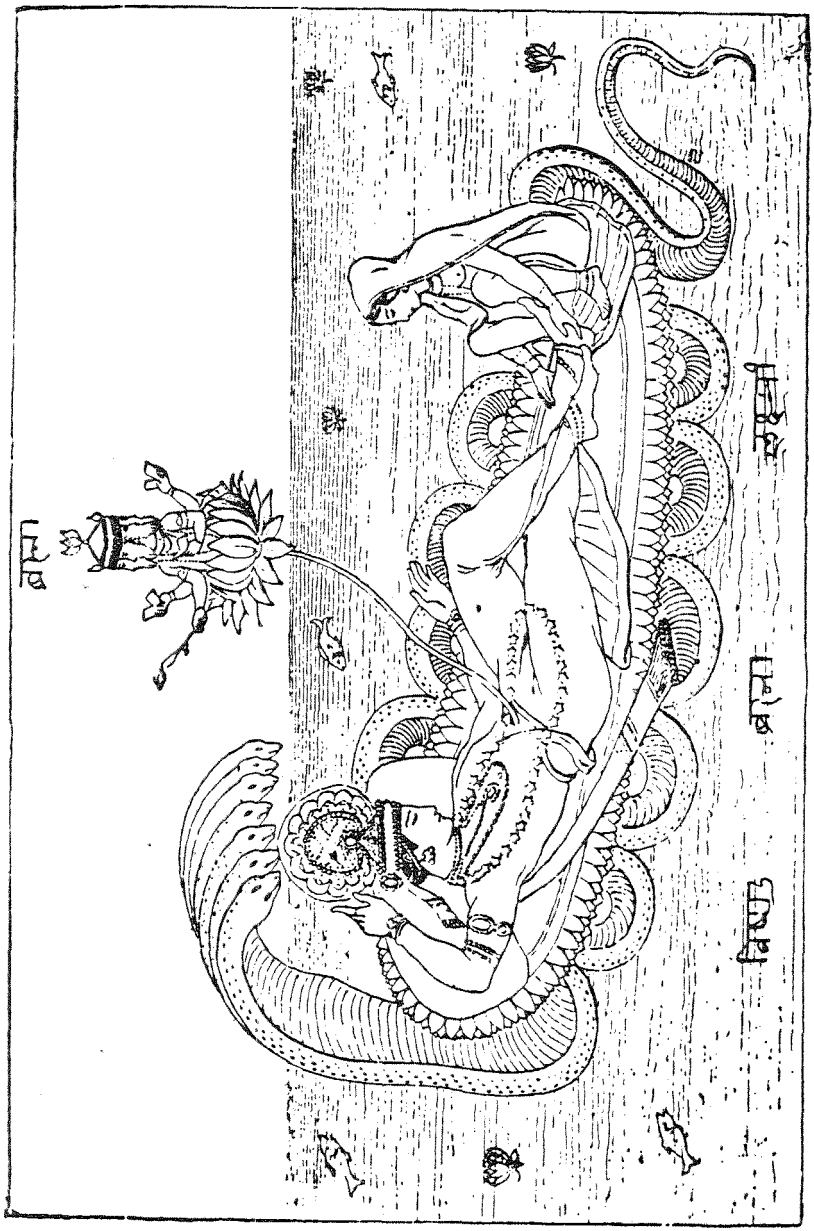
---

123 *Laws of Manu*, ii. 169, Bühler çevirisi; Dubois, *Moeurs, Institutions et Cérémonies des Peuples de l'Inde*, i. 125; Monier Williams, *Religious Life and Thought in India*, s. 360 ve dev. 366 ve devamı.

124 Lampridius, *Commodus*, 9; C.W. King, *The Gnostics and their Remains*[2], s. 127, 129.

Virginia Kızılderililerinin eğinleme törenleri.

Brahma'nın Doğuşu.

toplumsal yüzüne (aynı totemden olan kişiler arasında cinsel birleşmenin yasaklanmasına) değil, ama aynı zamanda evlilik sistemlerinin kökenlerine değgin ipuçları da sağlayacağını umabiliriz.

5 — Sonuç

YANİ BALDER'İN yaşamının ökseotunda olduğu görüşü ilkel düşünce tarzlarıyla tam bir uyum içindedir. Gerçekten de, eğer yaşamı ökseotunda idiyse, ökseotunun çarpmasıyla öldürülebilir olması bir çelişki gibi görünebilir. Fakat bir kişinin yaşamı belli bir nesnenin içinde toplandığında, onun varlığıyla kendi varlığı birbirinden ayrılmaz bir biçimde bağlı olduğunda ve onun yok edilmesinin kendi varlığının yok edilmesini de gerektirdiğinde, söz konusu nesneye, peri masallarında olduğu gibi, o kişinin yaşamına ya da ölümüne eşit bir şey olarak bakılabilir, öyle söz edilebilir ondan. Dolayısıyla eğer bir insanın ölümü bir nesnedeyse, insanın o nesneden gelen bir vuruşla öldürülebileceği çok doğal bir şey olur. Peri masalında Ölümsüz Koshchei, yaşamının içinde bulunduğu bir yumurta ya da taşla bir vuruşta öldürülür;[125] gulyabaniler, belli bir kum taneciği (hiç kuşkusuz yaşamlarını ya da ölümlerini içinde taşıyan bir kum taneciği) başlarının üzerinden geçirildiğinde patlarlar;[126] içinde yaşamının ya da ölümünün bulunduğu taş, yastığının altına konunca büyücü ölür;[127] Tatar kahramanı, içinde ruhunun saklandığı altın okla ya da altın kılıçla öldürülebileceği konusunda uyarılır.[128]

Daha önce de söylediğim gibi, meşenin yaşamının ökseotunda olduğu fikrini, belki de meşenin kendisi yapraksız olduğu halde meşe

[125] Bkz. s.280.
[126] Bkz. s. 283.
[127] Bkz. s. 279 ve dev.
[128] Bkz. s. 293 ve dev. Söylencede Balder'a silahların ve ökseotunun atılması ve onu öldüren Hödur'un körlüğü, son demetteki tahıl-ruhuna oraklarını gözleri bağlı olarak atıp onu öldüren İrlandalı orakçılar töresini anımsatıyor bize. (Bkz. Cilt 1, s.333.) Mecklenburg'ta bazan yere bir horoz gömülür ve gözleri bağlı bir adam döven sopasıyla ona vurur. Iskalarsa bir başkası dener ve bu, horoz öldürülünceye kadar sürer. Bartsch, *Sagen, Märchen und Gebräuche aus Mecklenburg*, ii. 280. İngiltere'de Büyük Perhizin Arifesinde bir adamın sırtına bir tavuk bağlanır, gözleri bağlı öteki adamlar tavuğu öldürünceye kadar dallarla döverlerdi onu. Dyer, *British Popular Customs*, s.

üzerinde yetişen ökseotunun kışın yeşil kalması akla getiriyordu. Fakat bitkinin konumu —topraktan değil de ağacın gövdesinden ya da dallarından büyümesi— bu fikri doğrulayabilir. İlkel insan kendisi gibi meşe-ruhunun da kendi yaşamını güvenli bir yerde saklama yolları aradığını, bu amaçla bir anlamda ne yerde ne de gökte olduğu için bulunabilecek en güvenli bir yer olarak ökseotunda karar kıldığını düşünmüş olabilir. Bu bölümün başında ilkel insanın, insan tanrılarının yaşamını, insanın yeryüzündeki yaşamını saran tehlikeler tarafından yok edilmesi olasılığı en az olan yerle gök arasında bir ara konumda gizleyerek korumaya çalıştığını görmüştük. Dolayısıyla çağcıl halk-hekimliğinde ökseotunun yere dokunmasına neden izin verilmediğini anlayabiliriz; yere dokunursa iyileştirme özelliğini yitireceği düşünülüyordu.[129] Bu, içinde kutsal ağacın yaşamının yoğunlaştığı bitkinin yere dokunmakla girdiği tehlikeye açık bırakılmaması gerektiği eski boşinanının kalıntısı olabilir. Balder söylencesine koşut bir Hint söylencesinde İndra, şeytan Namuci'ye, onu gündüz ya da gece, kuru bir şeyle ya da yaş bir şeyle öldürmeyeceğine söz verir. Ama onu sabahleyin alaca karanlıkta, üzerine deniz köpüğü serperek öldürür.[130] Denizin köpüğü tam da bir yabanılın yaşamını içine koymak için seçeceği bir şeydir, çünkü yerle gök arasında ya da denizle gök arasında ilkel insanın güvenli gördüğü orta bir konum ya da tanımlanması güç bir konum işgal eder. Bu yüzden nehir köpüğünün Hindistan'da bir klanın totemi olması şaşırtıcı bir şey değildir.[131] Yine, ökseotunun gizemli özelliğini kısmen yerde büyümemesine borçlu olduğu görüşü, dağ-külü ya da başka bir adıyla üvez ağacı hakkındaki buna koşut bir boşinanla doğrulanmaktadır. Jutland'da bir başka ağacın tepesinden büyüdüğü görülen üvez ağacı "büyücülüğe karşı son derece etkili"

68. Manhardt (*Die Korndämonen*, s. 16 ve dev.) bu tür spor oyunlarının doğrudan hasat alanında tahıl-ruhunun temsilcisi olarak bir horozun öldürülmesi töresinden kaynaklandığı olasılığını göstermektedir (bkz. s. 15). Dolayısıyla bu töreler söylencede Hödur'un körlüğüyle birleştirildiğinde meşe-ruhunun insan temsilcisini öldüren adamın gözleri kapalı olduğunu ve silahını ya da ökseotunu birazcık uzaktan attığını düşündürüyor. Laponlar bir ayıyı öldürdükten sonra (birçok boşinansal törende yapılan şeydi bu) ayının derisi bir direğe asılır, kadınlar gözleri bağlı olarak ok atarlardı ona. Scheffer, *Lapponia*, s. 240.

129 Grimm, *Deutsche Mythologie*[4], ii. 1001, 1010.

130 *Folk-lore Journal*, vii. 61.

131 Col. E.T. Dalton, "The Kols of Chota-Nagpore," *Trans. Ethnol. Soc.* vi. 36.

sayılır: yerde büyümediği için büyücülerin gücü yetmez ona; tam etkili olabilmesi için Ascension Day'de (İsa'nın göğe çekildiği gün — miraç günü) kesilmesi gerekir."[132] Bunun için de, büyücülerin eve girmesini önlemek için kapıların üzerine konur.[133] Aynı şekilde Almanya'da ökseotu hâlâ herkesçe büyücülüğe karşı bir çare olarak düşünülür, İsveç'teyse, gördüğümüz gibi, Yazdönümü Arifesinde toplanan ökseotu evin tavanına, at ahırına ya da inek ahırına iliştirilir ve bunun Troll'u, insanlar ya da hayvanlar karşısında güçsüz kılacağına inanılır.[134]

Ökseotunun Balder'ın öldürülmesinde kullanılan bir araç olmakla kalmayıp aynı zamanda onun yaşamını içinde taşıyan bir şey olduğu görüşü, bir İskoç boşinanıyla olan benzerliği tarafından da desteklenmektedir. Söylenceye göre Hay ailesinin yazgısı belli bir meşe ağacı üzerindeki ökseotuna bağlıydı.

Ökseotu vurdukça Errol meşesine,
Ve meşe sağlam kaldıkça yerinde,
Hay'ler zenginleşecek, ve güzelim
Boz şahinleri rüzgârdan korkmayacak.

Ama ne zaman ki meşenin kökü çürür,
Ökseotu onun kurumuş göğsüne sarılırsa
Ocağında incir bitecem Earl'ın
Ve kargalar tüneyecek atmaca yuvasında.

"Üzerinde ökseotu büyüyen bir meşe ağacı uzun süredir bir başvuru ağacı olarak gösterilirdi. Bir Hay'in kestiği bir dal ökseotunun büyülü özellikleri olduğuna inanılırdı. 'Meşe yok oldu, malı mülkü gitti ailenin elinden' diyor yerel bir tarihçi."[135] Üyelerinin yaşam-

[132] Jens Kamp, *Dankse Folkeminder* (Odense, 1877), s. 172, 65 ve dev., Feilberg'in *Bidrag til en Ordbog over Jyske Almuesmal*'e göndermе, Fjerde hefte (Kopenhag, 1888), s. 320. Feilberg'in çalışmasını görebilmeyi, pasajı bana göndermiş olan Rahip Walter Gregor, M.A., Pitsligo'nun inceliğine borçluyum.

[133] E.T. Kristensen, *Jydske Folke-minder*, vi. 380_{262}, Feilberg'in yaptığı göndermе, *l.c.*

[134] Wuttke, *Der deutsche Volksaber-glaube*[2], 128; L. Lloyd, *Peasant Life in Sweden*, s. 269.

[135] Bir gazeteden alıntı; Rahip Walter Gregor, M. A., Pitsligo, gazeteden kopya edip bana gönderdi bunu. Mr. Gregor gazetenin adını vermiyor.

larından ayrı olarak bir ailenin yazgısının belli bir bitki ya da bir ağaca bağlı olması fikri, hiç kuşkusuz nispeten çağcıl bir şey. Belki de eski görüş, Hay'lerin hepsinin yaşamlarının bu ökseotunda olduğu idi, tıpkı Hint öyküsünde gulyabanilerin yaşamlarının bir limonda oluşu gibi: o zaman ökseotunun filizlerinden birini koparmak Hay'lerden birini öldürmek demek olacaktı. Aynı şekilde, Oban'dan Skye'a gezginlerin çıplak dağlarını gördüğü Rum adasında, Lachlin ailesinden bir kimse Finchra dağında bir geyik vuracak olursa hemen öleceği ya da öldürücü bir hastalığa yakalanacağı düşünülürdü.[136] Belki de Lachlin'lerin yaşamı Finchra'daki geyiğe bağlıydı, tıpkı Hay'lerin yaşamının Errol meşesinin üzerindeki ökseotuna bağlı olduğu gibi.

Altın Dal'ın ökseotu olduğu yeni bir fikir değildir.[137] Doğru, Vergilius onu ökseotuyla eşdeşleştirmiyor, yalnızca karşılaştırıyor. Ama bu basit bir bitkiye gizemli bir çekicilik vermenin şairane bir yolundan başka bir şey değildir. Ya da daha büyük bir olasılıkla, tanımı, belli zamanlarda ökseotunun bir doğaüstü altın parlaklığı aldığı gibi bir boşinana dayanıyordu. Şair, Aeneas'a derinliklerinde Altın Dal'ın yetiştiği karanlık vadiye doğru yol gösteren iki güvercinin, nasıl bir ağaca konduğunu, nasıl "oradan titrek bir altın pırıltısının yanıp söndüğünü" anlatıyor. "Üzerinde bulunduğu ağacın yerlisi olmayan ökseotu, kışın soğuğunda ormanda taze yapraklarıyla yemyeşildir, sarı üzümlerini ağacın gövdesine sarar; gölgedeki meşe ağacının üzerindeki yaprak altın da öyle görünürdü, hafif bir esintide altın yaprak da öyle hışırdardı."[138] Burada Vergilius, Altın Dal'ı kesinlikle bir ağacın üzerinde büyüyen bir şey olarak anlatıyor, ve ökseotuyla karşılaştırıyor. Altın Dal'ın şiirin ya da halkın boşinanının ince sisi arasından görülen ökseotundan başka bir şey olmadığı çıkarsamasını yapmak nerdeyse kaçınılmaz oluyor.

Aricia korusu rahibinin —Ormanın Kralının—, üzerinde Altın Dal'ın büyüdüğü ağacı kişileştirdiğine inanmak için nedenler gösteril-

[136] Martin, "Description of the Western Islands of Scotland," Pinkerton'un *Voyages and Travels*'inde, iii. 661.

[137] Rochholz, *Deutscher Glaube und Brauch*, i. 9.

[138] Vergilius, *Aen.* vi. 203 ve dev., karş. 136 ve dev. Ökseotu (*viscum*) için bkz. Pliny, *Nat. Hist.* xvi. 245 ve devamı.

mekte artık.[139] Bundan dolayı, eğer o ağaç meşe idiyse, Ormanın Kralının meşe-ruhunun bir kişileştirmesi olması gerekirdi. Bu yüzden de öldürülmeden önce Altın Dal'ın koparılmasının neden gerekli olduğunu anlamak kolaydır. Bir meşe-ruhu olarak, yaşamı ve ölümü meşenin üzerindeki ökseotundaydı, ökseotu sağlam kaldığ sürece, Balder gibi o da ölemezdi. Dolayısıyla onu öldürmek için ökseotunu koparmak ve belki de Balder olayında olduğu gibi onun üzerine atmak gerekiyordu. Yalnız, koşutluğu tamamlamak için, Ormanın Kralının eskiden, daha önce gördüğümüz gibi, Aricia korusunda her yıl kutlanan yazdönümü ateş şenliğinde, ölü ya da diri yakıldığını varsaymak gerekiyor.[140] Romove'de meşe ağacının altında yanan sürekli ateş gibi, koruda yanan devamlı ateş de belki de kutsal meşe ağacıyla besleniyordu; yani Ormanın Kralı'nın yaşamı büyük bir meşe ateşinde son buluyordu eskiden. Daha sonraları, ileri sürdüğüm gibi, yıllık hizmet süresi, olabilir ki, kutsal hakkını gücüyle kanıtlayabildiği sürece, yaşama hakkını ona tanıyan kuralla uzatıldı ya da kısaltıldı. Fakat ateşe düşmekten ancak kılıcıyla kurtuluyordu.

Böylece görülüyor ki, daha sonra İtalyan tüccarlarının ve askerlerinin vahşi akrabaları Gaul'lu Keltler arasında tanık oldukları, ve eğer Roma kartalları Norveç'e saldırmışlarsa ufak tefek farklarla Kuzeyli barbar Ariler arasında da rastlanabilecek aynı ateşli tragedya, daha ileri bir çağda İtalya'nın göbeğinde, Nemi tatlı su gölünün yanında, yılda bir kez oynanıyordu. Bu ayin belki de ilkel Ari meşe tapımında temel bir özellikti.[141]

---

[139] Vergilius (Aen. vi. 201 ve dev.) Altın Dal'ı Lake Avernus yöresinde gösteriyor. Ama belki de bu, Aeneas'ın cehenneme inişi için uygun görülerek kabul edilmiş bir şiirsel özgürlüktü. İtalyan söylencesi, Servius'tan öğrendiğimiz üzere, Altın Dal'ı Nemi korusunda gösteriyor.

[140] Bkz. Cilt 1, s. 3 ve devamı.

[141] Tahıl-ruhunun insan temsilcisinin yılda bir kez yakılması töresi Mısırlılar, Pawnee'ler ve Khond'lar (Kuzey Amerika Kızılderilileri, —*çev.*) arasında da görülmektedir. Bkz. Cilt 1, s. 371, 375, 386. Sami topraklarında yılda bir kez bir insan-tanrı yakma uygulamasının izleri var. Çünkü Tarsus'ta bir odun yığını üzerinde belli zamanlarda yakılan Hercules'in (yani Baal'in) tasviri, tanrının insan temsilcisinin yerine geçen bir şey olmalıydı. Bkz. Dio Chrysostom, *Orat.* 33, Cilt ii. s. 16, Dindorf basımı; W. R. Smith, *The Religion of the Semites*, i. 353 ve dev. Druid'lerin insan kurbanın bazı kısımlarını yedikleri görülmekte, Pliny, *Nat. Hist*, xxx. 13. Belki de Ormanın Kralının etinden bazı parçalar da kutsal bir şey olarak tapınanlar tarafından yeniyordu. Nemi'de kutsal ekmek kullanıldığına değgin izler bulmuştuk. Bkz. Cilt I, s.85 ve devamı.

Geriye ökseotuna neden Altın Dal dendiğini sormak kalıyor. Bu ad basit bir şair fantezisi değil, hatta İtalya'ya özgü bile değil; çünkü ökseotu Galler'de de "saf altın ağacı" diye bilinir.[142] Ökseotu üzümlerinin beyaza çalan sarı rengi bu adı açıklamaya yetmez. Çünkü Vergilius yalnızca Dal'ın değil, yapraklar kadar sapın da altından olduğunu söylüyor,[143] aynı şey Galler'deki adda da var: "saf altın ağacı." Bu adın gerçek anlamının ip ucunu bize mitsel eğreltiotu tohumu ya da eğreltiotu çiçeği veriyor.

Eğreltionunun Yazdönümü Arifesinde altın gibi ya da ateş gibi çiçekler açtığına halk arasında inanıldığını görmüştük. Örneğin Bohemya'da "Aziz John Günü'nde eğreltiotunun ateş gibi parlayan altın çiçekler açtığı" söylenir.[144] Bu mitsel eğreltiotu tohumunun bir özelliği var: Yazdönümü Arifesinde ona sahip olan ya da onu elinde tutarak bir dağa tırmanan kişi bir altın damarı keşfeder ya da yeryüzü hazinelerini mavimsi bir alevle parlıyor görür.[145] Eğreltiotu tohumunu paranın yanına koyarsınız, ne kadar harcarsanız harcayın para hiç azalmaz.[146] Bazan eğreltiotunun Noel'de çiçek açacağı düşünülür, o sırada onu kim yakalarsa çok zengin olur.[147] Yani herkes benzerini çeker ilkesine göre eğreltiotunun altını keşfedeceği düşünülür, çünkü kendisi de altındandır; yine buna benzer bir nedenle, ona sahip olanı bitmez tükenmez bir altın kaynağıyla zengin eder. Ama eğreltiotu tohumu altından yapılmış olarak tanımlanırken aynı zamanda alevli ve ateşli olarak da tanımlanır.[148] Bundan dolayı da ünlü tohumların toplandığı iki büyük günün Yazdönümü Arifesi ve Noel olduğunu —yani iki gündönümü (çünkü Noel, putatapanların eski kış gündönümü kutlamasından başka bir şey değildir)— düşünürken, eğreltiotu tohumunun ateşli görünümüne birincil, altın görünümüneyse ikincil ve türev olarak bakmaya itiliriz. Aslında eğreltiotu tohumunun, güneşin ateşinin, seyir yolunun iki dönüş noktasında: yaz ve kış gündönümünde bir çıkışı gibi görünebilirdi. Bu görüşü bir Alman öyküsü de

142 Grimm, *Deutsche Mythologie*[4], ii. 1009, *pren puraur.*
143 Vergilius, *Aen*, vi. 137 ve devamı.
144 Grohmann, *Aberglauben und Gebräuche aus Böhmen und Mähren*, 673.
145 Grohmann, *a.g.y.*, 676; Wuttke, *Der deutsche Volksaberglaube*, 123.
146 Zingerle, *Sitten, Bräuche und Meinungen des Tiroler Volkes*[2], 882.
147 Zingerle, *a.g.y.*, 1573.
148 Grohmann, *a.g.y.*, 675; Ralston, *Songs of the Russian People*, s.98.

doğruluyor: bir avcının Yazdönümü Gününde öğleyin güneşe ateş ederek eğreltiotu tohumu elde ettiği anlatılır öyküde; yere üç damla kan damlar, avcı beyaz bir bezle yakalar onları, bu kan damlaları eğreltiotu tohumudur işte.[149] Burada kan besbelli güneşin kanıdır, eğreltiotu tohumu da doğrudan ondan türemiştir. Böylece eğreltiotu tohumunun altın olduğu doğrudan kesin olarak kabul edilir, çünkü güneşin altın ateşinin bir akışı olduğuna inanılır.

İmdi, eğreltiotu tohumu gibi ökseotu da ya Yazdönümünde ya da Noel'de toplanır[150] —yani yaz ve kış gündönümleri— ve yine eğreltiotu tohumu gibi onun da yeryüzündeki hazineleri ortaya çıkarma gücü olduğu varsayılır. Yazdönümü Arifesinde İsveç'te halk ökseotundan ya da bir tanesi mutlaka ökseotu olması gereken dört ayrı tür odundan keşif çubukları yapar. Hazine arayıcıları güneş battıktan sonra çubuğu yere yatırır, alet hazinenin tam üzerindeyse çubuk canlıymış gibi hareket etmeye başlar.[151] İmdi, eğer ökseotu altını keşfediyorsa, Altın Dal karakterinde bir şey olması gerekir; gündönümlerinde toplanıyorsa, altın eğreltiotu tohumu gibi, Altın Dal'ın da güneşin ateşinin bir çıkışı olması gerekmez miydi? Soru basit bir evet'le yanıtlanamaz. İlkel Arilerin belki de yazdönümü şenlik ateşlerini güneş büyüsü olarak, yani güneşe taze ateş sağlamak niyetiyle yaktıklarını görmüştük. Fakat bu ateş her zaman meşe odunlarının birbirine sürtülmesiyle oluşturulduğuna göre[152] ilkel Ari'ye güneş, zaman zaman kutsal meşe ağacının içinde oturan ateşten besleniyor gibi gelmiş olmalıdır. Diğer bir deyişle, meşe ağacı ona zaman zaman güneşi beslemek için çekilen ateşin ilk depolama yeri ya da yedek deposu gibi görünüyor olmalıdır. Fakat meşenin yaşamının ökseotunun içinde olduğu düşünülü-

[149] L. Bechstein, *Deutsches Sagenbuch* No. 500; *a.y.*, *Thüringer Sagenbuch* (Leipzig, 1885), ii. No. 161.

[150] Yazdönümünde toplanışı için bkz. Cilt I, s. 279. Noelde toplanma âdeti hâlâ aramızda yaşıyor. York'ta "Noel Günü arifesinde katedraldeki yüksek sunağa ökseotu getirirler ve her çeşit sıradan hatta günahkâr kimseler için, kentin kapılarında, cennetin dört bölgesine doğru kamusal ve evrensel bir özgürlük, af ve serbestlik ilân ederler." Stukeley, *Medallic History of Carausius*, Brand'in alıntısı, *Popular Antiquities*, i. 525. Bu son töre şimdi terk edilmiştir tabii.

[151] Afzelius, *Volkssagen und Volkslieder aus Schwedens älterer und neuerer Zeit*, i. 41 ve dev.; Grimm, *Deutsche Mythologie*[4], ii. 289; L. Lloyd, *Peasant Life in Sweden*, s. 266 ve devamı.

[152] Bkz. Cilt I, s. 283.

yordu; dolayısıyla, meşe ağacının birbirine sürtülmesiyle oluşturulan ateşin tohumu ya da çekirdeği de ökseotunun içinde olmalıydı. Böylece, ökseotu güneşin ateşinin bir çıkışıydı demek yerine, güneşin ateşine ökseotunun bir çıkışı gözüyle bakılıyordu demek daha doğru olurdu. O zaman, ökseotunun altın görkemiyle parlamasına ve Altın Dal olarak adlandırılmasına neden şaşmalı! Bununla birlikte, belki de tıpkı eğreltiotu gibi onun da o altın görünümünü yalnızca belirli zamanlarda, özellikle de ateşin güneşi tutuşturmak için meşe ağacından çıkarıldığı yazdönümünde aldığı sanılıyordu.[153] Pulverbatch'ta, Shropshire'da yaşayanların hâlâ anlattığına göre, meşe ağacının Yazdönümü arifesinde açtığına ve çiçeklerin gün doğmadan önce solduğuna inanılırdı.[154] Meşenin bu çabuk geçen çiçek açma süresi, eğer yanılmıyorsam, başlangıçta, Altın Dal karakterindeki ökseotundan başka şey olamazdı. Shropshire, Galler sınırında olduğuna göre, bu boşinan ilk kökeninde Gal'li olabilir, ama belki de ilkel Ari inanışından kalma bir parçadır da. İtalya'nın bazı bölgelerinde, daha önce de gördüğümüz gibi[155] köylüler Yazdönümü sabahında hâlâ "Aziz John yağı" için meşe ağaçları aramaya çıkarlar, bu yağ, tıpkı ökseotu gibi bütün yaraları iyileştirir, hiç kuşkusuz anlı şanlı ökseotunun kendisidir bu. Böylece Altın Dal ya da "saf altından ağaç" gibi bitkinin gerçek görünümünü o kadar az tanımlayıcı bir adın, İtalya'da ve Galler'de belki de Ari dünyasının başka bölgelerinde ökseotunun adı olarak nasıl ayakta kaldığını anlamak kolaydır.[156]

Şimdi Virbius'un neden giderek güneşle karıştırıldığını da tam an-

[153] Eğreltiotu tohumunun, yazdönümü ve Noel'de olduğu kadar Paskalya'da da çiçek açtığı varsayılıyor (Ralston, *Songs of the Russian People*, s. 98 ve dev.); Paskalya ise, daha önce de gördüğümüz gibi, güneş ateşinin tutuşturulduğu zamanlardan biridir.

[154] Burne ve Jackson, *Shropshire Folk-lore*, s. 242.

[155] Bkz. s. 263.

[156] Vergilius'un Aeneas'ı Hades'e ökseotuyla birlikte inerken tasvir etmesinin nedeni, belki de ökseotunun kötü ruhları püskürteceği inancıydı (bkz. Cilt I, s. 352). Dolayısıyla Charon, Aeneas'a atıp tutmaya hazırlanırken, Altın Dal kaybolur yanından (*Aen.* vi. 406 ve dev.) Belki, ökseotuna atfedilen dünyanın gizlerini açığa vurma gücü, onun öteki dünyanın önünde bir tür "açıl susam açıl" şeklinde kullanılabileceğini akla getirmiştir. Karşılaştırın, *Aen.* vi. 140 ve devamı.

İnemez yeryüzü derinliklerine kimse,
Bu altın dalı ağaçtan koparmadan önce.

lamıyla anlayabiliyoruz. Eğer Virbius, benim göstermeye çalıştığım gibi, bir ağaç-ruhu idiyse, üzerinde Altın Dal'ın yetiştiği meşe ağacının ruhu olması gerekir; çünkü söylencede orman Krallarının ilki olarak betimlenmekteydi. Bir meşe-ruhu olarak, zamanı gelince güneşin ateşini yeniden yaktığı varsayılıyor olmalıydı, bu yüzden de güneşin kendisiyle kolayca karıştırılabilirdi. Aynı şekilde, bir meşe-ruhu olan Balder'in neden "o kadar güzel yüzlü ve o kadar parlaktı ki önünden bir ışık gidiyordu"[157] şeklinde betimlendiğini ve neden çoğu kez güneş olarak kabul edildiğini açıklayabiliriz. Ve genel olarak diyebiliriz ki, ateşin yalnızca odunları birbirine sürtmekle yakılabildiği ilkel toplumda yabanıl, ateşi, tıpkı bitki özü ya da özsuyu gibi, ağaçlarda depolanmış, yorucu bir çalışmadan sonra çıkarabileceği bir şey olarak anlayabilirdi ancak. Yani bütün ağaçlar, en azından odununu ateş yakmakta kullandığı belli türden ağaçlar, gizli ateş depoları gibi görünüyor olmalıyıdı ona; onları altın, parlak ya da ışık gibi belgeçlerle (epithet) tanımlaması da çok doğaldır. Bu adın kökeni, eski Yunanlıların ve İtalyanların en yüce tanrılarına verdikleri "Parlak ya da Parlayan" (Zeus, Jove) adından geliyor olamaz mı?[158] En azından, hem Yunanlılar hem de İtalyanlar arasında meşenin yüce tanrının ağacı olması; bu yüce tanrının hem Yunanistan'da hem de İtalya'daki en eski tapınaklarında gerçekten de bir meşeyle temsil edilmesi; Kuzey Avrupalı barbar Arilerin tarih sahnesine çıkar çıkmaz, bütün dil, karakter ve ülke farklılıklarına karşın, dinsel saygılarının baş nesnesi olarak meşeye tapınmada ve kutsal ateşlerini bu ağacın odunundan çıkarmada birlik göstermeleri son derece anlamlıdır. Eğer Avrupalı Arilerin ilkel dininin ne olduğuna, varolan

---

[157] *Die Edda*, übersetzt von K. Simrock[8], s. 264.

[158] Zeus ve Jove adlarının, "parlayan" "parlak" anlamına gelen bir kökten türediği konusunda, bkz. Curtius, *Griech Etymologie*,[5] s. 236; Vanicek, *Griech. Latein. Etymolog. Worterbuch*, s. 353 ve dev. Jove'un meşeyle ilişkisi konusunda, karş. Pliny, *Nat. Hist* xii. § 3, *arborum genera numinibus suis dicata perpetuo servantur, ut Jovi aesculus* (kutsal ağaç türleri içinde en önemlisi Jüpiter'e adanan meşedir.); Servius, Vergilius Üzerine, *Georg.* iii. 332. *Omnis quercus Jovie est consecrata* (Jüpiter'in her meşesi kutsaldır). Zeus ve Jüpiter, adlarının etimolojik olarak Sanskritçe gök anlamına gelen sözcükle bağlantılı olması nedeniyle daha çok gök tanrıları olarak kabul edilmişlerdir. Neden, yetersiz görünmektedir.

farklı dallardan dinleri karşılaştırarak karar vereceksek, bunların Panteonunda en yüksek yeri kesinlikle meşe ağacına vermemiz gerekecektir. Bu durumda, araştırmamızın sonucu, Roma İmparatorluğu zamanına ve bizim çağımızın başlangıcına kadar Arilerin ilkel tapınmalarının, Galya'nın, Prusya'nın ve İskandinavya'nın meşe ormanlarında, hemen hemen Nemi'nin kutsal korusundaki ilk şekliyle sürdüğünü; Ormanın Kralının, yaşamı ökseotunun ya da Altın Dal'ın içinde olan bu yüce Ari tanrısının bir bedenleşmesi olarak yaşadığını ve öldüğünü olası hale getirmektir.

*
* *

Nemi'ye veda ederken son kez çevremize bakarsak, gölün ve çevresinin, Diana ile Virbius'un kutsal korudaki tapınanlarından saygı gördüğü günlerden bu yana pek fazla değişmemiş olduğunu görürüz. Gerçekte Diana tapınağı yok olmuş. Ormanın Kralı Altın Dal'ın nöbetini tutmuyor artık. Ama Nemi'nin ağaçları hâlâ yeşil, akşam vakti Albano'nun, hatta hava sakinse Roma'nın kilise çanlarının Angelus'u çaldığını duyabilirsiniz. Ta uzaktaki kentten gelen tatlı ve ağırbaşlı çan sesleri, geniş Campagnan sulak çayırlıklarında ağır ağır kayboluyor. *Le roi est mort, vive le roi!* (Kral öldü, yaşasın Kral!)

NOT

İlk Ürün Sunuları

İLKEL İNSANLARIN çoğu kez, kutsal ruh ya da yaşamla dolu olduklarını varsaydıkları için yeni ürünü kutsal bir yiyecek olarak paylaştıklarını görmüştük (Cilt 2, s. 72 ve dev.). Daha sonraki bir çağda, dünya nimetlerinin bir tanrı tarafından yaratılmaktan, can verilmekten çok üretildikleri anlaşıldığındaysa, yeni ürünler artık bir tanrının bedeni ya da kanı olarak kutsal ayinlerle paylaşılmaz olur; ama bir bölümü, onları ürettiğine inanılan kutsal varlıklara bir şükran sunusu olarak hediye edilir. Bazan da ilk ürünler, belki de tanrı niteliğinden dolayı krala sunulur. İlk ürünler tanrıya ya da krala sunuluncaya kadar insanlar yeni üründen yeme özgürlüğüne sahip değildir. Fakat, kutsal yiyecekle kurban arasında kesin bir çizgi çekmek her zaman olanaklı olmadığı için, bu sonuncuya değgin çeşitli örmekler eklemek yoluyla konunun bu bölümünü bir sonuca ulaştırmak yerinde olacaktır.

Basutolar arasında, ürün dövüldükten ve savrulduktan sonra döven alanında bir yığın halinde bırakılır. Ürüne dokunmadan önce dini bir törenin yapılması gerekir. Ürün sahipleri alana yeni bir kap getirir ve danelerden bir bölümünü bu kabın içinde kaynatır. Ürün kaynadığında, "Şükürler olsun, tanrılar; yarınki ekmeğimizi de verin bize!" diyerek kaynamış üründen birkaç avuç serperler ortadaki yığına. Bu iş bitince kaynamış danenin kalanı yenir ve ürünün katıksız ve yıl

içersinde yenmeye uygun olduğu kabul edilir. Burada ilk ürünlerin tanrılara kurbanı ilk bakışta göze çarpan bir fikirdir, döven alanında daneyle dolu küçük bir çukurun, tanrılara şükran-sunusu olarak bırakılması töresinde yeniden ortaya çıkar.[159] Basutolar ürünün kendi içinde kutsallığına değgin canlı bir duyguyu hâlâ sürdürmektedirler; çünkü ürün gözler önünde açıkta tutulduğu sürece bütün kirli, günahkâr kişiler dikkatle uzaklaştırılır ondan. Hasatı alandan eve taşımada kirli bir insan kullanmak gerektiğinde, çuvallar doldurulurken biraz uzakta durur ve ancak çuvallar öküzlerin sırtına yerleştiğinde yaklaşabilir ona. Yük eve boşaltılır boşaltılmaz da geriye çekilir ve ürünün içinde saklanacağı sepetlere boşaltılmasına hiçbir şekilde yardım edemez.[160]

Ashantee'de yam'ın (tatlı patates) olgunlaştığı Eylülde bir hasat şenliği yapılır. Şenlik süresince kral yeni yam'dan yer, fakat halktan hiç kimse iki hafta süren şenlik bitinceye kadar yam yiyemez. Şenliğin devamı süresince hiç yasaksız bir özgürlük egemendir; hırsızlık, aldatma ve saldırı cezasız kalır, her iki cins de kendini tutkularına bırakır.[161] Madagaskar'lı Hovalar yeni ürünün ilk demetini krala sunar. Ürün olgunlaştıkça demetler saraya alay halinde taşınır.[162] Burma'da da *pangati* yemişleri olgunlaştığında, bir kısmı yesin diye kralın sarayına götürülürdü; hiç kimse kraldan önce yiyemezdi bu üründen.[163]

Assam'lı Koch'lar her yıl ilk ürünlerini topladıklarında bunların bir kısmını, adlarıyla çağırarak ve ellerini çırparak atalarına sunarlar.[164] Ho'lar ağustos ayında pirinçler olgunlaştığında hasatın ilk ürününü, evi güneşte olan, orada oturan Sing Bonga'ya sunarlar. Yeni pirinçle birlikte beyaz bir horoz kurban edilir; bunlar sunuluncaya kadar hiç kimse yeni pirinçten yiyemez.[165] Hindistan'da Rajamahall yakınındaki

---

159 Casalis, *The Basutas*, s. 252.

160 Casalis, *a.g.y.*, s. 252 ve devamı.

161 A.B. Ellis, *The Tshi-speaking Peoples of the Gold Coast*, s. 229 ve dev.; T.E. Bowdich, *Mission to Ashantee*, s. 226 ve dev. (1873 basımı.)

162 J.Cameron, "On the Early Inhabitans of Madagascar," *Antananarivo Annual and Madagascar Magazine*, ii. 263.

163 Bastian, *Die Volker des östlichen Asien*, ii. 105.

164 Dalton, *Ethnology of Bengal*, s. 91.

165 Dalton, *a.g.y.*, s. 198.

dağlı kabileler arasında, *kosarane* ürünü Ekimde ya da Aralığın başında biçilirken, yeni ürün yenmeden önce bir şükran belirtisi olarak bir şenlik yapılır. Başkanın belirlediği bir günde Chitariah Gossaih adlı tanrıya iki erkek tarafından kesilen bir keçi kurban edilir, bundan sonra da başkanın kendisi bir kümes hayvanı kurban eder. Daha sonra köylüler tarlalarına gider ve şükranlar sunulur, (bu dağlıların Ceres'i diye tanımlanan) Kull Gossaih'e bir adak bağışlanır, daha sonra yeni *kosarane* yemek üzere evlerine dönerler. Köyün oturanları başkanın evinde toplanır toplanmaz —erkekler bir yanda, kadınlar bir yanda oturur— başkana bir domuz, bir ölçü *kosarane* ve bir kâse içki sunulur, başkan da bunun karşılığında köylülerini kutsar, çalışkan olmalarını, iyi davranmalarını öğütler onlara; "bundan sonra, bütün tanrılarının ve bütün ölülerinin adlarına içkinin bir kısmını yere döker, sonra kendisi içer ve aynı saygı belirtilerini tekrarlayarak *kosarane*'nin birazını etrafa saçar." Bundan sonra içki ve şenlik başlar, günlerce sürer. Aynı kabilelerin Ağustos ve Eylülde Hint mısırının olgunlaşması sırasında bir başka şenliği daha vardır. Herkes bir domuz, bir keçi ya da bir kümes hayvanı alarak tarlasına gider, Kull Gossaih'e kurbanını keser. Şenliğe katıldıktan sonra evine döner. Burada bir başka yemek hazırlanır. O gün köydeki her ailenin kendi şöleni için hazırladığı şeylerden birazını her eve dağıtması bir gelenektir. Herhangi bir kimse, yeni *kosarane*'nin ve Hint mısırının biçilmesinde yapılan şenlikten ya da toplu şükran sunusundan önce bunlardan yiyecek olursa, başkan, Chitariah'a beyaz bir horoz kurban etme cezası verir ona.[166] Hindistan'ın Orta Eyaletlerinde mevsimin ilk ürünü daima tanrı Bhimsen ya da Bhim Deo'ya sunulur.[167] Punjaub'ta şeker kamışı ekilirken, bir kadın bir gerdanlık takar ve bir iğe iplik sararak tarlanın çevresinde dolanır;[168] şeker kamışı kesildiğinde ilk ürünler, sıkma yerine yakın bir yere kurulmuş ve şeker kamışı tanrısına adanmış bir sunakta tanrıya sunulur. Daha sonra ilk ürünler Brah-

[166] Thomas Shaw, "The Inhabitans of the Hills near Rajamahall," *Asiatic Researches*, iv. 56 ve devamı.

[167] *Panjab Notes and Queries*, i. No. 502.

[168] Bu eski Italya'daki töreden garip bir biçimde farklı, İtalya'nın çoğu bölgesinde kadınların iğ çevirerek anayollarda dolaşmaları yasayla yasaklanmıştı, çünkü bunun ürünlere zarar vereceği varsayılırdı. Pliny, *Nat. Hist.* xxviii., 28.

manlara verilir. Yine, kadınlar pamuk toplamaya başladıklarında, sütlaç yiyerek tarlanın çevresinde dolaşır, ilk ağız dolusu sütlacı batıya doğru tarlaya püskürtür; toplanan ilk pamuk köy bakkalında ağırlığınca tuzla değiştirilir, bu tuz okunur ve pamuk toplama işi bitinceye kadar evde saklanır.[169]

Doğu Hint Adalarından Tjumba'da, hasattan önce bir şenlik yapılır. Tanrılara bir şükran belirtisi olarak pirinçle dolu kaplar sunulur. Bundan sonra bir hindistan cevizi ağacının dibindeki kutsal taşa, kurban olarak kesilen hayvanın kanı serpilir; ve tanrılar için birazcık etle birlikte pirinç bırakılır taşın üzerine. Ağacın üzerine mızraklar ve kalkanlar asılır.[170] Borneo'lu Dyaklar, çeltik olgunlaştığında bir ilk ürün şenliği yaparlar. Bir gong ve davul eşliğinde kadın rahip törenle çiftliklere gider ve olgun çeltikten birkaç demet toplar. Bunlar köye getirilir, hindistan cevizi suyunda yıkanır ve bambudan bir sunağın çevresine bırakılır, bu bambudan sunak hasat şenliklerinde en büyük evin ortak odasında kurulur. Sunak beyaz ve kırmızı uzun bayraklarla süslenir ve hurma ağacının tatlı kokulu çiçekleri asılır üzerine. Şölen iki gün sürer, bu süre içinde köy tabuludur; hiç kimse köyü terkedemez. Yalnızca kümes hayvanları kesilir, gece gündüz gong çalınır ve dans edilir. Şenlik bittiğinde halk ürününü toplamakta özgürdür.[171]

Yeni çeltiğin ölçülmesi bütün Celebes'lerde kutlanan bir hasat şenliği için bir başka vesiledir. Dr. B.F. Matthes, 1857 Temmuzunda, şölene eşlik eden dinsel törenlere tanık olmuştur. Yere iki hasır serilir, her birinin üzerine bir yastık konur. Yastıklardan birinin üzerine erkek giysileri ve bir kılıç, ötekineyse kadın giysileri konur. Anlaşıldığına göre bunlarla ölmüş ataların temsil edilmesi amaçlanıyordu. İki kukla figürün önüne pirinç ve su konur, üzerlerine yeni çeltikten saçılır. Aynı zamanda ailenin geriye kalan kişileri ve

169 D. C. J. Ibbetson, *Outlines of Panjab Ethnography* (Kalküta, 1883), s.119.

170 Fr. Junghuhn, *Die Battaländer auf Sumatra*, ii. 312.

171 Spenser St. John, *Life in the Forests of the Far East*, i. 191. Tarım işlerinde uygulanan tabular hakkında bkz. *a.y.*, i. 185; R.G. Woodthorpe, "Wild Tribes Inhabiting the so-called Naga Hills," *Journ. Anthrop. Inst.* xi. 71; *Old New Zealand*, bir Pakeha Maori'li (Londra 1884), s. 103 ve dev.; R. Taylor, *Te Ika a Maui; or, New Zealand and its Inhabitants*[2], s. 165 ve dev.; E.Tregear, "The Maoris of New Zealand," *Journ. Anthrop. Inst.* xix. 110.

ölmüşlerin köleleri için tabak tabak pirinç konur yere. Tören de böylece biter.[172] Celebes'li Minahassalar'ın bir "yeni pirinci yeme" şenliği vardır. Kümes hayvanları ve domuzlar kesilir; etin bir bölümü pirinç ve hindistan cevizi yağıyla birlikte tanrılar için bir kenara ayrılır, daha sonra da yeme ve içme başlar.[173] Ceram'ın kuzey doğu sahilinde iki köy olan Kobi ve Sariputi halkı ilk çeltik ürününü, pişirilmiş pirinç şeklinde, tütün vb. birlikte bir gönül borcu nişanesi olarak atalarına sunar. Bu törene "ölüleri besleme" denir.[174] Doğu Hint Adalarından Tenimber ve Timorlaut'ta ilk çeltik ürünü, kümes hayvanları ve domuzlarla birlikte *matmate*ye sunulur. *Matmate*, koruyucu-ruhlar ya da ev tanrıları olarak tapılan atalarının ruhlardır. Bunların çatıdaki bir açıklıktan eve girdikleri, sunulardan paylarını almak ve aileye yardım etmek için kafataslarındaki ya da tahtadan veya fildişinden yapılma tasvirlerindeki geçici yerlerini aldıkları varsayılır. Aynı zamanda kuş, domuz, timsah, kaplumbağa, köpekbalığı, vb. şekline de girerler.[175] Amboina'da pirinç ya da başka bir ürünün hasatı yapıldığında, yeni ürünün bir kısmı tanrılara sunulur, bu yapılıncaya kadar rahipler bunlardan yiyemez. Yeni pirincin, ya da ürün neyse onun bir kısmı kaynatılır, üzerine hindistan cevizi sütü dökülür, hindistan safranı karıştırılır. Daha sonra sunu yerine götürülür ve tanrıya sunulur. Bazıları tanrının önüne yağ da döker; eğer geriye yağ kalacak olursa kutsal ve çok değerli bir hazine olarak eve getirirler, bunu hastaların ve herkesin alınlarına ve göğüslerine sürerler, yağın her türlü kutsamayı ilettiğine kesin olarak inanırlar.[176] Malay kökünden gelme, ama kanları karışık kabileler olan Luzon'lu Irayalar ve Catalanganlar, başlıca, *anito* adı altında atalarının ruhlarına taparlar, hasatın ilk ürünlerini onlara sunarlar. *Anito*'lar ev tanrılarıdırlar; bunlara özellikle kendi evlerinin yanında yaptıkları minyatür evler ayırırlar.[177]

Fiji'li bazı kabilelerde, "yam hasatının ilk ürünleri, ürün yığını

---

[172] B.F. Matthes, *Beknopt Verslag mijner reizen in de Binnenlanden van Celebes, in de jaren 1857 en 1861*, s.5.

[173] N. Graafland, *De Minahassa*, i. 165.

[174] J.G.F. Riedel, *De sluik-en kroesharige rassen tusschen Selebes en Papua*, s. 107.

[175] Riedel, *a.g.y.*, s. 281, 296 ve devamı.

[176] Fr. Valentyn, *Oud en nieuw Oost-Indiën*, iii. 10.

[177] C. Semper, *Die Philippinen und ihre Bewohner*, s. 56.

insanların kullanımına açılmadan önce, Nanga'da [taşla çevrili kutsal yerler] atalarına büyük bir törenle sunulur, bu sunu yapılana kadar hiç kimse yeni yam ürününü tadamaz. Patatesler Büyük Nanga'da üstüste yığılır ve orada çürümeye bırakılır. Eğer saygısızın biri cesaret edip de bunları kendi malı yapacak olursa, delirmiş sayılır. Daha önce adı geçen misyoner öğretmen, Nanga'yı ziyaret ettiğinde yabani otlar arasında, çürümüş sunu yığınlarından yükselen adam boyu tatlı patates sürgünleri gördüğünü anlatmıştı bana. İlk ürünlerin sunuluşunda büyük şölenler verilir, bunlar halkın eğlenme zamanlarıdır; Nanga'nın kendisinden çoğu kez *Mbaki* ya da Hasat diye söz edilir."[178] Fiji'nin başka bölgelerinde ilk ürünler ile ilgili uygulamanın farklı olduğu görülmektedir, çünkü bir başka gözlemcinin bize söylediğine göre, "her zaman bölgenin baş tapınağında sunulan ilk yam ürünleri, sözde tanrıların kullanımı için isteniyor gibi yapılıyorsa da rahiplere bırakılır ve onların gelirini oluşturur."[179] Yeni Hebrid adalarından biri olan Tana'da, tanrıların genel adının *aremha* yani "ölü bir adam" olduğu ortaya çıktı. Göçmüş olan ataların ruhları halkın tanrıları arasındaydı. İleri bir yaşa ulaşmış olan başkanlar, ölümlerinden sonra tanrılaştırılıyor, adlarıyla çağrılıyor, çeşitli vesilelerle kendilerine dua ediliyordu. Bunların yamların ve yemiş ağaçlarının büyümesine baktıkları varsayılıyordu. İlk ürünler onlara sunuluyordu. Yeni üründen bir miktar bir taşın üzerine ya da bir ağacın meyilli bir dalı üzerine, veya kaba saba geçici bir sunağın üzerine konuyordu; bu geçici sunak, birkaç sopanın ağaç kabuğu şeritleriyle birbirine bağlanmasıyla yapılan, dört ayağı yere çakılmış bir masa şeklindeydi. Herkes büyük bir sessizlik içinde; başkan, yüce rahip rolünü oynuyor ve yüksek sesle aşağıdaki duayı ediyordu: "Merhametli babamız! sana biraz yiyecek getirdik; ye; bunun için de bize iyi davran." Sonra herkes bağırıyordu. Bunlar öğleyin oluyordu, daha sonra da toplanmış olan insanlar gece yarısı ya da sabaha kadar yiyor, içiyor, dans ediyordu.[180]

Bazı Kingsmill Adalarında, en kutsal sayılan tanrıya Tubuériki

[178] Rahip Lorimer Fison, "Tha Nanga, or sacret stone enclosure, of Wainimala, Fiji," *Journ. Anthrop. Inst.* xiv. 27.

[179] J. E. Erskine, *Journal of a Cruise among the Islands of the Western Pacific*, s. 252.

[180] Turner, *Samoa*, s. 318 ve devamı.

deniyordu. Açık havada dikine yerleştirilmiş bir metre uzunluğunda, kırk beş santimetre genişliğinde, biçimsiz düz bir mercan taşıyla temsil ediliyordu. Çevresine hindistan cevizi ağacının yaprakları bağlanıyor, bunun da taşın büyüklüğünü ve boyunu artırdığı düşünülüyordu. Yapraklar hep taze kalsın diye her ay değiştiriliyordu. Tanrıya tapınma, taşın önünde dualar tekrarlamak ve halkın kendi kullanımı için hazırlamış olduğu yiyeceğin bir kısmını oraya bırakmaktan ibaretti. Günlük yemeklerinde, şenliklerde ve özellikle tanrının lütfunu elde etmek istedikleri her zaman yapıyorlardı bunu. Mevsimin taze ürünleri hep ona sunulurdu ilk. Her seçkin ailenin böyle bir taşı vardı, buna bir idolden çok bir aile sunağı gözüyle bakılırdı.[181]

Aşağıda, Pasifik adaları arasında bir Avrupa bayrağının ender olarak dalgalandığı günlerde Tonga'da kutlanan bir ilk ürün şenliğinin betimlemesini okuyacaksınız. "*Inachi.*" Bu sözcük, dağıtılmış ya da dağıtılmakta olan herhangi bir şeyden bir pay ya da parça anlamına gelir: fakat burada kullanıldığı anlamıyla dünya ürünlerinin ya da diğer yenecek şeylerin kutsal reis Tooitonga'nın kişiliğinde tanrılara sunulan kısmı demektir; bu bölüşme yılda bir kez tatlı patatesler (yam) genellikle olgun hale gelmeden önce yapılır; bu törende kullanılan yamlar diğerlerinden daha erken ekilmiş olanlar, sonuç olarak da yam mevsiminin ilk ürünleridir. Bu sununun anlamı, genel olarak ulusun refahı, özellikle de en önemlisi yam olan dünya nimetlerinin üretimi üzerinden lütufları eksik olmasın diye tanrıları korumaktır.

"Çok çeşitli türden yamın ekim zamanı temmuzun son yarısıdır, fakat bu törende daima kullanılan *caho-caho* adlı tür yaklaşık bir ay önce dikilir; her çiftlikte, yukarda adı geçen yamdan bir miktar yetiştirmek amacıyla ayrılmış ve etrafı çitle çevrilmiş küçük bir parça toprak bulunur. Bunlar olgun duruma gelir gelmez, *How* [Kral] Tooitonga'ya bir haberci gönderir, yamların *inachi* için toplanma zamanının geldiğini bildirir ve tören için bir gün saptamasını ister ondan; o da genellikle ertesi günden saymaya başlayarak on gün sonrasını saptar. Törenden önceki güne kadar yapılacak özel bir

[181] Horatio Hale, *United States Exploring Expedition, Ethnology and Philology*, s. 97.

hazırlık yoktur; bununla birlikte, geceleyin, arasıra adaların çeşitli yerlerinden (deniz kabuğundan yapılmış) boru sesleri işitilir, tören günü yaklaştıkça bunlar daha da sıklaşır, öyle ki, hemen hemen her çiftlikten insanlar bu boruları üç dört kez öttürür, bu sesler gecenin sessizliği içinde hoş bir etki yapar, özellikle de orman ya da tepelere çarpan sesin daha da büyüyüp geriye yansıdığı yerlerde. Törenden önceki gün patatesler topraktan çıkarılır, pandanus türünden bitkilerin yapraklarının iç zarından hazırlanmış ve kurutulmuş bir tür şeritle süslenir...

"Boru sesleri ada boyunca yankılanmaya başladığında güneş henüz batmamıştır, sesler gece ilerledikçe daha da artar. Mooa'da [başkent] ve bütün çiftliklerde insan ve kadın seslerinin *Nófo óoa tegger gnaoóe, óooa gnaoóe,* (Dinlen, çalışma artık, artık çalışma) şarkısını söylediği işitilir. Gece yarısına doğru daha da artar bu, erkekler genellikle şarkının birinci kısmını, kadınlarsa son kısmını söyler: sonra üç dört saat süreyle diner bu sesler, güneş doğarken yeniden artar. Bununla birlikte yaklaşık saat sekize kadar hiç kimsenin ana yollarda dolaştığı görülmez, bu saatten sonra adanın dört köşesinden insanların Mooa'ya doğru ilerlediği, bütün öteki adalardan kanoların yolcularını boşalttığı görülür; öyle ki bütün Tonga halkı şarkı söyleyerek, boru çalarak karadan ve denizden yaklaşıyormuş gibi olur. Mooa'daysa genel bir hazırlık telaşı görülür ve işitilir; çeşitli bölgelerden erkekler ve kadınlar, hepsi de yeni *gnatoo*'larını giyinmiş, kırmızı kordelalarla, çelenklerle süslenmiş, erkekler mızraklarla ve sopalarla donanmış, birazdan başlayacak törenin öneminin farkında, değişik gruplar halinde kente girer. Her grup, çiftliğin ait olduğu başkanın baş vasalının kollarında dikkatle taşıdığı bir sepet içinde kendi yamını getirir. Sepetler *malài*'de[182] (*Mooa*'da) toplanır, bazıları yamları asma işine koyulur, her biri, iki üç metre uzunluğunda ve on santimetre kalınlığında bir direğin merkezine asılır. İşlemler orada bulunan *mataboole*'ler[183] tarafından düzenlenir. Yamların hepsi asılınca, her direk ard arda yürüyen iki adam tarafından taşınır,

[182] *Malái* "genellikle büyük bir evin ya da halk törenlerinin başlıca yapılma yeri olan başkanın mezarının önünde bir yerdir." Mariner, *Tonga Islands, Vocabulary.*

[183] *Mataboole* "başkanların ya da soyluların hemen altındaki bir rütbe"dir.

kırmızı kordelalarla süslü yamlar aralarında sarkmaktadır. Alay son Tooitonga'nın mezarına doğru yürümeye başlar (bu mezar genellikle çevrededir, ya da onun ailesinden birinin mezarı da bu işi görür), erkekler tek sıra halinde yürür, her ikisinden biri yam taşıyarak yavaş ve ölçülü adımlarla ilerlerler, yükleri sanki çok ağırmış gibi her adımda yıkılır gibi yaparlar. Bu arada başkanlar ve mataboole'lar, başları öne eğik, elleri önlerinde kavuşmuş, mezarın önünde yarım daire şeklinde yer almıştır." Daha sonra alay mezarın çevresinde iki üç kez büyük bir çember üzerinde dolaşırdı, borular çalar, adamlar şarkı söylerdi. Daha sonra hâlâ direklerde asılı duran yamlar mezarın önüne bırakılırdı, taşıyıcıları ise onların yanında yere otururdu. O zaman; Tooitonga'nın *mataboole*'larından biri genel olarak tanrılara seslenirdi, daha sonra da özellikle son Tooitonga'nın ve diğerlerinin adlarını anardı. Böylesine güzel bir hasatla toprağı ödüllendirdikleri için ilahi cömertliklerinden ötürü onlara dua eder, iyiliklerinin gelecekte de sürmesi için yakarırdı. Bitirdiğinde, adamlar ayağa kalkar ve yeniden sırtlarlardı yüklerini, mezarın çevresinde iki üç kez döndükten sonra eskisi gibi borularını çalarak ve şarkı söyleyerek yeniden *malái*'ye yürürlerdi. Başkanlar ve *mataboole*'lar yamların yeniden bırakıldığı aynı yere giderlerdi arkalarından. Burada büyük bir çember halinde yere oturur Tooitonga onlara başkanlık ederdi. Daha sonra *Inachi*'nin bir kısmını oluşturan öteki mallar: kurutulmuş balık, hasır, vb. ortaya çıkarılır, aralarında bölüştürülürdü. Yaklaşık dörtte biri tanrılara bağışlanırdı, bunları da rahipler alırdı; yaklaşık yarısı krala düşerdi; kalanıysa Tooitonga'ya aitti. *Inachi*'yi oluşturan mallar götürüldükten sonra grup *cava* içmeye oturur, bir *mataboole* onlara seslenerek, dinsel törenler yapmayı ve başkanlara saygıyı sürdürürlerse tanrıların kendilerini koruyacağını, onlara uzun bir ömür vereceğini söylerdi.[184]

Samoa'lılar ilk ürünleri, ruhlara (*aitus*) ve başkanlara sunarlardı.[185] Örneğin, tanrısı yılan balığı şeklinde olan bir aile taro çiftliklerinin ilk

[184] W. Mariner, *Account of the Natives of the Tonga Islands* (Londra, 1818), ii. 196-203.

[185] Ch. Wilkes, *Narrative of the United States Exploring Expedition*, ii. 133.

ürünlerini yılan balığına sunardı.[186] Tahiti'de "kıyılarında belirli zamanlarda yakalanan ilk balıklar, kutsal olarak bakılan birtakım eşyayla birlikte sunağa götürülürdü. Ağaçlarının ya da bahçelerinin ilk ürünleri de, tanrının böyle bir şükran belirtisi görmediği toprağın sahibine ya da işletenine ölüm getireceğine inanıldığı için, domuz, köpek ve kümes hayvanlarından oluşan mallarının bir kısmıyla birlikte *taumaha* yapılır ya da tanrıya sunulurdu."[187] Toplum Adaları'ndan biri olan Huahine'de ilk ürünler tanrı Tani'ye sunulurdu. Yoksul birininse ilk önce toplanmış ürünlerden iki tane ya da herhangi bir şey getirmesi beklenirdi; örneğin *raatira* on tane, başkanlar ve prenslerse, rütbe ve zenginliklerine göre daha fazla getirmek zorundaydı. Ürünleri tapınağa getirirler, orada "Al, Tani, sana yiyecek bir şeyler getirdim" diyerek yere atarlardı.[188] Doğu Adaları oturanlarının baş tanrıları Make-Make ve Haua idi. Topraktan elde ettikleri ilk ürünleri bunlara sunarlardı.[189] Maoriler arasında, ilk yam ürünlerinin, yam tanrısı Rongo'nun oğlu Pani'ye sunuluşu kutsal bir ayindi.[190]

Eski Prusyalıların ilk ürünlerini ve tuttukları ilk balıkları tanrı Curcho'ya sundukları söylenmektedir, ama bu ifade kuşkuludur.[191] Romalılar ilk ürün başaklarını Ceres'e, yeni şaraplarının ilkini Liber'e sunardı; rahipler bu sunuları yapmadan önce halk ilk ürünü yiyemez, ilk şarabı içemezdi.[192]

Aşağı Missisipi'de yaşayan bir Kızılderili kabilesi olan Natchez'lerin baş ayini, Hasat Şenliği ya da Yeni Ateş Şenliğiydi. Şenlik zamanı yaklaştığında, bir tellal köyleri dolaşır, halka, yeni kaplarını, yeni giysilerini hazırlamalarını, evlerini temizlemelerini, eski tahıllarını, eski giysilerini, eski kaplarını ortak bir ateşte yakmalarını haber verirdi. Suçluların bağışlandığını da ilân ederdi. Ertesi gün tekrar görünür, üç gün oruç tutmalarını, bütün zevklerden el çekmelerini ve

---

[186] Turner, *Samoa*, s. 70 ve devamı.
[187] Ellis, *Polynesian Researches*, i. 350.
[188] Tyerman ve Bennet, *Journal of Voyages and Travels*, i. 284.
[189] Geiseler, *Die Oester-Insel* (Berlin, 1883), s.31.
[190] E. Tregear, "The Maoris of New Zealand," *Journ. Anthrop. Inst.* xix. 110.
[191] Hartknoch, *Alt und neues Preussen*, s. 161; *a.y., Dissertationes historicae de variis rebus Prussicis*, s. 163 (Dusburg'un *Chronicon Prussiae* basımına ek). Karş. W. Mannhardt, *Die Korndämonen*, s. 27.
[192] Festus, *s.v. sacrima*, s. 319, Müller basımı; Pliny, *Nat. Hist.* xviii. 8.

arınmak için ilâçlar kullanmalarını duyururdu. Bunun üzerine herkes, "kan kökü" diye adlandırılan bir kökten çıkardıkları birkaç damlayı içerdi. Bu, bir tür sinir otundan çıkarılmış kırmızı bir içkiydi, şiddetli bir kusturucu etki yapardı. Üç günlük orucu sessizlik içinde geçirirdi insanlar. Bunun sonunda tellal şenliğin ertesi gün başlayacağını duyururdu. Ertesi sabah, gökyüzü aydınlanmaya başlar başlamaz halk dört bir yandan Güneş tapınağına doğru akın akın gelirdi. Tapınak, biri doğuya, biri de batıya açılan iki kapılı büyük bir yapıydı. O sabah tapınağın doğu kapısı açık tutulurdu. Doğu kapısının karşısında, doğan güneşin ilk ışınlarını alacak şekilde kurulmuş bir sunak vardı. Sunağın üzerinde *chouchouacha*'nın (küçük bir keseli hayvan) bir tasviri dururdu; onun sağında bir çıngıraklı yılan, solundaysa bir ufak maymun tasviri dururdu. Bu tasvirlerin önünde meşe kabuğundan bir ateş devamlı olarak yanardı. Ancak yılda bir kez, Hasat Şenliği arifesinde bu kutsal ateşin söndürülmesine izin vardı. Sunağın sağında, "bu kutsal sabah"ta, unvanını ataları Güneş'ten alan büyük reis dururdu. Sunağın solunda da karısı dururdu. Bunların çevresindeyse, rütbelerine göre, savaş başkanları, kabile reisleri, haberciler ve genç yiğitler toplanmış olurdu. Sunağın önünde bir merkezli halkalar şeklinde istiflenmiş kuru kamış yığınları dururdu.

Tapınağın eşiğinde ayakta duran yüce rahip gözlerini doğu ufkuna dikmiş olurdu. Şenliğe başkanlık etmeden önce Mississippi nehrine üç kez dalmış olması zorunluydu. Elinde, büyülü sözler mırıldanırken ağır ağır birbirine sürtüp durduğu iki kuru odun parçası olurdu. Yanında tapınaktan iki yardımcı bir tür kara şerbetle dolu iki kap tutardı. Bütün kadınlar, tapınağın kapısında sırtları doğuya dönük, her biri bir eliyle iki uçlu kazmalarına yaslanarak, öteki eliyle çocuklarını tutarak büyük bir yarım çember şeklinde dururdu. Rahip doğuda gittikçe artan ışığı dikkatle seyrederken kalabalık arasında derin bir sessizlik egemen olurdu. Şafağın yayılan ışığı ateşten ışınlar halinde fışkırmaya başlar başlamaz, rahip elinde tuttuğu odun parçalarını daha

hızlı sürtmeye başlardı birbirine; güneşin burcunun üst ucu ufkun üzerinde göründüğü anda odunlardan ateş de çakmış olur ve kav içinde yakalanırdı. Aynı anda tapınağın dışındaki kadınlar yüzlerini güneşe döner ve çocuklarını ve kazmalarını doğan güneşe karşı kaldırırlardı.

Büyük şef ve karısı o anda kara içkiyi içerdi. Rahipler kuru kamışlardan yapılma çemberi tutuştururdu; ateş, sunağın üzerindeki meşe kabuğu yığınına konur, ve bütün köyün ocakları bu kutsal ateşle yeniden tutuşturulurdu. Kamış çemberi daha yanıp yok olmadan şefin karısı tapınaktan ileri çıkar ve kadınların başına geçerek alay halinde hasat tarlalarına yürürdü, erkeklerin onları oraya kadar izlemesine izin verilmezdi. İlk mısır demetlerini toplar ve başlarında taşıyarak tapınağa dönerlerdi. Demetlerden birazını yüce rahibe sunarlar, rahip de bunları sunağa kordu. Kalanını, akşamleyin yenecek olan mayasız ekmeği pişirmekte kullanırlardı. Şimdi tapınağın doğu kapısı kapatılır, batı kapısı açılırdı.

Gün bitmeye yakın kalabalık bir kez daha, bu kez batı kapısında tapınakta toplanırdı, orada büyük bir yarım ay oluştururlar, borular batıya çevrilirdi. Mayasız ekmek yukarı kaldırılır ve batmakta olan güneşe sunulurdu, bir papaz kaybolmakta olan ışığa dua olan bir ilahi okurdu. Karanlık çöktüğünde bütün ovada ateşler parıldardı, çevresinde insanlar şölen çekerdi kendilerine; gecenin sessizliğini müzik ve eğlence sesleri bozardı.[193]

---

[193] Chateaubriand, *Voyage en Amérique* s. 130-136 (Michel Lévy, Paris. 1870). Chateaubriand'ın betimlemesi belki de benim izleyemediğim daha önceki öykülere dayanıyor. Bununla birlikte, karşılaştırın; Le Petit, "Relation des Natchez," *Recueil de voiages au Nord*'da, ix. 13 ve dev. (Amsterdam basımı); De Tonti, "Relation de la Louisiane et du Mississippi," *a.y.* v. 122; Charlevoix, *Histoire de la Nouvelle France*, vi. 183; *Lettres edifiantes et curieuses*, vii. 18 ve devamı.

BİR İLKÖRNEK VE KAYNAK OLARAK ALTIN DAL

John B. Vickery

RAYMOND CHANDLER'İN dedektif öykülerinde, Harper Ödüllü romanlarda (Frank Norris'in *Tower in the West*'inde), ve çağımızın daha önemli yapıtlarında olduğu kadar *Devil by the Tail* ya da *The City of Trembling Leaves* gibi ikinci dereceden ciddi öykü ve romanlarda da kendini gösterdiği gibi, sanırım, *Altın Dal*'ın etki alanını hiç kimse yadsıyamaz. *Altın Dal*, İngiliz dilinde ilkel yaşamı en kapsamlı biçimde ele alan bir yapıt olmakla kalmayıp, günümüz yazınının mit ve ayine duyduğu büyük ilginin gerisinde yatan bir yapıttır da. Ama Frazer'ın bu klasik yapıtının, Profesör Buckley'in sözleriyle söylersek, "bir yirminci yüzyıl yazınının ana mit ve simgeleri için neredeyse tükenmez bir kaynak durumuna gelişinin"[1] nedenleri bu denli açık olmayabilir. Aslında bu nedenler kısmen olgusal, kısmen tarihsel, kısmen de yazınsaldır.

Olgusal nedenler derken, hem *Altın Dal*'da hem de on dokuzuncu yüzyılın sonuyla yirminci yüzyılın başında fikir ortamının derinindeki kavramları anlatmak istiyorum. Hem *Altın Dal*'da hem de sözünü ettiğimiz çağda bu kavramların hareketleri, başlıca noktaları akılcılık, verimlilik, mantığa aykırılık ve kısırlık olan bir alanla sınırlıydı. Açınlanan ana konular [özellikle *yeni* olmasa bile sesuyumlu (alliterative) bir üçlü olan] cinsellik, boşinan ve hayatta kalma idi.[2] Frazer'ın, ilkel tapımların phallic doğasını apayrı tarihlendirişi

[1] Jerome H. Buckley, *The Victorian Temper* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1951), s. 245.

[2] *Sex, superstition* ve *survival* sözcükleri arasındaki ses uyumundan söz ediliyor burada. —*Çev.*

—kabul etsin ya da etmesin— Freud'un, çağdaş insanın cinsel itileri hakkındaki çözümlemesinin antropolojideki eşdeğeriydi. Frazer'ın belirttiği gibi, "cinsel içgüdünün ırkımızın dinsel bilincini biçimlendiriş" (VII, viii)[3] tarzı her ikisinin de ilgisini çekiyordu. Frazer bilinçdışı kuramlarına pek güvenmiyor, Freud'u okumayı inatla reddediyorsa da, yirminci yüzyılın, insan bilincinin düzeylerini ve biçimlerini düzenleme çalışmalarına katkıda bulunuyordu. *Altın Dal*, Kâhince öngörü, şamanca kendinden geçmeler, kitle psikolojisi konularında özgün dramatik çözümleme ve düşüncenin sağduyusal kategorilerini yadsıma örnekleriyle doludur. *Varlık ve Yokluk* gibi *Altın Dal* da psikolojiyi ve somut kurgu (fiction) olayını birbiriyle kaynaştırır, ama son derece okunabilir bir biçimde.

Frazer, bu zihinsel görüngülerden, çağın yönlendirici, besleyici öteki zihinleriyle, Marx ve Darwin'le benzerliklerini ortaya koyan anahtar kavramlar çıkarmıştır. İlkel toplumun ekonomik boyutlarını, gerçek karmaşıklığı içinde hiçbir zaman gerçekten yakalayamamışsa da, din, yönetim, özel mülkiyet ve evlenme gibi insani kurumlar hakkında temel bir olguyu tanıyabilmiştir. *Altın Dal*'da üstü örtülü olarak, *Ruhun Görevi*'ndeyse daha açık olarak, insanın eylemlerinin neden ve kanıtlarının, ileri sürdüklerinden tamamen ayrı şeyler olduğunu gösterir. Marx gibi o da, kurumların işlevsel karakterini uygulamacı (pragmatik) ve boşinansal güçlerin ürünü olarak çözümler. Bu iki insan arasındaki farklılıklar büyük olmasına karşın, yine de bugün içinde bulunduğumuz elverişli konumdan, onların kendi zamanlarını etkileyişlerindeki benzerlikleri görebiliriz. Her ikisi de, büyük bir kanıt birikimiyle, okurlarına, o güne kadar insanoğlu ve onun tarihi üzerine düşünülen şeylerin kesinlikle ne kadarının artık güvenilir şeyler olmadığını göstermiştir. Ve bundan da fazlasını. Her ikisi de bir yanılmanın açıklamasını, bir boşinan, kendini-büyütme ve tarihsel zorunluluk karmaşası içinde bulmuştur.

---

[3] Sir James Frazer, *Altın Dal*, 3.basım. (Londra: Mac Millan, 1911-1915.) Frazer'dan alıntılar metinde bu basımın cilt ve sayfa numaralarıyla gösterilmiştir. [Yazarın sözünü ettiği basım, *Altın Dal*'ın 1890 tarihinde yapılan ve Türkçeye de çevrilen —bkz. *Altın Dal*, Payel Yayınları, Aralık 1991— iki ciltlik ilk basımı değil, daha sonra Frazer tarafından genişletilerek 12 cilde çıkarılan basımdır. Bu nedenle cilt ve sayfa numaraları bizdeki çeviriye haliyle uymamaktadır. —*Çev.*]

Bu kavramların Freud, Marx ve Frazer için birçok yönden önemli olmasına karşın, gerçekten yaşamsal önemde olan konu ve kavram, Victorya çağında ortaya atılmış, benzersiz bir zenginlik ve çeşitlilikle yirminci yüzyılda yaşama sokulmuş "hayatta kalma savaşımı" kavramı idi. Darwin, Freud ve Marx konuyu biyolojik, psikolojik ve sosyo-ekonomik terimlerle çerçevelerken, Frazer mit ve gerçeklik konusunda kendi diyalektiğini geliştirmiştir. Onun ilkel uyrukları için hayatta kalma savaşımı iki kat önemlidir. Bir yandan, düşman kabile ya da uluslardan gelen saldırıların; ekonomik gereksinimler, toplumsal gelenekler ve dinsel istekler yoluyla baskısını kurmuş yöneticilere ek olarak kuraklık ve açlık gibi özel durumların hazırladığı genel bir Darwinci ve Marksçı görünüm var. Öte yandansa, bu savaşımda, mitler ve tanrılar gibi psikolojik izdüşümlerin Freudçu boyutu diye adlandırılabilecek şey de belirgin şekilde kendini gösteriyor. Frazer'ın eskil halkı, kutsal yardım söylenceleri, kusursuz yapılınca düşmanları yenen ve dolayısıyla insanın hayatta kalmasını sağlayan ayinler yoluyla hayatta kalmaya çalışır. Aslında, Frazer "yeniden üretim yetileri, türlerin korunması için besleyici olan şeylerden daha az temel değildir," derken kendisinin de ortaya koyduğu gibi Marx ya da Darwin ile Freud'un dış ve iç dünyaları arasında aracılık etmektedir. Böyle yapmakla da, çağdaş yazın için tükenmez olduğu kadar çağdaş yaşam için de zorlayıcı temalar olan birey ve toprağın, insanın canlı kalabilmek uğruna verdiği sonsuz kavganın ikiz odağı olduğunu gösterir.

Folklora ve köylü düşüncesine duyduğu ilgiyle Hardy; yabancı bir kültür ve iklimin insan üzerindeki etkisini keşfeden Kipling ve Conrad; açık kültürel farklılıklar altındaki insani yakınlıkları duyumsamış ve ilk bakışta garip ve barbarcı görünen töre ve inançların anlaşılabilirliği üzerinde durmuş olan T.E. Lawrence ve Cunninghame Graham gibi yaratıcı sanatçılar, Frazer'ın düşüncelerine önceden hazırlıklıydılar. Fakat bunun da ötesinde, Frazer'ın gereçlerinin çoğu, yazarların, alışılmadık bir bağlamda verilmiş ve yeni bir açıdan yaklaşılan şeylere duydukları ilgiyle de uyuşuyordu. Örneğin, Joyce'un bazı figür ve yaşantıların inceden inceye uyumlarına ve yinelenmelerine karşı duyduğu hayranlık gibi, Eliot'ın ve Miss Sitwell'in din-

sel itiye ve onun kaynaklarına duydukları ilgi de *Altın Dal*'da sonsuz besin kaynakları buluyordu. Aynı şey, Yeats'in ve Charles Williams'ın büyüye duydukları ilgi için; Robert Graves'in görünüşte amaçsız ayinlere ve öykülere akılcı açıklamalar bulma eğilimi için; Lawrence'ın cinsel tepileri açıkça tanımadaki ısrarı için de geçerlidir.

Altın Dal'ın karanlık ve garip içeriği tek başına dikkatleri çekiyordu, ama Frazer'ın kitabı tarihsel bakımdan çok uygun bir zamanda yayımlanmamış olsaydı, yazın üzerinde bu denli büyük bir etki yaratamayacaktı belki de. Çünkü bir kez, geriye, en azından on sekizinci yüzyıla kadar uzanan uzun bir gelişim çizgisinde konu ve yöntem birikimini belirliyordu. (Frazer'ın akıl hocası ve dostu William Robertson Smith, Cambridge karşılaştırmalı din okulunun, John Spencer ve onun 1685 tarihli *De Legibus Hebraeorum Rituabilus et earum Rationibus*'uyla başladığını söylemekteydi.) Frazer'ın din, mit, tapım ve ayinin doğasına ve karşılıklı ilişkilerine olan ilgisi, Hume, Herder, Heyne, Creuzer, Mannhardt, Tylor ve Robertson Smith gibi insanların çalışmalarının bir devamı idi. Aynı şekilde, bütün yaşamı boyunca bağlı kaldığı karşılaştırma yöntemi birçok kişinin, özellikle de Lafitau, Montesquieu, de Brosses, Pitt-Rivers, Maine, Darwin ve Tylor'ın ortak ürünüydü. Yani *Altın Dal*, kendi öz değerlerinden başka, yeni bir hareketin kuruluşundan çok bir antropoloji okulunun gelişimini temsil ediyordu. Çünkü evrimci denen okul 1860'lar gibi erken bir tarihte ortaya çıkmış, en büyük etkisini de yaklaşık 1910'da, Frazer'in klasiğinin üçüncü basımının çıktığı tarihte göstermişti. En tam biçimiyle ortaya çıktığında, *Altın Dal*, konusuna, yöntemine ve düşünce yapısına önceden hazırlıklı bir okuyucu kitlesi bulmakla kalmamış, aynı zamanda Franz Boas'ın, tüm antropoloji alanına gerçekten şu ya da bu yoldan egemen olacak olan ve tam etkisini 1925 civarında göstermiş olan görüşlerinin altında kalıp ezilme tehlikesini de atlatmıştır.

İçerik ve yayın tarihi *Altın Dal*'ın yazın üzerindeki etkisi için önemli olmakla birlikte, yanıtlanmamış bir soruyla karşı karşıyayız yine de. Çağdaş İngiliz ve Amerikan yazınını şekillendiren, neden, atropoloji ve karşılaştırmalı din alanlarında herhangi bir yapıt değil de

Frazer'ın çalışması olmuştur? Örneğin, neden, aynı ölçüde ansiklopedik ve aynı ölçüde eskil bilgiyle dolu ciltler olan L.R. Farnell'in *The Cults of the Greek States* (Yunan Devletleri Tapımları) ya da A.B. Cook'ın *Zeus*'u yazın dünyasında aynı türden bir konum kazanmamıştır? Her üç kitabın da içeriği birbirinin hemen hemen aynıydı ve her üçü de yaklaşık aynı on yıl içinde yayımlanmıştı. O zaman, açıklama, benim yazınsal neden dediğim şeyde yatıyor olmalı. Aslında bu nedenin birbiriyle ilişkili üç ana yönü var: *Altın Dal*'ın biçemi, yapısı ve türü.

Bunlar açıklık, belirginlik açısından giderek azalan bir sıra içinde bulundukları için, ilkiyle başlayıp, Frazer'ın biçeminin kitabın yazınsal önemine katkıda bulunduğunu söyleyeceğim. Latinceden alınma bir söyleyiş, birbiri ardından sıralanan tümcelerin yerinde kullanımı, güçlü ve etkili bitişler, sürekli örneksemelerin kullanılış biçimi, uygun anıştırmalar, paragrafların rahat geliştirimi, bütün bunlar *Altın Dal*'ı, yüce biçemin, Sir Herbert Read'ın İngiliz düzyazısının ana geleneği dediği[4] şeyin görkemle sürdürülen bir örneği olarak öne çıkarıyor. Ve yirminci yüzyılın açıkça egemen biçemi olmamasına karşın, Frazer'ın kendisinin de "bir insanlık destanı"[5] dediği bu çalışma için tek uygun sözbilim (retoric) tarzıdır bu. T.S. Eliot, Frazer'ı "çok büyük bir sanat ustası" olarak tanımlarken[6], Frazer'ın kitaplarını "biçimleri de özleri kadar değerli"[7] yapıtlar arasında sayan Edmund Gosse'yle aynı yargıyı paylaşıyordu. Ve "Ölüler"in ayrıntılı ve karmaşık sözcük kalıpları ya da Finnegans Wake'in dokunaklı sonu, Sir Osbert Sitwell'in parlak ve acelesiz anlatımı, ya da onun kardeşi Sacheverell'in gezi öykülerini yücelten parlak süsleri anımsanacak olursa, bunlarla *Altın Dal* arasında ortak pek çok şeyin bulunduğu açıkça görülebilir. Aynı şekilde, T.S. Eliot'ın en güzel düzyazısı, Frazer'ın yapıtında bulduğu aynı niteliği: geçici olanla kesin olanın dikkatle ayarlanmış birleşimini ortaya kor. Gerçekten de, Mr. Eliot, Frazer'ı, ruhun yaşamının çektiği acılar-

[4] Herbert Read, *English Prose Style* (New York: Pantheon Books, 1952) s. 186, 191-193.

[5] Frazer'ın özel sekreteri R.A.Downie'nin alıntısı, *James George Frazer*'da (Londra: Watts and Co., 1940), s. 21.

[6] T.S. Eliot, "A Prediction in Regard to Three English Authors," *Vanity Fair*, XXXI, & (February, 1924), 29, 98.

[7] Dovnie'nin alıntısı (bkz. Not 5), s. 110.

la titreyen bir ritmi olan, daha zayıf ve daha yanılsamasız bir duyarlığa sahip bir yazar olarak Shaw'dan ve Hardy'den ayırırken, kendi sanatıyla yakınlıkları daha şaşmaz hale gelir.

Ayrıca, *Altın Dal*'da, yirminci yüzyılda birçok yazarın dikkate değer bir erdem ve çağdaş biçemin bir temel taşı olarak savunuculuğunu yaptığ bir başka nitelik daha var. —Yalnızca çok bilinen adları sayacak olursak— T.S. Eliot, Ezra Pound, H.D. ve Ernest Hemingway, her biri kendi bildikleri tarzda, somutluğun önemini, dış dünyayı görsel bir varlık olarak duygularla algılanabilir bütün dolayımsızlığı ile vermenin önemini vurgulamışlardır. Bir tür Lock'çu eğretileme yoluyla, görsel ve entelektüel açıklığı tanımlama eğiliminde olmuşlardır. Örneğin, Pound, Frazer'ın, "*anlamın sözcükler içine sokulması sanatı*"[8] (italikler kendisinin) bakımından olduğu kadar "çağdaş açık düşünme" bakımından da önemi üzerinde ısrarla durdu. Frazer'ın da "süslü yazı"ya ve basmakalıp betimlemelere fazlaca düşkün olduğunu hissedebilmiş olmaları gerekirken, onun Ölü Deniz yakınındaki çölle ya da Ibreez'in bahçemsi bölgeleriyle ilgili imgelerini nasıl olup da övmemezlik edebildiklerini anlamak güç:

Ibreez'in kendisi, meyva ağaçları, ceviz ağaçları ve asmalardan bir yeşilliğin gölgesi altına gizlenmiştir. Kızıl kayalardan büyük yarların çevrelediği derin bir vadinin ağzında durur... Okşayıcı serin havası, yeşillik örtüsü, tertemiz buz gibi sularıyla görkemli dereleri —yazın yakıcı sıcağında ne güzel şeydir— ve göz alabildiğine uzanan verimli toprağıyla vadi, pekâlâ bu anıtla tanrıya bağlılığını ve şükranını sınamak isteyen eskil bir prensin ya da yüce rahibin oturma yeri olabilirdi. Krallara ya da rahiplere layık bu yer pekâlâ, bugün meyva ağaçlarının ve ceviz, kavak, söğüt, dut ve meşe korularıyla dolu yeşilliklerin arasında yok olup gitmekte olan Cybistra'da, çağdaş Eregli'de olabilirdi. Burası bir kuş cenneti. Ardıç kuşu ve bülbül, avazı çıktığı kadar öter, hüt hüt kuşu sorgucunu sallar, parlak tüylü

[8] Ezra Pound, *Literary Essays* (Norfolk, Conn.: New Directions, 1954), s. 32. Soyut düşünmeye Frazer'ın katkısı genellikle hafife alınıyor, fakat Gilbert Ryle son günlerde onun yapıtlarının, yirminci yüzyıl felsefesinin "kuramsal karmaşıklığına" bir uyarı olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. *The Revolution in Philosophy* (Londra, 1956), s. 3.

ağaçkakanlar daldan dala çırpınır, kırlangıçların yüzlercesi birden bir çığlıkta ok gibi atılır havanın içine. Ama biraz ötede, kaynakların ve derelerin yararlı etki alanını geçince, her şey bir ören — yazın büyük bataklıkların ve geniş tuz alanlarının böldüğü kıraç bir bozkır, kışın artan güneş ısısıyla kurudukça havaya zehirli sıtma soluyan alabildiğine geniş bir durgun su tabakası. Batıya doğru, mavilikler içinde yitene kadar, ya da ta uzaklarda, güneşli havalarda, üzerinde kadife yumuşaklığında erguvan rengi bulutların dinlendiği sivri uçlu volkanik sıradağlarla sınırlanıncaya kadar göz alabildiğine uzanan kasvetli Lycaonian düzlüğü: çıplak, ağaçsız ve ıssız... (V, 121-123).

Frazer, ince derin ve dolaysız bir etki yaratan dilin imgeli kullanımına, imgeciler ve gerçekçiler kadar kesin ayrıntılar koyar. T.S. Eliot'ın *Çorak Ülke*'de bunlardan yararlanışı, yukarda verdiğimiz bozkır ve bahçe imgelerinin yarattığı etkilerin pek de azımsanacak gibi olmadığını gösteriyor.

Frazer'ın *Altın Dal*'daki biçemi, Gibbon'ınkiyle bir düzeye konacak gerçek bir yazınsal başarıysa, onun yapısıyla çağcıl yazının büyük yapıtları arasında daha da yakın bağlar bulunabilir. Çünkü *Altın Dal* ilk bakışta on dokuzuncu yüzyıl tarzında, uçlara kapalı, ağırbaşlı bir anlatım gibi görünüyorsa da, biçimde denemeler yapmaya hevesli sanatçıları çekebilecek yapısal özellikler de taşımaktadır. Frazer, anlattığı şeylerde titizlikle mantıksal ve sistematik bir düzenlemeden bilerek kaçınmış, bunun yerine "okuyucuyu çekecek daha artistik bir kalıp" (I, viii) seçmiştir. Bundan dolayı da kitaba Nemi rahibi ve ayinleriyle başlar, çünkü bunlar, kendi başlarına fazla önemli olmasa bile, daha önemli ve daha karmaşık ölen tanrılar konusu sunulduğunda ve işlevleri keşfedildiğinde gizleri giderek aydınlanacak olan eylem ve inançlara basit ve kolaylıkla kavranabilen imgeler sağlarlar. Sonuç olarak, *Altın Dal*'ın biçimi kesin bir sonat biçimine benzetilmektedir.[9] Doğrudan bir kaynak olarak bunu tartışmak yararsız ise de, burada T.S. Eliot'ın *Dört Kuartet*'te, Conrad Aiken'in *The Divine Pilgrim*'da, James Joyce'ın *Finnegans Wake*'te

[9] H.N.Brailsford, "The Golden Bough," *The New Statesman and the Nation*, XXI (May 17, 1941), 502.

(özellikle II. Kitap, iv. Bölüm), Thomas Mann'ın *Doctor Faustus*'ta, ve Edith Sitwell'in *Façade*'da ve *Bucolic Comedies*'in bazı yerlerinde müzikal biçime gösterdikleri ilgiyle koşutluğu belirtmeden geçemeyeceğiz.

Bununla birlikte Frazer'ın kendisi de kitabını bir ressam gözüyle düşünürdü. Nemi rahibinin "tablonun en önünde" durduğu, oysa geri planın rahip-krallar, günah keçileri, ölen tanrılar, büyücüler ve bereket tanrıları kalabalığı ile dolu olduğunu söylüyor (I, viii). Gerçekten de, Frazer bir anlamda, tıpkı Yeats gibi, sonuçlarını kendi tarzında geliştirir ve anlamlarını yorumlarken gerçek bir ressamın dürtüleri altında yazıyor. Frazer'a göre Turner'ın Nemi tablosunun bütün güzelliği, ancak Macaulay'ın Nemi ayinini şiirsel anlatışı açıklandığında hissedilebilir. Örneğin, *Altın Dal*'ın iç kapağındaki resim ve başlangıç tanımlığı (epigraph) onun ana temasını kapsıyor. Kitabından, "yılankavi dış çizgiler", ve onun "değişken ışık ve gölgelerle oynayışı" gibi terimlerle söz etmesinde[10], ya da daha ilk sayfasında okuyucularını, kafalarında Nemi'nin "eksiksiz bir resmini" oluşturmaya çağırmasında (I,1) şaşılacak bir şey yoktur. Yeats ve Auden gibi, resimselle sözeli birbirinin karşısına çıkarır ve böylelikle birbirlerini aydınlatmalarını sağlar; Eliot, Pound ve Wyndham Lewis gibi, sanatçının görme ilkesini yazına taşır; Lawrence ve Virginia Woolf gibi, yaratırken bile nesnedeki ve konumdaki coşkusal titreşimleri düşünür. Bunların ışığında, rahmetli Profesör Chew'ın *Altın Dal*'ı Saint Antony'nın gördüğü hayale benzetmesi de, Frazer'ın imge ve figürlerini Brueghel'in ve Bosch'un karabasanımsı fantezilere benzetmesi de şaşırtmaz bizi.[11]

Frazer'ın incelemesiyle çağcıl şiir ve düzyazı arasındaki müziksel ve resimsel benzerlikler, çarpıcı ve esinlendirici de olsa, temelde örneksemeler ve koşut gelişim çizgileridir. Bunların en belirgin şekilde gösterdiği şey, Frazer'ın yapı tekniklerinin, yirminci yüzyılın büyük sanatçılarından bazılarının tekniklerini ne derece sezdirdiğidir. Etki sorunu —söz konusu olacak olursa— hemen her zaman bilinç eşiğinin

[10] Downie'nin alıntısı, s. 21. (Bkz. not, 4.)
[11] S.C. Chew, "Nemi and the Golden Bough," *North American Review*, CCXVIII (1923), 816.

altında çalışır. *Altın Dal*'ın çekici yanlarının kısmi bir açıklaması kadar, biraz daha güçlü bir etki durumu, onun zamandizinsel olmayan anlatım yönteminde aranmalıdır. Bu yöntem sonuçta, yapısı çağcıl yazını karakterize eden çoğu buluş ve ustalıkla şekillenen bir yapıt çıkarır ortaya. *Altın Dal*'ın makroskobik biçimine hangi adı vereceğimizi düşünün. Karşımızda, gereçlerini tematik olarak sıralayan, çok geniş bir konuyla uğraşan; birbiriyle çelişen kanıt ve sahneleri dramatik amaçlarla yanyana sıralayan; bakış açısını dolaylı ve çapraz yollardan ortaya koyan; insani yaşantıyı, tekrarlayan yaşantıların bir akışı olarak gören; tekrarı ve değişik yollardan yinelemeyi entelektüel olduğu kadar coşkusal araçlar olarak da kullanan; görünüşte sınırlı ve basit eylemlerden insanlık tarihine ait simgesel somut örnekler çıkaran; ve birbirinden apayrı o kadar çok sayıda olay ve konudan, karmaşık bir anıştırmalar ağıyla, anlatımda geriye ve ileriye göndermelerle birleşmiş bir bütün yaratan bir yapıt duruyor. Öteki yardımcı etmenleri hiç yadsımaksızın, *Altın Dal*'ın aynı zamanda, çok gerçekçi bir ölçü kullanarak, çağcıl yazının yapısından ve biçiminden sorumlu olduğu haklı olarak ileri sürülebilir.

Çorak Ülke'de, *Kantolar*'da, *Köprü*'de ve *Patterson*'da gerecin tematik sıralanması, çözücü görüngeler (perspectives), panoramik tarama, derin olanla önemsizin, dokunaklıyla garip olanın birbirine karıştırılması, *Altın Dal*'da kullanılan tekniklerin aynıdır. Aynı şekilde, Frazer gibi çağdaş yazının da, bakış açısını nasıl, açık açık bildirme yerine ayrıntıların seçimi ve olayların düzenlenmesi yoluyla verdiğini görmek için Joyce'u düşünmek yeter. Bu tekniğin gerisinde yatan ve genellikle Joyce ve Eliot'ta birlikte işleyen sanatçı nesnelliği (impersonality) öğretisi, kopuk kopuk örneksemesini (analogie) Frazer'ın sakin, yan tutmayan, akademik soğukkanlılığında bulur. Frazer bu yolla bütün insanlık tarihini gözleyip özetleyebilmiş, kendi kuramlarının yıkıldığını tam bir sükûnetle gözlerken bunu hesapsız bir çılgınlığın belgesi olarak görebilmiştir.

Çağcıl yazının yaşam, tarih ve kültür konusunda çevrim (cyclic) kuramlarına ne ölçüde kapıldığı daha da çarpıcı bir gerçektir. Hem *A Vision* hem de *Finnegans Wake* bu kavramı titiz bir dikkatle ve ayrıntı

zenginliğiyle yüceltir; tıpkı yıldız, bitki ve insan dünyalarını bir doğma, gelişme, ölüm ve yeniden canlanma modelinde birbirine bağlamakla kalmayıp, konuyu başladığı yerde, yani Nemi'deki kutsal koruda bitiren *Altın Dal*'da yaptığı gibi. Frazer bu modeli izlerken, olguların tekrarı, varsayımların ve çıkarsamaların yinelenmesi bütünleyici bir rol oynar. Bunun sonucu, gözden yitme tehlikesinde olan noktalar yalnızca anımsatılmakla kalınmaz, aynı zamanda okuyucuda bunların çok anlamlı olduğu, üzerinde uzun uzun durulmayı, düşünülmeyi hakettikleri duygusunu da uyandırır. Lawrence, hiç kuşkusuz gününün roman yazma süreci karşısındaki özel ve bireysel bir davranışın ürünü de olsa, *The Rainbow* ve *The Plumed* gibi romanlarının nerdeyse bir ayindeymiş gibi yinelenen pasajlarında aynı türden bir etki yaratır. Joyce ve Eliot gibi Lawrence da insanın yaşamını sıradan ve geleneksel eylemlerde simgesel olarak temsil ediliyor bulur. Hasat, sevişme, başkalarının günahlarını taşıma ve günlük yaşamın sıradan işlerini yapma, Frazer için olduğu gibi onlar için de, yaşamın özü diye kabul edilen şeyi farklı şekillerde yansıtır. Ve *Çorak Ülke, Ulysses, Finnegans Wake, The Anathemata* gibi yapıtlar, bu karmaşık özü iletmek için, tıpkı *Altın Dal* gibi, bütün zamanların çağdaşlığını devamlı olarak vurgulayan çok sayıda çapraz-göndermeler ve anıştırmalar dizisine dayanır büyük ölçüde.

Altın Dal ile çağcıl yazın arasındaki biçemsel ve yapısal yakınlıklardan belli ki, Frazer'ın yapıtı doğrudan taklit edilmediyse, bilinçli olarak bir kaynak gibi kullanılmadıysa bile, ortaya koyduğu imgelem ve teknikten dolayı yaratıcı sanatçılar üzerinde yine de bir etki yapmıştı. Bu noktadan bakılınca, *Altın Dal*'ın başarısında benim yazınsal neden dediğim son şey görünür duruma gelecektir. Çünkü Farnell ya da Cook, Miss Harrison, Crawley ya da Hartland'dan çok Frazer'ın, karşılaştırmalı din araştırmalarının yazına taşınmasında nasıl ve niçin öncülük ettiği kabaca açıklandığı halde, Frazer'ın yapıtları arasında *Altın Dal*'ın niçin daha üstün bir yer tuttuğu sorusu hâlâ ortada duruyor. Bunun yanıtı onun türünde ya da yazın tarzında yatıyor, çünkü aslında bu yapıt olguların bir özeti olmaktan çok anlatımını nesnel araştırma biçimi içinde bulmuş dev bir aranış romansıdır. *Altın Dal*'ın yazın üzerindeki etkisinin rastlantısal değil de zorunlu ve kaçınılmaz

olduğunu ortaya koyan da, temelde türünün ilk tipi olduğu düşüncesidir. Onun ilk sayfalarını *Folklore in the Old Testament, The Fear of the Dead in Primitive Religion,* ya da *Myths of the Origin of Fire*[12]'inkilerle karşılaştırmamız, ilkinde kopuk kopuk yazımdan çok daha fazla bir şey olduğunu göstermeye yetecektir. Adını verdiğimiz bu son yapıtlar hiç vakit geçirmeden ve cansız, yavan bir dille konunun içine dalar:

İncil'i dikkatle okuyanlar, Genesis'in birinci ve ikinci bölümlerinde kayıtlı, insanın yaratılışıyla ilgili iki öykü arasındaki çarpıcı uyumsuzluğun farkına varmamazlık edemez. (FOT)

İnsanlar genellikle bilinçli varlıklarının ölümle son bulmayacağına, belirsiz bir süre ya da sonsuza kadar, onu bir zaman içinde barındırmış olan narin beden zarfı toza toprağa dönüştükten çok sonraya kadar yaşayacağına inanırlar. (FOD)

İnsanın buluşları arasında ateş yakma yönteminin keşfi belki de en anıtsalı ve en kapsamlısıdır. Yeryüzünde ateşi kullanmayı ve ateş yakma tarzını bilmeyen bir yabanıl kabile olduğuna değgin sağlam bir belge bulunmadığına göre, son derece eskil bir tarihten beri biliniyor olmalı bu. (MOF)

Fakat *Altın Dal*'la birlikte, bütün sözbilim (rhetoric) sorunları, ses yinelemeleri, anıştırmalar, eğretilemeler, devrik cümleler, *Finnegans Wake* yazarı Joyce'un "anthropoetic" (insanşiirsel) yaşantı diyebileceği gerçek bir yazınsal yaşantı yaratmak üzere devreye girer:

Turner'ın Altın Dal tablosunu kim bilmez ki? Turner'ın olağanüstü aklının en sıradan doğa görünümünü bile içine daldırıp güzelleştirdiği altın parlaklığındaki imgelemin yayıldığı sahne, eskilerin "Diana'nın Aynası" dediği Nemi'deki küçük orman gölünün düşe

[12] *Folklore in the Old Testament* [Eski Ahit'te Folklor] (New York: Macmillan, 1918), I, 3; *The Fear of the Dead* [Ölülerden Korku] (New York: Macmillan, 1933), I, 3; *Myths of the Origins of Fire* [Ateşin Kökenlerine Dair Mitler] (New York: Macmillan, 1930), s.I.

benzer görünümünü verir. Alban Tepelerinin yemyeşil bir çukurunda yer alan bu sakin suyu gören biri bir daha unutamaz onu. Kenarlarında tembel tembel uzanan tipik iki İtalyan köyü ve yine teraslanmış bahçeleri göle dimdik inen İtalyan sarayı sahnenin sessizliğini hatta yalnızlığını hiç bozamaz. Diana hâlâ bu tenha kıyıları terk edemiyor, hâlâ bu vahşi ormana gelip gidiyor olabilir.

Eskil çağlarda bu orman görünümü, durmadan yinelenen garip bir trajedinin geçtiği sahneydi. Bu trajediyi doğru anlayabilmek için, zihinlerimizde bu olayın olduğu yerin tam bir resmini oluşturmaya çalışmalıyız; çünkü, daha sonra göreceğimiz gibi, buranın doğal güzelliği ile, din maskesi altında burada işlenmiş karanlık cinayetler, o kadar yüzyıl geçtikten sonra bu sakin ormanlara ve sulara hâlâ ince bir hüzün katan cinayetler arasında, tanımlanması güç bir bağ, varlığını sürdürmektedir: "henüz bir tek yaprağın bile solmadığı" o parlak eylül günlerinden birine düşen sonbahardan bir çocuk nefesi gibi. (I, 1-2.)[13]

Altın Dal'ın, yazarın öteki yapıtlarından (*The Worship of Nature*'daki bazı pasajları ve onun Pausanias basımını ayrı tutabiliriz bundan) daha dikkatle, daha güçlü bir hayal gücüyle yazılmış olduğunu kabul etsek bile, tek başına bu, kitabı bizim her zaman düşündüğümüz gibi bir ansiklopedik tartışma değil de bir romans yapmaya yetmez. Onunla geleneksel romans arasında, çoğu okuyucunun şu ya da bu ölçüde hissedebileceği açık bir bağ, Ezra Pound'un romans yorumunun her ikisine de uygulanabilirliğinden ortaya çıkıyor: "Birbirine benzer biçimde anlatılmış aynı ya da benzeri olayların devamlı yinelenişinden bıkmadan, Crestien ya da başkası tarafından yazılsın, bir düzineden çok ortaçağ romansı okuyabilecek pek az kişi vardır."[14] Bunların Doğa miti ve bereketlilik ideallerinin bir alt tabakasından ortak temalar oluşturma; birleştirme ve bağlama işinde ana leitmotifleri kullanma; birbirine uymaz gereçleri birbirine karıştırma ve

[13] Alıntının ikinci paragrafının ilk cümlesinden sonraki bölüm, metne daha sonraki 12 ciltlik basımda eklenmiş olduğu için, bizim *Altın Dal* çevirimizde bulunmamaktadır. —*Çev.*

[14] Ezra Pound, *The Spirit of Romance* (Norfolk, Conn.: New Directions 1952), s. 82.

ayrıntılı olarak açıklamaksızın hemen olası anlamları ima edivermek gibi özellikleri aynı derece açık ve hatta daha anlamlıdır.

Ve eğer *Altın Dal*'ın, Northrop Frey'ın "yerine geçme", "kaydırma" dediği şeyin bir örneği olduğunu akılda tutarsak, hem ona bir romans karakteri veren hem de onun yarattığı etkiyi açıklayan bazı başka özellikleri görebiliriz.[15] Önce, tıpkı ortaçağ romansları gibi o da bir arayışla ilgilidir — yani, Nemi'de, Diana rahibinin, Ormanın Kralının yıptığı dinsel ayinin anlamını keşfetme arayışı. Tek başına bu gerçek, Frazer'ın çağcıl yazın üzerindeki özgün rolünü açıklamaya yeter; çünkü Eliot'ın kefaret, Joyce'un baba, Lawrence'in bir Altın Çağ, Yeats'in gömü ya da gizli sır, Miss Sitwell'inse arınma tematik arayışlarının hepsi belli belirsiz *Altın Dal*'da vardır. Frazer bu arayışını daha başlangıçta bildirmesine ve sözlerini bağlamadan hemen önce tamamlamasına karşın, buna birtakım küçük olayların hazırladığı ve öyküsünün doruğunu oluşturan büyük serüven gözüyle bakarak katkısız romans kalıbını izlemez. Bunun yerine, ikinci dereceden bir rastlaşmayla başlayıp bitirerek geleneksel formülün içini dışına döndürür, bir yandan da bunu asıl ilgilendiği ana yaşantılara, eziyet çekme ve yeniden dirilme yaşantılarına doğru çeker. Ortaya çıkan sonuçlar çağcıl yazın için son derece öğreticidir.

Bir kere, Frazer'ın olayların kurgusu ve anlatı devamlılığı üzerinde durmayışı, çağcıl roman sanatıyla büyük koşutluklar göstermektedir. Bu koşutluk hiçbir yerde, her ikisinin de ortak eğilimi olan, doruklarını ve temel, önemli yaşantılarını hemen hemen bütünüyle eylemden yoksun buluş ya da keşif olayları içine yerleştirme eğiliminde olduğu kadar tam değildir. Örneğin, bugün çağdaş kısa öykünün en çok kullanılan buluşu haline gelmiş olan önemsiz görülen sıradan durum ya da olay kavramı, *Altın Dal*'ın düzenleme ilkelerinden biridir.

Romans kalıbının bu tersine çevrilişi, çağcıl yazına bir başka temel etki de sağlar. Tema yönünden, okuyucu bir ip uçları zincirini ve artistik olarak eksik bilgi kırıntılarını izledikçe anlamın giderek zenginleşmesinden ibarettir bu. Tıpkı Frazer'ın *anagnorisis*'i hemen

[15] *Anatomy of Criticism* (Princeton: Princeton University Press, 1957), s.136-137, 365.

hemen bütün kitap boyunca uzatışı gibi, *Ses ve Öfke* de, *Absalom, Absalom!* da, Henry James'in büyük romanları da, "İskenderiye Dörtlüsü" de aynı şeyi yapar. Yapı yönünden, bu tersine çevirme, parça parça [oluşan] kalıp fikrini verir. Bizi sahnenin çok yakınına getiren ya da ayrıntıyla bizi boğan görüngenin (perspective) yerinin değiştirilmesine dayanır bu; öyle ki, ancak biraz geriye çekilip yapıtın bütününe uzaktan bakınca kalıp ortaya çıkar. Bunun hemen akla gelen örnekleri, *Finnegan Wakes, Kantolar* ve Dos Passos'un *U.S.A.*'sıdır. Frazer, IV. ve V. Ciltlerde, ana konularından birine —tanrıların ölümü ve yeniden dirilişi— ulaşmadan önce, bizi büyücülük sanatları, tabu türleri ve ruhun korkularından oluşan karmaşık bir yumak boyunca kendisini izlemeye zorlarken, hem tema hem de yapı yönünden aynı şeyi yapar. *Çorak Ülke*, ötekilerden çok bu ciltlerde odaklanmakla, Ronald Bottrall'ın *Ateş Şenlikleri*'nden çok *Altın Dal*'ın etkisinde olduğunu göstermiştir. Fakat *Adonis, Attis, Osiris* bölümleri bile özün tümünü vermez, çünkü ancak VIII. Ciltte *Günah Keçisi* bölümünde daha önceki kitapların bütünleyici temasını, tanrıların ve insanların eziyet çekmesi temasını bir ara görür gibi oluruz.

Özgün romansın, toplumsal ya da entelektüel yönetici sınıfın ideallerini yansıttığı; üç arama aşamasından oluştuğu (çatışma, ölüm ve keşif ya da açıklama); bu üç aşamalı yapının diğer birçok özelliklerde yinelendiği; araştırmanın iki ana karakter içerdiği (kahraman ve düşman); ikinci karakterlerin basitleştirilmiş ve dış çizgileri zayıf çizilmiş olduğu; araştırmanın en sık rastlanan amaçlarının bir ejderhanın öldürülmesi ve herhangi bir biçimde servetin, zenginliğin ele geçirilmesi olduğu; ve romansın birbirinden ayırdedilebilir birçok evre tiplerine sahip olduğu söyleniyor.[16] *Altın Dal*, asal bir özellik olarak bir araştırma motifine sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda, *Perceval, Perlesvauls* ya da *Sir Gawain and the Green Knight* gibi romanslardakiyle aynı şekilde olmasa bile demin belirttiğimiz özelliklerin hepsini gösterir.

Altın Dal, ortaçağ romanslarının tersine, bir aristokrat, feodal toplumun ideallerini dile getirmez de, geç on dokuzuncu yüzyıl İngilte-

[16] *A.g.y.*, s. 186-202.

re'sinin Darwin sonrası, akılcı ethos'una hakim olan değerlerin açık bir değerlendirmesini iletir. Von Strassburg için mistik aşk ne idiyse, Hıristiyanlar için şövalye onuru ne idiyse, ya da von Eschenbach için Hıristiyan inancı ne idiyse Frazer için de neden ve hakikat odur. Yani karşılaştırmalı yaklaşım, sezinlettiği serüven masalına bir giriş olarak beliren şeyde, yalnızca bir entelektüel anlam değil, aynı zamanda hakikate sapmaz bir bağlılıktan doğan toplumsal bir yararlılık da içerir. Bunun sonucu olarak, *Altın Dal*'ın gerçek kahramanı ya da protagonist'i, insanın yaşam tarzıyla ilgili bilinmeyen gerçekleri, aynı zamanda dehşet verici, kapsayıcı ve devrimci olabilen gerçekleri açığa çıkarmak için o güne dek bilinmeyen yollar keşfeden uygar bir kafa olduğunu kanıtlar. Kısacası, kahraman, Nero Wolf gibi insanoğlunun gizemli sorunlarını ve suçlarını koltuğunda oturup çözen Frazer'ın kendisidir. Eğer bu evinden çıkmadan sorunları çözme rolü, romans için temel olan araştırma ya da olağanüstü geziler kavramına aykırı düşüyor gibi görünüyorsa, başıboş dolaşan'ın çoğunlukla bir yazar olduğu kadar bir kitap olduğunu da anımsayabiliriz. Halk masallarının, baladların ve romansların değişik ve çok yaygın biçimleri bu konuda örnektir.[17]

Kuzey İtalya'daki kutsal krallığın yanıtını Güney Hindistan'da aramak, Frazer'ın yaptığını ileri sürdüğü gibi, araştırmalarının amacına ulaşmak için uzak ülkelere giden Grail şövalyeleri geleneğine en uygun yoldur. Frazer da tıpkı onlar gibi nerdeyse farkına varmadan kendini yollarda bulmuştur. Şöyle söylüyor: "olasılıklar her gün biraz daha geniş bir biçimde açıldı önümde; böylece adım adım, önümde uzayıp giden alanlara çekildim" (I, vii). Araştırmanın kendisi demek olan gezinin aynı temel imgesi, tüm kitabın asal çerçevesini sağlar.

İlk bölümde akılcı kahraman, "daha geniş alana yayılacak bir araştırmanın" "sorunun çözümünün çekirdeğini içerebileceğine" karar verir (I, 42-43). O da İason, Theseus ya da Odysseus gibi, kendisini dinlemekte olan yoldaşlarına "bir keşif gezisi" önerir: "Bu gezide garip yabancı insanlar, ondan da garip töreleri olan birçok garip yabancı ülkeler göreceğiz. Rüzgâr, direklerimizin iplerini zorluyor: yelkenle-

[17] *A.g.y.*, s. 57.

rimizi rüzgâra salıyor ve İtalya sahilini bir süre için arkamızda bırakıyoruz" (I, 43). On bir cilt ve yüzden fazla bölümün sonunda, bütün bu öngörüler gerçekleşmiş olarak, araştırmanın sonuna ulaştığını bildirir Frazer: "Uzun keşif gezimiz bitti, yelkenlimiz sonunda yorgun yelkenlerini indirdi limanda" (XI, 308).

Bu gezi ve inanılmaz serüven çerçevesi içinde *Altın Dal*'ın hem araştırması hem de baş karakterleri romansla yakınlıklarını ortaya çıkarır. Kendisi bir yazın yapıtı değil bir antropoloji yapıtı yazdığını söylediği için doğallıkla pek belirgin olmasa da, Frazer'ın araştırmasında romans için zorunlu olan üç aşama da var. Bu üçlü biçim üzerindeki ikincil değişiklikler, kitabın üç ana konusu (büyü ve kutsal krallık, tabunun ilkeleri, ve Ölen Tanrı miti ve ayini) ve üç basımıdır; sonuncusu, sanırım, romansın kahramanın üçüncü girişimindeki başarısına denk düşmektedir. Araştırma aşamalarına gelince, geleneksel olarak, kahraman (protagonist) ile onun karşıtı (antagonist) arasında upuzun bir çatışmayı, sonunda birinin öldürüldüğü yaşamsal bir karşılaşmayı, ve nihayet araştırmaya dramatik bir çözüm sağlayan keşfi ve kahramanının yüceltilişini içerir. *Altın Dal*'da çatışma, insani inançlar ve töreler üzerine yapılır. Daha özel olarak, birbirine zıt iki güç, çeşitli dinsel inanç türleri arasında, ya da genellikle dinsel inançlarla tümüyle laik olarak düşünülen inançlar arasında herhangi bir bağ olup olmadığına karar vermeye çalışır. Frazer kahraman olarak, yardımsız akıl ve nesnel bilimsel hakikat davasını, baş temsilcisi dinsel inançlara sahip insan olan sipere girmiş boşinan güçlerinin karşısına çıkarır. Bir anlamda, Grail söylencesinin kendisi gibi *Altın Dal* da bir haçlı seferinin, Robert Graves her zaman karşı çıksa da, son derece başka ve üstü örtülü bir haçlı seferinin ürünüdür.[18] Romans kalıbına benzerlik, Frazer'ın savıyla daha da artar: Frazer, toplumunun, "sağlam bir kalede yaşayan" ve kahramanı gözünü kırpmadan eskilliğin, bencilliğin ve güzelliğin çekiciliğiyle ayartacak olan güçlü ve yaşlı bir rakipten yayılan acılardan ve zayıflıklardan kurtulmasına yardım etmeyi görev olarak üstlendiğini ileri sürer (I, xxv-xxvi).

[18] Helen Adolf, *Visio Pacis* (University Park: Pennsylvania State University Press, 1960), s. 11; Robert Graves, *Occupation: Writer* (New York: Creative Age Press, 1950), s. 42-43.

Akıl ile inancın ya da bilim ile dinin çatışması belki de sonsuz olmasına karşın, *Altın Dal*, araştırmanın ikinci aşamasını, savaşanlardan birinin ölümü aşamasını imgesel olarak göze alır. Bu durumda, yenilgi, Frazer'ın boşinan dediği geleneğin ve inancın temsilcisinin payına düşer. Bunun kitapta kesinlikle hangi noktada yapıldığını söylemek güçse de, bu ölüm anının yerini, dokuzuncu cilde eklenmiş olan "İsa'nın Çarmıha Gerilişi"yle ilgili not olarak saptamak çok yanlış bir şey olmayacaktır. Frazer, İsa'nın, benzerleri bütün Batı Asya'da çok iyi tanınan bir tanrının yıllık temsilcisi olarak öldüğünü göstermenin, "Nasıra'lı İsa'yı barbarca bir boşinanın daha bir sürü kurbanı düzeyine indireceğini, ve onun kişiliğinde, öldürülme gibi şanslı bir kaza sonucu yalnızca bir kurban değil ama aynı zamanda bir tanrı tacı giymiş olan bir ahlâk öğreticisinden başka bir şey görmeme anlamına geleceğini" ima eder. (IX, 422-423.) Frazer burada Nietzsche'yle güçbirliğine girer, çünkü bir tanrının ölümünü anlatırken, aslında tanrı olan kendi düşmanını öldürüyordur. Üçüncü aşamaya, keşif, coşku ve çözüm aşamasına gelince, hiç kuşkusuz, bütün incelemenin sondan bir önceki bölümünde olur bu. Frazer burada altın dal ile ökseotu arasındaki bağı keşfeder sonunda, bu da Aeneas, Balder ve Nemi'deki Orman Krallarının eylemleri için ortak bir açıklama bularak araştırmasını çözüme bağlama olanağını verir ona. Böyle yapmakla da aslında, kendini, görevini yerine getirmiş ve daha sonraki bir kuşak kadar kendi kuşağı tarafından da tanınmayı garanti altına almış bir kahraman olarak yüceltmiş olur.

Geleneksel olarak romansın üç aşamalı araştırması bir ejderhanın öldürülüp yere gömülü hazinenin bulunmasına yöneliktir. *Altın Dal*'a döndüğümüzde, bir sürü romansa yetecek kadar ejderha ve hazineye rastlarız onda, fakat bunlar bizim peşinde olduğumuz şeyler gibi görünmez bize, bunun tek nedeni de, kahramanımız Sir James ile doğrudan, etkin ilişki içinde olmamaları değildir. Burada Northrop Frayer'ın önerisini yararlı bir ip ucu olarak verebiliriz: labirent, ejderhanın ya da canavarın bir imgesidir.[19] *Altın Dal*'ın, kendi özgün konuları çevresinde boyuna dolanıp durma tekniğini gözlemlemiş olan herhangi bir kimse için —diyelim, dünya ve güneşle ilgili tabular, ergen-

[19] *Anatomy of Criticism*, s. 190.

liğe ulaştıklarında kız çocukların bir yere kapatılması, ateş şenlikleri, büyülü çiçekler, dıştaki ruhun yapısı ve bulunduğu çeşitli yerler, ve Balder söylencesi üzerinde uzun uzun durduktan sonra ökseotunun ele geçirilmesi güç altın dalla nihayet özdeşleştirilmesinde olduğu gibi— burada çok büyük ve çok karmaşık bir labirent bulunduğu apaçıktır. *Altın Dal*'ın temelinde yatan mitin —sanki mit altında mit gibi— Theseus ve Minotauros miti olduğu oldukça bellidir. O zaman, akılcı kahraman Frazer'ın öldürmek üzere aradığı canavar, ilk örneksel (archetypal) şekli, eskil mit, çağcıl folklor ve hem geçmişin hem de şimdiki zamanın ayinlerinden oluşan bir yarı-insan, yarı-hayvan olan bilisizliğin kendisidir. Yani canavar zihinseldir: akla aykırı ya da yetersiz açıklamaların sağduyuda kök salmış mantıklı zihine saldırısının yarattığı şaşkınlık, karmaşa.

Frazer'ın canavara tipik tepkisi daha başlangıçta, "Nemi'deki Diana tapımını açıklamak için anlatılan öykülerin tarihdışı olduğuna bizi inandıracak daha ayrıntılı kanıtlara gerek yok" derken görülür (I, 21). Buna, kendi silahı olan karşılaştırmalı yöntemle yanıtlanabilecek akılcı sorular kurarak rakibini yenme kararlılığını da ekleyelim. Sonuç, çabucak şekil değiştiren canavarın peşinden labirente girişidir: "Hippolitos söylencesi ya da miti kadar tapımını da inceleyerek *daha derinliğine araştırmak* zorundayız" (I, 24) (italikler benim) gibi düşüncelerle daha da dramatize edilen bir olaydır bu. Geriye dönüşünü sağlama almak için arkasında hipotezlerden, sanılardan, sağduyulu varsayımlardan ince bir zincir bırakır. Bunun karşılığında kazandığı ödül, yalnızca yanlış düşünce ve inançların (en azından kendi doyumu için) yok edilmesi değil, fakat aynı zamanda labirentte derine gömülmüş olan hazinenin ele geçirilişidir. Çünkü Frazer gibi bir araştırmacı için servetin ideal şekli, tutarlı bir biçimde sıralanmış, gizli şeylerin belirişindeki bilgelikle, konumuza dönersek, "insanlığın yabanıllıktan uygarlığa doğru uzun yürüyüşünde, ağır ve yorucu yükselişi"ndeki bilgelikle sonuçlanan bilgidir. (I, xxv.)

Arayış romansının yerini almış bir yapıt olarak *Altın Dal* üzerine daha çok şeyler söylenebilirse de —örneğin, acımayı ve korkuyu sevinç ve zevk biçimleri olarak öyle karmaşık bir şekilde kullanır ki, özgün romansın olağanüstü şeylerden çıkardığı gerilimler, endişeli bir

melankoli, küçücük uysal bir büyü yaygın hale gelir[20]— özdeşliğin övgüsü için yeteri kadar şey söylenmiş bulunuyor. Ama yine de göz önüne alınması gereken son bir nokta var. *Altın Dal* bir arayış romansı olsa bile, çağcıl yazın için önemini nasıl açıklayabilir bu? Buna verilecek herhangi bir yanıtın açıkça önemli yanları, onun arayış motifi, dinsel anlamı ve ilkörnek simgeciliği olabilirdi. Ama çağcıl yazının bir de, romansın idealize edilmiş dünyasıyla çatışır görünebilecek derinden ironik bir yapısı vardır. Bu nokta bizi yeniden daha önce belirtilen sorunun özelliklerine getiriyor — *Altın Dal*'ın biçemi ve yapısı. Özgün romansın ironi ile hiç kuşkusuz pek bir yakınlığı yoksa da, zaman bakımından bize en yakın romanslarda, ister Hawthorne'un isterse Hudson'ınkiler olsun, genellikle önemli bir ironi katkısı vardır. Aynı şey *Altın Dal* için de geçerlidir. Frazer'ın Anatol France'ı ve Ernest Renan'ı kendi düzyazı ustaları olarak görmesi boşuna değildi.

En duyarlı eleştirmenlerimizden biri, Joyce'un Renan'ın ironi ve acıma karışımını kullanışına, aynı şeyin *Altın Dal* için de geçerli olduğuna işaret etmekte.[21] *Altın Dal*, Nemi'nin "düş-benzeri bir görünümü" ile başlıyor, anlatımın güzelliği, burada işlenmiş olan insani çılgınlıklar karşısında sevecen bir acımayı dile getiriyor. Buradan hemen, insan ile tanrı arasındaki, asal olmasa bile en azından tipik bir ilişkiye dayalı bir bileşik ironiye dönüşüyor anlatım: İç savaşta buranın [Nemi'nin] kutsal hazineleri, amaçlarını gerçekleştirmek için ilâhi kutsamayı olmasa bile ilâhi desteği sağlamanın yararını anlamış olan Octavius'un boş sandıklarını doldurmaya gitti. Ama onun bu olayda Diana'ya, kutsal amcası Julius Caesar'ın bir zamanlar Capitolino Jüpiter'ine davrandığı kadar kibarca davrandığını tarih söylemiyor bize: Caesar, tanrıdan üç bin pound ağırlığında som altını ödünç almış, ama bunu aynı ağırlıkta altın kaplama bakırla geriye ödememezlik etmemişti." (I, 4)

İroni amaçlarıyla karşılaştırma yöntemini kullanışı Frazer'ın asıl amacına daha uygundur. Aykırı şeyleri yan yana getirmekle yapılan ironi İngiliz yazınına yadsınamaz bir şekilde ağır Fransız vurgusuyla

[20] *A.g.y.*, s. 37.
[21] Harry Levin, *James Joyce* (Norfolk, Conn.: New Directions, 1941), 217.

girmiştir, ama Frazer'ın anlı şanlı yönteminin çoğu kez aynı işlevi daha geniş bir düzeyde gerçekleştirme tarzı da gözden uzak tutulmamalıdır. Laforgue'un ve Corbiére'in en çalışkan iki öğrencisi olan T.S. Eliot ile Edith Sitwell'in aynı zamanda dikkatli *Altın Dal* okuyucuları olmaları da anlamsız değildir. Frazer'ın tekniğinin bir özelliği, Adonis ve Aziz John şenliklerinin anlatımındaki, görünüşte birbirine zıt ama aslında benzer törenlerin büyük ölçüde yanyana getirilişidir (IV, 244 ve devamı). Bir başkası, örneğin "kilisenin, dince iyileştirme ve düzeltme uğruna, gerçek bir putatapar şenliği sözde bir Hıristiyan şenliğine dönüştürmüş olabileceği görüşünün, aslında bir olasısızlık olmadığını" gözlerken yaptığı gibi, bir varsayımı ciddi bir biçimde küçümseyişidir (I, 16). Bir Artemis tapınıcısının tanrıçaya ondalık vergisini ödediği söylenirken, ya da Kibele ve Attis'e Vatican bölgesinde tapınıldığı not edilirken yapıldığı gibi, karşıtlarının gizlemeye çalıştığı benzerlikleri alaylı bir biçimde ortaya koyan terim ve imgeleri kullanışı daha dolaylı ama daha anlamlıdır. Son olarak, komik amaçlarla kullanılan, ölen ve yeniden canlanan tanrı kavramı kadar kendisinin nirengi kavramlarına yöneltilmiş ironi de vardır. Örneğin, aşağıdaki pasajda, Joyce'un *Ulysses*'te Hıristiyan ayinlerini alaycı bir biçimde ele alışının, H.C.E.'nin yükselişini ve düşüşünü daha güldürücü bir biçimde hikâye edişinin izlerini sezebiliyoruz: "bu mitsel kişilik, iyi günler de kötü günler de geçirdiği uzun yaşamında dikkate değer bir inatçılık sergilemektedir. Çünkü Roma takviminde, ağustos'un on üçünde, Diana gününde yani, atlara bağlanıp sürüklenerek öldürülmüş olan Aziz Hippolytus, putatapar bir günahkâr olarak iki kez öldükten sonra, tanrıya şükür, bir Hıristiyan aziz olarak yeniden canlandırılmış olan aynı adlı Yunan kahramanından başkası değildir, kuşkumuz olmasın" (I,21).

Bir bütün olarak çağcıl yazınınki gibi Frazer'ın ironisi de, gerçekte, insan çılgınlığının alaycı bir tanınışı olarak başlar ve tanrıları taklit eden, toplumun gereksinimlerine kurban edilen, kitle piskolojisini çok iyi bildikleri için acımasız tuzaklarla, hilelerle iktidarı ele geçirip elinde tutan, ve kendilerinden daha büyük olarak düşündükleri bir başkasının önünde boyun eğerek alçalan insanların mitsel bir biçimde ele alınışına doğru genişler. Örneğin, Hardy'yi, Huxley'i, Lawrence'ı

ve Joyce'u yeni ironi tarzlarını tipleştiren kişiler olarak alırsak, *Altın Dal*'ın, onların kadercilik, öfke, nostalji ve kopukluk ruh hallerini nasıl kapsadığını ve onları kendi toplumunda zaten var olan bilginin ansiklopedik görünümü içinde bütünleştirdiğini görebiliriz. O zaman, *Altın Dal*, antropolojik araştırmanın temel gerçekliği üzerine oturtulduğu, bir idealin romans arayışı ile düzenlendiği, kutsal mitler ve insan törelerindeki ironiyle denetlenmiş olduğu için gerçekten de yirminci yüzyıl yazınında asal bir konuma gelmiş olur. Onu bu yazın'ın akılcı bir ilkörneği, dolayısıyla da kalıbı yapan da bütün bunlardır.

Myth and Symbol'dan, The Golden
Bough: Impact And Archetype s.174-196
A Bison Book, University of Nebraska Press, Lincoln, 1967.

pirinç tohumunu eker ve ilk olgun pirinci toplar ii. 74; şeytanın kovulması, ii. 151
Alligatör, insan yiyen, ii. 107
Almanya, Alman köylüleri ve kasırga, i. 33; eski Almanlarda yaygın kutsal korular, i. 58; ağaç devirme töreni, i. 65; yağmur büyüsü, i. 94; ölüm sonrası bir töre, i. 145; bıçakla ilgili boşinan, i. 175; saç kesmeyle ilgili boşinan, i. 194, 196; hasat töresi, i. 331, 338, 362; bahçeyi tırtıllardan kurtarma yolu, ii. 125; bir büyü olarak dövme, ii. 201, 202; kutsal meşe, ii. 265; Yazdönümü Günü yakılan meşe kütüğü, ii. 267; Alman masallarında dış ruh, ii. 281-282
Alpler'de 1 Mayıs töresi, i. 107
Altın Dal, Turner'in tablosu, i. IV; söylencesi, i. 3-4; ağaç ruhunun temsilcisi, i. 109; gökle yer arasında, ii. 209-224; ne olduğu, ii. 210; Altın Dal ökseotudur, ii. 328, 332; ökseotuna neden Altın Dal deniyordu, ii. 330; güneşin ateşinin yayılışı, Altın Dal, ii. 331
Altın Sahili, zenci kurbanları, i. 71; demirle ilgili boşinanlar, i. 171
Altisheim'da hasat töresi, i. 331
Altmark'ta Pentikost töreleri, i. 100; Paskalya şenlik ateşleri, ii. 232
Amboina'da ruh çalma, i. 138, 139; hastaların üzerine baharat serpme, i. 150; saçların gömülmesi, i. 197; hastalık tekneleri, ii. 173; saçta bulunduğu düşünülen güç, ii. 296; ilk ürün sunuları, ii. 339
Amenhôtep IV ve güneş-tanrı, i. 303, 304
Amerika, batıdaki çayırlıklarda buffalonun yeniden dirildiği inancı, ii. 119
Ammon'a karşı güneş tanrısı Ra'nın öfkesi, i. 304; tapınanların kutsal saydığı koç, ii. 92
Ana-Pamuk, i. 345
—, mısırın anası, i. 342-344
Andaman'lıların aynadaki yansımalarının ruh olduğuna inanmaları, i. 143
Anderida'daki büyük ormanın Kent, Surrey ve Sussex'teki kalıntıları, i. 57
Angoulême'de Aziz Peter Gününde bir kavak yakma töresi, i. 103
Angoy kralının bedensel özürü olmaması gerektiği, i. 218
Annamitler'de cin boşinanı, i. 130
Antaymour kralları genel refahtan sorumludur, i. 47
Antrim'de hasat töresi, i. 333
Apaçi Kızılderilileri, yağmur yağdırma, i. 15
Apalai Kızılderilileri, bir yabancının gelişinde yapılan tören, i. 150, 151
Aphrodite, i. 268
Apis, suda boğulan kutsal Mısır boğası, ii. 65 ve dev.
Apollo Diratiotes tapınağında içilen kutsal kuzu kanı, i. 36
Arap Öykülerinde dış ruh, ii. 287, 288
Araplarda aslanın içyağının özelliklerine inanç, ii. 85
Arabistan'da bir insanın gölgesiyle ilgili inanç, i. 141
Araplar, putatapan arapların yağmur yağdırması, i. 22
Arden ormanı, i. 57
Argos'ta Dionysos'la ilgili gelenek, i. 317, 318
Arınma, yolculuktan sonra arınma, i. 153, 154
Ariadne, evlenişi, i. 107

Aricia'da "birçok mani vardır" atasözünün açıklaması, ii. 82, 83
Aricia Korusu, i. 7, 8; ayini, ii. 66, 67; hasat kutlaması, ii. 71; söylencesel kurucusu Manius, ii. 83; kutsal yiyeceği, ii. 83, 84
Ariler, ağaca tapınanlar, i. 57-61, 101; totemcilik, ii. 40; meşe, kutsal ağaç, ii. 265; ilkel tapınma, ii. 333
Arkadia'da yağmur büyüsü, i. 23; günah keçisinin dövülmesi, ii. 199
Arkon, Platae'nin Arkonu demire dokunamaz, i. 171
Armut ağacı, sığırların koruyucusu, i. 77
Arnavutluk'ta Paskalya Yortusu Arifesi, i. 266; ii. 168; günah keçisi, ii. 188; insan ve hayvanların dövülmesi. ii. 201
Aru Adaları'nda ruh boşinanı i. 124, 125; bir ölümün ardından, i. 124, 125; saç kesme, i. 197, 198; köpek etinin yenmesi, ii. 86
Arval kardeşler, rahip okulu ve kutsal korusu, i. 67; kutsal koru ve demir, i. 168
Aschback'te hasat töresi, i. 357
Ash Wednesday töreleri, i. 248-251; ii. 32, 52, 230
Aslan, öldürülme töresi, 110, 113; aslanın içyağının özellikleri konusunda Arap inancı, ii. 85
Asmanın altından geçilmez, i. 180; Dionysos'a adanan asma, i. 312
Aşanti'de kraliyet kanının yere akıtılmaması, i. 178; hasat şenliği, ii. 336
Ateş şenliklerinde sunulan insan kurbanlar, i. 245, 246
— Avrupa'da, ii. 227-260; güneşi doğurma büyüleri, ii. 244, 250
— kralları, i. 55
— odunların sürtülmesiyle yakılan kutsal ateş, ii. 246; meşe ağacıyla yakılan ateş, ii. 266, 267
Atina'da kraliçenin her yıl Dionysos'la evlenmesi, i. 107; Adonis ayinleri, i. 275, 276; günah keçileri, ii. 198; öküzün kurban edilişi ayini, ii. 41, 42, 43
Attis miti ve şenliği, i. 284-286; ii. 54; bir ağaç ruhu ve tahıl ruhu, i. 286-288; yüce rahibin tanrı özelliğinde öldürüldüğü olasılığı, i. 287; tapımın olası kökeni, i. 353; Lityerses'le ilişkisi, i. 382, 383; bir domuz olarak, ii. 54
Atlar, Aricia korusundan çıkarılan atlar, i. 7
— ve Virbius, ii. 65-67
Auxerre'de ekin biçme töresi, i. 330
Avrupa, yağmur büyüsü, i. 18; ormanları, i. 57, 58; ateş şenlikleri, ii. 227-260
Avustralya'da yağmur yağdırma, i. 22, 23; yabancı bir toprağa girildiğinde Avustralyalıların yaptığı tören, i. 152; kadınların ayırılması, i. 166; bazı yerlerde kanın yere akıtılmaması, i. 178, 179; çocuk doğduktan sonra saçının yakılması, i. 204; totemcilik, ii. 127, 128, 301-303
Avustralya zencilerinin güneşi durdurma büyüsü, i. 26; kızıl kum sütunlarına saldırma, i. 33; kadınların kanından korku, i. 182, 183; ii. 221; diş ağrısına ilaç, ii. 143; hayaletlerin yılda bir kovulması, ii. 154
— Kamilaroilerinin yamyamlıkları, ii. 89
— büyücü hekim ve ruh çağırma, i. 126, 127
— Wotjobaluklarının yağmur yağdırması, i. 14

Avusturya'da rüzgârı dindirme büyüsü, i. 29; yaşlı köylülerin ağaç ruhlarına inancı, i. 63
Axim'de kötülüklerin yılda bir kovulması, ii. 159
Ayı, Shrovetide ayısı, i. 248, 249; ayının kurban edilmesi, ii. 99-106; ayı öldürme töreni, ii. 108-110, 113; bir ayı avı öncesi tören, ii. 109, 110
Ayılar, ölü ayılara saygılı davranma, ii. 109, 110
Ayıbalığına saygı, ii. 108
Aymara Kızılderililerinde salgın hastalık zamanında kullanılan günah keçileri, ii. 176
Aynanın örtülmesi, i. 145
Aziz John yağı, ii. 263, 264
Aztekler'de yansı-ruh, i. 143; şaraptan nefret, i. 181

BABA, son demete verilen bir ad, i. 334
Babar Adaları'nda ruhun yerine konması, i. 134; gölgede olduğuna inanılan ruh, i. 140
Babil'de sacea şenliği, i. 221; Tanrıça Istar'la ilgili söylence, i. 277
Baffin Land Eskimolarının kötülüğü kovması, ii. 155
Bagota'da tahtın kalıtçısının uymak zorunda olduğu kısıtlamalar, ii. 211
Bağıran boyun, i. 392-394
Bağbozumu, Fenike töresinde, i. 354
Bahar ve hasat şenlikleri karşılaştırması, i. 339, 340
— töreni, Çin'de, ii. 44, 47; Avrupa'da ateş şenlikleri, ii. 228-233
Baharat, hastaların üzerine baharat serpme, i. 150
Balder, ökseotuyla öldürülmesi, ii. 225 ve dev.; meşe, ii. 268; ökseotundaki yaşamı, ii. 326-327
Balder'in keder ateşi, ii. 264 ve dev.
Balık, yabanılların balığa saygısı, ii. 116-119; balık yakarıcıları, ii. 116, 117; balığın gönlünü alma, ii. 116, 117
Bali'de pirinç tarlaları ve fareler, ii. 126; kötülüklerin zamanlı kovuluşu, ii. 161, 162; bir doğum töresi, ii. 298
Balquhidder'de hasat töresi, i. 338
Banjar'da hava durumundan sorumlu krallar, i. 47
Banks Adalıları, tamaniu'ları, ii. 299
Baranton pınarı, i. 15
Barcelona'da Mid-Lent töresi, i. 255
Bari kabilesi, yağmur kralları, i. 54
Barotse'de yarı tanrı kabile başkanı, i. 46
Bassam, Büyük Bassam'da öküzlerin kurban edilmesi, ii. 43; kötü ruhun dışarı sürülmesi töreni, ii. 153
Basutolar ve yansıyan ruh, i. 143; yamyamlıkları, ii. 89; ilk ürün sunuları, ii. 335
Baş'ın kutsallığı, i. 184-191; yıkanma töreni, i. 184-185
Başağrısı'nın başkasına aktarılması, ii. 143
Batı Afrika yağmurcuları, i. 22
Battalar, rüzgârla dövüş, i. 30; ağaç kesmeme, i. 66; ruhla ilgili boşinanlar, i. 123, 124, 132, 133; ruhun kaçması, i. 155; laneti kovalama, i. 147, 148; totemcilik, ii. 306, 307; ruhların çoğulluğu inancı, ii. 306
Battambang'ta yağmur büyüsü, i. 21
Bavaria'da 1 Mayıs töresi, i. 86; Pentikost'ta ağaç-ruhun temsilcisi, i. 236; hasat töresi, i. 336; ii. 31; hastalık ateşinin tedavisi, ii. 146; Paskalyada şenlik ateşleri, ii. 233; yaz dönümü şenlik ateşleri, ii. 255

Baykuş, ii. 302, 303
Beauce'da saptan adam, ii. 42
Bechuanaland'da yağmur büyüsü, i. 18; güneş boşinanı, i. 25; kutsal diken, i. 72; yolculuk sonrası anınma, i. 153; timsahla ilgili boşinan, ii. 58; hastalıkların başka birine aktarılması, ii. 143
Bedenleşen tanrılar, i. 33-55
Bedenleşme, geçici ve devamlı, i. 35, 39-43
Bedeviler'in rüzgârı kovalaması, i. 30
Belçika'da dev sepetlerle tören alayı, ii. 257
Belirtiler, kötülüğü ortadan kaldıran, ii. 145
Belfast'ta hasat töresi, i. 331
Belli-Paaro, Quoja'da tören, ii. 311, 312
Beltane ateşleri, ii. 233, 237
Bengal'de Adonis Bahçeleri, i. 278, 279
Bernskastel'de ekin biçme töresi, ii. 19
Berry'de tahıl-ruhun doğuşuyla ilgili inanç, ii. 23; hasat töresi, ii. 28
Beyaz köpeğin kurban edilmesi, ii. 156
— farenin hayatının bağışlanması, ii. 126, 127
Bhagatlar'ın sahte insan kurbanları, i. 246, 247
Bhotan'da insana tapanlar, i. 43
Bıçak, bir ölümden sonra bıçak kullanmama, i. 174, 175
Bidasari, ii. 294 ve dev.
Bilaspur'da bir Rajanın ölümünde yerine getirilen töre, i. 226, 227
Bithynia'da orakçıların ağıtı, i. 354
Bitki ruhu, insan şeklinde, i. 89, 90; yazdönümünde öldürülür, ii. 250, 251
Bizon, dirilişi, ii. 119
Blankenfelde'de hasat töresi, i. 358
Blekinge'de yazdönümü törenleri, i. 281
Boba, son demete verilen bir ad, i. 334, 335
Boeotianlar, Plataea'lı, şenlikleri, i. 101-104
Boeroe'de pirinç hasatı töreni, ii. 74
Boğa, bir boğa olarak Dionysos, i. 317, 318; tahıl ruhu olarak, ii. 22-26; Osiris ve boğa, ii. 61-66; kutsal boğa, ii. 62; günah keçisi olarak, ii. 187, 188
Bohemia'da yazdönümü töresi, i. 79; ii. 238, 239; Mid-Lent töresi, i. 85; Pentikost töresi, i. 92, 238-240; Ölümü dışarı sürme töreni, i. 251-253; ölümle ilgili boşinan, i. 253; yazı geri getirme töreni, i. 256; hasat töresi, i. 334; Bohemia'da korunan beyaz fare, ii. 126, 127; kaçak avcılarla ilgili boşinan, ii. 262
Bolang, Mongondo'da ruhun yeniden ele geçirilişi, i. 129; kesilen saçların saklanması, i. 199; pirinç hasatı töreni, ii. 74, 75
Bombay'da ruhla ilgili boşinan, i. 126
Boni kralı ve sarayluları, i. 219
Booandik kabilesi, kadınların kanıyla ilgili boşinan, i. 183
Bormus, Bithynian orakçılarının ağıtına verilen ad, i. 354, 384
Borneo'da hastalığa yakalanan kişilerle ilgili töre, i. 150
Borneo'lu Biajalar, hastalıkların denize sürülmesi, ii. 177
Bouphonia, i. 40-42
Böhmer Wald Dağları'nda orakçılar töresi, ii. 19
Brabant, Kuzey, i. 90
Brahman ruh öyküsü, i. 127, 128; günah yiyiciler, i. 152
Brahmanlar, tapınakları, i. 225; günahları üstlenmeleri, ii. 186, 187
Brendi ile ilgili Kuzey Amerika Kızılderili kuramı, ii. 86
Bresse'de 1 Mayıs töreleri, i. 100; son demetle ilgili tören, i. 394

Brest'de ateş şenliği, ii. 240
Bretanya'da ekin biçme töresi, i. 330, 331; yazdönümü ateşleri, ii. 240
Breton, köylüsü ve rüzgâr, i. 33
Brezilya Kızılderililerinin kendilerini dövmeleri, ii. 200, 201; ergenlik çağında kızlara davranışları, ii. 215, 216
Briançon yöresinde 1 Mayıs günü, i. 96; hasat töreni, ii. 17
Brie'de 1 Mayıs töresi, i. 86; hasat töresi, i. 359, 363; yalancı devin yakılması, ii. 257
Bruck'ta hasat töresi, i. 329
Brunnen'de On İkinci Gece töresi, ii. 169
Brunswick'te Pentikost töreleri, i. 92
Brüd'ün yatağı, i. 99
Budist animizmi, i. 62
— Tatar tapınması, i. 43, 44
Buffalonun dirileceği inancı, ii. 119, 120; Todaların kutsal saydığı buffalo, ii. 132
— boğa, ii. 22
Buğday bitti, ii. 125
Buğday-Gelin, son demeti bağlayana verilen ad, i. 338
— köpeği, son demeti bağlayana verilen ad, ii. 11
Bulgarlar'ın yağmur büyüsü, i. 16, 17; temel atma töresi, i. 142; hasat töresi, i. 335
Burgherle'de ilk tohumun ekilmesi ve biçilmesi, ii. 74, 75; günahların aktarılması, ii. 145, 146
Burgundi kralları kıtlık zamanında azledilir, i. 47
Burma, soylu prenslerin öldürülme tarzı, i. 178; baş yıkama, i. 184, 185; hastalık zamanında yalandan gömme töreni, ii. 84; kolerayı uzaklaştırma töreni, ii. 152; ilk ürün sunuları, ii. 336
Burmalı ve ruh, i. 128
Buro Adaları, köpek eti yeme, ii. 86; hastalık tekneleri, ii. 173
Busiris söylencesi, i. 386
Büyü, duygusal büyü, i. 10-13
— kesilen saçın büyü olarak kullanılışı, i. 195-197
Büyücüler'in çıkardığı ve kaçırdığı ruh, i. 132-139
— sürülmesi, ii. 168
Büyücülüğe karşı korunma, ii. 326, 327
Büyükanne, son demete verilen bir ad, i. 331
Byblus, Adonis'in ölümüne ağıt, i. 269

CALABRIA'da büyücülerin kovulması, ii. 168
Calicut'ta krallar on ikinci yılın bitiminde öldürülürdü, i. 220-221
Caligula, i. 4
Callandar'da Beltane ateşleri, ii. 233, 234
Cambridgeshire'da hasat töresi, ii. 335, 336
Candlemas Günü töreleri, i. 99; ii. 32
Canelos Kızılderililerinin portredeki ruha inançları, i. 146
Canlı canlı gömme, i. 215
Carcassonne'de çitkuşu avı, ii. 139, 140
Caribler'in ruhların çoğulluğuna inancı, ii. 305
Carinthia'da Aziz John Günü törenleri, i. 86, 87; bir prensin tahta çıkma töreni, i. 227
Carmona'da töre, ii. 171
Carpathus Adalıları, resimlerinin kendilerine benzetilmesinden çekinmeleri, i. 146; hastalığın başkasına aktarılması, ii. 147
Cavalılar ve pirinç çiçeği, i. 62, 63; pirinç hasatı töreni, i. 347;
Cavalılar ve ruh, i. 123, 124
Celebes'te ruh, i. 122-124; hastalığa yakalanmış kişiyle ilgili töre, i.

150; bıçakla ilgili boşinan, i. 175; yere kan akıtılmaması, i. 179; doğum töresi, ii. 297, 298; hasat şenliği, ii. 338, 339
Ceram'da yağmur yağdırma, i. 14; kadınların kanıyla ilgili boşinan, i. 183; saç kesmeyle ilgili boşinan, i. 191-192; ii. 297; hastalık tekneleri, ii. 172; salgında tören, ii. 173 kızların kapatılması, ii. 214; erginleme töreni, ii. 319-320
Cezayir'de yazdönümü ateşleri, ii. 244
Chaeronea'da insan şeklinde günah keçileri, ii. 196, 197
Chambéry'de döven töreni, ii. 25
Chedooba adasında ağaç devirme töreni, ii. 65
Cheremissler, şeytanın kovulması, ii. 168
Cherokee Kızılderilileri'nde anınma şenliği, ii. 156, 157
Chester'de yalancı dev alayı, ii. 257
Chibcha'ların hava kralları, i. 45
Chippeway'ler, kadınların ayırılması, ii. 221, 222
Chiriguano'ların kızları ayırması, ii. 215
Chitome'ler, i. 114-116; doğal ölümle ölemezler, i. 215
Chontal Kızılderililerinde *nagual*, ii. 300
Christian, Kaptan, vuruluşu, i. 178
Christmas töreleri, i. 62, 329; ii. 13, 14, 32-33, 135, 136, 139
Chrudim'de ölümü dışarı taşıma töreni, i. 252-253
Circassianlar armut ağacının sığırların koruyucusu olduğuna inanırlar, i. 77
Cobern'de ateş şenliği, ii. 230
Compitalia şenliği, ii. 82
Coorg pirinç hasatı törenleri, ii. 75
Cornwall'da 1 Mayıs töresi, i. 79; yazdönümü ateşleri, i. 103; ii. 241; orakçıların haykırışı, i. 393
Cracow'da hasat töreleri, i. 334
Crannon'da yağmur büyüsü, i. 23
Creek Kızılderilileri, ilk ürün şenlikleri, ii. 77, 78; çeşitli yiyeceklerin özellikleriyle ilgili düşünceler, ii. 84-85; kadınların ayırılması, ii. 221
Croatia'da birbirini dövme, ii. 201
Cuma, Paskalya Yortusundan önceki Cuma töresi, ii. 201
Curca Cole'ler, Hindistan, ağaçların tepesinde ruhların oturduğu inancı, i. 66
Cüzamlının temizlenme töreni, ii. 144
Cyzicus danışma meclisi binasının yapımı, i. 172

ÇAM AĞACI, Dionysos'a adanan ağaç, i. 312
Çavdar-domuz, ii. 28
— keçi, ii. 7
— kurt, ii. 9-11, 12
Çıngıraklı yılan, öldürülmez, ii. 107
Çiçek hastalığının uzaklaştırılması, ii. 152; günah keçisi, ii. 176
Çin, İmparatorları kamu kurbanları sunardı, i. 9; yağmur büyüsü, i. 18; kuraklık vb. sorumlu tutulan imparator, i. 51; bir ölümden sonra bıçaklardan çekinme, i. 174; ilkbaharın dönüşünü karşılama töreni, ii. 44; Çinliler arasında cesaretin özel olarak bulunduğu yer, ii. 86; yamyamlık, ii. 89; insan şeklinde günah keçileri, ii. 176; ilkel kabileler şenliği, ii. 177
Çitkuşu avlanması, ii. 135-140; burunla ilgili İngiliz geleneği, ii. 135, 136
Çocuklar, ana-baba tarafından kurban edilen çocuklar, i. 229-230
Çoban Adası'nda yabancılara karşı alınan önlemler, i. 149, 150

Çuvaşların uygun kurbanı denemeleri, i. 38

DAEDELA ŞENLİĞİ, i. 102
Dahomey kralını bir şey yerken görene ölüm cezası, i. 157
Dakotalar ve köpeğin dirilişi, ii. 119
Damaralar, yolculuk sonrası töreleri, i. 154; sığır kanının yere akıtılmaması, i. 179
Dana, tahıl ruhu olarak, ii. 22-25
Danae, ii. 219
Danimarka'da Christmas töreleri, ii. 32, 33; yazdönümü şenlik ateşleri, ii. 263
Danzig'de saç kesiklerinin gömülmesi, i. 198; biçme töresi, i. 326; hasat töreni, i. 356, 357
Dardlar'da yağmur büyüsü, i. 21
Darfur sultanının yüzünü örtmesi, i. 158; sultan ve saraylılar, i. 219; ruhun oturduğu yer olarak karaciğer, ii. 86
Darowen'de yazdönümü şenlik ateşleri, i. 241
Debden'de 1 Mayıs töresi, i. 80
Demeter, tahıl ana, 324-325; şenlikleri, ii. 47-50; domuz olarak, ii. 47-53; Phigalia söylencesi, ii. 53; zencilerin temsili, ii. 53; Demeter ve Proserpina miti, i. 323-325; olası kökeni, i. 346 ve dev.; ilk tipleri, i. 347, 348
Demir, demirden korku boşinanı, i. 168, 172; büyü olarak demir kullanma, i. 173
Denderah'ta Osiris'in ağacı, i. 296
Devonshire orakçılarının haykırışı, i. 392-393; öksürük tedavisi, ii. 147
deniz arslanına saygı, ii. 108
Dev, yalancı dev alayı ve yakılması, ii. 256-258
Diana, rahiplik kuralı, i. 2, 3, 8; şenlik törenleri, i. 7; Manius Egerius'un Aricia Korusunu ilk ona verdiği söylencesi, i. 7; bir ağaç tanrıçası, i. 108
Diana'nın aynası, i. 1
Dieyerie'ler, Güney Avustralya, Yağmur yağdırma, i. 22; ağaçla ilgili boşinan, i. 64
Diken, kutsal diken, i. 72
Dil, konuşmada geç kalmış çocuklara kuş dili yedirilir, ii. 86
Din, ilkel dinin belirtileri, i. 340-341
— ve büyü ilişkisi, i. 33-35
— Peru, Parthia ve Mısır kralların dinsel yönleri, i. 50-52
Dingelstedt'ta hasat töresi, i. 359
Dionysos, evlenmesi, i. 107; unvanları, i. 310-311; miti, i. 314-317; ayinleri, i. 316, 323; ii. 47-49, 90; Osiris'inkine benzer ayinleri, 309, 310; bir hayvan olarak, i. 317-321; ii. 36-41; Demeter ve Proserpina ile ilişkisi, ii. 38
Dirilme, hayvanların dirilmesi, ii. 119-121; dirilme inancının halk masallarındaki izleri, ii. 120, 121; erginleme ayinlerinde ölüm ve dirilme taklidi, ii. 307-322
Diş ağrısının tedavisi, ii. 143
Doğa kralları, i. 53; tanrı kralın doğaya bağımlılığı, i. 11
Doğu Hindistan Adaları, epilepsi tedavisi, ii. 143
Domalde, İsveç Kralı, kurban edildi, i. 48
Domuz, tahıl ruhu olarak, ii. 28-34; kutsal domuz, ii. 54-60; domuz olarak Osiris, ii. 56-62; Demeter ve Proserpina, ii. 47-54; Attis ve Adonis, ii. 54
Domuz çobanları, Mısır'da domuz çobanlarına getirilen kısıtlamalar, ii. 56

Douani'de yıllık tören alayı, ii. 256
Dövme, törensel bir arınma olarak dövme, ii. 199-201, 216-218
Druidler, meşe tapımı, i. 58
Dublin'de 1 Mayıs töresi, i. 103
Duk-duk, ii. 316
Duke of York Island yerlilerinin balık avlama töreni, ii. 117
Dulya, i. 15
Dunkirk, yıllık tören alayı, ii. 257
Duygusal yeme, yabanılın etini yediği hayvanın ya da insanın özelliğini edineceği inancı, ii. 84-89
— büyü, i. 10-13
Düşler, şenliği, ii. 155, 156
Dyaklar, ağaçların ruhlarına inanç, i. 62; ruhun kaçırılması, i. 132; ruhun yerine dönmesi, i. 134; hasat töresi, i. 72, 345; Dyaklar ve kötü belirtiler, ii. 145; salgınlarda töre, ii. 84; geyik eti yiyemezler, ii. 85, 86; timsahı öldürmezler, ii. 106; Dyaklar ve palmiye, ii. 298; ilk ürün şenlikleri, ii. 338

EDERSLEBEN'de yazdönümü ateş şenliği, ii. 240
Efugaoların yamyamlığı, ii. 89
Egeria, i. 7
Eğreltiotu tohumu, yazdönümü, ii. 330, 331
Eifel dağları, ateş şenliği, ii. 228; hasat belirtileri, ii. 247
Eisenach'ta yazı geri getirme töreni, i. 256; ölümü dışarı sürme töreni, a.y.
Ekim atı, ii. 67 -71
Ekin ekme zamanıyla ilgili töre, ii. 31-33, 34, 52-53
Elan'a saygı, ii. 115
Eleusis mysteriaları, ii. 38
Elk'e saygı, ii. 115, 116
Ellwangen'de hasat töreni, ii. 21
Elma ağacı, kısır kadınların elma ağacıyla ilgili boşinanı, i. 78
Emin Paşanın bir Orta Afrika köyüne kabulü, i. 151
Emu Wren, ii. 303
Encounter Körfezi kabilesi, kadınların kanından korkuları, i. 183
Entlebuch'ta insan şeklinde günah keçisi, ii. 186
Entraigue'lerde çitkuşunun avlanması, ii. 139
Epilepsi, varsayılan tedavisi, ii. 143
Erfurt'ta hasat töresi, i. 330
Ergenlik çağında kızların yere dokunmasına ya da güneşi görmesine izin verilmez, ii. 211-232; kızlar ayrı yere kapatılır, ii. 211; bunun nedenleri, ii. 221 ve dev.
Erginleme ayinlerinde ölümün ve dirilişin taklidi, ii. 308-322
Ertingen'de yazdönümü töresi, i. 91
Erzgebirge'de Shrovetide töresi, i. 237
Esinlenme, i. 36; kan içerek, i. 36, 37; kutsal ağaç yoluyla, i. 36, 37
Esinli erkekler, i. 38, 39
— kadınlar, i. 38
Eskimolar, rüzgârı sakinleştirme büyüsü, i. 29; Eskimolar ve ruh, i. 122; yabancıların kabulü, i. 151, 152; Eskimo kadınları, i. 166
Esneme, Hindu töresi, i. 122
Essex'te çitkuşunu avlama, ii. 139
Estonya'da sığırların sağlığı ile ilgili boşinan, i. 77 ve dev. Estonyalılar ağızlarına kan değdirmez, i. 176; kadınların kanı ile ilgili inanç, i. 183; tırnak kesiklerinin saklanması, i. 200; Ölüm tasvirini dışarı taşıma, i. 261; yeni ürünü yeme töreni, ii. 73; Estonya köylülerinin buğday bitinden korkuları, ii. 125

Etiyopya kralları ve saraylıları, i. 218, 219
— kralların saraylarına kapatılmaları, i. 161
Etrüsk büyücüleri, i. 24

FARELER, tarlaları farelerden kurtarma büyüsü, ii. 126
Fas'ta şeytanlara karşı bir korunma olarak demir, i. 173; yenen karıncalar, ii. 86; kötü ruhları saptırma, ii. 144-145
Faunalar, temsilleri, ii. 36; orman Faunaları ve tahıl ruhları, ii. 36, 37
Feilenhof'ta tahıl ruhu olarak kurt, ii. 10
Feloupe'lar, Senegambia'lı, yağmur yağdırma büyüsü, i. 18
Felsefe, ilkel felsefenin kusuru, i. 207-208; kutsal insanların yaşam kuralları bu kusurun sonucudur, a.y.
Fenike'de bağbozumu töresi, i. 354; Linus şarkısı, i. 384, 385
Fernando Po kralının yiyeceklerinde kısıtlamalar, i. 205
Fıtık tedavisi, ii. 298
Fırtına, Motumotuların fırtına kuramı, i. 29
Fida'da kralın bardağından hiç kimse bir şey içemez, i. 163
Fiji'de güneşi durdurmak için yapılan büyü, i. 26; tanrılar, i. 41; ruhun bedenden çıkarılması, i. 137; iki ruha inanç, i. 143; kuşkulanılan kimselerin karşısında bir şey yememe, i. 156; ileri yaşlarda kendini öldürme, i. 214; şeytanların kovulması, ii. 162, 163; erginleme törenleri, ii. 309, 310; ilk ürün sunuları, ii. 339, 340
Fil, bir filin öldürülme töreni, ii. 110, 113
Filipinliler'de ağacın ruhuna inanç, i. 64; yamyamlık, ii. 89
Finlandiya'da rüzgârı satma, i. 28; orman tanrısının koruduğu sığırlar, i. 108, 109; ayıyı öldürme töreni, ii. 109
Fladda şapeli ve rüzgârı estirme, i. 28
Flamen Dialis, yaşam kuralları, i. 117, 118; bir çardağa sarılı asmanın altından geçemez , i. 180; kesilmiş saçları ve tırnakları gömülür, i. 197; yiyeceklerinde kısıtlama, i. 205
— Virbialis, i. 8
Flaminica için yaşam kuralları, i. 118
Flanders'te yazdönümü şenlik ateşleri, ii. 245; sıtmanın tedavisi, ii. 146
Floransa'da "yaşlı kadının biçilmesi" i. 255
Florida Kızılderililerinin ilk çocuğu kurban etmeleri, i. 230
For'lar, Orta Afrikalı, tırnak kesiklerini saklarlar, i. 200
Foulahlar, Senegambialı, timsahı öldürmezler, ii. 107
Frache Comté'de hasat töresi, ii. 21
Fransa'nın kuzey doğusunda hasat töreleri, ii. 11
Frank kralları saçlarını kesemezlerdi, i. 191
Friedingen'de hasat töresi, ii. 28
Friesland doğusunda hasat töreleri, ii. 15
Fürstenwalde'de hasat törenleri, ii. 14

GABLINGEN'de hasat töresi, ii. 18
Galelalarda erkek çocukların erginlenme töreni, ii. 316
Galiçya'da hasat töreleri, ii. 14
Gareloch, Dumbartonshire, bazı çiftliklerde hasat töreleri, i. 338
Garolarda yağmur büyüsü, i. 18
Gebelik, i. 234
Geçici krallar, i. 223-228; bazan kalıtsal olur, i. 223-227

Gelin, son demeti bağlayana verilen bir ad, i. 338
Genç kız, son bir avuç ürüne verilen ad, i. 338, 339
Georgia'da yağmur büyüsü, i. 17
Gervasius'un yağmur kaynağı dediği, i. 21
Geyiğe saygı, ii. 115, 116
Geyik eti, yenmez, ii. 85, 86
Geziden sonra arınma, i. 153, 154
Gıdaklayan tavuk, ii. 15
Gilgit'te bir ağacı devirme töreni, i. 67; kutsal sedir, i. 67 ve dev.; hasat töresi, ii. 75, 76
Gilyakların ayı kurban etmeleri, ii. 104, 105
Gine'de kesik saçların ve tırnakların saklanması, i. 199; zencilerin yıllık şeytan kovma törenleri, ii. 159; izin zamanı, ii. 191
Girit'te kurbanlar, i. 171; Dionysos şenliği, i. 316-317; Demeter tapımı, i. 325
Goldilerin ayı kurbanı, ii. 105, 106
Gommem'de hasat şenliği, i. 359
Gondlar'ın insan kurban etmeleri, i. 246, 372; yalancı insan kurbanlar, i. 246; günah keçileri, ii. 187
Gökler, gök ve yer arasındaki Altın Dal, ii. 209-224
Gölgede ruh, i. 140-146
Gömme töreni töresi, i. 127, 128
Grätz'da yazdönümü töresi, ii. 245
Grenoble'da 1 Mayıs, i. 95; hasat töresi, ii. 20, 50
Grinya Sütralarında kesik saçların gömülmesi koşulu, i. 199
Grossvargula'da Pentikost töresi, i. 92
Grüneberg'te hasat töreni, ii. 17
Guanche'lerin yağmur büyüsü, i. 22
Guatemala'lılar arasında *nagual*, ii. 300, 301
Guaycurular ve fırtına, i. 30
Gut'un bir insandan bir ağaca geçirilmesi, ii. 146
Guyene'de hasat töreni, ii. 13
Günah keçisi, ii. 170-198; bir günah keçisi hayvanı, ii. 175-176, 180 ve dev.; insan, ii. 176; köpek, 180, 181; Tibetlilerin günah keçisi töreni, ii. 182, 185; kutsal günah keçisi, ii. 186-188; klasik eski çağlarda kullanımı, ii. 194-202; günah keçisini dövme nedeni, ii. 199-200
Günah taşıyıcılar, ii. 145
Günah yeme, ii. 147-149
Güneş, güneşi durdurma, i. 26; güneş görmesine izin verilmeyen kutsal kişiler, ii. 210, 211, 224 *dipnot*; ergenlik çağında kızlar, ii. 211-232; bu kuralın halk masallarındaki izleri, ii. 218-220; güneşin kadınları gebe bırakacağı inancı, ii. 219; tabu kişiler güneşi göremez, ii. 224 *dipnot;* güneş büyüsü olarak ateşler, ii. 244-250; güneş ışığı yapma, i. 24-26
Güney Amerika Kızılderilileri, yedikleri, yemedikleri yiyecekler, ii. 85; dövülmeleri, ii. 201
Güney Denizi Adaları'nda insan tanrılar, i. 40, 41

HADELN yöresinde ekin biçme töresi, i. 326
Haida Kızılderilileri, rüzgâr büyüsü, i. 27
Halberstadt'ta insan günah keçileri, ii. 186
Halibut'ların onuruna şenlik, ii. 118
Halk masallarında yeniden dirilme, ii. 120, 121
Halmahera'da yağmur yağdırma, i. 14, 23

Hampstead ormanı, i. 57
Harran'da putatapar Suriyelilerin yaptığı ayin, i. 274
Harz Dağları'nda Paskalya ateşleri, ii. 232
Hasat çocuğu, son demete verilen bir ad, i. 337
— horozu, son demete verilen bir ad, i. 13, 14
— haykırışları; i. 391-394
— töreleri, i. 326-340, 344, 345, 356-368, 394; ii. 11-31, 34, 50, 53, 72-75, 199
— şenliği, i. 165; ii. 159, 160, 336-338, 344-346
— keçisi, ii. 18
— kızı, Proserpina'nın bir ilkömeği, i. 347
— Mayısı, i. 72, 84; ii. 11
— belirtileri, ii. 247
— kraliçesi, i. 337
— şarkıları ve haykırışları, i. 353-354, 391-394
Hastalıklar tekneler içinde uzaklaştırılır, ii. 172-175, 177 ve dev.
Hastalık ateşi tedavisi, ii. 146
Haşarat, ilkel insanların haşarata gösterdiği saygı, ii. 124-126
Hava koşulları kralları, i. 45-46
Hava koşulları belirtileri, ii. 247, 248
Hawai'de ruhun alıkonulması, i. 138, ölüm cezası, i. 186
Hay ailesi ve ökseotu, ii. 327, 328
Hayaletlerin kaçırdığı ruh, i. 127-130; ölülerin hayaletlerinin yılda bir dışarı sürülmesi, ii. 154
Hayvan'a tapmanın iki türü, 127, 128; törenlerde kutsal olarak taşınan hayvanlar, ii. 134-142; günah keçisi, ii. 175-176, 180, 181; niteliklerini elde etmek için yenilenler, ii. 85, 86; aynı türden diğer hayvanların öcünden korkularak korunanlar, ii. 105-107; yabanılların öldürdükleri hayvanlara duyduğu saygı, ii. 108-126; hayvanların dirileceğine olan yabanıl inancı, ii. 119-120; bitki ruhunun temsilcisi olarak yakılan hayvanlar, ii. 258-259
Hayvanlar, kutsallıkları, doğanın gidişinden sorumlulukları, i. 48
Headington'da 1 Mayıs töresi, i. 35
Hebridler'de baharın temsili, i. 99
Heligolan'dan ringa balığının kayboluşu, ii. 117
Herbrechtingen'de ekin dövme töresi, ii. 25
Hercynia ormanı, i. 57
Hereford'da günah yiyiciler, ii. 147
Herefordshire'da yazdönümü ateşleri, ii. 241
Hermsdorf'da hasat töresi, i. 332
Herodotos, Psylli'li rüzgâr savaşçıları öyküsü, i. 30
Hertfordshire'da hasat töresi, ii. 26
Hessen'de Ash Wednesday töresi, ii. 32; ekim zamanı töreleri, ii. 50
Hidatsa Kızılderililerinin ruhun çoğunluğuna inancı, ii. 305
Hierapolis'te kutsal domuzlar, ii. 54
Himalayalar, Batı Himalayalar'da günah keçileri, ii. 178
Hindistan, Güney Hindistan'da şeytan dansçı kutsal kan içer, i. 36; insan tanrılar, i. 42, 43; şurupların ve ağaçların evlenmesi, i. 62; günah yeme, ii. 148; büyü olarak kullanılan demir, i. 173; 174; Orta Eyaletlerde hasat töresi, i. 360; Orta eyaletlerde kolera sırasında töre, ii. 175; ilk ürün sunuları, ii. 336, 337
Hinduların murrain'i tedavileri, ii. 176; hasat toplama şenliği, ii. 248; kızlar ve ergenlik, ii. 218; Hindu masallarında dış ruh, ii. 270-275; uygun bir kurban seçimi, i. 38; Hindular ve esneme, i. 122; tırnak kesme töre-

si, i. 193; yeni pirinci yeme şenliği, ii. 161
Hindukuş, kutsal ağaçtan çıkan dumanın kadın bilici tarafından solunması, i. 38; bilicinin denenmesi için kan emme, a.y.; şeytanların kovulması, ii. 161
Hippolytos, i. 7
Ho'lar'da hasat töreleri, ii. 160; izin zamanı, ii. 192; ilk ürün sunuları, ii. 336
Hollanda'da Pentikost töresi, i. 89; Paskalya ateşleri, ii. 232; suçluları itirafa zorlamak için saçının kesilmesi, ii. 296
Holstein'da ekin biçme töresi, i. 326; ökseotunun iyileştirici etkisi, ii. 263
Hornkampe'de hasat töresi, i. 332
Horoz, tahıl ruhu olarak, ii. 13-16
Hotanto rahipleri demir kullanmaz, i. 171; rüzgâr büyüsü, i. 29; ateşten geçirilen koyunlar, ii. 249
Hovalar, Madagaskarlı, ilk ürün sunuları, ii. 336
How'da Osiris'in sandığı i. 299
Huahine'de ilk ürün sunuları, ii. 344
Huitzilopochtli, Meksika tanrısının hamurdan yapılan ve yenilen tasviri, ii. 81
Huronlar, ve balık kemikleri, ii. 116; ruh üzerine düşünceleri, i. 121; hastalığın uzaklaştırılması, ii. 153
Huskanaw, Virginia Kızılderilileri arasında bir erginleme töreni adı, ii. 313
Hylae'de Apollon tasvirinin esinlediği kutsal erkekler, i. 39

IBO kralı, toprağından dışarı çıkamaz, i. 161
İddah kralı, tanrı olduğunu ileri sürer, i. 43
İhlozi, Zulular'ın gizemli yılanı, ii. 300
İhtiyaç-ateşleri, ii. 246, 247, 266
İlkdoğan çocuğun kurban edilmesi, i. 230
İlk ürünler şenliği, ii. 77-79; sunuları, ii. 335-346
İlkel insan ve doğaüstü güçler, i. 7-33
— felsefenin sonucu yaşam kuralları, i. 205-207
İndersdorf'ta hasat töresi, ii. 21, 22
İnek derisine girmiş adam, ii. 140, 141
—, tahıl olarak inek, ii. 23-24; kutsal inek, ii. 65; günah keçisi olarak inek, ii. 186-187
İngiliz geleneği, çitkuşu öldürmeyle ilgili, ii. 135
— Kolumbiyası Kızılderililerinin balık töreni, ii. 118
İnkalar, Peru İnkaları tanrı saygınlığı görürdü, i. 51; kesilen saç ve tırnakların saklanması, i. 199; Peru İnkası olacak olan Prense getirilen kısıntılar, ii. 211; hastalık vb. kovulma töreni, ii. 157-158
İnnuit'ler, Alaska'lı, bir ölümden sonra töre, i. 174
İnsan Adası'nda rüzgârın satılması, i. 28; Christmas'ta çitkuşu avı, ii. 136; yazdönümü ateşleri, ii. 241
İnsanlar, niteliklerini edinmek için yenen insanlar, ii. 89, 90
İnsan tanrılar, Güney Denizi Adalarında, i. 40; iki tipi, i. 13
İnsan Kurbanlar, i. 229-233, 245, 246, 368; yalancı kurbanlarla değiştirilmeleri, i. 245-247; tahıl ruhunu temsil ederler, i. 377-382
İrayalar, Luzon, ilk ürün sunuları, ii. 339
İrlanda, güney doğuda 1 Mayıs, i. 94; Christmas'ta çitkuşu avı, ii. 136, 139; yazdönümü ateşleri, ii. 241, 242
İroquoiler, düşler şenliği töreni, ii. 155, 156; günah keçileri, ii. 181; izin zamanı, ii. 192

İsis, bir tahıl tanrıçası, i. 299, 300, 301; Mısır'ın ilk halkı tarafından aya verilen ad, i. 301; inek olarak, ii. 62
İskandinav masallarında dış ruh, ii. 283, 284
İskandinav Christmas töresi, ii. 32
İskenderiye'de Adonis ve Aphrodite'nin ölümlerinin anılması, i. 269
İskitlerde bağlanan krallar, i. 47
İskoçya Yaylalarında baharın temsili, i. 99; bir büyü olarak demir, i. 173, 174; hasat töresi, i. 333, 338; Yaylalarda inek derisine giren sığır çobanı, ii. 140, 141; yazdönümü ateşleri, ii. 242, 243
İspanya'da "yaşlı kadını biçme" töresi, i. 254, 255; yazdönümü ateşleri, ii. 244
İssapoo zencilerinin koruyucu tanrısı kobra yılanı, ii. 93, 94
İstar, tanrıçayla ilgili söylence, i. 277
İsveç'te hasat boşinanı, i. 71; kıtlık nedeniyle kurban edilen kral Domalde, i. 47, 48; Mayıs Arifesi töreni, i. 81; yazdönümü töreleri, i. 81, 82; Christmas töreleri, ii. 32-34; Yule sapının boşinansal kullanımı, ii. 33; 1 Mayıs ateşleri, ii. 237; yazdönümü şenlik ateşleri, ii. 263; ökseotu boşinanı, a.y.; ökseotu keşif çubukları, ii. 331
İtalone'lerin yamyamlığı, ii. 89
İtalya, eski İtalya'da ağaca tapma, i. 58, 61; *"yaşlı kadını biçme"* töresi, i. 254; Adonis bahçeleri, i. 282; yazdönümü ateşleri, ii. 244; kutsal ağaç meşe, ii. 265; İtalyan masallarında dış ruh, ii. 279, 280
İtonomalar ve ruh, i. 123
İtzgrund'da hasat töresi, i. 333
İzin dönemleri, ii. 192

JACK, Yeşilli Jack, i. 90, 91, 240
Jambi Krallığı, geçici krallar, i. 226
Japonlar, kötü ruhu kovma, ii. 163
Jarkino'da ağaçların canları olduğu inancı, i. 63
Jerome, Prag'lı, i. 26
Jeypure, çiçek hastalığı vakalarında kullanılan günah keçisi, ii. 176
Jübile, i. 221
Jüpiter, Roma'da Kapitol'de bir meşeyle temsil edilir, ii. 265

KAÇAK avcılar ve çam kozalakları, i. 262
Kadınların kanıyla ilgili boşinan, i. 182-184
— ayırılması, ii. 221-224
— ve ağaç ruhları, i. 73-78
Kaffa'da insan tanrıya tapınma, i. 43
Kafir çocuklarının sünneti, i. 167; Yeni Yıl şenliği, ii. 76; fil avcıları, ii. 110; saç ve tırnak kesiklerinin gömülmesi, i. 199
Kakian Birliği, ii. 319-321
Kakongo kralının bazı Avrupa mallarına dokunması yasaktır, i. 155; yerken görülmez, i. 157
Kalamba bağımlı kabile başkanlarının ziyaretinde uygulanan törenler, i. 154, 155
Kaliforniya Kızılderilileri, toz sütunlarına değgin düşünceleri, i. 33
Kaliforniya'da akbaba kurbanları, ii. 90, 91
Kalküta'da demir büyüsü, i. 173
Kalmuklar, beyaz koçun kurban edilmesi, ii. 131
Kamant kabilesi doğal ölüme izin vermez, i. 215
Kamboçya'da salgın zamanında esinli adam arama, i. 39; ateş ve su kralları, i. 55-57; kutsal ağaç, i. 68; krallar, i. 118; kralın vücuduna dokunma, i. 167; kralın saçını kesme töreni, i. 194;

geçici krallar, i. 223; Kamboçyalı Stienler ve hayvanların öldürülmesi, ii. 113; kötü ruhların kovulması, ii. 164, 171; kızların kapatılması, ii. 218; erkeğin başına dokunamama, i. 185
Kamçatkalılar kara ya da deniz hayvanı öldürmeden önce hayvandan özür dilerler, ii. 108; ayıbalıklarına, deniz arslanlarına saygı duyarlar, ii. 108
Kamerun'da bir insanın yaşamı bir ağacın yaşamına bağlı sayılır, ii. 297
Kan, kanda olduğu sanılan ruh, i. 176, 177; kan içilmemesi, a.y.; yere akıtılmayan soylu kanı, i. 177-180; kan görmenin kötü etkisi, i. 182, 183; kana dokunmaktan korku, i. 182-184; ilkellerin âdet kanamasından korkuları, ii. 220, 221
Kan içme, esin aracı olarak, i. 36, 37
Kanada Kızılderilileri, ruhun alıkonması, i. 138; kunduz avı, ii. 114-115
Kânâgra'da bahar töresi, i. 266, 267
Kanayan ağaçlar, i. 63
Kàgrà'da bir Raja'nın ölümünde uyulan töre, i. 226, 227; günah yiyiciler, ii. 148
Kaplan eti yenir, ii. 85; yaralamaktan korku, ii. 107; Kaplumbağa eti yenmez, i. 158; kutsal olanlar kurban edilir, ii. 94-99; insan ruhları kaplumbağa bedenine göçer, ii. 99
Kara göl, i. 15
Karaciğer'in ruhun bulunduğu yer olduğu düşüncesi, ii. 89
Karenler'in gömme töreni, i. 127, 128; Karen'de ruh aktarımı, i. 138 kadınların kanından korku, i. 182; başla ilgili inanç, i. 184; pirinç ekimi töresi, i. 346
Karma ağacı, i. 279
Karnavalı gömme töreni, i. 238, 246-250, 261, 262, 263
Karnaval delisi, i. 249
Karoklar, Kaliforniyalı, som balığı avı, ii. 118
Kasyalar, şeytanın kovalanması, ii. 171
Katodiler, ağaç devirme öncesi tören, i. 65
Kavak, Aziz Peter Gününde yakılması, i. 103
Kayın ağacı, Rusya'da Pentikost'ta kadın giysileri giydirilerek süslenen ağaç, i. 80
Kayıp çocuklarla ilgili boşinan, i. 64, 65
Keçi, kutsal keçi, ii. 59-60; bir keçi olarak Dionysos, i. 320-322; ii. 36-38; bir keçi olarak tahıl ruhu, ii. 17-22
Kedi, tahıl ruhu olarak, ii. 16, 17; yakılması, ii. 258, 259
Kehanetten önce kan içilmesi, i. 36, 37
Kelebek, Samoalılar ve kelebek, ii. 59
Keltlerde yakarak kurban etme, ii. 255
Keltlerin insan kurbanları, ii. 255-260
Kelt masallarında dış ruh, ii. 284
Kemikler, yabanılların kırmadığı hayvan kemikleri, ii. 120
Kendi kendini öldürme, i. 214, 220; Fijilerin yaşlılıkta kendilerini öldürmeleri i. 214
Kent, Sarmaşık kız, i. 337
Keramin kabilesi, New South Wales, yağmur yağdırmaları, i. 15
Keskin âletlerin ruhları yaraladığı, i. 174, 175
Keşmir masallarında dış ruh, ii. 275-276
Keten sökücüler töresi, i. 362
Key Adalılar, ruhla ilgili boşinanlar, i.

128; hastalığın uzaklaştırılması, ii. 151
Khondlar, insan kurbanları, i. 372-378; yağmur büyüsü, ii. 44; kötülüklerin uzaklaştırılması, ii. 161
Khios'ta Dionysos ayinleri, i. 323
Kırmızı horoz, ii. 15
"Kısalan tendonları yememe", ii. 122-123
Kısır kadınların elma ağacıyla ilgili boşinamı, i. 78
Kısrak, tahıl ruhu olarak, ii. 26-28
Kızılderililer, Alaskalı, saç kesiklerini saklarlar, i. 198;
— Arizonalı, insan kurbanlar sunarlar, i. 245
— Guayakil, ekim zamanı insan kurbanı, i. 368
— Guiana, ergenlikte kızların tedavisi, ii. 216-217
— Peru, balık tanrılar, ii. 116
— Virginia, erginleme töreni, ii. 312-313
Kızıl saçlı kurbanlar, i. 294, 295
Kızlar, ergenlik çağında kapatılmaları, ii. 211-226; nedeni, ii. 221-224; yere dokunma ya da güneş görme yasağı, ii. 210-232; bu kuralların halk masallarındaki izleri, ii. 218-220
Kibanga'da öldürülen krallar, i. 216
Kilema'da bir yabancının kralı görmesinden önce yapılan tören, i. 155
Kilimanjaro Dağı, şeytanların evi olduğuna inanılır, i. 148
Kimbundalar'ın yamyamlığı, ii. 89
Kingsmill Adaları, ilk ürün sunuları, ii. 340
Kiru, bir hasat akşam yemeği adı, i. 338
Klausenburg'ta hasat töresi, ii. 15
Kloxin'de hasat töreni, i. 358
Kobiler, ilk ürün sunuları, ii. 339
Kobra kurbanı, ii. 94
Koch'lar, assam'lı, ilk ürün sunuları, ii. 336
Koç, kutsal koç, ii. 66; Mısırlıların koç kurbanı, ii. 92, 93; Kalmukların beyaz koçu, ii. 131
Kohlerwinkel'de hasat töreni, ii. 28
Koleranın dışarı sürülmesi, ii. 152, 175, 176
Kolosh Kızılderilileri, kızların ayırılması, ii. 214
Kolumbiya Nehri Kızılderilileri ve som balığı, ii. 118, 119
Komançilerin yağmur büyüsü, i. 21
Kongo'da ağaç ruhlarına inanma, i. 62; Kongo krallık Chitomé'si, i. 114; zenciler ve ruh satma, i. 137; Kongo vadisinde erginleme ayinleri, ii. 310, 311
Koniaglar'da kızların ayırılması, ii. 214
Konkan'da kolera halinde Güneyde kullanılan günah keçisi, ii. 176
Konz'da yazdönümü ateş şenliği, ii. 239, 240
Kore, saraylarına kapatılan krallar, i. 161; kendilerine dokunulamaz, i. 168; değerli kaplan kemikleri, ii. 86
Korsika'da yazdönümü ateşleri, ii. 244
Kostroma'da gömme töreni, i. 264
Kostrobunko, i. 263
Koyun, Orta Afrika'da Madi kabilesi koyun kurban eder, ii. 132
Königshain'de Ölüm'ün dışarı sürülmesi , i. 266
Köpek, tahıl ruhu olarak, ii. 10-14; eti yenir, ii. 86; yeniden dirilişi, ii. 119; günah keçisi olarak, ii. 180, 181
Kötülüklerin dışarı sürülmesi töreni, ii. 145, 150, 151-153, 159-172 177, 178, 191; insanlarla temsili ve kovulması, ii. 170-172
Kötülükler, kovulması, ii. 140 ve dev.;

rastlantısal, ii. 150-153; zamanlı, ii. 153-169; kötülüklerin iki tür kovuluşu, doğrudan ya da dolaysız, dolaylı ya da dolayımlı,. ii. 150; genel gözlemler, ii. 188-193; başkasına aktarılmaları, ii. 140 ve dev.
Kral, danalar kralı, ii. 24
— Mayıs kralı, i. 240
— kutsal ayinler kralı, i. 8
— Seksek kral, bir geçici kral unvanı, i. 225
— Ormanın kralı, i. 1-110; niçin böyle adlandırıldığı, i. 8-9 hiçbir zaman geçici bir egemen olmadığı, i. 53; ağaç ruhunun bedenleşmesi, i. 109-110; eskiden yılda bir öldürüldüğü olasılığı, i. 235, 236; Kuzey Avrupa kişilerine benzerliği, i. 243, 244; meşenin bir kişileşmesi, ii. 329; bir meşe odunu ateşinde yanmış olma olasılığı, ii. 328-330
Krallar, tanrı olarak, i. 9-10; hava koşullarını kontrolu altında tuttuğu varsayımı, i. 45-47; ürün kıtlığında cezalandırılmaları, i. 47-48; kutsallıkları, i. 51; doğa kralı, i. 54; yağmur kralı, 54; hava koşulları kralı, i. 54; krallığı bırakmaları, i. 118, 119; indirilmeleri, i. 120; yabancılara karşı korunmaları, i. 154, 155; örtünmeleri, i. 157-158; yemekte, i. 157, 158; saraylarına kapatılmaları, i. 161, 162; çökme belirtileri halinde öldürülmeleri, i. 214-220; belli bir dönemin sonunda öldürülürler, i. 220; yukardaki kuralların hafifletilmesiyle, kendilerini savunmalarına izin verilir, i. 220; her yıl öldürülürler, i. 221-223; geçici krallar, i. 223-228; geçici krallık bazan kalıtsaldır, i. 223, 226; büyük tehlike anında oğulları kurban edilir, i. 229
Kraliçe, Kutsal Törenler Kraliçesi, i. 8
Krallık ve rahiplik tabuları, i. 111-120, 147-148, 206
— kanı yere akıtılmaz, i. 176-178
Kukulu, rahip kral, i. 114
Kumilerin çiçek hastalığını dışarı sürmeleri, ii. 152
Kunduzların öldürülmesiyle ilgili boşinan, ii. 114
Kupalo, gömme töreni, i. 263; temsili, i. 281
Kupole şenliği, i. 283
Kurbağa yüzücü, i. 93
Kurban kral, i. 8
Kurban edilen köleler, i. 245, 246
Kurbanlar, insan, i. 228-233; 245, 246
Kurt, tahıl ruhu olarak, ii. 10-13
Kutsal ekmeğin Aricia'da kullanıldığına değgin izler, ii. 82-83;
— hasat yemeğinin kutsal özelliği, hayvan şeklinde yenen tahıl ruhu, ii. 34;
— bir hayvanı kurban olarak öldürmenin iki türü, ii. 128 ve dev.
— çoban halkların kutsal bir hayvanı kurban olarak öldürmeleri ii. 128-133;
— yiyecekler, eski Meksika'da, ii. 79, 80
— sığır, Mısır'da, ii. 61, 62, 65
— kişilerin kapları başkalarınca kullanılamaz, i. 163; kutsal kişiler tehlikelidir, i. 163, 164; güneşi görmelerine izin verilmez, ii. 210, 211, 224 *dipnot;* yere dokunmalarına izin verilmez, ii. 210, 224 *dipnot.*

Kutsallık ve kirlilik ilkel insanca ayırdedilmez, i. 165-168
Kutsal hayvanlar, i. 48
— kral, doğanın kutsal hayvanlara bağımlılığı, i. 111
— krallar, i. 51; gösterilen özen, i. 116; yönetimi bırakma, i. 118, 119
— krallar ve rahipler, üzerlerine yüklenen ağır görevler, i. 110-118; bu yüklerin etkileri, i. 118-120
— günah keçisi olarak insan, ii. 187, 193
— kişilerin ayırılmaları, ii. 223, 224
— ruh, insandan insana göçü, i. 43-45
Kuzey Amerika Kızılderilileri, yabancılarla ilgili düşünceleri, i. 150; belli zamanlarda kadınlar üzerindeki kısıtlamalar, i. 166; düşman öldürdükten sonra temizlenme, i. 166, 167; kandan uzak durma, i. 176; tırnak kesme, i. 193; yiyeceklerin çeşitli özellikleriyle ilgili inançlar, ii. 84, 85; çıngıraklı yılanı öldürmeme, ii. 107; elan, geyik ve elk'e saygı, ii. 115, 116; hayvan kemiklerine saygı, ii. 120
Kuzey çamı, kutsal, i. 63, 64
Küçük Asya baş rahipleri, i. 9
Küçük yaprak adam, i. 90

LACHLIN ailesi ve geyik, ii. 328
La Ciotat'ta çitkuşu avı, ii. 140
Lada'nın gömme töreni, i. 264
Lagos'ta insan kurbanlar, i. 372
Lakor'da hastalıkların denize sürülüşü, ii. 177
Lamalar, Yüce, i. 44, 45
Lambalar şenliği, ii. 176
Lanet, laneti uçurma törenleri, ii. 144, 145
Laos'ta yabancılara karşı önlemler, i. 149; ruhların çoğulluğuna inanç, ii. 305, 306; Laos'ta kadına tapınanlar, i. 43
La Palisse'te hasat töresi, ii. 72
Lapis manalis, i. 24
Laplaud'da rüzgârı satma, i. 28; bir hayvan kurban töreni, ii. 119, 120; kadınların ayırılması, ii. 222
Lechrain'de yazdönümü ateşleri, ii. 238
Leipzig'te Ölüm tasvirinin dışarı taşınması, i. 260
Lent töreleri, i. 240-244
Leopar, öldürülme töreni, ii. 110, 113
Lerwick rüzgâr satıcıları, i. 29
Letilerin hastalıkları denize sürmesi, ii. 177
Leucadia'lıların günah keçisi, ii. 198
Lewis adasında rüzgâr satışı, i. 29
Lhoosai hasat şenliği, i. 72
Libchowic yöresinde Mid-Lent töresi, i. 94
Lille'de hasat töreleri, ii. 27, 28
Linus, bağbozumunda Fenike ağıtına varilen ad, i. 354
— şarkısı, i. 384, 385
— Adonis'le bir tutulan, i. 385
Litvanya, güneşe tapanlar, i. 26; ağaca tapanlar, i. 58; kutsal korularda ağaç kesmeyle ilgili boşinan, i. 68; 1 Mayıs töreleri, i. 86; bir gömme töreni sonrası töresi, i. 174-175; döven zamanı töresi, i. 360, 361; köylülerin yeni ürünü yeme törenleri, ii. 72-73
Lityerses, hasat töreleriyle karşılaştırma, i. 355, 356; öyküsü, i. 379-382; Attis'le yakınlığı, i. 382, 383
— Frigyalı orakçıların bir şarkısına verilen bir ad, i. 355

Livonia'da kutsal koru, i. 67
Llandebie'de günah yeme, ii. 148
Loango, kralı hasat başarısız olduğunda azledilir, i. 47; doğaüstü güçlere sahip krallar, i. 116; kralı yerken görmenin cezası ölüm, i. 156; taç giydikten sonra sarayına hapsedilen kral, i. 161; kralın artığı yiyecekler gömülür, i. 163; yiyecek kısıtlamaları, i. 205; ergenlikte kızların ayırılması, ii. 211
Londra'da yazdönümü alayları, ii. 257
Longnor'da hasat töresi, ii. 27
Loucheux Kızılderilileri, hayvanların bacak kaslarını yeme yasakları, ii. 123
Luchon'da yazdönümü ateş töreni, ii. 258
Lumley, Sir. J., Diana Nemorensis kazıları, i. 2 *dipnot*
Lüneberg'te hasat töresi, i. 365
Lusatia'da Ölümü dışarı taşıma töreni, i. 252-256

M'BENGA'lar bir çocuğun yaşamını bir ağacınkine bağlı sayarlar, ii. 297
Macaristan'da Pentikost töresi, i. 94; Macar masallarında dış ruh, ii. 290, 291
Macusi'ler, İngiliz Guiana'sı, ergenlik çağında kızların tedavisi, ii. 216 ve dev.
Madagasgar'da ölülerin ruhlarına atfedilen güç, i. 130; soyluların kanının yere akıtılmaması, i. 178; timsah öldürülmez, ii. 107; hastalıkların başkasına aktarılması için kullanılan araç, ii. 143, 144
Madenassana'lı Buşmanlarda kutsal keçi, ii. 58
Madi kabilesi, tırnak kesiklerinin gömülmesi, i. 199; kurban olarak kesilen koyun, ii. 132, 133
Makoldolar, kesilen saçların yakılması ya da gömülmesi, i. 203
Malabar'da ineğe gösterilen saygı, ii. 186
Malay şiirinde dış ruh, ii. 294, 295
Malaylılar ve ruh, i. 123; ii. 299; insanın başına dokunulmaz, i. 185
Maldives yerlileri saç ve tırnak kesiklerini gömerler, i. 197
Mamilian kulesi, ii. 71
Mamurius Veturius ya da yaşlı Mars, ii. 194
Mandan Kızılderilileri ve portreleri, i. 146; kötülüklerin kovulması, ii. 180, 181
Maneros, Mısırlı orakçıların ilk demetin biçilmesinde söylediği ağıta verilen ad, i. 353
Mangaia'da tanrı denilen rahipler, i. 36; dinsel ve sivil yetke, i. 120; bir savaşçının gölgesi öyküsü, i. 141
Mania, i. 7
"manii, Aricia'da birçok mani vardır" atasözünün açıklaması, ii. 82, 83
Manius Egerius, Aricia korusunun söylencesel kurucusu, i. 7; ii. 83
Maori, yabancı toprağa girilince yapılan törenler, i. 152; Maoriler ve ölü vücutlar, i. 165; kadınların kanından korku, i. 183; başın kutsallığı, i. 187, 188; saç kesme töreni, i. 194; balık avı töresi, ii. 117; ilk ürün sunuları, ii. 344
Marimoların insan kurbanları, i. 372
Marktil yöresinde hasat törenleri, ii. 20, 21
Markiz Adaları, ömür boyu tanrılaştırılan insanlar, i. 39, 40; Markizliler ve ruh, i. 122; başın kazınması, i. 192

Mars Alanında araba yarışı, ii. 67, 68
—, yaşlı Mars, ii. 194-196
Marsilya'da insan günah keçileri, ii. 198
Masuran'da yazdönümü ateş şenliği, ii. 243
Mayıs gelini, i. 100
— Günü ilahileri, i. 79-80
— töreleri, i. 74-88, 90, 91, 94, 95, 100-103; ii. 169, 233, 234, 237, 238
— kralı, i. 91, 92
— direkleri, i. 81 ve dev., 225, 296; ii. 68
— kraliçesi, i. 94, 95
— ağaçları, i. 78-85, 91, 92, 237, 240, 260, 261; ii. 14, 231
— uyuyan güveyi, i. 96
Mayenne'de 1 Mayıs töresi, i. 80
Mecklenburg'ta ekin biçme töresi, i. 363
Meiningen'de Ash Wednesday töresi, ii. 32; ekin ekme, ii. 50
Melanezya'da güneşi parlatma, i. 25; ruhu geri getirme, i. 133; Melanezya taşları ve bir insanın gölgesi, i. 140, 141
Meleager, ii. 277
Melek Adam'ın başını kesme, ii. 244
Mentawej Adalarında yabancılara karşı önlemler, i. 149
Meroe, öldürülen Etiyopya kralları, i. 215
Metz'de yazdönümü ateşleri, ii. 258
Meksika kutsal yiyecekleri, yenen tanrının hamurdan tasviri, ii. 80-82; şenlikler, ii. 80-84
Meksika'da tahta çıkan kralların yemini, i. 51; yeni doğan bebeklerin kurban edilmesi, i. 295; hasat şenliğinde insan kurbanı, i. 368; bedenleşmiş tanrıların öldürülmesi, ii. 203-207
Meşale alayları, ii. 244, 249
Meşeye tapma, ii. 265; Avrupalı Arilerin baş kutsal ağacı, meşe ii. 265-334; kutsal meşe ateşleri, ii. 266; Yazdönümü günü yakılan meşe odunu, ii. 267; Balder, ii. 268; insan temsilcisi, ii. 267-268; ökseotunda meşe yaşamı, ii. 325, 326; meşe ağacıyla ilgili boşinan ii. 332; güneşin ateş deposu, ii. 333
Mısır, Yukarı Mısır'da doğanın gidişinden sorumlu hayvanlar, i. 48; tanrılaştırılan Mısır kralları, i. 51, 52; kötü ürün yüzünden suçlanan Mısır kralları, i. 52; eski Mısır Kralları şarap içmezdi, i. 181; Yukarı Mısır'da geçici yöneticiler, i. 226; eski Mısırlıların kızıl saçlı erkekleri yakma töresi, i. 295; eski Mısır'ın dini, i. 302; Mısırlılar ve domuz, ii. 56, 59, 60; tapınılan Apis ve Mnevis boğaları, ii. 62; koç kurbanı, ii. 92; Mısır tipi kurban ayini, ii. 128, 132; Mısır günah keçisi, ii. 187; Mısır masallarında dış ruh, ii. 285-287
Mısır, (Mays) mısırın anası, i. 342-343
Miaotse'lerin şeytanı dışarı sürme töreni, ii. 144
Mid-Lent töreleri, i. 85, 94, 248, 255-256, 260
Mikado, yaşamının tanımı, i. 112-113; yemeğinin pişirilmesi, i. 163, 164; giysilerinin izinsiz giyilmesinin etkileri, i. 164 saçlarının ve tırnaklarının kesilmesi, i. 194; yere dokunamaması, ii. 210, 211
Miklucho-Maclay, Baron, Maday sahilinde bir köye girişinde yapılan tören, i. 152
Minahassalar, yağmur büyüsü, i. 17; şenliklerde kan içme, i. 37;

hastalık zamanı töresi, ii. 84; şeytanların uzaklaştırılması, ii. 150, 151
Mingrelia'da yağmur yağdırma, i. 15
Minnataree Kızılderilileri ve bizonun dirilişi, ii. 119
Miraç Günü, töre, i. 257
Miriler, ağaç boşinanı, i. 65; kaplan etinin yenmesi, ii. 85
Mithraic Mysteria'ları, ii. 322
Mnevis, boğa, ii. 62, 65
Moalar, hastalıkların denize sürülmesi, ii. 177
Mole, Le, i. 7
Molucca'da şenlikler, i. 41; çiçekteki karanfil ağaçlarına davranış, i. 62; ruhun kaçırılması, i. 130, 131; yolculuktan dönüşte tören, i. 154
Mondard, Yüce, ii. 42-43
Moğollar, kurban edilen hayvanın derisinin doldurulması, ii. 120; Moğollar ve ruh, i. 126
Monomotapa kralı için alınan önlemler, i. 155
Montalto'da, Mid-Lent töresi, i. 255
Moosheim'da ateş şenliği, ii. 255
Moqui Kızılderililerinin insan ruhlarının kaplumbağaya göçtüğü inancı, ii. 99; totem klanları, ii. 99
Moresby, Kaptan, Çoban Adasında, i. 149
Motumoto fırtınalar kuramı, i. 29
—'nun yansısında olduğuna inanılan ruh, i. 143
Mowat'ın ürünleri etkileme gücü olduğuna inanılan başkanı, i. 47 büyümesi için dövülen oğlan çocukları, ii. 201
Mozcas'ta hava koşulu kralları, i. 45
Muato Jawwo'yu bir şey yerken görenlere verilen ölüm cezası, i. 157
Mundaris, kutsal koruları, i. 65; kutsal ağaçları kesmeyle ilgili boşinan, i. 68; hasat şenliği, ii. 160
Mundaların pirinç dikme töreni, i. 278, 279
Munster'de yağmur kaynağı, i. 21
Münsterland'de Paskalya ateşleri, ii. 232
Murrain tedavisi, ii. 176
Murramlarda (Manipur'lu) yiyecek sınırlamaları, i. 205
Muyscalarda hava koşulu kralları, i. 45

NAGUAL, Guatemala Kızılderilileri, ii. 301
Namaqualar, yedikleri ve yemedikleri yiyecekler, ii. 85
Naumea adasında yabancılara karşı önlemler, i. 148
Narrinyeriler ve totemleri, i. 162, 163
Nass nehri Kızılderilileri ve ruhun çağırılması, i. 139
Natchez'lerde hasat şenliği, ii. 344-346
Nanderste kutsal ağaç, i. 63, 64
Naudowessi'lerde erginleme töreni, ii. 313
Navarra'da yağmur yağdırma, i. 16
Ndembo, ii. 310
Nemi, gölü, i. 1; tapınak içindeki ağaç, i. 3; rahibi, i. 243, 247 ii. 209; değişmemiş duruyor. ii. 333, 334
Nerectha'da Pentikost töreleri, i. 96
Neuanta'da arpa ekimi töresi, ii. 31
Neuhansen'de hasat töresi, i. 359
Neusaass'da hasat töresi, i. 332
New Britain'de yağmur yağdırma, i. 14, 15; rüzgâr büyüsü, i. 28; kötülüğün sürülmesi, ii. 150; şeytanların sürülmesi, ii. 191; erginleme töreni, ii. 315, 316
New Ireland'de kızların ayırılması, ii. 211-213

New South Wales'te erginleme töreni, i. 158; ilk doğan çocuğun yenmesi, i. 230
Nias, halkı ve ruh, i. 122, 134, 137; yabancılara karşı önlemler, i. 151; ardıllık, i. 233; bir başkanın gömme töreninde köleler kurban edilir, i. 246; şeytanı kovalama, ii. 151, 152; günah keçileri, ii. 182, 185
Nicobar Adalarında salgın hallerinde yapılan tören, ii. 174; şeytanların sürülmesi, ii. 177
Nightjar, ii. 301, 302
Ninecik, son demete verilen bir ad, i. 331
Nisus, Megara Kralı, ii. 277
Nootka Kızılderilileri, bir ayı öldürme töreni, ii. 110; erginleme töreni, ii. 314
Nördlingen'de ekin dövme töresi, i. 359
Northamptonshire, 1 Mayıs töresi, i. 79; öksürük tedavisi, ii. 147
Norveç'te saç ve tırnak kesiklerinin gömülmesi, i. 203; yazdönümü ateşleri, ii. 263
Nürnberg'te Ölümü dışarı taşıma töreni, i. 252

OBERMEDLİNGEN'de döven töresi, ii. 24, 25; yazdönümü ateşleri, ii. 247
Oberpfalz'da döven töresi, i. 359
Ojebway'lerin gün ışığı büyüsü, i. 24; canlı ağaçları kesmeme, i. 63
Olaf, kurban edilen İsveç kralı, i. 48
Old Calabar'da şeytanların kovulması eğlencesi, ii. 178
Oldenburg'ta yansımayla ilgili boşinan, i. 144, 145; saç kesikleriyle ilgili töre, i. 197; ateş şenliği, ii. 230
Omaha Kızılderilileri, yağmur yağdırma, i. 14; Omahalıların rüzgâr klanı, i. 27; totemleri, ii. 57-59
Onitsha'da taze *yam* yeme töreni, ii. 76; Yeni Yıl Şenliği, ii. 159, 160; insan günah keçileri, ii. 181, 182
Oraon şenliği, i. 87, 88
Oraonlular, pirinç dikme töreni, i. 278
Orchomenos'ta Dionysos törenlerinde insan kurbanı, i. 323
Oregon, Salish Kızılderililerinin ruhun geriye çağırılacağı inancı, i. 133, 134
Orestes, Diana tapımının kurucusu, i. 3
Orinoco yağmur büyüsü, i. 18, 94; güneş büyüsü, i. 24
Orissa'da ingiltere kraliçesine tapınanlar, i. 42; yetişmekte olan pirinç, i. 63
Orkney Adaları, hastalığın başkasına aktarılması, ii. 146
Ormanlar, Tarihöncesi zamanlarda Avrupa'nın kaplı olduğu ormanlar, i. 57
On İkinci Gün töreleri, ii. 139, 140, 169
Osiris, miti, i. 288 ve dev.; ayini, i. 290-294; İsis tapınağında ölü vücudun temsili, i. 294; bir tahıl ruhu, i. 294-295; Philae'deki mezarı, i. 299; güneş tanrısı oluşuna karşıt kanıtlar, i. 301-303, 307, 308, 309, 310; Dionysos ve Adonis'inkine benzer ayinleri, i. 309, 310; bitki tanrısı, i. 309; tapımın olası kökeni, i. 353; bir insan kurbanla temsili, i. 386-391; anıtlarda Osiris, i. 390; mysteria'larının anahtarı, i. 391; domuz olarak, ii. 56-62; ölümü, ii. 60, 61; her yıl adına adanan bir domuz, ii. 60, 61; boğa olarak, ii. 61-65
Osnabrück'te hasat töresi, i. 330

Osterode'de Paskalya ateşleri, ii. 232
Ostiaklar'da bir ayıyı öldürme töreni, ii. 108-109
Ot Damon'ların yabancıyla ilgili töreleri, i. 148, 149; kızların ayırılması, ii. 213
Otawa Kızılderililerinin bir ayıyı öldürme töreni, ii. 110; balık kemiklerini yakmamaları, ii. 116
Otlak kralı, i. 92-93, 240
Oude'da günah yeme, ii. 149
Ozieri'de Adonis bahçeleri, i. 280

ÖKSEOTU, Kelt'lerce tapınılır ve Druid'lerce toplanırdı, ii. 260, 261, 263, 268; Yazdönümü arifesinde toplanırdı, ii. 261 ve dev.; nitelikleri, ii. 263; yaşamın bulunduğu yer olarak bakılırdı, ii. 268; meşenin yaşamı onun içindeydi, ii. 326; yere dokunmasına izin verilmezdi, ii. 326; büyücülüğe karşı bir koruma, ii. 327; Altın Dal, ii. 328, 332; Altın Dal olarak adlandırılma nedeni, ii. 330; neden altın diye adlandırılırdı, ii. 330, 331; İsveç'te çatal çubuklar yapılırdı, ii. 331; yazdönümünde Christmas'ta toplanırdı, ii. 331
Ökseotundan yapılma keşif çubukları, ii. 331
Öksürük tedavisi, ii. 147
Öküz, Atina'da kurban ayini, ii. 41, 42, 43; tahıl ruhunun bedenleşmesi olarak, ii. 43-47; Osiris ve Öküz, ii. 61-65
Ölü Pazar, i. 248, 253
Ölüler kitabı, i. 302
Ölüm, şiddete yeğlenmesi, i. 213, 214; Ölümle ilgili boşinan, i. 233 "dışarı taşınması", i. 250-254, 257-262, ii. 194; dışarı sürülmesi, i. 251, 252, 263; "dışarı taşınması" töresinde ölüm belki de kutsal bir günah keçisidir, ii. 193-195; gömülme törenleri, ii. 230; ölüm tasviri, i. 250 ve dev.
Ölüm cezası, i. 157, 186

PASİFİK'te insan kurbanlar, i. 40, 41
Pàdamlar, Assam'lı kayıp çocuklarla ilgili boşinan, i. 65
Palermo'da "yaşlı kadını biçme", i. 254
Palmiye, Dyaklar ve palmiye, ii. 298
Paskalya öncesi Pazar töresi, ii. 201
Paskalya Yortusu töreleri, i. 263, 266, 329; ii. 32, 168, 201
— ateşleri, ii. 230, 231
— Adalılar hayvan kanı akıtmaz, i. 180; ilk ürün sunuları, ii. 344
Pan, temsili, ii. 36; Ormanın Efendisi, ii. 36
Panes şenliği, ii. 90, 91
Papuanlar, yiyecekleri, ii. 86; çocuğun yaşamının ağacınınkine bağlı olduğu inancı, ii. 297, 298
Paris'te sahte dev alayı, ii. 257
Parthian monarklarına tanrı diye tapılırdı, i. 51
Patagonyalılar, dökülen saçlarını yakarlar, i. 203
Pawnee'ler, ekin ekmede insan kurbanlar, i. 368, 371
Payagualar, rüzgârla dövüşme yöntemi, i. 30
Pelew Adalılar, tanrıları, i. 41; ağaç kesme töreni, i. 64, 65; bir insanı öldürme töreni, i. 175
Pemrokeshire'da On İkinci Gün töresi, ii. 139
Pencap'ta bir mezhep General Nicholson'a tapardı, i. 42; pamuk elmaları patladığında yapılan tören, i. 344; lamba şenliği töresi, ii. 163
Pentikost sepeti, i. 91

— gelini, i. 100
— töreleri, i. 80, 81, 83, 88-98, 100, 236, 237-240
— çiçeği, i. 89
— kralı, i. 91
— kraliçesi, i. 94
Pepper Coast, genel sağlıktan sorumlu yüce rahip, i. 47
Pers kralları yemek yerken görülemez, i. 157
Peru, yağmur büyüsü, i. 17; güneşi durdurma büyüsü, i. 26; eski Perululuların tahıl ruhu temsilcisini saklamaları, i. 342, 343; şeytanların kovulması, ii. 191; kendi kendini dövme, ii. 201; *İnkalarla ilgili nota da bakınız.*
Phrygia'da sahte insan kurbanlar, i. 288; orakçıların şarkısı, i. 355
Piedmont'ta yazdönümü köylü töresi, i. 278
Pilsen yakınında Pentikost töresi, i. 93
Pinsk, Rus kızlarının Whit-Monday törenleri, i. 89, 90
Pireneler'de töreler, i. 103
Pirinç-gelin, i. 346
— hasat törenleri, ii. 74, 75
Plas yöresinde Pentikost töresi, i. 93
Po ovasında kazılar, i. 57
Point Barrow'lu Eskimoların kötü ruhu avlamaları, ii. 154, 155
Poitov'da yaz sonu ateş şenlikleri, ii. 240
Polonya'da Ölümü dışarı sürme töreni, i. 253, 254; hasat töresi, i. 333, 334, 336, 337; Christmas töresi, ii. 13, 14
Polinezyalılar, başla ilgili boşinan, i. 185, 186; kutsal bulaşma, ii. 58
Pomeranya'da saç kesikleri yakılır, i. 203;
Pomolar, Kalifomiyalı, şeytanların kovulması, ii. 170
Pongol şenliği, ii. 75
Pont à Moussou'da hasat töreni, ii. 24
Portredeki ruh, i. 145, 146
Portrelerdeki yaşam, i. 145
Patates köpeği, ii. 11
— kurdu, ii. 10, 12; Sutherlandshire'da taze patatesleri çıkarma töresi, ii. 74
Patniae'de Dionysos ayinleri, i. 323
Pouilly'de hasat töreni, ii. 24, 50
Proserpina ve domuz, ii. 48-53
Prusya, meşeye saygı, i. 58; eski Prusyalılar yüce ağaçlara taparlardı, i. 66; bir gömme sonrası töresi, i. 174-175; eski Prusyalıların yüce yöneticisinin kendini öldürmesi, i. 219; baharda toprağı sürme töreni, i. 277; tahılın ıslatılması, i. 277; Adonis bahçeleri, i. 283; hasat töresi, i. 331, 332, 337; kış tohumunu ekme töreni, ii. 22; yazdönümü ateş şenliği, ii. 243
Pulverbatch'ta meşe ağacıyla ilgili boşinan, ii. 332

QUAUHTİTLAN'ların insan kurbanları, ii. 206
Queensland'da erginleme törenleri, ii. 309
Quilacare kralının kendini öldürmesi, i. 220
Quoja'da erginleme ayinleri, ii. 311

RA, güneş tanrısı, 302-304
Rahip krallar, i. 8, 9
Rahipler, Roma ve Sabine rahipleri demir usturalarla traş olmazdı, i. 168
Raja, bir rajanın ölümünde uygulanan töre, i. 226, 227
Rajamahall'de ilk ürün sunuları, ii. 336, 337
Rali panayırı, i. 267

Ramin'de hasat töresi, i. 364
Raskolnikler ve aynalar, i. 145
Ratzeburg'ta hasat töresi, i. 364
Rhetra'da rahip, kurban kanını tadar, i. 35
Rhön dağlarında ateş şenlikleri, ii. 229
Ringa balığının Heligoland'de kaybolu-şu, ii. 117
Rio de la Plata Kızılderililerinin kızları kapatmaları, ii. 215
Roma'da hastalık ateşi tedavisi, ii. 146
— saç kesme töresi, i. 196
Roma'dan yaşlı Mars'ın sürülmesi töreni, ii. 194-196
Romalılar, ağaca tapınma, i. 101
Romanyalılar, yağmur yağdırma, i. 16, 17; ölümden sonra bir töre, i. 174; tohumu ıslatma, i. 276
Romove'de kutsal meşe, i. 58, 66
Rook adasında kötülüğün kovulması, ii. 150; erginleme, ii. 315
Rosenheim'da hasat töresi, ii. 23
Roti adasında saç kesme töreni, i. 198, 203
Rottenburg'ta yazdönümü töresi, ii. 244
Ruhla'da bahar töresi, i. 90
Rusya, Pentikost töresi, i. 80, 81; Putataparlar ilk çocuğu kurban ederdi, i. 230; Küçük Rusya'da Paskalya töreleri, i. 263, 264; hasat töresi, i. 335; ilk demeti biçme töreni, i. 354; Beyaz Rusya'da Paskalya töresi, ii. 32; Rus tahıl ruhları, ii. 37; Rus orman ruhları, ii. 37; büyü olarak dövme, ii. 201 yazdönümü töreleri, ii. 243-245
Ruthenia'da ateş şenliği, ii. 243
Ruh, korkuları, i. 111 ve dev.; bedenin küçük bir modeli, i. 121-122; kaçmasını önleme önlemleri, i. 122-123; kuş olarak anlaşılan ruh, i. 123; kaçışı, i. 123-124; uykuda kaybı, i. 124-127; gidişi her zaman isteyerek olmaz, i. 127-128; hayaletler kaçırır, i. 127-130; geriye çağrılması, i. 127-139; şeytanlar çalar, i. 130-132; görünür şekilde geriye getirilir, i. 133-137; büyücüler tarafından kaçırılır ya da tutulur, i. 137-139; başka birine aktarılması, i. 138; portrede olduğuna inanılan ruh i. 145, 146; gölgede, i. 140-146; kanda, i. 176; insan ruhunun bir kaplumbağa bedenine göçüşü, ii. 99; halk masallarında dış ruh, ii. 269-295; halk törelerinde dış ruh, ii. 296-322; ağaçların ruhu, i. 61-63; ardıllarına geçen kutsal kişilerin ruhu i. 230-234; ruhun çoğulluğu, ii. 305; insan şeklinde bitki ruhu i. 89-90; soyular ruh, i. 367; ruhlar keskin araçlarla yaralanabilir, i. 174, 175
Rüzgâr, alma ve satma, i. 29; rüzgârla dövüş, i. 29-30; rüzgâr yapma i. 28, 29

SABA, kralları saraylarından dışarı çıkarılmaz, i. 161
Sabarios şenliği, ii. 72
Sacae şenliği, Babil'de, i. 221, 385
Saç, dökülen saçların yakılması, i. 203; saçların çocuk doğumundan sonra yakılması, i. 204; kesilen saçlar güvenli bir yere konur, i. 197-203; kesilmesi, i. 191 ve dev.; saç kesimi için ayrılan en kutsal gün, i. 194; saç kesimi ile ilgili boşinan, i. 193-196; yalnızca bir fırtına sırasında, i. 196; temizlik olarak saç kesilmesi, i. 204; 205; büyü olarak, i. 195, 196; saçlarda olduğu varsayılan güç

ii. 296-297; kesme yasağı, i. 195, 196; saç ve tırnakların kesilmesiyle ilgili boşinan, i. 191-205
Saffron Walden'de 1 Mayıs töresi, i. 80
Safra kesesi, Çinlilerde cesaretin bulunduğu özel yer, ii. 86
Sagar'da grip, ii. 175
Sakson köylerinde Pentikost töesi, i. 95
Saksonlar, transilvanyalı, serçeleri tohumdan uzak tutma büyüsü, ii. 125
Saksonya'da Pentikost törenleri, i. 237
Salgın zamanında yapılan tören, i. 39, ii. 84, 173-175
Saligne'de hasat töresi, i. 336
Salii, ii. 196 *dipnot*
Salza bölgesi, Büyük Perhizin Arife günü töresi, ii. 32
Salzwedel, Pentikost töresi, ii. 91
Samilerin çocukları kurban etmeleri, i. 229; kurban edilen kralın oğlu, a.y.; Adonis tapımı, i. 268
Samoalıların tanrısı, i. 40, ii. 57
Samoalılar, ve kanayan ağaçlar, i. 63; ruhun geriye çağırılışı, i. 132; yenmeyen kaplumbağa, i. 158; Samoalılar ve kelebek ii. 59; ilk ürünlerin sunuluşu, ii. 343
Samogitianlar'da ağaç boşinanı, i. 66; kutsal sayılan ormanın kuş ve hayvanları, i. 108
Samorin kralları, i. 221
Samoi masallarında dış ruh, ii. 291
Samurlar, öldürülmeleriyle ilgili boşinan, ii. 114
Sankara ve gölgesi, i. 140
Santallarda bir ruh öyküsü, i. 124, 125
Sap keçiler, *ii.* 20
Sardinya'da Adonis bahçeleri, i. 279
Sarmaşık kız, i. 337
Satyr'lerin temsili, ii. 37
Schaumburg'da Paskalya ateşleri, ii. 232
Schluckenan'da Shrovetide töresi, i. 238
Sedir, Gilgit'in kutsal ağacı, i. 72
Semer Adası'nda yansıma ve ruh, i. 143
Senegambia'da Piton klanı, ii. 94; Serere'lerde ruhun tutulması, i. 137
Senjero'da ilk doğan çocuğun kurban edilmesi, i. 230
Serçeler ve tahıl, ii. 125
Servia'da (Sırbistan) yağmur yağdırma, i.16; meşale alayı, ii. 244
Seks totemleri, Avustralya'da, ii. 301-304
Shan'ların ateş ruhunu kovmaları, ii. 167
Shark Point'te Kral Kukulu'nun yuvası, i. 114
Shetland denizcileri ve rüzgâr satın alma, i. 29
Shropshire'da "Boyun", son avuç tahıla verilen ad, i. 393, 394; hasat töresi, ii. 26, 27; günah yeme, ii. 147, 148
Shrovetide Ayısı, i. 248, 249
— töreleri, i. 99, 237, 261; ii. 32, 230, 233-237, 262
Sığır, ağaçlar ve sığır, i. 74 ve dev.; ateşin içinden geçirilmesi, ii. 249
Sıtma, tedavisi, ii. 146
Sibirya samur avcıları, ii. 114
Sicilya'da Adonis bahçeleri, i. 282, 283
Sığillerin tedavisi, ii. 146
Silenus, bir orman ve tahıl ruhu, ii. 36-37; temsili, a.y.
Silezya'da ölümü uzaklaştırma, i. 253; "Ölümün dışarı sürülmesi," i. 259; yazı geri getirme, i. 256; hasat töresi, i. 331, 339; ii. 14
Silvanus, bir orman ve tahıl ruhu, ii. 36-37
Siyam'da ruhla ilgili boşinan, i. 61; kral soyundan gelenlerin idam tarzı, i. 177; başla ilgili boşinan, i. 183, 184; geçici kral, i. 224;

şeytanların kovulması, ii. 164; insan günah keçileri, ii. 182; Siyam masallarında dış ruh, ii. 276, 277
Skye'da hasat şenliği, ii. 19; Beltane ateşleri, ii. 234
Slavonya'da "Ölümün dışarı taşınması" i. 253; ii. 195; Slavlarda "yaşlı kadını biçme" töresi, i. 255; Slavlarda ekin biçme töresi, i. 329, 346; birbirini dövme, ii. 201; yazdönümü ateşleri, ii. 243; Slavların devamlı ateşi, ii. 266; Slav masallarında dış ruh, ii. 280, 281
Slovenler, Oberkrain'li, Büyük perhiz arifesi töreni, i. 99
Soest'te keten sökücüleri töresi, i. 362
Sofala, kralı, öldürülmesi, i. 216, 217
Sogamoso'da tahtın kalıtıçısına kısıtlamalar, ii. 211
Solör'de hasat töresi, i. 362
Som balığı avı, ii. 118, 119
Somersetshire'da yazdönümü ateşleri, ii. 241
Son demete verilen çeşitli adlar ve ilgili törenler, i. 330-332, 334-339, 394; ii. 11, 13, 14, 72
Spackendorf'ta ateş şenlikleri, ii. 229, 230
Sparta krallarının sunduğu devlet kurbanları, i. 9
Su kralları, i. 55-57
— perisi, suyla ilgili İngiliz boşinanı, i. 144
Sucla-Tirthaların günahları denize sürüşü, ii. 177
Sumatra'da yağmur büyüsü, i. 18; ağaç boşinanı, i. 65; kaplanı öldürmeme, ii. 107
Surenthal'da yazdönümü ateş töreni, ii. 239
Surinamlı Bush zencileri ve totemleri, ii. 57
Suriye'de tırtıllar, ii. 126
Sutherland'da öksürüğün tedavisi, ii. 147
Sutherlandshire'da taze patatesleri ç karma töresi, ii. 74
Sünnet i. 167
Sünni müslümanlar aynaların yüzü örterler, i. 145
Süresiz bedenleşme, i. 39-43
Sütçüler, Todaların tapındığı sütçül i. 42-43
Swabia'da saç kesiklerinin gömülme i. 198; karnavalın gömülme i. 248-250; hasat töresi, ii. 2 ateş şenliği, ii. 228-229; P kalya ateşleri, ii. 233; yazd nümü ateşleri, ii. 238
Syleus söylencesi, i. 384

ŞAMANLAR'da kralın kefaret olar kurban edilmesi, i. 48
Şarap, asmanın kanı, i. 181, 182, şar tan sakınma, a.y.
Şeytanların kaçırdığı ruh, i. 130-132
Şili, kesilen saçların saklanması, i. 2

TABU, i. 120, 121, 175, 176; öldürü etkileri, i. 163-166; tabulu şilerin ayırılması, i. 166, 1 tabunun amacı yaşamı ko maktır, i. 147; krallık ve rah lik tabuları, i. 111-120, 1 148, 206
Tabor, Bohemya, Ölümü dışarı taşı töreni, i. 251
Tahıl, bir yağmur büyüsü olarak ıslaması, i. 277; iki kez kişile rilmesi, i. 349; tahıla sarı orakçı, bağcı ya da dövenci 358-359
— bebeği, ii. 25
— keçisi, ii. 18, 19
— ana, i. 226-227; Demeter'in ilk örneği, i. 347
— kraliçesi, i. 335
— ruhu, büyükanne... vb. olar i. 330-337; genç olarak, 337-339; ölümü, i. 353-3 kendisinin ya da temsilcisi

i. 2

öldürülür gibi yapılması, i. 360-367; bir yabancının temsil ettiği, i. 362-367; bir insan kurbanın temsil ettiği, i. 377-382; *temsilci nasıl seçilir*, i. 380; bir hayvan olarak, ii. 9-71; horoz, ii. 13-16; tavşan, ii. 16; kedi, ii. 17, 18; keçi, ii. 17-18; boğa, ii. 22-26; dana, a.y.; inek, ii. 23, 24; kısrak, ii. 26, 27; at, ii. 28; domuz, ii. 28-33; insanbiçimsel ve hayvanbiçimsel tahıl kavramları arasındaki koşutluk, ii. 34; ölümü, ii. 33-34; hayvan şeklinde bedenleşmesi konusunda önerilen açıklama, ii. 34; öküz olarak bedenleşmesi, ii. 43-47
— kurt, ii. 10-14, 33
— kadın, i. 336, 337
Tahiti'de kralların çekilmesi, i. 120; kral ve kraliçenin vücuduna dokunulamaz, i. 168; başla ilgili boşinan, i. 186, 187; saç kesiklerinin gömülmesi, i. 197
Tâif'te bir yolculuktan dönüşte saçın kesilmesi, i. 192
Tamaniv, Bank Adalılar, ii. 299, 300
Tana'da adalıların yiyecek artıklarını yok etmeleri, i. 163; ilk ürün sunuları, ii. 340
Tanrıyı öldürme, i. 211; ii. 203-297; bir tanrıyı hayvan şeklinde öldürme, i. 321, 322; tanrıyı öldürme nedenleri, i. 212-214
Tanrılar ölür ve gömülür, i. 211, 212
— bedenleşir, öldürülür, ii. 203-207
— iki biçimde kişileştirilişi, i. 351, 352
Tanrının sözcüsü, eski Prusyalı yöneticinin adı, i. 219
Tarnow'da ekin biçme töresi, i. 329-330
Tatar Hanı, bir yabancının ziyaretinde tören, i. 154
— şiirlerinde dış ruh, ii. 291-293
Ta-ta-thi klanı, New South Wales'li, yağmur yağdırma, i. 15
Tâ-uz onuruna şenlik, i. 274
Tavşan, *tahıl ruhu olarak*, ii. 16 ve dev.
Tehlike Adaları ruh tuzakları, i. 137, 138
Teksas'lı Tonkaway Kızılderililerinde erginleme töreni, ii. 315
Tembel adam, i. 91
Tenedos'ta Dionysos ayinleri, i. 323
Tenimber Adalarında ilk ürün sunuları, ii. 339
Thammuz, bir tahıl ruhu olarak, i. 274, 278
Than'da 1 Mayıs töreleri, i. 85
Thebai'lilerin ayini, ii. 92; Thebai'de koç kurbanı, ii. 66
Thesmophoria, ii. 48-53
Thlinket'ler, Alaskalı, pisi balığı onuruna şenlik, ii. 117-118
Thüringen'de Pentikost töreleri, i. 92, 237; Mid-lent töreleri, i. 251; dövme töresi, i. 359
Tırnaklar, kesilmesi, i. 193, 194; bir çocuğun kesilen ilk tırnaklarının gömülmesi, i. 197; kesiklerin saklanması, i. 198-203
Tırtıllar, bir bahçeyi tırtıllardan kurtarma yöntemi, ii. 125
Tibetlilerin Yeni Yıl töresi, ii. 178-181; günah geçisi, ii. 182-185
Tikopia Adalıları, salgın hastalık halinde yapılan tören, ii. 174
Tillot kantonunda dövme töresi, i. 360
Timor, Batı, bir konuşmacı töresi, i. 158
Timorluların yağmur büyüsü, i. 18
Timorlaut'ta evli erkeklerin saçlarını kesmelerine izin verilmez, i. 191; hastalık tekneleri, ii. 172, 173
Timsahlar, öteki timsahların öcünden korkularak bağışlanır, ii. 107
Tip, iki hayvan tapımı tipi, ii. 127, 128
Tirol'de büyücülerin kovulması, i. 178,

179; saç kesiklerini kullandıkları söylenen büyücüler, i. 196; yazdönümü töresi, ii. 244
Tjumba'da hasat şenliği, ii. 338
Todalarda mandra bir tapınaktır, i. 42; buffalo kutsaldır, ii. 132
Tona, Zapoteklerin *tona*'sı, ii. 300
Tonga, kralları bir şey yerken görülmez, i. 157; kutsal bulaşma ile ilgili tören, ii. 58; ilk ürün şenliği, ii. 341-343
Tonicat, ii. 17
Tonkin'de uygun bir kurban arama denemesi, i. 38; koruyucu ruhların seçimi, i. 42; monarşi, i. 119, 120; krallar halk önüne çıkarılmaz, i. 162; kral soyundan olanların idamı, i. 177, 178; kötü ruhların kovulması, ii. 163-164; izin zamanı, ii. 191
Toprak, kutsal kişilerin dokunma yasağı, ii. 210, 224 *dipnot*; ergenlikte genç kızların dokunma yasağı, ii. 211-232; kutsal şeyler toprağa dokunamaz, ii. 224 *dipnot*
Totem, bir nesnedir (hayvan, bitki... vb.). İnsan güvende olsun diye ruhunu onun içine bırakır, ii. 303-308
Totemcilik, ii. 41, 57, 59, 127, 303-308, 322
Totemler, seks totemleri, ii. 301
Toz sütunları, i. 33
Töton kralları yüce rahiplerin gücünü kullanırdı, i. 9
Transilvanya'da yağmur büyüsü, i. 17; Saksonlarda karnavalın gömülmesi, i. 248; "Ölümün dışarı taşınması", i. 257, 258; tahılı ıslatma, i. 276; tahılın böceklerden korunması töresi, ii. 125; bir ruh öyküsü, i. 125, 126
Traunstein yöresinde hasat töresi, ii. 28
Travancore'da hastalığın başka tarılması, ii. 145
Trier'de hasat töresi, ii. 12
Tuaregler'de, Sahra'lı, yüzün ön i. 158
Tukaitawa ve gölgesi, i. 41
Turner'ın Altın Dal tablosu, i. I
Tükürme, koruyucu bir büyü, i.
Türkler tırnak kesiklerini saklar, Orta Asya Türkleri, ko sı geciken çocuklara k yedirir, ii. 86
Tycoon'lar, i. 119
Typhon, ii. 60-62

UALAROI'de erginleme ayinl 309
Uapes, Brezilya, ergenlik çağın ların tedavisi, ii. 301
Udvarhely'de hasat evi, i. 359; s met töreni, ii. 15, 50
Uea'da ölülerin ruhlarına atfedile i. 129
Uelzen'de hasat töreni, ii. 18
Uganda'da kralın kardeşlerini töresi, i. 178; kral ve sar rı, i. 219
Ugi'de kadınların kanından kor 182; kesik saçların göm si, i. 198
Uliase'de hastaların üzerine b serpilmesi, i. 150
Unyoro'da öldürülen krallar, i. 216
Upsala'da kutsal koru, i. 58
Utch Kurgan'da günah yeme, ii. 1
Uyuyanın terk edilmesi, i. 99

ÜRÜNLER'in azlığı nedeniyle kı rahiplerin cezalandırılm i. 47, 48; insan kurbanl 372, 373; yeni ürünlerin me töreni, ii. 72-73; yeni nün kutsal yiyecek olarak mesi, ii. 72-78
Üvez, büyücülüğe karşı etkili, ii. 3

VAHŞİ ADAM, i. 237, 238, 243, 245, 261; ii. 43
Val di Ledro'da ateş şenliği, ii. 230
Vaté'de diri diri gömülme, i. 215
Vesta ateşi, i. 7
— erdenlerinin saçları, i. 197
Victoria, Kraliçe, Orissa'da her mezhep ona tapar, i. 42
Virbius söylencesi, i. 7; Aricia Dianasıyla ilişkisi, i. 352; Virbius ve at, ii. 65-71; güneşle neden karıştırıldığı, ii. 332, 333
Volderlerde döven töresi, i. 362
Vorarlberg'te ateş şenliği, ii. 228
Vosges dağlarında 1 Mayıs töreleri, i. 80

WADAI sultanının yüzünü örtmesi, i. 158; vücutça sakatlığı olmaması zorunluluğu, i. 218
Wagandalarda tapım, i. 45
Walber, i. 86, 88
Wallachia'da tahılı ıslatma, i. 276
Wanikalar ağaçların ruhlarına inanırlar, i. 61; hayvanların kanını dökmezler, i. 179
Wanyorolar saç ve tırnak kesiklerini gizlerler, i. 199
Wanzleben'de hasat töresi, ii. 12
Warualar bir şey yerken görülmezler, i. 156
Wa-teita'lar fotoğraflarının çekilmesini istemez, i. 146
Watjobaluklar ve yarasa, ii. 301
Weiden'de hasat töresi, i. 332
Welsh, günah yeme töresi, ii. 147
Wendler meşe ağacının çevresinde dans ederler, i. 77
Wermland'de dövenciler arasındaki töre, i. 365; son demetle ilgili töre, ii. 71
Westerhüsen'de ekin biçme töresi, i. 329
Westphalia'da Pentikost töresi, i. 100; hasat töresi, i. 330; ii. 14, 15
Wetar'da gölgelerine saldırırlarken yaralanan erkekler, i. 140; kadınların kanıyla ilgili boşinan, i. 183; Wetarlıların atalarıyla ilgili düşünceleri, ii. 56, 57
Wiedinharde'de döven töresi, i. 365
Winenthal'de yazdönümü ateş töresi, ii. 239
Wolfeck'te yazdönümü şenlik ateşi, ii. 252
Wotjakların kutsal korusu, i. 67; şeytanı sürmeleri, ii. 167, 168
Wurmlingen'de Whit Monday töresi, i. 236, 237; döven töresi, ii. 24

YABANCILAR, büyücülüklerine karşı önlemler, i. 147-156; orakçıların tahıl ruhu temsilcileri olarak demetlere sardığı yabancılar, i. 362-367
Yabanıla borcumuz, i. 121, 122
Yağmur büyüsü, i. 94, 196, 277, 279, 329, 362, 377, 386; ii. 44
— kralları, i. 54
— yağdırma, i. 13-24
Yakutların yağmur yağdırma büyüsü, i. 27; kurbanlar, i. 38
Yalancı idamlar, i. 254
— insan kurbanlar, i. 244-247
Yamyamlık, ii. 89, 90
Yansı, ruhun yansısı, i. 143-145
Yarasa, ii. 301-304
Yarilo'nun gömme töreni, i. 264
Yaşam bitkisi, ii. 298
Yaşamı bir bitkinin yaşamına bağlı olan kişi, ii. 297-299
Yaşlı adam, son demete verilen bir ad, i. 331, 332
— kadın, son demete verilen bir ad, i. 331, 332
"Yaşlı kadının biçilmesi," i. 254, 255
Yaz ağacı, i. 260, 261
Yazı geri getirme, i. 255, 256, 260
Yazdönümü töreleri, i. 81 ve dev., 91, 102, 263, 274-282; ii. 330-331
— Avrupa ateş şenlikleri, ii. 238, 244, 245, 258, 259; yazdönü-

mü ateşlerinde tasvirlerin yakılması, ii. 244, 245
— arifesi boşinanları, ii. 261, 262; Yazdönümü arifesinde toplanan sihirli bitkiler, i. 261-263
— belirtileri, i. 282
Yedi meşeler, 1 Mayıs töresi, i. 80
Yeme-içme, niteliklerini elde etmek için hayvanları yeme, ii. 84-90; tanrıyı yeme, ii. 71-90; alınan önlemler, i. 155-158
Yeni Gine'de kızların ayırılması, ii. 213, 214
Yeni Kaledonya'da yağmur yağdırma, i. 16; güneş büyüsü, i. 24-26
Yeni ürünler, kutsal olarak yenir, i. 72-80; ii. 335-346
Yeni Zelanda'da kanın kutsallığı, i. 180; başla ilgili boşinan, i. 187; saç kesme, i. 194, 196; saç kırpıklarının gömülmesi, i. 197; kutsal bulaşmanın etkileri, ii. 58; tanrılar, ii. 89, 90
Yeşil George, i. 87, 88
Yılanla bütünleşme, ii. 133
— kabilesi, ii. 94; hamurdan yılanla yapılan bir tören, ii. 134, 135
Yılbaşı töreleri, ii. 159, 160, 167, 178, 249, 250
Yiyecekler, bitirilmeyen yiyecekler gömülür, i. 163; yasak yiyecekler, i. 205-206; kuvvetli yiyecekler, ii. 84
Yorkshire'da ilk ürünü din adamlarının biçmesi töresi, ii. 74
Yoruba'da yabancılara karşı önlemler, i. 148
Yucatan'da güneşi durdurma büyüsü, i. 26; Yeni Yıl şenliği, ii. 249
Yulaf tanrı, ii. 18, 19
Yule domuzu, ii. 32-34, 50
— sapı, ii. 33
Yunanistan'da yağmur yağdırma, i. 16; ağaca tapınma, i. 58, 61, 101; Yunan şenlikleri, i. 101, 102, 104; bir temel taşının ye rilmesi töreni, i. 142; k töreni, ii. 57, 58; insan keçileri, ii. 197-202; yaz mü ateşleri, ii. 244; masallarında dış ruh, ii. 279
Yüce Lama, ölümü ve yeniden b i. 44; Sankara'nın gölg 140
Yüzünü örtme, i. 157, 158

ZABNERN'de 1 Mayıs töresi, i. 8
sat töresi, ii. 21
Zacynthus halkı gücün saçta oldı inanır, ii. 297
Zafinameno'lar bir şey yerken ş mezler, i. 156
Zaparo Kızılderilileri, Güney Am yedikleri-yemedikleri yiy ler, ii. 85
Zapoteklerin yüce piskoposu, i. 115; ii. 210; hasat töre 344; tona'ları, ii. 300
Zarif ötleğen kuşu, ii. 303
Zealand, kızılkök hasatı töresi, i. 367
Zencilerde ruh fikri, i. 124
Zend Avesta'nın saç ve tırnak kesn ilgili buyrukları, i. 198
Zeus tapınağına girince gölgesi ka lan adam, i. 142; Dodo bir meşeyle temsili, ii. 26
— ve Hera'nın evlenmelerinin sili, i. 104
Zoola'ların kralda aradığı nitelikl 216
Zulu yağmur büyüsü, i. 21; yan ruh olduğu inancı, i. 143 dürülen krallar, i. 216; has döneminde töre, ii. 85; y yamlık, ii. 89; ergenlikte a lan kızlar, ii. 211; Zulular lozi'si, ii. 300
Zunilerin kaplumbağa kurbanı, ii. 99; totem klanlar, ii. 99
Zürich'te ateş şenliği, ii. 230

PAYEL YAYINEVİ - Cağaloğlu Yokuşu
Evren Han Kat 3, No: 51
Cağaloğlu - İstanbul

Tel: 528 44 09 - 511 82 33